TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH INDIË.

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË.

15de Jaargang.

AFL. 1—6.

EERSTE DEEL.

UITGEGEVEN DOOR

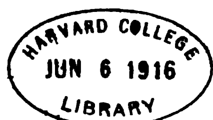
Dr. W. R. VAN HOËVELL.

ZALT-BOMMEL,

JOH. NOMAN en ZOON.

1853.

HARVARD COLLEGE
JUN 6 1916
LIBRARY

INHOUD.

Eerste Aflevering.

Tweede Aflevering.

Derde Aflevering.

Vierde Aflevering.

Vijfde Aflevering.

Zesde Aflevering.

De Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Groot-Brittannie tegenover Japan en Nederland.

In een vorig nummer van dit Tijdschrift (van October jl.) werd de aandacht gevestigd op een artikel in de *Edinburgh Review* van Julij 1852, waarin de Nederlanders voor onwaardige beheerschers van den Indischen Archipel werden uitgemaakt, en beweerd werd, dat Engelands belang, zoowel als dat van de inlandsche bevolking dier gewesten, eene groote uitbreiding van Engelands invloed aldaar volstrekt vorderde.

Met leedwezen troffen wij in het volgend nummer van die *Review*, onder het opschrift *Japan*, een artikel aan, wel niet regtstreeks tegen ons gerigt, maar toch van gelijksoortige strekking, hoewel in minder hevige bewoordingen gesteld. De schrijver liet zijne pen door dezelfde hoofddrijfveren besturen: baatzucht, en haat jegens het, naar hij meent, Engeland steeds in den weg staande Nederland.

Uit baatzucht schenkt hij volkomen goedkeuring aan den voorgenomen togt van een Noord-Amerikaansch eskader tegen Japan, omdat hij voorziet dat eene geweldadige openstelling van dat groote rijk voor den toevoer van Europesche produkten, en dus uitbreiding der markt voor de voortbrengselen der Britsche industrie, daarvan weldra het gevolg zal zijn. Zijn haat jegens Nederland leidt hem tot onbillijke beoordeeling en tot onjuiste voorstelling der feiten.

Wij willen trachten die beide punten te doen uitkomen.

Wij zullen daarbij nu en dan gebruik maken van het laatste geschrift, dat hier te lande over Japan is uitgekomen: de *Bladen over Japan*, door den heer LEVYSOHN, laatstelijk opperhoofd der Nederlandsche faktorij te Nagasaki, waar wij een groot aantal officiële stukken, brieven, stukken uit tijdschriften en dagbladen bijeenverzameld vinden. Die „Bladen" mogten wel onder de aandacht van den schrijver in de *Edinburgh Review* worden gebragt. Zoo waarheidlievendheid zijne pen bestuurde, zouden zij hem van nut kunnen zijn. Door de uitvoerige „bibliographie" van schier al het over Japan geschrevene, door den heer LEVYSOHN met veel zorg bijeengebragt en aan zijn werk toegevoegd, zou hij zich ook de gelegenheid geopend zien met menig, hem nu waarschijnlijk onbekend werk kennis te maken.

Grooter bekendheid met de literatuur over het onderwerp, dat hij behandelt, dan hij reeds toont te bezitten, zou den schrijver, zoo hij niet ter kwader trouw is, welligt in zijne artikelen een anderen toon doen voeren.

Moge de baatzuchtige en ons vijandige geest, welke in die artikelen

doorstraalt, slechts zijn die van den individuëlen schrijver dier stukken, en niet de uitdrukking van het daaromtrent in Engeland ontstaand of heerschend gevoelen! Mogen die artikelen ons wakker schudden en de oogen geopend doen houden, en, zooveel in ons is, doen waken tegen de verwezenlijking van zulke denkbeelden! Het in allen deele goed en verstandig gebruik maken van onze magt en onzen invloed, het begrip, dat ons waarachtig eigenbelang het best wordt bevorderd door doelmatige behartiging van de belangen van hen op wie wij invloed uitoefenen, zal daartegen het beste schild zijn.

Alvorens tot ons betoog te komen, doen wij wederom gaarne hulde aan de talentvolle wijze waarop het artikel is gesteld. Met de werken der geneesheeren bij de Hollandsche nederzetting te Nagasaki: KAEMPFER, THUNBERG *), SIEBOLD (wiens platen, in zijn kostbaar prachtwerk, Nippon, hoog worden geprezen, doch met afkeuring van den daarbij gevoegden tekst), van de opperhoofden onzer faktorij, TITSINGH en DOEFF, van den gevangen genomen Rus GOLOWNIN, van den jesuit CHARLEVOIX, van RAFFLES, van den Engelschen Kapitein JOHN SARIS en diens tijdelijken plaatsvervanger R. COCKS, van den stuurman W. ADAMS, die lang in het Japansche rijk werd gehouden enz. enz. — heeft hij, in nog geen veertig bladzijden, een artikel weten zamen te stellen, waardoor men, voor zoover van dit vreemde, met zoo digten sluijer omgeven land mogelijk is, veel van zijne geschiedenis, regeringsvorm, godsdienst, politieken en maatschappelijken toestand leert kennen. Tevens wordt vermeld hoe reeds in de 15de en 16de eeuw de Portugezen en Jesuiten in Japan grooten invloed wisten te verkrijgen, en hoe, met hen, het Christendom uit dat rijk verdween, — welke betrekkingen de Engelschen en Hollanders er aanknoopten, en hoe de laatste er alleen stand hielden, — welke de waarde was van hun handel, en van hoeveel belang die Japansche handel zou kunnen worden. Des schrijvers talent van zamenvatten, en van het doen uitkomen der meest belangrijke punten, wekt teregt bewondering.

De voorgenomen togt van een Noord-Amerikaansch eskader onder commodore PERRY, om van de Japansche regering, zoo als het vroeger heette, toestemming te verkrijgen tot het binnenkomen van eenige harer havens tot het herstellen van door stormen beloopen schepen en tot het innemen van steenkolen, en om van haar voldoening te verkrijgen voor eenige beweerde beleedigingen en wreedheden jegens Amerikaansche walvischvaarders en schipbreukelingen gepleegd, en tevens, zooals nu bepaald blijkt, uit de in December l. l. door den President aan het N. Amerik. Congres gezonden jaarlijksche boodschap, om van de Japansche regering te verkrijgen, dat zij eenigzins afga van het sedert twee eeuwen door haar gehandhaafde antisociale stelsel, — gaf de naaste aanleiding tot het artikel, en tot het te kennen geven van de hoofddrijfveer, die 's schrijvers pen bestuurde, die wij in de eerste plaats willen trachten te doen uitkomen.

*) In de Ed. Rev. wordt hij onder deze vermeld. Volgens den heer LEVIJSOHN (blz. 172) schijnt de Zweedsche Dr. THUNBERG, die in 1776 Japan bezocht, geen geneesheer der Hollandsche faktorij te zijn geweest.

De theorie der Britsche buitenlandsche politiek, bovenal der torypartij, was steeds het stelsel van non-interventie, wanneer Engelands belang niet regtstreeks in het spel was. Zonder dadelijk belang of voordeel voor zich zelf, meenden de tories, moest Engeland niet interveniëren, geen oorlog voeren in het belang van Europa of van het algemeen. Het sterkste bewijs van vasthouding aan die leer gaven de tories welligt in 1710, toen zij, na den val bewerkt te hebben van de gematigde tories MARLBOROUGH en GODOLPHIN, die tegenover het buitenland de staatkunde der whigs, volgens den geest van WILLEM III, volgden, terstond hunne bondgenooten in den steek lieten, vredes-onderhandelingen met LODEWIJK XIV aanknoopten, en toestonden dat bij den Utrechtschen vrede aan den oorlog een einde werd gemaakt op voor Frankrijk zoo bijzonder gunstige voorwaarden, als waarop LODEWIJK, in den benarden toestand waarin hij was gebragt, in het allerminst niet had durven hopen.

Dat systeem van non-interventie was de theorie. Wanneer Engeland kon gebaat worden door interventie, ontzag het zich zelden, ongeroepen tusschen beide te treden, en dan ontbrak het den Engelschen staatslieden nimmer aan schoonschijnende argumenten ter regtvaardiging van die interventie.

Dit artikel der *Edinburgh Review* geeft daarvan weder een bewijs. Wel is waar, wil de schrijver nog geene regtstreeksche bemoeijing van Engeland met den twist tusschen Noord-Amerika en Japan; hij zegt niet, dat Engeland dadelijk tegen Japan moet handelen; maar hij regtvaardigt geheel de voorgenomen interventie van Noord-Amerika in de staatkunde van Japan; hij keurt volkomen goed, dat de Vereenigde Staten pogingen willen aanwenden, om Japan te dwingen afstand te doen van het geheel van de overige wereld geïsoleerde standpunt, waarop de Japansche staatkunde verkozen heeft dat rijk zoolang te houden. En hij doet dit, — niet omdat hij meent dat de Japannezen zich op het door hen gekozen standpunt ongelukkig bevinden, en hunne beschaving, voorspoed en welvaart door de aanraking met zich meer beschaafd wanende natiën zullen toenemen, — maar omdat hij beweert, dat een volk geen regt zoude hebben zich op een zoo van alle andere volken geïsoleerd standpunt te houden; omdat hij wil, dat het zoo rijk gewaande Japansche rijk zijne markt voor den handel van andere volken, dat is natuurlijk voornamelijk voor den Engelschen handel, zal openstellen.

Om ruimer markt te krijgen voor de steeds toenemende voortbrengselen der Britsche nijverheid, om deze met nog grooter voordeel overal te kunnen afzetten, moet de in zijn eigenbelang gekozen politiek, moet de rust van een groot, en voor zooveel wij weten gelukkig rijk, met geweld worden verstoord.

Het is dezelfde eigenbaatzuchtige politiek, die voor eenige jaren door geweld van wapenen het Chinesche rijk dwong *), eene aanzienlijke hoe-

*) Teregt wordt in een Duitsch blad, door den Hr. LEVYSOHN aangehaald, van den Engelsch-Chineschen oorlog sprekende, gevraagd: wat men in Engeland zou gezegd hebben, zoo de vloot van eene geheel vreemde natie in het Kanaal ware verschenen, en de regering door overmagt had gedwongen, eene door haar voor vergiftig gehouden, maar door het volk, niettegenstaande de rampzalige gevolgen, gaarne genuttigde zelfstandigheid, in groote hoeveelheid binnen het rijk toe te laten, en tevens toe te staan, dat leeraars eener door haar voor valsch gehouden godsdienst in alle veiligheid het volk daartoe zouden mogen trachten over te halen?

veelheid van den ziel en ligchaam verpestenden opium binnen zijne grenzen te doen aanvoeren, omdat de Engelsche kooplieden daarop buitensporige winsten behaalden; die een vijftal havens van dat rijk quasi voor den wereldhandel deed openzetten, omdat Engeland wel wist in dien handel geen mededinging te vreezen te hebben. Het is dezelfde politiek, die in het vorig nummer der *Edinburgh Review* den schrijver er onverbloemd voor uit deed komen, dat de Britsche invloed in den Indischen archipel moest toenemen, omdat Engelands eigenbelang zulks meebragt.

In dit artikel wordt wel niet van eene dadelijke regtstreeksche interventie van Engeland in de Japansche zaken gewaagd; maar, ware de *Edinburgh Review* niet te zeer als whig-journaal bekend, zoo zou men juist in deze niet-direkte interventie eenigzins een torybeginsel meenen te herkennen. Geen regtstreeksche tusschenkomst, omdat Engelands belang nog niet oogenblikkelijk in het spel is, omdat er een mogelijk moeijelijke, langdurige, hoogst kostbare oorlog zal moeten worden gevoerd. Engeland wil Noord-Amerika de kastanjes uit het vuur laten halen, maar zal wel zorgen, er later zijn deel van te krijgen. JOHN BULL is mogelijk zeer verheugd, dat zijn grootste, zijn meer en meer gevaarlijk en lastig wordende mededinger, zijn onrustige brother JONATHAN eene „affaire" zich op den hals gaat halen, die misschien voor vrij geruimen tijd zijn aandacht van de meer westersche politiek wat zal aftrekken, hem zijne vergrootingsplannen naar het zuiden en noorden wat zullen uit 't hoofd doen gaan. Maar heeft de jongere broeder eens vasten voet in Japan gekregen, dan zal de oudere wel zorgen, dat hij zich naast hem nederzette, en zijn deel krijge van den rijken buit. En dit zal dan te gemakkelijker gaan, naarmate de jongere meer krachtsinspanning zal hebben moeten aanwenden om zijn doel te bereiken, en daardoor mogelijk te verzwakt zal zijn, om aan de eischen van den ouderen broeder krachtigen wederstand te bieden. Engeland zal wel zorgen, dat de Japansche regering aan Noord-Amerika geen uitsluitende voordeelen toesta. Het zal in naam voor allen eischen wat het voor zich zelven begeert, wat het door zijne magtige handelsvloot en uitgebreide industrie voor zich weet te zullen verkrijgen. De nabijheid der Chinesche havens, waar Engeland meester is, en steeds een sterk oorlogs-eskader heeft, zal daarbij zeer te stade komen.

Is onze opvatting van de strekking dezer beide artikelen in de *Edinburgh Review* juist, dan geven zij het ontstaan in het magtige Britsche rijk van een voor kleine staten uiterst gevaarlijken geest aan. Dan wordt de politiek van LODEWIJK XIV die van het hedendaagsche Engeland. Dan is bevordering van het eigenbelang van Engeland voldoende regtvaardiging tot het afdwingen en met geweld afpersen van iedere gunst, en weldra tot het maken van elke verovering.

Tot die opvatting achten wij ons geregtvaardigd door de beschouwing der gronden, waarmede de *Edinburgh Review* de voorgenomen Noord-Amerikaansche expeditie tegen Japan verdedigt. Die gronden verdienen wel, eenigzins meer in bijzonderheden te worden nagegaan.

De schrijver herinnert, en ontwikkelt dit breeder in zijn geschiedkundig overzigt, dat voor twee eeuwen de Japannezen met andere volken handel dreven, doch dat toen, ten gevolge van onlusten en kabalen, de talrijk in het rijk gevestigde Portugezen verjaagd, de Christenen uitgeroeid werden, en sedert dien tijd geen Europeaan voet in het land mogt zetten, dan alleen enkele Nederlanders op het kleine Decima in de haven van Nagasaki. Hij zegt dan, dat de regeringen van alle natiën gedurende al dien tijd een geheim, eene afzondering geëerbiedigd hebben, dat zij ten allen tijde het regt hadden te verbreken.

Maar waarop is dat regt gegrond? Gronden van eigenbelang, van maatschappelijk belang, van conveniëntie, van billijkheid mogelijk, kan men er voor aanvoeren: maar ook gronden van natuur- of volkenregt? En, zoo dit al kon, welk regt heeft men, een volk, dat zulk volkenregt niet erkent, het niet tot het zijne maakt, te dwingen zich daaraan te onderwerpen, — het de vermeende voordeelen daarvan op te dringen, die het niet verlangt, en de nadeelen daarvan te doen ondervinden, zoolang het door zijne afzondering de belangen van geen ander volk regtstreeks benadeelt? Als lid van het groote menschen-geslacht, mag men teregt van het Japansche volk eischen, dat het de pligten der menschelijkheid niet verzaakt, en dat zijne kusten en havens b. v. niet ontoegankelijk blijven voor ongelukkige schipbreukelingen. Deze hebben billijke aanspraak op herberging en verzorging. De gelegenheid moet hun niet worden benomen, weder te trachten naar hun land terug te keeren. De schepen, in de nabijheid van Japan met storm beloopen, mogen niet aan het gevaar van te vergaan worden blootgesteld, door ze ontredderd van de havens en kusten te weren. Zij behooren zelfs in staat te worden gesteld met veiligheid de reis te kunnen vervolgen. Zoo dit met waardigheid en beleid van de Japansche regering wordt gevraagd, en men genoegzame waarborgen aanbiedt, niets meer dan dit te verlangen, zal waarschijnlijk de Japansche regering, wier doorzigt door den schrijver in de Ed. Rev. wordt erkend, niet weigerachtig worden bevonden. Zij zal welligt inzien, dat door het redelijke toe te geven, er minder aanleiding zal zijn het onredelijke te eischen, en dat zij daardoor het regt geheel op hare zijde zal houden.

Wij gingen hier van de veronderstelling uit, dat omtrent schipbreukelingen in Japan de pligten der menschelijkheid volstrekt worden verzaakt. Dit is echter geenzins het geval. Op blz. 124 van de *Bladen over Japan* zien wij, dat de Japansche regering in 1842 bepaald verordend heeft, dat in nood zijnde schepen zullen worden geholpen, — zonder dat daarom evenwel het stelsel van afzondering in het minst wordt verlaten. Ontredderde schepen worden dan ook steeds in de haven van Nagasaki en ook elders toegelaten. In de *Bladen* worden ook onderscheiden voorbeelden van schipbreuken vermeld, gevolg van het stormachtige van de door walvischvaarders druk bezochte Japansche zee, waar de geredde bemanning met zorg is behandeld en naar Nagasaki vervoerd en aan het Nederlandsch opperhoofd overgeleverd. Wel werden zij steeds met de uiterste naauw-

keurigheid ondervraagd, om te weten of ook iets anders dan het toeval hen op de Japansche kusten wierp. Wel schijnen zij soms op verwijderde punten aan slechte behandeling bloot te staan. Doch, eenmaal hun toestand van schipbreukeling voldoende gebleken, worden zij goed verzorgd. Uit de vele uittreksels uit Britsch-Indische dagbladen, door den heer LEVYSOHN gegeven, blijkt dat dit herhaaldelijk met Engelsche onderdanen het geval is geweest. Dit had dan den schrijver in de *Edinburgh Review* bekend moeten zijn, en hem moeten beletten den schijn aan te nemen, als meende hij dat 't noodig ware Japan tot het vervullen van dien pligt te dwingen.

Wij herhalen: wierd omtrent ongelukkige schipbreukelingen door het Japansche volk de pligt der menschelijkheid geheel uit het oog verloren, dan zou het algemeen belang welligt het nemen van dwangmaatregelen kunnen geacht worden te wettigen, en zou men van de Japansche regering het geven van genoegzame waarborgen mogen eischen, dat die pligt voor het vervolg zou worden in acht genomen.

Maar wij begrijpen niet, op welke regtsgronden men het Japansche volk dwingen kan, zich verder van zijn standpunt van afzondering te verwijderen, dan de pligt der menschelijkheid gebiedt. Omdat Japan koper van zeer groote waarde oplevert, en in grooter hoeveelheid dan men meent dat het zelf behoeft, is men daarom geregtigd het te dwingen, dit koper af te staan voor goud of zilver of voor Britsche manufacturen en Noord-Amerikaansche granen, waaraan het geene behoefte schijnt te hebben?

Gebrek aan staathuishoudkundige kennis, een uit verkeerd inzigt voortspruitende zucht tot bescherming van eigen nijverheid, houdt de markt van Frankrijk voor vele Engelsche voortbrengselen gesloten, en uit wederwraak belast Engeland de Fransche wijnen ontzettend hoog. Zou Engeland, in het verondersteld geval dat daaromtrent volstrekt geene verdragen bestonden, aan Frankrijk den oorlog aandoen, zoo dit de dwaasheid had den uitvoer van Fransche wijnen naar Engeland geheel te verbieden? Zou Engeland Rusland den oorlog aandoen, zoo het, door geenerlei verdragen gebonden, goedvond den uitvoer zijner granen naar Engeland te verbieden? Wij gissen wel, dat zoo Portugal en Napels de dwaasheid hadden den uitvoer van portwijn en van zwavel naar Engeland te verbieden, Engeland, al kon het zich op geene traktaten beroepen, met geweld die staten tot andere maatregelen zou brengen. Maar omdat het in die gevallen van het regt van den sterksten zou gebruik maken, om zijn eigenbelang te bevorderen, zou dat geweld daarom nog geen regt worden. In de veronderstelde gevallen zouden die landen gewis groote dwaasheid doen, zich door de afsluiting der Engelsche markt van een belangrijken afzet hunner voortbrengselen te berooven: maar Engeland zou geen enkelen goeden afdoenden regtsgrond kunnen aanvoeren, tot regtvaardiging der aan te wenden gewelddadige maatregelen, om die staten tot andere denkbeelden te brengen.

Waarom zou dit wel tegenover Japan mogen geschieden?

Al zouden er zelfs nog termen kunnen worden gevonden, om een sedert eeuwen in het Europeesch statenstelsel opgenomen volk te dwingen, zich

niet aan alle aanraking met de omliggende broederstaten te onttrekken, zoo zou zulks nog niet regtvaardigen eene inmenging in de aangelegenheden van een aan de andere zijde des aardbols gelegen, ver verwijderd rijk, dat juist door zijne ligging zeer gemakkelijk buiten aanraking met alle andere natiën kan blijven.

Als freetrader, vriend van beschaving en vooruitgang, geloof ik, dat de deelneming aan den algemeenen wereldhandel van een groot en, naar men meent, door de natuur rijk beweldadigd en zeer bevolkt land als Japan, voor het algemeen en voor Japan zelf zeer gewenscht is. Het schijnt ook niet mogelijk, dat Japan zijn zoo geheel afgezonderd standpunt lang handhave, en zoo het Japansche volk wezenlijk in beschaving en in nijverheid zulke vorderingen heeft gemaakt, als sommigen meenen, zou het niet lang duren of het zou bemerken, dat de aanraking, de verbroedering met andere volken voordeelen oplevert, die wel opwegen tegen de voordeelen van het zoo lang gehandhaafd geïsoleerd standpunt.

Maar tot het doen ontstaan van die overtuiging moesten slechts overredingsmiddelen, redeneringen worden aangewend, geen geweld van wapenen. Men moet zich daarbij op gronden van algemeen nut, van billijkheid, niet van vuig eigenbelang beroepen.

In den laatsten tijd hebben de dagbladen berigt, dat commodore PERRY telegraaftoestellen, modellen van stoomwerktuigen, stoombooten, spoorwegen en lokomotieven, en meer dergelijke bewijzen van de kennis en beschaving der westersche volken op zijn togt zou medenemen, met het doel deze aan de Japansche regering aan te bevelen, ten einde haar te kunnen overtuigen, welke groote voordeelen zij zou kunnen deelachtig worden, door haar volk in den omgang met meer beschaafde natiën te doen deelen. Zoo iets zou een gelukkig bewijs zijn, dat het bewind der Vereenigde Staten, een juist gebruik makende van de meermalen gebleken dorst naar kennis der Japannezen, vooral op de kracht der overreding vertrouwt, om zijne voorstellen ingang te doen vinden.

Eene poging tot aanraking met Japan, onder zulke vooruitzigten geopend, en met beleid en volharding voortgezet, zou waarschijnlijk de zekerste waarborgen aanbieden van, na korter of langer tijd, met goeden uitslag te worden bekroond, en op duurzame grondslagen te worden gevestigd.

Ieder vriend van vooruitgang en beschaving zou het gewis van harte toejuichen, zoo het mogt gelukken op dergelijke gronden van overreding, eene verbroedering met het Japansche volk te zien tot stand komen.

De vruchten van de meerdere kennis, de meerdere beschaving der westersche wereld zouden voorzeker op geen grootscher wijze kunnen worden ten toon gesteld, dan, zoo het wijzen op die vruchten krachtig mogt medewerken, om bij een groot, nog minder beschaafd, doch naar kennis dorstend volk de begeerte op te wekken, weldra de vruchten van die meerdere beschaving mede te genieten en zich daartoe met andere volken te verbroederen, en deze wederkeerig te doen deelen in de weldaden, waarmede de natuur zijn land heeft voorzien.

Wij gelooven evenwel niet, dat het aan PERRY zal gelukken, niettegenstaande den vredelievenden inhoud van de hem door het Noord-Amerikaansch Gouvernement medegegeven brieven en instructies, en niettegenstaande de medegenomen tot geschenken bestemde voorwerpen, het doel zijner zending op vredelievende wijze te bereiken. Wij gelooven ook niet, dat daarop in Noord-Amerika in het minst wordt gerekend. Daarmede strijdt zoowel de inrigting van zijn eskader, als de toon der Noord-Amerikaansche dagbladen, die te kennen geeft, dat men verlangt, dat op eene spoedige en volledige voldoening aan de wenschen der Noord-Amerikanen worde aangedrongen, en dat dit, zoo er niet terstond aan wordt voldaan, met geweld moet worden verkregen.

Dezer dagen (December) heeft men ook weder kunnen zien, hoe de N.-Amer. dagbladen als 't ware spotten met het door den President, in zijne jaarlijksche boodschap aan het Congres, gezegde omtrent den geheel vredelievenden aard van PERRY's expeditie. Zij tellen het groot aantal vuurmonden op van het geducht eskader, hetwelk dien eenvoudigen vriendschappelijken brief aan den Keizer van Japan zal overbrengen. Twaalf schepen, bemand met 3125 koppen en gewapend met 236 stukken, is voorzeker een groot geleide voor zulken brief. Zou een groot eskader dien brief overbrengen, alleen om daardoor den Japanschen Keizer meer eer te bewijzen?

Dat de Japansche regering niet dan door geweld gedwongen, aan de eischen der Noord-Amerikanen zal toegeven, mag met grond worden opgemaakt uit hare (hieronder breedvoeriger te vermelden) in 1844 en 1851 weder afgelegde verklaringen, dat zij volstrekt ongezind is, haar stelsel van afzondering op te geven.

Het zal nu wel ondenkbaar, minstens hoogstonwaarschijnlijk mogen worden geacht, dat de Japansche regering, zoo zij al den brief van de Noord-Amerikaansche regering aanneemt, zich door den inhoud daarvan, of zelfs door het gezigt van het eskader dat hem overbrengt, van haar eeuwen lang gehandhaafd stelsel van afzondering, voor welks handhaving zij zulke afdoende gronden meent te hebben, zal laten afbrengen. PERRY, wiens eskader van geduchte oorlogstoestellen, landingstroepen en veldgeschut voorzien is, zal dan, na aanwending van alle hem ten dienste staande overredingsmiddelen, waarschijnlijk trachten zijne voorstellen met geweld ingang te doen vinden. Ware hij zelf daartoe al ongezind, vond hij daartoe geene aanleiding in zijne geheime instructies, zoo zouden waarschijnlijk, tengevolge van de opgewondenheid, de algemeene deelneming, welke deze togt in Noord-Amerika heeft opgewekt, de grootsche verwachtingen, die men er van koestert, zijne togtgenooten wel aanleiding tot het plegen van geweld weten te doen geboren worden. Dan zal mogelijk Jedo worden gebombardeerd, en zullen de Noord-Amerikanen waarschijnlijk trachten zich op een of ander punt in het Japansche rijk te vestigen. Het is hoogst onwaarschijnlijk, dat dit dadelijk voor goed zal gelukken. De talrijke, krijgshaftige Japansche natie zal niet aanstonds voor een Noord-Amerikaansch eskader bukken. Door overmagt verdrongen, zal PERRY uit Noord-Amerika

versterking moeten ontvangen of gaan halen, — en een krijg zal ontstaan, waarvan het einde niet, de einduitslag wel te voorzien is. Niet opgewassen tegen de westersche oorlogsmiddelen en krijgstaktiek, zal Japan eindelijk moeten bukken, — en Noord-Amerika zal de bloedige eer genieten, waarschijnlijk na schatten verspild, stroomen bloeds vergoten en de rust en vrede van een gelukkig rijk verstoord te hebben, met geweld den geheimzinnigen sluijer, waarmede Japan zich bedekte, het eerst te hebben verscheurd, en een land voor zijn handel te hebben doen openstellen, dat naar alle berekening, en volgens den natuurlijken loop van zaken, na verloop van eenige jaren, van het nut daarvan langzamerhand overtuigd, en misschien wel uit eigen beweging, hetzelfde zoude hebben gedaan.

Maar dan had welligt eene andere dan de Noord-Amerikaansche natie zich de eer van de opheffing van dien sluijer kunnen toeeigenen, eene andere het eerst de wezenlijke of vermeende voordeelen van de openstelling van Japan kunnen genieten. Dat zou de Noord-Amerikaansche trots en naijver, (vooral tegen Engeland, dat de Chinesche havens deed openen), de baatzuchtigheid van den Noord-Amerikaanschen handel, niet kunnen dulden.

Dat de Noord-Amerikanen zich, tot regtvaardiging hunner expeditie, eigenlijk op weinig beter gronden, dan op die van nationale trots en van eigenbelang en baatzucht weten te beroepen, kan blijken uit den toon van zoo vele Noord-Amerikaansche dagbladen, door den heer LEVYSOHN aangehaald.

Ten betooge, dat ook de Britsche schrijver in de *Edinb. Rev.* weinig meer dan gronden van baatzucht, tot regtvaardiging zijner adhæsie aan de voorgenomen Noord-Amerikaansche expeditie, weet aan te voeren, meenen wij ons op den geheelen inhoud en toon van zijn stuk te mogen beroepen. Ten einde dit nog nader te doen uitkomen, zullen wij, wat den hoofdinhoud betreft, de vertaling laten volgen van het laatste drietal bladzijden van het artikel uit de Edinb. Rev., waar de schrijver meer bepaald over de waarschijnlijke gevolgen van die expeditie spreekt.

Vooraf zij nog herinnerd, dat, bij het redeneren over Japan, niet moet worden uit het oog verloren, dat het geïsoleerd standpunt, waarop dat rijk zich gedurende ruim twee eeuwen heeft weten te handhaven, volstrekt niet voortspruit uit het beginsel, dat iedere aanraking met andere volken voor Japan volstrekt nadeelig zoude zijn, daaruit niet dan nadeelen zouden ontstaan, maar dat de Japansche regering tot het aannemen van dat stelsel van afzondering bijna is gedwongen, als middel van zelfbehoud en zelfverdediging, minstens dat zij in dien maatregel het eenige geschikte middel schijnt te hebben gevonden, om zich van vreemden invloed en dwang te bevrijden. Het schijnt toch aan geen twijfel onderhevig, dat de Portugezen, nadat zij in het laatst der 16de en het begin der 17de eeuw steeds in magt en aanzien in het Japansche rijk waren toegenomen, en nadat de Jesuiten een zeer groot aantal Japannezen tot het Roomsch-Katholicisme hadden doen overgaan, getracht hebben de opperheerschappij in Japan in handen te krijgen. Dat daaruit een strijd op leven en dood ontstond, is ligt te begrijpen. Toen deze eindigde met de geheele verdrijving der Portugezen, wist de Japan-

sche regering geen beter middel aan te grijpen, om zich voor het vervolg tegen dergelijke aanvallen en binnenlandsche oorlogen te verdedigen, dan door den toegang tot Japan aan alle vreemdelingen te ontzeggen. Daarvan werden echter de Nederlanders en Chinezen uitgezonderd, aan wie eenige handel te Nagasaki werd toegestaan, omdat zij zich steeds van alle politieke bemoeijingen onthouden en tot het handeldrijven beperkt hadden, en misschien ook wel, opdat de Japansche regering, door den omgang met deze vreemdelingen, in staat zoude zijn niet geheel onbekend te blijven, met wat er belangrijks in de wereld omging.

Dat met de verdrijving der Portugezen ook het christendom in Japan werd uitgeroeid, geschiedde niet zoo zeer omdat de Japansche regering zoo afkeerig was van de christelijke godsdienst. Integendeel had zij deze sedert lang vrij laten prediken, en toegestaan dat vele duizende Japannezen tot die godsdienst waren overgegaan. Maar zij had moeten ondervinden, dat de Jesuiten weldra niet enkel godsdienstleeraars waren, en dat het hun te doen was tevens de opperheerschappij over Japan in handen te krijgen. De Japansche regering zag dus, dat zoowel handelaars als godsdienstleeraars van hun toenemende magt en aantal gebruik maakten om ook politicken invloed te verkrijgen, en de orde van zaken geheel naar hunne hand te zetten. Zij moest dus wel tot het besluit komen, dat beider einddoel hetzelfde was. Dat zij zich tegen de bereiking van dat doel met alle magt verzette, is zeer begrijpelijk. Dat daartoe zeer krachtige, zelfs wreede middelen werden aangewend, is evenzeer te begrijpen. Het gold immers het Japansche volksbestaan. Overwonnen toch de Portugezen en Jezuiten, dan was het gedaan met de Japansche onafhankelijkheid. De strijd was lang en hevig, en toen eindelijk de overwinning verbleef aan de zijde der Japansche nationaliteit, wist de regering geen beter middel om dergelijken strijd voor het vervolg voor altijd onmogelijk te maken, dan het volk, dat hem had verwekt en de vreemde godsdienstleeraars, die met hunne proselyten daartoe hadden medegewerkt, haar land geheel te doen ruimen. Zoo men onpartijdig gelieft te oordeelen, en de moeite neemt zich even op het Japansche standpunt te plaatsen, zal men moeten toegeven, dat de redenering logisch was, dat, wanneer men het tot behoud van de nationaliteit, van de onafhankelijkheid des vaderlands volstrekt noodzakelijk acht een aantal vreemdelingen, — die van de hun toegestane gunsten en den verkregen invloed misbruik maken en het land, dat hen gastvrij ontving, trachten ten onder te brengen, — met geweld het land te doen ruimen, men hetzelfde lot doet deelen aan godsdienstleeraars, die, nadat hun was toegestaan eene vreemde godsdienst te prediken en zij een groot aantal volgelingen hadden gekregen, met die vreemdelingen zamenspanden om het vreemde land, dat hen zoo wel opnam, te overheerschen, en daartoe den invloed aanwendden, dien zij op hunne volgelingen uitoefenden, en deze tot hunne handlangers gebruikten.

Wij verontschuldigen in het allerminst niet de wreede handelwijze, waarvan de Japannezen worden beticht. Wij onderzoeken niet, of zij hetzelfde doel, bevrijding van de kuiperijen en aanslagen der gastvrij in hun land

opgenomen vreemdelingen, niet op minder wreede wijze hadden kunnen bereiken, dan door volkomen uitroeijing en verdrijving. Wij nemen het feit als geschiedkundig waar aan, hoewel daarop misschien nog al wat af te dingen valt, daar wij alleen het geschiedverhaal der Portugezen en Jesuiten, en niet dat der Japannezen kennen. Maar dan nog durven wij volhouden, dat de handelwijze der Japansche regering, wel geene regtvaardiging, maar misschien verontschuldiging vond in de niet weersproken omstandigheid: dat de in haar land gastvrij opgenomen vreemdelingen en vreemde godsdienstpredikers met hunne volgelingen getracht hebben van hun magt en steeds toenemenden invloed gebruik te maken, om zich van de regering meester te maken. In het oog der Japansche regering moesten dus wel de godsdienstleeraars van die vreemdelingen, die met deze waren aangekomen, en die hun invloed aanwendden tot bereiking van hetzelfde doel, met hunne volgelingen voor even gevaarlijk als deze vreemdelingen worden beschouwd, en die godsdienstprediking natuurlijk worden geacht slechts als middel tot bereiking van dat doel te zijn gebruikt.

Het is dan niet zoo zeer tegen het Christendom, als tegen het Roomsch-Katholicismus, den godsdienstvorm door de Portugezen gevolgd en door de Jesuiten gepredikt, dat de Japannezen zoo gebeten zijn. Dit bewijst de toelating der Nederlanders in Japan, die nimmer ontkenden Christenen te zijn, maar bewezen, dit onder anderen vorm te zijn dan de Roomsch-Katholijke Portugezen. De Japannezen beschouwen de Portugezen als hunne aartsvijanden, en schijnen met deze vooral alle Roomsch-Katholijke natiën voor altijd van hunne kusten te willen verwijderen, omdat zij eenmaal eene zoo dure les meenen gehad te hebben, dat bij de Katholieken de godsdienst slechts een masker is om te gemakkelijker hun wezenlijk doel, politieke magt en invloed, te kunnen bereiken. De heer LEVYSOHN zegt daarom ook, dat de Noord-Amerikanen, zoo de last van Commodore PERRY zich zoover mogt uitstrekken, dat niet het geval schijnt te zijn, hoogstwaarschijnlijk nimmer zouden verkrijgen, dat eenige Japansche havens voor *alle* natiën wierden opengezet, omdat dan ook de gevreesde Roomsch-katholijke Spanjaarden en Portugezen zouden moeten worden toegelaten.

De Japansche regering heeft zoo duur betaald voor de ondervinding opgedaan van wat toelating van vreemden kan kosten, en schijnt de voordeelen van haar afgezonderd standpunt zoo goed te waarderen, dat het hoogst onwaarschijnlijk is dat zij anders, dan door geweld gedwongen, dat standpunt zal verlaten.

Dat het haar ernst is zich op dat afgezonderd standpunt te handhaven, kan nog blijken uit de mededeeling[1], welke op haar verzoek l.l. jaar door de Nederlandsche regering aan onderscheiden gouvernementen is gedaan: dat wel in 1842 bepaalde bevelen zijn gegeven, om de schipbreukelingen op de Japansche kusten goed te behandelen, en om aan de door stormen ontredderde schepen gelegenheid tot herstel te geven en deze van alle benoodigdheden te voorzien, maar onder uitdrukkelijke bijvoeging, dat de Japansche regering daardoor in het minst niet wil geacht worden van haar stelsel van isolering afstand te hebben gedaan.

Zulks bleek ook in 1844, toen de door onzen Koning WILLEM II aangewende welmeenende poging, om de Japansche regering tot eenige meerdere toenadering te trachten over te halen, beleefd maar zeer bepaald werd afgeslagen, en de aangeboden geschenken door den Sjoegoen of wereldlijken Keizer voor deze keer werden aangenomen, omdat zij van een bevrienden Koning kwamen, maar onder uitdrukkelijke verklaring (zoo als mij uit goede bron is verzekerd), dat, bij herhaling van zulk aanbod, zij bepaald zouden worden geweigerd, omdat men geene meerdere gemeenschap, dan de bestaande, met andere natiën wilde.

Dat het der Japansche regering niet ontbreekt aan beweegredenen ter handhaving of verdediging van het door haar gekozen geïsoleerd standpunt, noch aan gevatheid om de voordeelen van haar stelsel goed te doen uitkomen, blijkt ook uit het antwoord dat zij, volgens een art. uit de Revue des Deux Mondes, o. a., (en dat ik op vrij goede gronden durf zeggen tamelijk nabij de waarheid te zijn) zou hebben gegeven op den haar uit naam van den Koning WILLEM II overhandigden brief. Het gebeurde in China, waar de regering, na groote verliezen te hebben geleden, gedwongen was geweest aan alle eischen der Engelschen toe te geven, en bovendien eene geduchte som voor oorlogskosten moest betalen, — werd door WILLEM II aangehaald ten betooge, dat geen Oostersch Vorst langen tijd aan de billijke eischen der Europeanen kon weêrstand bieden. Hij raadde dus den Sjoegoen aan, liever goedschiks eenigen toegang tot zijn rijk aan vreemdelingen te geven, en vooral door storm beloopen schepen niet van zijne kusten te weren. En wat antwoordt de Japansche regering? Dat juist het gebeurde met China haar de wijsheid en voorzigtigheid van haar stelsel van volkomen afzondering nog meer had doen inzien. Had toch China hetzelfde gedaan, en zich beperkt tot het toelaten van eenige Engelsche en andere handelaren in ééne haven, in plaats van toe te staan, dat vele Engelschen zich te Canton vestigden, uitgebreiden handel dreven en met vele inlanders in aanraking kwamen, en dat hunne godsdienstige zendelingen in het land bekeeringen zochten te maken, — dan ware er tot zoo groote botsing van belangen geen aanleiding gegeven, als nu het geval was. Nu hadden de gegronde of ongegronde klagten van zoo vele Engelschen aan de Engelsche regering aanleiding gegeven, zich hunner aan te trekken. Engeland zou daartoe geen grond hebben kunnen vinden, zoo, door de toelating van slechts zeer weinig Engelschen, zoo veler belangen niet in het spel hadden kunnen zijn.

Zien wij nu hoe de schrijver in de *Edinburgh Review* zijn betoog over de Noord-Amerikaansche expeditie tegen Japan resumeert, en wat hij van de waarschijnlijke uitkomst van dien togt zegt.

. . . . . „Het is blijkbaar genoeg, na de meest oppervlakkige beschouwing, dat iedere opgave over de betrekkelijk geringe waarde van den handel tusschen de Japannezen en de Hollandsche faktorij te Decima, gedurende de laatste jaren, in het oog van handelaars van slechts weinig belang kan zijn. De tegenwoordige opbrengst van een van weerszijden met

zoo groote en belemmerende nadeelen gevoerden handel, kan geen billijke aanwijzing zijn omtrent hetgeen hij bij meer gunstige omstandigheden worden kan. Japan zal niet, even als Laboean, voornamelijk op zijne steenkolenmijnen behoeven te vertrouwen. Het gewoon gezond verstand moet ons de overtuiging geven, dat een vrij handelsverkeer met eene nijvere en beschaafde bevolking van minstens 30 millioen menschen, geene onverschillige zaak kan zijn voor de voortbrengers, fabrijkanten of kooplieden van het Britsche rijk. Het ligt buiten ons bestek de zamenstelling der te verzenden ladingen in bijzonderheden op te geven; dergelijke zaken laat men het best aan het verstandig inzigt der kooplieden over. Maar wij weten, dat op de Japansche eilanden groote verscheidenheid van klimaat heerscht, en dat diensten gevolge de inwoners aan velerlei zaken behoefte hebben, die de Engelsche industrie hun gemakkelijk kan verschaffen. Het spreekt ook van zelf, dat goede retourladingen zullen gevonden worden, zoo onze handelaars slechts het doorzigt hebben hunne vragen te beperken tot de natuurlijke voortbrengselen van het land en van de nijverheid der bewoners. Onderscheidene kenteekenen schijnen aan te duiden, dat de Japannezen zelve, — d. i. de bevolking, niet de regering, — op verandering voorbereid zijn, en slechts wenschen zich zelven bevrijd te zien van den geheimzinnigen band, die hen nu van allen omgang met andere natiën afhoudt. Zij zijn te verstandig, hebben een te helder doorzigt, om de groote meerderheid van Europesche beschaving en vooruitgang boven de hunne niet ten volle te waarderen. In den beperkten omgang, dien zij met de hoofden en geneesheeren der Hollandsche faktorij en anderen hebben kunnen houden, hebben zij steeds de grootste begeerte naar uitbreiding van kennis aan den dag gelegd. Onze bewering omtrent den wensch der Japannezen naar omgang met Europeanen behoeft niet tot wetenschappelijke en werktuigelijke vraagstukken te worden beperkt. Toen, in het jaar 1819, kapitein GORDON in de baai van Jedo kwam, en daar gedurende acht dagen bleef, was zijn schip voortdurend met honderde menschen beladen, die zeer tot handeldrijven geneigd waren, hadde de gestrengheid hunner volksgewoonten hun niet in den weg gestaan. GOLOWNIN's getuigenis mag daaromtrent ook met vertrouwen worden ingeroepen. Wanneer hij tot ons spreekt over de bijzondere groote waarde, welke de Japannezen, zelfs op dien verwijderden uithoek van het rijk dien hij aandeed, aan ieder, zelfs het minst belangrijke artikel van Europeschen oorsprong schenen te hechten, zoo moet men wel opmaken, dat het tegengaan en onderdrukken van dien wensch in de rijkste en meer bevolkte deelen van het rijk de voortdurende en onvermoeide zorgen van het gouvernement te Jedo eischt.

„Het staat niet aan ons de juiste uitkomsten te voorspellen van de expeditie tegen Japan, welke men meent, dat eerlang de havens van de Vereenigde Staten zal verlaten. Daartoe zouden wij naauwkeuriger moeten bekend zijn met de sterkte en geheele inrigting van dat eskader, zoowel als met de verdedigingsmiddelen van het Japansche Gouvernement. Het zou dwaasheid zijn, eenigen twijfel te koesteren omtrent den einduitslag, als

de oorlogstaktiek, de krijgskunde, de tucht van Europa of van de Vereenigde Staten met kracht in het strijdperk treedt tegenover de hulpmiddelen van eenige Aziatische magt. De krijgsgeest en forsche ligchaamsbouw van de bergvolken van Opper-Indië kon hen niet redden, toen zij tegenover de digte drommen en de krachtige artillerie van het Britsche leger stonden. Het zelfde kan het geval zijn met Japan. Alle menschelijke berekeningen schijnen aan te duiden dat, zoo PERRY's togt met denzelfden geest van beleid en moed wordt bewerkstelligd, die tot nu toe in de krijgstogten der Vereenigde Staten zigtbaar was, de uren van de afscheiding der Japannezen reeds zijn geteld. Wij hebben evenwel het getuigenis van Engelsche officieren, die in die verwijderde streken met onderscheiding hebben gediend, om ons er op bedacht te doen zijn, dat deze een zeer groot onderscheid maken tusschen een aanval op Japan, en eenige soortgelijke operatie tegen China of eenig ander land in de Indische zeeën. De Japannezen zijn trotsch en krijgshaftig; zij bekommeren zich om geen gevaar en achten hun leven niet *); als een strijder valt, vervult telkens een ander zijne plaats, als ware hun doel slechts 's vijands vuur uit te putten, en hem dan door enkele overmagt van getalsterkte te overmeesteren. Wij kunnen naauwelijks veronderstellen, dat, zoo Commodore PERRY mogt besluiten naar binnenlands op te rukken met de kleine magt, welke hij ter zijner beschikking heeft, dan deze eerste poging ten voordeele der expeditie zou afloopen. Het Japansch leger bestaat, volgens de laatste berigten, uit 350,000 soldaten, waarvan 50,000 man kavalerie. Wat artillerie betreft, zijn zij natuurlijk zeer zwak, en hun kruid is van zeer slechte hoedanigheid. Maar, zij hebben ter hunner beschikking eene zeer talrijke bevolking, trotsch op hare overleveringen en op haar geboorteland, en vastbesloten, naar wij meenen, het tot den laatsten droppel bloeds te verdedigen tegen die indringers van over de zee.

„Het kan zijn — en omtrent dit punt komen wij er rond voor uit niets meer dan bloote gissing tot leidsvrouw te hebben — dat de regering van Jedo, overtuigd van de onmogelijkheid om op den duur wederstand te blijven bieden, zou trachten terstond de best mogelijke voorwaarden van den aanvaller te verkrijgen. Het is zeker, dat die regering ten volle bekend is met het spoedig goed geluk der Britsche wapenen in China in 1841—42; en in hun eigen geval mogen zij wel op dergelijken uitslag voorbereid zijn, dien zij ook op bijna elk punt van Azie bewerkstelligd hebben kunnen zien. Daarom zou voorzigtige onderhandeling voorzeker de wijsste maatregel zijn voor ieder, die de integriteit van het Japansche rijk wenscht te handhaven; maar dat deze weg zou worden ingeslagen, is eene veronderstelling, geheel in tegenspraak met wat de geschiedenis ons leert omtrent den loop van menschelijke zaken.

---

*) JANCIGNY in zijn „Japon" (zie LEVYSOHN bl. 112, acht ook om die redenen eene overrompeling van Japan niet mogelijk. Hij acht haar ook ongeraden. Hij acht een oorlog met Japan in den tegenwoordigen staat der wereld, waar alles naar vrede overhelt, een staatkundige tegenspraak. Maar in het land, waar de vrede-congressen den meesten bijval vinden, stelt een deel der bevolking toch ook, in vollen vrede en openlijk, bij herhaling pogingen in het werk, om eene aanzienlijke kolonie van eene bevriende mogendheid te bemagtigen!

„Het oogenblik nadert spoedig," zegt de schrijver iets verder, „waarop allen, die met belangstelling hebben uitgezien naar het openen van dit verzegeld boek, mogen hopen meer te hooren van de vreemde zeden en gewoonten van Japan. Maar ook uit anderen hoofde, zien wij met voldoening uit naar de spoedige wederoptreding van Japan in het groote gemeenebest aller natiën. De gedwongen afscheiding der Japannezen is een ramp voor henzelven, zoowel als voor de beschaafde wereld. Een ieder is in zooverre meester in zijn eigen land, dat de wet der volken tot nu toe zeer beschroomd is geweest, een volk te magtigen zijn handel of verkeer aan een ander volk op te dringen. (That the Law of Nations has been hitherto very tender of authorising a country to force its commerce or its society upon another). Maar de regten van onafhankelijke souvereiniteit moeten zoo worden uitgelegd, dat zij niet onverzoenbaar zijn met de groote beginselen, waarop alle bewijzen en titels van eigendom of jurisdictie eindelijk neerkomen. Het is moeijelijk, twijfel te koesteren, dat, na een zoo lang en zoo geduldig gedragen uitstel, andere volken geregtigd zijn verkeer met Japan te vragen, als een regt, waarvan zij ten onregte verstoken zijn. De Japannezen hebben ontwijfelbaar een geheel uitsluitend regt op het vrij bezit van hun grondgebied; maar zij mogen dat regt niet misbruiken, door alle andere volken uit te sluiten van het genot van de rijkdommen en goede natuurlijke hoedanigheden van hun land. De eenig zekere titel tot eigendom, hetzij in een hut of in een keizerrijk, is: dat de uitsluitende bezitting van den een strekke tot heil voor allen."

Met deze woorden eindigt de *Edinburgh Review* zijn vertoog.

Is dit laatste geen juridieke ketterij? Volgens het Nederlandsch regt ten minste is eigendom het regt, om van eene zaak het volkomen vrij genot te hebben en daarover op de volstrektste wijze te beschikken, *mits men aan de regten van anderen geen hinder toebrenge.* Maar de eigenaar is niet wettelijk verpligt, zijn eigendom tot heil voor allen te doen strekken. Toen de schrijver in de *Edinburgh Review* die woorden nederschreef, bedoelde hij waarschijnlijk niet eene communistische stelling te uiten; en toch meenen wij haar voor bepaald communistisch te mogen houden. Is die stelling waar, dan heeft de rijke geen zekeren titel op zijne schatten, is hij van het bezit zijner rijkdommen niet zeker, tenzij hij ze doe strekken tot heil voor allen, dat is, zullen de armen kunnen zeggen, tenzij hij ze met hen deele. Die stelling zou tot dwaze gevolgtrekkingen kunnen leiden. Dan zou Engeland Frankrijk moeten kunnen dwingen zijne ijzerwaren tegen zeer lage regten toe te laten, want een zeer groot deel der Fransche natie, vooral de landbouwers en fabriekanten, zouden zeer gebaat worden, indien zij de goede Engelsche landbouwwerktuigen en machines of het daartoe behoorende ijzer en staal tegen minderen prijs konden krijgen.

Engeland en Noord-Amerika zouden, volgens de *Edinburgh Review*, de Japansche regering mogen dwingen, de natuurlijke rijkdommen van haar land niet langer voor zich zelve alleen te gebruiken, en de Japannezen zouden niet langer mogen verstoken blijven van het genot der Europesche bescha-

ving en vooruitgang in kunsten en wetenschappen. „De bezitting van den een zou moeten strekken tot heil van allen." Met volkomen hetzelfde regt zou Engeland de Fransche regering mogen dwingen hare wijnen tegen zeer lage regten naar Engeland te laten voeren, maar daarentegen de Fransche natie ook niet verstoken laten van de deugdzame en goedkoope Engelsche ijzer- en katoenwaren.

Van het economistisch standpunt beschouwd, zouden nu wel de beide landen verstandig doen en zich er op den duur wel bij bevinden, zoo zij de in het andere land beter en goedkooper voortgebragte voortbrengselen vrij binnen hunne grenzen toelieten: maar wie zal het aanwenden van dwang regtvaardigen als het middel om daartoe te geraken?

Waarom zou nu, hetgeen ongegrond en onmogelijk klinkt, wanneer er van twee magtige Europesche staten sprake is, geregtvaardigd zijn, wanneer het een Aziatischen, een Oosterschen, een voor onbeschaafd gehouden staat geldt?

Er blijft ons nog over kortelijk, doch overigens meer in bijzonderheden dan reeds in den loop van dit stuk is geschied, aan te toonen, dat dit artikel van de *Edinb. Rev.* weder in een voor Nederland vijandigen, onbillijken zin is gesteld. Uit den aard der zaak kwam dit hier niet zoo dadelijk, niet zoo regtstreeks te pas, als in het artikel over den Indischen Archipel. Waar de schrijver ons echter, om zoo eens te zeggen, eene hatelijkheid kon zeggen, liet hij die gelegenheid niet voorbij gaan.

Zoo herhaalt hij (bl. 378) het reeds zoo dikwerf wederlegd sprookje, maar dat telkens wordt uitgestrooid door hen, die aan Nederland zijne toelating op Japan, met uitsluiting van alle andere natien, misgunnen: dat de Nederlanders te Nagasaki aan allerlei vernederingen zijn blootgesteld. Hij voegt er bij, dat hunne stelling daar veel meer vernederend is, dan alles wat de vertegenwoordigers der Engelsche handelsbelangen in den meest ongunstigen tijd te Canton immer hebben moeten verduren.

Ziedaar het getuigenis van een partijdigen Engelschman ten voordeele zijner natie, ten nadeele der Nederlanders. Wij plaatsen daar eenvoudig tegen over het getuigenis van een onpartijdig schrijver, een Franschman, DE JANCIGNY, (door LEVYSOHN bl. 101, aangehaald) die omstandig spreekt en zich bevreemdt over de groote vernederingen, welke de Engelschen zich zoo lang te Canton getroostten.

Daarop volgen eenige opgaven, omtrent den dwang en de formaliteiten, waaraan de faktorij te Decima onderworpen is. Tot wederlegging van het omtrent het vernederende daarvan gezegde, moge de verwijzing volstaan naar den bundel officiële stukken en brieven van den heer LEVYSOHN, die zoo vele jaren opperhoofd dier faktorij was. Ware de schrijver in de *Edinb. Rev.* daarmede bekend geweest, zoo zou hij wel verpligt zijn geweest, enkele zijner uitdrukkingen te wijzigen.

De heer LEVYSOHN ontkent ten stelligste, dat de Nederlandsche faktorij te Decima aan allerlei vernederingen is blootgesteld. Het getuigenis van een achtingswaardig ambtenaar, die gedurende eenige jaren met lof de

betrekking van opperhoofd dier faktorij bekleedde, gestaafd door de getuigenis van zoovele anderen, die in die of in andere betrekking geruimen tijd te Nagasaki doorbragten, zal toch wel mogen opwegen tegen het getuigenis van Engelsche of andere vreemde, ons meestal vijandige, schrijvers, door den schrijver in de *Edinb. Rev.* geraadpleegd.

Van het vertrappen van het kruis en Christusbeeld, wordt door de *Edinb. Rev.* wel geen melding gemaakt, maar dewijl dikwerf aan de Nederlanders is ten laste gelegd, dat zij ook daaromtrent aan het verlangen der Japansche regering hadden toegegeven, is het welligt niet ongepast hier te herinneren, dat ook dit feit door den heer LEVYSOHN volstrekt wordt ontkend. Die daad wordt echter, zegt hij, wel gevorderd van de Chinezen en alle andere westersche volken, ten bewijze, voorzeker, dat zij geene, door de Japannezen, om hunne vroegere kuiperijen enz. teregt gehate, R. K. Portugezen en Jesuiten zijn.

De schrijver brandmerkt in zeer krachtige uitdrukkingen het gedrag der Nederlanders, die, in den hevigen strijd tusschen de Portugezen en Jesuiten en de Japannezen, ten gevolge van de heerschzucht en kuiperijen der eersten ontstaan, de zijde van de laatsten zouden hebben gekozen, en mede geholpen de Christenen op Japan uit te roeijen, en die, om handelswinst, een heidensch volk hielpen hunne handen in Christenbloed te doopen, en de laatste Christenen van Japan uit te roeijen. Zoo dit de naakte en zuivere waarheid ware, zou het teregt eene zeer zwarte bladzijde in onze historiebladen zijn. Maar het feit is onbewezen, en de voorstelling, welke de *Edinb. Rev.* er van geeft, althans onjuist. Tusschen ons en de Portugezen, destijds met Spanje onder één scepter vereenigd, even als later tusschen ons en de Engelschen, werd in Indië een strijd op leven of dood gevoerd. Het was een strijd, waarin de wederzijdsche verbittering dikwerf den overwinnaar zonder eenige genade voor den overwonnenen maakte, en waarin, helaas! velerlei gruwelen plaats grepen. Het uiterste werd in het werk gesteld, om niet overwonnen te worden, om het gruwzaam lot, aan de overwonnenen toegedacht, te ontgaan. Overwonnen de Jesuiten, onze uitroeijing ware gewis geweest. Zelfbehoud moest dus wel daartegen doen waken. Men versta ons wel. Wij regtvaardigen het feit niet, zoo kan bewezen worden dat het heeft plaats gegrepen, zoo als de schrijver het verhaalt. Wij komen slechts op tegen de voorstelling, die hij er aan geeft, als zouden wij, alleen om ons van gevaarlijke mededingers in den handel te ontdoen, in koelen bloede krachtig met de Japannezen hebben medegeholpen, om het Christendom op Japan uit te roeijen.

Dr. SIEBOLD verklaart ook ten stelligste, (zie LEVYSOHN, inleiding) dat de Hollanders in 1640 en 1641, toen de Portugezen uit Japan werden verdreven en het Christendom er werd uitgeroeid, volstrekt niet ontkenden dat zij Christenen waren. Zij bewezen echter, dat hun Christendom anders was dan dat der Jesuiten, en bovendien, dat zij slechts op Japan kwamen om handel te drijven, en volstrekt niet om zich met politieke aangelegenheden te bemoeijen en proselijten te maken. Dit blijkt ook uit een officiëel

schrijven van den Gouverneur ANT. VAN DIEMEN te Batavia aan het Japansche hoofd te Nagasaki.

Men vergete ook niet, dat de *Edinb. Review* het verhaal van deze gebeurtenissen put uit de geschriften der Jesuiten, waarvan hij op de eigen bladzijde (bl. 61) zegt, dat zij geen vertrouwen verdienen.

KÄMPFER, wiens schriften waarlijk niet van vooringenomenheid met Nederland pleiten, verzekert ook, op het getuigenis van geloofwaardige Japannezen, dat de trotschheid en inhaligheid der Portugezen en de knieperijen der Jesuiten hunnen val bewerkten. Hetgeen Japan van die vreemdelingen moest ondervinden, was oorzaak van de toen in werking gebragte en steeds zoo streng gehandhaafde uitsluitingsmaatregelen. Nederlands vlag daarentegen, zegt de heer LEVYSOHN, mogt immer te Decima blijven wapperen, omdat de Japansche regering steeds ondervond, dat de Nederlanders zich van alle godsdienstige en politieke bemoeijingen onthielden.

Volgens LEVYSOHN bl. 8 *vorderde* men, in den strijd tegen de Portugezen en hunne volgelingen, van het opperhoofd der Nederlandsche faktorij hulp tot demping van het oproer. Die bijstand werd dus niet vrijwillig geboden, maar afgedwongen.

Op bl. 373 vinden wij weder een ander staaltje van 's schrijvers zucht om de Nederlanders in een hatelijk daglicht te doen voorkomen. Hij verhaalt breedvoerig, dat de Engelschman WILLIAM ADAMS, stuurman aan boord van een Hollandsch schip, door de Oost-Indische compagnie met vier andere schepen in het jaar 1600 uitgezonden om handel te drijven in Peru en Chili, door storm genoodzaakt naar Japan af te houden, daar door Portugezen en Hollanders, zijne eigen togtgenooten, om het hardst vervolgd werd, en dat zij geene middelen spaarden, om den Keizer van Japan tegen hem op te zetten, en hem ter dood te doen brengen. 's Mans eigen getuigenis wordt daarbij aangehaald, — dus moet het wel waar zijn! Hoe waarschijnlijk, dat de Oost-Indische compagnie, altijd aan het kampen met den Engelschen handel, en teregt ijverzuchtig en achterdochtig jegens zoo geduchten mededinger, een Engelschen stuurman op hare handelsschepen zou hebben gebruikt! Hoe waarschijnlijk, dat Hollandsche zeelieden met hun stuurman, op aandrang zeker der Portugezen, op Japan gevangen gehouden, met deze, met wie zij in een hevigen oorlog waren gewikkeld, zouden hebben zaamgespannen om hun aanvoerder te vermoorden! Tot wien zouden zij zich dan, door dat verlies verzwakt, om bescherming hebben gewend? De Hollanders hadden toen nog geen vasten voet op Japan. Schrijver zelf zegt vroeger, dat hun dit eerst in 1611 *) gelukte, na het overwinnen van de zich daar tegen verzettende Portugezen, ofschoon hij het indirekt doet voorkomen, als of de Hollanders en Portugezen gezamenlijk tegen ADAMS zamenspanden. Door haat jegens ons vervoerd, vergeet hij dan ook, dat

*) Of 1609? Blijkens de door den heer LEVYSOHN medegedeelde chronologische lijst van de opperhoofden onzer faktorij te Nagasaki, blijkt dat op 2 Julij 1609 de beide eerste Hollandsche schepen in Japan aankwamen. Het schijnt echter onzeker, of wij reeds toen, dan wel in 1611 een handelspas kregen, zoo als de Engelschen in 1618,

uit de door hemzelven aangehaalde woorden des keizers blijkt, dat deze door de Portugezen zoo wel tegen ADAMS als tegen zijne togtgenooten werd opgezet. Des keizers uitspraak was: „tot nu toe hebben deze *vreemdelingen* (dus niet ADAMS alleen) nog geen nadeel toegebragt aan mij noch aan mijne onderdanen. Het ware tegen rede en tegen regt, dat ik *hen* (en dus wederom niet ADAMS alleen) ter dood zoude brengen."

De noot op die bladzijde is ook opmerkenswaardig. Er wordt gezegd, dat Portugezen noch Hollanders immer schroomden van elk mogelijk middel gebruik te maken, dat hun het uitzigt opende de Engelschen uit de Oost te verdrijven. Die goede Engelschen! Als of zij zich daaraan maar steeds goedschiks onderwierpen! Als of zij zich daartegen niet met alle mogelijke kracht verdedigden! Als of zij nimmer kuiperijen en listen en geweldenarijen aanwendden, om hunne mededingers het veld te doen ruimen! Als of op de geschiedbladen hunner koloniale politiek niet een enkele vlek zou zijn aan te wijzen!

Wij betreuren zoozeer als iemand, dat niet ieder min eervol feit in onze koloniale geschiedenis voldoende kan worden opgehelderd. Wij betreuren het, dat eene naijverige, eigenbaatzuchtige, achterdochtige handelspolitiek tot feiten aanleiding heeft gegeven, die wij voor de eer van onzen naam uit onze geschiedrollen zouden wenschen te kunnen uitwisschen. Maar wij meenen, dat een vreemdeling, vóór ons daarover hard te vallen, moet kunnen aantoonen, dat op de vlag zijner natie geen dergelijke smet rust. Wel zegt een Engelsch lied, van de Engelsche vlag sprekende: „its honour is stainless, — deny it who it can?" Maar door welke lange lijst van euveldaden, van bewijzen van misbruik van magt, zou het antwoord op die vraag kunnen aantoonen, dat op die eer menige smet kleefde? Kopenhagen, KAREL II's schandelijke oorlog tegen ons, China, zoo menige oorlog in Indië en tal van andere feiten *) zouden het leugenachtige van dat *stainless* kunnen bewijzen. Nu weten wij wel, dat ons wangedrag niet in het minste wordt geregtvaardigd door gelijk wangedrag van een ander. Maar wij ontkennen toch aan dien ander het regt, ons dat wangedrag te verwijten en het te doen voorkomen als of hij geheel „zonder zonden is."

Meerdere voorbeelden zouden kunnen worden aangehaald, ten betooge van den jegens Nederland hatelijken geest, waarin ook weder dit artikel is geschreven. Het aangehaalde zal echter wel genoegzaam zijn, om daarop weder de aandacht te vestigen, en ons bedachtzaam en op onze hoede te doen zijn. Zijn wij dit niet, dan zijn ligt, met het einde der Japansche afzondering van de overige wereld, ook de dagen onzer voordeelige verbindtenis met dit land geteld. Dan zal de ijverzuchtige Britsche handelspolitiek, die wel zorgen zal zich niet veel later dan de Noord-Amerikaansche in Japan te doen gelden, ons daar wel spoedig het veld doen ruimen. Dan zou het ligt weder heeten: dat wij, door het weinige gebruik, dat wij van onze positie in Japan wisten te maken, bewezen de daaraan verbonden voor-

*) Die daartoe lust gevoelt, kan daarvan eene opsomming vinden in het bekende werk: *Het misdadig Engeland.*

deelen onwaardig te zijn, — dat wij plaats moeten maken voor anderen, die daarvan een beter gebruik zullen weten te maken. In den tegenwoordigen toestand van onzen Japanschen handel zou dat verlies wel zoo groot niet zijn. Maar, zoo wij ons daar tijdig en met waardigheid weten te doen gelden, zijn die handelsverbindtenissen en betrekkingen gewis voor groote uitbreiding vatbaar. In Japan, evenzeer als in den Indischen archipel, moeten wij waken tegen den toeleg der Engelschen, om ons als onwaardig onze schoone koloniale stelling te doen beschouwen. Voor het behoud, voor de bevestiging dier stelling moeten wij waken. Daartoe moet o. a. medewerken de fiksche wederlegging van tegen ons ten onregte ingebragte beschuldigingen, de krachtige handhaving onzer aangevallen eer. In die overtuiging waagde ik het, andermaal op te komen tegen den jegens ons vijandigen geest, doorstralende in een tijdschrift, dat de gevoelens eener aanzienlijke partij in Engeland geacht wordt te vertegenwoordigen, welks artikels zeer dikwijls uit de pen van sommige van Engelands voornaamste staatslieden voortvloeijen, en aan welks oordeel, meestal te regt, groote waarde wordt toegekend.

Daarom schijnt het van belang, dat de schrijver, die zich mogelijk (mogt er kunnen worden gezegd: die zich waarschijnlijk) geroepen zal gevoelen, het artikel: *Dutch Diplomacy and Indian Piracy* te wederleggen, ook de tegen ons in dit artikel over Japan ingebragte beschuldigingen evenmin onbeantwoord late. Dezelfde geest toch bestuurde de pen van de schrijvers of den schrijver der beide artikelen. In beide stukken wordt onze koloniale politiek in het ongunstigst mogelijk daglicht gesteld, en worden wij, met verdraaijing der historische feiten, voorgesteld als van onze magt steeds misbruik te maken, als onze stelling onwaardig te zijn.

Moge krachtiger pen dan de mijne, voor de wereld goed weten aan te toonen, dat wij dergelijke aantijgingen niet onbeantwoord laten, en fiksch weten te wederleggen.

December 1852. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD.

Het eiland Biliton, sedert 1851.

Den 27sten Junij 1851, des middags ten 4 uren, kwam Z. M. stoomschip *de Etna*, aan boord hebbende de Gouvernements-commissie voor het onderzoek naar den mineralen rijkdom van Biliton, benevens de heeren baron VAN TUIJL VAN SEROOSKERKEN en J. LOUDON, als belanghebbenden in de concessie voor het exploiteren dier mijnen, in het gezigt van het hooge land van Biliton. Na de schoone eilandjes Mindano en Rotterdam te zijn voorbijgezeild, ankerde het schip ten 9 ure, des avonds, op de reede van Tjiroetjoep, waar toevallig ook zijn Z. M. schoener *Aruba* voor anker lag.

Den volgenden morgen werden, bij het aanbreken van den dag, de voorbereidselen tot de landing gemaakt, en, nadat men afscheid had genomen van den vriendelijken bevelhebber van *de Etna*, den heer FABIUS, en van zijne wellevende officieren, roeide de commissie, bestaande uit de heeren CORNELIS DE GROOT, chef van het mijnwezen in Indië, HUGUENIN, mijn-ingenieur en VAN BLOEMEN WAANDERS, administrateur van Jeboes op het eiland Bangka, die tot de commissie behoorde, om voor de regten der bevolking te waken, landwaarts, terwijl de 25 koeli's, met de levensmiddelen voor 5 maanden, de instrumenten en goederen van allerlei soort, hen in praauwen naar het eiland zouden volgen.

Het was een zeer schoone morgen; het gezelschap was vol hoop en verwachting, niettegenstaande de ongunstige rapporten, die over het niet aanwezig zijn van tin waren bekend gemaakt; en gedurende de drie mijlen roeijens, van het schip tot aan de landingsplaats, deden de verrekijkers, die voortdurend in de handen waren om den aard van den grond en de hoogte der heuvels te kunnen opnemen, de hoop van het gezelschap steeds meer en meer rijzen, door de volmaakte overeenkomst met dien van Bangka.

De rivier Tjiroetjoep, waarop zij voortroeiden, is eene schoone stroom, die met eene wijde monding in zee uitloopt, en, ter breedte van 400 ellen, verscheiden mijlen ver in het binnenland stroomt. De kampong is ten noorden van de baai gelegen. Men naderde thans de benting, die op een zacht glooijenden heuvel, ongeveer 80 voeten hoog, zich verheft, aan wiens voet zich de landingsplaats bevindt. Hier stonden de depatti (het hoofd) en de voornaamste inwoners van de kampong, ten einde hen, die zich in de boot van de „kapal api" (stoomschip) bevonden, met alle mogelijke eerbewijzen te ontvangen.

De depatti was in zijn besten, groen zijden rok gekleed, en had de zoo vreemdsoortig gesneden zijden broek aan, die bijzonder aan Biliton

en Pontianak eigen is. Onderscheiden volgelingen, even als hij in zijde gekleed, droegen eenige fraaije wapens, en na de gewone pligtplegingen, geleidde hij ons naar boven naar de benting, alwaar een eenvoudig collation, bestaande uit thee, gebraden pisang, versche kokosnooten enz., was gereed gemaakt voor de bezoekers. Nadat de gebruikelijke Oostersche complimenten waren gewisseld, en de oorzaak van het bezoek officieel aan het opperhoofd was bekend gemaakt, verliet een jong mensch de benting. Hij was DEKKER genaamd, de secretaris van de heeren baron VAN TUIJL en LOUDON, die door zijn vorig verblijf, gedurende verscheidene jaren, te Toboali, de naastbijgelegen haven op Bangka, bevriend was geworden met eenige orang dagang's (kooplieden) van het eiland. Hij wilde de eerste zijn, die het aanwezig zijn van tin op Biliton zoude bewijzen.

Nadat het gezelschap eenige uren op het eiland had doorgebragt, bleef weinig twijfel daaromtrent bestaan, daar toen reeds menig bezwaar tegen het aanwezen van tin op het eiland, uit een geologisch oogpunt, was uit den weg geruimd, door het onderzoeken van eenige rotsstukken, die allen bleken uit goede sekondaire graniet te zijn zamengesteld, en geenszins primaire graniet, welke zelden of nooit eenig metaal-erts inhoudt, terwijl er ook een stuk *elvan* was gevonden, en de kijkers reeds de wel bekende kenteekenen van eene algemeene granietformatie hadden aangewezen.

Thans reeds waren de belanghebbenden bij het bestaan van tin op Biliton van een drukkenden last ontheven, daar ze gevreesd hadden, dat het oordeel van den heer CROOCKEWIT juist zou zijn, 't welk hij op pag. 34 zijner brochure aldus uitdrukt: „De hoofdformatie van Biliton is primaire graniet of „sianite, terwijl die van Bangka is sekondaire of zandsteen." Indien dit zoo was, dan zoude ons verblijf op het eiland even nutteloos geweest zijn, als de hoop ijdel ware, om in dergelijke formatie tin te vinden.

Men had gezegd, dat de depatti zeer was gestemd tegen het bewerken der mijnen op Biliton. Dit was zoo, doch tevens bragt de vrees van het Gouvernement te mishagen, hem in eenen neteligen toestand. Men kan zijn antwoord, op de vraag naar inlichtingen daaromtrent, als een goed voorbeeld van Oostersche diplomatie aanhalen. Het luidde: „Indien de „Toean besar verlangt, dat er tin op Biliton zal zijn, dan moet er tin „zijn, en wil hij zulks niet, dan is er ook geen."

De morgen verliep met het aan land brengen der goederen, het daarstellen der noodige inrigtingen om te kunnen wonen, en het inwinnen van die inlichtingen, welke men van de inboorlingen konde verkrijgen. De volkomen kennis der taal, die de heer LOUDON bezat, was hier nu van groot nut. Geholpen door den Chineschen timmerman en door een overvloed van water om te wasschen, werd spoedig een bewoonbaar planken gebouw, met eene gallerij rondom en eene pendopo in het front, bewoonbaar gemaakt. Een oude tafel en eenige oude stoelen, afkomstig van den Assistent-Resident, die in 1827 daar geweest was, werden er in geplaatst. De pendopo was

spoedig opgevuld met eene schilderachtige massa van allerlei soort van bagage, voor de Indische werklieden benoodigd, die een zonderling gezigt opleverde, doordien daarbij opgehoopt werden boren en werktuigen van allerlei vorm, wetenschappelijke instrumenten, vermengd met hoopen van schreeuwend gevogelte en vruchten, door de inlanders aangeboden, de verschillend gekleurde kleedingstukken der bewoners van Biliton, enz.

Er bestond tevens gelegenheid, om de werkzaamheid en geestkracht der „Sika's" optemerken, die de zwaarste kisten en ijzeren werktuigen naar het hoogste punt van de benting droegen, hoedanigheden, die zoo geheel strijden tegen den inborst der Maleijers in het algemeen. De eersten, met hunne korte, dikke, gezette gestalten, breede en zwaar gespierde armen en beenen, lang gekroesd, zwart haar en open gelaatstrekken, schreeuwende en lagchende, terwijl zij de zwaarste lasten op hunne breede schouders torschten, maakten een sterk kontrast met de slanke, lustelooze en listige Maleijers.

Wij zullen later gelegenheid hebben terug te komen op het karakter van deze „ Orang Sika", en moeten thans terugkeeren tot het belangrijkste oogenblik van dien gewigtigen dag, namelijk, toen omstreeks 4 ure, DEKKER terugkeerde met de dop van een kokosnoot, gevuld met goed tinerts. Met welk eene angstige verwachting werd het onderzocht en eindelijk verklaard, niet te zijn het bedriegelijke „ koppong", (of „ titanium-erts", dat voor ongeoefende oogen op tin-erts gelijkt) maar wel zuiver goed tin-erts. Hij had dit gevonden bij de soengi (rivier) Saboerih, eenige honderd ellen ten Noorden van de kampong, terwijl hij nog een plek had ontdekt, die hij den volgenden morgen zoude ontginnen.

De nacht werd vrolijk doorgebragt, elkander gelukwenschende over den uitslag, en het uitstekend schoone uitzigt bewonderende, dat men van de benting over de baai en de kampong had, met de palmboomen, die tot aan het water groeiden en verderop de onmetelijke ruimte der zee en eenige eilandjes, waartusschen *de Etna* onbewegelijk ten anker lag.

Den volgenden morgen gingen DEKKER en VAN BLOEMEN WAANDERS te zamen vroegtijdig uit, terwijl de overigen van het gezelschap zich in verschillende rigtingen verstrooiden, om den grond te verkennen, ieder met eenige koeli's met spaden en doelan's; de laatste zijn platte houten schotels, waarin de grond, die gewasschen moet worden, geplaatst wordt; door een bijzondere draai van de pols wordt dan de grond weggespoeld en blijft de erts op den bodem achter.

Wij kwamen allen om twaalf uur terug om te ontbijten, zeer voldaan over den arbeid, dien wij dezen morgen verrigt hadden, doch bijzonder over dien van DEKKER en WAANDERS; want zij hadden niet alleen koelit of losse erts gevonden, maar zelfs eene geheele laag of horizontale ader. Even als op Bangka, lag de erts verscheidene duimen dik op de kong of Chinesche klei, zijnde opgelost feldspath, waaronder tot nog toe in Cornwallis of Bangka nooit eenige ertsader is gevonden. Zelfs is in Cornwallis, op verscheiden plaatsen, tot op 50 voeten diepte

gegraven, maar alleen ten einde deze klei te gebruiken in de porcelein-fabrijken. Dit opgeloste feldspath, in de mijnen van Bangka *kong*, in Cornwallis *shelf* genaamd, vormt een horizontalen bodem, die zoo hard en stevig ineengedrongen is, dat de tin-erts er niet in kan doordringen; doch door het groote gewigt van de erts werkt het zich na verloop van tijd door den bovensten grond henen, die bestaat uit tuinaarde, zand, grint, enz. De rijkste vergaderplaatsen van erts worden altijd gevonden op dezen harden kleigrond en dit vormt 't geen men eene „laag" noemt, waarvan de dikte verschilt van een paar duimen tot twee voeten; door de Chinezen wordt zij „tapkong" genaamd.

Na den middag was het geheele gezelschap onledig met het bezigtigen van de nieuwe mijn, die omstreeks 300 ellen ten westen van de kampong was gelegen, op den westelijken hoek van het eiland, gevormd door de zee en de rivier Tjiroetjoep. Hier is tevens de begraafplaats van de kampong; zware granietblokken verrijzen er, in verschillenden vorm en grootte, ten halve verborgen door groepen van boomen en struiken, waarvan de tusschenruimte bedekt is met alang alang; het terrein bestaat uit aluvialen grond, waarin ter diepte van 4 voeten de laag van tin-erts gevonden wordt. Ofschoon wij natuurlijk de graven eerbiedigden, waren de putten, die wij groeven, zoo digt bij dezen, dat zeker verscheidene graven in de ertslagen gevonden zullen worden.

Vreemd is het, dat, ofschoon het bestaan van dit tin bekend moet zijn geweest aan vele inwoners, geen hunner het wilde ontdekken, en dat DEKKER er slechts van gehoord had van een Chinees, onder belofte van niet aan het licht te brengen, van wien hij deze inlichtingen had bekomen.

Het is ook zonderling, dat geen der inboorlingen het gewaagd heeft, deze mijn te ontginnen, die in hunne nabijheid lag, en waarvan een man in éénen enkelen dag tot twintig kati's tin konde verzamelen.

Het is waar, dat de depatti verboden had, tin te ontginnen, maar zijn magt is niet groot, daar, voor de aankomst van de commissie op het eiland, hij niet in het dorp durfde wandelen, uit vrees van vermoord te zullen worden. Zijne afpersingen en zijne willekeurige handelwijze waren zoodanig geweest, dat hij algemeen gehaat was. Uit dit alles blijkt op nieuw, hoe weinig vertrouwen men schenken kan aan de rapporten der inboorlingen ten opzigte van de verschillende rijkdommen van den Archipel, en deze rapporten worden nog dikwijls gebrekkig begrepen door de ambtenaren, die de lokale spreekwijzen niet altijd magtig zijn. Zonder de toevallige bekendheid van DEKKER met den Chinees, zoude deze mijn bezwaarlijk gevonden zijn, dan na langdurige onderzoekingen, daar alle vroegere nasporingen het feit niet hadden doen ontdekken, dat toch wel bij al de bewoners van het dorp bekend moest zijn.

Menige onderstelling, vanwaar dit erts toch aangespoeld zoude zijn, was het gevolg van dit bezoek te Tanjong Pandan, doch geen daarvan voldeed ons. Het kon niet afkomen van soengi Saboerih, waar den vorigen dag door DEKKER het eerste erts was gevonden, daar dit erts

grover en van niet zoo goede gehalte was. Het moest daar dus aangespoeld zijn door de rivier Tjiroetjoep, of het voortbrengsel zijn van het opgeloste graniet, in de onmiddellijke nabijheid. Deze mijn is tot op dit oogenblik niet ontgind, daar het eenige moeijelijkheid opleverde, water tot de ontginning aan te voeren, waarom andere voordeeliger gelegen mijnen, die later gevonden werden, geschikter werden gekeurd.

Daar het aanwezig zijn van tin nu voldoende bewezen was, was ons eerste werk ons te verzekeren, waar de rijkste mijnen waren, en te onderzoeken, hoever het tindistrikt zich uitstrekte, en daarom werd besloten, dat DE GROOT wetenschappelijk te werk zoude gaan, en in eene N. O. rigting eene lijn trekken zoude, die den alluvialen grond op de banken van de Tjiroetjoep zoude doorsnijden, hopende dat wij alsdan ook de eigenlijke tinlaag zouden kunnen ontdekken, waarvan wij zoo gelukkig geweest waren, een ader te Tanjong Pandan te vinden. Dit werk hield hem eenige dagen bezig, waarin hij putten groef en boringen daarstelde, ofschoon hij in het eerste werk zeer veel hindernis ondervond van het water, daar hij steeds in het laagste gedeelte van de vallei te werken had, en het water zeer spoedig steeg, zoodat men slechts op enkele plaatsen, zoo diep als de kong ligt, konde komen. Het boren ging eveneens slecht en werd eenigen tijd later geheel opgegeven. Koelit of los tin werd evenwel bijna overal gevonden langs deze lijn, doch geen enkele laag, daar het zeldzaam was dat de putten diep genoeg waren, om de kong te bereiken. Maar daar de formatie van den grond overal bestaat uit opgeloste graniet, even als op Bangka, kon men zich voor het vervolg goede uitzigten voorstellen.

Terzelfder tijd trok de heer WAANDERS met eene andere afdeeling in eene oostelijke rigting, terwijl DEKKER met 5 man, naar het noorden, tot Goenong Tebalo werd gezonden, alwaar, volgens bekomen inlichtingen, een overvloed van tin zoude zijn. Hij kwam, na eenige dagen van vruchteloos onderzoek, terug, daar hij niets dan koppong langs de geheele kust had gevonden. Een kleine mijn werd terzelfder tijd te soengi Pandjoer aangetroffen, op 1/4 mijl Z. O. van de benting, die sedert door eenige arbeiders werd ontgind en tot op dit oogenblik ongeveer 100 pikols erts opleverde.

Al hetgeen tot nu toe was gedaan, geschiedde geheel zonder de hulp van den depatti; doch thans was de tijd gekomen, om ernstig met hem te spreken, en hem aan te zeggen, dat het Gouvernement zijne medewerking verwachtte. Hij gaf ten antwoord, dat hij eenige manschappen zoude uitzenden, om tin te ontdekken, en bragt ons, weinige dagen daarna, eenig erts van een riviertje, omtrent 2 mijlen oostwaarts van de benting gelegen. Den volgenden morgen vertrok het geheele gezelschap daarheen, en vond in een put, digt bij den oorsprong van het beekje, fijn koelit-tin in eene aanzienlijke hoeveelheid. De kong was op 4 voeten diepte, doch er was geen laag daar boven. De hoeveelheid erts op de oppervlakte en het geheele uitzigt der vallei deed evenwel aan de onderzoekers onderstellen, dat iets lager, beneden in de vallei, een laag moest gevonden worden, en

inderdaad werd, 150 ellen ongeveer lager, terwijl de kong daar op 9 voeten diepte gevonden was, het begin van een kleine, 2 à 3 duim dikke, laag aangetroffen. Den volgenden dag het werk vervolgende, werd een derde put gegraven, nog 150 ellen lager, en werd men beloond door op 13 voeten diepte, eene schoone op de kong gelegen laag, een voet dik, te vinden. Deze laatste kuil vorderde twee dagen arbeids, met 15 man, en het was alleen met behulp van een kleine Chineesche pomp, die van Toboali aangebragt was, dat men het water meester werd.

Dit gebeurde op den 12den Julij, en daar deze mijn in allen deele zoowel van water als van erts voorzien bleek te zijn (het een is even noodig als het ander), werd zij verklaard geschikt te zijn voor ontginning, en was de kwestie omtrent de mijnen van Biliton als opgelost te beschouwen, dewijl het toch inderdaad zonderling zoude geweest zijn, indien wij binnen 14 dagen de twee eenige mijnen hadden ontdekt, die op het eiland te vinden zijn.

Daar de depatti medegewerkt had tot het ontdekken van die mijn (Lesong Batang), en daar de stemming van het gezelschap zeer vrolijk was, werd nu besloten een „makan bezar" (feestmaal) aan de voornaamste inwoners van de kampong te geven. Vroegtijdig, in den morgen, was DEKKER reeds bezig de pendopo op te sieren met wilde bloemen, terwijl in het midden van een der balken het eerste brok tin werd gehangen, gesmolten van de door de commissie gevonden erts; de palisaden van de benting werden rondom behangen met festoenen van Oostersche bloemen en bladeren, allerlei vormen voorstellende. De heer MODDERMAN en sommige andere officieren van *de Aruba*, die op de reede lag, kwamen aan land. De oude kanonnen van het fort deden den grond van vreugdeschoten, in plaats van vijandelijk vuur, dreunen, en de inlandsche dans begon reeds ten 9 ure. Deze bestaat grootendeels uit groteske of krijgs-evolutiën, door een of meer liefhebbers, „tandakkers" genaamd, uitgevoerd. — Toen de warmte later op den dag grooter werd, verminderde hunne geestdrift, tot dat zij allen huiswaarts gingen, ons in rust latende tot dat de nacht was gevallen; toen begonnen de festiviteiten op nieuw; er was eene illuminatie, en men gebruikte de beste voortbrengselen van het jaargetijde, bestaande uit rijst met sambal, gevogelte, gedroogde visch, gebraden pisang, enz. De orde en de volmaakte wellevendheid, die gedurende dien geheelen dag door de inboorlingen in acht genomen waren, was zeer te bewonderen voor hieraan ongewone Europeërs, en had menige beschaafder maatschappij tot beschaming kunnen strekken. Het was voor menigeen uit het gezelschap een waarlijk gelukkige dag, die, Batavia verlaten hebbende onder den ongelukkigen indruk van een rapport, dat al hun hoop vernietigde, des te levendiger het kontrast gevoelden, nu zij hunne wenschen bekroond zagen met den besten uitslag.

En inderdaad in menig opzigt hadden de onderzoekers van de woeste stranden van Biliton redenen om tevreden te zijn met de resultaten, die zij tot nu toe verkregen hadden, want hunne eigene togten in het binnenland, en de inlichtingen, die zij van de inboorlingen hadden verkregen, leverden allen de bewijzen, dat er materialen tot eene exploitatie waren ge-

vonden. Er was alle reden om te gelooven, dat men meer mijnen zoude vinden. Verschillende goede stroomen van zuiver water, voldoende voor al de vereischten eener mijnbewerking, waren in alle rigtingen reeds gezien; een daarvan, de Aijer Linga, die omtrent 6 mijlen van de monding van de Tjiroetjoep in deze rivier valt, is breed en diep genoeg om ze te bevaren, en er wordt alleen vereischt, dat het doode hout en de boomen die daarin vallen, weggeruimd worden, ten einde daardoor een communicatie-middel tot in het hart van het eiland daar te stellen. De inboorlingen spraken van menige groote rivier, waarnaar later onderzoek is gedaan, en 't geen aldus is bevonden.

Er is ook eene genoegzame hoeveelheid van timmerhout om te bouwen en ook voor het maken van houtskolen, ofschoon er op vele plaatsen niets dan kreupelhout is, daar de inboorlingen de boomen om de 10 of 12 jaren nederhouwen, ten einde ladang's voor hunne rijst te maken. Dit kan ook verholpen worden door hen een beter landbouwstelsel te leeren, en door sawah's aan te leggen, waartoe verschillende valleijen zeer geschikt zijn, ofschoon de grond over het algemeen onvruchtbaar is. Er bestaan ook alle redenen, om het klimaat voor gezond te houden, daar er slechts weinige moerassen zijn gezien, en men deze weinige gemakkelijk zou kunnen droog maken.

De grond daalt zacht glooijend af; van de Tadjam, die op 3000 voeten hoogte geschat wordt, daalt hij af in een reeks van kleiner en kleiner bergjes tot aan de kust. Door de afwisselende land- en zeewinden, is de warmte niet drukkend, daar de thermometer 's morgens en 's avonds gewoonlijk van 72 tot 74°, en midden op den dag zeldzaam 84° fahrenheit teekent.

De depatti had ons ruim voorzien van kokosnoten, ananassen en pisang; in de kampong was steeds genoegzame voorraad van goede visch, schildpadden, oesters en gevogelte en soms van wilde zwijnen en herten. Verscheidene bewoners van de kampong's in het binnenland bezaten ook nog andere vruchtboomen, zooals mangoestan, doerian, enz.

Daar *de Aruba* den 15den naar Batavia moest stevenen, en de kommandant, de heer MODDERMAN, het aanbod deed een passagier aan boord te nemen, maakte baron VAN TUIJL van deze gunstige gelegenheid gebruik, om van den Gouverneur-Generaal te Batavia verlof te verkrijgen, ten einde eenige Chinezen van Singapoera naar Biliton te werven, om een proefmijn op den onlangs ontdekten tin-grond van Lesong Batang te ontginnen, die door de heeren DE GROOT en WAANDERS bevonden was exploiteerbaar te zijn. Zij raadden aan met die exploitatie een aanvang te maken, om daardoor in staat te zijn, later een zekerder oordeel te kunnen vellen over de aan te wenden wijze van bewerking. Tegenwinden en windstilte en de langzame gang van *de Aruba* veroorzaakten, dat de overtogt lang duurde, zoodat *de Aruba* eerst den 21sten ter reede van Batavia het anker wierp. Wij begaven ons naar het gastvrije verblijf van den hertog VAN SAXEN WEIMAR, en de heer MODDERMAN ging naar den Gouverneur-Generaal, ten einde hem van den goeden uitslag van de Bilitonsche zaken

kennis te geven. De heer VAN TWIST was verwonderd en verheugd over zulk eene spoedige oplossing van het raadsel omtrent het bestaan van tin op Biliton. Hij toonde zich bereid, om al het mogelijke te doen tot bevordering van de plannen der commissie, en verleende gereedelijk het verzochte verlof, om het noodige getal Chinezen in te voeren, ten einde eene proefmijn te ontginnen, zoodat de baron VAN TUIJL naar Singapoera konde vertrekken met de stoomboot, die op den 24sten daarheen voer.

Het was niet moeijelijk een aantal Chinezen, hoe groot ook, te Singapoera te verkrijgen. Op den 2den Augustus vertrokken 50 Chinezen, voorzien van de noodige rijst en gereedschappen, met de stoomboot naar Bangka. De Chinezen waren toen niet goedkoop te werven, daar de jaarlijksche emigratie uit China in het voorjaar te Singapoera aankomt, en de beste arbeiders in den zomer werk hadden gevonden, zoodat zij thans niet minder te werven waren, dan voor 5 Sp. matten 's maands, en 50 kati's rijst per hoofd.

Van Muntok werden zij in inlandsche praauwen vervoerd, en kort daarna landden zij te Biliton. Na de gebruikelijke feesten, zonder welke geen Chinees iets wil uitvoeren, werden zij naar Lesong Batang gezonden, om onder de orders van DEKKER te arbeiden. De listige Chinezen houden zich, alsof zij aan de feesten, die ieder werk voorafgaan, een godsdienstig karakter toekennen, ofschoon naar alle waarschijnlijkheid hun eigenbelang meer in het spel is, dan dat der godheid, welke zij zich zoeken gunstig te maken. Zij zelven smullen van het vette vleesch der varkens en vogels, en leggen alleen de beenderen en het afval aan den voet van een soort van altaar, waarop eenige kaarsen branden en het ruwe beeld van hunnen Tepekkong geplaatst is, terwijl het branden van een weinig offerpapier de eenige plegtigheid is, die als het godsdienstige gedeelte van het feest kan worden aangemerkt.

Het hoofdvereischte voor het tinwasschen, is een voorraad water te hebben, en daartoe moest de rivier afgedamd worden, door een tabat of dam van takken en zand te leggen, dwars door de geheele vallei, tot op eene voldoende hoogte om den noodigen vooraad waters te verkrijgen, ten einde de schepraderen te doen loopen, welke dienen om het water uit de kollong of putten te pompen, waaruit het erts moet komen. Daarna werden twee bandar's of kanalen aangelegd, het een om het overtollige water af te voeren en om er het tin in uit te wasschen, het andere om de raderen te doen werken.

Deze kanalen zijn dikwijls 2 of 3 palen lang, dewijl de tabat moet gemaakt worden aan het boveneinde van de te bewerken vallei en de eerste kuil of kollong in het benedenste gedeelte van die vallei wordt aangelegd, zoodat de aarde uit de eerste kollong in een nog lager gedeelte moet geworpen worden, opdat zij aan de volgende te maken kollong's niet in den weg ligt.

Nadat deze voorloopige werkzaamheden afgeloopen zijn, wordt de kollong aangelegd, die menigwerf ruim 2 à 300 voet lang is en de geheele breedte van de vallei beslaat. Hij vordert van 8 tot 12 maanden arbeids

en dan eerst begint het smelten van het tin, zoodat iedere kollong bij doorslag een jaar arbeids vordert, tot dat de geheele vallei is afgewerkt. De tabat en bandar dienen voor de geheele vallei, alleen de waterraden worden van de eene kollong naar de andere overgebragt.

De tabat's en bandar's waren op den 1sten November gereed, (daar men twee rivieren in dit geval had moeten afdammen), en nu werd de kollong geopend. Zeer moeijelijk was het, de luije Chinezen aan den arbeid te krijgen, omdat, daar zij bij weekloon arbeidden, zij niets wilden uitvoeren. Het voorgenomen werk werd eenigen tijd lang met goed gevolg voortgezet, en zij konden op 6 voeten diepte gemakkelijk 4 kubiek voet per dag uitgraven, en meermalen hadden ze dit werk reeds ten twaalf ure gereed. Gedurende de afwezigheid van de belanghebbenden, die naar Batavia vertrokken, werd deze mijn evenwel later weder gestaakt, daar de handenarbeid te kostbaar was, en men geen middel had om zich de noodige pompen aan te schaffen; zij is sedert aan een kongsie overgegeven, en niet meer door arbeiders tegen een vast loon bewerkt; haar kollong zal in 1853 geledigd worden.

Terwijl deze werken nu voortgezet werden, onder het oppertoezigt van de concessionarissen zelven, met behulp van de heeren WAANDERS en DE GROOT, die welwillend raad en hulp verleenden, vervolgden de ingenieurs DE GROOT en HUGUENIN hunnen arbeid, eerst, zoo als wij zeiden, in eene N. O. rigting, tot dat zij aan de hooger gelegen gronden kwamen; en daarna in een Z. O. lijn, met afwisselenden uitslag, doch vonden op de meeste plaatsen koelit-tin en kleine lagen, en zelfs beloofden sommige streken, bij nader onderzoek, rijke mijnen te zullen opleveren. Toen deze onderzoekingen aan de commissie de zekerheid gegeven hadden, dat er goed tin-erts te vinden was in de uitgestrekte kom van de Tjiroetjoep, keerden die heeren van de binnenlanden naar de benting terug. Gedurende hun verblijf in het binnenland, had het gezelschap, dat op de benting was gebleven, bij hen dikwijls bezoeken afgelegd, om hunne vorderingen in oogenschouw te nemen, en om bekend te worden met de kampong's en hunne bewoners. Vele dier kampong's, die zij bezochten, waren op zeer schilderachtige plaatsen gelegen, op de grenzen van de hooger gelegen punten, die de kom van den Tjiroetjoep omringen.

Op een dezer uitstapjes, naar een lief gelegen klein dorpje, dat met zijne daar om heen geplante vruchtboomen, bij den berg Batoe Toengal ligt, waarvan men een uitmuntend gezigt had op, en peilingen konde doen van de omringende landstreek, kwamen de inwoners op zekeren dag hunne hulp inroepen, om eenige wilde varkens te dooden, die gedurende den nacht in hunne ladang waren binnen gedrongen.

Het gat in de pager (heg) rondom de ladang, waardoor zij naar binnen geraakt waren, werd digtgemaakt, en nu trokken de jagers en de honden er binnen om de ongenoode gasten te ontdekken. De wilde zwijnen werden spoedig gezien, langs de haag loopende, ten einde een uitweg te vinden, doch hier vonden zij de jagers met hunne geweren, en de inboor-

lingen met hunne speren gewapend, en binnen één uur tijds werden vijf wilde zwijnen gedood. De inboorlingen, die Mahomedanen waren, wilden ze niet aanraken, maar eenige Chinezen, die bij het gezelschap zich bevonden, waren niet zoo kiesch, en hunne luiheid werd overwonnen door hunne gulzigheid, toen een van de mandoeren (opzieners) twee beesten, aan een stok vastgemaakt, over hunne schouders hing, en met hen naar de mijn, op 3 mijlen van daar gelegen, afmarcheerde. Deze twee wilde zwijnen wogen zeker 200 ponden. Ze zijn zeer lekker, wanneer zij jong zijn; dan is het vleesch zoo wit en malsch als het beste kalfvleesch en heeft geen sterke smaak hoegenaamd.

Het eiland is ruim voorzien van wilde varkens en herten; de eersten worden door de inboorlingen alleen gedood om de schade, die zij aan de rijst en de obi's toebrengen, doch de laatsten worden, in groote, van rottan vervaardigde strikken, gevangen, worden geslagt en dadelijk gegeten, of wel tot *dingding* toebereid, wanneer het vleesch gezouten en in de zon gedroogd wordt. Het is eene uitmuntende toespijze bij rijst.

Voordat wij overgaan tot de beschrijving van het andere gedeelte des eilands, zullen wij hier een voorval verhalen, dat met de zeeroovers van Blantoe heeft plaats gehad. Hunne opperhoofden MAMINA, MERANTJAN enz. hadden in het begin van September den depatti verzocht, om hunne voorspraak bij de „Toean Blanda" (Hollandsche heeren) te zijn, die op het eiland waren gekomen, ten einde daardoor vergiffenis te verkrijgen voor hunne vroegere plunderingen. Dit was een teeder punt voor personen, aan wie geenerlei gezag door het gouvernement was toegekend, dan alleen voor het onderzoek naar de mineralogische rijkdommen; doch tevens gevoelden de belanghebbenden bij de concessie het groote belang, dat zij zelven, even als het gouvernement, er bij hadden, om deze gunstige gelegenheid niet te laten ontglippen, zonder eenige verstandhouding aan te knoopen met die wilde stammen en hunne beschaving te beproeven.

Wij lieten hen daarom weten door den depatti, dat wij met hen een mondgesprek wilden hebben. Eenige dagen later, kwamen de drie opperhoofden met ongeveer 80 volgelingen in de kampong aan, en gaven ons hunnen wensch te kennen met ons te mogen spreken. De heeren baron VAN TUYL VAN SEROOSKERKEN en LOUDON waren alleen in de benting, en antwoordden, dat de opperhoofden bij hen zouden komen en met hen spreken. Dit durfden zij evenwel niet doen, zeggende: „trada brani" (wij durven niet); ze verzochten daarom die heeren bij hen te komen.

Zij waren vergaderd in den tuin van den depatti, en zagen er als eene woeste bende uit, terwijl velen hunner en vooral MAMINA een sterk en krachtig voorkomen hadden. Zij ontvingen die heeren in de nederige houding, die alle inboorlingen tegenover de overheid aannemen, en begonnen, met de eigendommelijke woordenrijkheid der Sika's, ons de redenen uiteen te zetten, die hen tot roof hadden verleid. Deze waren: gebrek aan rijst, schaarschte der tripangvangst, enz. hetgeen hen tot misdaden had vervoerd, misdaden, waarvan zelfs niemand, behalve zij zelven, de bijzonder-

heden kenden. Wij gelooven, dat zij voornamelijk bestonden in eene landing op de kust van Java, die zij 3 of 4 jaren vroeger gedaan hadden, doch die hen nimmer was toegerekend of waarvan nimmer bewezen was, dat zij de daders waren. Zij toonden berouw en zouden zulks nooit herhalen; zij verzekerden, dat hun hart goed was en verzochten den Toean bezar hun vergiffenis te willen schenken. Alles wat wij hun konden antwoorden was, dat wij hunne misdaden kenden en dat wij niets meer voor hen konden doen, dan hunne zaak aan den Toean bezar bekend maken en zijn besluit afwachten. Zij boden aan een eed van gehoorzaamheid enz. in de moskee af te leggen, dien wij niettemin niet konden aannemen, maar wij verzochten, dat zij dien voor den depatti, de gevestigde magt op het eiland, zouden afleggen. Dit geschiedde met veel plegtigheid op den volgenden morgen. Terzelfdertijd stelden wij hun voor, dat zij, om een bewijs van opregtheid te geven, hunne oorlogs-praauwen en geschut moesten overleveren, en dat wij, wenschende hun middelen van levensonderhoud te verschaffen, hun de waarde van die praauwen en lila's, nadat zij ze hadden laten schatten, zouden betalen.

Zoodoende beroofden wij hen van de middelen om kwaad te doen, wonnen hun vertrouwen en oefenden inderdaad toch geene eigenlijke magt op hen uit, daar wij immers slechts eene overeenkomst hadden gesloten met menschen, die volgens de wet niet strafbaar waren, omdat zij nooit van hunne misdaad overtuigd waren geworden.

Zij namen ons aanbod aan, en tegen het einde van September zeilden zij de rivier Tjiroetjoep binnen met 3 schoone, groote praauwen, gewapend met lila's, en ankerden aan den voet van de benting. Omstreeks 100 kleine praauwen volgden, met de andere Sika's van Blantoe, benevens hunne vrouwen en kinderen. Ditmaal vreesden zij niet naar de benting te komen, ofschoon wij alleen aan hunne chefs verlof gaven daar binnen te gaan. Hunne praauwen werden geschat en betaald met dollars of rijst, naar verkiezing, en de geheele nacht werd doorgebragt met zingen, en de vervelende muziek op de gamelang's en gong's in de praauwen. Iedere praauw was van een lichtje voorzien, zoodat de geheele baai verlicht was en een schoon gezigt opleverde. Wij waren inderdaad verheugd door verzoenende middelen met dat volk eene betrekking te hebben aangeknoopt, die wij niet twijfelen in het vervolg te kunnen voortzetten, totdat zij er toe gebragt zullen zijn, om nuttige en nijvere leden der nieuwe kleine kolonie te worden. De depatti verhaalde ons, dat dit de eerste maal was, dat zij in de baai van Tjiroetjoep waren gezien. Ten einde hen nu tot werken aan te moedigen, verzochten wij hen ons eene nieuwe praauw te bouwen, waarin zij zeer handig zijn.

Wij hebben gemeend dit voorval hier te moeten mededeelen, omdat ook uit het vervolg van ons verhaal zal blijken, dat het niet van belang ontbloot is, en hoe deze gewezen roovers ons reeds van nut zijn geweest.

(*Vervolg hierna.*)

De bescherming der inlandsche bevolking op Java.

De inlandsche bevolking geniet de bijzondere bescherming der Regering.
Art. 98 *Reglement op 't beleid der Regering.*

In de Javasche Courant van den 14den November 1812 n°. 88 leest men de volgende bekendmaking van het Engelsche gouvernement, dat toen Nederlandsch Indië regeerde:

„Wordt mits dezen bekend gemaakt, dat het Gouvernement voornemens is, aan partikulieren in koop af te staan eenige landerijen in de Bataviasche regentschappen, in het Krawangsche en in de omstreken van Samarang en Soerabaja gelegen.

„1°. Voor zoo verre deze landerijen niet reeds bij partikulier kontrakt zijn afgestaan, zullen ze te Batavia, Samarang en Soerabaja op den 1sten Januarij 1813 publiek worden opgeveild in perceelen, welke, eenigen tijd vóór den verkoop, zullen worden bekend gemaakt en aangewezen door de hier na te noemen kommissarissen, wier pligt het zal zijn, om ieder in het bezit te stellen van de door hem gekochte landerijen.

„2°. De konditiën voor den verkoop dezer landen zijn de ondervolgende, als:

„*a.* De betaling zal naar de keuze van den kooper kunnen geschieden in zilvergeld, dan wel in Bataviasche papieren van crediet, de Spaansche mat gerekend op 6½ rijksdaalders papier; kunnende het betalen der kooppenningen geschieden te Batavia, of, naar welgevallen, op de plaats waar het perceel verkocht is.

„*b.* De kooppenningen zullen voldaan worden, de eene helft bij de overdragt van het land, de andere helft op den 1sten Maart 1813.

„*c. De nu te verkoopen landen zullen bevrijd zijn van alle heerendiensten aan het Gouvernement en van alle geforceerde leverantiën tegen onevenredige prijzen;* doch in stede daarvan zal eene jaarlijksche erfpacht van ½ pCt. door het Gouvernement worden geheven van het eerste inkoopsbedrag.

„Desniettemin zullen de eigenaars verpligt zijn, om de bruggen en wegen, door deze landerijen loopende of er in gelegen, in eenen goeden staat te onderhouden, en *tegen billijke betaling* zoodanige assistentie te verleenen, als vereischt zal worden tot Gouvernements vervoer als anderzins.

„*d. Geene heerendiensten zullen van de op deze landerijen wonende lieden worden gevorderd*, noch eenige betalingen of inkomsten van het volk ge-

hreven, dan de zoodanige, die uit de voortbrengselen van den grond of wel van de huur van huizen of gebouwen voortspruiten, en bestaanbaar zijn met de wetten en gevestigde gebruiken des lands.

„6. De bazar's, tolpoorten, hoofdgelden en andere op deze landerijen nog plaats hebbende heffingen, zullen bij uitsluiting aan het Gouvernement verblijven, en de gemelde nu te verkoopen landerijen, zoowel als alle andere welke reeds verkocht zijn, zullen onderworpen blijven aan de algemeene wetten en koloniale bepalingen van het Gouvernement.

„3°. Na den verkoop van de landerijen zal te Samarang en Soerabaja een kollegie worden opgerigt, op den voet van het voormalige kollegie van heemraden over de Bataviasche Ommelanden, ter regeling van de waterleidingen, de bevruchting der rijstvelden, en andere plaatselijke beschikkingen, ten onderlinge voordeel der belanghebbenden.

„4°. De ondervolgende leden zijn benoemd tot leden van de kommissie, door wie de landen zullen worden aangewezen en bij wie alle verdere navraag en verzoeken zullen kunnen geschieden, als:

„Voor de landen in de Bataviasche regentschappen en in het Krawangsche: de heeren Mc. QUOID, resident van Buitenzorg, LAWICK VAN PABST, resident van Rembang, OFFERS, resident van Krawang.

„Voor de landen in de omstreken van Samarang: de resident van Samarang, de heer J. VAN WINCKELMANN en de heer KNOPS, inspekteur en administrateur der houtbosschen.

„Voor de landen in de omstreken van Soerabaja: de resident van Soerabaja, de heer ROTHENBÜLER en de heer GOLDBACH.

„5°. Alle aanbiedingen, om bij een afzonderlijk kontrakt eenige der te verkoopen landerijen in eigendom te erlangen, zullen onmiddellijk aan het Gouvernement worden gedaan, door middel van den sekretaris van Z. Exc. den Luitenant Gouverneur.

„BATAVIA 5 November 1852.

„Ter ordonnantie van Z. Exc. den Lt. Gouverneur in rade,
(W. g.) C. G. BLAGRAVE.
Sekretaris van het Gouvernement.

Onder de landen, die in de omstreken van Samarang op deze voorwaarden zijn verkocht, behoort ook het landgoed Kali-Kondang, gelegen in de afdeeling Damak, in genoemde residentie. Men zou veronderstellen, dat de heerediensten op dat landgoed sedert dien tijd finaal zijn afgeschaft, omdat noch het Gouvernement, volgens art. *c.* der voorwaarden waarop het is verkocht, noch de eigenaar, volgens art. *d.* derzelfde voorwaarden, voortaan meer bevoegd waren, om ze van de bevolking aldaar te eischen; te meer dewijl, door art. 4 van het traktaat van 13 Augustus 1814, tusschen het Britsche en het Nederlandsche bestuur gesloten, deze voorwaarden zijn bekrachtigd.

En toch is het Gouvernement van Nederlandsch Indië van eene andere meening geweest. Het heeft niet alleen van de bevolking van Kali-Kondang, maar van de ingezetenen der in 1813 verkochte landen in 't alge-

meen, heerendiensten gevergd, ofschoon een der voorwaarden van verkoop, in niet dubbelzinnige bewoordingen, voorschreef: „de nu te verkoopen landen zullen bevrijd zijn van alle heerendiensten aan het Gouvernement en van alle geforceerde leverantiën tegen onevenredige prijzen." Het was natuurlijk, dat de eigenaars dier landerijen tegen deze onregtmatige handelingen van het Gouvernement zich verzetten; en, ofschoon door die handelingen de bevolking heeft geleden en sommigen zelfs verregaand zijn beleedigd en mishandeld, zal toch eindelijk het goede regt zegevieren; want het hoogste regterlijk kollege in Indië heeft reeds eene uitspraak gedaan, waarbij aan het Gouvernement ten eenenmale de bevoegdheid wordt ontzegd, om heeredienstenvan die landerijen te eischen.

Van eene geachte zijde zijn wij bekend gemaakt met al hetgeen er op het landgoed Kali-Kondang betrekkelijk deze aangelegenheid is gebeurd; daardoor zijn wij in staat gesteld, om van het gebeurde een getrouw verslag te geven. Wij gelooven, dat dit een tweeledig nut kan hebben: vooreerst zal het eene niet onbelangrijke bijdrage zijn tot de kennis van het bestuur van Nederlandsch Indië onder de voorgangers van den heer DUYMAER VAN TWIST; en in de tweede plaats geeft het een treffend bewijs van de krachtige waarborgen voor de inlandsche bevolking, die art. 98 van het tegenwoordige regeringsreglement aanbiedt, waar het beveelt: „De inlandsche bevolking geniet de bijzondere bescherming der regering. Alle geldafpersingen, knevelarijen en willekeurige beschikkingen over der inlanders personen, goederen en arbeid zijn ongeoorloofd. Alle Europesche en inlandsche ambtenaren, die zich aan deze misdaden schuldig maken, zullen streng gestraft worden."

Reeds gedurende het bestuur van den verdienstelijken Gouverneur-Generaal Mr. P. MERKUS hadden onderscheiden direkteuren van financiën en kultures bij het Gouvernement aangedrongen, om de heerendiensten, die rijke bron van zoo veel ellende en armoede onder de Javanen, ook op de, in 1813 op de medegedeelde voorwaarden verkochte, landerijen in te voeren. Maar die pogingen stuitten af op het begrip van regt en de beginselen van billijkheid, die dezen landvoogd kenmerkten. Het was zijn opvolger, de heer J. C. REIJNST, die daar anders over dacht, en die vermeende, dat eene poging moest worden gedaan, om de op die landen gevestigde landbouwers voor het Gouvernement te laten arbeiden. In een besluit van 9 September 1844 n°. 8, magtigde hij den resident van Soerabaja, „ om van de partikuliere landen aldaar, welke door het Engelsche „ tusschenbestuur verkocht zijn, op de voorwaarden der bekendmaking van „ 5 November 1812, koeli's te vorderen in evenredigheid tot het getal „ koeli's, hetwelk van Gouvernementsgronden gevorderd wordt, ten einde „ bij de onderscheiden landswerken te arbeiden, en zulks tegen de gewone „ betaling, dat is tegen dezelfde belooning, als welke de koeli's van Gou„ vernementslanden genieten, met aanbeveling voorts, bij de onderhavige vor„ deringen steeds de meeste billijkheid in acht te nemen." Hoe is het mogelijk van de bekendmaking van 5 November 1812 te gewagen, en toch heeren-

diensten te vorderen? Hoe is het mogelijk te spreken van het „in acht nemen van de meeste billijkheid," wanneer men bezig is, zich aan het schreeuwendste onregt schuldig te maken?

De heer ROCHUSSEN heeft een onbepaald vertrouwen gehad op zijnen voorganger den heer REIJNST. Hij volgde ook in deze gewigtige aangelegenheid geheel en al diens zienswijze; zoodat, toen de belanghebbenden hem verzochten, om op het besluit van den heer REIJNST terug te komen, hun werd geantwoord, dat het Gouvernement volhardde bij zijne eens te kennen gegeven meening *).

---

*) Wij deelen die beide besluiten, zoo wel dat van 9 September 1844 no. 8, waarover wij zoo even spraken, als dat van den heer ROCHUSSEN van 21 Junij 1846 no. 1a, hier in hun geheel mede. Men zal zien, dat er tusschen hem en zijnen voorganger eene volmaakte overeenstemming bestond.

EXTRACT uit het register der besluiten van den Vice-President van den raad, waarnemenden Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië.

No. 8 BUITENZORG den 9 September 1844.

Gelet op art. 1 van het besluit van den 30 September 1841 N. 6, bij hetwelk is aangeteekend, dat vooreerst geene verandering zal worden gemaakt omtrent het verleenen van *heerendiensten* door de opgezetenen der *particuliere landen* onder Soerabaja, door het tusschenbestuur in 1812 verkocht; waartoe aanleiding is gevonden in de mededeeling van den resident van Soerabaija, dat de opgezetenen der bedoelde landen verpligt zijn, tot het onderhouden der wegen door de particuliere landerijen loopende en der bruggen in dezelve gelegen, het doen van wachten en des noodig ook tot het transporteren van Gouvernements goederen en zoodanige diensten ook steeds gevorderd worden; doch dat zij, naar zijn gevoelen, volgens de voorwaarden, waarop die landen onder het Engelsch bestuur zijn verkocht, van andere *heerendiensten*, zooals het verrigten van koelie arbeid bij de gouvernements etablissementen, *zijn vrijgesteld*, in welke sedert 24 jaren bestaande regeling, eene verandering *onraadzaam wordt geacht*, *ook uit vrees voor ontvolking der particuliere landen*; blijkende het voorts uit den aanhef van dat besluit, dat, volgens het gevoelen der generale directie van financiën, in overeenstemming met den directeur over de kultures, de vraag, of de bevoegdheid bestaat om van de opgezetenen der onderwerpelijke particuliere landen diensten te vorderen ten behoeve van gouvernements werken en etablissementen, moet beschouwd worden reeds affirmatief beslist te zijn, door de besluiten van den 29sten Maart 1837 no. 5 en 27 April 1839 n°. 11, krachtens welke zoodanige diensten reeds gevorderd worden van de opgezetenen der landen in de residentie Samarang gelegen, welke, onder dezelfde voorwaarden als die in de residentie Soerabaja, gedurende het Engelsch tusschenbestuur aan particulieren in eigendom zijn afgestaan.

Gelezen enz.

De Raad van Indië gehoord.

Is goedgevonden en verstaan.

Eerstelijk: den resident van Soerabaja te magtigen, om van de particuliere landen aldaar, welke door het Engelsch tusschenbestuur verkocht zijn op de voorwaarden der bekendmaking van 5 November 1812, koelies te vorderen, in evenredigheid tot het getal koelies, hetwelk op Gouvernements gronden gevorderd wordt, ten einde bij de onderscheidene landswerken te arbeiden en zulks tegen de gewone betaling, dat is tegen dezelfde belooning, als welke de koelies van Gouvernements landen genieten, met aanbeveling voorts bij de onderhavige vorderingen steeds de meeste billijkheid in acht te doen nemen.

Ten tweede enz.

Afschrift enz.

Accordeert met voorschreven Register.
De Adjunct Secretaris van het Gouvernement,
(*Was Get.*) ROSE.

EXTRACT uit het Register der Besluiten van den Minister van Staat, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië.

No. 1a BATAVIA, den 21sten Junij 1846.

Gelet enz.

Gelezen de requesten van Mr. J. H. CREMER, in hoedanigheid van speciale gemagtigde van de eigenaren der onder het Engelsch tusschenbestuur in 1812 verkochte particuliere landen, in den omtrek van Soerabaja;

1o. Van 20 April jl. daarbij nogmaals bezwaren inbrengende over de vordering van koelies van die landen, ten behoeve der Gouvernements werken, met verzoek om ten spoedigste de vernietiging te willen bevelen dier maatregelen, welke de strekking hebben om de opgezete-

Evenmin had eene andere poging, door de gezamenlijke landeigenaren in 't werk gesteld, eenig goed gevolg. Toen de heer ROCHUSSEN in 1846 zich te Soerabaja bevond, maakten zij allen, ten getale van achttien, hunne opwachting bij den Gouverneur-Generaal, om mondeling hunne bezwaren te herhalen tegen de maatregelen van dwangarbeid, der bevolking hunner landen opgelegd. Maar dewijl ook deze vertoogen geen den minsten indruk maakten en niets uitwerkten, zagen de in hunne regten gekrenkte landeigenaren zich verpligt, tegen de handelingen van het Indisch bestuur te protesteren, en de zaak aan de beslissing van den regter te onderwerpen. Bij arrest van het hooggeregtshof van 18 December 1851, 't welk wij later zullen mededeelen, zijn de landeigenaren in hunne regten gehandhaafd, en is het Gouvernement veroordeeld tot het betalen van schade, kosten, enz.

Maar terwijl nu deze zaak nog hangende was, wilde men ook op de landerijen van Samarang denzelfden wederregtelijken maatregel ten uitvoer leggen. De eigenaar van een dier landen, Kali-Kondang, weigerde echter daaraan te voldoen. Het plaatselijk bestuur van Samarang liet den 16den September 1850 hem op nieuw daartoe gelasten. Het verlangde, dat van de op dat land gevestigde landbouwers en werklieden dagelijks dertig koeli's zouden geleverd worden, om de dijken of heiningen (tangool) aan de rivierkanten in een behoorlijken staat te brengen, en in 't algemeen te arbeiden ten dienste van de Gouvernementswerken, ter hoofdplaats Samarang, op eenen afstand van ongeveer 16 palen van de woonplaats der bevolking. Deze maatregel geschiedde op last van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, naar aanleiding van de volgende aanschrijving van den Algemeenen Sekretaris van den 9den September 1850, n°. 2677 aan den Resident van Samarang. „Door den Prokureur Generaal bij het Hooggeregtshof van „Nederlandsch Indië, is aan de beslissing van het Gouvernement onder„worpen het door u, bij missive van den 13den Augustus 1850 n°. ⁹/₁, aan „dien Hoofdambtenaar gedaan verzoek, om voorlichting omtrent de ge„dragslijn, welke door U, naar aanleiding van de weigering van den eige„naar van het land Kali-Kondang, om voor Gouvernements-werken volk te „leveren, zal behooren te worden gevolgd. Naar aanleiding van dien heb „ik de eer, daartoe gelast, mede te deelen, dat Gij behoort voort te gaan,

---

nen der particuliere landen daartoe te verpligten, en zoodanige beschikking te nemen, waardoor de regten der eigenaren niet langer gekrenkt en verkort worden;

2o. Van 11 Mei jl. houdende verzoek, dat, in afwachting van 's Gouvernements beslissing op het boven omschreven request, de resident van Soerabaja gelast worde, om de heffing der opgezetenen van die landen, als koelies ten dienste der Gouvernements werken aldaar, te staken.

Gezien enz.

De Raad van Indië gehoord.

Is goedgevonden en verstaan.

Aan den requestrant Mr. J. H. CREMER in zijn voorschreven hoedanigheid te kennen te geven, dat het Gouvernement volhardt bij deszelfs besluiten van 9 September 1844 no. 8 en 1 Maart 1845 no. 8, en zijne bovengemelde verzoeken mitsdien worden van de hand gewezen.

Extract dezes zal worden verleend aan den requestrant tot informatie.

Accordeert met voorschreven Register
De Adjunct Secretaris van het Gouvernement,
(*Was Get.*) J. C. DE LANNOIJ.

„ van de bevolking van het land Kali-Kondang de koelidiensten te vorderen, „ bedoeld bij de besluiten van 29 Maart 1837, n°. 5 en 27 April 1839 „ n°. 11, in verband tot de bijzondere omstandigheden van land en volk „ in de residentie Samarang."

Onder welke omstandigheden had dit bevel plaats? Nog was de indruk levendig van de verwoestingen, die de hongersnood in Demak en Grobogan had aangerigt; nog stond het ieder voor den geest, hoe te Samarang vele duizenden ongelukkigen als uitgeteerde geraamten hadden rondgeloopen en van ellende waren gestorven. En juist aan het, alle perken te buiten gaande, misbruik, dat men op de Gouvernementslanden van de heerediensten gemaakt had, was het toe te schrijven, dat de jammer van eenen vreesselijken hongersnood op die landen heerschte, terwijl de ingezetenen der partikuliere landen zich in overvloed van voedingsmiddelen mogten verblijden. Maar toen eene hevige epidemie het gevolg werd van al die ellende, strekte deze zich natuurlijk ook over de laatsten uit, en moest ook de bevolking van Kali-Kondang daarin deelen. Daarbij kwam later de cholera morbus, die mede haren verwoestenden geessel zwaaide, en tallooze slagtoffers wegmaaide.

't Is niet te verwonderen, dat de eigenaar van het landgoed Kali-Kondang voor zijne bevolking in de bres sprong. 't Was niet alleen haar belang, maar 't was zijn eigenbelang, dat hij verdedigde; want in de welvaart zijner landbouwers vindt een landeigenaar op Java zijn grootste voordeel. In eenen brief, geschreven den 27 September 1850 te Pasoeroean aan den Resident van Samarang, verklaarde hij, „geene *gedwongen arbeiders* uit de landbouwers van zijn land als koeli's voor de Gouvernements gewone werken op de hoofdplaats Samarang te kunnen geven, tenzij er onder hen vrijwillige arbeiders kunnen gevonden worden, iets waaraan hij echter twijfelt, zoolang het Gouvernement aan de werklieden geen billijker loon toekent dan 20 cts. daags, terwijl de partikulieren te Samarang 30 cts. en meer betalen, voor welken prijs lediglooopers genoeg op die plaats zelve worden gevonden, die genegen zijn te arbeiden, om op die wijze een bestaan te vinden." Bovendien gaf hij aan den resident te kennen, „dat de verwoestende epidemische ziekte, die, als een gevolg van den hongersnood, waarmede de bevolking van de Gouvernementslanden in Demak en Grobogan geteisterd waren, ook op zijne landen menig landbouwer ten grave sleepte, het hem nog meer tot pligt maakte, zijne toestemming te weigeren, om die landbouwers te dwingen heerendiensten te verrigten." Hij zou zulk een maatregel, die de landbouwers van Kali-Kondang dwong, om 28 palen heen en weder naar de hoofdplaats te loopen, ten einde er voor 20 Cts. daags als koeli's te arbeiden, „als het geschikte middel beschouwen, om den op de Gouvernementslanden in de residentie Samarang heerschenden hongersnood ook onder het volk van zijne domeinen over te brengen."

Maar al deze weigeringen hielpen niet. Een jaar later waagde men een dwangmiddel, om hem de wederregtelijke eischen van het Gouvernement te doen inwilligen, dat van het schromelijkste misbruik van magt getuigt.

In den namiddag van den 26 September kwamen de hoofden van het landgoed Kali-Kondang bij den administrateur van dat land, om hem kennis te geven, dat zij regtstreeks door het distrikts-hoofd (wedono) van Grogol, namens het plaatselijk bestuur, waren gelast, om de koeli's te leveren, zonder eenig gewag te maken van hunne voeding of betaling. Die hoofden vroegen dus, wat zij in dezen moesten doen. Hun werd namens den landheer aangezegd, dat geene koeli's aan het Gouvernement zouden geleverd worden dan tegen billijke betaling, maar niet, gelijk het geval zou zijn, slechts tegen één kati rijst 's daags voor elken koeli.

Men zal moeten erkennen, dat deze weigering geheel was overeenkomstig de voorwaarden, waarop de landerijen in 1812 zijn verkocht. Maar men zal bovendien wel moeten toestemmen, dat de hoofden, die deze bevelen van hunnen landheer ontvingen en ten uitvoer bragten, lijdelijke personen waren, wien men in geen geval zelfs een zweem van schuld kon te laste leggen. En toch, wat gebeurt er? Den volgenden dag, den 27 September, werden diezelfde hoofden, zijnde de loera's (dorpshoofden) van Babadan, Tangoon, Tjangkring, Poetoet-sahri, Poetoet-malang, Djettes, Poetoet-baros, Djamboe-loetan en Kali-Kondang, door het bestuur naar Samarang opontboden, en tevens werd hun gelast, zich vooraf ten huize van het distriktshoofd (wedono) van Grogol te vereenigen. Aan dit bevel werd door hen voldaan. Reeds den volgenden dag begaven ze zich naar de woning van het distriktshoofd. Maar naauwelijks waren ze aldaar aangekomen, of hunne krissen werden hen afgenomen, ze werden aan de handen vastgebonden, en als misdadigers tusschen een gewapende inlandsche eskorte naar de hoofdplaats overgebragt. Samarang bereikt hebbende, werden ze dien nacht bij den regent in verzekerde bewaring gehouden. In een klein vertrek opgesloten, werd hun, van 's avonds zes uur tot den volgenden middag drie uur, eten noch drinken gegeven. Toen werden ze, mede gebonden en in dienzelfden toestand, den 29sten September naar het politiekantoor gebragt, waar hun werd aangezegd, dat, indien ze zich in 't vervolg er niet voor wachtten, om zich tegen de bevelen van het bestuur te verzetten, en daaraan niet lijdelijk gehoorzaamden, zij zonder vorm van proces of onderzoek zouden worden gegeesseld en gebannen.

Deze intimidatie was sterk genoeg, om doel te treffen. Geheel ter nedergeslagen door 't geen hen wedervaren was, gekrenkt door de schande hun aangedaan, in hun gevoel van waardigheid en eer, dat bij den Javaan dikwijls zeer sterk is, beleedigd door de ondervonden vernedering, keerden ze naar het landgoed Kali-Kondang terug. Naauwelijks werden ze door het distriktshoofd weder opgeroepen, om koeli's te leveren, of ze verklaarden zich gereed aan dien last te voldoen. Zoo werd hun den 2 October daaraanvolgende opgedragen, om dagelijks 100 werklieden en 6 hoofden (dat is een vijfde gedeelte der tot werken geschikte mannen van Kali-Kondang) naar Samarang te zenden, om aan de Gouvernementswerken te arbeiden, en onmiddellijk werd dit bevel ten uitvoer gelegd.

Wij zullen niet spreken van de schade, die door dezen willekeurigen

maatregel den eigenaar van Kali-Kondang is berokkend; wij willen alleen de aandacht vestigen op 't geen men den inboorlingen, den Javanen, heeft aangedaan. De hoofden gekneveld en met geesseling gedreigd! En de landbouwers van hunne velden getrokken, juist in een saisoen, waarin de bedijkingen, waterleidingen enz. op het land in orde moesten worden gebragt! Wij verdedigen de weerlooze Javanen; de landeigenaren hebben onze verdediging niet noodig; zij zullen zich zelven wel regt weten te verschaffen. Dit neemt echter niet weg, dat wij verpligt zijn te gewagen van de pogingen, die door den landeigenaar van Kali-Kondang zijn in 't werk gesteld, om zijn goed regt te handhaven en voor de belangen zijner landbouwers te waken. Nadat het geweldadig wegvoeren der hoofden naar Samarang had plaats gehad, en ten gevolge van het intimidatiestelsel de heerediensten verkregen waren, liet hij door zijnen administrateur tegen deze handelwijze een notariëel protest te Samarang beteekenen. Al verder bragt hij bij den Gouverneur-Generaal in onderscheiden verzoekschriften zijne bezwaren in. Dat deed hij onder anderen in een rekwest van 3 October 1851, waarin hij verzocht: „dat zijne eigendommen en landbouwers voor den vervolge beschermd mogten worden tegen dergelijke arbitraire handelingen van het bestuur te Samarang" en waarin hij verklaarde, „te protesteren tegen alle kosten, schade en interessen, die daaruit noodwendig moeten voortvloeijen." Vier dagen later, den 7 October, bood hij een tweede verzoekschrift aan, waarin hij op de ingediende bezwaren nader terugkwam en verzocht „om voorziening in deze geweldenarijen, aan de onschuldige ingezetenen zijner eigendommen gepleegd." Eindelijk begaf zich de eigenaar naar Batavia, en bood den 29 October 1851, op publieke audientie, aan den Gouverneur-Generaal een notariëel protest aan, opgemaakt tegen den resident van Samarang, als hoofd van het plaatselijk bestuur, en als vertegenwoordiger van het Gouvernement van Nederlandsch Indië in de residentie Samarang, waarin de handelwijze, waarop men van Gouvernementswege tegen de hoofden der bevolking gehandeld had, nader werd uiteengezet.

Ondertusschen greep er weldra eene voor deze zaak zeer opmerkelijke en gewigtige gebeurtenis plaats. Wij hebben hierboven met een enkel woord gezegd, dat het hoogste regterlijk kollege in Indië reeds eene uitspraak heeft gedaan, waarbij aan het Gouvernement ten eenenmale de bevoegdheid wordt ontzegd, om heerediensten van de in 1813 verkochte landerijen te eischen. Dat vonnis werd uitgesproken in de maand December van 't zelfde jaar, waarin de vervolging der ingezetenen van het land Kali-Kondang voorviel, en betrof een der landerijen in de residentie Soerabaja, te gelijk en onder dezelfde voorwaarden in 1813 afgestaan. Dat vonnis is van zooveel gewigt, ook tot waardering van deze geheele kwestie, dat wij ons genoopt zien, het hieronder in zijn geheel te laten volgen.

IN NAAM DES KONINGS!

Arrest.

Het Hoog-Geregtshof van Nederlandsch Indie (Eerste Kamer) heeft gewezen het navolgende arrest en de zaak hangende voor hetzelve

Tusschen

FREDERIKA JACOBA ROESLER, weduwe THEODORUS GEERTRUIDUS STEENKAMP, te Soerabaija, eischeresse bij exploit van den 23 Januarij 1850, comparerende bij Mr. J. H. CREMER, Advocaat en Procureur te Batavia.

Contra

Den waarnemenden Directeur-Generaal van financiën, vertegenwoordigende het Gouvernement van Nederlandsch Indië.

Het Hoog-Geregtshof van Nederlandsch Indië (Eerste Kamer),

Gehoord partijen in hunne conclusiën;

Gezien de stukken;

Overwegende ten aanzien der daadzaken en gevoerde procedures:

Dat FREDERIKA JACOBA ROESLER, weduwe van wijlen THEODORUS GEERTRUIDUS STEENKAMP is eigenaresse van zeker stuk land, in dit proces genaamd het land Djager, gelegen in het distrikt Jaba-Kotta onder Soerabaija, bij de verponding geregistreerd sub n°. 1365, nader omschreven bij akte van overschrijving op den 18 Julij 1836 voor den regtercommissaris uit den Raad van Justitie te Soerabaija Mr. ANTHONIE FREDERIK VAN ALPHEN sub n°. 123 verleden, haar vermaakt bij uiterste wilsbeschikking van wijlen FREDERIK JACOB ROTHENBUHLER, die hetzelve op den 1 Januarij 1813 van het toenmalige Britsche Gouvernement op publieke veiling gekocht had;

Dat de voorwaarden, waarop dit en meerdere in die residentie gelegen landerijen zijn verkocht geworden, vooraf waren bekend gemaakt in de Java Government gazette van 7 November 1812, en daarbij onder anderen bepaald was:

Art. 2 § 3. Dat de te verkoopen landen zouden bevrijd zijn van alle heerendiensten aan het Gouvernement en van alle geforceerde leverantien tegen onevenredige prijzen, doch in stede daarvan eene jaarlijksche erfpacht van een half procent door het Gouvernement zou worden geheven van het eerste inkoopsbedrag.

Dat desniettemin de eigenaars verpligt zouden zijn, om de bruggen en wegen door de landerijen loopende of in dezelve gelegen in eenen goeden staat te onderhouden, en tegen billijke betaling zoodanige adsistentie te verleenen, als vereischt zoude worden tot vervoer van Gouvernements-goederen als anderzins.

§ 8. Dat geene heerendiensten van de op de landerijen wonende lieden zouden worden gevorderd, noch eenige betalingen of inkomsten van het volk geheven, dan de zoodanige, die uit de voortbrenselen van den grond of wel van de huur van huizen en gebouwen voortspruiten, en bestaanbaar zijn met de wetten en gevestigde gebruiken des lands.

§ 5. Dat de bazars, tolpoorten, hoofdgelden en andere in deze landerijen nog plaatshebbende heffingen bij uitsluiting aan het Gouvernement zouden verblijven, en de te verkoopen landerijen zouden onderworpen blijven aan de algemeene wetten en koloniale bepalingen van het Gouvernement.

Dat bij de teruggave der kolonie aan het Nederlandsch Gouvernement, dit laatste verklaard heeft alle transactiën van het Britsche tusschenbestuur als geldig te erkennen.

Dat bij Gouvernements besluit van 9 September 1844 n°. 8 de Resident van Soerabaija is gemagtigd geworden, om van dit en meer andere op dezelfde voorwaarden door het Engelsch tusschenbestuur in die Residentie verkochte landen, koelies te vorderen, in evenredigheid tot het getal koelies, hetwelk van 's Gouvernements gronden gevorderd werd, ten einde bij de onderscheidene landswerken te arbeiden, en zulks tegen dezelfde belooning als aan de koelies van 's Gouvernements landen werd uitgekeerd.

Dat dit besluit daadwerkelijk gedeeltelijk door het aanwenden van dwangmiddelen jegens de inlandsche hoofden der opgezetenen is ten uitvoer gelegd, en van elk tiental weerbare mannen één opgeroepen is, om tegen eene belooning van 20 duiten per dag aan de fortificatiewerken te Soerabaija te arbeiden.

Dat voorgenoemde FREDERICA JACOBA ROESLER, weduwe STEENKAMP, zich door deze handelwijze in hare regten als eigenaresse van het boven omschreven land gekrenkt achtende, den waarnemenden Directeur-Generaal van financiën, als vertegenwoordigende in deze het Gouvernement van Nederlandsch Indië, voor dit Hof gedagvaard en ten dage dienende geconcludeerd heeft:

Dat het den Hove moge behagen, om, regtdoende ter eerster instantie, de gedaagde te gelasten, om ingevolge de koopvoorwaarden, waarop aan F. G. ROTHENBUHLER, grootvader en

erfflater van eischeresse, het land Djager bij Soerabaja is verkocht door het Engelsche tusschenbestuur en bekend gemaakt in de Java Government-Gazette van 7 November 1812, en speciaal, ingevolge § 3 art. 2 van die voorwaarden, zich te onthouden, om van de opgezetenen van dat land eenige koeliediensten, of welke corveën ook, tegen willekeurige en geringe betaling te vorderen, welke niet uitdrukkelijk in de voorwaarden zijn gereserveerd, als: te onderhouden de bruggen, de wegen loopende door het land, en tegen billijke betaling zoodanige assistentie te verleenen, als vereischt zal worden tot overvoer van Gouvernements-goederen, als anderzins; met veroordeeling des gedaagden in alle de schaden, verliezen en kosten, gehad of geleden en nog te hebben en te lijden uit de verpligte levering der opgezetenen van het land Djager, om aan de publieke werken te Soerabaja, gedwongen, tegen een hoogst onbillijk en gering loon, te werken, en zeer bijzonder uit de vermindering van de waarde des lands Djager, ten gevolge van de inbreuk daardoor gemaakt op de voorwaarden, waarop hetzelve is verkocht, volgens daarvan nader aan te bieden staat, met veroordeeling des gedaagden in de kosten.

Dat deze vordering gegrond is op het beweren regtens, dat het Gouvernement, ingevolge de voorwaarden, onder welke het land Djager is verkocht geworden, geenszins geregtigd is, om van de bevolking van dat land, het verrigten van gedwongen arbeid aan de publieke werken te vorderen;

Dat toch die arbeid moet worden gerangschikt onder de heerendiensten aan het Gouvernement, waarvan de te verkoopen landen zouden bevrijd zijn, en in welker plaats de heffing eener jaarlijksche erfpacht van $^1/_2$ percent van het eerste inkoopsbedrag, later tot $^3/_4$ opgevoerd, getreden is; dat daarenboven het regt der eischeresse, als vertegenwoordigende den kooper, om te vorderen, dat de bevolking van haar land van heerendiensten zal worden vrijgelaten, is versterkt door een ongestoord genot van meer dan dertig jaren.

Dat het gouvernement, door deze verkregen regten niet te eerbiedigen, en inbreuk te maken op de voorwaarden van het primitief koopcontract, der eischeresse een groot nadeel heeft aangedaan, hetwelk het gehouden is te vergoeden, daar toch de bevolking, door den gedwongen arbeid tegen onevenredige betaling aan de Gouvernements werken, in de noodzakelijkheid gebragt is, hare eigene aanplantingen, van welke opbrengsten der eischeresse als eigenaresse van den grond een vast aandeel toekomt, te veronachtzamen, terwijl daarenboven een gedeelte der bevolking, om dubbele lasten te ontgaan, het land der eischeresse heeft verlaten, waardoor de waarde van hetzelve aanmerkelijk is verminderd.

Dat daartegen namens het Gouvernement van Nederlandsch Indië bij conclusie van antwoord is ingebragt:

Dat de beantwoording der vraag, van welke regten het Britsch Gouvernement de opgezetenen van het land Djager heeft willen vrijstellen, niet zoo zeer uit den zin, waarin het woord „heerendiensten" in vroeger bepalingen, met name in die van 13 Aug. en 1 September 1808, voorkomt, als wel uit het verband der verkoopvoorwaarden moet worden opgemaakt; dat toch in gemelde besluiten met de heerendiensten aan het Gouvernement ook die pligten worden verward, tot welke het hoogste staatsgezag, in het belang van orde en veiligheid, ieder kan oproepen, en deze onder de vrijstelling onmogelijk kunnen zijn begrepen geworden.

Dat, bij eene aandachtige lezing van § 3 art. 2 der verkoop voorwaarden, men eene tegenstelling ontwaart tusschen het verleenen van diensten zonder of tegen onevenredige vergoeding, en het verrigten van andere diensten tegen billijke betaling.

Dat alleen de eerste, doch geenszins de laatste, daarbij zijn afgeschaft.

Dat toch de slotwoorden „als anderzins" de instandhouding dezer laatste algemeen maken.

Dat het regt van het Gouvernement, om de vervulling derzelve te vorderen, niet kan geacht worden te zijn verjaard, daar de regering nimmer door eene uiterlijke daad getoond heeft, daarvan te hebben afgezien, van welk tijdstip de termijn, voor de verjaring gevorderd, eerst in zou gaan.

Dat overigens het regt om de opgezetenen der verkochte landerijen, waaronder dat der eischeresse, tot den arbeid aan de publieke werken en wel aan die der fortificatiën, waarvan hier speciaal de rede is, op te roepen, zelfs onafhankelijk van de verkoopvoorwaarden, steeds moet worden geacht bij het Gouvernement verbleven te zijn, daar de Souverein zich niet ontdoen kon van zijne bevoegdheid, om, in het openbaar belang, krachtens zijn wetgevend gezag, personele diensten van alle zijne onderdanen te vorderen.

Dat wijders ook de vastgestelde belooning niet onbillijk kan genoemd worden, zoo men in aanmerking neemt, dat dezelve niet als ambachtsloon, maar blootelijk als eene tegemoetkoming moet worden beschouwd; en voor de opgezetenen van het land der eischeresse gelijk staat met die, welke aan de opgezetenen der Gouvernementslanden wordt uitgekeerd; zijnde voorts op deze gronden door den gedaagde geconcludeerd:

Dat het Hoog Geregtshof, met ontzegging van den bij conclusie dd. 7 Februarij 1850 namens F. I. ROESLER, weduwe STEENKAMP, uitgebragten eisch, zal verklaren.

Dat de gedaagde, het Nederlandsch Indisch Gouvernement, zoowel krachtens de voorwaarden waarop aan F. I. ROTHENBUHLER, grootvader der eischeresse, het land Djager, nabij Soerabaija, door het Engelsch tusschenbestuur is verkocht, als krachtens de aan hetzelve toekomende Souvereine regten, van de bevolking van evengenoemd land, het arbeiden aan de vestingwerken te Soerabaija tegen zeker door hetzelve vastgesteld loon kan vorderen, en dit ook teregt heeft gevorderd, en wijders de eischeresse gelasten zal het opkomen dier bevolking tot den vesting arbeid te gehengen, alles met condemnatie der eischeresse in de kosten.

Dat vervolgens de zaak ter rolle gebragt en aldaar, op verzoek van partijen, eene schriftelijke behandeling gelast zijnde, de aangevoerde middelen nog nader bij memoriën zijn geadstrueerd en het proces voldongen is.

Met betrekking tot het regt.

Overwegende, dat de vordering der eischeresse geheel en al steunt op het beweren, dat het Gouvernement van Nederlandsch Indië niet geregtigd was, om de opgezetenen van het land Djager, tegen eene door hetzelve eigener gezag vastgestelde belooning van 20 duiten daags per man, aan de fortificatiewerken te Soerabaija te doen arbeiden, en mitsdien allereerst behoort te worden onderzocht, of deze stelling al dan niet gegrond is;

Overwegende, dat, ingevolge het bepaalde bij art. 283 der verkoopvoorwaarden, waarop door wijlen F. I. ROTHENBUHLER, het ten deze bedoelde land van het Engelsch tusschenbestuur gekocht is, ten faveure van den kooper en tegen eene door hem en zijne regt verkrijgenden bij wijze van jaarlijksche erfpacht te betalen vergoeding, op dat land in het algemeen zijn afgeschaft alle heerendiensten aan het Gouvernement.

Overwegende, dat door het woord „heerendiensten" naar den striktsten zin worden aangeduid zoodanige persoonlijke dienstpligten, tot welke de inlander, ingevolge aloude instellingen en volksgebruiken, tegen over den heer van den grond, waarop hij woont, gehouden is.

Overwegende, dat echter, vermits in deze gewesten de Souverein steeds als eigenaar van den grond is aangemerkt, de vereeniging van die dubbele kwaliteit in denzelfden persoon noodwendig ten gevolge moest hebben, dat onder heerendiensten aan het Gouvernement dikwerf ook die verpligtingen van de ingezetenen zijn begrepen, welke in andere landen door het Hoogste staatsgezag, krachtens afzonderlijke wetten, van de burgers worden gevorderd.

Overwegende, dat hieruit volgt, dat, vermits bij overeenkomsten de bedoeling der partijen allereerst uit de bewoordingen, waarvan zij zich bediend hebben, moet worden afgeleid, en de bewoordingen wederom aan het taalgebruik bij het sluiten derzelve bestaande, moeten getoetst worden, in casu in de eerste plaats behoort te worden nagegaan, of zoodanige gedwongen arbeid aan de publieke werken, als waarvan hier de rede is, tijdens den verkoop van het land Djager algemeen beschouwd werd, te behooren onder de heerendiensten door de inlandsche bevolking aan het Gouvernement verschuldigd.

Overwegende, dat, bij het onderzoek hieromtrent, ongetwijfeld en wel voornamelijk behooren te worden geraadpleegd zoodanige regeringsbepalingen over heerendiensten, welke den publieken verkoop van het land Djager zijn voorafgegaan, in het bijzonder het besluit van den maarschalk DAENDELS van September 1808 n°. 9, houdende organisatie van Java's Noord-Oostkust, vermits daarbij over heerendiensten het uitvoerigst wordt gehandeld.

Overwegende, dat uit de artikelen 41 en 44 van dat besluit duidelijk blijkt, dat de gedwongen arbeid aan de fortificatiën en andere publieke werken, tijdens de uitvaardiging van hetzelve, beschouwd werd te behooren tot de heerendiensten aan het Gouvernement verschuldigd, daar toch door dien opperlandvoogd, bij de afschaffing van het meerendeel der destijds bestaande heerendiensten, deze speciaal is opgenoemd en uitgezonderd geworden;

Overwegende, dat zulks een krachtig regtsvermoeden oplevert, dat ook bij de vier jaren later plaats gehad hebbende vaststelling der veil-conditiën van het land Djager, de verpligting der

opgezetenen, om, daartoe geroepen, aan de publieke werken te arbeiden, beschouwd is als eene der destijds nog bestaande heerendiensten aan het Gouvernement, van welke het te verkoopen land behoorde ontheven te worden.

Overwegende, dat toch niet kan worden ingestemd met het door den gedaagde voorgedragene, dat, vermits de arbeid aan de fortificatie-werken strekken moest tot bevordering der openbare veiligheid, welker handhaving de taak is der regering, het Engelsch tusschenbestuur niet kan geacht worden de bevolking van het land Djager van deze en soortgelijke burgerpligten te hebben willen vrijstellen, daar toch die vrijstelling alleen geschied is, onder beding eener vaste jaarlijksche uitkeering in geld, door den landeigenaar bij wege van schadeloosstelling aan het Gouvernement te voldoen, welke gelden even zeer in het belang der publieke veiligheid kunnen worden aangewend, en het Gouvernement voorzeker bevoegd was, de lasten, die overigens door de bevolking in persoonlijke dienstpligten werden gedragen, door een gedeelte derzelve in geldelijke bijdragen te laten voldoen, zoodat er geen genoegzame grond aanwezig is, eene hiermede overeenkomstige bedoeling van het Britsche bestuur onaannemelijk te achten;

Overwegende, wat voorts aangaat den verderen inhoud van art. 2 § 3, dat dezelve, in verband met het eerste gedeelte dier paragraaf, tot geheel andere gevolgtrekkingen leidt, dan de gedaagde daaraan heeft willen ontleenen.

Overwegende, dat toch de woorden „desniettemin zullen de eigenaars verpligt zijn, om de bruggen en wegen door deze landerijen loopende, of in dezelve gelegen, in eenen goeden staat te onderhouden, en, tegen billijke betaling, zoodanige adsistentie te verleenen, als vereischt zal worden tot vervoer van Gouvernements goederen als anderzins," in stede van het bewijs te leveren, dat het Gouvernement, ook op het land der eischeresse, over de bevolking tot het verrigten van diensten naar welgevallen kan beschikken, mits de arbeiders naar billijkheid betalende, integendeel aantoonen, dat hetzelve de daarbij vermelde diensten, niet als heerendiensten, regtstreeks van de bevolking vermag te vorderen, doch zich daartoe tot den landeigenaar zelven behoort te wenden.

Overwegende, dat daarenboven de aard der diensten, die het Gouvernement geregtigd is langs dien weg te vorderen, geheel verschilt van die, omtrent welke in de onderwerpelijke zaak rede is.

Overwegende toch, dat, wel is waar, de woorden „als anderzins," aan het slot der zin geplaatst, niet toelaten de verpligte assistentie blootelijk te bepalen tot het transport van Gouvernements goederen, doch evenmin eene zoo uitgestrekte opvatting gedoogen, als de gedaagde daaraan geven wil, doch, in verband met de onmiddellijk vooraf vermelde verpligtingen van den eigenaar van het land, om de bruggen en wegen door hetzelve loopende, in behoorlijken staat te onderhouden en tegen billijke betaling assistentie te verleenen voor den vervoer van Gouvernements-goederen, duidelijk aantoonen, dat men daarbij alleen het oog heeft gehad op zoodanige verrigtingen, die op het land zelve moeten plaats vinden en strekken zouden om te voorkomen, dat, door het particulier landeigendom, eenige belemmering in de gemeenschap met andere deelen van Java of vertraging in het ten uitvoer leggen van maatregelen der regering kon worden veroorzaakt.

Overwegende, dat trouwens eene hiermede strijdige opvatting der verkoopvoorwaarden, hoedanig door den gedaagde is verdedigd geworden, niet alleen met de termen, waarin dezelve vervat zijn, kwalijk is overeentebrengen, maar ook uit anderen hoofde onaannemelijk is te achten.

Overwegende toch, dat de vrijstelling van het land Djager van alle heerendiensten aan het Gouvernement blijkbaar is, niet zoozeer ten einde de opgezetenen van hetzelve boven die van andere onverkocht geblevene landen te bevoordeelen, als wel ten behoeve van den kooper en nieuwen eigenaar, wiens belang medebragt, dat de bevolking niet kan worden onttrokken aan den landbouw, uit hoofde hem naar de bestaande adat een aandeel van den oogst aankomen moest.

Overwegende, dat dan ook van de zijde van het Britsch Gouvernement als verkooper voor die vrijstelling de bij de verkoopvoorwaarden vermelde jaarlijks te betalen schadeloosstelling in geld bedongen is, doch de grond dier schadeloosstelling ten eenenmale zou komen te vervallen, indien het Gouvernement dien onverminderd zich het regt had voorbehouden, de opgezetenen van het verkochte land, even als vroeger, tot verrigten van gedwongen arbeid op te roepen, behoudens eene door hetzelve vast te stellen en uit te keeren betaling aan de arbeiders, waardoor de eigenaar van het land niet gebaat wordt;

Overwegende, wat eindelijk nog aangaat het ten slotte door den gedaagde aangevoerde, dat, welke ook de zin en strekking der verkoopvoorwaarden geweest zij, het Gouvernement, onafhankelijk van dezelve, altijd het onvervreemdbaar regt behouden heeft, krachtens zijn wetgevend gezag, persoonlijke diensten van alle zijn onderdanen te vorderen, dat dit sustenu in casu tot geene voor de vordering der eischeresse nadeelige gevolgtrekkingen leiden kan, zoolang door den gedaagde niet bewezen is, dat de oproeping der opzetenen van het land Djager heeft plaats gehad, krachtens eene in den wettelijken vorm afgekondigde verordening;

Overwegende, dat, daar uit dit alles reeds blijkt, dat het Gouvernement van Nederlandsch Indië inderdaad niet geregtigd was, om de opgezetenen van het land Djager, in voege zoo als zulks geschied is, tot gedwongen arbeid aan de fortificatie-werken op te roepen, het onnoodig is de verdere gronden door de eischeresse tot staving dezer stelling aangevoerd na te gaan; doch nog alleen behoort te worden onderzocht, in hoeverre de dien ten gevolge door de eischeresse ingestelde vordering ook overigens voor toewijzing vatbaar is;

Overwegende, dat die vordering zich splitst in twee deelen, en in de eerste plaats van den regter wordt verlangd, dat hij den gedaagde zal gelasten, zich te onthouden van het vorderen van koeli-diensten of andere corveën van de opgezetenen van het land der eischeresse, tegen willekeurige en geringe betaling, voor zooveel die niet uitdrukkelijk in de verkoop-voorwaarden zijn gereserveerd, enz.

Overwegende, ten aanzien van dit gedeelte der vordering, dat de regter wel uitspraak doet over de regtmatigheid of onregtmatigheid van plaats gehad hebbende handelingen, voor zooverre die met gevorderde schadevergoeding in verband staan, doch het buiten zijne roeping ligt, om ook zekere handelingen voor de toekomst te verbieden, terwijl trouwens ook zoodanige uitspraken voor geene ten uitvoerlegging vatbaar zouden zijn;

Overwegende, wat aangaat het tweede gedeelte van den eisch, strekkende, „tot veroordeeling van den gedaagde in alle de schaden, verliezen en kosten, gehad, en geleden, of nog te hebben of te lijden uit de verpligte levering der opgezetenen van het land Djager om aan de publieke werken te arbeiden, en speciaal de vermindering van waarde dientengevolge van het land Djager."

Dat vermits het blijkt, dat het Gouvernement, in strijd met de verkoopvoorwaarden, de opgezetenen van het land der eischeresse tot den gedwongen arbeid aan de fortificatie te Soerabaija heeft opgeroepen, en zulks noodwendig tengevolge hebben moet, dat het bebouwen der velden, van welker oogst de eischeresse, als eigenaresse van het land, een vast aandeel toekomt, niet altijd met die zorg konde geschieden, als anderzins daaraan zou zijn ten koste gelegd, de gedaagde naar regten verpligt is de daardoor veroorzaakte schade en winstderving te vergoeden.

Overwegende, wat echter aangaat de mede speciaal gevorderde schadeloosstelling voor de vermindering van waarde, welke de eischeresse beweert, dat het land Djager, ten gevolge van het niet nakomen der verbindtenis door het Gouvernement, zou hebben geleden, dat ten processe volstrekt niet is bewezen geworden, dat, afgescheiden van het tijdelijk nadeel, hetwelk kon worden aangenomen uit de mindere opbrengst van den oogst voor de eischeresse te zijn voortgevloeid, het land Djager zelve dien ten gevolge eene werkelijke waarde-vermindering ondergaan heeft, zoodat ten dien aanzien geene schadevergoeding kan worden toegewezen;

Overwegende eindelijk, met betrekking tot dat gedeelte van de door den gedaagde ter rolle genomene conclusie, hetwelk, schoon niet in dien vorm voorgesteld, evenwel ten aanzien van den inhoud met eene reconventionele vordering kan worden gelijk gesteld, dat hetzelve, als berustende op beschouwingen, wier ongegrondheid bereids in het breede is betoogd geworden, blijkbaar behoort te worden ontzegd.

Gelet op de artikelen 21 van de algemeene bepalingen van wetgeving, 2, 159 en 160 reglement op de regterlijke organisatie, 673 Burgerlijk Wetboek, 56 overgangswet, 50, 58 en 607—610 reglement op de Burgerlijke regtsvordering;

Regtdoende

Veroordeelt den originelen gedaagde, als vertegenwoordigende het Gouvernement van Nederlandsch Indië, om aan de originele eischeresse te vergoeden, alle schaden, verliezen en kosten nader op te maken bij staat, gehad en geleden uit de oproeping der opgezetenen van het land Djager, om aan de publieke werken te Soerabaija te arbeiden;

Ontzegt het meerder door de eischeresse gevorderde;

Ontzegt mede de, namens den gedaagde, bij conclusie van antwoord ingestelde, vorderingen;

Veroordeelt den gedaagde in alle de kosten van het proces;

Aldus gedaan bij de heeren meesters J. O. WIJNMALEN, vice-president, P. BRUNSVELD VAN HUNTEN, J. H. DONKER CURTIUS, A. J. SWART en J. R. COEPERUS, raadsheeren, en uitgesproken ter openbare teregtzitting van den achttienden December 1800 een en vijftig, in tegenwoordigheid van genoemde heeren, van den Advocaat-Generaal Mr. K. H. NOLTHENIUS en Mr. H. W. DU PERRON, griffier.

(Onder stond) vice-president (*w. get.*) J. O. WIJNMALEN.
(Lager) griffier (*w. get.*) H. W. DU PERRON.
Uitgegeven voor grosse aan den procureur van de eischeresse
(*w. get.*) A. J. W. CORNETS DE GROOT, *e. g.*
Voor kopij conform,
De 1e Deurwaarder bij het Hoog-Geregtshof van Nederlandsch Indië,
(*w. get.*) H. MULLER.

In dit vonnis is alzoo het beginsel aangenomen, dat het Gouvernement niet geregtigd is, heerediensten van ingezetenen der in 1813 verkochte landen te eischen. Trouwens dit komt ons zoo klaar en onwederlegbaar voor, dat wij niet weten, waaraan het te moeten toeschrijven, dat de heeren REIJNST en ROCHUSSEN de geheele zaak hebben durven beginnen. Zonderling is het echter, dat, in weerwil van dit vonnis, het plaatselijk bestuur van Samarang ook nu nog schijnt voort te gaan met het vorderen van heerediensten van de ingezetenen van Kali-Kondang. Wel is die vordering voor het jaar 1852 zeer gering geweest, daar zij zich slechts tot 4 koeli's bepaalde, zoodat men het op eene soort van transaktie schijnt gemunt te hebben, maar de zaak zelve is onregt, en aan onregt, hoe gering ook, mag een Gouvernement zich niet schuldig maken.

Reeds twee malen had de eigenaar van Kali-Kondang zich tot het Gouvernement gewend, gelijk wij boven verhaalden. Den 26 Maart 1852 bood hij een derde verzoekschrift aan, waarin hij van de vernieuwde eischen van het plaatselijk bestuur van Samarang, in weerwil van het vonnis van 't Hooggeregtshof, kennis gaf, en zijn verlangen herhaalde, dat hem voldoening mogt worden gegeven, en vergoeding van schade voor 't geen hij heeft moeten ondergaan. Eindelijk ontving hij op al deze rekwesten eene dispositie van 18 Mei 1852 N°. V; waarbij hem werd te kennen gegeven, dat „over een gelijk onderwerp, als in zijne rekwesten bedoeld wordt, een regstgeding aanhangig is, en dat de einduitspraak des regters behoort te worden afgewacht, alvorens op des adressants bezwaren eene beschikking kan genomen worden."

't Schijnt alzoo, dat er, ten gevolge van het vonnis van 18 December 1851, alsnu „een staat van de geleden schaden, verliezen en kosten" bij het Hoog-geregtshof aanhangig is, en dat, naar de daaromtrent te doene uitspraak, ook de aan den eigenaar van het land Kali-Kondang te vergoeden schade door het Gouvernement zal worden geregeld. Tevens verwachten wij, dat dan wel voor goed een einde zal worden gemaakt aan het dwingen tot heerediensten, waarmede de ingezetenen van dat landgoed nog altoos van de zijde der regering worden gekweld. Maar van de schadevergoeding, die dezen ingezetenen zal te beurt vallen, hebben wij nog niets

vernomen. Wij hebben de dorpshoofden gebonden naar Samarang zien slepen; wij hebben landbouwers van hunne akkers zien verwijderen, om aan Gouvernementswerken op zestien palen afstands te arbeiden; wij hebben de uitspraak van den regter gehoord, dat dit alles door het bestuur wederregtelijk is geschied. Moest art. 98 van het bestaande reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië de inboorlingen niet tegen zoo veel willekeur en misbruik van gezag beveiligen? En legt dat zelfde voorschrift: „de inlandsche bevolking geniet de *bijzondere* bescherming der regering" aan die regering niet de verpligting op, om het geleden onregt zoo veel mogelijk te herstellen? Immers, indien niet, wat beteekent dan die „*bijzondere* bescherming?" Inderdaad, dan is ze wel van eenen zeer *bijzonderen* aard.

Wij eindigen met twee opmerkingen, naar 't ons voorkomt niet zonder gewigt.

Vooreerst vinden wij in het *ontwerp van wet tot vaststelling van het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indie*, onlangs door den tegenwoordigen minister van koloniën den heer PAHUD aan de Tweede Kamer ingediend, één artikel, dat handelt over de bescherming der inlandsche bevolking tegen willekeur. Dat artikel (48) luidt aldus: „De bescherming der inlandsche bevolking tegen willekeur, van wien en van welken „aard ook, is een der gewigtigste pligten van den Gouverneur-Generaal. „Hij zorgt, dat de besturende ambtenaren de daaromtrent bestaande of „nader uittevaardigen verordeningen stiptelijk nakomen en dat den inlan„der overal gelegenheid gegeven worde, om vrijelijk klagten in te leveren."

Wanneer men dit artikel vergelijkt met art. 98 van het thans bestaande reglement, dan ziet men, dat het in veel minder krachtige bewoordingen is vervat dan het laatste. Daar heet het, „dat de inlandsche bevolking de bijzondere bescherming der regering geniet;" daar worden „alle geldafpersingen, knevelarijen en willekeurige beschikkingen over der inlanders personen, goederen en arbeid, als ongeoorloofd beschouwd." En toch heeft dat artikel niet kunnen verhinderen, dat het onregt en de mishandeling, onschuldige dorpshoofden en landbouwers aangedaan, hebben plaats gegrepen, gelijk wij die zoo even verhaalden; toch heeft het zoo talloos vele „geldafpersingen, knevelarijen en willekeurige beschikkingen over der inlanders personen, goederen en arbeid" niet kunnen voorkomen. Mag men dan van het nog minder krachtige voorschrift, in het ontwerp van den heer PAHUD, meer verwachten? Zijn die woorden al de waarborgen, die hij voor de bescherming der Javanen weet aantewijzen? En meent hij, dat, met de kennis van 't geen gebeurd is en nog dagelijks gebeurt gewapend, de vertegenwoordiging daarmede genoegen zal nemen? Art. 48 is een van de talrijke bewijzen, die in het ontwerp van wet van den heer PAHUD gevonden worden, dat hij niets anders geleverd heeft, dan het oude en verouderde reglement, verminderd met eenige daarin voorkomende zeer goede bepalingen, en vermeerderd met enkele voorschriften van reaktionnaire strekking.

Onze tweede opmerking is deze. Bij vonnis van den hoogsten regter in Indië is thans uitgemaakt, dat de heeren REIJNST en ROCHUSSEN onregt hebben gedaan, door landbouwers van partikuliere landen tot het doen van heerendiensten te dwingen, en de staat is daarom veroordeeld, om alle schaden, verliezen en kosten, daaruit voortvloeijende, te vergoeden. Maar behoorde de staat dat alles nu niet te kunnen verhalen op hen, die het onregt gepleegd hebben? Men zal antwoorden, dat het tegenwoordig reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië hierin niet voorziet. Aangenomen, dat deze oplossing juist is, dan vinden wij hierin een drangreden te meer, om toe te zien, dat in het nieuwe reglement die belangrijke leemte worde aangevuld. De heer PAHUD schijnt er anders over te denken. Althans wij hebben in zijn ontwerp te vergeefs de voorschriften gezocht, die de heeren REIJNST en ROCHUSSEN tot de restitutie der door hunne handelingen aan den staat berokkende schade, zouden kunnen noodzaken.

Bijdrage tot de kennis van het eiland Soemba of Sandelhout.

In het jaar 1845 werd de heer SLUIJTER, resident van Timor, door het Gouvernement in kommissie gezonden naar het eiland Soemba of Sandelhout. Hij vertrok derwaarts met Z. M. schoener „Egmond", onder bevel van den luitenant ter zee 1ste klasse VAN MALDEGHEM. Beide deze heeren hebben eenige niet onbelangrijke berigten omtrent den toestand van dat eiland aan het Gouvernement medegedeeld, die ter onzer kennis gekomen zijn, en die wij onzen lezers mededeelen, te meer dewijl zoowel het eiland als zijne bevolking nog zoo weinig bekend zijn. Die stukken hebben wij geput uit 's rijks archief in Indië, toen ons daartoe, onder het toezigt van de algemeene sekretarie, de toegang nog openstond. Waarom maakt het Gouvernement zelf geen ijverig gebruik van de rijke schatten, die het bezit, om de kennis van den Indischen archipel, die op vele punten nog zoo onvolledig is, krachtdadig te bevorderen? Waarom wordt er te Batavia geen ambtenaar aangesteld, uitsluitend belast met het opsporen der bouwstoffen en bronnen, die daarvoor in 's Rijks archief aanwezig zijn, en op wien tevens de verpligting moest rusten, om al 't belangrijke, dat hij zou vinden, onmiddellijk op kosten van den lande te publiceren? Zoo zou men niet alleen veel krachtige hulpmiddelen aan de wetenschap bezorgen, maar men zou tevens opmerkzaam worden gemaakt op die leemten, welke in onze kennis van den archipel nog bestaan; terwijl daaruit aanleiding zou kunnen genomen worden, om 't zij aan onze zee-officieren, die getoond hebben daartoe bijzondere geschiktheid te bezitten, 't zij aan ambtenaren, natuuronderzoekers of andere personen, nieuwe onderzoekingen en nasporingen op te dragen. Maar zoolang aan 't hoofd van het departement van koloniën een minister is geplaatst, die het belang van uitbreiding onzer kennis niet inziet, en zich te vreden stelt met verslagen, door art. 60 der Grondwet gevorderd, aan de Staten-Generaal aan te bieden, als wij er thans twee hebben gelezen, zoolang is er aan dergelijke maatregelen niet te denken.

Het eerste, dat wij mededeelen, is een uittreksel uit het verslag van den heer SLUIJTER.

„Volgens ingewonnen berigten berust het bestuur van het eiland Soemba bij 35 Radjas of Regenten, die allen wel op zich zelven staan, en wier waardigheid in hunne familiën erfelijk is, maar waarvan de kleine echter niet te min dikwijls van zijne grooter en magtiger naburen afhankelijk is; zoo als onder anderen het geval is met die van Kadoembo en Patawang, welke aan den Radja van Malolo zeker ontzag betoonen. In het Regent-

schap Menjilie alleen bevindt zich een zoogenaamde „Fetor" een soort van ambtenaar, namens het Nederlandsch Gouvernement, tijdens het bestuur van den Resident HAZAART in 't begin dezer eeuw aangesteld. Bij de verkiezing van een regerend vorst wordt bijzonder gelet, dat hij zoo wel van vaders als moeders zijde van zeer hooge geboorte is.

Het eiland is in 33 Regentschappen of Koningrijken verdeeld; terwijl zich in de binnenlanden nog 2 onbeheerde landstreken of „tanah mardika" bevinden. De 11 aan de Noordkust gelegene provinciën noemt men: Manjeli, Malolo, Patawang, Kadoembo, Kambera, Toijmanoe, Kanatta, Kapoendo, Palmedo, Monboro en Ketewer of Koedie. Die van de Zuidkust zijn: Lamboeija, Ruwa, Manoekaka, Panda, Tida, Tarimba, Wasa, Larvitoe, Taboervie, Waijeloe en Taraba. En die in het gebergte of de binnenlanden: Soembie, Taboende, Karita, Mandar, Lewa Kunda Mara, Lewa Paku, Lewa Laudoet, Lakuka, Pariwa Tuna, Anakala, Lurada, Lawoenda en Raruka; — waarvan de eerste en vierde genoemde plaats vrije landen zijn en aan geen Radja gehoorzamen.

Vroeger had ik vernomen, dat het eiland Soemba wel door 130 of 170 Radja's geregeerd werd. Dit kan betrekkelijk waar zijn, want tot ieder der genoemde provinciën behooren verscheiden bewoonde landstreken, welke door kleiner Radja's worden bestuurd, die echter allen van den groot-Radja onmiddellijk afhangen, tot zijne familie behooren en aan hem ondergeschikt zijn. Om zulks eenigzins aan te toonen, heb ik achter de namen der Radja's eenige dier plaatsen aangeduid; ook was op naam van sommige derzelve het kontract van 1756 gesloten, van daar dat het door de hoofd-Radja's niet werd erkend.

De bekende weerbare mannen der Noordkust worden opgegeven te zijn, van 40 tot 500 voor ieder Radja; makende een gezamenlijk getal van 2800 wapendragende personen. Neemt men nu voor de Zuidkust en binnenlanden voor ieder een gelijk getal, en beschouwt men deze tevens als de hoofden der huisgezinnen, zoo dat men voor de vrouw en kinderen daar nog 4 personen bijvoegt, — dan zou men voor het geheele eiland, eene bevolking van ruim 42,000 zielen kunnen stellen; een waarlijk gering getal voor eene oppervlakte van ongeveer 200 geographische vierkante mijlen; terwijl men zegt dat deze bevolking bovendien nog door den uitvoer van eenige slaven verminderd wordt.

De inboorlingen zijn vrije menschen en betoonen, buiten den oorlog, zeer weinig ondergeschiktheid aan hunne Radja's. Wetten of adat's zijn er bijna geene en het wedervergeldings-regt is er in volle kracht. Wordt echter een moordenaar of dief bevreesd van ontdekt te zullen worden, dan begeeft hij zich tot zijn Radja en wordt diens slaaf, waardoor zijn leven gered is, zonder dat de Radja het regt heeft, dien persoon later te mogen verkoopen.

Afgescheiden van het geen de heer VAN MALDEGHEM, over den handel voor Europeanen op dit eiland, mededeelt, moet ik omtrent den handel in paarden, welke van Java met groote schepen, en die van andere geringe voortbrengselen des lands, welke door de Endenezen, (een Ma-

kasaarschen volksstam op het eiland Flores) en door enkele Savonezen met praauwen gedreven wordt, hier nog het volgende bijvoegen. Daar het hoofd-voortbrengsel des lands paarden zijn, zoo worden deze ook in eene tamelijke hoeveelheid uitgevoerd, hetwelk in de maanden Maart of April 1841 met schepen van Java een aanvang heeft genomen en zich heeft bepaald tot

in 1841— 359 stuks
in 1842— 406 id.
in 1843 – 787 id.
in 1844—1043 id. en tot en met
Mei 1845— 379 id.

dus ruim in 4 jaren 2974 stuks paarden, en alzoo gemiddeld 743 per jaar; welke gemiddelde uitvoer zich voorzeker wel zal kunnen staande houden, wegens het groot aantal dier dieren, hetwelk zich op het eiland bevindt.

De overige natuurlijke voortbrengselen van Soemba, welke het meest door Endenesche praauwen naar Singapoera worden uitgevoerd, en waarvan de inzameling weinig of geen arbeid kost, zijn: geel verfhout (kadrang), sapari, ebben en kamoeninghout, vogelnestjes, karet, touw van boombast, rood vernis of lak (amballo) en staartpeper.

De invoer op Soemba voor alle deze voortbrengselen, de paarden daar onder begrepen, bepaalt zich voor als nog tot rijst, sarong's, zijden stoffen, rood grijn, blaauw, wit en rood linnen (katoen), olifantstanden, koralen, gongs, ijzerwerk, koperdraad en andere koperwerken. Daar de handel door ruiling geschiedt, moet hij in 't algemeen voor de schepen en praauwen zeer voordeelig zijn. Het kostende van een gewoon paard kan van *f* 6 tot *f* 10 worden gesteld; van de overige artikelen, welker verruiling ik niet gezien heb, kan met geene zekerheid de prijs door mij bepaald worden.

In de binnenlanden moeten zich uitgestrekte bosschen sandelhout bevinden; in dat artikel is echter tot heden nog geen handel. Het volksgeloof plaatst in die bosschen de geesten der afgestorvene voorouders; een begrip en vooroordeel, dat niet gemakkelijk zal uit te roeijen zijn. Wel, zegt men, dat, indien men den grond voor eenige jaren koopt, om dien te ontginnen, men meester van een gedeelte sandelhout worden kan; echter om de boomen te mogen vellen, moeten er vooraf nog eenige geweerschoten vallen. Eerst daarna beschouwt zich de Soembanees als overwonnen, en meent hij genoeg voor de geesten zijner voorvaderen gedaan te hebben."

Tot zoo ver de heer SLUIJTER. Vóór zijn vertrek, ontving de kommandant der schoener van den Schout bij Nacht, Direkteur en kommandant der Marine in Nederlandsch Indië, eene aanschrijving, „dat het Gouvernement van de medewerking en zaakkennis van den kommandant van de schoener „Egmond" wenschte gebruik te maken, om aan den heer SLUIJTER zoodanige opgaven mede te deelen, als bij artikel 5 der instruktie voor den Kom-

missaris van Soemba, en uit den aard der zaak meer tot het vak eens zeemans behoorende, is bepaald geworden." Dientengevolge stelde de heer van MALDEGHEM aan den Kommissaris de volgende opgaven ter hand.

„Van den hoek van Mangeli, *) waar wij het eerst land maakten, en van waar wij vervolgens de kust van Palmedo hielden; mitsgaders van de havens, baaijen en rivieren, die wij voorbij zeilden of bezochten, zijn, voor zoo verre de middelen en de gelegenheden zulks toelieten, opnemingen gedaan †).

De kust, over het algemeen zeer steil, bestaat hoofdzakelijk uit eene reeks van veruitstekende hoeken, die verscheiden open baaijen vormen, onveilig tegen eenige winden, en waarvan het zeer twijfelachtig is of er goede ankerplaatsen gevonden worden, uithoofde van den klipachtigen grond, dien men er overal aantreft. Op meer verwijderden afstand is het strand door een keten van platvormige kalkaardige heuvelen omzoomd; het is bovendien van, met kreupelhout bewassen, valleijen doorsneden; en het kan vrij digt genaderd worden, behalve tusschen Mangeli en Melolo, 't geen tot de N. O. kust behoort, en alwaar een koraalrif ligt, dat wij aanloodden, en dat men zorgvuldig dient te vermijden. Het strand is, voor zoo verre wij van het landschap onderscheiden konden, en gelijk ons later nader gebleken is, zeer weinig bebouwd en schaarsch bewoond. Nergens draagt het blijken, dat de bewoners zich op zee begeven of zelfs de vischvangst uitoefenen, want wij zagen geen enkele praauw of kano bij of op de kust.

Van de drie plaatsen, die wij bezochten, namelijk de haven van Nangamessi in de Egmondsbaai, de baai van Kadrembo en de baai voor de rivier Palmedo, zijn eveneens naauwkeurige opnamen door ons bewerkstelligd. De haven van Nangamessi is een tusschen twee reven gevormd bassin, waarin zich het riviertje Nangamessi stort. Men kan er zich spoedig van drinkwater voorzien. 't Is eene zeer geschikte, en volgens berigten de geschiktste haven van het eiland; zij zou, wanneer de reven waren afgebakend ('t geen des te noodzakelijker is, omdat er voor het inkomen geen ankergrond bestaat), wat veiligheid tegen alle winden in ieder jaargetij betreft, niets te wenschen overlaten.

Endenezen hebben zich gedeeltelijk langs de kust gevestigd. Ze laten hunne praauwen met slecht weder, op de daartoe geschiktste plaatsen van het strand, op droog vallen, of gaan liggen achter klippen, hoeken en riviertjes; waar de kust rijkelijk van voorzien is, en houden zich daar ook

*) De Oosthoek van het eiland, in 120° 54½' O. L. doet zich voor als eene zacht glooijende vlakte, met gras en struiken bedekt, en eindigt in de lage hoeken Tapi en Mangeli of Mandjeli.

†) Al die opmetingen en opnamen zijn door den luitenant ter zee 2de klasse P. F. UHLENBECK in schets gebragt en aan het hoofd van het departement van Marine te Batavia ingezonden. Die kaart van 't noordelijk gedeelte van het eiland, door menigvuldige peilingen, breedten, en aanwijzingen van eenen loods van het eiland Sawo zaamgesteld, is, ofschoon niet met die naauwkeurigheid, als door trigonometrische opnamen en tijdmeters kan worden bereikt, echter veel beter dan eenige kaart of schets, die tot op dat oogenblik bestonden. De voornaamste resultaten dezer opnamen vindt men onder anderen in het werk van H. D. A. SMITS *Zeemansgids voor de eilanden en vaarwaters beoosten Java*, blz. 38 en 39.

met de tripang-visscherij onledig; ze zijn tot heden de eenigen, die met de inlanders, waaronder zij een grooten invloed hebben, eenigen ruilhandel uitoefenen, waarvan de slavenhandel onder anderen wel een der artikelen zal zijn.

De bevolking van Soemba staat nog op den laagsten trap van beschaving. Vreesachtig en wantrouwend, leven ze veelal van de kust verwijderd, en schijnen ze niet zeer genegen om met den vreemdeling in aanraking te komen. Slechts het middellijf is door eenen buikgordel en eenige touwen bedekt, naar 't schijnt, om de lanssteken af te weren. De lans is hun eenig wapen. Ze zijn in ellendige hutten gehuisvest, zonder eenigen huisraad, en kennen geene behoeften. Behalve de paarden, die daar menigvuldig en van een bijzonder goed ras zijn, is er bij hen niets te verkrijgen. Tot het fokken der paarden levert de grond, in alle jaargetijden, overal van de vruchtbaarste weilanden voorzien, in ruime mate voedsel op. Deze industrie eischt dus van hen noch zorg, noch arbeid, en veroorzaakt hun niet de geringste moeite. De paarden verruilen zij tegen eenige opschik- en siraads-artikelen. De vruchtbare, door menigvuldige wateren doorsneden, valleijen worden slechts in de omstreken der kampong's beplant met wat turksche tarwe (djagon) hun hoofdvoedsel en eene geringe hoeveelheid padi, welk een en ander niet eens tot hun eigen levensonderhoud voldoende voedingsmiddelen oplevert. Het is niet te veronderstellen, dat zij vooreerst, om die artikelen te verkrijgen, tot wier aankweeking de vruchtbare grond zeer geschikt schijnt, en die het binnenland in overvloed zou opleveren, meer moeite zullen aanwenden, wanneer daaraan de geringste arbeid of zorg zoude moeten worden besteed. Ze zullen in hun lui, onverschillig bestaan niet ligt eenige verandering willen brengen; ze zullen de bijgeloovige denkbeelden, die zij koesteren omtrent de vruchten en voortbrengselen en het bewerken en bebouwen van den grond, vooral omtrent het sandelhout, niet gemakkelijk afleggen. Noch timmerhout, noch rondhout wordt er, ten minste in de nabijheid van de zee, gevonden. Geen zweem van regt of wet treft men er aan. Geen de geringste hulp is van de inlanders te verwachten. In een woood, behalve drinkwater en brandhout, waarmede het strand rijkelijk begroeid is, zoude er niets te bekomen zijn van 't geen een walvischvanger of Europeesch schip tot het aandoen eener haven noodzaakt. Het eiland kan alzoo vooreerst niet als van veel belang voor den Europeschen handel en visscherij worden beschouwd.

Het eiland is tusschen den 9^{den} en 11^{den} graad Z. B. gelegen, bergachtig, met valleijen afgebroken, die allen blijken van eenen vruchtbaren grond dragen, en van menigvuldige beken en rivieren doorsneden. Geen dier rivieren is voor schepen, maar slechts voor praauwen, bevaarbaar. Men treft op het eiland over het algemeen, op geringe diepte van den bodem, zeer goed water aan. Het is bewoond door eene bevolking meer vreesachtig dan kwaadwillig; zelfs zou men haar, althans voor wilden, goedaardig kunnen noemen. Vuurwapens zijn hun nog geheel onbekend.

't Schijnt er eene aangename en gezonde luchtstreek te zijn, althans naar wij mogten veronderstellen, wegens de menigvuldige oude lieden, die wij er zagen, en de gezondheid, waarmede de equipage der beide schoeners, gedurende ons zes wekelijksch verblijf, werd begunstigd. In de koers gelegen der menigvuldige walvischvangers, die zich in deze zeeën ophouden, of van schepen die bezuiden Java varen, waar stormen schier onbekend zijn, zoude vermoedelijk in korten tijd en met weinig moeite, bij voorbeeld door landverhuizingen der meer ontwikkelde en werkzame bewoners van de dorre eilanden Savo en Rotti, daar wel eenig voordeel voor de Europesche vaart te bekomen zijn. Maar wanneer men in aanmerking neemt, en dit geldt hoofdzakelijk de walvischvangers, en dat op die zelfde hoogte, slechts op veertig mijlen afstand verwijderd, het eiland Timor met zijne prachtige baai van Koepang gelegen is; waar, tegen alle winden en in alle jaargetijden, zeer goede, veilige ligplaatsen voor eene gansche vloot te vinden zijn, die men met alle winden, wanneer het weer zeilbaar is, ieder uur van den dag, uit en in kan zeilen; — waar overigens eene Europesche, Chinesche en Rottinesche bevolking (deze laatste eveneens een werkzaam volk) gevonden wordt; — waar de walvischvangers, Engelsche transportschepen, Chinavaarders enz. jaarlijks aandoen; — wanneer men in aanmerking neemt, dat dit alles op Soemba nog zoude moeten worden daargesteld, dan zoude ik veronderstellen, dat Soemba met zijne havens en de minder gunstige gesteldheid van zijnen tegenwoordigen toestand voor den handel en de vischvangst, voor Europeanen in deze zeeën voor als nog van zeer weinig belang kan zijn."

Een warong.

Als gij een Javaan of Maleijer in een warong ziet, de eetwaren smullende of de lekkernijen snoepende, die er in rijken overvloed zijn uitgestald, dan hebt gij een staaltje voor u van den hoogsten trap van aardsehe en materiële geluktzaligheid, waarvoor een Javaansch of Maleisch gemoed vatbaar is. Dáár vergeet hij zijnen arbeid, zijne vermoeidheid, zijne kwellingen, zijne zorgen en zijn verdriet; dáár lacht het genot hem toe in allerlei vormen, vooreerst in eten en drinken, vervolgens in zitten en rusten, al verder in praten en vertellen, in hooren en lagchen, en eindelijk in het gevoel van verzadigd te zijn, en de natuurlijke verschijnselen, die zulk een gevoel bij een Javaan of Maleijer altoos te weeg brengt. Alles wat inlander is en tot het volk behoort, wordt met geheimzinnige maar onwederstaanbare krachten naar de warong getrokken; ja ook sommige leden der aristokratie kunnen die aantrekkingskracht wel eens moeijelijk weerstaan. Ouden en jongen, mannen en vrouwen, kinderen en grijsaards, landbouwers en koeli's, potsemakers en rongging's, policiedienaren en gaauwdieven — breng u voor den geest al wat gij wilt, en gij zult ze in den warong, vroeg of laat, dezen of genen dag, aantreffen.

Het is er ook zoo dol plaisierig, zoo regt comfortable, in die kleine gaarkeukens, in die gastvrije opstallen, in die wèl voorziene restauraties. Wat vindt gij er al niet — even bekoorlijk voor de oogen als heerlijk van smaak, even verfrisschend voor het door de hitte uitgedroogde verhemelte, als versterkend en voedend voor het door honger en arbeid uitgeputte ligchaam. Vergun mij, dat ik u eens de „menu" voorleg van een goed voorziene warong. Gij vindt er, om uw maal mede te doen: rijst, gebraden visch, ajamgorêng-assem (met tamarinde toebereid gebraden kippenvleesch), bawanggorêng (gebraden uijen), sajoer bajem (spinasie), sajoer lodé (soep van allerlei groenten), ikan teri (een soort van gezouten kleine vischjes), tjabé (spaansche peper), kerri, komkommers, lalap (jonge bladeren om bij de rijst te eten), peté en jenkol (twee alles behalve lekkerriekende boonvruchten), ketan, sesati, dingding — maar waar zou ik eindigen, indien ik u al de heerlijkheden wilde opnoemen, die hier te vinden zijn! En gebak, in soorten bij dozijnen: kwee poetoes, kwee ondé, en welke kwee al niet meer. En vruchen, kokos, pisang, ananas, djerok's in eindelooze verscheidenheid! En dranken — koffij met goela djawa (suiker van de areng-boom), bandrek (een soort van inlandsch bier), allerlei dranken, behalve éène soort, — geen, die een bedwelmende en dronken makende kracht bezitten! En sirih met wat er bij behoort, en seroetoes (inlandsche sigaren) — en veel te veel om 't volledig op te sommen.

Welk Javaansch of Maleisch gemoed zou de verleiding kunnen weerstaan, om dit eldorado voorbij te gaan, wanneer hij nog over een paar duiten te beschikken heeft?

Daar ziet gij er een — hij heeft eenen langen en vermoeijenden togt afgelegd; hij heeft, op eenige tientallen palen afstands van zijne woning, heerendiensten moeten verrigten; hij heeft er geen betaling hoegenaamd voor ontvangen; hij is afgemat, en zou zich aan al dat heerlijks, dat hem in de oogen schittert, zoo gaarne eens te goed doen, voor hij verder gaat. De doek, dien hij om zijne lendenen heeft gewonden, wordt nog eens bevoeld en betast. Zou er nog niet 't een of ander in zijn achter gebleven van de „belandja," die hij van huis heeft medegenomen? Ja waarlijk, daar vindt hij nog eęn paar duiten — en daar ziet gij hem nu op de bank zitten en zich vergasten.

Van de tien keeren, dat gij uwen bediende roept, zonder dat hij antwoord geeft of bij de hand is, zal men u negenmaal berigten:

— „Pigi di warong (hij is naar de warong gegaan)!

— „Huil niet meer, hou u stil, wij zullen naar de warong gaan," zoo luidt de zoete troost van de moeder tot het kind; dat is het verleidende tooverwoord, maarmêe zij zijne tranen weet te bezweren.

— „Gaat gij mede naar de warong?" is de uitnoodiging van den vriend, die een bewijs van zijne hartelijkheid wil geven.

Er zijn warong's van allerlei soort, — in opstallen aan den weg, gelijk op de plaat, die wij onder uwe oogen hebben gebragt, — in gewone woonhuizen, waarvan het voorste gedeelte dan voor het magazijn en de bezoekers is ingerigt. Dat kan men de eigenlijke warongs noemen. Maar er zijn verscheidenheden van het species in tallooze menigte. Zoo hebt gij draagbare warong's, twee ronde of vierkante kastjes, waarin van alles wordt gevonden, met vuur om warm te houden wat warm moet zijn; zoo hebt gij vrouwen en kinderen, die op een bak of mand de produkten hunner kookkunst te koop aanbieden; zoo hebt gij twee ronde korven, met een platte korf bedekt, waarop de waren zijn uitgestald, elk aan een der uiteinden van een bamboe hangende, en zoo op den schouder gedragen. Waar tijdelijk eene verzameling van menschen is, daar vertoont zich ook onmiddellijk een soort van warong. Gij laat b. v. uw huis vertimmeren — wel nu, te gelijk met het werkvolk, verschijnt ook een warong. Gij geeft een feest, en er zijn voor uwe woning een menigte rijtuigen en bedienden, die aan uwe gasten behooren en op hen wachten — onmiddellijk is er een warong voor uwe woning. De inlanders kunnen niet leven, zonder een warong — want, zoo lang ze duiten hebben, moeten ze eten, drinken en snoepen.

Thans vooral is het de gulden tijd der warongs, sedert die hatelijke belasting op de bazar's en warong's is afgeschaft. Vroeger waren ze aan eene eeuwigdurende kontrôle blootgesteld. Altoos en overal, was het gluipend, geldzuchtig, inhalig oog van den Chineschen pachter of zijne handlangers op die gaarkeukens gevestigd. Ze moesten hem betalen, niet zoo

veel als de reglementen in billijkheid voorschreven, maar zoo veel als hunne billijkheid (eene Chinesche billijkheid!) verlangde.

— „Morgen begint men in de fabrijk te malen," zei, in eene der residenties van Java (vul de naam maar in, 't is mij hetzelfde), een Javaan tot zijne vrouw.

— „Dan zal ik heden avond wat kwee-kwee bakken, en morgen ze aan de fabrijk gaan verkoopen; ik kan er nog wat meê verdienen en doe de koeli's er een dienst mede.

Den ganschen nacht werd er gebakken en gebraden — eene drukte en beweging, eene vreugde en bedrijvigheid, ongewoon in de stille woning van den eenvoudigen dessabewoner. Daar stond de goede vrouw reeds vroegtijdig met hare lekkernij bij den ingang der fabrijk, gereed om ze te verkoopen aan de koeli's, die aan den arbeid gingen. Maar ze had nog slechts voor een paar duiten verkocht, of daar sprong plotseling een Chinees voor den dag; 't was als of hij uit den grond oprees, of uit de wolken was gevallen; 't was als of de vrouw een spook zag of een duivel uit de hel.

— „Ik moet 50 duiten hebben als warong-geld," snaauwde hij de arme vrouw toe (de gansche voorraad was misschien geen honderd waard).

— „Straks zal ik u betalen, als ik mijne kwee kwee verkocht heb; thans heb ik nog geen geld."

Maar te vergeefs. Met het voorstel werd geen genoegen genomen. De geheele voorraad werd door den Chinees verbeurd verklaard en medegenomen!

Tans is dat anders — thans is het rijk dier bloedzuigers uit, en overal worden warong's geopend, waar men het goed vindt, en eetwaren en koopwaren gevent, waar koopers zijn, zonder door de schraapzuchtige pachters te worden belemmerd en verontrust.

Gelooft gij niet, dat de tegenwoordige „toean besar", aan wien Java die weldaad te danken heeft, menigwerf het onderwerp is der gesprekken, die in de warong's gehouden worden? Gelooft gij niet, dat zijn naam wordt gezegend? Gelooft gij niet, dat, nu de bazarpacht is ingetrokken, de Javanen veel gelukkiger zijn?

EEN WARONG.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Nederlandsch Oost-Indische tijpen. Verzameling van groote gelithographieerde platen in kleindruk. Naar de natuur geteekend door A. VAN PERS: met een verklarenden tekst in 't Hollandsch en Fransch, opgedragen aan Z. Exc. den Gouverneur-Generaal DUYMAER VAN TWIST. 's Hage bij C. W. MIELING.

Java. Tooneelen uit het leven, karakterschetsen en kleederdragten van Java's bewoners. In afbeeldingen naar de natuur geteekend, door E. HARDOUIN, met tekst van W. L. RITTER. 's Hage bij K. FUHRI 1853.

Een blik op den stapel boeken en brochures, die ons ter aankondiging en beoordeeling zijn toegezonden, jaagt ons een rilling aan. Menig belangrijk geschrift, dat te over verdient onder het oog onzer lezers gebragt te worden, ligt reeds lang op onze schrijftafel, zonder dat wij tijd en gelegenheid kunnen vinden, om het regt te doen wedervaren, en dagelijks groeit dat aantal door andere uitgaven aan. Wij zuchten, bij ieder nieuw boek, dat men ons brengt, als wij denken aan onzen pligt — maar wij juichen, als wij het verledene met het tegenwoordige vergelijken en de toekomst ons voorstellen. Vroeger, vóór 1848, was het eene bijzonderheid, een evènement, wanneer de Nederlandsche pers een Indisch produkt leverde, en hoeveel moeite het koste om in Indië zelf iets te publiceren, hebben wij zelve maar al te zeer ondervonden,

Quaeque ipse miserrima vidi
Et quorum pars magna fui!

Thans is dat alles anders geworden; thans komt er geene landmail in Nederland aan, of hij brengt, in talrijke geschriften onder allerlei vorm, nieuwe bewijzen van de werkzaamheid onzer Indische broeders, en geen maand, ik zou bijna zeggen geen week, verloopt er, of ook in 't Moederland verschijnt het een of ander, dat Indië beter tracht te leeren kennen, of althans aan de belangen van Indië is gewijd. Dat verheugt ons, want aan niets hebben Nederland en Indië beide meer behoefte, dan dat het Moederland zijne kolonie beter leere kennen, waardeeren en liefben. Daaruit *moet* een ander meer rationeel koloniaal stelsel geboren worden, dat Indië zal gelukkig maken en Nederland en Indië met hechter banden aan elkander zal snoeren, dan waartoe geweld, onderdrukking en uitpersing in staat zijn.

Geschriften van allerlei aard hebben de laatste jaren voortgebragt. Geleerde natuurkundige verhandelingen, dorre spraakkunsten, uitgewerkte

handboeken over land- en volkenkunde, naauwkeurige en voortreffelijke lexica; prachtige plaatwerken, die de volkeren en de oudheden en de kunstwerken en de natuurtooneelen van Indië in sierlijke afbeeldingen voor oogen stelden; romantische opstellen, die, in het bevallige kleed der novelle, den lezer in de Indische wereld inleidden en hem, weggesleept door eene boeijende intrige en eenen levendigen stijl, vertrouwd maakten, met die voor hem vreemde maatschappij; deftige maandwerken en luchtige jaarboekjes, recenserende tijdschriften en politicerende couranten, pedante schoolboekjes en allerliefste kinderversjes — dat alles is in den laatsten tijd door Indië reeds voortgebragt of heeft Indië tot onderwerp. Iets nog ontbrak ons, waarnaar wij sedert lang reikhalzend hebben uitgezien — Indische types, die de verschillende personen en toestanden en karakters en volkseigenaardigheden van die bonte wereld, in waarachtige afbeeldingen, als in zoo vele spiegels, terugkaatsten — Indische types, voorgesteld in getrouwe teekeningen, en opgehelderd door natuurlijke en levendige beschrijvingen — Indische types, — even juist en naauwkeurig uitgevoerd, als geniaal van bewerking en liefelijk van vorm. Zulke types ontbraken ons, en ziet — daar ontvang ik in dezelfde week *twee* proeven van 't geen tot dusverre achterwege was gebleven.

Aan wie van deze beiden de palm der overwinning? Ik zal het niet wagen over het genie dier twee kunstenaren, aan wier teekenpen wij deze typen verschuldigd zijn, een vergelijkend oordeel te vellen. Al durfde ik zoo vermetel wezen, dan nog zou ik wachten, tot dat ze hun werk voltooid hebben, want het zou voorbarig zijn, nu reeds het geheel te willen afmeten naar dit begin. De aflevering van de typen, bij den heer FUHRI uitgegeven, bevat nog slechts eene enkele plaat, door den heer E. HARDOUIN te Batavia geteekend, die van de typen bij MIELINK bevat er vier, door den heer A. VAN PERS vervaardigd. In het werk van beiden is het genie niet te miskennen — maar wie van beiden de meester is, moge een ander beslissen. Liever wagen wij ons aan eene beoordeeling van den text, die beide platen-verzamelingen vergezelt en opheldert. Daarbij zal het gemakkelijker zijn over den voorrang, dien de eene schrijver boven den anderen verdient, eene uitspraak te doen, dewijl hier de keuze niet moeijelijk kan wezen. Bij die beoordeeling, zullen wij dan tevens een blik op de platen slaan, ten einde er den lezer in korte trekken mede bekend te maken.

De schrijver van den text in FUHRI's typen is de heer W. L. RITTER, gunstig bekend door zijne novellen en verhalen en veelvuldige andere geschriften. De vorm van het opstel „de inlandsche huisbediende op Java," waaruit deze aflevering bestaat, bevalt ons uitermate, maar op den inhoud zouden wij ons eene enkele aanmerking veroorlooven. Wij vragen, om ons hoofdbezwaar maar dadelijk te zeggen, is de schrijver niet wat al te gestreng geweest in zijne beoordeeling van den huisbediende in 't algemeen? heeft deze zich niet te beklagen, dat de stand of het ras waartoe hij behoort hier wat al te ongunstig wordt voorgesteld? „Te bejammeren is het,"

zegt de heer RITTER, „dat over het algemeen zoo weinig goeds van „hen te zeggen valt; echter, geen regel zonder uitzondering. Men roeit „met de riemen die men heeft, en de gehechtheid aan hunne meesters, „die zoo dikwijls, nu nog — in deze eeuw van vooruitgang — onder de „Europesche bedienden gevonden wordt, is eene zeldzaamheid onder de „Javaansche huisbedienden. Trouwens, zulks kan niet verwonderen; want „dáár zijn meester en dienstboden van éénе natie, — van éénе gods- „dienst, — zij volgen dezelfde wetten, zeden en gewoonten: — hier is „integendeel, tot in de kleur zelfs, onderscheid. Dáár maakt de dienstbode „als het ware een lid van het huisgezin uit, hier blijft hij aan *hetzelve* „vreemd. Hij is een wezen, dat zich op zijne eigene wijze, geheel ver- „schillende van die zijns meesters, kleedt, reedt en voedt, — die zijne „taal niet kent, maar zich door eene hulptaal moet doen verstaan, — „wien geen der zeden en gewoonten eigen is, welke zijn meester volgt of „waaraan deze gehecht is. Zij blijven steeds vreemden in den vreemde, „en daaraan is het juist toe te schrijven, dat onverschilligheid, zoo jegens „den persoon des meesters, als omtrent zijne belangen, een grondtrek is „van het karakter der Inlandsche huisbedienden. Hij dient om zijn loon „en om anders niet. Geene liefde, geene toegenegenheid tot hen, wie hij „dient, haar oorsprong nemende in het huisselijk verkeer, in den dage- „lijkschen omgang, vindt ingang in zijne ziel."

Ziet gij — dat is de karakterteekening waartegen ik mij verzet. 't Is waar er is een groot onderscheid tusschen de zeden en gewoonten en levenswijze van den inlandschen huisbediende en zijnen Europeschen meester — maar ik beweer, dat, in weerwil van dat onderscheid, die inlandsche bediende in den regel trouw is, en gehecht aan zijn meester, en wakende voor zijne belangen. Uitzonderingen zijn er op dien regel, vele uitzonderingen misschien — maar, of dan de oorzaak niet menigwerf bij den meester ligt, zou, geloof ik, bij een naauwkeurig onderzoek, bevestigend moeten beantwoord worden. Ik heb gehechtheid, trouw en liefde van velen mijner bedienden ondervonden, ofschoon ik ten hunnen opzigte (ik moet het tot mijne schaamte bekennen) niet altijd even zacht van humeur en lankmoedig en gemakkelijk ben geweest. Ik heb medegevoel en hartelijkheid en onvermoeide zorgen en slapelooze nachten door hen zien toewijden aan het krankbed mijner kinderen. Velen van hen zijn bij mij in dienst gekomen, toen ik in Indië kwam, en hebben mij eerst verlaten, toen ik zelf Java verliet. Ze treurden op het vernemen van mijn aanstaand vertrek, ze stortten tranen en omvatten mijne knieën toen ik naar boord ging, ze schrijven ook nu nog soms aan mijne kinderen, ofschoon sedert dien tijd reeds meer dan vier jaren zijn verloopen. Tot dusverre heb ik in mijn vaderland niet zoo veel trouw gevonden onder hen die mij dienen! Zoo is mijne herinnering. Misschien is de heer RITTER minder gelukkig geweest. Misschien heeft onzer beider tegenovergestelde ondervinding wel eenigen invloed op ons oordeel — maar dan is het mijne te gunstig en het zijne te ongunstig — in ieder geval is mijne aanmerking juist.

Ik zou nog eene enkele bedenking kunnen maken; ik zou bij voorbeeld kunnen opkomen tegen hetgeen tot bestrijding van het „eensklaps vrij verklaren der slaven" gezegd wordt; maar ik wordt daarvan teruggehouden door het vele goede en voortreffelijke, dat in dit opstel voorkomt. De vorm vooral, ik herhaal het, bevalt mij uitermate. Een geest van opmerking, een boeijende stijl, levendigheid van voorstelling, nu en dan zelfs wel eens eene fijne spotternij — ziedaar zoo veel lofwaardige eigenschappen, die dezen „inlandschen huisbediende" versieren. Volkomen juist is de beschrijving van het *genre*, dat de plaat ons eigenlijk voorstelt. Dat *genre* kan zich door de karakterschildering van den heer RITTER niet bezwaard gevoelen. Zoo zijn ze. Een enkel proefje geven wij u in het volgende. Het is de huisjongen, die op de plaat is afgebeeld. Het is „JAN — de „inlandsche JAN, dien gij te Batavia in alle logementen, in alle commesaal-huizen vindt; JAN, die nooit zijne diensten bij sedert lang in Indië „wonende personen zal aanbieden, maar zich verhuurt bij de baren (nieu„welingen), — en voor deze is hij onmisbaar, want JAN, door een „*derzelven*, wien de gewone inlandsche namen van KASIM, KATJONG, „DJOEMAT, ALI enz. te vreemd klonken, dus gedoopt, JAN spreekt een „weinig Hollandsch, hoe gebroken het dan ook zij . . . . Het „kleedingstuk, waaraan hij het meeste hecht, is zijne broek — eene broek „met *souspieds* — zoo mogelijk van gestreepte tricot, — een geschenk, „misschien wel eene gekaapte, van een vroegeren of het eigendom van zijn „tegenwoordigen meester. Want JAN is een echte communist, — wat „zijn meester behoort, behoort ook hem, denkt hij, en geneert er zich „niet voor, om diens kleeding, ringen of andere aardigheden te dragen.

— „JAN, JAN!" riep een baar, naauwelijks eenige dagen te Batavia in „een der logementen aangeland, — „JAN, waar zit gij? — gaauw, „gaauw!"

„JAN antwoordde niet.

„De baar zat schrikkelijk in de klem, want zoo even had hij eene uit„noodiging ontvangen, om bij een voornaam persoon te komen dineren. „Het werd tijd om zich aan te kleeden en hij zocht naar zijn zwart laken„sche broek, die hij dadelijk na zijne komst bij HERMAN en BLAVET had „doen maken en hem den vorigen avond bezorgd was.

— JAN!" klonk het nog eens.

„Daar komt JAN in volle vaart aanvliegen en wat ziet de baar? — „dat JAN de nieuwe zwart lakensche broek over zijn naakten huid had „aangetrokken en er den gebraden haan meê uithing. Er was geen tijd, „om boos te worden en er schoot niets over, dan dat JAN de broek *uit*„en de meester haar *aantrok*, om nog behoorlijk bijtijds op het diné te „kunnen verschijnen."

Ziedaar, hoe de heer RITTER schrijft. En nu de auteur van den text bij de typen van MIELING. Wie is hij? Zijn naam heeft hij verzwegen, maar hij verraadt zich zelven, niet zijn persoon, maar het ras waartoe hij behoort. Hij is zelf eene type, die hier wel niet wordt afgebeeld noch be-

schreven, maar die zich aan u voorstelt in zijnen stijl, zijne manier van schrijven, zijne wijze van zich uit te drukken en den inhoud van 't geen hij mededeelt. In de eerste aflevering behandelt hij vier onderwerpen bij de vier platen, die ze bevat, namelijk: 1°. Een Javaanschen prins met zijn zoon en bediende, 2°. Javaansche kinderen, 3°. Opiumschuivers en 4°. Een schutter. Werpen wij op alle vier een enkelen blik.

Maar bij den eersten blik roept gij uit, indien gij ooit op Java geweest zijt: is dat een Javaansche prins? dat is de sulthan van Djokdjokarta! hij gelijkt sprekend! men kan zich niet vergissen in dat goedhartige gelaat, in dat welgedane voorkomen, in de bonhommie die uit zijne gansche houding u tegenlacht. Dat is de sulthan, vergezeld van zijn zoon, wiens gelaatstrekken gij eveneens onthoudt, als gij ze eenmaal gezien hebt. Dat is de sulthan, niet op zijnen dampar, maar op zijn statie-stoel, met kleuren en ornamenten die alleen een sulthan mag dragen. Dat is de sulthan — zie maar, nog een bewijs — het kruis van kommandeur van den Nederlandschen leeuw; het crachat schijnt men weggelaten te hebben, maar het kruis is gebleven, misschien wel vergeten — en de sulthan met den soesoehoenan zijn de eenige Javanen, met het kommandeurskruis begiftigd.

Waarom heeft men den sulthan van Djokdjokarta de beleediging aangedaan van onder zijn portret te schrijven „Panggeran Djawa" of „Javaansche prins?" Ik weet het niet, maar ik waag eene veronderstelling, die ik u straks, bij de beschouwing van den anonymen auteur, zal mededeelen. In het opstel, dat bij den „Javaanschen prins" alias „de sulthan van Djokdjokarta" behoort, maakt de auteur op mij den indruk van een kermisgast, die met een stokjen aanwijst, wat er op de prent, die hij vertoont, al zoo te zien is. Maar die kermisprent is ook zóó slecht, dat zulk eene nadere aanwijzing en uitlegging wel noodig zijn! En dat is het geval niet met de teekeningen van den heer A. VAN PERS, die inderdaad zeer naauwkeurig zijn, en wier uitvoering niets te wenschen overlaat. Waarom dan zulk een zonderlinge text? Hoor maar: „Nevensstaande plaat stelt voor een Ja-„vaansch Hoofd van den eersten rang, met zijn zoontje en een zijner vol-„gelingen bij zich; gezeten op een stoel, bedekt met eene soort van tapijt-„werk of kostbare stof, schijnt de teekenaar den oogenblik te hebben „gekozen, waarin de hier uitgebeelde persoon in staatsie aan zijne onder-„geschikte hoofden gehoor verleent, zoo als dit nu en dan bij feestelijke „gelegenheden en o. a. bij het eindigen der groote vasten gebruikelijk is." Precies een kermisgast, met het stokje voor de prent! Tot zelfs het inkorrekte der taal: „gezeten op een stoel, — schijnt de teekenaar den „oogenblik te hebben gekozen, waarin de hier bedoelde persoon enz." dus de teekenaar was gezeten op dien stoel!

De overige opstellen zijn allen van 't zelfde allooi. De „Javaansche kinderen," door den teekenaar zoo juist, zoo natuurlijk, zoo geheel naar 't leven voorgesteld, hebben den auteur tot niets anders geïnspireerd dan tot eene dorre opsomming van de kleedingstukken en versierselen, die ze meestal dragen. Niets van den aard en het karakter der Javaansche

jeugd; niets van de opvoeding onder de inboorlingen; niets van den geest, die HILDEBRAND bezielde, toen hij zijne „Hollandsche jongens" schetste. Wat was er van die „Javaansche kinderen" niet te maken! Waarom heeft de schrijver er zoo dor, zoo prozaïsch, zoo onbeduidend over geschreven? Ook op deze vraag zal ik straks een antwoord geven.

Er is niets afschuwelijker dan een opiumkit, er is niets verderfelijker voor den Javaan dan het amfioenschuiven. Het penseel van den heer VAN PERS leidt u zulk een hol der zonde binnen en laat u zien, hoe de mensch er geniet en door dat genot bedwelmd wordt en tot den laagsten trap van ellende zinkt. En wat doet de auteur? Hij wijst u met zijn stokje weder de verschillende voorwerpen aan, die op de plaat gevonden worden, alsof ze zoo onduidelijk waren, dat gij ze, zonder die aanwijzing, niet zoudt onderscheiden. Hij spreekt van het gebruik van opium in den Indischen Archipel, niet als van een verwoestend vergif, maar als van eene zaak, die eigenlijk geen bijzondere opmerking verdient. Hij werpt geen enkelen blik op de jammeren, die de opium overal werkt en bij elken individu die er zich aan overgeeft; hij verhaalt niets van het genot en het lijden der amfioenschuivers; hij voert het feit niet aan, dat het Gouvernement jaarlijks vele millioenen aan de schatkist bezorgt door op dezen volksramp te spekuleren. Hij is niets anders, dan de uitlegger van de prent!

Ik zal u een proefje geven van 't geschrijf van den auteur, door u den ganschen inhoud mede te deelen van zijn opstel bij de vierde plaat, die „een schutter" voorstelt.

„In het jaar 1825 zijn op het eiland Java, in de voornaamste hoofd-„plaatsen, schutterijen opgerigt, welke, bij meer dan eene gelegenheid, „goede diensten hebben bewezen.

„Nevensgaande plaat stelt een schutter voor, die zich naar de exerci-„tieplaats begeeft, alwaar op bepaalde tijden oefening in den wapenhan-„del gehouden wordt; daar echter de afstand van hunne (zijne) woning „tot aan het exercitieveld dikwijls zeer groot is en het warme klimaat „den togt daarheen zeer bemoeijelijkt, is het niet meer dan natuurlijk, „dat zij (hij) zich eenige verlichting trachten (tracht) te verschaffen, en „uit dien hoofde draagt een inlandsch bediende de wapenen van den „schutter, terwijl hij geheel op zijne hem eigene wijze eene sigaar rookt „en zijne wandeling naar de exercitieplaats voortzet.

„Overigens zal ieder, die op Java bekend is, de juistheid van voor-„stelling roemen, welke de teekenaar zoo getrouw heeft weten terug te „te geven van een schutter, die zich te voet naar de exercitieplaats be-„geeft; staan zij echter onder de wapenen, dan munten zij uit door „die goede houding en vaardigheid, waardoor zich de schutterijen in Indië „zoo gunstig onderscheiden."

Ziedaar de text bij eene plaat, die uitmunt door vernuft en geestigheid, en die een onderwerp behandelt van zeer teederen en hoogst gewigtigen aard. De „inlandsche kinderen," tot dus verre door het Gouvernement zoo stiefmoederlijk behandeld, verstoken van onderwijs en opvoeding,

zoodat velen hunner diep gezonken zijn! De „inlandsche kinderen," door het Gouvernement gewapend, om voor het Gouvernement te strijden! Welk een onderwerp! Maar onze auteur zegt er niets ander van, dan 't geen gij zoo even gelezen hebt.

Wie is die auteur? Mij dunkt, gij zult nu zelf reeds het antwoord geven. 't Kan niet anders, of hij moet tot die soort van oude ambtenaren behooren, die in de school der autokratie zijn groot en rijk geworden, die, door eene langdurige loopbaan in een stelsel, 't welk van den ambtenaar een werktuig maakt, alle gave van opmerking, alle geest en leven verloren hebben, en die in een grof materialisme zijn vervallen, waardoor ze, het oog gewapend met den bril, dien het Gouvernement hen heeft op den neus gezet, niets anders zien dan de oppervlakte en den omtrek der dingen, zonder tot hunnen aard en den dieperen zin der beelden, die zich aan hunne zintuigen voordoen, door te dringen. Onze auteur is een gepensioneerd ambtenaar, lijdende aan velerlei korrupties in „de dienst van den lande" opgedaan, en daardoor nog onaangenamer, kwaadaardiger en kittelooriger geworden. Hij heeft veel geschreven, maar alles „officieel." Hij is een bewonderaar van heerediensten en kultures en amfioenpacht, en als gij de deugdelijkheid dier prachtige instellingen durft in twijfel trekken, dan wijst hij u zegevierend op de millioenen, die als batige saldo's in 's lands kas vloeijen — en hij meent u ad terminos non loqui gebragt te hebben. Niets is er in de wereld, dat hij zoo zeer haat, als die liberalen, die hervormers, die bestrijders van het oude, beproefde, koloniale stelsel. „Schreeuwers, mijnheer! zijn het, anders niet. Eigenbelang drijft hen, „anders niet. Ze willen alles onderst boven keeren, want ze denken: „in troebel water is 't goed visschen!" Ik stel mij het volgende gesprek voor tusschen den auteur en een zijner vrienden van den zelfden stempel.

— „Wat haalt gij u toch veel soesah's op den hals met al dat geschrijf. Wat wint gij er bij?

— „Ja, mijn vriend, wat zal ik u zeggen? 't Is eene moeijelijke taak, die ik op mij genomen heb, maar ik heb het gedaan in 't belang der goede zaak. Anders waren die typen ook misschien weder bewerkt door zoo'n vrijheidskraaijer — en God weet, wat vreesselijke dingen er bij geschreven zouden zijn!

— „Zoo! Wat hebt ge daar? den sulthan van Djokdjo?

— „Hou u stil. 't Is een „Javaansche prins." 't Zou zeer onvoorzigtig zijn, den sulthan in zulk eene prentverzameling te steken. God weet wat er uit zou kunnen geboren worden! Denk maar eens aan den oorlog van DIPO NEGORO, die ook om eene beuzeling is ontstaan. Den Nederlandschen leeuw heb ik laten wegschrappen — en nu is 't een „Javaansche prins."

— „Die plaat met „Javaansche kinderen" ziet er allerliefst uit. 't Is of ik ze nog voor mij zie.

— „Verbeeld u, dat zulk een plaat eens in handen van een nieuwigheidskraaijer was gevallen. Wat zou hij hebben doorgeslagen over 't ge-

brek aan scholen, over het opzettelijk dom houden der Javaansche jeugd, over de verwaarloozing van de kinderen. Wie weet of hij er het Christendom nog niet had bijgehaald, om hier de menschen wijs te maken, dat die godsdienst ook voor Javanen geschikt is, en om op die manier weer de gemoederen op te winden tegen de heerediensten en 't kultuurstelsel, die geen geleerden en Christenen, maar eenvoudig „werkbare" mannen vereischen, om ons jaarlijks het batig slot te schenken.

— „En wat zou hij een partij hebben getrokken van die amfioenschuivers! Wat zou hij gezanikt hebben over de onzedelijkheid der amfioenpacht, die ons toch maar jaarlijks 8 millioen opbrengt.

— „'t Begint er inderdaad gek uit te zien. Ze zullen de boel hoe langer zoo meer in de war sturen. Door hun schreeuwen is de bazarpacht reeds ingetrokken en zijn dus drie millioen naar de maan. Ze zijn mooi bezig, om alles af te breken.

— „Daarom, mijn vriend, hebt gij wèl gedaan te zorgen, dat deze types niet in hunne handen zijn gevallen."

Het is te betreuren, dat zulk een dorre, geestelooze, vervelende, onleesbare tekst de schoone platen ontsiert. Want, ofschoon wij over de kunstvoortbrengselen van de heeren HARDOUIN en VAN PERS ons geen oordeel willen aanmatigen, toch durven wij, zonder vrees voor tegenspraak, verklaren, dat de uitgave van MIELING die van FUHRI in twee opzigten overtreft. Vooreerst zijn de platen veel uitvoeriger, en is het geheele werk op een veel grooter schaal aangelegd en prachtiger uitgevoerd, en in de tweede plaats zijn het Nederlandsche lythographiën, terwijl die van FUHRI te Parijs zijn vervaardigd. Het geeft ons dus een Nederlandschen arbeid terwijl het andere eene vreemde kunst huldigt. Het verdient om die reden in mijn oog de voorkeur.

Daarom hopen wij, dat, door onze totale afkeuring van den tekst, niemand mag worden afgeschrikt, om de platen zich aan te schaffen. Die platen zijn zoo schoon en aantrekkelijk, dat misschien deze of gene, die wat meer oog en wat meer hart voor Indië heeft, zich opgewekt gevoelt, om er wat anders en beters bij te schrijven, dat die mislukte kermisannonces, waardoor ze nu worden ontsierd. In dat geval kunt gij het prulwerk ter plaatse brengen, waar het behoort, en er den nieuwen, beteren tekst bijvoegen.

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Deel XXII en XXIII. Batavia 1849 en 1850.

Voor eenigen tijd verscheen het 23ste deel der bovengenoemde *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap*, dat nu reeds zoovele jaren krachtig heeft bijgedragen tot de kennis van Indië. Is het de gewoonte aan de Indische letterkunde een gedeelte der afleveringen van het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* te wijden, dan mogen wij zeker niet met stilzwijgen voorbijgaan, wat door dat Genootschap wordt publiek gemaakt. De verandering van formaat, die met het 22ste deel is begonnen, zou misschien reeds eene aanleiding kunnen geven, om hier ook over dat deel te spreken, zoo die ook al niet bestond, doordien in het 23ste deel eene voortzetting zich bevindt eener verhandeling, in het voorgaande aangevangen. Wij hebben bij het verslag, dat wij gereed staan te geven, natuurlijk in de eerste plaats hen op het oog, die zelf niet in het bezit dier Verhandelingen zijn, opdat zij weten wat daarin te vinden zij; daarom geven wij hier den inhoud der voor ons liggende vrij lijvige kwarto-boekdeelen op; vermelden daarna, uit de verslagen, het meer algemeene, dat hun belangrijk kan zijn; om later over een paar hier voorkomende stukken meer bepaald te spreken.

In deel XXII vinden wij: *Een overzigt der te Batavia voorkomende gladschubbige Labroïeden, met beschrijving van 11 nieuwe species, door* Dr. BLEEKER. Van denzelfden: Eene bijdrage tot de kennis der *Percoïden van den Malaijo-Molukschen Archipel, met beschrijving van 22 nieuwe soorten.* Al verder eene bijdrage tot de kennis der *Scleroparei van den Soenda-Molukschen Archipel.* Voorts eene bijdrage tot de kennis der *Blennioïden en Gobioïden van den Soenda-Molukschen Archipel, met beschrijving van 42 nieuwe soorten.* Nog eene bijdrage tot de kennis der *Ichthyologische Fauna van Madura, met beschrijving van eenige nieuwe species;* en eindelijk eene bijdrage tot de kennis der *Ichthyologische Fauna van Bali, met beschrijving van eenige nieuwe species.*

De tweede schrijver, die dit deel verrijkt heeft, is de heer J. R. LOGAN, die in de Engelsche taal eene verhandeling heeft geleverd, getiteld: *The rocks of Pulo Ubin.* Voorts volgt *Eene verhandeling over het Pantheïsme, door* Dr. S. A. BUDDINGH. Al verder *Eene reis over de eilanden Bali en Lombok, door den heer* H. ZOLLINGER; en eindelijk *Het eerste gedeelte van een voorloopig verslag van het eiland Bali, door den heer* R. FRIEDERICH; *en eene lithographie van een Balineesch Manuscript, op lontar-bladeren, met aanteekeningen* (in het verslag blz. 5 staat: „met eene vertaling van den oorspronkelijken (Sanskritischen) tekst"); terwijl het deel besloten wordt met *Een catalogus der geologische bestanddeelen van Nieuw-Holland, door* Dr. F. VAN SOMMER.

In Deel XXIII komen voor: *Een verslag van eene reis naar Bima en*

Soembawa, en naar eenige plaatsen op Celebes, Saleijer en Floris, gedurende de maanden Mei tot December 1847, *door den heer* H. ZOLLINGER;

Eene bijdrage tot de kennis der Sciaenoïden van den Soenda-Molukschen Archipel, met beschrijving van 7 nieuwe soorten, door Dr. P. BLEEKER.

Almede van Dr. P. BLEEKER: *Zeven bijdragen tot de kennis der Sparoïden, Maenoïden, Visschen met Doolhofvormige kieuwen, Chaetodontoïden, Teuthiden en Notacanthini van den Soenda-Molukschen Archipel en der Ichthyologische Fauna van Midden- en Oost-Java, met beschrijving van eenige nieuwe soorten;*

Eindelijk vinden wij hier nog: *Het tweede gedeelte van het voorloopig verslag van het eiland Bali, door den heer* R. FRIEDERICH. Van denzelfden: *Javaansche oudheden;* en *Ardjoena-Wiwaha, een oorspronkelijk Kawi-werk, volgens een Balineesch Manuscript met interlineairen commentarius.*

Elk deel wordt geöpend door een *Verslag van den staat der werkzaamheden van het Genootschap*, door den President Dr. S. A. BUDDINGH. Uit deze verslagen blijkt, dat de Javaansche tekst en vertaling der *Bratá-joedá*, die men zich voorgesteld had in het 22ste deel te leveren, nog eenigen tijd zal uitblijven. Ofschoon dit misschien eenige teleurstelling moge gegeven hebben, meenen wij te mogen verzekeren, dat zulks ruimschoots vergoed zal worden, dewijl wij daardoor eene zeer goede bewerking mogen verwachten; niet het werk van den heer ROORDA VAN EIJSINGA, maar van den heer COHEN STUART te Soerakarta. De minder vriendschappelijke betrekking tusschen het Genootschap en den heer ROORDA VAN EIJSINGA, door zijne handelwijze omtrent genoemde bewerking, meenen wij reeds genoeg bekend, dan dat wij er hier van zouden ophalen. Wien het lust, leze daarover Deel XXII, bl. 7 van het verslag en het voorberigt, en Deel XXIII, blz. 4 van het verslag. Op blz. 5 van het verslag in Deel XXII, schijnt bij vergissing „geschiedenis van Pangeran Poeger" te staan voor „heldendicht *Bratá-joedá.*" — Het toegezegde *Dajaksch-Nederduitsch* en *Nederduitsch-Dajaksch* woordenboek zal door verschillende omstandigheden nog eenige jaren uitblijven. — Door bemoeijingen van het Genootschap en de welwillendheid van Mevr. de wed. TOEWATER bestaat er hoop, dat we weldra, door den heer Dr. B. F. MATTHES, zullen erlangen eene Spraakkunst en woordenboek en misschien ook een leesboek voor de *Makasaarsche* en *Boeginesche* talen.

Men had, om iets te doen voor de kennis van 't Soendasch, in 1843, eene prijsvraag uitgeschreven voor een woordenboek; een onvoldoend geacht antwoord is daarop ingekomen; wij zouden vragen of, in afwachting van een beter, het niet wenschelijk ware het ingekomene door den druk algemeen te maken; de prijsvraag blijft dus uitgeschreven; zij luidt aldus:

„Wordt verlangd een, zooveel mogelijk, volledig *Nederduitsch-Soendasch* Woordenboek, waarin de Soendasche woorden met Javaansche en Latijnsche karakters moeten geschreven zijn; waarbij tevens moet worden opgegeven, welke woorden tot de Kromo- en welke tot de Ngoko-taal behooren, en in welk gedeelte der Soenda-landen ieder woord in gebruik is; en waarin

de beteekenis der woorden met voorbeelden van spreekwijzen uit het dagelijksch leven moet worden opgehelderd."

Een tweede prijsvraag is uitgeschreven:

„I°. Eene volledige zamenstelling en kritische bearbeiding van de tegenwoordig bestaande kennis der Hindoesche tempels, beelden, beschreven steenen, huisraad, werktuigen, versierselen, enz. van Java, met opgave, zooveel mogelijk, van de juiste plaats waar ze voorkomen, of, bijaldien zij van de oorspronkelijke plaats zijn weggevoerd, van de plaats vanwaar zij afkomstig zijn.

II°. Eene opgave en beschrijving van de op Java gevonden wordende oudheden uit den Hindoe-tijd, van welke tot nog toe geene beschrijvingen bestaan of publiek zijn geworden."

Een voorstel is aangenomen om eenige, vooral jeugdige, geleerden en beoefenaars van kunsten en wetenschappen te benoemen tot buitengewone leden.

In het 22e deel wordt toegezegd eene *Verhandeling over afmetingen van schedels van Malaijo-Moluksche volken, door* Dr. BLEEKER voor het 23e; deze schijnt vóór de uitgaaf daarvan niet afgedrukt te zijn geweest.

De heer FRIEDERICH, naar Bali gezonden, tot het verzamelen van Kawi- en Balinesche geschriften over Geschiedenis, Wetgeving, Godsdienst, Wetenschap en Kunst enz., was teruggekeerd. Hoe goed genoemde heer daarvoor geschikt was, blijkt ook uit de in deze deelen voorkomende stukken van zijne hand; hij is later aan den Bibliothekaris toegevoegd, voor de Oostersche Bibliotheek en Oudheden.

Door de Regering is aan 't Genootschap opgedragen het toezigt over het in steendruk brengen van den tempel van *Boroboedor*, tevens met verzoek daarbij een beschrijvenden en verklarenden tekst te leveren.

De direktie had het plan opgevat een Tijdschrift uit te geven, maar om vele gerezene bezwaren daarvan afgezien; spoedig daarop heeft zich eene redaktie gevormd tot de uitgave van een *Natuurkundig Tijdschrift*, onder het patronaat des Genootschaps; hiervan zal elk der leden een exemplaar ontvangen.

De Kabinetten van Oudheden en Natuurlijke historie en de Bibliotheek zijn aanmerkelijk verrijkt; met een deel der laatste, de Oostersche handschriften, zal het publiek weldra, volgens toezegging, in het 24e deel, nader bekend worden, daar de heer FRIEDERICH de, door den heer Dr. VAN DER VLIS begonnen, Catalogus zal voortzetten. Het Genootschap heeft zijne drukkerij, om opgegevene redenen, verkocht aan de heeren LANGE en C°. te Batavia.

Verder wordt door den Voorzitter dankbaar gewezen op de reeks van jaren, gedurende welke het Genootschap bestaan en gewerkt heeft, maar wordt tevens aangedrongen op algemeene medewerking door Bijdragen van welken aard en hoe gering ook.

Over alle stukken, die in deze deelen zoo ruime plaats beslaan, welke op Natuurlijke Historie betrekking hebben, moet schrijver dezes het stil-

zwijgen bewaren, door volslagen gebrek aan bekendheid met dit vak van wetenschap; ook over de *Verhandeling over het pantheïsme* zal hij niet spreken, daar deze is overgedrukt uit den 2den Jaargang van dit Tijdschrift, en dus reeds lang door het publiek naar waarde is geschat. Het door den heer LOGAN geleverde, over *The rocks of Pulo Ubin*, geeft den indruk weêr, dien genoemde schrijver ontving door het uiterlijk van dat eiland en bevat eenige daaruit opgemaakte geologische opmerkingen. Om den lezer eenigzins voor te bereiden op de uitvoerige verhandeling over Bali van den heer FRIEDERICH, heeft de directie een stuk laten voorafgaan van den zoo bekenden naturalist ZOLLINGER, *een verhaal eener reis over Bali en Lombok in* 1846; het is kort, maar geeft toch enkele merkwaardigheden op, ook omtrent den oorlog in dien tijd gevoerd, en eene weinig vruchten opgeleverd hebbende beklimming van den piek van Lombok. Hierop volgt dan het stuk van den heer FRIEDERICH. Reeds vroeger, Jaargang IX van dit Tijdschrift, had hij voor de kennis van Bali wat gedaan in het stuk *Oesana Bali.* Natuurlijk zal de belangstellende beoefenaar dat stuk gebruiken bij het thans voor ons liggende; maar dit laatste zal, door de meerdere kennis, die de schrijver van dat belangwekkende eiland verkregen heeft, veel meer bijdragen voor die kennis bij het publiek opleveren. Dit stuk heet een *voorloopig* verslag; de schrijver maakt dan ook zijne verontschuldiging over de onvolkomenheid van dezen zijnen arbeid, door omstandigheden buiten hem; wij mogen dus de hoop voeden, later een nog vollediger werk over Bali van hem te zullen ontvangen; en als wij zien welk een schat van kennis reeds in dit Verslag is neêrgelegd, dan meenen wij voor de toekomst groote verwachtingen te mogen koesteren.

Schrijver heeft het door hem geleverde voornamelijk in drie deelen gesplitst: 1°. *taal- en letterkunde;* 2°. *godsdienst, cultus en verbrandingen;* 3°. *kasten en vorstengeslachten;* daarna eene korte beschrijving der Balinesche tijdrekening en eene optelling der Kawi-metra, ter verklaring van het, aan het slot van het eerste gedeelte voorkomende, gelithographiëerde handschrift *Wretta-santjaja.*

Over de beteekenis van den naam *Bali*, wordt, in verbetering van hetgeen bij de *Oesana Bali* opgemerkt was, gezegd dat *Bali* of liever *Bali angka* beteekent: *schoot der helden.*

Na de vermelding dat op Bali, even als op Java, de taal zich verdeelt in *Ngoko* en *Kromo;* de eerste meer algemeen Polynesisch en dus meer met het Soendasch en Maleisch, de laatste meer met het Javaansch overeenkomende; en opgave der oorzaken hiervan, — volgt eene belangrijke beschouwing over den oorsprong en de geschiedenis van het Kawi. — De litteratuur verdeelt zich in: *Sanskrit-werken*, *Kawi-werken* en *Javaansch-Balinesche werken*, de laatsten gedeeltelijk in inlandsche dichtmaten, gedeeltelijk in proza; verder eenige prozawerken, voornamelijk de wetboeken, in de oude sterk met Sanskrit doormengde taal. Na een paar opmerkingen over schrijfwijze en euphonische wetten, wordt ons de aard en het gebruik van de *Veda's* op Bali geleerd; hierop vinden wij eene beschouwing

over de *Ramajana*, de *Parva's* der *Mahabharata*, de *Barata-joeda* (de laatste is eene meer Polynesische bewerking van 4 parva's van het voorgaande), de *Wiwaha*, *Smara-dahana*, *Soemana-Santaka*, *Bomakawja*, *Ardjoena-Widjaja*, *Soeta Soma*, *Hariwangsa*; onder de *Babad's* (historische opstellen) worden opgenoemd: *Kenhangrok*, *Rangga Lawe*, *Oesana Djawa*, en *Oesana Bali*; eenige *toetoer's* (leerschriften) en wetboeken, met een tekst, vertaling en aanteekeningen van het begin der *Sivasasana*; en over de *Malat* (de geschiedenissen van Pandji.)

De godsdienst is de Hindoesche: Brahmanisch en Boedistisch; er bestaat *huisselijke cultus der priesters* en *openbare dienst des volks*; beide worden hier beschreven; daarna een stuk over de vereerde goden en de kosmogonie, de cultus en offeranden, het kostuum der Pandita's, de kleeding der goden, feesten, waarbij ook van menschenoffers sprake is, geestelijken en de trimoerti.

Nu volgt de lithographie van een klein Balineesch werk, over de Kawimetra, geheeten *Wretta-santjaja*, „vergadering der Metra," of ook eenvoudig *Wirama* „pause" ook *Sekar Kawi*, waarschijnlijk op Java vervaardigd en op Bali in hooge achting (zie verslag blz. 7). Tot gemak is de tekst in Romeinsche letters afgedrukt en zijn er eenige opmerkingen bijgevoegd.

In het 23e deel wordt deze verhandeling voortgezet, en wel wordt daar gehandeld over de *Verbrandingen der overledenen*; deze dienen om de ziel dadelijk in den hemel te doen komen, maar hiermede zijn groote onkosten gepaard, zoodat sommigen zich met begraven moeten te vreden stellen; maar dan moeten de zielen in andere ligchamen verhuizen en is een afstammeling, die vermogend genoeg is, verpligt de verbranding nog te bewerkstelligen; soms worden de lijken lang, wel eens tot 20 jaren, bewaard alvorens verbrand te worden; bij die verbranding hebben zeer veel ceremoniën plaats. Omstandig wordt hier ook gesproken over de *Weduwenverbranding*; verder over de *Kastenverdeeling*; de bij CRAWFURD opgegeven namen der vier kasten worden hier verbeterd; de eerste wordt genaamd *Ida* (dit wordt ook als voornaamwoord gebruikt), de tweede *Deva*, de derde *Goesti*; de vierde klasse heeft geen naam, want die stamt niet af van goden of halfgoden, maar bestaat uit de gewone menschen, *wang* (Jav. wong) „mensch" en *kahoela* „slaaf"; bij het aanspreken noemt men hen „vader" en „moeder." Er bestaan op Bali geen gemengde kasten. Hierbij wordt ook breedvoerig gesproken over de *Vorstengeslachten* en het *Leenstelsel* en het waarschijnlijk vroeger bestaan van *kasten op Java*. Nu volgt een stuk over de *Tijdrekening*; deze is tweevoudig: Indisch en Balineesch; de aera begint met *Adji Saka*; zij hebben de Indische week van 7 en de Polynesische van 5 dagen; en ook de Woekoe's; de verbinding van beide geeft astrologische berekeningen; ook dit stuk is zeer uitvoerig.

Zoo zijn wij aan het einde van dezen belangrijken arbeid; wij meenen dat den heer FRIEDERICH niet genoeg lof kan worden toegebragt, en wij wenschen hartelijk, dat hij op den ingeslagen weg zal voortgaan; zoo zal

door hem veel licht over Bali niet alleen, maar ook over het oude Java en misschien over den ganschen Archipel verspreid worden.

Hier volgt nu eene verklarende beschrijving van oudheden in het Museum des Genootschaps, met lithographische afbeeldingen; zoo de laatste even juist als duidelijk zijn, is dit zeker eene belangrijke bijdrage; de tekst is ook van den heer FRIEDERICH. Van zijne hand is ook de *Wiwaha-Kawi* met interliniairen Balineschen commentaar; teregt wordt dit stuk in het verslag genoemd „eene degelijke bijdrage tot de kennis der taal en oude poëzij op Java." Het spreekt van zelf, dat wij verder over zoodanig een stuk niets kunnen zeggen; wij hopen, dat de kritische noten en aanteekeningen, die wij hier nog missen (toegezegd in het Verslag blz. 5), spoedig zullen volgen.

Het 23ste deel wordt geopend met een zeer uitgebreid *Verslag van eene reis naar Bima en Soembawa en eenige plaatsen op Celebes, Saleijer en Floris, gedurende de maanden Mei tot December* 1847, *door den heer* H. ZOLLINGER.

Dit stuk is te belangrijk, om er niet aandachtig bij stil te staan; wij willen liever er een bruikbaar uittreksel van leveren en beloven dit in de volgende aflevering van dit Tijdschrift.

Mogten we door het bovenstaande de belangstelling bij menigeen voor het Bataviaasch Genootschap hebben opgewekt, zoodat het niet alleen door geldelijke bijdragen bloeije, maar ook nimmer door de Direktie behoeve geklaagd te worden over te geringe medewerking op het gebied der wetenschap.

* * *

Varia.

Wij behoeven wel niet te zeggen, dat ieder bewijs van nieuwe ontwikkeling der partikuliere industrie in Nederlandsch Indië ons bijzonder aangenaam is, en dat, zoo dikwijls wij berigten mogen mededeelen die van vooruitgang getuigen, wij dit als een schrede beschouwen op den goeden weg, die alléén op den duur het geluk van Indië en de goede verhouding tusschen Nederland en zijne overzeesche bezittingen kan bevorderen. Ook thans hebben wij daaromtrent iets te berigten, 't welk getuigt van den beteren geest, die in Indië is ontwaakt.

Aan den zuidelijken ingang van straat Malaka, tusschen den eersten en tweeden graad N. B. liggen twee eilanden, die den naam dragen van „Groot Karimon" en „Klein Karimon". Veel is er overigens niet van bekend. Van het eerste is de grootste uitgestrektheid van 12 Eng. mijlen; van het laatste, dat ten Z. W. gelegen en door een naauw kanaal er van gescheiden is, beslaat de aanzienlijkste lengte slechts 2½ Eng. mijlen. Klein Karimon verheft zich in een spitsen berg of piek, die in 't midden van het eiland verrijst, en is met zwaar geboomte bedekt. Groot Karimon daarentegen heeft nabij zijne noordzijde twee spitse heuvelen, waarvan de hoogste 1500 Rijnl. voeten bereikt, terwijl het land, aan den voet dier heuvelen laag en vlak is. Het klimaat moet er zeer aangenaam en gezond wezen.

Ziedaar het weinige, dat van deze eilanden zou te zeggen vallen, indien niet op Groot Karimon, reeds vele jaren geleden, een mineralogischen rijkdom was ontdekt, die wel weinig gebruikt is gebleven, maar, bij eene krachtige aanwending van kapitaal en industrie, voor de toekomst schoone vooruitzigten belooft. De beide eilanden behooren tot het gebied van den sulthan van Linga, en staan onder het onmiddellijk bestuur van den onderkoning van Rio, die als een soort van rijksbestierder, maar tevens mededinger van den sulthan, kan beschouwd worden. Reeds voor ettelijke jaren heeft de onderkoning op Groot Karimon voor zijne rekening tin laten graven, waaraan het, volgens geloofwaardige berigten, zeer rijk moet zijn. Maar hij deed dat op kleine schaal, uit gebrek aan middelen, aan industriële kennis en een behoorlijk beheer. Zijne werklieden waren geen Chinezen gelijk op Bangka en Malaka, maar Maleijers of andere inlanders. Daar hij echter weinig rekening bij die onderneming vond, heeft hij haar verpacht aan wijlen den kapitein der Emoi-Chinezen te Rio, OEI BANHOK genaamd. De exploitatie der mijnen heeft voor dien pachter de volgende uitkomsten opgeleverd:

In 1828	verkreeg	hij	aan	tin	186,91	pikols.
„ 1829	„	„	„	„	234,45	„
„ 1830	„	„	„	„	183,07	„
„ 1831	„	„	„	„	215,89	„
	Te zamen	.	.	.	820,32	„

Van deze hoeveelheid moest hij aan den onderkoning van Rio als pachtschat eene som van 3 Sp. matten voor elken pikol betalen.

Gelijk uit deze opgave blijkt, was de onderneming niet van gewigt, en daar OEI BANHOK ondervond, dat zijne uitgaven niet door de winsten gedekt werden, bedankte hij in 1831 voor de pacht. Nu kwam de tin-exploitatie op Groot Karimon al meer en meer in verval. Het toezigt werd al minder en minder, de arbeiders verhuisden, eindelijk hield het graven geheel op, en sedert de laatste 12 jaren is geen enkele pikol tin meer van het eiland verkregen.

Maar ofschoon de onderneming te niet ging, de bodem is desniettemin rijk aan tinerts, en 't is alleen aan gebrek aan kapitaal en industrie toe te schrijven, dat tot dusverre die rijkdom onbenut is gebleven. Reeds lang, vooral in den laatsten tijd, nu men ook in Indië van den arbeid en de krachten van partikulieren anders begint te spreken, heeft de onderkoning van Rio het voornemen opgevat, om ook dezen tak van nijverheid op nieuw te beproeven; en naar wij vernemen, heeft hij, korten tijd geleden, eene overeenkomst gesloten met den heer A. N. VAN DEN BERGH, waarbij, tegen eenen billijken pachtschat, het regt van exploitatie der tinmijnen op Groot Karimon aan dezen voor een vijf en twintig tal jaren wordt afgestaan. Het deswege gesloten kontrakt is, door tusschenkomst van den resident van Rio, aan den Gouverneur-Generaal ter goedkeuring en bekrachtiging aangeboden.

't Is ongetwijfeld eene zeer schoone zaak, die aan dat gedeelte van den Archipel nieuw leven en ontwikkeling kan schenken, en tevens het Nederlandsche element tegenover het Engelsche, dat hier vooral in deze eeuw onze mededinger is geworden, krachtdadig kan bevorderen. Door de nabijheid van de Oostkust van Sumatra, van Malaka en vooral van Singapoera is de ligging in dat opzigt bijzonder gunstig.

En wat is nu de pligt van het Gouvernement? Het antwoord ligt voor de hand. De onderneming zoo veel mogelijk te begunstigen. En toch, als wij denken aan den geest, die zoovele hoog geplaatste personen in Indië nog altoos bezielt, aan de doorgaande strekking van ons koloniaal regeringsstelsel, aan de moeijelijkheden en tegenkantingen, die eene dergelijke onderneming op Biliton heeft ondervonden, ofschoon Z. K. H. prins HENDRIK nog wel aan 't hoofd dier onderneming stond — dan zijn wij verre van gerust. Daarom rekenen wij ons verpligt, hier nog met een enkel woord te gewagen van het hooge belang, dat in den goeden uitslag van deze zaak is gelegen.

In de eerste plaats zal de exploitatie van tin op Groot Karimon door eenen Nederlander verhinderen, dat ze door een vreemdeling, en vooral

door een Engelschman, plaats grijpe. Toen de Minister van Koloniën, eenige maanden geleden, geïnterpelleerd werd over de wijze, waarop tegenwoordig, *voor Engelsche rekening*, door den sulthan van Linga, op het eiland Singkep tin wordt gegraven, zeide hij onder anderen: „het is „niet meer dan natuurlijk, dat dit opperhoofd met zijn tin doet, wat hij „verkiest, want het bewerken van tinmijnen is geen monopolie, en dáár, „waar een inlandsch hoofd gelegenheid heeft, om in zijne aan het Gou- „vernement cijnsbare bezittingen tin te doen graven, is dit niet verboden." Wij zullen de eersten wezen, die dit stelsel toejuichen, maar wij nemen de vrijheid te vragen, waarom dan het kontrakt door den onderkoning van Rio met den heer VAN DEN BERGH gesloten, aan de goedkeuring van het Gouvernement moest onderworpen worden? Is dit ook het geval geweest met de overeenkomsten, die de sulthan van Linga met kooplieden te Singapoera heeft aangegaan? Al die belemmeringen, al die formaliteiten, al volgt ook de goedkeuring, maken de inlandsche vorsten afkeerig van te onderhandelen met Nederlanders en doen hen liever de oogen wenden naar Singapoera. Wat is de reden, dat zij tot dus verre de bronnen van welvaart en rijkdom, die hunne landen bezitten en in den schoot van hun grondgebied verborgen zijn, aan de kennis van het Gouvernement hebben trachten te onttrekken? Alleen de vrees, dat zij, bij afstand, door het Gouvernement in hunne regten zullen worden te kort gedaan, een vrees, die van den kant der Engelschen zoo veel mogelijk wordt gevoed. Laat de regering daarentegen de industrie vrij, geeft zij zich niet af met transakties, die Nederlandsche partikulieren met Indische vorsten omtrent het exploiteren der schatten van hunnen grond willen aangaan, dan zal die vrees verdwijnen, en dan zullen eindelijk rijkdommen aan het licht komen, die nu maar al te lang onaangeroerd zijn blijven liggen.

In de tweede plaats zal deze onderneming op Groot Karimon weder andere ten gevolge hebben. Immers niet alleen zal, door dit voorbeeld, de zucht daartoe in 't vaderland en in Indië worden opgewekt, maar ook nieuwe gelegenheden zullen worden aangeboden; want de inlandsche vorsten, die nu de schatten van hunnen grond verbergen, zullen dan, daartoe genoopt door de voordeelen die zij zelve ondervinden, die gaarne aan den dag brengen.

En eindelijk zullen de ambtenaren van het Gouvernement overtuigd worden, dat de tijd voorbij is, waarin partikulieren, als gevaarlijke personen, zoo veel mogelijk moesten worden geweerd. Zij zullen het voorbeeld volgen van den resident van Rio, den heer DE LANNOY, wiens onbekrompen en loyale medewerking in deze aangelegenheid is ondervonden.

Wij houden ons overtuigd, dat, wanneer op deze wijze de ontwikkeling der krachten van de Nederlandsche natie aan hare vrije onbelemmerde werking wordt overgelaten, de belangen dier natie in vrij wat beter overeenstemming zullen worden gebragt met die der inlandsche volkeren, dan thans onder een stelsel, dat alles alleen door het Gouvernement wil verrigt hebben.

Reeds meer dan eens hebben wij opmerkzaam gemaakt op den diep gezonken zedelijken toestand, waarin de militairen van lageren rang in Indië verkeeren. „Men verwaarloost hen geheel en al," zoo schreven wij onder anderen, vele jaren geleden *), „men laat hen aan hun eigen lot over, en behandelt ze als machines, die goed gevoed en gekleed worden, maar overigens niets bezitten dat nog eenige verzorging behoeft. Vermaken, uitspanningen, verstrooijingen, nuttige bezigheid voor den geest, lectuur, niets van dat alles voor den ongelukkigen paria! Hij is uitgestooten uit de zamenleving zijner landgenooten, uitgestooten uit de maatschappij der inboorlingen. Zoo zinkt hij, die meestal in Europa reeds op eenen verkeerden weg was, hier al dieper en dieper, — het eenige genot, dat hij kent, is de bedwelming van de dronkenschap. Het Gouvernement heeft de verspreiding van een blad aangemoedigd, de afschaffing van den sterken drank ten doel hebbende. Dit kwaad heerscht in Indië bijna uitsluitend onder de soldaten. Maar door geene geschriften van dien aard zal het hier worden weggenomen, roei de oorzaken van de ziekte, roei de verveling, de zedelijke en geestelijke ellende, de apathie uit, waarin de ongelukkigen leven, en de droevige verschijnselen van dien beklagenswaardigen toestand zullen van zelf verminderen. Mij dunkt, de middelen zijn niet ver te zoeken: God geve, dat spoedig een krachtige geest handen aan het werk sla, en in de algemeene medewerking van officieren en ingezetenen ondersteuning vinde!"

Het schijnt, dat thans de aandacht van het Indische Gouvernement op deze gewigtige aangelegenheid met ernst is gevestigd. Wij maken dit op uit eenen brief van den Algemeenen Sekretaris, den heer Mr. A. PRINS, aan den kommandant van het Indische leger van 15 Julij l.l. en waarvan ons een afschrift is in handen gekomen. Die brief luidt aldus:

„De Gouverneur Generaal heeft mij opgedragen, u het volgende mede te deelen omtrent de hangende schrifturen over wering van het gebruik van sterken drank bij het Indische leger.

„*Bevordering van spaarzaamheid.*

„Eenige adviseurs, en daaronder de kolonel VAN RIJNEVELD, met wien het militair departement zich het meest vereenigt, meenen, dat het zakgeld, 't welk de soldaat in handen krijgt, te groot en een der voornaamste spoorsels is tot het drinken van spiritualiën.

„Dit heeft het volgende denkbeeld doen ontstaan. Menig soldaat zou zijn zakgeld wel geheel of ten deele willen bewaren; maar diefstallen in de chambrée zijn een gewoon verschijnsel; gedurig worden de daders betrapt, en, gelijk het met diefstallen in 't algemeen gaat, het getal der ontdekten is vermoedelijk de minderheid.

„Een gegronde vrees voor ontvreemding moet alzoo velen van het bewaren onthouden. Het is toch niet ondenkbaar, dat de soldaat liever zijn geld verteert, dan aan dieven prijs geeft.

*) Reis over Java, Madura en Bali I, 101.

„Is dit zoo, dan kan het Gouvernement den soldaat eene groote weldaad bewijzen, door zich met het bewaren van zijne spaarpenningen te belasten. Het zou zelfs verder kunnen gaan, en hem, voor het in bewaring nemen, rente kunnen betalen; want de lust tot sparen mag ook op die wijze bij den soldaat wel aangewakkerd worden. Men geeft hem hierdoor een doel, dat zijne gedachte bezig houdt, zijne toekomst verheldert.

„Het gespaarde zou altijd ter zijner beschikking moeten zijn, doch aan hem, die het uitgekeerde tot drinken verbruikt, zou de speciekas ontzegd moeten worden. De rente zou alleen bijgepast worden bij eervol ontslag.

„Er zijn 8000 Europesche manschappen. Al konden zij jaarlijks gemiddeld een vierde sparen, welke gemiddelde term wel niet bereikbaar zal worden, dan zou de rente voor 's lands kas tegen 6 pCt. hoogstens ƒ 1920 ... 's jaars bedragen: zeker een geringe som.

„De soldaat, die 's jaars een vierde overgelegd en 20 jaren gediend heeft, zou daarentegen gespaard hebben ƒ 85.00, 't welk geen geringe som is voor den man, die met gagement aftreedt, want zij staat bijna gelijk met een jaar van het soldatengagement.

„Men zou althans de proef kunnen nemen. In Engeland, waar de soldijen vrij slecht zijn, moet iets dergelijks goede vruchten geleverd hebben.

„De Gouverneur-Generaal verzoekt u daarom omtrent dit denkbeeld te dienen van consideratiën en advies."

Wij weten niet, van wien dit denkbeeld afkomstig is, maar het doet eer aan den uitvinder, en 't lacht ons bijzonder toe. Wij zeggen met de regering: men zou althans de proef kunnen nemen. Moge het echter bij deze bevordering van spaarzaamheid niet blijven; moge er meer gedaan worden, om den toestand van den Europeschen soldaat in Indië te verbeteren.

Men schrijft ons van Java, dat het er met het beheer van het departement van oorlog aldaar zeer treurig uitziet.

1°. In de eerste plaats, en van boven aan beginnende, merkt men op dat de Gouverneur-Generaal iemand is, die wel den titel draagt van „Opperbevelhebber," maar die, uit den aard zijner vroegere loopbaan, geene bijzondere kennis van militaire aangelegenheden bezit.

2°. De raad van Indië bezit geen militair lid, die anders den landvoogd zou kunnen voorlichten. De graaf VAN HOGENDORP was onder het eerste Fransche keizerrijk in krijgsdienst, maar het valt te betwijfelen, of hij daaruit eenige herinneringen heeft medegebragt, waarvan de toepassing op Java kan nuttig zijn. Bovendien is hij tegenwoordig door ziekte, buiten staat eenige dienst te doen.

3°. De kommandant van het leger is in Europa, met verlof, tot herstel van gezondheid, en men weet niet, of en wanneer hij terug komt.

4°. Het kommandement is dien ten gevolge overgegaan in handen van den oudsten hoofd-officier, en deze is de generaal-majoor B.

5°. De chef van den algemeenen staf is ook met verlof in Nederland,

en men weet evenmin of deze terug komt Naar hem wordt zeer verlangd in het belang van de dienst *).

6°. Zijne functiën zijn in handen van den ijverigen en bekwamen overste S.; maar deze is sedert lang ziekelijk en neemt de werkzaamheden waar te Buitenzorg of in het gebergte, terwijl de geneesheeren hem sterk aanraden, om naar Europa te gaan. Vooraf wenscht hij echter nog de modderbaden in 't Samarangsche te beproeven.

7°. De dienst valt alzoo op den majoor C.; maar deze staat, met een ziekelijk ligchaam, gereed om naar 't vaderland terug te keeren.

8°. Een der chefs de bureaux, de kapitein B. stond ook op het punt om naar Europa te gaan, tot herstel van gezondheid.

Voeg nu bij dit alles de onbegrijpelijke omstandigheid, dat een generaal-majoor, van wien in Indië, bij gebrek aan kundige hoofd-officieren, misschien gebruik was te maken, *sedert tien of twaalf jaar met verlof in Nederland is*, en daar, als chef van een der bureaux van het departement van koloniën, op eene zeer hooge bezoldiging geëmploijeerd wordt.

In de *Revue des deux mondes* voor Januarij 1853 vindt men eene zeer uitbundige lofrede op ons koloniaal stelsel in 't algemeen en op het bestuur van den afgetreden Gouverneur-Generaal, die daar met het praedikaat van „M. le comte DE ROCHUSSEN" wordt bestempeld, in 't bijzonder. Het stuk „is getiteld: La domination Hollandaise dans l'Archipel Indiën" en geteekend door zekeren E. JURIEN DE LA GRAVIÈRE; want men weet, dat tegenwoordig in Frankrijk niet nameloos mag worden geschreven.

Nu in Nederland en in Indië de bewonderaars van het kultuurstelsel en de monopoliën en de autokratie hoe langer zoo zeldzamer worden, beginnen de weinige hardnekkige voorstanders en verdedigers quand même dier verouderde instellingen hunne bondgenooten te zoeken in het buitenland. Zoo herinnert men zich, dat de schrijver van het beruchte pamflet *Eene stem uit de binnenlanden van Java*, eenen Franschen zee-officier, die eenige dagen op Java had vertoefd, aanhaalt als een krachtig argument voor de voortreffelijkheid van ons bestuur in Indië. Ook het geschrijf van den heer JURIEN DE LA GRAVIÈRE kan daarvoor dienen, en zal ook wel niet ongebruikt worden gelaten. Maar of die Franschman den heer ROCHUSSEN een dienst heeft gedaan, betwijfelen wij zeer. Hoe is het mogelijk zinsneden te schrijven als de volgende, niet als eene bijtende satyre, maar geheel ter goeder trouw, opregt gemeend, en in de meest volkomene onnoozelheid des harten: „als men met aandacht de strekking van het bestuur „van den heer ROCHUSSEN beschouwt, dan blijkt het, dat met dat bestuur „een nieuw tijdvak in de geschiedenis van Nederlandsch Indië aanvangt. „In dat tijdsbestek werd de werking van het Gouvernement op alle punten

*) Bij 't nazien der proeven van dit artikel, vernemen wij, dat deze verdienstelijke hoofdofficier op zijn verzoek is gepensioneerd.

„versterkt, waar het ongevoelig was verslapt. Holland schijnt, door eene „geheime werking van uitzetting te reageren tegen de binnendringende strek„king van Engeland. De heer ROCHUSSEN heeft niet alleen den voorspoed „van Java te beschermen tegen de onbedachte vernieuwingsplannen, die „het bedreigen; hij moet ook het zedelijke overwigt, waarop de toekomst „dier schoone bezitting berust, tegen elken aanval beveiligen. Aan de „veerkracht zijner maatregelen herkennen de volkeren van den Indischen „archipel den arm hunner oude meesters *)!"

En dat durft men schrijven na de gebeurtenissen op Bali en Borneo! Neen, nog sterker, juist in die gebeurtenissen put men de bewijzen voor die „veerkracht zijner maatregelen" en die „arm der oude meesters." Als de dewa-agong van Klongkong, die door den heer ROCHUSSEN reeds vervallen is verklaard van zijnen troon, en de Chinesche kongsi's van Montrado, met wie hij verdragen heeft gesloten als met Staten en Mogendheden, ooit deze taal lazen; of als dit nommer van de Revue in handen valt van BROOKE en Singapoersche kooplieden (waartoe meer waarschijnlijkheid bestaat), dan vreezen wij, dat ze inderdaad zullen meenen hier eene bittere satyre te lezen. Wil men de redenen onzer vrees beter leeren kennen, dan leze men onder anderen de brochure over het bestuur van den heer J. J. ROCHUSSEN, door het dagblad de Indiër uitgegeven.

Nadat de heer JURIEN DE LA GRAVIÈRE eene prachtige lofrede heeft gehouden op de werking van het kultuurstelsel, zegt hij in een noot: „het „moest natuurlijk zekere verwondering baren, toen ik opmerkte, dat op 't „zelfde oogenblik, dat de staat in zijne pakhuizen zulke aanzienlijke hoeveel„heden suiker, indigo en koffij ontving, *de rijstoogst gedurig vermeerderde*."

Maar, dan heeft men dien heer te Batavia wat wijs gemaakt; want, zonder nu te willen spreken van de ellende en hongersnood, die op Java in de laatste jaren zoo veelvuldig heerschen; zonder van de algemeene verarming der Javanen te willen gewagen, die ook door de hevigste voorstanders van het stelsel, althans wat sommige gedeelten van het eiland betreft, niet meer wordt tegengesproken, — zullen wij ons bepalen bij 't geen de heer ROCHUSSEN zelf er van zegt. Die getuige zal door de tegenpartij toch wel niet worden gewraakt!

„Wel is waar hebben er voortdurend ontginningen voor den rijstbouw plaats gehad; maar aangenomen ook, dat die ontginningen hebben even-

*) „L'administration de M. DE ROCHUSSEN, si l'on étude attentivement la portée de ses actes, ouvre une période nouvelle dans l'histoire des colonies Neerlandaises. C'est l'époque, ou l'action gouvernementale se raffermit sur tous les points, où elle s'était insensiblement relâchée. La Hollande semble alors réagir par un secret travail d'expansion contre les tendances envahissantes de l'Angleterre. M. DE ROCHUSSEN n'a point seulement à défendre la prospérité de Java contre les innovations irréfléchies qui la menacent: il lui faut aussi garder de toute atteinte la suprématie morale sur laquelle repose l'avenir de ce magnifique établissement. A l'énergie de ses mesures, les peuples de l'Archipel Indien reconnaissent le bras de leurs anciens maîtres."

aard of zelfs overtroffen hetgeen aan den rijstbouw is onttrokken, volgt daaruit geenzins, dat de uitgestrektheid gronds, voor den rijstbouw bestemd, steeds vermeerderd is in gelijke mate met de vermeerderde consumtie, of in evenredigheid met de snel toenemende bevolking.

„In verschillende landschappen schijnt de aandacht der hoofden van plaatselijk bestuur meer gevestigd te zijn geweest op vermeerdering van produkten, geschikt voor de Europesche markt, dan wel op eene ruimere voortbrenging van de behoeften des levens; ofschoon daardoor alleen het arbeidsloon op lage schaal kon worden gehouden, en de voor de Europesche markt geschikte produkten zonder nadeel konden worden voortgebragt.

„Bij deze stemming heeft de rijstbouw niet overal de noodige belangstelling en aanmoediging ondervonden; zijne regeling is soms overgelaten aan laauwe bemoeijenis van inlandsche hoofden, wier aangeborene achteloosheid niet is aangespoord, en slechts weinige sporen heb ik mogen aantreffen van een naauwgezette zorg, om den rijstbouw te doen plaats grijpen onder de meest gunstige omstandigheden.

„Verschillende voorbeelden hebben daarenboven doen zien, dat niet zelden over de tot den rijstbouw bestemde gronden, ten behoeve van 's Gouvernements kultures in ruimere mate is beschikt, dan overeenstemde met de instellingen der bevolking of met het stelsel van belasting, heerendienst en kultuur; terwijl de velden, voor bijzondere kultures afgezonderd, te vroeg aan den rijstbouw ontnomen, dan wel te laat aan denzelven zijn teruggegeven, zoodat alleen snelrijpend graan kan worden aangeplant, waaraan hoofdzakelijk toegeschreven wordt, dat de geoogste hoeveelheid over eene gegevene oppervlakte gronds aanmerkelijk minder is geworden *)."

't Het zal mij genoegen doen, den heer JURIEN DE LA GRAVIÈRE tegenover den heer ROCHUSSEN te hooren verdedigen, „que la récolte des rizières, loin de diminuer, ne faisait que s'accroître."

De heer JURIEN DE LA GRAVIÈRE hecht te regt zeer veel waarde aan het vermeerderen of verminderen der bevolking, als bewijs voor de meerdere of mindere welvaart van een land. Maar men heeft hem deerlijk beet genomen, toen men hem het volgende verhaalde. „Een der feiten, die, in 't oog van ieder onpartijdige, het meest de Hollandsche overheersching regtvaardigen, is: het snelle toenemen van het cijfer der inlandsche bevolking, dat zich sedert 1816 heeft geopenbaard. Van 4,600,000 inwoners, is dit cijfer in minder dan twintig jaren tot 7,000,000 gestegen,"

Als bewijs, hoe slecht men hem ingelicht heeft, moge strekken, dat de Javasche bevolking reeds lang het cijfer van 9,000,000 bereikt heeft; maar tevens zullen wij hem een, ook in zijne oogen voorzeker alles afdoend, bewijs geven voor het verderfelijke en vernielende van ons tegenwoordig koloniaal stelsel, als wij hem het volgende mededeelen.

*) Zie de Kabinets-circulaire van den Gouverneur-Generaal, van 18 Junij 1847 no. 188. Onder anderen gedrukt onder de bijlagen mijner *Reis over Java, Madura en Bali I*, 223.

Volgens het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, jaargang 1847, blz. 39 was de Javaansche bevolking op 1 Januarij 1846 gestegen tot 9,374,451 zielen.

Volgens den *Almanak en Naamregister voor* 1852, bedroeg zij op 1 Januarij 1851 slechts 9,027.404 zielen.

Gedurende het zoo hoog geroemde bestuur van den heer ROCHUSSEN, is de Javaansche bevolking alzoo achteruitgegaan met 347,000 zielen.

Maar nu leert de wetenschap, dat, in gewone omstandigheden en zonder verstorende momenten, eene bevolking gedurende zes jaren met 2 pCt. toeneemt.

Waren alzoo de omstandigheden niet zoo hoogst ongunstig geweest, dan zou er thans op Java, in stede van 9,027,404, eene bevolking van 11,000,000 gevonden worden.

Onder de zonderlinge zinsneden en uitspraken, paradoxen en ontboezemingen, waaraan het boekje: *Eene waarschuwende stem uit de binnenlanden van Java* zoo rijk is, behoort ook het volgende:

„De hemel geve, dat, bij de beraadslagingen, welke eerstdaags bij de Nederlandsche volksvertegenwoordiging zullen gevoerd worden over het gewigtig vraagstuk, of Nederlands Aziatische bezittingen naar de staatkunde van behoud dan wel naar de staatkunde van vooruitgang zullen bestuurd worden, ook een THIERS moge optreden, om de beginselen van behoud te verdedigen tegen de eischen der staathuishoudkunde, tegen de eischen van de begrippen der eeuw, die, in Indië toepassing erlangende, het verlies der kolonie ten gevolge zouden hebben. Hij zou beginnen met aan te toonen, dat de publieke meening in Nederland, ten aanzien der koloniale aangelegenheden, misleid is."

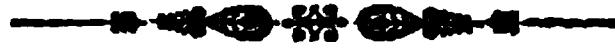
Nu ben ik toch nieuwsgierig of er zulk een THIERS zal gevonden worden. Er is gelegenheid genoeg, want de verdedigers van het stelsel van behoud onder de „koloniale leden" der kamer, hebben verreweg de getalssterkte. Is er nu onder hen nog een, die de rol van THIERS op zich neemt, dan wordt het inderdaad verontrustend!

Maar de kracht der waarheid en menschelijkheid is op den duur tegen alle aanvallen, ook van eenen THIERS, bestand.

Bijdrage tot de kennis der zeden en gewoonten der Javanen.

Bij hetgeen, in den vorigen Jaargang van dit Tijdschrift, Deel II, bladz. 257 en verv., door ons is medegedeeld, vinden we nog een verslag aangaande de residentie Grissé, door den toenmaligen resident, den heer A. D. CORNETS DE GROOT, ingeleverd. Wat bij de voorgaande stukken gezegd is, gelde ook voor het volgende *). In dit stuk wordt gesproken over den *Staat der bevolking*, de *Endemische ziekten*, de *Geestgesteldheid en zedelijkheid der bevolking*, de *Inlandsche rangen*, *titels en ambten*, *alsmede die der Geestelijkheid*, *en de inkomsten der laatste*, de *Lasten voor den gemeenen man*, het *Onderwijs* en het *Volkskarakter*. De volgorde dezer onderwerpen heeft zich geregeld naar vragen, door de Regering aan de Residenten ter beantwoording voorgesteld.

Staat der bevolking.

De staat der bevolking van de residentie was, nu 25 of 30 jaren geleden †), over het algemeen kwijnende, daar destijds in de regentschappen Lamóngan en Sidajoe, door hunne binnenlandsche ligging, slechts eene kleine bevolking was, en vele velden nog woest lagen, die thans, in de afdeeling Lamóngan genoegzaam alle, en in de afdeeling Sidajoe gedeeltelijk, ontgonnen en beplant zijn. Men stelt, dat in Lamongan de bevolking voor genoegzaam de helft, in Sidajoe voor een vierde, is toegenomen; hetwelk men in de eerste plaats mag toeschrijven aan de rust en vrede, waarin de volken in deze streken steeds geleefd hebben, en aan de heilzame invoering van de vaccine; verder aan het overkomen van Solorezen, Madurezen en andere vreemdelingen. Daarvan zijn de Madurezen het talrijkst en nemen dagelijks aanzienlijk toe; vermoedelijk dewijl, door de algemeene schaarschheid van rijst op het eiland Madura, daarvan jaarlijks aanzienlijke hoeveelheden uit deze residentie derwaarts gebragt worden, en doordien vroeger in de afdeeling Lamongan en thans nog in de afdeeling Sidajoe vele goede sawah- en tagal-velden onbebouwd waren, waardoor misschien de Madurees is aangespoord, om van deze schoone velden bezit te nemen,

*) Wij maken van deze gelegenheid gebruik, om te wijzen op eene misstelling in den vorigen Jaargang, II, bladz. 430, reg. 12; er staat: *lees*, dit moet zijn: *h. s.*

†) Men houde hierbij in het oog, dat dit stuk in 1823 geschreven is, en alzoo al wat hier verhaald wordt vooral op dien tijd toepasselijk is. Sedert hebben er eenige veranderingen plaats gehad, die wij in een volgend nommer, mede uit eene officiële bron, hopen mede te deelen.

daar hij ze ten zijnent niet dan met veel moeite kon verkrijgen, en zich daarenboven aan eene slaafsche gehoorzaamheid moest onderwerpen.

Het regentschap Grissé, door zijne gunstige ligging aan het strand, zeer geschikt tot het uitoefenen van kleinhandel en visscherij, waardoor men hier meer gemeenschap met de Madurezen en andere volken heeft, is reeds zeer vroeg bevolkt geweest, hetwelk jaarlijks zigtbaar toeneemt. Men neemt dit niet alleen waar, in de stad en de desa's, maar zelfs aan het strand, waar, het een na het andere, zich dorpen én gehuchten vormen, op plaatsen waar vroeger slechts eenige woningen te vinden waren. Dit is ook op de Europesche bevolking toepasselijk: want vroeger waren slechts eenige Europesche familiën in deze residentie woonachtig. Men kan aannemen, dat de Europesche bevolking in het jaar 1789 aanzienlijk is beginnen te vermeerderen en thans voor meer dan de helft is toegenomen. Dit heeft echter alleen op de hoofdplaats betrekking, daar er in het regentschap Sidajoe slechts eenige afstammelingen van Europeanen, en in het regentschap Lamongan geen gevonden worden.

Buiten de reeds bestaande inrigtingen om de bevolking te doen toenemen, is het eenige middel de uitbreiding van den landbouw en binnenlandschen handel, en voornamelijk door den laatstgemelden gemakkelijk te maken, hetwelk men door afschaffing van alle bezwaren, als: tolpoorten, overvaarten enz. verkrijgen kan; en daar er nog vele onbemiddelde Javanen zijn, die door het gebrek aan karbouwen en gereedschappen aan den landbouw onttrokken worden, zoude men door het verschaffen van ijzer en trekdieren nog vele, thans woest liggende, gronden in schoone velden kunnen doen herscheppen. Daar dit echter niet dan door hulp van het Gouvernement kan geschieden, en er voorschotten van eenige jaren zouden noodig zijn, om het vereischte nut aan te brengen, hetwelk in de bewerkstelliging vermoedelijk vele zwarigheden zoude ontmoeten; zoo kan men aannemen dat de algemeene welvaart genoegzaam zal verzekerd worden door het voortzetten der vaccine, het volharden in — en het verzekeren van eene goede behandeling. Daardoor zal de Javaan meer vertrouwen in de raadgevingen van den Europeaan stellen en tevens diens levenswijze in kleeding en woning navolgen, hetwelk meer behoeften zal veroorzaken en gevolgelijk aanleiding geven, om door arbeidzaamheid betere middelen van bestaan te zoeken ten einde aan zijne wenschen te kunnen voldoen. Dit zal tevens een grooter vertier onder de geringe volksklasse veroorzaken, en haar den grond, waarop zij welvaart geniet, meer doen beminnen. Voorts zal de algemeene welvaart bevorderd worden door den vreemdeling, die, uit behoefte of uit verkiezing, van elders herwaarts komt, zulks gemakkelijk te maken, hem niet dadelijk gelijke lasten te doen betalen, en, zoo hij zulks verlangen mogt, hem ledigliggende, goede, dankbare gronden, voor eenige jaren zonder lasten, ter bearbeiding te geven; dat zal vermoedelijk vele vreemdelingen naar Java doen komen. Daar de ingezetenen van de landschappen, die tot deze residentie behooren, sedert onheugelijke tijden niet dan welvaart genoten hebben,

zoo weet men hier van geene volksverhuizingen, ten minste niet in massa. Er zijn jaarlijks eenige huisgezinnen, die zich, om Godsdienstige gevoelens, misdaden of schulden, voor eenigen tijd, verwijderen, maar deze komen doorgaans na verloop van tijd naar hunne woningen terug. De nabijheid van Soerabaja doet, bij misgewas of schaarschheid van levensmiddelen, dikwijls een aanzienlijk getal huisgezinnen derwaarts gaan, om door handenarbeid levensonderhoud te bekomen: maar, tegen den tijd, dat deze schaarschheid door een nieuw gewas en een meer algemeenen overvloed is verdwenen, komen deze lieden naar hunne desa's terug, hetwelk, zoo als de ondervinding heeft doen zien, meer voordeel dan schade veroorzaakt, daar dikwijls eenigen hunner door handenarbeid in het bezit van buffels zijn geraakt en vervolgens nuttige personen voor den landbouw zijn geworden.

Terwijl de ondervinding geleerd heeft, dat het grootste gedeelte der bevolking beneden de 14 jaren sterft, kan men tevens aannemen, dat zij, die de 15 *) jaren bereikt hebben, doorgaans in het 48ste of 50ste jaar huns levens ten grave dalen; slechts weinigen bereiken 60 jaren, uitgezonderd eenige voorname inlanders, die meestal tot een meer gevorderden leeftijd komen, hetgeen voornamelijk aan de opvoeding en beter genot des levens is toe te schrijven.

De Endemische ziekten.

De endemische ziekten der Inlanders zijn huid-, oog- en buikziekten en tering. Onder de eersten rekent men de „boedoek," een soort van lazarus, die ongeneeslijk en aanstekend is, zoodat de Javaan den daarmede besmetten schuwt en afgezonderd doet leven. Onder de ongeneeslijke ziekten rekent men mede: tering en „boesoeng": laatstgemelde is eene waterziekte, waarvoor men tot heden geene geneesmiddelen gevonden heeft. De buikziekten, bekend onder den naam van „lessapanangan" †), „soer" en „kemandang" nemen velen weg en gaan gepaard met hevige pijnen: verwarmende geneesmiddelen, onmiddellijk toegediend, hebben doorgaans eene goede uitwerking. Hoofdpijn, opzettingen en benaauwdheden zijn de algemeene ziekten en weinig Javanen zijn er eenige dagen geheel vrij van. Voorts de venerie en heete koortsen: in de laatsten gaan velen tot zinneloosheid en woede over; hetgeen bij hen „mata gelap" genoemd wordt. De ziekte, waaraan de meeste kinderen sterven, is genaamd „sarap", en in vroegere tijden, de kinderpokken, welke laatsten, door de vaccine, thans zeer zeldzaam zijn. De koepokinenting is vooral in deze residentie in werking en wordt met zorg voortgezet: vele vooroordeelen hebben hiertegen bestaan, doch de heilzame ondervinding in het behoud van duizende zielen heeft in eenige jaren alle verzet en vooroordeelen doen ophouden, en thans bieden de inwoners hunne kinderen, uit eigen beweging, tot de inenting aan.

*) In het handschrift staat 13.

†) Misschien „lĕsoe panganan." „Kemandang" is mij onbekend.

De gevaccineerde kinderen waren in:

1816	671,	waarvan	geslaagd	526
1817	1,925,	„	„	1,653
1818	3,097,	„	„	2,649
1819	3,059,	„	„	2,495
1820	4,301,	„	„	3,261
	Te zamen.			10,584

Geestgesteldheid en zedelijkheid.

In deze residentie is over het algemeen de aard der Javanen zeer rustig en vredelievend: sedert onheugelijke tijden toch heeft geene wederstrevigheid plaats gehad, en hebben de inwoners zich voortdurend door hunne regenten en andere aanzienlijke personen en hoofden, die zich allen door bijzondere verknochtheid aan het Nederlandsch Gouvernement onderscheiden, ten goede laten leiden. Deze leiding is noodwendig voor de mindere klasse des volks, die, door de geringe verstandelijke ontwikkeling, dom is, en, zooals zij thans is, niet de minste geschiktheid heeft, om door zich zelve eenigzins verder te kunnen gaan, dan de beperkte kring van hare behoefte en omstandigheden vordert; terwijl zelfs niet zelden aan sommigen de noodige leiding moet gegeven worden, zullen zij hunne dagelijksche werkzaamheden blijven verrigten. Onder de massa vindt men echter personen, wier denkbeelden eene meer algemeene ontwikkeling hebben verkregen, en deze worden gewoonlijk gebruikt tot bestuur van zaken van minder belang. Men vindt dit bij sommigen van den meer verhevenen stand in eene mate, welke verwondering kan wekken, wanneer men in aanmerking neemt, dat deze meerdere kennis toch veelal zonder onderwijs verworven is, en als het ware een voortbrengsel van eigene opmerkzaamheid en vernuft. In het algemeen, valt echter hierbij op te merken, dat de kustbewoners meer kennis hebben verkregen, en men dikwijls bij hen eenige wederspannigheid en mindere gehoorzaamheid ontmoet, en dat bij de onderscheidene hoogere klassen, met gemis van ontwikkeling, met enkele uitzonderingen, ofschoon daarvoor dikwerf alle vatbaarheid bestaat, weinig kennis gevonden wordt. Deze echter gevoelen zeer goed, dat zij in hun gezag en inkomsten merkelijk gefnuikt zijn, en nemen, naarmate zij goed betaald worden, eene meer gunstige houding van buitengemeene tevredenheid aan. Dan daarentegen gevoelt de gemeene man zich, in zijnen tegenwoordigen toestand, over het algemeen gelukkiger dan de hoofden, daar zij meer de vruchten van hunnen arbeid smaken, en zich, allengs hoe meer, onafhankelijk van hunne hoofden beschouwen, hetgeen door het blijven bij een zelfde systema van bestuur allengs zal bevorderd worden, en den hoofden het gemis van hun gezag en inkomsten minder zal doen gevoelen.

Betreffende de zedelijkheid, kan men over 't algemeen den Javaan in deze landstreek beschouwen, als zeer eenvoudig van zeden, en doordien de massa des volks weinig kennis heeft van de godsdienst (de Mohammedaansche) welke zij belijdt, zoo wordt zij steeds in bijgeloof opgevoed.

Menigen hebben genoegzame geestvermogens om zulks te begrijpen, en dit doet velen tot misdrijven en zedeloosheid vervallen, zonder echter slecht te zijn, hetwelk door een groot aantal priesters, waarin zij een onbepaald vertrouwen stellen, slechts verergerd wordt, daar zelden twee hunner hetzelfde leeren. Gevolgelijk bevredigt de gemeene man zich met een *bismillah* „*in Godsnaam*”, en van daar dan ook, dat de slecht gezinde geestelijken zulk een schadelijken invloed op de gemoederen der bevolking kunnen uitoefenen. Nogtans kan men zeggen, dat de zeden der bevolking zich wijzigen naar den staat van meerdere of mindere eenvoudigheid, welke in de Javaansche maatschappij gevonden wordt, terwijl deze zich regelt naar den stand, in welken de personen zich geplaatst zien. De kustbewoners, vooral in meer volkrijke plaatsen, verschillen daarin zeer van de bewoners der binnenlanden, daar de gemeenschap, die de zeevaart met vreemden geeft, en het meerdere vertier in handel, hen van de eenvoudigheid doet afwijken en de zeden bederft.

Over den band des huwelijks is bij den Javaan niet zeer te roemen, daar men, niettegenstaande de veelwijverij, daarenboven veel ontrouw ontmoet, en zij willekeurig dezen naauwen band verbreken, wanneer ziekte, gebreken, bejaardheid, afgeleefdheid, ja dikwijls alleen de lust tot verandering, hen daartoe aanleiding geeft. Men kan dit echter niet geheel als zedeloosheid beschouwen, daar de wet de veelwijverij toelaat en den Javaan vrijheid geeft, naar verkiezing den huwelijksband te verbreken, hetgeen door de priesters, uit geldzucht, eer wordt aangemoedigd dan tegengegaan.

Het gebruik van opium is in deze residentie niet buitengemeen groot, te meer als men in aanmerking neemt, dat Grissé, om zijne gunstige ligging, door vele zeevarenden bezocht wordt, en dus hier meer gemeenschap met vreemde plaatsen bestaat dan wel elders, en het daarenboven de aanzienlijke bevolking van ruim 222,000 zielen heeft.

De consumtie van opium was in:

1820	6½	Kisten.
1819	5½	„
1818	8½	„
1817	2	„
1816	3	„
1815	4	„

terwijl voor 1809 de opium hier niet verpacht geweest is.

Inlandsche rangen, titels en ambten.

De benamingen der inlandsche rangen en titels heeft in deze residentie eene belangrijke verandering ondergaan. Daar het misschien niet onbelangrijk is de voormalige regering eenigzins van nabij te kennen, zoo wete men vooreerst, dat, bij de eerste stichting dezer plaats onder de regering van den Radja van Madja-pahit, het eerste gezag aan Arabische priesters, zonder eenigen titel, door gemelden vorst is toevertrouwd. In het jaar 1481, heeft men voor het eerst een geestelijken beambte, onder den titel van „Soe-

soehoenan," op den berg Giri gehad. Deze titel is in het jaar 1626 in „Panembahan" en vervolgens in „Pangéran" veranderd, tot het jaar 1752, wanneer door den Sulthan van Demak, een meer geregeld binnenlandsch bestuur is ingesteld, onder het algemeen toezigt van een regent, met den titel van „Toemenggoeng," later veranderd in dien van „Adipati," doch bij de inlanders bekend onder den naam „Boepati," 't geen beteekent „de eerste aanwezige persoon of gezaghebber" *).

De benamingen der inlandsche rangen en titels zijn toen en later geweest: die van geboortestand: „Raden," „Mas," „Kijai:" die der ambtsbekleeding: „Raden Adipati," „Mas Pati," „Kijai Pati," „Raden Toemenggoeng" †), „Raden Patih-djawi", „Mantri ageng," „Raden Patih lebet" §) „Raden Aria," „Raden Ngabèi," „Raden Nijaka," „Raden Rangga," „Djeksa," „Kaliwon ageng" „of Loerah kaliwon," „Wedana" **), „Kandoeroewan," „Demang" of „Mantri alit" „Tali waro," „Kadjineman," „Kaliwon alit," „Panekar," „Petinggi," „Bebaoe," „Kabajan:" de drie laatsten maakten het dorpsbestuur uit.

De titels „Raden," „Mas" en „Kijai" zijn oorspronkelijk van een meer of min aanzienlijken geboortestand en gaan erfelijk over van den vader op den zoon; wanneer echter deze titels niet met een ambtsbekleeding gepaard gaan, veroorzaken zij weinig indruk op het volk, daar men op eenige plaatsen dezer residentie bijna niet anders dan „Raden's" heeft, die allen tot de geringe volksklasse behooren.

De „Adipati" en „Toemenggoeng" zijn in alle tijden de eerste personen en gezaghebbers van regentschappen geweest (een regentschap is eene vereeniging van een aanzienlijk getal desa's, met de landen daartoe behoorende): hun werd het politiek bestuur en de regeling van alle zaken zonder onderscheid opgedragen: zij waren verantwoordelijk aan den Vorst, onder wien hun landschap behoorde, en wien zij onmiddellijk ondergeschikt waren. De Javaan verstaat onder den naam Adipati „de heerlijkste, beste of allerbraafste, in zulk eene vereenigde landstreek"; en het woord Toemenggoeng beteekent in het Javaansch „bewakende, verhevenste of eerste magthebbende personen van alle in- en opgezetenen." ††)

De „Patih djawi" was onmiddellijk ondergeschikt aan den regent, en

*) De benamingen van de rangen, enz., zijn in het handschrift zeer onjuist en nu zóó, dan weêr anders geschreven: zoo hier „Capati:" voor „Kijai"; soms „Gudi" voor „Petinggi," soms „Leliengie" en dergelijke. De verklaring der Javaansche namen is soms vrij zonderling. Wij meenden ze echter niet te moeten achterwege laten, omdat het een proeve kan zijn, hoe weinig de Javaan zelf die woorden meer verstaat.

†) Hierachter heeft het h. s. „enz."

§) Ook hier: „enz."

**) Hier volgt in 't h. s: „Pondo moneg:" maar later, in de bijzondere beschrijving van elk ambt, wordt het niet vermeld: ik heb dus niet getracht de goede schrijfwijs te raden.

††) De titels: „Raden Adipati," „Mas Pati" en Kijai Pati" zullen wel van een en denzelfden persoon gebezigd worden, en in de beide laatsten voor „Pati" moeten geschreven worden „Patih"; het verschil in uitspraak van deze woorden is zoo gering, dat Hollanders, die met de taal onbekend zijn, op het gehoor af, veelal, voor het laatste, het eerste schrijven: ook in Javaansche geschriften schijnt men wel omgekeerd „Patih" voor „Pati" te schrijven: de Raden Adipati is Patih in betrekking tot zijn hoogere. — Zoo heeft ook het handschrift bij „Patih djawi" en „Patih lebet:" „Pati."

werd als tweede persoon in het regentschap beschouwd: hij ontving alle bevelen van den regent, voerde die uit en bragt ze ter kennis van de mindere hoofden, was belast met al de bijzonderheden van verzorging in het regentschap, zorgde voor alle transportmiddelen en afschepingen, bragt alle voorvallende zaken ter kennis van den regent, en had zitting in den regentsraad. De naam „Patih" beteekent in het Javaansch: „tweede persoon." — „Mantri ageng" is geen vaste bediening. Het woord Mantri beteekent „derde persoon" *), en daarom werden alle inlandsche beambten, beneden den Patih-djawi, tot den Demang toe, „Mantri ageng" genoemd, en de beambten beneden den Demang, „Mantri alit." Het woord ageng beteekent „groot" en alit „klein." Zoo waren de inlandsche beambten verdeeld in „groot-mantri's" en „klein-mantri's": aan de groot-mantri's alleen werd vergund de groote pajong, genaamd „Songsong ageng," te gebruiken. — De „Patih-lebet" was belast met alle werkzaamheden in den dalem (regentswoning), maar had daar buiten volstrekt geen gezag. Het woord „lebet" beteekent zoo veel als „dalem" of „een woning". — De „Raden Aria" was de meerderjarige broeder van den regent, en door die betrekking, met alle werkzaamheden, op gelijken voet als de Patih djawi, belast, maar aan dezen ondergeschikt: hij was door zijne geboorte voor alle inlandsche bedieningen verkiesbaar. Het woord „Aria". beteekent „naauwe bloedverwantschap aan den Pati of gezaghebber". — De „Ngabèï" was onmiddelijk ondergeschikt aan den Patih djawi, had het toezigt over alle werkzaamheden, bragt alle bevelen van den Patih djawi ten uitvoer, maar had geen personele magt of gezag. Het woord „Ngabèï". duidt zulks in den volsten zin aan. — De „Nijaka" was regter of lid in den regentsraad: zonder hem kon geen vonnis geslagen worden. Het woord „Nijaka" (in het Maleisch „Djaganja negri") komt overeen met het Nederduitsche „plaatselijke regter." — De „Ranga" was de bevelhebber in tijden van oorlog. Alle verzorgingen dienaangaande berustten op hem, en hij bevond zich altijd aan het hoofd bij aanvallen of verdedigingen. Het woord „Ranga" duidt zulks mede in den volsten zin aan. — De „Djeksa" was de vervolger van alle misdaden, deed uitspraak in alle civile zaken; en bragt de kriminele ter kennis van den Patih-djawi, ontving zijne bevelen in het opsporen of doen opsporen van misdadigers, en was als zoodanig hem ondergeschikt. Het woord „Djeksa," beteekent: op- „regte uitspraak of regter." — De „Kaliwon" was de bode van den regent: alle personen welke wenschten den regent te ontmoeten, werden door hem geroepen: hij was tevens belast met het verstrekken van koeli's of batoer's enz., en wanneer er vreemdelingen aankwamen werden zij door hem verzorgd, nadat de Patih-djawi daartoe vergunning gegeven had. Het woord „Kaliwon" beteekent „vereeniger." — De „Wedana" was belast met het innen van de inkomsten van den regent, en had daartoe een vast getal desa's (distrikt), waarover hij het bestuur had, en waarvan

*) „Mantri" is een Indisch woord, dat „staatsdienaar" beteekent.

hij de padi, enz. ontving: aan hem was bijzonder opgedragen voor den landbouw te zorgen; dat alle produkten op behoorlijke tijden geplant en geoogst werden, dat de dammen en waterleidingen in een goeden staat bleven: hij onderzocht en vereffende alle geschillen van weinig belang, andere bragt hij ter kennis van den Patih-djawi: hij had echter niet te maken met de uitoefening der politie. Het woord „Wedana" (in het Maleisch „Moeka") beteekent „aangezigt", en zoo wordt het gebruikt in den zin van „eerste, voornaamste." — De „Kandoeroewan" was de zendeling van den regent: hij was verpligt het geheele regentschap te kennen, en met alles bekend te zijn. Het woord „Kandoeroewan" duidt zulks in den volsten zin aan *). — „Demang" was een titel, die aan alle zeer bejaarde beambten, die tot de Mantri alit behoorden, gegeven werd: hij bevond zich altijd in de nabijheid van den regent, en was in vele opzigten zijn raadgever in huisselijke zaken of andere van weinig belang. Het woord „Demang" beteekent „de oudste der kleine Mantri's." — De „Talie waro" ontving alle de klagten van zaken die den Djeksa aangingen en maakte ze dezen bekend: hij was dus onmiddellijk ondergeschikt aan den Djeksa, ontving van hem alle bevelen om onderzoek te doen en bragt die in de binnenlanden ten uitvoer: ook had hij stem in civile zaken, die door den Djeksa beslist werden. Het woord „Talie Waro" beteekent in het Maleisch „aanbrenger" †). — De „Kadjineman" was een politiedienaar, stond onder de bevelen van den Djeksa en was hem toegevoegd om hem in het onderzoeken bij te staan, ontving last tot het vatten en begeleiden van misdadigers, en bij criminele executiën oefende hij, onder een scherpregter, de lijfstraf uit. Het woord „Kadjineman" beteekent „gelijkstandige krachten aan zes personen." — De „Kaliwon alit" was de bediende van den Kaliwon ageng, en oefende dezelfde werkzaamheden, onder zijne bevelen, uit. — De „Panekar" was de zendeling van den Wedana, hetgeen het woord „Panekar" in den volsten zin aanduidt. — De „Petinggi", de „Bebaoe" en de „Kabajan" maakten het dorpsbestuur uit. De Petinggi was het hoofd van de desa's, de Bebaoe zijn schrijver en de Kabajan bragt alle bevelen ten uitvoer. Voorts werden alle eigenaren van desa's „Loerah" genoemd.

De benamingen der inlandsche rangen en titels zijn thans in deze residentie: die van geboortestand: „Raden" „Mas," „Kijai:" die van ambtsbekleeding: „Adipati" „Toemenggoeng, „Toemenggoeng-onderkollekteur," „Patih politie," „Raden aria buitendienst," „Patih-onderkollekteur," „Hoofd-djeksa" of „inlandsch fiskaal," „Patih kotta," „Wedana," „Kapala blandong" of „boschhoofd," de „distrikt-djeksa's," de eerste schrijver bij den regent, de schrijver op het residentie-kantoor, die op het assistent-resident's-, die op het onderkollekteur's-, die op het hoofddjeksa's-kantoor, de „Kapala praauw," of „hoofd over de praauwen," de „Kandoeroewan," de „Djoeroe-toelis" of schrijver van den Patih-Kotta

*) Dit ambt bestaat ook in de residentie Buitenzorg en in de Preanger-regentschappen.

†) Zou het ook „Tali weroch" moeten zijn?

en die van den Wedana, de „Loerah Kadjineman," of het hoofd over de politiedienaren van den Hoofd-djeksa, die van den Patih Kotta, die van den Wedana, de „Toekang blok" of het hoofd over de gevangenis, de „Kadjineman's" of politiedienaren, de „Kapala-aris" of de hoofden over de divisiën, de Mantri alit van de regenten, de „Toekang Tjatjar" of inlandsche vaccinateurs, de Demang, de Petinggi, de Bebaoe, de Tjarik of Djoeroe-toelis, de Kabajan, de Loerah of Kapala-kampong, Kamitoewa, en de gemeene man. De landbouwers dragen de namen: „Orang kraman toewa," Orang kraman tengah," „Orang kraman nom." Personen zonder ambacht „Orang anggoeran." Jongelieden „Orang Perdjaka *).

De werkzaamheden van den Adipati en den Toemenggoeng, die Regenten zijn, zijn voorgeschreven bij het Reglement op de verpligtingen, rangen en titels der Regenten op het eiland Java, Staatsblad v. N. I. 1820, n°. 22, waarbij moet vergeleken worden, het Reglement op de administratie der politie en de criminele en civiele regtsvordering onder den inlander, Staatsblad v. N. I. 1819, n°. 20 †). — De Patih-politie is thans, gelijk vroeger de Patih-djawi, de tweede persoon en met diens werkzaamheden belast. — De Toemenggoeng-onderkollekteur is belast met het innen der landrenten en andere landelijke inkomsten van desa-hoofden, enz.: hij dringt aan op behoorlijke en geëvenredigde betaling en verantwoordt, den 15den en 25sten van elke maand, de door hem geïnde penningen aan den kollekteur. — De titels „Toemenggoeng" en „Patih" zijn in deze betrekkingen slechts toegekende rangen, die zij onder het Britsch bestuur hebben bekomen. — De Raden Aria is de broeder van den regent en als zoodanig bij de Javanen zeer in achting en ontzag: hij is den regent behulpzaam in al diens betrekkingen. — De Hoofd-djeksa, of inlandsche fiskaal, is de vervolger van alle misdaden tegen den lande of tegen partikulieren gepleegd, en als zoodanig de publieke aanklager voor den landraad: zie verder Staatsblad 1819, n°. 20. — De Patih-Kotta is belast met het bestuur van de hoofd-negerie of stad, met de daarbij behoorende kampong's en ontvangt als zoodanig van den regent alle bevelen, de politie en werkzaamheden betreffende, die hij ten uitvoer doet brengen door de kampong-hoofden. — De Wedana is het distrikts- of onderafdeelingshoofd, en als zoodanig met al die diensten belast, die eenige betrekking hebben op zijn distrikt, en voornamelijk is aan zijne zorg toevertrouwd de handhaving van de politie, zie Staatsblad, 1819, n°. 20: voorts is hij belast met het opzigt van den landbouw, waterleidingen, dammen, wegen, bruggen enz. — De Kapala blandong, of het boschhoofd, is belast, onder toezigt van den opziener der houtbosschen, met de direktie van den houtkap in 's lands bosschen, en draagt zorg, dat het vereischte getal arbeidslieden, als kappers en slepers, met hunne trekdieren dagelijks ten arbeid komen: door hem worden de boomen, die gekapt

*) Het is opmerkelijk, hoeveel Malaicisme men hier weer vindt. Is dit aan den invloed, van Europeanen te wijten, of daaraan dat Grissé door zoo vele zeevarenden bezocht wordt?

†) Uitgave bij NOMAN EN ZOON 1847, blz. 104.

moeten worden, gemerkt en uitgezocht, voorts draagt hij zorg dat ze behoorlijk gekapt en naar de vereenigingsplaats afgebragt worden. — De Distrikt-djeksa's zijn de vervolgers en aanklagers van alle misdaden: als zoodanig staan zij onder de bevelen van den Hoofd-djeksa, en korresponderen met hem, ontvangen bevelen van de regenten tot het doen van onderzoek, en hebben zitting in den regentsraad, overeenkomstig het Reglement, zie Staatsblad 1819, n°. 20. — De eerste schrijver van den regent oefent in vele opzigten de werkzaamheden van een secretaris uit, is met de direktie van het geheele bureau van den regent belast, en daarbij doorgaans de partikuliere administrateur over de bezittingen en dagelijksche uitgaven van den regent. — De werkzaamheden van de schrijvers op het resident's-, assistent-resident's-, onderkollekteur's- en hoofd-djeksa's-kantoor bepalen zich alleen tot het afschrijven van alle stukken, welke zij daartoe van de hoofden hunner departementen ontvangen. — De Kapala-praauw, of het het hoofd der praauwen, is belast met het houden van een algemeen register van alle eigenaren van praauwen, en is verpligt bijzonder zorg te dragen dat er steeds eenige praauwen aan het veer blijven liggen, en de laatste drie praauwen niet worden gebruikt, alvorens door andere te zijn vervangen; tot dat einde is hij verpligt dagelijks, met uitzondering van zon- en feestdagen, op het residentie-kantoor aanwezig te zijn, waar hij door acht mindere hoofden wordt bijgestaan. — De Kaliwon is in bijzondere dienst van de regenten, en oefent dezelfde werkzaamheden uit, als de Kaliwon in vroegeren tijd. — De Loerah-kadjineman, of het hoofd over de politiedienaren van den Hoofd-djeksa, is belast met het opzigt over de gevangenen: hij zorgt dat de gevangenissen behoorlijk gezuiverd worden en dat de gevangenen op behoorlijke tijden van voeding voorzien worden. — De Loerah-kadjineman van den Patih Kotta en die van den Wedana zijn de hoofden van de politie in de distrikten, waartoe zij behooren, ontvangen als zoodanig van de distriktshoofden alle bevelen tot het vatten van misdadigers, nemen kennis van alle misdaden en zijn voorts de verspieders van de distriktshoofden. — De Toekang-blok, of het hoofd over de gevangenen, is de bewaker van het blokhuis of de gevangenis, en is als zoodanig verantwoordelijk voor de gevangenen, die hem zijn toevertrouwd. — De Kadjineman's zijn de politiebedienden, en ontvangen als zoodanig alle bevelen van de hoofden waaronder zij staan, tot het vatten van misdadigers, of het in werking brengen van bevelen de politie betreffende, en bij criminele executiën oefenen zij, onder een scherpregter, de lijfstraf uit. — De Kapala aris is van ouds de grensbepaler van de divisiën of „aris'sen". Een „aris" is een klein distrikt of vereeniging van eenige desa's *). Aan hem zijn verder alle werkzaamheden van zijne divisie of aris, de politie, landbouw, waterleidingen, bruggen en wegen betreffende, opgedragen, en hij is als zoodanig onder de onmiddellijke bevelen van den Wedana, aan wien hij van alle voorvallende zaken kennis geeft. Deze beambten hebben

*) Volgens anderen beteekent „ris", waarvan „aris" maar een verlengde vorm is, „grens".

tot dusverre niet de minste bezoldiging voor hunne zeer uitgebreide diensten genoten: zij hadden in vroegeren tijd een zeker stuk land, genaamd „Paloengoeh", dat immer, tot bezoldiging van een zoodanig persoon, van de andere velden werd afgescheiden. — De Mantri alit van den Regent is diens zendeling, tot het brengen van brieven enz. aan de inlandsche hoofden. — De Toekang tjatjar, of inlandsche vaccinateur's, zijn, in deze residentie, meest geestelijke personen: zij hebben een zeker getal desa's, waarin zij deze heilzame kunstbewerking uitoefenen, en daartoe vereenigen zich alle acht dagen de vrouwen en kinderen in de hoofdplaats of de desa's van de distrikten, om de kinderen te doen vaccineren, terwijl zij dagelijks in de desa's rondreizen, om de gevaccineerde kinderen gade te slaan. — De Demang is thans een rustend persoon en niet met werkzaamheden belast. — De Petinggi is, op de meeste plaatsen, eenigen uitgezonderd, het hoofd van de desa's, onverschillig of die uit meer dan één kampong of gehucht bestaan, en wordt sedert eenigen tijd door de inwoners verkozen. Aan hem is de geheele regeling en het bestuur der desa toevertrouwd, alsmede de verdeeling der velden en de ontvangst van de landrenten. Hij zit voor, ingeval er kleine oneenigheden of verschillen te beslissen zijn. Indien echter, in eene desa, personen met den titel van Demang of Loerah zijn, gelijk men die werkelijk in vele aantreft, dan volgen de Petinggi's, hoezeer niet openlijk, hunne bevelen, en schijnen, volgens oud gebruik, hen eerst te raadplegen, voordat zij eenig bevel of last ten uitvoer brengen. — De Bebaoe, op eenige, echter zeer weinige, plaatsen, „Tjarik", of „Djoeroetoelis" genoemd, met een klein verschil in rang, is de persoon die den Petinggi overal vergezelt, om hem in zijne werkzaamheden bij te staan. Hij heeft geene personele magt of bestuur, maar is voornamelijk belast met de tauxatiën der produkten en ontvangst der landrenten. Het woord „Bebaoe" beteekent in het Javaansch „naauwe verknochtheid" of „regterarm van het hoofd". In vroegeren tijd aanvaardde deze persoon het dorpsbestuur, bij afwezigheid van den Petinggi. — De Kabajan is de onmiddellijke zaakgelastigde van den Petinggi: alle bevelen worden door hem aan de mindere hoofden gegeven: hij wordt verondersteld met allen bekend te zijn, en het dagelijks voorvallende moet door hem aan den Petinggi berigt worden. Vroeger was de Kabajan de plaatsvervanger van het desa-hoofd, indien de Bebaoe de daartoe vereischte talenten niet had: thans schijnt er geen vaste regeling hieromtrent te zijn. Het woord Kabajan duidt „algemeene kennis" en „zaakgelastigde" aan. Men ontmoet den Kabajan gemeenlijk met een rotting in de hand, waaraan hij kenbaar is. — De Loerah-, of Kapala-kampong, is er alleen, indien eene desa uit meer dan één kampong of gehucht bestaat: de Loerah's zijn in dat geval de hoofden van zoodanige kampong's en oefenen als zoodanig, maar altijd onder de bevelen van den Petinggi, in hunne kampong's, dezelfde magt en werkzaamheden uit als het desa'shoofd. — De Kamitoewa's worden in de meeste desa's in zeer aanzienlijke getallen gevonden. Zij hebben het bestuur over tien inwoners, onverschillig of deze landbou-

wers of andere werklieden zijn: alle werkzaamheden hunner onderdanen zijn zij verpligt gade te slaan: zij regelen onder goedkeuring van den Petinggi de verdeeling der velden en alle verordeningen, van welken aard ook, die door de hun toevertrouwde personen ten uitvoer gebragt worden: zij behartigen, in één woord, hunne belangen, en hebben stem en uitspraak bij het beslissen van geschillen; ook is hun het innen van de landrenten toevertrouwd, waarvan zij de gelden aan den Petinggi verantwoorden. Het woord „Kamitoewå" duidt aan „de oudste van de tien personen, waarover hij het bestuur heeft." In eenige desa's hebben zij den titel van Kapala, in welk geval er maar één Kamitoewå in de desa is, die, bij afwezigheid van den Petinggi, het onmiddellijk bestuur op zich neemt: wanneer er echter meer Kamitoewå's zijn, en er geen Bebaoe of Kabajan in de desa is, dan aanvaardt de oudste Kamitoewå het dorpsbestuur. — De inwoners, genaamd Kraman, zijn doorgaans de oudste opgezetenen, welke daardoor het regt der landerijen hebben verkregen. Men veronderstelt, dat het woord is af te leiden van een bestaan hebbende landmaat, genaamd „Kraman," maar oorspronkelijk genaamd „Kråmå," of „tåtå," aanduidende eene voormalige regeling, die niet meer verworpen kan worden. De Orang Kraman onderscheidden zich vroeger, en thans nog, door in het wettig bezit te zijn van een stuk land, genaamd „Kraman," dat andermaal in drie maten van verschillende grootte onderscheiden werd, en hierdoor zijn de orang kraman of landbouwers ook in drie klassen verdeeld *). De Kraman toewå hadden, bij wijze van voorregt, de grootste landmaat en thans veelal de beste velden: ook worden zij bij de algemeene werkzaamheden eenigzins ontzien en in hun arbeid verligt. Dan volgen de Kraman tengah, die echter niet in alle desa's gevonden worden, en de Kraman nom, die doorgaans de minst vermogende en de jongste landbouwers zijn. — De Orang anggoeran zijn zoodanigen, die geen sawah- of tagal-velden tot aandeel hebben, en hunne dagen met ledigheid of zeer geringen arbeid doorbrengen: het woord „anggoeran" duidt „ledigheid" aan. — De Perdjåkå zijn ongehuwde lieden of jongelingen, die, volgens 's lands gebruik, onder eene afzonderlijke direktie van een hoofd, genaamd „Loerah Kaĕnoman" †), geplaatst zijn, die een onmiddellijk gezag over hen uitoefent. — Hierbij is op te merken, dat alle publieke werken, als: reparatiën van bruggen, wegen enz., meest door de landbouwers verrigt worden, en men zelden over de Orang anggoeran beschikt: ook brengen zij zeer zelden op voor de publieke feesten of maaltijden, die aan de priesters gegeven worden, en het schijnt dat zij tot een mindere klasse behooren, daar de meesten in dienstbaarheid of afhankelijkheid van de Orang kraman zijn §).

---

*) Voor „kraman" in het h. s. ook: „kramang" of „braman"; voor „kråmå": „krimå".
†) Het h. s. „Koesenaman."
§) Men vergelijke den vorigen Jaargang II, bladz. 269, reg. 26 en 27, en de aanteekening.

Inlandsche Geestelijkheid.

De inlandsche Geestelijkheid, in deze residentie, bestaat uit acht „Panghoeloe's:" twee te Grissé, waarvan hij, die op de hoofdplaats woonachtig is, de Hoofd-Panghoeloe en het hoofd van al de priesters is, met uitzondering van twee geestelijke Prinsen, die niet onder zijne bevelen staan. Deze geestelijke Prinsen zijn beide in de afdeeling Sidajoe woonachtig, en bekend onder den titel van PANGÉRAN GANDA KOESOEMA te Dradjat en PANGÉRAN ARDI KOESOEMA te Sendang. Het hoofddoel van deze twee geestelijke Prinsen is de heilige graven van hunne voorvaderen te bewaken en daarvoor gebeden te doen. — De tweede Panghoeloe van Grissé is op den berg Giri woonachtig, om de heilige graven van de Soehoenan's en Panembahan's van Giri gade te slaan: voorts een panghoeloe te Lamongan en acht *) te Sidajoe. — Op hen volgen de Katib's, naar hunnen rang, die te Grissé zeven en twintig, te Lamongan zeven, en te Sidajoe zes en twintig in getal zijn. De Katib's zijn belast met het onderzoek, bij alle belangrijke huwelijksgeschillen en bij echtscheidingen, en brengen deze ter kennis van den Panghoeloe, die er in beslist: ze zijn voorts tot het doen van gebeden, of „sembajang" houden, vooral bij begrafenissen: des vrijdags plaatsen zich een of meer der kundigste Katib's achter den Panghoeloe, om toe te luisteren of hij wel goed den Koran leest, en, zoo hij hier in faalt, waarschuwen zij hem, al fluisterende. Dagelijks moeten er een of meer Katib's in den tempel aanwezig zijn, om de Javanen te trouwen, waartoe echter vooraf aan den Panghoeloe vergunning gevraagd wordt, en wanneer er personen zijn, die door echtscheiding in een tweede huwelijk treden, moet eene zoodanige vergunning schriftelijk gegeven worden. Het is echter de gewoonte, dat de regenten en hunne familiën door de Panghoeloe's in het huwelijk bevestigd worden; en de wet zegt, dat alle ouder- of familielooze weezen door den Panghoeloe zelven in het huwelijk moeten bevestigd worden, waarbij de Panghoeloe den naam van „Wali hakim" †) ontvangt, hetgeen zooveel als „met den Panghoeloe bijgestaan" beteekent. De Katib's wisselen elkander alle 24 uren, in het bewaken van den „Masigit" of tempel, af, en zijn verpligt den tempel altijd, in een goeden en zuiveren staat, over te geven. — Op de Katib's volgen de „Kaijhaijangs": te Grissé twee, één op de hoofdplaats en één op den berg Giri; te Lamongan twee en te Sidajoe vier, namelijk twee bij den Panghoeloe, één te Sendang en één te Dradjat §). Deze moeten zorgen voor het schoon- en in stand houden van den tempel, het behoorlijk verwisselen der wachten, en worden door den regent en andere inlandsche hoofden gebruikt, om den Panghoeloe te verwittigen, wanneer zij genegen zijn hunne godsdienst uit te oefenen. Zij zijn verpligt alle geestelijke personen te verwittigen wanneer het Pasamoän **) „algemeene kerkdag" is, hetgeen alle vrijdagen plaats heeft en waarbij alle personen

*) Misschien bij vergissing voor „vijf."
†) Men vergelijke den vorigen Jaargang II, blz. 259 van onder.
§) Het woord „Kaijhaijang" is mij onbekend.
**) H. s. „Pasomonan."

in de kerk moeten komen, daar zij op andere dagen hunne godsdienst in den tempel ten hunnen huize kunnen uitoefenen: ingeval eenig geestelijke, door ziekte, den algemeenen kerkdag niet kan bijwonen, moeten zij hiervan aanteekening houden en zulks aan den Panghoeloe bekend maken. — Op deze volgen de „Marbot's", die te Grissé 55, te Lamongan 15 in getal zijn. Deze dienen tot getuigen bij het voltrekken van huwelijken, en daartoe moeten er dagelijks te Grissé en te Lamongan een zeker aantal in den tempel aanwezig zijn. Hun is het schoonmaken van den tempel opgedragen en vroeger gingen zij de „djakat's" (verpligte giften aan de geestelijkheid) in de desa's ophalen. — Op de Marbot's volgen de „Modin's" die te Grissé 252, te Lamongan 113, en te Sidajoe 291 in getal zijn, waarvan er altijd-ten minsten één of twee in den tempel moeten wezen, om, als er personen in den tempel komen, de gebeden voor hen aan te heffen, en tevens bij voorkomende gelegenheid als getuigen te dienen; alsmede om 's morgens om 4 uur op de „bedoeg" of groote trom, die in den tempel hangt, te slaan, en aldus den tijd des gebeds aan te kondigen, hetgeen zij herhalen, 's middags om 12 uren, 's namiddags om 3½, 's avonds om 6 en om 7, en 's nachts om 12 uur en 's vrijdags, 's morgens om 10 uur, om de inwoners aan den algemeenen kerkdag te herinneren: het heeft mede tot aankondiging van de vasten en andere hoogtijden plaats. — Bij regenten en andere aanzienlijke inlanders begeeft zich de Panghoeloe doorgaans in persoon, om de vasten en hoogtijden aan te kondigen. — Het slaan op de bedoeg, 's morgens om 4 uur, is voor het gebed „Soeboeh," 's middags om 12 uur voor het gebed „Loehoer," 's namiddags om 3½ uur voor het gebed „Asar," wanneer bij hen de avond begint, om 6 uur voor het gebed „Mahrib," om 7 uur voor het gebed „Isa," en 's nachts om 12 uur, om den middernacht aan te kondigen. Voorts is aan de Modin's opgedragen, alle lijken met water te wasschen en in linnen te rollen, en wanneer er personen gevonden worden die door moord, of door zelfmoord, het leven verloren hebben, kunnen deze alleen door Modin's ter aarde besteld worden. — Op de Modin's van den Panghoeloe volgen de Modin's der desa's. Men vindt echter, hoewel zelden, in de binnenlanden eenige katib's, die als zoodanig den rang boven de Modin's van den Panghoeloe, of die der hoofd-negorie, hebben, daar zij dezen titel alleen van den Panghoeloe kunnen verkrijgen. — Er is een aantal geestelijke personen bekend onder den naam van „Santri". Hoezeer dezen niets te maken hebben met de dienst in den tempel, zoo behooren zij echter onder het getal der priesters: hun is de zorg voor de jeugd toevertrouwd, en het onderwijs in de godsdienst, waarvoor zij jaarlijks eene belooning in geld en rijst, genaamd „djakat", van de ouders der kinderen die zij onderwijzen, ontvangen en voorts een aandeel, naar welgevallen van den Panghoeloe, hebben in de „Pitrah badan". — Ook zijn er eenige geestelijke personen, bekend onder den naam van „Alim". Deze vindt men in onderscheidene volksklassen: zij zijn de zoodanigen, die zeer ver gevorderd zijn in het lezen van de Arabische taal en den Koran. Velen hunner reizen op Java, en gaan naar de omliggende eilanden,

om onderwijs te geven in het lezen en schrijven van de Arabische karakters, en in den Kitab: hun bestaan verkrijgen zij meest door het afschrijven en maken van kitab's en koran's, die zij voor aanzienlijke prijzen aan den inlander verkoopen.

De inlandsche geestelijken genieten de navolgende inkomsten: 1°. Gouvernements traktement; 2°. de „djakat padi", dat is, hetgeen door de gemeente gegeven wordt, waaromtrent de wet bepaalt, dat ieder die drie honderd bossen (gèdèng's) oogst, daarvan dertig bossen aan de geestelijkheid moet afgeven, hieronder gerekend alle veldprodukten: minvermogenden, wier oogst minder dan 300 bossen bedraagt, zijn hiervan uitgesloten. In vroegere tijden waren de Katib's belast met het ophalen van deze inkomsten: thans zijn dit vrijwillige giften, waaraan zich alle Javanen onttrekken, door af te wijken van de godsdienst; — de „djakat mas," (goud): hij, die zeven Spaansche matten goud en daarboven bezit, betaalt, van de 7 Sp. m., 1/8 Sp. m.: de meeste inlanders onttrekken zich aan deze opbrengst: zeer weinigen, die hunne godsdienst zeer naauwgezet nakomen, voldoen aan deze bepaling van den Koran; — de „djakat artå" (gereed geld), dat is: van elke 40 gulden, die iemand bezit, één gulden: ook hieraan wordt zeer zelden voldaan; — de „djakat båndå", roelerende koopgoederen, van ieder bedrag ter waarde van 40 gulden, één gulden gereed geld: eenige Arabieren, maar weinig Javanen, voldoen aan deze bepaling; — de „djakat kewan" *) (rundvee) dat is, van de 30 stuks buffels, koebeesten, schapen, geiten enz., één voor de geestelijkheid: deze dienen tot algemeen gebruik bij voorkomende feesten; — de „djakat anak" (kinderen), dat is: een huisvader, die 25 kinderen heeft, moet daarvan één aan de geestelijkheid in eigendom afstaan: zoodanige kinderen worden doorgaands door de ouders, tegen een matig getauxeerden prijs, teruggekocht; 3°. de „pitrah badan", dat is, eene hoofdelijke gift van 5 kati's rijst, katjang, of andere aardvruchten, voor ieder die zulks geven kan. Eenigen voegen hier geld bij: dit is echter naar welgevallen; 4°. de „slawat kawin": de huwelijksgiften, die bij het voltrekken van het huwelijk naar welgevallen gegeven worden. Door aanzienlijke Javanen wordt aan alle tegenwoordig zijnde priesters, hetgeen dikwijls in de honderden beloopt, eenig geld gegeven. De gemeene man betaalt, bij deze plegtigheden, van een gulden tot vier stuivers, aan den Panghoeloe, die dit onder de geestelijkheid verdeelt; 5°. de „slawat soenat" (besnijdenis), voor de volbrenging van de besnijdenis: hiervoor wordt in het algemeen niet meer dan van een gulden tot een kwartgulden gegeven, en deze belooning ontvangt hij, die de besnijding volbrengt. De meeste priesters oefenen deze plegtigheid uit, welke gepaard gaat met gebeden; 6°. de „slawat orang mati," voor het doen van gebeden, bij begrafenissen en reiniging van lijken: dit wordt even als bij de huwelijken gegeven; 7°. de „slawat orang mati," †) voor

*) H. s. „Gewan."
†) Deze twee zaken zullen toch wel niet denzelfden naam dragen.

het doen van gebeden in den loop van 40 dagen na het overlijden: dit wordt eveneens gegeven, maar een minder aanzienlijke som; 8°. de „slawat amil" of „oeman welasan," de elfde penning der waarde van alle goederen, die bij echtscheidingen of sterfgevallen verdeeld worden, door middel van de geestelijkheid; 9°. de „slawat moeloed" ter eere van de geboorte van MOHAMMED, waarbij de priesters geld en maaltijden, naar welgevallen van den gever, bekomen: de regenten voldoen hieraan op den 12den van de maand Moeloed: de mindere hoofden volgen hier op, en zoo verder, naar rang, allen die zulks verkiezen: de Arabieren geven genoegzaam dagelijks ter eere van dezen geboortedag; 10°. de „slawat tadaroes," *) dat is, hetgeen de priesters naar welgevallen des gevers krijgen, bij gelegenheid van sedeka's, of feesten en maaltijden, voor het doen van gebeden: hierin deelen echter alleen de priesters die de gebeden aanheffen; 11°. de „slawat slamatan", hetgeen de priesters, naar welgevallen des gevers, bekomen voor het welgelukken van verzoekschriften, of voor het voorspoedig overkomen van reizenden, of wanneer zij op reis zullen gaan; ook voor het bekomen van regen of het goed slagen van de te velde staande produkten: almede worden door de priesters aan reizende personen briefjes afgegeven, onder de benaming van „djimat", tot behoedmiddel voor ongelukken en rampen, welke den houder konden treffen; hiervoor ontvangen zij van eenige Javanen aanzienlijke sommen; 12°. de „slawat toegel koentjoeng", voor het doen van gebeden, wanneer den kinderen van hun 9de tot hun 15de jaar, ter voorkoming van ongelukken, een weinig haar wordt afgesneden; hiermede wordt verstaan het haar dat op het 5de †) jaar op de kruin van het hoofd blijft groeijen, daar zulks, voor dien tijd, geregeld wordt afgeschoren. De inkomsten hiervan worden het meest door de Santri's genoten, daar alleen bij de aanzienlijke Javanen de panghoeloe of de modin's daartoe ontboden worden. Ook hebben de geestelijken nog eenige inkomsten voor het „tatah" of „papar oentoe" (tanden slijpen), hetwelk op de huwbare jaren moet plaats grijpen, en naar welgevallen eenige malen herhaald wordt, voornamelijk bij het voltrekken van huwelijken of andere plegtigheden.

Voorts hebben de priesters in iedere maand van het jaar godsdienstige maaltijden, die hun door de Javanen worden gegeven, om Gods zegen te verwerven, namelijk:

In de maand Moharam of Soera, wordt ter eere van de hemelvaart van Nabi NGISÅ (Jezus) een maal, bestaande in „boeboer soero §), gegeven, omdat de lieden, die zijne leer niet volgen wilden, hem vermoordden.

In de maand Sapar, worden maaltijden van roode boeboer gegeven, omdat de profeet MOHAMMED zich in een graf verschool, om zich aan de vervolgingen zijner vijanden te onttrekken.

*) H. s. „Todarous."
†) Misschien 15de.
§) Wat hier „Soero" beteekent, weet ik niet.

In de maand Rabingoelawal, kwam MOHAMMED weder uit zijn grot, zoodat men in deze maand een maal gebood van „nasi keboeli" *) en vruchten.

In de maand Rabingoelakir, strafte de vorst OMAR zijn zoon met den dood; men gelastte daarom in deze maand een maal van rijst.

In de maand Djoemadilawal, werd de vorst OSMAN omgebragt door lieden, die zijne bevelen niet wilden opvolgen: men beval tot verzoening een maal van rijst.

In de maand Djoemadilakir, werd vorst ALI vermoord door zijn paardenoppasser: men gelastte, ter zijner nagedachtenis, in deze maand een maal van rijst.

In de maand Redjep sneuvelde de vorst HASSAN, door zijne vijanden: men gelastte dus een maal van roode of witte boeboer.

In de maand Saban of Roewah gaf DJENAL ABIEDIN een maal, genaamd „roewah," ter nagedachtenis van zijn vader HASSAN: na hem heeft men dit nagevolgd in het geven van een maal van rijst.

In de maand Ramelan of Poewasa, kwam Nabi ADAM van den hemel op aarde, zoodat op den 21, 23, 25, 27 en 29sten van deze maand, des nachts een maal wordt gegeven, bestaande in rijst of snoeperijen.

In de maand Sawal, kwam NOACH, tijdens den zondvloed, uit zijne ark: men geeft in deze maand een feest van rijst of snoeperijen.

In de maand Doelkangidah, onderging MOESA (MOZES) eene beproeving, daar hij voorgaf verstandiger dan alle andere menschen te zijn, en daarom was God op hem vertoornd.

In de maand Doelkidjah, wilde IBRAHIM (ABRAHAM) zijn zoon ISMANGIL (ISMAËL), op last van God, ombrengen, doch, vóór het geschiedde, zond God hem een schaap uit den hemel in plaats van zijn zoon: men geeft daarom in die maand een maal van „koeban sapi" †).

De Javanen kunnen zulke feesten zelf houden, doch zoo zij ze niet vieren, dan moeten zij een geschenk aan de geestelijkheid geven, in plaats van maaltijd te houden: dit kunnen zij, naar verkiezing, in spijs of in geld doen.

Lasten van den gemeenen man.

Ook hierin zijn in de laatste jaren aanmerkelijke veranderingen gekomen, hetgeen uit de volgende vergelijking klaarblijkelijk te zien is.

De verpligtingen van de landbouwers, „orang kraman," onder het bestuur der vorsten of regenten, bestonden in het bewerken der regenten-woningen, het bewerken van den stal, keuken, dispens, enz., het dragen van de pieken, enz., de bediening in huis, het gamelan-spelen, het huis schoon houden, het bouwen en onderhouden van huizen voor den Boepati en verdere inlandsche hoofden en hunne kinderen, het aanleggen van tuinen en het maken van wegen, dammen, rivieren en bruggen. Zij, die geen rijstvelden tot aandeel hadden, zoo als ambachtslieden, handelaars of anderen, die geene vaste broodwinning hadden, of pachten betaalden, werden slechts

*) „Keboeli" is mij onbekend.

†) Misschien: „koeijenvleesch" van „kebo" en „sapi" en dus „kebon sapi."

bij enkele bijzondere gelegenheden opgeroepen, om eenig werk te verrigten, maar betaalden hiertegen eene zeer aanzienlijke belasting op de huizen, die doorgaans van 5 tot 8 gulden bedroeg, buiten de jaarlijksche belasting van *f* 2.15, onder den naam van „petik grabak" *), en, onder den naam van „wang pelawang," zeven en een halve stuiver, benevens zes strengen garen, en zes kati's kokosnotentouw, die zonder afwijken van alle huisgezinnen geheven werd. Ieder landbouwer was verpligt van een djoeng sawah-land, dat goed geslaagd was, aan den Boepati op te brengen, 7½ pikol rijst, 75 bossen padi en 5 bossen padi onder den naam „djoedjon" (voor de paarden van den Boepati), en verder van iedere tien kalven, die een landbouwer in een jaar van zijn vee teelde, een kalf, onder den naam van „welasan."

De huur der vischvijvers was jaarlijks, van een goede van *f* 100 tot *f* 150, van een middelsoortige van *f* 50 tot *f* 90, van een slechte van *f* 10 tot *f* 40

Bij feestdagen, huwelijken of besnijdenissen van kinderen van den Boepati, was de gemeene man uit nabij gelegene of groote desa's verpligt, een geschenk te doen, dat gewoonlijk bestond in rijst, buffels, koeijen, kapoenen, eijeren, geld, vleesch, visch, of klappers. Voor het bekomen van een huwelijkstoestemming, waartoe de regenten schriftelijke bewijzen afgaven, was de bruidegom verpligt aan den Boepati te betalen *f* 2 aan kopergeld, benevens twee strengen garen, tien kati's rijst, twee hanen en vier klappers, en voorts, aan de hoogepriesters, eene geldelijke belasting onder den naam van „slawat" van *f* 1 tot *f* 7½. De landbouwer was daarenboven verpligt van iedere 300 bossen padi, 's jaars 30 bossen aan de geestelijkheid af te staan (zie boven), benevens 5 kati's rijst, hetwelk over de geheele bevolking liep en zeer streng gehandhaafd werd. Voorts waren de regenten verpligt, jaarlijks de verpachtingen van het zout van hunne regentschappen te Samarang bij te wonen; alsdan namen zij een gevolg mede van 400 manschappen, waaronder zijn gerekend de bedienden, piekedragers, soldaten, muzijkanten, en geringere bedienden, de Mantri ageng met zijne familie, 12 personen uitmakende: ieder Mantri ageng was gevolgd van 12 of 20 personen: voorts de Mantri alit, Demang's, Kadjinemans, ten getale van ongeveer 20, ieder gevolgd van 4 of 6 personen, bij elkander 700 man: verder ongeveer 150 paarden en 25 of 30 draagstoelen. Alles werd van den gemeenen man geprest, naar evenredigheid van het getal huisgezinnen: de pachters van vischvijvers moesten geen menschen enz., doch alleen reisgeld opbrengen, 2, 3, 4, of 5 Spm. per hoofd, naar evenredigheid van de uitgestrektheid van hunne vijvers. De regenten namen ook één groote of twee kleine pentjalang's mede, om rijst en gamelan's te transporteren. De matrozen van deze vaartuigen werden genomen uit het volk van het regentschap, hetwelk tot de zeevaart behoorde, zonder eenige betaling: als er b. v. 40

*) „Petik grabak" versta ik niet. RAFFLES, Hist. I. p. 335, heeft „grabág or peték".

zeelieden in het regentschap waren, moesten 20 de reis doen, en de 20 anderen een reisgeld betalen van 3, 4, of 5 Spm. ieder. De Mantri ageng en de Mantri alit eischten hun gevolg uit de desa's van hunne distrikten en lieten van de vijftien man, door vijf reisgeld betalen à 4, 5, of 6 Spm. ieder, en namen de 10 anderen mede.

Het volgende namen de regenten naar Samarang mede tot het doen van geschenken:

3 paar met goud gemonteerde paauweveêren waaijers, naar gissing, ter waarde van	Spm.	180
11 paar met zilver gemonteerd	„	82½
11 stukken effen zijde („kling"), waard	„	165
3 stukken geborduurde zijde	„	30
4 „ zijde (pollos)	„	48
6 borstkleedjes	„	26
Gezouten bandengvisch	„	85⅚
Totaal	Spm.	617⅓

Voorts voor geschenken aan onderscheidene heeren:

aan den Ed. heer: 6, met goud gemonteerde, waaijers	Spm.	360.00		
6 stukken zijde (kling)	„	180.00		
3 tonnen gezouten vleesch	„	40.00		
			Spm.	580.00
aan den Petor besaar: twee, met zilver gemonteerde, waaijers	Spm.	15.00		
2 stukken zijde (kling)	„	60.00		
100 „ gezouten visschen	„	16.20		
			Spm.	91.20
aan den Petor Ketjil: 2 stuks, met zilver gemonteerde, waaijers	Spm.	15.00		
1 stuk zijde (kling)	„	30.00		
80 „ gezouten visschen	„	13.10		
			Spm.	58.10
aan den Secretaris-besaar: twee met zilver gemonteerde, waaijers	Spm.	15.00		
2 stuk zijde (kling)	„	60.00		
80 „ gezouten visschen	„	13.10		
			Spm.	88.10
aan den Secretaris Ketjil: twee met zilver gemonteerde, waaijers	Spm.	15.00		
1 stuk, met goud geborduurde zijde	„	20.00		
50 gezouten visschen	„	8.40		
			Spm.	43.10
aan den Majoor eveneens			„	43.10
„ „ dº. boeloe-boeloe eveneens			„	43.10
aan den Onder-majoor, twee, met zilver gemonteerde waaijers	Spm.	15.00		

1 stuk zijde (polos) . . . . Spm. 16.00
50 gezouten visschen . . . . „ 8.10
——— Spm. 39.10

aan den Bandar laut (waterfiskaal): eveneens. . . . . . „ 39.10
„ „ Toekang lodji . . . . „ 39.10
„ „ Fiskaal . . . . „ 39.10
„ „ Translateur: twee, met zilver gemonteerde
waaijers . . . . Spm. 15.00
2 stuk zijde (polos) . . . . „ 35.00
50 gezouten visschen . . . . „ 8.10
——— Spm. 58.10

aan den Kjai adipati van Samarang: twee stuks
zijde (polos). . . . . Spm. 32.00
80 gezouten visschen . . . . „ 13.10
——— Spm. 45.10

aan den Kjai Kerta Basa: twee zijden borstkleed-
jes . . . . Spm. 20.00
50 gezouten visschen . . . . „ 8.10
——— Spm. 28.10

Totaal . . Spm. 1237.20

Indien een regent om bijzondere redenen werd verschoond van te Samarang te komen, moest hij evenwel de gewone geschenken zenden.

De lasten, die de gemeene man thans draagt, zijn: de landrenten der ongebouwde en gebouwde middelen, koffijtuinen, sirihtuinen, vischvijvers, en nipahbosschen, en de heffing op de basar's, goederen, vischvangst, overvaarten en veeren, en wijders zijn zij verpligt de bruggen, wegen en rivieren, alsmede de waterleidingen, dammen en beschoeijingen aan te leggen en in een goeden staat te onderhouden. Voorts komt het onderhoud der geestelijkheid geheel ten hunnen laste (zie boven). Echter worden onder de artikelen, die de gemeene man, naar 't gevoelen der weldenkenden, verpligt is aan de geestelijkheid af te staan, alleen begrepen: de pitrah badan, de djakat padi, de slawat soenat, en de slawat orang mati; terwijl de overige giften naar welgevallen des gevers bepaald zijn, waaraan de meeste Javanen zich onttrekken. Onder de landrenten van ongebouwde eigendommen worden begrepen de veldprodukten der sawah's (bewaterde velden) benevens de aard-, veld- en boomvruchten van de tagal (onbewaterde landen). De boomvruchten bepalen zich echter alleen bij de kokos, pinang, aren, siwalan, tamarinde en eenige andere vruchten, die buiten de desa's gevonden worden.

Om in de aandeelen, die het Gouvernement van deze produkten heeft, in verband met de onderscheidene soorten van velden, doelmatig te werk te gaan, zijn er voorschriften aan de inlandsche regenten en de beambten van de kontrôle van de landrenten gegeven, om rapporten van de maandelijksche aanplantingen en den staat der kultures in te leveren, waarbij de uitgestrektheid van de in elke maand bebouwd wordende en onbebouwd

blijvende velden, van ieder desa afzonderlijk wordt opgegeven: verder de achtereenvolgens rijp zijnde en geoogst wordende sawah- en tagalvruchten, met vermelding van de hoeveelheden der produkten, die door de onderscheidene soorten van velden zijn afgeworpen, en rekapitulatie- of zoogenaamde tauxatie-rapporten, onder toezigt van de beambten met de kontrole belast, door de distriktshoofden (wedana's) gemaakt, waaruit het werkelijk produkt blijkt en waaruit, ter sekretarie der residentie, [illegible] berekeningen gemaakt worden van de geldswaarde der produkten, naar de bestaande prijzen in de onderscheidene distrikten [illegible]. [illegible] wordt als aandeel voor het Gouvernement [illegible]:

van de sawah-velden:

1e soort, 1/2 van het produkt: 2e soort, [illegible] van het produkt. 3e [illegible] 1/3 van het produkt.

van de tagal-produkten:

1e soort, 2/5 gedeelte; 2e soort, [illegible] gedeelte. 3e soort, [illegible] gedeelte.

Deze aandeelen worden echter [illegible] landbouwers, daar deze, voor de oogst of het snijden der padi, [illegible] gedeelte afstaan aan allen, die daaraan behulpzaam zijn. [illegible] omtrent op te merken, dat deze [illegible] berekeningen [illegible] waarborg en spekulatie van den residentie [illegible]. [illegible] aanslag, terwijl tot basis van den aanslag deze berekening, [illegible] lijk, in verband met het betaalde in vroegere jaren wordt [illegible].

Onder de belasting op de gebouwde eigendommen worden alleen de huisrenten begrepen, eene jaarlijksche [illegible] belasting van een [illegible] gulden van iedere woning, toebehoorende aan [illegible]. [illegible] die geene landbouwers zijn, en voor wie deze belasting [illegible].

De inkomsten of aandeelen van de koffijtuinen voor het Gouvernement zijn bepaald bij besluit van Kommissarissen-Generaal van 7 November [illegible], n°. 17.

Daar de Gouvernements-aandeelen der sirih-tuinen niet bepaald zijn, nademaal het model van den legger en dat van het grootboek van [illegible] middel, toegezonden bij missive van den generalen Inspecteur n°. [illegible], van [illegible] Augustus 1818, wel aanduidt dat de aanslag of verhuur [illegible], en de tuinen worden verdeeld in tuinen van de 1e, 2e en 3e soort, zonder echter te bepalen, welke tuinen al, dan niet, van de eerste soort zijn, en hoeveel van dezelve moet worden betaald, heeft men hierin den volgenden maatstaf gevolgd: tot de 1e soort sirih-tuinen zijn gerekend, die waarvan de 100 boomen door elkander 800 bossen kunnen opleveren: hiervan is het Gouvernements-aandeel gerekend de helft of 400 bossen. De 2e soort sirih-tuinen zijn die, waarvan de 100 boomen 600 bossen opleveren en waarvan het Gouvernements-aandeel op 2/5 is bepaald. De 3e soort zijn die, waarvan de 100 boomen 400 bossen kunnen geven, en waarvan het Gouvernements-aandeel op 1/3 is gesteld. De geldswaarde is gesteld of wordt berekend naar den middelbaren marktprijs, zoo als die in de distrikten bestaat. De inkomsten voor het Gouvernement van de vischvijvers,

spruiten voort uit eene vijfjarige verpachting, overeenkomstig het besluit van hunne Excellentiën Commissarissen-Generaal, in dato 27 November 1818, n°. 19, en geeft het regt van vruchtgebruik der vijvers aan den pachter, die ze, tegen zeer aanzienlijke winsten, aan den gemeenen man of oorspronkelijken bezitter uitgeeft, waardoor men dit middel als een der belangrijkste lasten kan beschouwen, wanneer men in aanmerking neemt, dat het aanleggen van vischvijvers veel arbeid vereischt. De nipah-bosschen worden den oorspronkelijken eigenaren, tegen eene jaarlijksche belasting, afgestaan, waarvan de Gouvernements-aandeelen bij wijze van tauxatie bepaald worden, berekend naar de helft van de afwerping, en tegen $22\frac{1}{2}$ stuiver de 100 „atappen" 1e soort: 15 stuivers, voor de 2e soort, en $7\frac{1}{2}$ stuiver, voor de 3e soort. De 1e soort nipah is gerekend te zijn die, waarvan de 100 boomen 600 atappen kunnen opleveren. De 2e soort is die, waarvan de 100 boomen 400 atappen opleveren. De 3e soort die, waarvan de 100 boomen 200 atappen opleveren.

De inkomsten van het Gouvernement uit de heffing op de basars, goederen, vischvangst, overvaarten en veeren, spruiten uit jaarlijksche verpachtingen voort: deze geven het regt aan den pachter om zoodanige heffing te doen, als bij de bijzondere pachtvoorwaarden, gearresteerd door den Hoofd-direkteur van Finantiën, bepaald wordt.

Daar de inlandsche geestelijkheid slechts wettige aanspraak heeft op een tiende van het gewas op de padi-velden, zoo kan men nagenoeg rekenen dat, als men het vijfde gedeelte voor den oogst van het geheele produkt aftrekt, de gemeene man tot aandeel behoudt:

van de sawah-velden:

1e soort $2\frac{7}{9}$. 2e soort $2\frac{17}{54}$. 3e soort $2\frac{1}{12}$.

van de tagal-produkten:

1e soort $1\frac{2}{3}$. 2e soort $1\frac{1}{2}$. 3e soort $1\frac{1}{3}$.

Waarbij men moet opmerken, dat tegenwoordig de meeste Javanen zich van de betaling van de djakat padi aan de geestelijkheid onttrekken, daar deze opbrengst thans niet meer wordt gehandhaafd, en dat allen, wier oogst minder dan 300 bossen padi bedraagt, van deze belasting zijn verschoond, uit hoofde van minvermogendheid, die alsdan, gelijk alle anderen, met de voldoening van vijf kati's rijst of andere veld-produkten, onder de benaming van „pitrah badan", volstaan kunnen.

Het onderwijs.

Het onderwijs bij de inlandsche bevolking is zeer gebrekkig. Plaatselijk onderwijs in lezen en schrijven van de Javaansche taal wordt in deze residentie niet gegeven, ofschoon er wel menschen zouden gevonden worden, die daartoe de vereischte bekwaamheden hebben. De jeugd wordt echter in het bidden en het lezen der Arabische taal onderwezen: hiermede wordt een begin gemaakt als zij twee jaren bereikt hebben: het wordt hun door de dorpspriesters of andere bekwame Javanen geleerd. Slechts een gering deel der bevolking, men kan zeggen van de honderd één, kan Javaansch lezen

en schrijven. De zonen van regenten en andere fatsoenlijke Javanen kunnen allen lezen en schrijven, hetwelk hun door de groot-mantri's geleerd wordt, en velen hunner schrijven zelfs het Maleisch met goede Hollandsche letters.

Het volkskarakter.

De ingezetenen zijn over het algemeen aan geene ondeugden verslaafd: zij zijn evenwel niet vrij te pleiten van behebt te zijn met vooroordeelen, zoowel in het godsdienstige, als in zaken van het gewone leven. Zij hechten een blind geloof aan zoodanigen hunner hoofden of geestelijken, aan wie zij hun vertrouwen schenken, op wier wenken zij dikwerf, zonder eenige reden daarvoor te kunnen geven, voor vele buitensporigheden vatbaar zijn. Speelzucht, veelwijverij en liefdeloosheid zijn zeker de grootste en meest algemeene gebreken, die onder de massa des volks heerschen, en waarmede zelfs de aanzienlijke hoofden besmet zijn. Deze zijn echter goed van inborst: maar weinigen voldoen aan de wetten hunner godsdienst, en zij zijn over het algemeen afgunstig, en groote liefhebbers van pracht en vermaak. Buitendien is de Javaan van een stillen aard: valschheid of verraderlijkheid ontmoet men bij hen zelden: maar zij kennen, vooral in de binnenlanden, in hunne wraak geene grenzen: de dood moet veelal het ongelijk hun aangedaan uitwisschen, en dit is welligt een gevolg van hunne eenvoudigheid. De Javaan wordt dikwijls als lui, vadsig, dom en bijna onvatbaar voor het goede beschouwd, doch men mag zijn tragen en vadsigen aard veeleer toeschrijven aan den staat van eenvoud waarin hij leeft, daar hij door geene behoeften tot meer werk of nijverheid wordt aangespoord, en hij zich volkomen gelukkig acht, wanneer hij in het bezit is van eenige vrouwen, een paard, een haan en een weinig opium, en eenige zaken tot uiterlijke pracht; al het meerdere maakt hem maar ongelukkig en doet hem in een staat van onrust leven, door de vrees dat zijne eenvoudige woning niet genoegzaam voor aanvallen beveiligd is. En wanneer men daarbij in aanmerking neemt dat de Javaan, in alle standen, niet alleen uit zijn aard een minnaar is van knevelen, maar zich gelukkig acht wanneer hij dit op zijn beurt kan uitoefenen, zoo moet men zijne traagheid niet aan luiheid, maar aan den geringen staat van beschaving en behoefte toeschrijven. Hiervan zal ieder, die dagelijks met den Javaan verkeert, overtuigd zijn, als hij ziet dat alle werkzaamheden, van welken aard ook, met gewilligheid door den Javaan worden volbragt, zoo hij slechts met gepaste middelen daartoe wordt aangezet; en wanneer men zulken ontmoet, die door den dagelijkschen omgang met den Europeaan eene meerdere beschaafdheid hebben verkregen, dan betuigt men niet alleen dat zij voor alle geestkracht vatbaar zijn, maar zelfs tot zeer nuttige personen voor de maatschappij kunnen worden opgeleid.

Het eiland Biliton, sedert 1851.

(*Vervolg van blz.* 31.)

Er werd thans besloten, dat wij een togt zouden doen naar de overige gedeelten van het eiland, en ofschoon men wist, dat de tijd ons niet zou veroorloven een zoo naauwkeurig onderzoek te doen als in de vallei van den Tjiroetjoep, zoo hoopten wij echter dat de commissie door de reeds verkregene ondervinding in staat zou gesteld zijn, om, binnen korten tijd, een vrij naauwkeurig onderzoek naar den aard van den grond te kunnen doen.

Wij waren nu allen in de wêer, om ons voor onze expeditie voor te bereiden, die wij gedeeltelijk te voet, gedeeltelijk in 3 praauwen zouden ondernemen. De groot en huguenin vertrokken met eenige koelies naar het noorden op den 4den October. De heer waanders was, nadat hij zijn verslag had opgemaakt, reeds naar Banka vertrokken. Zijne afreize deed ons allen leed, daar hij een hoogst nuttige en aangename reisgezel was geweest.

In de eerste praauw bevonden zich de heeren van tuijl en loudon; de tweede, met den kok en allerlei proviant aan boord, diende tot keuken, en in de derde bevond zich kasagoes, de broeder van den depati, aan het hoofd eener eerewacht: hij zoude ons tevens de noodige inlichtingen omtrent de verschillende lokaliteiten geven. Iedere praauw was bemand met 15 tot 20 Sika's, die ons bij stil water 5 à 6 mijlen in het uur konden voortroeijen. Deze praauwen zijn zonder dek, van achteren en van voren zeer puntig, en ongeveer 40 voet lang. Zij hebben eene lange spitse mast, die, volgens de gewoonte der Sika's, met een stevig hoofdtouw, uit rottan vervaardigd, zoodanig wordt overgehaald, dat zij met eene sterke bogt aan de loefzijde overhelt. Een lange ra, met een kadjan-matten zeil, wordt aan deze mast opgeheschen en met een stevigen wind zeilen deze scheepjes vrij goed. Over het achterste gedeelte van de praauw is een kadjan-mat over een stok gehangen, om ons bij dag voor de zon en des nachts, wanneer wij in de praauw slapen, voor den dauw te beschutten.

Wij zullen thans ons verhaal in den vorm van een dagboek, gedurende de reis opgemaakt, vervolgen.

Zaturdag, 4 October 1851. Wij gingen ten 4 ure na den middag onder zeil, waarbij, van het fort en de praauwen in de haven, saluutschoten werden gelost, en een geweldig, oorverdoovend leven op al de gamelans werd gemaakt. Een zacht windje bragt ons op de hoogte van kaap Gemang, alwaar wij ten 8 ure, bij Tandjong Biënga, het anker lieten vallen.

Zondag, den 5. Een regenbui en hevige weste-wind noodzaakten ons dien nacht, de praauw digter onder den wal van een eiland te sturen,

waar wij in veiligheid lagen. Niettegenstaande den regen bragten wij den nacht zeer goed aan boord door. Nadat wij des morgens een kop koffij gebruikt hadden, stuurden wij op de kust aan, baadden ons en wandelden langs het strand. De oever bestaat uit fijn wit zand en de schoonste boomen groeijen, tot op weinige schreden van de zee, langs de kust. Nadat wij eenige malen de aarde hadden uitgewasschen om naar erts te zoeken, hetgeen niets dan koppong opleverde, wandelden wij tot aan Tandjong Pajang, de N. W. punt van het eiland, waar de regen ons dwong aan boord terug te keeren. Al de rotsen langs de kust zijn van graniet en zeer schilderachtig gelegen. Wij wierpen toen het anker uit tusschen Tandjong Kalawan en een eilandje, waar wij tot 12 uur bleven liggen; toen werd koers gehouden naar Sidjoek, waar wij ten 4 ure aankwamen en DE GROOT, die de reis over land had gemaakt, aan het huis van den ingebei vonden, op twee mijlen van de rivier gelegen. Deze ingebei is een der vier hoofden van dien naam, welke, nevens en onder den depati, de vijf distrikten, waarin Biliton verdeeld is, besturen. De depati bestuurt zelf het distrikt van Tjiroetjoep; de vier overige distrikten namelijk: Sidjoek, Boeding, Badau en Blantjoe worden door ingebei's, onder den depati, beheerd.

Maandag, den 6. In drie rivieren, ten zuiden gelegen, naar tin gezocht. Wij vonden zeer weinig, doch zeer fijn erts, dat veel op koppong geleek. Wij vernamen tevens, dat bij den Goenong Sekajoe het tin als het ware met lepels te scheppen was. ACHMET kwam te huis met eenig schoon tin van soengi Doelan.

Dingsdag, den 7. Wij vertrokken ten 6½ ure en vonden, op 1½ palen afstands, soengi Doelan liggen; die plaats schijnt veel te beloven; het tin is daar rood en goed. Wij gingen verder naar soengi Balansat, ½ paal ten oosten gelegen, waar wij een schoone en sterke stroom zagen, 8 el breed, waarin goed en grof tin gevonden wordt, en wel in genoegzame hoeveelheid om als koelit bewerkt te worden. Het water en de grond schijnen beide gunstig voor eene ontginning, en bij een goed onderzoek zal welligt op die plaats een kollong kunnen worden aangelegd. Wij baadden ons in het helder water, en wandelden regt door tot soengi Sinkali, een tak van de Sidjoek; die rivier is 12 el breed, 6 voet diep en stroomt zacht. Wij gingen van daar nog 4 palen verder tot aan kampong Bajang. De zon was dien dag zeer stekend en de stralen kwamen zoo loodregt neder, dat, van een stok, die in den grond werd gestoken, hoegenaamd geene schaduw zigtbaar was; thans viel een zware regen. De inwoners hadden een nieuw pad aangelegd om ons van de rijke tingronden van Goenong Sekajoe af te houden.

Woensdag, den 8. Wij vertrokken om 7 ure naar den Sekajoe, nadat wij vele moeijelijkheden met de Orang Darat (de inwoners der binnenlanden) gehad hadden, die ons genoemde plaats niet wilden laten zien; na eene vermoeijende wandeling van 5 mijlen rond de Z. W. zijde van den G. Sekajoe, kwamen wij aan een koelit-grond, die zeker zeer rijk in tin is, doch welke zoo klein is, dat 3 of 4 man er slechts zullen kunnen werken, hetgeen 60 of 70 pikols zou kunnen opbrengen. Het tin was

van goede gehalte. Hoezeer deze grond inderdaad rijk was, betwijfelen wij nog of de inlanders ons wel de beste plaats hadden getoond. De stroomen in de nabijheid hielden ook tin in; zij ontspringen op den G. Sekajoe en stroomen naar het N. W. De Sinkali schijnt ook goed tin te bevatten; het is waarschijnlijk, dat die rivier er zelfs rijk aan is. Wij hadden 12 mijlen afgelegd, zonder zelfs te ontbijten, kwamen ten 3½ ure zeer vermoeid te huis en sprongen dadelijk in den kali, om ons te baden. Dezen dag zagen wij vischnetten, waaraan de inboorlingen tin hadden bevestigd, om ze te doen zinken. 't Was de eenige maal, dat wij op Biliton eenig gebruik zagen maken van tin. Maar de inboorlingen trachtten ons wijs te maken, dat dit tin door hen in eene andere kampong, verre van daar gelegen, gekocht was.

Donderdag, den 9. Ten 7 ure vertrokken wij naar Soengi Padang en doorwaadden eenige riviertjes. In het eerste vonden wij niets. In het tweede en het derde riviertje, Soengi Saban Rajoe genaamd, vonden wij vrij goed tin, doch zeer weinig water. Drie of vier man zouden hier kunnen werken en welligt zal men lager, de rivier af, een kollong kunnen aanleggen. Deze riviertjes ontspringen op een heuvel in het zuiden, goenoeng Moeniang genaamd, en loopen noordwaarts naar zee. Wij kwamen ten 10½ ure bij de kampong Padang aan; de rivier is daar 30 ellen breed; wij vonden hier onze praauwen, die van Sidjoek daarheen gestevend waren. Een halve mijl van de kampong Padang af, vindt men overal zeer schoon ijzererts. Ten drie ure na den middag voeren wij de Padang op; die rivier ontspringt in het zuiden; zij is zeer diep, doch haar water stroomt zeer langzaam. De oevers zijn met een soort van gewas, in 't Engelsch „mangroves" genaamd (rasipora) bedekt; de rivier, die eerst 30 el breed is, wordt langzamerhand naauwer en naauwer; 2½ palen opwaarts, is zij slechts 10 el breed en konden wij niet verder komen. Wij waschten het zand uit en vonden tin. Men vindt over eene uitgestrektheid van twee mijlen veel graniet en elvan langs de oevers. Ten 7 ure keerden wij naar de kampong terug; — het was een schoone nacht; onze lage, zwarte praauwen met hunne vooroverhangende masten, de voorover gebogen takken der overoude schoone boomen, het licht der maan, dat door de rivier teruggekaatst werd, dit alles vormde een schoon tafereel, terwijl daarbij het woeste gezang der Sika's over het water klonk. Onze Sika's kwamen ons vragen, of zij in dien nacht de Sika's van hier mogten gaan vermoorden; er waren slechts negen, zeiden zij, en zij konden het zeer gemakkelijk doen.

Vrijdag, den 10. Wij besloten te water naar Boeding te vertrekken. De Sika's, die hier gevestigd zijn, kwamen ons om ampon verzoeken; wij schonken dit hun gereedelijk, daar wij niet wisten wat zij misdaan hadden; wij gaven hun een brief mede voor den depatti, in wiens handen zij een eed van onderwerping zouden afleggen, benevens de belofte niet meer te zullen zondigen; wij gaven hun tevens een bon voor twee pikols rijst, toen zij ons zeiden dat zij niets te eten hadden. Een onzer mandoors

ging met hen huiswaarts, daar hij een doorn in den voet had gekregen. Van kampong Padang tot aan de monding van de rivier, is de afstand 500 ellen; op de bank, die voor de monding ligt, was slechts 3 voet water. Regt ten zuiden van daar is een kanaal, en voor de monding ligt een hoog eiland, Poeloe Moeloet genaamd, dat die monding beschut; het kanaal ligt tusschen het eiland en een zandbank, die ten westen van Poeloe Moeloet gelegen is. De baai tusschen het eiland en de monding is eene veilige ankerplaats. Wij zeilden nu, ten Z. O., een ander kanaal in, dat tusschen de zandbanken en den vasten wal ligt, en ongeveer 10 palen verder kwamen wij in de Boeding-baai en gingen in de Z. O. bogt daarvan aan wal. Deze baai is zeer ondiep en loopt ongeveer 4 mijlen landwaarts in; de oevers zijn met „mangroves" bedekt en zijn zeer moerassig. Wij wandelden ongeveer 2 palen ver naar Kampong Boeding, aan den ingebei toehoorende, waar wij ten 7 ure aankwamen. Het land is laag en onbelangrijk; de huizen zijn hier beter dan in het westen. Het ziet hier niet tinachtig uit.

Zaturdag, den 11. Wij wonnen dien dag berigten in nopens de landstreek, bestelden de noodige koelies om de reis naar Boerong Mandie voort te zetten en teekenden de peilingen en waarnemingen op de kaart aan. Ofschoon de hitte op den vorigen dag zeer groot was geweest, was de daarop volgende nacht scherp koud.

Zondag, den 12. Wij vertrokken ten 6½ ure en kwamen eerst ten 12½ ure te Pring. Ofschoon de weg daarheen slechts 5 palen lang is, reizen wij, daar wij steeds den grond onderzoeken, zeer langzaam. De weg, die naar Pring voert, is zeer kronkelend, in eene Z. O. rigting, dwars door eene weinig belangwekkende landstreek. Wij ontmoetten op onzen weg slechts twee stroomen, die verdienen te worden vermeld en dezen bevatten geen tin. De berigten, door de inlanders gegeven, en die, zoo als gewoonlijk met dezen het geval is, geheel onjuist waren, hadden ons doen verwachten, dat de praauwen ongeveer op deze hoogte in de rivier zouden liggen, om ons op te nemen; wij wisten niet waar wij ze nu zouden vinden en bleven dus hier op berigten wachten. In het midden van den nacht kwam een bode aan om ons te zeggen, dat de praauwen aan de mond van de rivier lagen. Wij hadden onzen togt gestaakt aan den voet van eene reeks heuvelen, die naar het Z. O. loopen en zich tot Boerong Mandie uitstrekken; zij schenen geen tin te bevatten, ten minste niet als koelit; en al was er tin, zou men hier toch niet kunnen werken, aangezien dit het eenige gedeelte van Biliton is, waar water ontbreekt.

Maandag, den 13. Wij waren nog steeds in het onzekere, waar wij onze praauwen zouden vinden en zonden dus een mandoor naar zee toe om te zien of zij daar nog lagen. Hij kwam terug met het berigt, dat een sampan gereed lag om ons naar zee te brengen, aangezien de praauwen de rivier niet in konden komen. Wij pakten dus ons gereedschap op en kwamen na eene wandeling van twee mijlen aan de plaats in de rivier Pring, waar de sampan lag. Deze rivier, waarvan het water zeer lang-

zaam stroomt, is zeer ruim en de oevers zijn van mangroves en slib voorzien. Nadat wij de bogten van de rivier eenige uren lang waren afgevaren, kwamen wij aan zee. Deze rivier is even diep als de Padang en bij de monding, die 80 el breed is, hadden wij bij half-tij 6 voet water. Wij roeiden tegen den wind op, stuurden Z. ten O. (hetgeen hier de rigting van de geheele wal is), zeilden verscheidene kreeken voorbij en kwamen ten 7 ure te Telok Boerong Mandie aan. Hier gebruikten wij het middagmaal en bragten vervolgens den nacht in de praauwen door.

Dingsdag, den 14. Wij waren ten 5 ure op de been. Het was een schoone morgen. De oever bestaat uit fijn wit zand, hetgeen een aangenaam gezigt oplevert, wanneer men langen tijd de moerassige „mangroves" onder de oogen gehad heeft. Wij zagen eenige wilde varkens, die bij laag water schelpdieren trachtten te vangen, doch wij konden er geen onder schot krijgen. Het is zeer aardig, de Sika's in water, dat eenige voeten diep is, de visch te zien naloopen, die zij met verwonderlijke vlugheid met hunne lansen wisten te raken en aldus vangen. Zij schreeuwden daarbij luidkeels en liepen tot onze niet geringe verbazing met hunne naakte voeten over de scherpe koraalrotsen. Wij wierpen het anker uit op de hoogte van Telok Ontong en wandelden in de baai langs het strand, waar men een verrukkelijk schoon uitzigt heeft. De grond is tot aan den breeden zandoever met schoon houtgewas bedekt; op den achtergrond ziet men de heuvels van Boerong Mandie. De baai is diep en de ankergrond is er goed, terwijl de praauwen bovendien beschut werden door een ten oosten gelegen eiland. De darat (het land) is zeer boschrijk; de boomen zijn er groot en schoon. Wij onderzochten soengi Maas, en vonden wel groote hoeveelheden ijzerhoudend zand, maar geen tin. Het bivouac was aangenaam gelegen, en daar wij tegenwind hebben, blijven wij heden hier. In den namiddag gingen wij naar de uiterste punt van Boerong Mandie, waar de heer DE GROOT een klein brokje zuiver koper in den steen van een rotspunt vond. Hoewel wij ijverig zochten, vonden wij wel nog eenig kopererts in de rots, doch geen gedegen koper meer. Al de rotsen zijn metaalhoudend, maar bevatten meer ijzer dan tin. — Wij lieten des namiddags de Sika's naar duiten grabbelen, duiken en hardloopen, waarbij zij veel kracht en behendigheid aan den dag legden. LOUDON joeg tot 8 ure de wilde varkens na en kwam vermoeid, maar zonder wild, te huis.

Woensdag., den 15. Wij zonden dien dag eenige mannen uit om ons een weg in het zuiden te banen, ten einde ons naar de vallei van de Lolo te kunnen begeven; deze rivier stroomt tusschen twee bergen, nabij Boerong Mandie. Wij kwamen, door nu eens te voet te gaan, dan weder in den sampan te roeijen of wel door over de rotsen met de grootste moeite heen te klauteren, bij de monding van de Lolo aan, die in eene baai in het zuiden uitloopt. De monding is ondiep en moerassig. Wij legden het grootste gedeelte van den terugweg, bij eene hooge zee, in den sampan af. De meest N. O. gelegene der drie bergen loopt steil in zee neder en vormt een schiereïland; hij is met schoon en zwaar houtgewas begroeid; de kust

is hoog en rotsachtig en groote granietbrokken zijn hier en daar verspreid. De groot kwam terug over den nieuwen weg, die veel korter dan de onze was, daar de eerste het smalste gedeelte van het voorgebergte, 1½ palen breed, doorsnijdt. De oostelijke oever is nog hooger, doch ten zuiden van de Lolo schijnt het land tot T. Mangar zeer laag te zijn; wij zagen die plaats, op 12 palen, ten Z. Z. O. van het voorgebergte van Boerong Mandi liggen. De oever bestaat ten zuiden uit fijn wit zand. Men zeide ons, dat wij in den Oost moesson de Mangar niet zouden kunnen binnenkomen, en aangezien er geene eilanden digter aan den wal zijn, dan op 10 mijlen afstand, zoo vreesden wij geene schuilplaats te zullen vinden, waarom wij het wenschelijk achtten zoo spoedig mogelijk terug te keeren.

Donderdag, den 16. Storm en regen kondigden ons gedurende dien geheelen nacht de verwisseling van den moesson aan. Wij rekenden met onze koelies van Boerong Mandi af, en bragten onze goederen aan boord om terug te keeren. Wij zonden Achmet uit, om een emmer erts te halen, dat wij naar Engeland zullen zenden, om het daar te laten onderzoeken. Wij hebben hier niets gevonden dan die soort erts, die, naar onze meening, ijzer of titanium is. De groot gelooft, dat er een zeer gering gedeelte erts onder is; in allen gevalle, zal het wel der moeite waardig zijn, het te ziften. Overigens zijn al onze waarnemingen in deze geheele bogt zeer oppervlakkig geweest; wij hebben zelfs geen enkele put gegraven. Wij vertrokken ten 10½ ure en wierpen ten 1½ ure het anker te Telok Boeding uit om het middagmaal te gebruiken. Wij vertrokken weder ten 3 ure en ankerden des nachts te Telok Padang, waar wij nog eenige peilingen deden om die op onze kaarten te verifieren.

Vrijdag, den 17. Wij vertrokken te 5 ure en moesten tot 9 ure roeijen; toen stak de wind op. Padang schijnt ons zeer goed gelegen om er een etablissement te vestigen. Al is de monding der rivier niet diep genoeg voor groote schepen, kunnen zij evenwel in elk jaargetij eene veilige ankerplaats vinden onder de eilandjes bij de kust; Padang ligt bovendien te midden van een goed tindistrikt. Wij kwamen ten 12 ure in een van de baaijen van T. Biënga aan, waar wij ontbeten. Ten 7 ure kwamen wij te huis onder het gebulder van het geschut, de muziek der gongs en het licht eener illuminatie. Het scheen ons toe, dat de noordkust ook door kleine vaartuigen kan worden omgevaren, daar tusschen de rotsen, die op 1 of 2 mijlen langs den wal verspreid liggen, eene soort van kanaal gevormd wordt, waarin men altoos veilig is. Wij zijn verheugd, dat wij weder te huis zijn, want zóó beschouwen wij Tandjong Goenong reeds.

Zondag, den 18. Wij gingen naar Lesong Batang om de mijn aldaar te bezigtigen. Wij waschten tin in de koelit uit en meenden te mogen besluiten, dat de grond beneden de tabat zeer rijk zal zijn. Dekker maakt alles met den meesten spoed in gereedheid en morgen zal de kollong, na het onmisbare feest, geopend worden.

Maandag, den 20. Wij bragten den dag met het maken van voorbereidselen voor onze nieuwe reis naar het zuiden door.

Dingsdag, den 21. Het anker werd des morgens geligt en wij zeilden, bij laag water, naar T. Tikar op 4 mijlen zuidwaarts afstands gelegen. Wij stuurden naar den wal, baadden ons en gebruikten het ontbijt, waarna wij ten 12 ure naar T. Roe zeilden; tot hiertoe zagen wij niets dan fijn zand op den oever, doch van T. Roe loopt eene diepe baai regt oost, over eene uitgestrektheid van drie mijlen, langs eenen met „mangroves" bedekten oever. In het noordelijk deel van de baai, stort zich de rivier Brang in eene bogt uit, waar wij het anker wierpen om den nacht door te brengen.

Woensdag, den 22. Wij voeren de Brang op, die naar het Oosten stroomt, tot op ongeveer 4 mijlen, waar wij eene landingsplaats vonden, van waar een voetpad naar de kampong Tjangkok leidt. De geheele kampong, eene der grootsten van het geheele eiland, bestaat uit 8 huizen, waar langs een beekje stroomt. Wij waschten de aarde uit en vonden eenig goed tin, doch daar er een regenbui nederviel, konden wij ons onderzoek niet verder voortzetten. De kampong, is een net dorpje; een berigt van groot belang, dat men ons mededeelde en dat wij bewaarheid vonden, was dat de heuvelen, die men in het zuiden van Tjiroetjoep ontdekte, ook tin opleveren. — Ten 12 ure keerden wij naar onze praauwen terug, voeren de rivier af en de baai weder in, waarbij onze Sika's om het hardst roeiden. De Brang is ongeveer 40 el breed en zeer diep, de oevers zijn met „mangroves" bedekt, doch eenige schreden landwaarts in, is de grond droog en dor en houden de „mangroves" dus ook op. — Wij hadden op eene plaats in de Brang-rivier de aarde uitgewasschen en tin gevonden. — Wij lieten het anker vallen op de hoogte van T. Doedat, waar wij den nacht doorbragten. Wij waren, in de baai, Soengi Tebal voorbijgezeild, waar volgens de berigten ook tin gevonden werd, doch wij konden het, wegens den weinigen tijd die ons overbleef, niet onderzoeken. — Deze geheele baai is zeer ondiep, doch is, even als de Brang, voor kleine vaartuigen bevaarbaar, en is alzoo voor ons doel geschikt. De hoofden der zeeroovers, MARANTJANG, MAMINA, enz. bragten ons een bezoek; zij liggen op dit oogenblik met hunne praauwen rondom ons en maken met hun gezang en de muziek hunner gongs een helsch rumoer. — T. Roe en T. Tammelang inéén liggende maken Z. 17° O.

Donderdag, den 25. Wij roeiden de Doedat op, die voor aan eene smalle baai gelegen is; wij waschten de aarde op ½ paal van de monding uit en vonden er niets in. — Wij wandelden eenige honderde schreden verder, tot dat wij aan een andere bogt van de rivier kwamen en vonden koppong. — Hier van daan gingen wij nog naar een andere bogt, waarin wij evenmin iets vonden. — Daarna keerden wij naar de praauwen terug. — Na het ontbijt hielden wij koers naar soengi Embalong, waar wij ten 4 ure na den middag aankwamen. Bij de monding is de rivier ondiep, doch verder op is zij dieper; de waterkant is met mangroves bedekt. — Een halve mijl verder gingen wij aan land en werden door den ingebei met 30 volgelingen ontvangen, die ons ½ paal verder naar zijn kampong geleidde. Wij gebruikten het middagmaal en maakten ons gereed, om den

volgenden morgen onzen togt te vervolgen. De geheele kampong van den ingebei bestaat uit 4 huizen; hij heeft bovendien drie goede praauwen met verscheidene stukken geschut, in de rivier. De wegen schenen beter onderhouden, en al wat wij rondom ons zagen scheen er beter uit te zien dan al wat wij tot heden hadden ontmoet.

Vrijdag, den 24. Ten 6 ure vertrokken wij naar Goenong Bloeroe, die 5 palen ten Z. O. van hier gelegen is. Wij klommen den berg op, die op ongeveer 1000 voet wordt geschat en ontbeten op den top. Wij deden eenige peilingen en onderzoekingen en keerden ten 4 ure naar de kampong terug, waar wij zeer welgemoed aankwamen. Onder weg deden wij tot driemaal toe eenige wasschingen en vonden niets dan een weinig erts, dat er zeer twijfelachtig uitzag. — Nog denzelfden avond gingen wij weder aan boord en roeiden de rivier uit tot Tandjong Tammelang, waar wij ten anker bleven liggen. De ingebei vergezelde ons en de geheele bevolking bragt ons kippen, eijeren en vruchten. — Het geheele strand van soengi Embalong tot T. Tammelang bestaat uit fijn zand.

Zaturdag, den 25. Wij roeiden, rond kaap Tammelang, eene baai in het Z. O. binnen; wij gingen aan land en wandelden naar Goenong Bagenda. De weg loopt door een goed bebouwd district, waarvan de bevolking ons vriendelijker ontvangt dan in andere streken, en ons weder kippen en vruchten brengt. Wij deden onder weg eenige wasschingen in drie beekjes, doch vonden niets dan ijzer-erts. — Van den top van de Bagenda heeft men een zeer schoon uitzigt over de omliggende landstreek. — Nadat wij eenige opnamen voor onze kaarten gedaan hadden, keerden wij naar de praauwen terug, namen afscheid van den ingebei en zeilden in den namiddag naar het eiland Selio.

Zondag, den 26. Wij wierpen het anker uit op de westkust van Selio, waar wij eenige herten of ander wild trachtten te schieten, die in menigte op dat eiland gevonden worden. Onze jagt leverde evenwel niets op en bepaalde zich tot eene aangename wandeling langs het schoone zeestrand. Het plantenrijk is hier weliger en meer verscheiden, dan in die streken, welke wij tot nu toe bezocht hadden; het eiland is evenwel onbewoond. Aan de westkust is het water zeer ondiep, doch aan de oostzijde van het eiland, tusschen Selio en Poeloe Sariboe, en tusschen Poeloe Sariboe en Biliton is het water diep en vindt men een goeden ankergrond met acht vademen water. De ingang is Z. O. ten Z. Na het ontbijt maakte baron VAN TUIJL zich gereed om naar Banka te vertrekken in de praauw van KAMINA, die ons van Tandjong Goenoeng vergezeld had. Wij noodigden de zeeroovers uit, om met onze geweren te schieten, ten einde eens te onderzoeken of zij met het gebruik van vuurwapenen gemeenzaam waren. Wij zagen dat niemand hunner, behalve het hoofd MARANTJANG, er mede wist om te gaan; hij schoot vrij goed op een afstand van 20 el, terwijl de overigen naauwelijks wisten, hoe men de haan van een geweer moet overhalen. — Baron VAN TUIJL zeilde ten 2½ ure uit, terwijl het overige gezelschap zich gereed maakte om het onderzoek Oostwaarts te vervolgen.

Maandag, den 27. De wind was zeer stil en wij moesten den geheelen nacht roeijen; om 6 ure des morgens waren wij ten zuiden van Lepar; wij moesten dien ochtend steeds doorroeijen tot om 11 ure; toen stak de wind op en wij kwamen ten 2½ ure, ten zuiden van Toboali. Een stevige wind voerde ons ten 7 ure na den middag straat Banka in. Wij hadden geene watervaten kunnen krijgen, om meer dan voor 24 uren voorraad mede te nemen, en hadden dus gebrek aan water. Wij lieten aan de equipage beslissen of zij Toboali wilde aandoen en welligt den geheelen volgenden nacht roeijen, of van den wind gebruik maken om spoedig onzen togt ten einde te brengen en tot dien tijd dorst te lijden. Zij verkozen het laatste, waarbij veel voor hen te winnen was, want zoodra de wind ging liggen, moesten zij zich anders zwaar vermoeijen met roeijen, om de plaats van onze bestemming te bereiken, waar wij alleen water konden bekomen. Nu ligt de geheele bemanning rustig te slapen en daar het spreekwoord zegt: qui dort, dîne, zullen zij reden tot tevredenheid hebben zoo lang de wind aanhoudt. De kusten van Banka gelijken volmaakt op die van Biliton. Onze zeeroover-bemanning heeft tot nu toe geene de minste neiging tot muiten betoond en het is dus te hopen, dat zij den dorst moedig zullen weten te verdragen.

Dingsdag, den 28. Goede wind en ijverig roeijen, gedurende den geheelen nacht, bragten ons bij het aanbreken van den dag in het gezigt van de Nanka-eilanden, op 8 mijlen afstands. Wij zeilden ten 9½ uur de rivier Soengi Slan binnen; zij is bij de monding ongeveer 50 el breed en wordt hooger op naauwer, tot op ongeveer 20 el; die rivier is slijkerig en moerassig, maar zeer diep. Bij onze aankomst bij den heer HEIJDEMAN, ten 2 ure, hadden wij sterken vloed. — De bemanning heeft voor onze aankomst alhier niets gegeten noch gedronken, en heeft den geheelen morgen fiks doorgeroeid, waarbij zij van tijd tot tijd schreeuwden om elkander aan te moedigen; het water van de rivier was ondrinkbaar bevonden.

Van den 28sten October tot den 7den November bragten wij den tijd hoogst nuttig te Soengi Slan door, met het inwinnen van inlichtingen, die ons vooral door den heer HEIJDEMANS verstrekt werden. Niemand was daartoe beter in staat dan hij, daar hij reeds 25 jaren lang in de mijnen had doorgebragt en twee nieuwe tin-distrikten had ontgonnen; het eerste, Banka Kotta genaamd, werd later weder verlaten, maar het tweede soengi Slan is in zijne handen een van de beste distrikten van het geheele eiland geworden, ofschoon de grond niet zoo rijk is als sommige andere distrikten op de oostkust. Het wordt bewerkt met 677 mijnwerkers en levert 6500 pikols 's jaars op. Ten einde nu eene meer juiste vergelijking te maken tusschen de tin-gronden van Biliton en die van Banka, werden kleine vierkante doozen gebruikt, die twee vierkante palmen inhoud hadden, en die met tinhoudende aarde gevuld werden, welke later in den doelan werd uitgewasschen; de hoeveelheid tin, welke wij daaruit verkregen, werd naauwkeurig gewogen. Een koelit grond, die ruim van water voorzien is, en waarvan een doos = 2 □ palm of ongeveer 1/16 van een vierkante voet

aarde, $2^1/_2$ wigtjes erts oplevert, is zeer rijk. Een laag geeft van één tot drie kattis tin.

In het algemeen waren de gronden op Banka rijker, dan die tot nu op Biliton gevonden waren, behalve de laag van Lesong Batang. Doch neemt men in aanmerking, dat het groot aantal Chinezen, die op Banka werkzaam zijn, en die natuurlijker wijze de beste gronden opzoeken, veel meer kans heeft om rijke lagen te vinden, dan eenige personen, die slechts den tijd hadden, om even den grond te bezigtigen, dan kon men wel veronderstellen, dat op Biliton ook rijke tingronden zouden gevonden worden; en deze hoop is later door de uitkomst volkomen bevestigd.

Op den 8sten vertrok de baron VAN TUIJL, over de smalle landengte van soengi Slan, naar Pankal Pinang, op ongeveer 30 palen van elkander gelegen. Hij waschte de aarde bij ieder beekje uit, ten einde te onderzoeken, of de erts welligt meer algemeen door dit eiland dan op Biliton verspreid was, en verkreeg dezelfde resultaten als op het laatste eiland. Hij kwam bij den heer BLEY aan, die eveneens met de meeste voorkomenheid en bereidwilligheid de noodige inlichtingen gaf. Dit distrikt is zeer rijk, doch daar het niet groot is, levert het weinig meer op dan soengi Slan. De koelit-grond is hier op sommige plaatsen zoo rijk, dat de tinerts wel eens, na een zwaren regen, op den weg gevonden wordt, die nog geen honderd ellen van het huis van den administrateur verwijderd is. Hier werd de aarde in de verschillende mijnen uitgewasschen, en in verhouding werd zij in het algemeen zeer rijk bevonden. Twee van de rijkste mijnen worden hier, uit gebrek aan water, bijna nooit bewerkt, ofschoon het water, bij opoffering van eenig geld, daarheen zou kunnen worden geleid; daar de administrateurs evenwel geene vrijheid hebben, om daaraan geld te besteden, en de Chinezen niet verkiezen zulk een zware schuld op zich te nemen, blijven deze mijnen liggen, behalve wanneer de van tijd tot tijd vallende zware regens de mijnwerkers in staat stellen ze voor korten tijd te bewerken.

De praauw was rondom soengi Slan hier heen gekomen en lag in de rivier, doch de Sika's hadden het vaartuig geen enkel oogenblik verlaten. Wij gelooven, dat zij zich aan land niet veilig waanden en dat zij zeer tevreden waren, toen wij de rivier afroeiden. Wij staken ten 4 ure na den middag in zee, zeilden en roeiden den geheelen dag en den volgenden nacht door, waarbij wij een sterke stroom uit het noorden hadden, waaraan de zachte wind geen weërstand konde bieden, zoodat wij er steeds tegen op moesten roeijen. Wij kwamen op den 13den, ten 7 ure voor den middag, aan. De zeeroovers hadden hunne riemen in geene 40 uren verlaten. Digt bij Mindano waren wij den nacht te voren door ongeveer 10 kleine sampan's omringd geworden, waarin zich de vrouwen en kinderen der Sika's bevonden, die zoover hunne echtgenooten te gemoet waren gekomen; zij schenen verrukt over het spoedig wederzien. Wij gaven hun een weinig rijst ten geschenke en zeilden zoo spoedig mogelijk weder verder. Gedurende dezen togt en in den regel altoos wanneer de Sika's in meer of min

ondiep water varen, staat een hunner bij beurten op den voorsteven, met een lans in de hand. Hij ziet uit naar rotsen en andere verhinderingen in 't vaarwater, maar te gelijkertijd waren zijne oogen in de zee rond, of hij hier of daar een visch of schildpad ontdekt. Ziet hij er een, dan werpt hij met de lans er naar, en springt hals over kop over boord, om zijn prooi meester te worden. Somtijds verdween hij plotseling van boord in zee, wanneer hij een fraaije of eetbare schelp zag, en dook naar beneden om die op te halen.

In straat Nassi ontmoetten wij drie vreemde praauwen, die, gepraaid zijnde, bleken visschers van Singapoera te zijn, en naar een bijzonder soort groote schelpen vischten, die hier gevonden worden en waarnaar sedert eenigen tijd uit Europa, waar men er, naar wij vernamen, knoopen van maakt, groote navraag is. Het is evenwel geen parelmoer.

Alles was wel op de benting. De kommissie en LOUDON waren eenige dagen geleden reeds teruggekeerd van hun togt, rond het zuidelijk en oostelijk gedeelte van het eiland, en waren tot op 20 mijlen op de soengi Lingan doorgedrongen. Deze breede rivier ontspringt op den Tadjam, waar ook de Tjiroetjoep zijn oorsprong neemt. De inlanders zeggen, dat hare bronnen slechts door een boom van elkander gescheiden zijn, ofschoon de een oostwaarts, de ander westwaarts loopt. De Lingan schijnt grooter dan de Tjiroetjoep te zijn, niettegenstaande de bank van de monding niet zoo diep is. Op verscheiden plaatsen was tin-erts gevonden, die later, beter onderzocht zijnde, een goed tin-district zullen daarstellen. Het zuidelijk gedeelte van het eiland schijnt geene delfstoffen te bevatten, en de heer LOUDON, die in het midden van 1852 op nieuw een togt door die streek deed, bevestigde dit gevoelen. De zuid- en oostkust is laag en meestal bedekt met mangroves (razaphora); de kust is er rotsachtig en gevaarlijk voor den zeeman.

Wij begonnen nu naar de Aruba of naar eenig ander schip uit te zien, dat de kommissie naar Batavia terug zou kunnen voeren. Den meesten tijd besteedden wij ondertusschen aan uitstapjes naar de mijn te Lesong Batang, het daarstellen van pakhuizen om den voorraad te bergen, enz. terwijl DE GROOT zich bezig hield met het vervaardigen van kaarten voor het eiland en LOUDON erts smolt om als monsters mede te nemen.

Daar wij in den regel echter niet te vreden waren met de hoeveelheid tin-erts, namelijk de gegeven maat van 2 vierkante palmen die de meeste onzer gronden opleverden, in vergelijking met die, welke men te Banka verkreeg, zonden wij een man uit, die te Sinkep bij Lingga, waar door den sulthan van dat eiland tin wordt gegraven, werkzaam was geweest, en die zeer geoefend was in het opsporen van erts; doch die tot dien tijd onwillig was geweest om voor ons te arbeiden. Hij zou nu naar zoodanige plaatsen zoeken, die dezelfde hoeveelheid erts als die op Banka konden opleveren. Wij beloofden hem 10 dollars voor iedere zoodanige plaats, namelijk indien er ook water genoeg was om ze te bewerken. Binnen eenige dagen kwam hij terug en wees ons twee plaatsen aan, waar twee stroomen,

Aijer Klappa Krah en Laba Locar waren, ieder binnen vijf mijlen van de kampong gelegen, die de vereischte hoeveelheid opleverden. Deze plaatsen zijn later verder onderzocht, en, goed bevonden zijnde, zijn er geregelde kongsies aangelegd; nu reeds zullen de kollongs weldra geledigd worden. — Dit, gevoegd bij hetgeen wij reeds hadden gevonden, gaf nog meer zekerheid, — niet nopens het aanwezig zijn van tin, dit was reeds sedert lang uitgemaakt, — doch nopens het aanwezig zijn daarvan in genoegzame hoeveelheid, om, naar het voorbeeld van Banka, met voordeel bewerkt te kunnen worden. — De laatste dagen van November waren regenachtig en stormachtig, daar de west-moesson een aanvang had genomen, ofschoon de moessons hier zeer onregelmatig zijn, dewijl men zeer digt bij de evennachtslijn is en de stroomen, gedurende de maanden November tot Maart, met groote kracht door de straten heen alles naar het zuiden medeslepen; 't geen veroorzaakt wordt door de oostewinden, die in die zelfde maanden benoorden de evennachtslijn waaijen. De Aruba kwam ten laatsten op den 28sten aan, met bevel ons naar Batavia over te brengen. Daar er geen ander vaartuig beschikbaar was en niettegenstaande de geringe ruimte, werden de geheele kommissie, met hare bagage en werktuigen, benevens baron VAN TUIJL en LOUDON ingescheept. Dit zoude geheel onmogelijk geweest zijn, of bijzonder veel moeijelijkheden opgeleverd hebben, indien wij geen gebruik hadden gemaakt van de welwillendheid van den bevelhebber, baron van KATTENDIJKE en zijne officieren, die ons veroorloofden hunne kleine hutten te deelen en de reis zoo genoegelijk mogelijk maakten.

Alzoo eindigde een zeer aangenaam verblijf van juist vijf maanden, op het eiland Biliton; wij zeggen aangenaam, want ofschoon wij aan geene vrolijke vermaken konden deel nemen, en menigmaal met vermoeijenis en vele bezwaren te worstelen hadden, waren wij volkomen geslaagd en dit brengt natuurlijk in eene gelukkige stemming. Menig nieuw en vreemd schouwspel vermaakte ons en wat het beste van alles was, de zeven Europeanen (de heer VAN HAEFTEN had zich reeds in de maand Augustus bij het gezelschap gevoegd) leefden weltevreden en vrolijk bij elkander, terwijl zij zich geen oogenblik over ongevallen of ziekte hadden te beklagen. Alleen de heer HUGUENIN had tegen het einde van onze reis ligte binnenkoortsen gekregen, en een van de Chinesche timmerlieden brak een arm, die spoedig door een onzer weder gezet werd.

Gedurende deze reis, als bij alle andere zeereizen in kleine schepen, verdient het opmerking, dat de warmte niet zoo drukkend was als men wel zou kunnen onderstellen, en zeldzaam zoo groot, dat zij onaangenaam werd. Wij scheepten ons op den 27sten laat in den nacht in, terwijl de wind stevig uit het westen blies; den volgenden morgen ligtte het schip, bij het aanbreken van den dag, het anker en laveerde van de reede. Wij kwamen dien nacht de straat Gaspar door; Selio zagen wij bij zonsondergang in het oosten liggen; en nadat wij de gewone windstilten en tegenwinden hadden gehad, wierpen wij op den 7den December het anker ter reede van Batavia. Wij waren verheugd hier onze brieven uit Europa te ontvangen,

8*

die goede tijdingen medebragten; de eenige onaangename tijding, die ons te Batavia wachtte, was het berigt nopens den slechten gezondheidstoestand van den hertog van SAXE WEIMAR, die zoo veel vrees inboezemde, dat het twijfelachtig scheen, of hij wel ooit weder Europa zou kunnen bereiken. Het werd Z. H. ten laatste aangeraden, dat hulpmiddel te beproeven.

De heer DE GROOT was nu ijverig bezig met het opstellen van zijn verslag over den mineralen rijkdom van Biliton; de heer WAANDERS had zijn verslag over de regten der bevolking reeds ingediend, en de heeren baron VAN TUYL en LOUDON hadden aan het Gouvernement kennis gegeven, dat zij bereid waren om de exploitatie te ondernemen, zoodat het er nu alleen op aankwam een kontrakt met het Gouvernement te sluiten. Ofschoon reeds de hoofdpunten aangaande de koncessie, bij een ministeriëel besluit in Holland, waren vastgesteld, moest evenwel, volgens het Koninklijk besluit van 24 October 1850, nopens al de bijzonderheden met den Gouverneur-Generaal worden onderhandeld en het kontrakt eerst definitief gesloten worden, nadat het Gouvernements-onderzoek had plaats gehad.

De heer DE GROOT was zeer bepaald van meening, dat er overvloed van tin op het eiland was, doch de belanghebbenden, — ofschoon wel overtuigd van het aanwezig zijn van dat metaal op vele plaatsen van het eiland, — wilden voorzigtig handelen, en nog geen al te bepaald vertrouwen aan den dag leggen, dat er een genoegzaam aantal mijnen bestond om eene exploitatie op breede schaal te waarborgen, en hadden daarom gewenscht, dat het verslag niet in te gunstige kleuren geschetst ware geworden, uit vrees voor latere teleurstellingen. De heer DE GROOT bleef evenwel onwankelbaar bij zijn gevoelen; en latere bevindingen hebben bewezen, dat *zijn* oordeel juist en *zijne* zaakkennis grondig was.

De heer VAN DE GRAAFF, direkteur van 's lands middelen en domeinen, was de persoon, waarmede de kontraktanten direkt te onderhandelen hadden, en de koncessionarissen mogten zich gelukkig achten, dat zij te doen hadden met zulk een wellevend en regtgeaard man; want door zijne liberale inzigten en algemeene kennis, werden vele moeijelijkheden uit den weg geruimd, en was men spoedig in staat een kontrakt op te stellen, dat slechts 18 artikelen bevatte; een groote waarborg inderdaad, om later weinig moeijelijkheden te zullen hebben en een bewijs dat men van beide zijden ter goeder trouw handelde. Niettegenstaande de welwillendheid, die bij de vele takken der administratie werd bewezen, waardoor het kontrakt moest worden goedgekeurd, werd het eerst op den 23sten Maart bepaaldelijk geteekend.

De koncessionarissen hadden gewenscht, dat de bepaling was ingelascht, dat zij het regt hadden een zeker getal koelis te laten arbeiden, om openbare wegen en andere werken aan te leggen, naar die evenredigheid, dat men elken man, voor 15 duiten daags, ééns om de 14 dagen kon oproepen. Dit zou de bevolking de gewoonte van geregeld werken hebben gegeven en de koncessionarissen in staat hebben gesteld, om menig nuttig werk te doen daarstellen, waartoe de inlanders welligt beter dan de Chi-

nezen geschikt zouden worden bevonden. Tegenwoordig wordt alle koeliarbeid door den depatti geregeld, en wel dikwijls met de meeste onbillijkheid, daar sommige koelis, door de kommissie gebruikt, dikwijls 6 ja 8 weken aan het werk werden gehouden, waardoor zij een tegenzin tegen den arbeid krijgen, en hunne eigen landerijen groote schade door hunne afwezigheid lijden. Daar dit evenwel naar „heerendiensten" riekte, ofschoon volgens een gewijzigd en geregeld stelsel, werd dit onaannemelijk geacht en werden de heerendiensten alzoo nog overgelaten aan het bestuur.

Nu deze onderhandelingen eens afgeloopen zijn, achten de koncessionarissen het van hunnen pligt, hulde te doen aan de loijale handelwijze en de belangstelling, in deze eerste onderneming van bijzondere nijverheid, in Indië, door Z. E. den heer Mr. DUIJMAER VAN TWIST aan den dag gelegd.

Gedurende ons verblijf te Batavia, was de heer VAN HAEFTEN te Singapoera bezig om singkies te werven, waarmede de ontginning zou worden aangevangen. Hij bezorgde er 300 tegen 7 dollars ieder, en geen schip vindende om hen naar Biliton over te brengen, kocht hij de Chinesche wankang, waarmede zij van China waren gekomen en scheepte hen daarop naar Biliton in. Dit zou, wat den wind betreft, een zeer gemakkelijke overtogt geweest zijn, daar het toen juist in de westmoeson was, indien hij niet verpligt ware geweest eerst te Muntok aan te doen, zijnde dit de eenige haven, waar men schepen naar Biliton kan inklaren. Daarna bleef er voor hem niets over, dan den zuidelijken doortogt te kiezen. Maar door de Noord-Westen winden en de stroomen van het N. O. konde hij niet verder komen, dan tot Poeloe Lepar. Hier werd de Chinesche wankang verlaten en, met oneindig vele moeijelijkheden en groote kosten, werden de singkies nu overgevoerd in kleine praauwen tot naar Biliton.

De koncessionarissen hadden in den tusschentijd gepoogd, een schip te bevrachten met de noodige rijst en de werktuigen, die in het algemeen voor het groote doel en de geprojekteerde werken nuttig konden worden geacht. Hierin slaagden zij niet, daar de geheele kustvaart in Indië, juist door de zoogenaamde beschermende wetten, in handen der Arabieren is, die zeer slecht zeilende vaartuigen hebben, welke niet tegen den Westmoeson kunnen opwerken. Daar de geheele handel tevens, door de bestaande wetgeving op de kustvaart, in hunne handen wordt gedreven, vragen zij de meest ontzettende vrachtprijzen. Zij waren alzoo genoodzaakt, om naar andere middelen om te zien, ten einde het beoogde doel te kunnen bereiken.

Een kleine schooner, ongeveer 30 ton metende, door den heer ESCHAUZIER gebouwd, — die geruïneerd was geworden, ten gevolge van het brengen van een lading koffij van Menado voor het Gouvernement *), — was het eenige beschikbare vaartuig, waarin de koncessionarissen de noodige artikelen inscheepten, terwijl de heer LOUDON besloot tevens met dat vaartuig de reis op nieuw te ondernemen. De heer baron VAN TUYL wachtte op de mail-boot tot den 1sten April en bereikte Biliton den 7den.

*) Zie het verhaal dezer gebeurtenis in dit Tijdschrift, jaargang 1852.

daartoe overgegaan, daar wij vernomen hadden, dat de meesten van de opgestane distrikten van Kassang in Malaka kwamen, waaruit zij door het Engelsche Gouvernement gebannen waren, en tot de geheime Chinesche genootschappen behoorden, die zoo talrijk in de omstreken van Singapoera zijn. De depatti en zijne volgelingen stemden ook de noodzakelijkheid van dezen maatregel toe, en door hunne ondersteuning, benevens die van den korporaal en 10 man in de benting, werden allen gedwongen om den volgenden dag, ten 12 ure, zich in te schepen aan boord van hunnen wankang, behalve enkelen, die verklaard hadden, dat zij bereid waren, even als op Banka, in de mijnen te arbeiden en die ontkenden tot de geheime genootschappen te behooren.

De kapitein van den wankang zeide, dat hij ongetwijfeld vermoord zou worden, daar hij de oorzaak van hunne komst naar Biliton was geweest, dewijl hij hen verzekerd had, dat wij 5 dollars 's maands betaalden en dat zij niet meer behoefden te werken, dan zij verkozen. Bij het vallen van den avond waren zij uit het gezigt en wij hebben niet gehoord, dat hun eenig ongeval overkomen is.

Eenige dagen later kwam het schip „Sri Malaka" aan, met 2000 pikols rijst aan boord en loste de lading aan de nieuw aangelegde kade, die slechts 80 el van de nieuwe pakhuizen verwijderd was. Op den 20sten kwam de „Isabella" met den heer LOUDON, en veel goederen en voorraad aan boord, van Batavia, insgelijks in de haven aan. De sika's waren hoogst nuttig bij het lossen der schepen, waarbij zij groote kracht en ijver betoonden. Hun loon was bij deze gelegenheid 25 duiten daags, benevens een katti rijst per man. Zij zijn zeer nuttig voor al wat voortvarendheid en plotselinge uitvoering eischt, doch zij hebben geene standvastigheid of nadenkendheid en verspillen dadelijk al wat zij kunnen vergâren. Een weinig beschaving zal hun een en ander leeren, door ze aan de genietingen van een beter leven te gewennen; want zij zijn niet behebt met de natuurlijke werkeloosheid, die vele Oostersche volken eigen is, althans niet in zulk een hoogen graad als anderen.

Daar de zaken nu op een goeden weg schenen te zijn en de heer LOUDON aanbood de geheele administratie op zich te zullen nemen, werd besloten, dat de heer baron VAN TUIJL zich op de „Sri Malaka" zou inschepen, die, hier een kleine lading van ager-ager, tripang en garoe-hout opgedaan hebbende, naar Singapoera zeilde. Zijne eigen zaken, en sommigen, die met de onderneming in betrekking stonden, vereischten zijne tegenwoordigheid in Europa. Hij bereikte Singapoera in tijds, om met de mail op den 1sten Mei te kunnen vertrekken.

Al de werken zijn sedert dien tijd geregeld en gunstig vooruitgegaan, onder het bekwame toezigt van den heer LOUDON, bijgestaan door de heeren VAN HAEFTEN, DEKKER en WALDORFF. Er werden, volgens de laatste tijdingen, 9 mijnen bewerkt, die allen nog in dit jaar tin zullen opleveren. Buitendien zijn meer nieuwe gronden ontdekt, dan wij handen hebben om te bewerken, doch die spoedig ontgonnen zullen worden door

de 500 arbeiders, die op nieuw ongeveer om dezen tijd moeten aankomen.

In het Tanjong-Pandan-distrikt zijn de mijnen van Lesong Batang, Rembing, Ajer Krappa Klah, Laba Loear, Ajer Baik en Mandjembingan, die allen tegen het voorjaar erts tot smelten in voorraad zullen hebben.

Een nieuw distrikt is te Sidjoek, in het Noorden aangelegd; hier worden de mijnen van Tikoes, Balansat en Doelan reeds bewerkt en zijn in volle werking om in 't midden van dit jaar te smelten; terwijl nog andere gronden in datzelfde distrikt op handen ter ontginning wachten.

Er zijn twee goede pakhuizen gebouwd en een goed houten huis zal spoedig voltooid zijn, daar met het bouwen daarvan gewacht is tot den westmoeson, omdat de sika's dan niet uit visschen kunnen gaan, dus niets te doen hebben en zeer in hun schik zijn, geld en rijst te kunnen verdienen met balken vierkant te kappen enz., waarin zij zeer bekwaam zijn.

Eenige wegen zijn reeds aangelegd geworden, anderen worden gereed gemaakt, en de groote praauw, in September 1851 aan de sika's besteld, is door hen afgebouwd en thans een zeer fraaije schooner, geheel te Biliton afgewerkt, die van 3 tot 400 pikols voeren kan. Drie paarden zijn op Biliton reeds in dagelijksch gebruik, die tot dus verre nimmer op Biliton en waarvan slechts in de laatste jaren enkele specimina op Banka gezien zijn.

Binnen 8 maanden na de onderteekening van het kontrakt (want de laatste tijdingen loopen tot midden-November), is alzoo alles geregeld en aan het werk gesteld; menige grondslag voor toekomstige welvaart is tevens gelegd geworden. De inlanders zijn zeer tevreden met de nieuwe orde van zaken en ondervinden reeds den voorspoed, door het verkeer met de Europeanen en door den invloed van het kapitaal veroorzaakt. Weinige moeijelijkheden en hoegenaamd geene wanorde zijn van de zijde der Chinezen ondervonden, ofschoon de meesten pas uit China gekomen waren en weinig gewoon waren aan geregelde bezigheid. De Chinees is, ofschoon welligt minder vernuftig dan de Maleijer, meer een man van zaken en volharding; en heeft hij eenmaal een kontrakt gesloten, dan gevoelt hij de noodzakelijkheid het ten uitvoer te brengen. Hij is evenwel te gelijkertijd bedriegelijk genoeg, om de uitvoering er van te ontduiken, als hij het kan, indien er namelijk, naar zijne meening, geene genoegzame magt aanwezig is, om hem er toe te dwingen.

Wij mogen dit verhaal van de eerste kolonie in ons Indië, door de bijzondere nijverheid daargesteld, niet besluiten, zonder eenige regels te wijden aan de uitdrukking van onzen dank, voor de voorregten aan onze Indische bezittingen reeds geschonken door het tegenwoordige Ministerie, en door den heer PAHUD in het bijzonder, die door zijne krachtige maatregelen het welslagen der onderneming in Indië mogelijk heeft gemaakt. Hij heeft ons Indië voor de *bijzondere nijverheid* opengesteld, en wij twijfelen er niet aan, of de wensch van dit Gouvernement om de rijkdommen van den Archipel op de eenige mogelijke praktische wijze te zien ontwikkelen, zal geheel vervuld worden op het voorbeeld dat Biliton geven zal. Z. K. H. Prins HENDRIK, die deze onderneming is begonnen, heeft daardoor een be-

wijs gegeven, dat het ook zijn verlangen is, dat de uitgestrekte hulpbronnen van Indië produktief worden gemaakt. Wij vertrouwen, dat Z. K. H. daarvoor ruim zal worden beloond door het welslagen van deze door hem gewaagde proeve, eene industrie, die sommigen, ofschoon ze haar niet durfden ondernemen, alleen den moed hadden te bespotten, en *die door zoo menigeen geacht werd onberaden, ja, dwaas te zijn.* Moge dit voorbeeld eindelijk aanmoedigen, om ook mijnen van Indië te ontginnen, die, zoo zij goed bestuurd en bewerkt worden, naar wij gelooven, tot weinig minder goede resultaten zullen leiden, dan Biliton over weinige maanden reeds aanvankelijk zal opleveren.

'S GRAVENHAGE,
1 Februarij 1853.

In het eerste artikel over Biliton, in onze vorige aflevering, zijn, tot ons leedwezen, een paar drukfouten ingeslopen. Op blz. 21, regel 14 v. o. staat *hoogte* lees *vorm.* Maar de voornaamste is die op blz. 22, waar in regel 22 en 23 v. o. gelezen wordt: „De hoofdformatie van Biliton is primaire graniet of „sianite," terwijl die van Bangka is secondaire of zandsteen." Hier moet *Bangka* in plaats van *Biliton*, en *Biliton* in plaats van *Bangka* gelezen worden; zoodat de zin aldus luidt: „De hoofdformatie van Bangka is primaire, graniet of „sianite," terwijl die van Biliton is secondaire of zandsteen."

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Verslag eener reis naar Bima en Soembawa en naar eenige plaatsen op Celebes, Saleijer en Floris, in 1847, door H. ZOLLINGER, voorkomende in het 23e deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap.

In de vorige aflevering beloofden wij van bovengenoemd verslag een uittreksel te geven. Wij zullen trachten alles op te teekenen, wat algemeene belangstelling verdient, en verwijzen voor kleinere bijzonderheden naar dat verslag zelf. — De heer ZOLLINGER geeft ons eerst zijn reisverhaal, waarin alles wordt opgenomen, wat zijn omgang met het volk en de vorsten, en de, buiten Bima en Soembawa, gelegen plaatsen aangaat; daarna de resultaten zijner onderzoekingen; al wat statistieke opgaven, godsdienst, geschiedenis, taal, enz. betreft, is niet in eene bijzondere afdeeling bijeengebragt, maar bij de behandeling der verschillende rijken gevoegd.

Reisverhaal.

Door ongesteldheid begaf onze reiziger zich eerst naar Makasser, en deed van daar een togtje naar Maros, om onderzoek te doen naar de zich aldaar bevindende steenkolenlaag, waarover hij zijn gevoelen mededeelt. Op reis van Makasser naar Bima, deed men Bonthain aan, maar hij kon den piek van Bonthain, aldaar Loempoe-Batang genoemd, door ongesteldheid niet beklimmen. Van daar vertrok hij naar de hoofdplaats van Saleijer; hij deelt zijne waarnemingen, gedurende een tweedaagsch verblijf gemaakt, mede, over de natuur van dit eiland en zijne voortbrengselen, vooral ook over de groote massa kokosboomen, die de bron van bestaan voor de bevolking zijn, en waarvan misschien het Gouvernement niet onbelangrijke voordeelen zou kunnen trekken. Over Bari, dat men ook even aandeed, wordt mede wat uitvoeriger gesproken en wel over het gezag dat de vorsten van Bima hier en op Mangareij zouden hebben; verder over den aard des lands en der inwoners, en, na een enkel woord over Goenoeng-api, leidt de reiziger ons naar Bima. Hier waren de plegtigheden nog gelijk in de oude tijden der kompagnie. Tegen het vallen van den avond werd hij toegelaten bij den sulthan, wiens woning wel groot, maar somber en morsig was: de ontvangst was vriendelijk en evenzoo ging het bij den radja-bitjara (rijksbestierder). De heer Z. wierf een burger, den heer BETH, als reismakker, onderhandelaar en tolk, aan. Nu begon de reis. In bijna ieder dorp, werd men feestelijk, gepaard met eenige pleg-

tigheid, ontvangen. Alles gaat hier vreesselijk langzaam en de middelen van vervoer zijn zeer ongelukkig. Te Dompo hadden weer dezelfde plegtigheden plaats als te Bima: de sulthan beval zijn land, dat door de uitbarsting van den Tambora zoo veel geleden had, aan de erbarming van het Gouvernement aan. Te Sangar gekomen, om van daar den Tambora te beklimmen, vond hij daar slechts eene bevolking van 40 of 50 familiën, die bijna niet in staat waren, de benoodigde menschen voor den togt bij een te brengen. (Over de beklimming later.) Het gerucht der beklimming had zich vergroot, door het land verbreid en men noemde den heer Z. „toewan kramat" (heilige of toovenaar). Men meende dat alleen een hooger wezen zoo iets kon doen; men vierde er een feest voor, bestaande in het slagten en nuttigen van een karbouw. Nu volgde een zeer moeijelijke reis, door dorre streken, naar het rijk van Soembawa: men kwam daar langs eenige dorpen, wier hoofden den titel „Dea" voeren, en waar niet veel te krijgen was. Ofschoon men op Soembawa van de komst van den heer Z. was verwittigd, was er geen zorg gedragen, om zijne reis gemakkelijk te maken: overal had men vreesselijk veel moeite om koeli's te krijgen. Op de hoofdplaats zelve was er niemand van wege den sulthan om hem te verwelkomen, dan één man van den laagsten rang, hetgeen dáár eene dadelijke beleediging is: deze onbeleefdheid bleef voortduren, de plegtigheden bij het afhalen van den aanbevelingsbrief waren veel minder dan te Bima. In een gesprek met den sulthan verontschuldigde deze zich dat het zijne schuld niet was: hij heeft ook weinig gezag: dit berust voor het grootste deel bij den Dea (rijksbestierder). Men zegt dat beiden zeer gierig zijn en het volk uitzuigen. Toen de heer Z. bij den sulthan ten eten gevraagd werd, verzocht deze het eten en den wijn mede te brengen, daar hij bijzonder veel van de Europesche wijze van toebereiding hield. De inwoners meenden, dat de reis een politiek doel had, noemden den heer Z. kommissaris, en kwamen dagelijks met klagten over de regering. Terwijl de sulthan de Arabieren zeer voortrekt, is de vorige rijksbestierder, die de bij het volk het meest beminde persoon is, den Europeanen zeer genegen.

Van de hoofdplaats ging de reis westwaarts. De sulthan gaf, behalven de koeli's, twintig mantri's mede: dit was om de westelijk wonende hoofden ontzag in te boezemen, en hun geschenken af te persen. De weg liep weer bijna geheel door dorre streken, men had overal veel moeite om koeli's te krijgen, vele dorpshoofden bekreunen zich niet om den sulthan: deze hoofden dragen de titels van *Demmoeng*, *Datoe* en *Radja*. Men kan hier, bij het volk, Balineschen invloed bespeuren, ook schijnt men hier niet vrij van verstandhouding met zeeroovers.

Te Taliwang besloot de heer Z. door het gebergte binnen door naar Soembawa terug te keeren. Het ging door wouden, over bergen en rivieren: soms kwam men in vlakten, waar wel sporen van vroegere dorpen waren, maar zonder inwoners. Eindelijk in een dorp gekomen, werd men goed ontvangen: de dorpelingen waren verwonderd een blanken

uit het gebergte te zien komen. De weg van daar naar Soembawa was weer eene treurige en stoffige aschwoestenij. De ontvangst op de hoofdplaats was, van den kant van den sulthan, even als vroeger, zeer onverschillig. Bij eene statige afscheidsvisite, zat hij met twee zijner rijksgrooten aan de tafel, en, achter hem op den grond, een aantal mantri's. Hij liet zich niet, zoo als de vorsten van Bima en Dompo, *broeder* maar *mijnheer* noemen. De heer Z. beklaagde zich over de onaangename behandeling, die hij had ondervonden, en zeide er te Makasser en te Batavia kennis van te zullen geven. De sulthan was verstomd, liet nog een paar rijksgrooten halen, en na eenige beraadslagingen, sprak een hunner eene verontschuldiging uit, die later in goed Maleisch door den sulthan herhaald werd, ofschoon hij vroeger beweerd had geen Maleisch te kennen. Evenwel had men nog zeer veel moeite om het voor de afreis benoodigde te krijgen, en onderweg bleek, behalve het gevaar door vijf in de nabijheid zijnde rooverspraauwen, dat èn schepen èn bemanning niet voor den togt geschikt waren. De heer Z. begaf zich dus aan wal, naar de kampong Lapi, waar zich twee hem toegenegen rijksgrooten bevonden. De weg liep altijd door met asch bedekte vlakten, of tusschen heuvels van vulkanische gesteenten, terwijl nergens zoet water was te vinden. Het hoofd van Plampang, om paarden en koeli's gevraagd, weigerde bits: maar toen onze reiziger, slechts van twee jongens en een bediende vergezeld, er zich heen begaf en in galop de poort binnen reed, was men zeer vriendelijk en gaf al het benoodigde. Daarna verliet hij het rijk van Soembawa en begaf zich naar dat van Dompo. Na eene zeer hartelijke ontvangst, vertrok hij, gesaluëerd door kanonvuur, naar het gebied van Bima. Ook hier was de ontvangst slecht: de reis werd belemmerd, daar soms de koeli's het goed onder weg neerzetten en wegliepen. Dit alles werd veroorzaakt, doordien de sulthan de noodige bevelen had gegeven, zoo als altijd, vóór het amfioen schuiven, en daarna hadden de mantri's geslapen en de bevelen gedurende twee dagen vergeten. Toen de sulthan over het noodlottige van zulk eene nalatigheid werd onderhouden, stemde hij het toe, rookte door als vroeger, en alles werd vergeten. Na nog een binnenlandsch togtje, trok onze reiziger naar het bergland van Dompo, waar nog nooit een Europeaan geweest was. Men verhaalde van het land allerlei zonderlinge dingen, onder anderen van, den Europeaan vijandig gezinde, bergduivels. Integendeel waren de menschen er nagenoeg kinderen naar geest en hart. Zij dragen den naam *orang dongo*. Zij zijn nog al bijgeloovig en zagen onzen reiziger spoedig voor een bovenmenschelijk wezen aan. Gaarne zouden zij onafhankelijk van den sulthan willen zijn en daarom liever regtstreeks onder het Nederlandsch gouvernement staan. Na dezen uitstap, het inpakken van het verzamelde, en [illegible] den radja-bitjara aangerigt, begaf zich de heer Z., aan boord van eene bark van den sulthan, naar Makasser; onderweg was hij nog verpligt, zelf het bestuur van het schip op zich te nemen. Uit Makasser deed hij een togt mede naar Boni: hier trof hij slecht weer, en hoorde dat het drooge saizoen

slechts daarin van den regentijd verschilt, dat het in het eerste veel, maar slechts korten tijd aanhoudend, en in het laatste bijna altijd regende. Het kwam hem voor dat de bewoners beter zijn dan gewoonlijk gemeend wordt, terwijl men, afgaande op diegenen die den geheelen Archipel doorvaren, onregtvaardig is jegens de twee voorname standen, den landadel en de landbouwers. De eerste is zeer deftig en ingetogen, de mindere klassen gedroegen zich overal zeer ordelijk en waren niet indringend. De uitstekendste persoon is zekere „toemie lalang", of rijksbestierder: hij is een vrij knap mensch, zeer bejaard en het meest van allen het Gouvernement toegenegen: ook zijne vrouw is hem, in invloed in het land, in doorzigt en in geestkracht, slechts weinig ten achteren. De heer Z. uit den wensch, dat het Gouvernement de Boeginesche taal doe beöefenen, omdat onder een ander bestuur zulks misschien niet zoo gemakkelijk zou gaan. Over Makasser keerde hij naar Java terug. Hij bragt belangrijke bijdragen mede voor den botanischen tuin en het museum.

Bouw en zamenstelling van het land.

Na de grenzen te hebben genoemd, spreekt de heer Z. over de baaijen van het eiland, waaraan het betrekkelijk van alle Sunda-eilanden het rijkst is, en waardoor het in eenige groote schier-eilanden verdeeld wordt; vele van deze baaijen zijn zoo groot en tevens zoo gesloten, dat zij bijna binnenzeeën kunnen genoemd worden: ware het land beter bevolkt, dan zou deze omstandigheid de beschaving zeer in de hand werken. Voorts spreekt hij over de kapen en nabijliggende eilanden, welke laatsten meest allen onbewoond zijn. De grootte van Bima en Soembawa is ongeveer gelijk de residentie Soerabaja met Madura en daarbij behoorende eilanden. Door zijne natuurlijke gesteldheid is dit eiland verdeeld in vier deelen: 1°. het schiereiland Soembawa; 2°. dat van den berg Tambora, 3°. het hart van het land en 4°. het oostelijk schier-eiland van Bima. De staatkundige verdeeling is niet dezelfde. Alleen het eerste gedeelte bevat een geheel rijk, dat van Soembawa, met de bijna onafhankelijke onderdeelen: Tjereweh, Taliwang, Setelak (en vroeger Serang) en Allas, allen gelegen aan de straat van Allas. De O. grens van het rijk is de landengte van Mata. Het tweede gedeelte van het land bevatte eens de rijken Tambora en het land van Papekat: ten O. strekt zich het rijk uit tot Sangar en Dompo, langs de landengte van Sangar. Het derde gedeelte bevat de rijken van Dompo en Sangar: Dompo maakt tegenwoordig ook aanspraak op de vroegere rijken van Tambora en Papekat. De O. helft van het derde gedeelte en de geheele vierde afdeeling vormen te zamen het rijk van Bima.

Soembawa is eigenlijk zoo bergachtig, dat er geene noemenswaardige vlakten zijn, dan smalle [illegible] langs de kusten en aangespoeld land. In het algemeen bestaat het land louter uit vulkanische overblijfselen en heeft zeker van alle eilanden in den archipel de meeste geweldige veranderingen in zijne geologische gesteldheid ondervonden. De optelling en beschouwing der bergen, waaromtrent verschillende legenden bestaan, gaan

we hier met stilzwijgen voorbij. De voortbrengselen zijn: zout, zwavel, arsenikum, zwavelkis, puimsteen, slijpsteenen, batoe lebbo (eene verharde kleiaarde, die gegeten wordt), en opal. Er zijn geen stroomen noch groote rivieren, en de rivieren ter naauwernood aan de monding met kleine booten bevaarbaar. De meesten droogen in het goede saizoen uit of verliezen zich in het zand. Ook meeren worden er niet gevonden.

Vegetatiën.

Het botanisch karakter is over het algemeen hetzelfde als op Java: slechts heeft Bima geen Alpen-streken, want alléén de top van de Tambora, waarop haast geen plantengroei bestaat, komt boven de 8000 voet. Sedert de verwoesting in 1815 heeft het plantenrijk zeker veel geleden. Maar het grootste onderscheid bestaat, ten minste in het drooge jaargetijde, daarin, dat alle boomen hunne bladeren verliezen en de bosschen zoo kaal zijn als gedurende den winter in Europa, uitgezonderd de door menschen gemaakte aanplantingen, de hooge bosschen in het gebergte en de vegetatie onmiddellijk aan het strand: de tamarinde-boom maakt overal eene uitzondering. De plant, die het onontbeerlijkste voedsel geeft, is ook hier de rijstplant, die geheel als op Java wordt verbouwd; verder de maïs, die in verscheiden streken boven de rijst verkozen wordt; vele soorten van katjang, vooral de katjang idjoe. Men vindt ook goede vruchten en hout.

Het dierenrijk.

Hiervan heeft onze reiziger geene bijzondere studiën gemaakt. De algemeene regel, dat de hoeveelheid van soorten, en bijzonder van hooger bewerktuigde, afneemt, naarmate de eilanden verder van het vaste land verwijderd zijn, geldt ook hier, doch alleen voor de op het land levende. Er is hier maar ééne soort van apen, de gemeene grijze, maar in groote menigte. Verscheurende dieren, zelfs de wilde hond, zijn er niet: alleen een kleinere soort van wilde kat. Behalve den kantjil, dezelfde herkaauwende dieren als op Java, herten in groote menigte: kidangs zeldzaam: ééne soort van wilde varkens, maar in ongeloofelijke menigte. Van vogelen niet zooveel soorten als op Java, voornamelijk wat de dag- en nacht-roofvogels betreft: moeras-vogels meer, vooral de reigersoorten; ook enkele vogels, die op Java niet voorkomen. Paarden zijn nergens zooveel als hier: het is bekend dat zij uitmuntend zijn. Er zijn hier twee rassen, dat van Bima en dat van Soembawa: de laatsten zijn schooner, de eersten sterker.

Bewoners.

Deze zijn van Maleisch ras, en naar het schijnt, van denzelfden stam met de Sundanezen, ofschoon over het algemeen donkerder van kleur; ook is bij hen het onderste gedeelte van het gezigt meer spits toeloopende en vindt men in de huidkleur vele overgangen naar het brons en bruin, de karakteristieke kleuren op de eilanden verder naar het Oosten. De vreemdelingen zijn meest Boeginezen en Makassaren.

Men moet de inboorlingen onderscheiden in twee soorten, die in ligchamelijke en zedelijke ontwikkeling en in taal merkelijk verschillen, die van het westelijk (Soembawa) en die van het oostelijk gedeelte (Bima, Dompo en Sangar). De inwoners van Sangar hebben wel eene andere, doch eene aan die van Bima zeer verwante, taal. De menschen in Bima zijn, even als hunne paarden, kleiner en meer ineengedrongen, dan die van Soembawa. Hunne talen, ofschoon verschillend, zijn toch verwant. Verder is er een verschil in kleeding: in Bima dragen mannen en vrouwen broeken, — de vrouwen onder de sarong; in Soembawa geen van beide seksen, maar een sarong en een slendang. De huizen in Soembawa zijn groot en op hooge palen gebouwd; in Bima klein en staan slechts eenige voeten van den grond. Dat de inwoners lui schijnen, moet men aan het klimaat toeschrijven, waardoor men ook hier niet gewoon is te dragen: dit geschiedt door paarden en buffels. Het schijnt dat zij over het algemeen, zeer gastvrij zijn. Zij zijn bijzonder gehecht aan oude gewoonten en de bijgeloovige denkbeelden en verhalen, die bij hen bestaan, toonen hoe weinig de geest van het Mohammedanisme in de harten is doorgedrongen. Verder zijn zij erg vreesachtig en laf. Dat men den heer Z. op Soembawa altijd logens vertelde, is geen bewijs voor een algemeen leugenachtigen aard; want misschien waren de menschen daartoe door de hoofden aangezet. Eedschending, diefstal, moord en dergelijke zijn, waar men niet met vreemdelingen in aanraking komt en niet overmatig opium gebruikt, zeer zeldzaam. Al staan zij in menig opzigt bij anderen achter, waarschijnlijk zou een gunstige invloed van buiten hunne sluimerende krachten opwekken en ontwikkelen.

Klimaat- en gezondheidstoestand.

De jaargetijden zijn even als op Java, maar nog sterker verschillend. Een van de grootste gevolgen van de uitbarsting van den Tambora, is de mindere regen. Men heeft hier veel last van aardbevingen. Het schijnt, dat de gemiddelde temperatuur lager is dan op Java. De ongezondheid is niet zoo sterk, als men wel gemeend heeft. De koortsen heerschen niet overal, en meest in het drooge jaargetijde. Vooral heeft men er last van op Bima: ze zijn meest slepende, doch hebben soms treurige gevolgen. Men vindt hier echter vrij bejaarde menschen. Ook Dompo is ongezond en ook Soembawa; Sapi en Taliwang moeten zeer gezond zijn. Een tweede kwaal, waaraan velen lijden, is oogontsteking, door de opgewaaide asch en zand; verder de kinderpokken. De vaccine is bij eerste proef mislukt en niet doorgezet; de heer Z. raadde overal de vorsten aan, jongelieden naar Java te zenden, om het goed te leeren en van daar met goede stof terug te keeren. Siphilitische ziekten zijn, door den omgang met vreemden, niet onbekend. Zij lijden ook veel aan huidziekten. De genees- en heelkunde zijn er in een jammerlijken staat.

Het rijk van Bima. — Eenige statistieke opgaven.

Na nog eenige topographische opmerkingen en iets over de bevolking

die op ongeveer 45,000 zielen geschat wordt, vinden wij, dat hier tamelijk veel, maar minder goed, zout wordt aangemaakt. Op de sawah's wordt niet jaarlijks een tweede rijstgewas geplant. De bossen padi zijn kleiner dan op Java, gemiddeld 2 kati's. Vlaktemaat kent men hier niet: een veld wordt geschat naar het getal bossen, die het opbrengt. Drooge- of berg-rijst wordt betrekkelijk minder verbouwd dan op Java; daarentegen meer maïs of djagoeng, die het hoofdvoedsel voor de bergbewoners en armen uitmaakt. Na de oogst der sawah-rijst wordt over het algemeen een tweede gewas geplant, bestaande in: maïs, tabak, uijen, katjang-idjoe (de plant dient voor het vee, de boonen voor de menschen, de bloemen grootendeels voor verwstof). Verder vindt men bataten, katoen, suikerriet, koffij, indigo en klappa-olie, kanarie- en bingkoeroe-boomen en sappan-hout. Dit laatste kon van Mangareij veel meer en veel schooner gehaald worden. Er is in Bima ook veel djati-hout, maar er wordt geen werk van gemaakt, omdat het transport te lastig is: hierin was echter, meent de heer Z., wel te voorzien. Tripang wordt gevangen meest door orang batjo's, die ook karet (schildpadschalen) zoeken. De handel in was is tegenwoordig vrij. Belangrijk is de uitvoer van vogelnesten. Zij zijn partikulier eigendom van den sulthan en doorgaans van zeer goede kwaliteit. Ook voedt men geiten, vooral buffels enz. De laatsten loopen altijd in de vrije lucht, en worden alleen maar opgevangen, als men ze noodig heeft. Eveneens gaat het met de paarden.

De kontrakten met de kompagnie zijn nooit van weerskanten stipt gehouden, en na 1815 trok het Gouvernement niets meer uit het land, maar voerde zelfs rijst in, om den nood te lenigen. Later herleefde de handel in sapanhout: maar andere produkten liet men aan den vrijen handel over. Ook in andere opzigten is van het verdrag afgeweken, daar de sulthan onder anderen zekere uitgaande regten heft, niet alleen van zijne onderdanen, maar ook van die des gouvernements, van welke regten sommige vrij hoog zijn. Ook drijven de sulthan en zijne rijksgrooten zelve handel, het geen den handel der kooplieden geheel bederft; het is te wenschen dat hieraan een einde worde gemaakt.

Oorspronkelijke maten of gewigten zijn hier niet. Als lengtemaat gebruikt men *voeten* en *vademen*, de laatste, even als op Java, van 6 voet: grootere afstanden berekent men bij *dagreizen*. De *gantang* alleen is een ingevoerde holle maat, maar slechts zoo groot als een Javaansche halve gantang. Het in omloop zijnde geld is ingevoerd: als pasmunt gebruikt men de Chinesche pitjes, die alle door elkander gangbaar zijn. Zij worden ter waarde van één reaal (tegenwoordig 334) aan een snoer gebonden. Alle gouden en zilveren munten, vooral de oude, zijn op Bima gangbaar. De meeste oude zilveren munten, als ook het goud, verlaten het land niet meer. Regeling in dit alles is wenschelijk.

De echt-inheemsche vaartuigen zijn de „sampangs" en „djoekoens": andere vaartuigen zijn oorspronkelijk van Celebes, zooals de prahoe sopek, prahoe pelawi, padoe wakan, prahoe toop en dergelijken. Geen Christen-

inwoner van Bima bezit tegenwoordig een groot vaartuig of een schip. De binnenlandsche middelen van vervoer zijn zeer slecht. Er zijn geene wegen, dan ellendige voetpaden, geen bruggen, geen wagens, karren of pedati's: alles wordt gedragen door paarden of buffels. De markten worden in alle groote kampongs onder den blooten hemel gehouden. Zij leveren niet veel op voor den handel, maar voor dagelijksche behoeften en kleinigheden.

Huisselijke, zedelijke, intellectuele en godsdienstige toestand.

Zoover de heer Z. kon nagaan, staan zij, uitgezonderd de Orang Dongo, ongeveer op denzelfden trap als de overige landbouwende volken der Sunda-eilanden. De woningen in de vlakten zijn anders gebouwd dan die in het gebergte: de eersten staan 2 à 3 voet boven den grond en wel op de 6 à 10 grootste houten pilaren van het huis zelf. Zij bestaan doorgaans uit eene opene voorgalerij, waarin de menschen over dag zitten en arbeiden, en uit een groot binnenvertrek, dat links van den ingang den haard heeft en regts een halven muur, die twee halve vertrekken vormt of afsnijdt. De vloer en de wanden zijn van bamboe, of zeer dun gespleten, smalle banden van de bladscheden der aren- en lontharboomen. Het dak is van alang-alang of bamboezen dakbordjes (sirappen genoemd). Rondom gaat eene stelling, waarop het weinige huisraad staat, en de maïs te droogen gelegd wordt. Van buiten onder het dak zijn nog dikwijls kippenhokken aangebragt. Stallen kent men hier niet. Verder heeft men nog de kleine rijsthuisjes, even als op Java. Het huisraad is eenvoudig. Over de kleeding hebben wij reeds boven gesproken. — Zij houden veel van de jagt. — Behalve dat er betrekkelijk meer maïs gebruikt wordt dan op Java, wordt er ook meer vleesch gegeten, daar de buffels en geiten zeer goedkoop zijn. Van varkensvleesch hebben zij een grooten afschuw. Veel houden zij van gebak, tot voor- en nageregt bij feesten, dat niet te zoet en te olieachtig kan zijn. — In dranken is het volk matig. Behalve water, is de voornaamste, de palmwijn of toewak, die van kokos-, maar nog meer van lonthar-palmen gemaakt wordt. Er wordt ook veel *broem* gedronken, die uit rijst vervaardigd wordt en vrij veel zinbedwelmende kracht heeft; koffij vooral bij de hoofden. Het gebruik van opium is zeer algemeen; dat van sirih even veel als op Java. Ook tabak-rooken is vrij algemeen: de cigaren zijn tweemaal zoo dik en lang als de Javaansche. Men houdt zeer veel van feesten: de grootste hebben plaats bij besnijdenissen en huwelijken. Ook bij ziekte is er een feest, om de booze geesten te verdrijven: de doekoen's heeten hier *Sandroi.* De feesten gaan altijd vergezeld van muzijk en dans. De eerste is zeer eenvoudig. De dans is een algemeen vermaak, dat echter alleen door de ongetrouwden wordt uitgeoefend. — Onderwijs bestaat bij de inlanders niet: alleen de rijkeren leeren lezen en schrijven, maar meer het Makassaarsch dan het Maleisch.

Op de hoofdplaats is eene kleine Christen-gemeente (Gereformeerden en

Katholijken); de groote massa des volks is Mohammedaansch; een gedeelte der bergbewoners bestaat uit Fetisch-aanbidders. Zelden komt de predikant van Makasser te Bima, katholijke geestelijken komen er alleen bij toeval. De Mohammedanen waren waarschijnlijk vroeger allen Fetisch-aanbidders: het Hindoeïsme schijnt hier nooit bestaan te hebben. Het Mohammedanisme schijnt in de helft der zestiende eeuw, door Makassaren, hier gebragt. De eerste Mahomedaansche sulthan heette ABDOEL GALIB. Er zijn vrij veel priesters, zij zijn niet in hoog aanzien en leven van giften en slawat's. — Met de oude kompagnie was overeengekomen, dat niemand van godsdienst mogt veranderen.

De Orang-Dongo (bergmenschen) zijn waarschijnlijk een overblijfsel van de oorsponkelijke bevolking, dat om zijne eigenaardige zeden verdient te worden opgemerkt. Zij hebben veel overeenkomst met de bewoners van het Tengersch-gebergte en schijnen nog regt Polynesisch, ook zonder Hindoeschen invloed, te zijn. Hunne huizen zijn bijna volkomen gelijk aan de bekende rijsthuisjes.

De wetgevende magt is in handen van den vorst, den rijksbestierder en de hoofden der distrikten of mantri's, met welke de vorst moet beraadslagen. De grondwetten zijn geschreven, maar nooit aan een vreemdeling vertoond. De vorst wordt gekozen, maar als er niets tegen is, gaat dit bij erfopvolging. Door verloop van tijd hebben de rijksgrooten veel van hunne magt laten slippen. Over de indeeling van het volk in gilden of rotten (Dari) en de verdere ambtenaren, zie men het verslag zelf.

De oude taal en het schrift zijn verloren geraakt De heer Z. geeft hier eene afteekening van het alfabet, die hij te Bima heeft gekregen en die te vergelijken is met eene andere bij RAFFLES. — De tegenwoordige taal van Bima onderscheidt zich merkelijk van de Maleische en schijnt veel meer eener Oostelijk ontstane moedertaal nabij te komen. Opmerkelijk is het, dat zij ook den klank *f* kent en rijk is in vokaal-verbindingen, zonder tusschenvoeging van medeklinkers. De taal neigt niet alleen om den eind- maar ook om den midden-medeklinker (bij den heer Z. staat bij vergissing „klinker") weg te laten. De tegenwoordige taal wordt niet geschreven; wat men schrijft is Makassaarsch, ook wel met Maleisch karakter; tegenwoordig op papier, vroeger op lontharbladeren.

Van de overoude geschiedenis is zoo goed als niets bekend. Het schijnt, dat in ouden tijd vlugtelingen uit Java herwaarts zijn gekomen. Het land is later eenigen tijd onder Makassaarsche heerschappij geweest.

Het Rijk van Dompo.

Buiten hetgeen vroeger, en ook misschien nog later, hierover voorkomt vermelden wij hier in het bijzonder: dat men hier vroeger over de 80 dorpen telde, thans maar 13, waarvan Dompo de hoofdplaats is, in de vlakte aan eene schoone rivier gelegen, 50 of 60 voeten boven de oppervlakte der zee, met ongeveer 1900 inwoners. Alle andere kampongs zijn zeer klein. De bevolking beloopt ongeveer 3200 zielen. De inwoners komen in spraak, zeden, gebruiken en godsdienst, in alle opzigten overeen met die van het

rijk van Bima: alleen houdt men hen voor moediger, maar ook trager, dommer en minder vreedzaam. Het land is, over het algemeen, meer vruchtbaar en geschikt voor landbouw. Maar het brengt niet veel op, dewijl er niet genoeg werk van gemaakt wordt. Sapan-hout wordt er bijna niet meer gehouwen: dit kan dus misschien later een goede opbrengst geven. De handel is meest ruilhandel: geld is er bijna niet. Schepen of groote praauwen hebben zij niet. Opium wordt weinig gebruikt en in het geheel geen sterke drank. Er wordt veel gejaagd. Van Dompo wonen vele menschen op Bima en omgekeerd, door de gewoonte, die op het geheele eiland heerscht, dat de man de vrouw volgt. De regeringsvorm is bijna dezelfde als in Bima, de taal geheel gelijk.

Het ziet er dus in Dompo zeer treurig uit, en het is te wenschen, dat het Gouvernement zich over dat land ontfermt: het was sinds 1669 de trouwste bondgenoot op het eiland.

De rijken om den berg Tambora.

Sangar, dat zich nu weder tot een afzonderlijken staat begint te vormen, bestaat nog slechts uit één dorp, Koempasi of Korreh genaamd: het bestaat uit 50 huizen. Van de ongeveer 2000 inwoners bleven, na de uitbarsting van den berg, naauwelijks 200 over, die nog door de zeeroovers werden verjaagd. Eerst in 1830 keerden zij naar hunne woonplaats terug. Het getal hoofden overtreft zeker dat der mindere klasse. Het volk is zeer arm, maar, naar het schijnt, goedhartig, gastvrij, vreedzaam en vlijtiger en moediger dan de Bimanezen. Zij hebben hunne eigene, zeer na aan de Bimanesche verwante, taal.

Het vroegere rijk van Tambora bestaat niet meer. Reeds voor de uitbarsting, was de berg zeer arm aan water. De voornaamste rijkdom bestond in zeer goede paarden, het vele was en fraai hout. Aan de ramp van 1815, ontkwamen slechts 80 menschen, maar ook deze kwamen het volgende jaar, door eene overstrooming, om. De taal schijnt meer op zich zelve gestaan te hebben, en was misschien met die van Flores verwant.

Het rijkje Papekat is in 1815 geheel vernield.

De berg Tambora en zijne uitbarsting in 1815.

Voor de uitbarsting was de Tambora een kegelberg, en wel de hoogste van den geheelen Archipel; hij verdeelde zich in twee toppen, hij heeft meer dan een derde gedeelte van zijne hoogte verloren. Niemand giste vroeger, dat de Tambora een vulkaan was.

Bewerkte die vreesselijke uitbarsting reeds dadelijk vele onheilen, de latere gevolgen waren nog veel gevoeliger en treuriger. Duizenden menschen en dieren stierven van honger, velen vlugtten uit het land. Dadelijk en later ontstonden er ziekten door. Een groot deel des lands werd ongeschikt voor bebouwing, der vegetatie werd hare ontwikkelingskracht ontnomen. Wien zal het verwonderen, dat men nimmer, dan met eene soort van bijgeloovige vrees, van den berg sprak, en dat men meende

dat hij niet meer te beklimmen was, vooral daar dit reeds aan sommigen mislukt was. Toen de heer Z. zijn vast voornemen te kennen gaf, wilde de radja-bitjara van Sangar mede; dit, meende hij, was zijn pligt, ofschoon ze zeker zouden omkomen, De heer Z. voorspelde hem boven een diepen ketel, niet met vuur, maar met water te zullen vinden. Men vertrok, ongeveer 40 man sterk, 's ochtens te 6 uur: de inlanders waren treurig gestemd, daar zij meenden den dood te gemoet te gaan. Twee dagen later, ten 2 uur, had men den top bereikt. De krater is langwerpig rond, ongeveer één uur in diameter en 1700 voeten diep; op den bodem, in het midden, ligt een klein langwerpig meer. De lieden waren geheel verbazing en hielden den heer Z. voor een bovennatuurlijk wezen. — De hoogte, waarop men zich bevond, was ongeveer 8800 rijnl. voeten. — Bij de terugkomst in Sangar was er groot feest; iedereen kwam hen te gemoet; men wilde bijna niet gelooven, dat zij zoo wel en zoo spoedig konden terug zijn; nu zou er niet meer zulk een ramp als die van 1815 komen, want de heer Z. had de booze geesten van den berg gebannen.

Het rijk Soembawa.

De voornaamste plaatsen zijn, van het oosten af: Mata, Ampang, Plampang, Lapi, Soembawa, Re, Oetan, Allas, Setelok, Taliwang, Tjereweh. De meeste groote plaatsen zijn versterkt en van het strand 1 of 3 uren verwijderd, waarschijnlijk om de altijddurende vroegere burger-oorlogen en om de zeeroovers.

Over de bevolking, die over de 26000 zielen moet bedragen, moge nog strekken, behalve het reeds bovengemelde, dat een groot deel, ongeveer 6000, bestaat uit Boeginezen, Makassaren en orang badjo's. Deze laatsten zijn zeer gevreesd, voeren veel kwaad uit en hebben weinig ontzag voor den sulthan; maar men kan er niets tegen doen, daar zij veel moediger en vastberadener zijn dan de Soembawanezen.

Het volk is hier luijer, en maakt minder werk van den landbouw dan de Bimanezen. — Djati-hout is hier niet meer te krijgen, maar wel sappan-hout en andere schoone soorten voor meubelen. — Buffels en paarden worden zeer veel uitgevoerd. Rundvee is er niet in het land, ook niet bijzonder veel wild. Men maakt in Soembawa vele en bijzonder goede wapenen, die veel worden uitgevoerd en eigenaardige vormen hebben. Een eigenaardig fabrikaat is dat van allerlei olie (minjak Soembawa); 't is kokos-olie, die met allerlei stoffen vermengd wordt. Eene soort moet vooral zeer voedzaam zijn en de menschen spoedig vet maken. Zij wordt in het land veel gebruikt met rijst en gebak. Andere soorten zijn van uitwendig geneeskundig nut. De vervaardiging is een geheim.

Een sahbandar heeft de geheele opbrengst van de uitgaande regten gepacht en heeft van Soembawa tot aan Labach alle tollen en havengelden: hij heeft veel te veel voorregten en benadeelt den handel. Het is wenschelijk, dat het Gouvernement hierin spoedig verandering zal bewerkstelligen.

Vele zaken zijn even als in het rijk Bima. Opium mag niet ingevoerd

worden, maar wordt door Boeginezen ingesmokkeld. De minder afhankelijke vorsten storen zich weinig aan dit verbod. Suiker en zout worden veel ingevoerd, ook kokos-noten en olie en fijne kleedingstoffen. — De gantang en de bos, of ikat, padi zijn zoo groot als op Java. Van de pitjes neemt men alleen de goede aan en geeft de slechte uit, hetgeen den handel zeer belemmert.

De huizen worden hier, zoo hoog van den grond mogelijk, gebouwd. Een ladder leidt naar boven. Regts van de ladder is gewoonlijk een galerij. Binnen is een gang, die tot keuken dient of daarheen geleidt en regts zijn in eene rei 3 tot 6 kamers; elke vrouw heeft eene kamer. De tusschenwanden kunnen weggenomen en aan den zolder bevestigd worden, maar dan zijn de vertrekken ook vrij laag. Over de kleeding hebben wij boven reeds gesproken. De spijzen kunnen niet te olieachtig en te zoet zijn; men eet ongeloofelijk veel gebak. De eenige drank is water; koffij is er te duur en andere dranken zijn verboden. Het volk is niet vrolijk. Feesten zijn er weinig. Gezang, muzijk en dans zijn veracht. Muzijkinstrumenten zijn er niet. Publieke vrouwen vindt men hier niet; evenwel is de zedelijkheid niet zoo bijzonder groot.

Het volk is streng Mohammedaansch en, vooral na de uitbarsting van den Tambora, zeer fanatiek; maar nu de welvaart begint te herleven, begint het fanatisme te verminderen.

De taal heeft de meeste verwantschap met die van Sassakh. Van vroeger eigen schrift bestaat niets; tegenwoordig gebruikt men het Makassaarsch schrift. Scholen zijn er niet; ook hoort men geen verhalen.

Over bestuur en regtspleging kan de heer Z. niet veel mededeelen. Er schijnt eene „oendang-oendang Soembawa" (wetboek van Soembawa) te bestaan. De sulthan schijnt zeer afhankelijk van de rijksgrooten te zijn. Van de laatsten nemen, niet allen, maar slechts vijf, deel aan het bestuur, die een soort van raad vormen. Zij zijn: de *Dea*, of *Nene Ranga*, de *Kali Bela*, de *Dea adipati*, de *Nenti desa* en nog een, wiens titel niet bekend is. *Dea* schijnt hier gelijk te staan met *Raden*. Deze kiezen den sulthan, en als een van hen sterft, kiest de sulthan een anderen. Maar er is hier veel verwarring en ongeregeldheid.

Van de vroegste geschiedenis is niets bekend. Het schijnt dat de inwoners van Sassakh en die van Soembawa eens hetzelfde volk zijn geweest. Er wordt gesproken van familiebetrekking tusschen de grooten hier en de vorsten van Bandjermasin. Ook Soembawa heeft onder Makassar gestaan en de invloed van Goa laat zich nog gevoelen. Het heeft nog al lang geduurd eer de kontrakten met de Kompagnie geheel in orde waren.

Wij vinden in het verslag eene zeer uitgebreide vergelijkende woordenlijst van het Maleisch, Soembawaneesch, Sangarsch en Bimaneesch; en verder tabellen van de gewigtigste gebeurtenissen in al de verschillende rijken, hunne betrekkingen onderling en tot buitenlandsche vrienden en vijanden en den loop der voorvallen, die allengs de onderwerping en rangschikking onder de heerschappij der Kompagnie ten gevolge heeft gehad.

Op het laatst wordt nog gesproken over de betrekking der verschillende rijken tot het Gouvernement, en herinnerd dat Dompo steeds het getrouwste was, Soembawa het meeste aanleiding gaf tot ontevredenheid. Het laatste, opgeruid door de vorsten van Goa, werd dikwijls in oorlogen gewikkeld tegen de kompagnie en zoekt zich nog tegenwoordig zooveel mogelijk aan den invloed van het Gouvernement te onttrekken.

Moge dit uittreksel de kennis omtrent het eiland Soembawa vermeerderen en meer algemeen maken! Ieder, die in de bekendheid met den Archipel belang stelt, zal voorzeker den heer ZOLLINGER dankbaar zijn voor zijn arbeid. * * *,

Aanmerkingen op het ontwerp van wet, tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indie, door Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, oud raad van Indië. 's Hage 1853.

Nu reeds, ofschoon de Minister van Koloniën in gebreke is gebleven, om éénе enkele van al de gewigtige wetten in het leven te roepen, die door de grondwet van hem worden geëischt; nu reeds, ofchoon de Minister van Kolonien den weg blijft volgen, dien zijne voorgangers hem hadden aangewezen, zonder eenige krachtige hervorming in Indië in het leven te roepen; nu reeds, ofschoon nog de heer J. C. BAUD het departement van koloniën bestuurt, al is ook de heer PAHUD aan het hoofd van dat departement geplaatst; nu reeds doet de weldadige invloed van onze in 1848 gewijzigde grondwettige instellingen zich gevoelen. Art. 59 der grondwet beveelt „dat de reglementen op het beleid der regering in de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen door de wet moeten worden vastgesteld". Tot dusverre werden die reglementen vervaardigd, zonder eenige bijzondere krachtinspanning. Plotseling zonder dat zelfs de geringste voorteekenen of voorbereidende maatregelen waren vernomen, zonder dat iemand was geraadpleegd of gehoord, even als een donderslag op den helderen middag, verraste de regering Indië met een besluit, waarin de grondslagen van 't bestuur werden gewijzigd of bevestigd, veranderd of omver geworpen, niet als een gevolg van een langdurig onderzoek, maar al naar mate de inzigten en begrippen des tijdelijken ministers die wijzigingen verlangden. Thans is dat anders — thans, nu „de publieke zaak publiek moet worden behandeld", en ook de koloniën daaronder worden geteld; nu aan de wet is opgedragen, wier werkplaats in 't openbaar is, wat vroeger in het geheim werd bearbeid; nu duizend en duizend oogen op de werklieden gerigt zijn, wier handen het kunststuk moeten tot stand brengen, terwijl vroeger het beeld eerst aan de menigte werd vertoond, nadat het geheel was afgewerkt, — thans is het niet meer mogelijk, versleten begrippen van koloniale staatkunde, verouderde beginselen van mo-

nopolie en autocratie, reactionaire voorschriften om den geest aan banden te leggen of het Indische despotisme te voeden, in een staatsstuk binnen te smokkelen. Duizend vingers zijn gereed, om die ketterijen aan te wijzen, duizend stemmen verheffen zich om te waarschuwen — en het wetsontwerp wordt als contrabande aan de grenzen afgewezen.

Ziedaar het lot, dat het concept-reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië van den heer PAHUD nu reeds te beurt valt. Nog is het niet in discussie in de Tweede Kamer der Staten-Generaal; nog is zelfs het verslag van de kommissie van rapporteurs omtrent het onderzoek in de afdeelingen niet opgemaakt — en nu reeds is het door sommigen in en vele deskundigen buiten de kamer veroordeeld. Onder de laatsten behoort de schrijver van het werk, dat wij hierboven aankondigden. Maar hij doet meer; hij keurt het wetsontwerp van den heer PAHUD niet alleen af, hij deelt ook zijne eigen beginselen van koloniale staatkunde mede, en zijne eigen denkbeelden omtrent de wijze, waarop aan den eisch van art. 59 der grondwet behoort voldaan te worden.

Wij hebben met uitstekend genoegen van dezen arbeid kennis genomen, om drie redenen: om den vorm van het werk, om den persoon des schrijvers en om den inhoud.

Over Indische onderwerpen te schrijven, bevattelijk voor lezers niet met Indië bekend, is zeer moeijelijk; maar in een kort bestek het reglement op het beleid der regering te behandelen, waarin alle groote vraagstukken ter sprake moeten worden gebragt, en dat te doen op eene wijze die voor ieder verstaanbaar is — ziedaar eene taak, waarvan de zwaarte menigeen zou afschrikken. En toch heeft de heer CORNETS DE GROOT in een vijf-en-zeventig tal bladzijden eene kritiek geleverd van het werk van den heer PAHUD die, ofschoon menig onderwerp natuurlijk slechts oppervlakkig is behandeld of maar even aangeroerd, dat ontwerp in de hartader aantast, en elken lezer, hoe weinig ook met onze koloniën vertrouwd, de groote gebreken van den ministeriëlen arbeid op eene duidelijke wijze aantoont. Na een drietal bedenkingen van algemeenen aard, volgt hij den heer PAHUD op den voet, en deelt zijne aanmerkingen op ieder artikel mede; daarna toont hij het onvolledige van het ontwerp aan, door de onderwerpen op te geven, welke, volgens zijne meening, daarin nog behooren te worden opgenomen, en eindelijk levert hij eenige zeer lezenswaardige bijdragen. En dat alles is vervat in eenen hoogst eenvoudigen, maar duidelijken en korrekten stijl. En dat alles is zoo geleidelijk en logisch ontwikkeld, dat het geen de minste moeite kost, om over ieder onderwerp de meening des schrijvers te leeren kennen, ja, dat zijn werk tot een wegwijzer kan strekken in den doolhof van het verwarde ontwerp van den Minister.

Maar ook om den persoon van den auteur verheugt ons de uitgave van dit werk. Wij beweren niet, dat er veel nieuws, veel dat niet vroeger is gezegd, in voorkomt. Als wij straks den inhoud beschouwen zal het blijken. Maar wij verheugen ons, dat de heer CORNETS DE GROOT de schrijver is van dit boek. Tot dus verre zijn de meeste oude Indische

ambtenaren voorstanders van het tegenwoordige koloniale stelsel. Dat stelsel verlangde geene zelfstandige mannen, maar werklieden, die blindelings de bevelen van den meester volgden, en hun eigen voordeel ten offer bragten aan de begrippen van den autocraat. In die denkbeelden zijn ze opgevoed; op dien weg zijn ze langzamerhand gevormd naar het kleed, dat men hen dwong aan te trekken; en zoodanig is de invloed geweest van den meester, dat de leerlingen en ondergeschikten bij zijne woorden zweren, en noch den moed, noch den lust, noch de veerkracht hebben, om zich aan dien invloed te ontrekken. Er zijn uitzonderingen op dezen regel, lofwaardige uitzonderingen van ambtenaren, die noch door vrees, noch door gewoonte, noch door de atmospheer waarin ze zich jaren lang bewogen, zich hunne zelfstandigheid hebben laten ontnemen — maar de meesten dezer uitzonderingen wagen zich niet op het terrein der algemeene discussie. Van daar dat het oude en verouderde stelsel, ofschoon door de wetenschap en de ondervinding reeds lang veroordeeld, ofschoon van vele zijden en elke maand in dit Tijdschrift hevig bestreden, nog zooveel kracht bezit, dat een lid van het ministerie, 't welk den naam van „THORBECKE" draagt, niet heeft geschroomd een wetsontwerp voor te dragen dat dit stelsel voor de toekomst moet bestendigen.

De heer CORNETS DE GROOT is ook een oud Indisch ambtenaar. Hij deelt het zelf mede, wanneer hij de redenen ontvouwt, die hem tot het publiceren dezer bedenkingen hebben bewogen. „Men scheen ze van mij te verwachten „zegt hij," misschien uithoofde mijner voormalige ambtsbetrekkingen van algemeenen Secretaris der Indische Regering, van Secretaris-Generaal bij het Ministerie van Koloniën en, laatstelijk, van Raad van Indië." En wat verder: „Het tegenwoordige koloniale stelsel heb ik zien geboren worden; onder de werking daarvan heb ik bij het Indisch hoofdbestuur, op Java en in Nederland, belangrijke betrekkingen bekleed. De aanleidingen tot dat stelsel, de goede zijde daarvan, deszelfs verdediging, telkens wanneer het aangevallen werd, zijn mij in het geheugen. Toen ik, omstreeks drie jaren geleden, voor het eerst geroepen werd om mijn gevoelen over de zaak te zeggen, en daarover met mijne ambtgenooten in Indië van gedachten te wisselen, stond mij dit alles helder voor den geest." En is hij nu ook, gelijk de meeste oude Indische ambtenaren, onder den invloed van de begrippen, die zoo lang hebben geheerscht? Hij geeft zelf het antwoord: „Hetgeen ik sedert over het onderwerp gelezen heb, heeft mijne overtuiging niet verzwakt, maar veeleer versterkt, dat het bestaande stelsel te eenzijdig is, dat het tijdelijke materiëel belang van Nederland daarbij zoodanig op den voorgrond staat, dat het niet missen kan, of de gevolgen der veronachtzaming van het Indische belang zullen zorgwekkend zijn, ook bij terugwerking voor het moederland. En thans, nu ik op nieuw een gevoelen uitbreng, zou ik meenen verkeerd te handelen door niet te waarschuwen, door niet te zeggen, dat het beter is, om de ontwikkeling van het produktief vermogen van Nederlandsch Indië: niet langer, bij uitsluiting als het ware, te dwingen door regeringsmaatre-

gelen; om daarin een groot aandeel te gunnen aan de nijverheid onzer landgenooten; om, naar gelang van den goeden uitslag daarvan, dwangarbeid en monopolie van lieverlede los te laten; en om intusschen, zoo veel mogelijk, beginselen te huldigen, die milder zijn dan nu gevolgd worden, die meer waardig zijn voor een verlicht bestuur van den tegenwoordigen tijd."

Behoef ik te zeggen, dat ik niet anders verlang, dan de heer CORNETS DE GROOT hier als zijne denkbeelden ontvouwt? Reeds in Indië, zoo veel mijne positie het toeliet, en al den tijd, dat ik in Nederland dit Tijdschrift uitgeef, of in 's lands vergaderzaal mijne stem verhef, heb ik niet anders dan die leer gepredikt. Behoef ik dan te zeggen, dat het mij verheugt, in den heer CORNETS DE GROOT, door de uitgave van dit geschrift, eenen krachtigen bondgenoot aan te treffen? Behoef ik te zeggen, dat het mij verblijdt, den man, die in Indië is gevormd en opgevoed, die in de Indische dienst tot de hoogste betrekkingen is opgeklommen, die onmiddellijk onder den heer J. C. BAUD vele jaren lang Sekretaris-Generaal bij 't ministerie van koloniën is geweest, die altoos den roem heeft verworven van een ijverig en kundig ambtenaar te zijn, thans te hooren verklaren: „*dat het verkeerd is* (in het wetsontwerp van den heer PAHUD) *de tegenwoordige autokratische begrippen te bevestigen, en, in bewoordingen, die veel te gissen overlaten, het tegenwoordige stelsel te bestendigen?*"

Treffend is de overeenkomst van den heer CORNETS DE GROOT met mijne zienswijze, niet alleen in bijzonderheden maar vooral in hoofdbeginselen — en die overeenkomst verheugt mij, omdat daardoor de overwinning dier beginselen niet weinig zal worden bevorderd en gebaat. Ik kan mij niet weerhouden, daarvan een voorbeeld aan te halen, dat inderdaad opmerkelijk is. Ik had, op verzoek der redaktie van het *Algemeen Handelsblad*, een paar artikelen geschreven over het ontwerp van wet op het beleid der regering van Nederlandsch Indië; maar ik had er mijn naam niet onder geplaatst, dewijl ik meende, dat ze in dit geval naamloos misschien meer indruk zouden maken. Ook de heer CORNETS DE GROOT kende mij niet als den schrijver dier opstellen, waarin *de hoofdbeginselen* der wet worden beoordeeld. En ziet, nu komt zijne zienswijze zoodanig met de mijne overeen, dat hij dat artikel overneemt en op de volgende wijze tot het zijne maakt: „Treffend en waar is een artikel, 't welk in het *Algemeen Handelsblad* van 13 Februarij 1852 voorkomt, en hier om de belangrijkheid en toepasselijkheid van den inhoud wordt teruggegeven onder het opschrift van:

Veroordeeling der hoofdbeginselen van het ontwerp van het regeringsreglement voor Nederlandsch Indië.

„In de memorie van toelichting maakt de minister ons al dadelijk bekend „met *de hoofdbeginselen*, waarop hij zijne wet gebouwd heeft. En in een „paar woorden daarover kenmerkt hij zeer karakteristiek zijnen arbeid. „„Wat „„de *beginselen* van bestuur betreft," zegt hij, „is het voorgekomen, dat, in „„het algemeen, het tot dusver ingeslagen spoor het meest overeenkomt

„ „ met de belangen van Nederland en met eene goede staatkunde." „Wij „hebben dus niets anders van hem te wachten dan het behoud van het „bestaande. En inderdaad, hij is getrouw aan dit beginsel gebleven, want „als wij dit concept-reglement met dat van 1836 (het thans nog bestaande) „vergelijken, dan vinden wij tusschen beiden alleen dat onderscheid, hetwelk „door veranderde tijdsomstandigheden dringend noodzakelijk is geworden. „Wij willen dit niet afkeuren, omdat wij niet tot hen behooren, die het „oude verlangen te veranderen, alléén omdat het oud is; wij willen het „goedkeuren, maar onder ééne voorwaarde, dat is: dat dit oude goed zij. „Indien werkelijk „het tot dusver ingeslagen spoor het meest overeenkomt „ „met de belangen van Nederland en met eene goede staatkunde," „dan „zullen wij het gaarne blijven volgen. Maar deze uitspraak, die de minister „vergeet te bewijzen, moet eerst voor ons, als op waarheid gegrond, in „een helder licht worden geplaatst.

„De Minister ontwikkelt zijn denkbeeld, „dat het tot dusver ingeslagen „ „spoor het meest overeenkomt met de belangen van Nederland en met „ „eene goede staatkunde," eenigzins nader in de volgende woorden: „Men „ „heeft toch niet kunnen voorbijzien, dat Nederlandsch Indië is een win- „ „gewest, gedeeltelijk bewoond door eene talrijke en snel toenemende „ „bevolking, die, lang vóór de verschijning der Europeanen in Indië, in „ „ordelijke maatschappijen en onder geregelde besturen leefde, eene geves- „ „tigde kerk had, met eene aan hare behoeften evenredige hierarchie, en „ „groote vorderingen had gemaakt, niet slechts in den landbouw en vele „ „bedrijven van nut en weelde, maar ook in eigenlijke beschaving; ge- „ „tuige, voor zooveel Java betreft, het bezit van eene kunstmatige taal, „ „van een sierlijk schrift en van eene eigene letterkunde. Met deze daad- „ „zaken voor zich, en bij eene juiste waardering der behoeften en middelen „ „van den overheerschenden Staat, heeft de regering gemeend, dat de „ „aan te nemen beginselen die behooren te zijn, welke de meeste waar- „ „borgen opleveren, dat, *in de eerste plaats*, het Nederlandsch gezag door „ „vreedzame middelen in dat wingewest zal kunnen gehandhaafd worden, „ „en dat, *ten andere*, behoudens de welvaart der inheemsche bevolking, „ „dat wingewest aan Nederland zal blijven verschaffen de stoffelijke voor- „ „deelen, die het doel waren der verovering."

„Nu moeten wij al aanstonds de verklaring afleggen, dat deze beginselen „van koloniale staatkunde niet de onze zijn. Wij beschouwen Indië niet „als „een wingewest," niet als „eene verovering," ja, wij betreuren „het, dat dit woord aan des Ministers pen is ontglipt, gelijk wij het ten „sterkste moeten afkeuren, dat hij op dat denkbeeld zijne wet heeft ge- „bouwd. Al waren die woorden op eene ware voorstelling van zaken ge- „grond, dan nog moesten zij nimmer openlijk worden verkondigd. Maar „des te eerder en krachtiger moesten zij worden bestreden, omdat zij ten „eenemale aandruischen tegen de geschiedkundige waarheid, tegen alle „billijkheid en zedelijkheid. En al ware de eerste grondslag „verovering" „geweest, waarvan wij de onjuistheid zullen aantoonen, dan nog zou Indië

„thans geen „wingewest" meer wezen. Een zeer groot gedeelte onzer bezit„tingen is reeds bijna twee honderd en vijftig jaren onder het Nederlandsch „bestuur, en nog zou het als een wingewest moeten worden beschouwd! „Inderdaad, het zou geene lofrede wezen op de besturen van vroegere „jaren en eeuwen, indien dit de uitkomst ware hunner staatkunde, dat „bajonetten en kanonnen thans nog het begin en het einde waren van „ons gezag.

„Het zou ons te ver leiden, indien wij alle *verdragen* en historische „oorkonden wilden herinneren, waaruit blijkt, op welke wijze het Neder„landsche gezag zich in Indië heeft gevestigd en uitgebreid, en waaruit de „historische onwaarheid der ministeriële stelling zonneklaar zou blijken. „Doch, zonder onze aandacht nu op andere eilanden te vestigen, moeten „wij hier toch kortelijk wijzen op de verschillende omstandigheden en trac„taten, waardoor Java met Nederland is verbonden. Bij acte-obligatoir „van den 26 October 1677 verbond de Vorst van Mataram aan de com„pagnie alle zeehavens langs den oever, van het land van de rivier van „Krawang tot den uitersten oosthoek van het eiland. Dit verband ge„schiedde tot verzekering van eene schuld, door den Vorst aangegaan, „ter zake van door de compagnie gemaakte kosten tot ondersteuning van „den Soesoehoenan, in eenen oorlog tegen den opstandeling Troena Djaya. „Bijna te gelijkertijd werden aan de compagnie afgestaan het land beoosten „de rivieren van Krawang en Pamanoekan, en dat mede, dwars over het „land doorgaande tot aan de Zuidzee, met alle vrijheden daarvan depen„derende; en voorts het gebied en de regering van Samarang, onder uit„keering van de inkomsten aan den Soesoehoenan, na vereveaing van zijn „achterstal aan de compagnie. Wij vragen: is alzoo deze onmetelijke uit„gestrektheid grondgebied, bijna een derde van Java, een wingewest?

„In 1706 erkende almede de Vorst van Mataram de landen en Vorsten „van het rijk van Cheribon als geheel vrij en onafhankelijk van hemzelven „en staande onder de onmiddellijke bescherming van de compagnie. Hij „stond verder aan haar af de landen van Sumanap en Pamakasan op het „eiland Madura, de zeeplaatsen Torbaya en Goemoelak met de daaraan „behoorende landen en dorpen, bevestigde haar in het gebied, bezit en regt „over de landen van Samarang en Kaligawe, met de dorpen daaronder „behoorende; doch met beding, dat de Soesoehoenan van eenige dier lan„den, zoowel als van Samarang, den jaarlijkschen tol zou blijven genieten.

„In 1830 werd, ten gevolge van eene minnelijke overeenkomst met den „Soesoehoenan van Soerakarta en den Sultan van Djokjokarta, aan het „Gouvernement het grondgebied afgestaan, dat thans nog hoofdzakelijk „de vier zoogenaamde nieuwe residentiën (Madion, Kediri, Bagelen en „Banjoemaas) uitmaakt, en dat wel na een vijfjarigen oorlog, dien de „beide genoemde Vorsten gezamenlijk met het Gouvernement tegen den „rebel DIPO NEGORO hadden gevoerd.

„Wij vragen nu in gemoede, met welk regt Java zou kunnen worden „beschouwd als een „„wingewest,"" en als zoodanig zou mogen worden

„beheerd, wanneer wij zien, dat, volgens den gewezen Commissaris-Gene-
„raal NEDERBURGH, althans tot zijnen tijd, geen enkele duim gronds door
„ons is veroverd en dat integendeel alleen *minnelijke* cessiën ons in het
„bezit hebben gesteld van die onschatbare gewesten?

„En nogtans hooren wij in het jaar 1852, in een openbaar staatsstuk,
„den naam van „wingewest" op geheel Nederlandsch-Indië toepassen,
„en op dat begrip eene geheele theorie van koloniaal bestuur bouwen!
„Bovendien kan het aan niemand onbewust zijn, dat men wel een land,
„dat door het geweld der wapenen is onderworpen, tijdelijk als een wingewest
„bestuurt, wanneer de bezitting van kortstondigen aard is; maar dat deze
„gewelddadige bezetting en deze abnormale toestand nimmer den grondslag
„kunnen uitmaken van een geregeld beheer. De verhouding van een win-
„gewest tot den overweldiger kan slechts eene blijvende vijandige klove gra-
„ven tusschen den overheerschte en zijnen heer. Slechts de ineensmelting
„der beide nationale elementen kan daarentegen eene duurzame, gewillige
„en vreedzame vereeniging aankweeken.

„Maar zoo Nederlandsch-Indië geen wingewest is, wat is het dan?
„Het is, wat de Grondwet het genoemd heeft. „Het zijn koloniën en
„bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen;" koloniën, voor
„zooverre er Nederlanders zich gevestigd hebben, kooplieden, landeige-
„naren, industriëlen, ambtenaren, militairen en hunne afstammelingen;
„bezittingen, niet als wingewesten, maar grootendeels krachtens tractaten
„verkregen, voor zooverre er volkeren wonen, die van ons wel in zeden,
„gewoonten en nationaal karakter hemelsbreed verschillen, maar die, on-
„der het bestuur van Nederland, in hunne oorspronkelijke instellingen wor-
„den ontwikkeld, tot beschaving gebragt en alzoo meer en meer met
„Nederland vereenigd. Wanneer wij alzoo geheel van den Minister ver-
„schillen in zijne beschouwing van den aard van ons Indisch rijk, moeten
„wij ook wel van hem verschillen in de regerings-beginselen, die hij op
„den voorgrond stelt. Wij willen natuurlijk, even als hij, dezulke,
„„die de meeste waarborgen opleveren, dat het Nederlandsche gezag door
„„vreedzame middelen in de koloniën en bezittingen van het rijk in an-
„„dere werelddeelen worde gehandhaafd;" maar wij willen niet, dat,
„„behoudens de welvaart der Inheemsche bevolking, dat wingewest aan
„„Nederland zal blijven verschaffen de stoffelijke voordeelen, die het doel
„„waren der verovering." Eigenlijk is in deze laatste uitspraak eene
„onwaarheid. Het is geen wingewest en het werd niet veroverd. Het
„doel, waarmede onze voorouders zich in Indië vestigden, was de handel.
„Heeft de Minister alzoo op het oog, dat Indië de handelsvoordeelen aan
„Nederland moet blijven verschaffen, welke het doel waren der eerste ne-
„derzetting, dan omhelzen wij gaarne in dit opzigt zijne politiek. Maar
„klaarblijkelijk heeft hij eene andere meening. Hij wil dat directe voor-
„deelen, het storten van vele millioenen in de kas van het moederland, het
„hoofddoel moeten zijn der beginselen van wetgeving. Hiertegen nu moe-
„ten wij ons met alle kracht verzetten, niet alleen in het belang van Indië,

met hem, „dat het regerings-reglement in meer bijzonderheden behoort te „treden, niet alleen omdat in het Indische beheer nog veel wordt aange„troffen, dat wettelijke voorziening vereischt, maar ook omdat de Indische „maatschappij uit verschillende bestanddeelen is zamengesteld, en elk be„standdeel in eene bijzondere stelling verkeert."

Gelijk wij reeds zeiden, geeft de heer CORNETS DE GROOT, in het tweede gedeelte van zijn geschrift, zijne aanmerkingen op de verschillende artikelen van het ontwerp. Wij zullen ons slechts bij zeer enkele bepalen, welke hoofdbeginselen van koloniale politiek betreffen, lang door ons bestreden. De meeste gaan wij stilzwijgend voorbij, niet omdat zij ook niet van groot gewigt zijn, maar dewijl wij alleen de algemeene inzigten van den schrijver omtrent het koloniale stelsel willen doen uitkomen. En zoo beschouwen wij eerst zijne meening over

Het Kultuurstelsel.

In zijne aanteekening op art. 49 van het wetsontwerp van den Minister, zegt de heer DE GROOT: „Het is hoogst opvallend, dat in het tegenwoor„dige ontwerp weder vermeden is, om van het *cultuurstelsel* te spreken. „Eene zoo gewigtige zaak behoorde niet onvermeld te blijven. Het geeft regt „tot de onderstelling, dat de regering daarmede eenige bijzondere bedoeling „gehad heeft." Onder de derde afdeeling, die de onderwerpen bevat, welke nog eene plaats in het regeringsreglement behooren in te nemen, komt de schrijver dan ook op deze zaak terug, en het is daar, dat wij zijne denkbeelden breedvoerig over deze aangelegenheid vinden uit een gezet. Ik zal ea een kort overzigt van trachten te geven.

Moet de, der Javasche bevolking opgelegde, verpligting tot het teelen en bereiden van produkten voor de Europesche markt blijven bestaan? Of, met andere woorden: Moet het tegenwoordige kultuurstelsel behouden worden? Zie daar de vraag.

Een hoofdgebrek, dat het stelsel in 't oog vallend heeft aangekleefd, is *de overdrijving* der produktie, ten koste der bevolking, dikwerf ter bevoordeeling van personen, aan welke de regering de gelegenheid om zich te verrijken, geliefde te schenken, hetgeen bij de besturende ambtenaren gereede ondersteuning aantrof, omdat het *de cultuurpercenten* vermeerderde en zij er dus ook geldelijk voordeel bij hadden, al stond dit voordeel niet altijd bij hen op den voorgrond. En wat is het gevolg geweest van de batige saldo's, die als vrucht van dat stelsel, jaarlijks in de schatkist werden gestort? Gebrek aan betaalmiddelen, overstrooming van minwigtige koperen duiten, nalating van hoogst noodige werken, gebrek aan personeel; in één woord, armoede der Indische huishouding, bij het aanschouwen der grootste weelde van produktie.

Een natuurlijk resultaat van dat alles is, dat, bij het bestaan van zulke feiten, *het onvoorwaardelijk behoud van het stelsel niet is te wenschen;* want op den langen duur, moeten uitputting van Indie en stilstand van voordeelen in Nederland er het gevolg van zijn.

Men moet naar middelen zoeken, om de uitputting van Indië te verhoeden, zoowel in het belang van Indië, als in dat van Nederland.

Die middelen kunnen niet gelegen zijn in het plotseling afbreken van hetgeen bestaat, en het plotseling in de plaats stellen van iets anders. Hevige schokken zouden er door veroorzaakt worden, en de uitkomst zou onzeker wezen.

Maar er is misschien heil te wachten van een gewijzigd stelsel, dat, met bedaard overleg, van lieverlede wordt ingevoerd; geen werk van maanden, maar van jaren.

Er zijn twee middelen, die door den heer CORNETS DE GROOT worden aangewezen, om tot een beter stelsel te komen, namelijk, in de eerste plaats: gebreken, misbruiken en overdrijving weg te nemen, en vooral in de tweede plaats: een overgang tot het stelsel van partikuliere industrie.

Toen het Gouvernements-kultuurstelsel werd ingevoerd, heerschte er in Indië, in plaats van bedrijvigheid, in allen opzigte, stilstand. Dat dwong het Gouvernement in dien tijd, om zelf te handelen; dat gaf aan het kultuurstelsel het leven.

Thans is dat anders geworden. Thans is de partikuliere industrie met nieuwe kracht ontwaakt. Aller oog is op Indië gevestigd. Er bestaat behoefte aan partikuliere nijverheids-ontwikkeling in het groot.

Van dien verbeterden algemeenen toestand behoort het Gouvernement partij te trekken. Wat toen de regering tot zelfhandelen dwong, is tegenwoordig van de partikuliere industrie te verwachten. Zij behoort de Gouvernementsbedrijvigheid langzamerhand te doen overgaan in handen van partikulieren, van Nederlanders.

Dit behoort *langzamerhand* plaats te hebben, maar de eerste schreden daartoe kunnen reeds onmiddellijk worden gedaan. Men kan b. v. beginnen met voor en na afstand te doen van de Gouvernementsbemoeijenis met alle kulturen op Java, behalve die der stapelprodukten, koffij, suiker en indigo, ze overlatende aan de partikuliere nijverheid van Nederlanders, zonder deswege verder kontrakten te sluiten. Mogten er nog gelegenheden gevonden worden voor ondernemingen van suikerkultuur, men beproeve of die niet, buiten kontrakt met het Gouvernement, door de Nederlandsche nijverheid te exploiteren zijn, in dier voege, dat de aanplantingen en verdere werkzaamheden geschieden bij vrijwillige overeenkomsten tusschen den ondernemer en de bevolking. Wanneer dit gelukken mogt zoude allengs hetzelfde kunnen geschieden met de bestaande ondernemingen van suikerkultuur, naar gelang der expiratie der loopende kontrakten, met toekenning van voorkeur aan de houders daarvan. Is een soortgelijk beginsel niet toe te passen op de koffij- en indigo-kulturen, zijn deze ook niet langzamerhand te maken tot takken van vrijwillige volksnijverheid, welnu, men behoude ze dan als Gouvernements-kultures, tot dat daartoe de tijd zal gekomen zijn.

Ziedaar de beschouwingen van den heer CORNETS DE GROOT omtrent het kultuurstelsel. Hij levert nog eene zeer belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van dat stelsel, die ik echter bij eene latere gelegenheid zal behandelen, omdat ik daartegen enkele bedenkingen in het midden heb te brengen.

Men veroorloove mij nu eenige zinsneden te laten volgen uit eene redevoering, den 8sten December 1851 in de Tweede Kamer door mij uitgesproken. De lezer kan daaruit opmaken, welke overeenkomst er, ook in dit gewigtig onderwerp, tusschen den schrijver dezer brochure en mij bestaat.

„Thans kom ik tot de vraag: heeft het kultuurstelsel, dat in zijnen aard en in zijne bedoelingen zoo voortreffelijk was, maar in de wijze, waarop het ten uitvoer werd gelegd, zoo verderfelijk is geweest, — heeft dat kultuur-stelsel thans uitgediend? Moet het onmiddellijk worden afgebroken en vernietigd? Ik antwoord volmondig: neen!

Mijne gronden zijn tweederlei. De eerste is, dat het kultuurstelsel wel veel heeft gedaan, om meerdere Europesche industrie en kapitalen naar Java over te brengen, maar dat dit stelsel in dit opzigt op verre na niet heeft uitgewerkt. In vergelijking van hetgeen Java noodig heeft, is er nog zeer weinig van die onmisbare elementen voor zijne ontwikkeling. Het stelsel moet dus nog blijven werken, om dat doel te bereiken, hetwelk zijn oorspronkelijke schepper beoogde.

In de tweede plaats, mijne heeren, ik wil geen schokken; ik wil niet den boom omhouwen, maar ik wil de dorre takken snoeijen, en aan den boom eene betere rigting geven. Ik wil die twintig jaren, dat het stelsel op Java heeft bestaan, niet wegdenken. Wij zijn niet meer in het jaar 1830. Die in dat jaar eene keuze zou gedaan hebben ten nadeele van het stelsel van den generaal VAN DEN BOSCH, moet bedenken, dat het thans bijna het vierde van eene eeuw heeft gewerkt, dat het wortel heeft geschoten, dat het eene geheele verandering op Java bewerkt, eene geheele hervorming, ja ik durf zeggen eene revolutie, in de Javaansche maatschappij heeft in 't leven geroepen. Ik wil geen proefnemingen op de Javaansche bevolking; ik wil haar en hare instellingen geleidelijk ontwikkelen; daarom verlang ik, dat het stelsel niet zal worden afgebroken; daarom zeg ik: het stelsel heeft nog niet uitgediend.

Ik kom tot de beantwoording van de vraag: welke is de weg die onmiddellijk moet worden ingeslagen? Ik geef eerst een algemeen antwoord. Wij moeten *naar* het stelsel van vrijheid van arbeid en vrijheid van kultuur. Maar wij moeten daarheen niet *met verwerping* van het stelsel van kultuur dat thans bestaat, maar *door* dat stelsel. Dat stelsel moet zoodanig worden ontwikkeld, en daaraan moet zulk eene rigting worden gegeven, dat het ons eenmaal brengt tot vrijheid van kultures en vrijheid van arbeid op Java. De heer BAUD heeft aangedrongen op een onderzoek bij de regering. Op een onderzoek waarnaar? Naar de meerdere of mindere juistheid van hetgeen men omtrent de verschijnselen van ellende hier in het midden heeft gebragt? Naar het verband, waarin die verschijnselen staan tot het stelsel van kultures? Mijne heeren, ik verlang meer dan zulk een algemeen onderzoek: ik geloof dat de tijd dáár is, waarin *gehandeld* moet worden. Ik verlang daden. En welke daden? Ik zal ze in twee karaktertrekken zamenvatten. De eerste is: het kultuurstelsel moet worden gezuiverd van de overdrijving en misbruiken, die aanleiding gegeven heb-

ben en nog aanleiding geven tot zooveel ellende als wij aanschouwen. De tweede is: het kultuurstelsel moet worden ten uitvoer gelegd als een middel om tot vrijheid van kultuur te geraken.

Ziedaar de twee wegen, die ik beschouw dat onmiddellijk moeten worden ingeslagen. En nu zal ik niet uitvoerig aanwijzen, welke middelen ons tot dat tweeledig doel kunnen brengen. Maar ik zal voor beide toch enkele voorbeelden aanvoeren van maatregelen, die mij thans voor den geest staan, en die mij voorkomen dat *onmiddellijk* moeten genomen worden. Er is meer — er is veel meer te doen — maar 't zou mij niet mogelijk wezen alles op te noemen.

Vooreerst: het kultuurstelsel moet worden gezuiverd van zijne overdrijvingen en misbruiken. Hoe is dat te doen?

In de eerste plaats, moeten de kultuur-percenten van de ambtenaren afgeschaft worden. De *auri sacra fames*, daaruit geboren, is oorzaak geweest, dat op vele plaatsen die overdrijvingen zijn ontstaan die wij betreuren. Dat kwaad, of liever die oorzaak van zooveel kwaad, moet onmiddellijk worden afgeschaft. Hebben die ambtenaren geen traktement genoeg, welnu vermeerder het; — maar hun eene belooning te geven voor elken pikol suiker of koffij, voor ieder pond indigo, die zij van de Javanen leveren aan het Gouvernement, en naar mate dat die pikols en ponden talrijker worden, ook grootere belooningen te geven, — dat is, in mijn oog een onzedelijke motor, eene verleiding, waaraan geen Gouvernement zijne ambtenaren mag blootstellen.

Een *tweede* maatregel, dien ik aanraad, is: meer Europesche ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur te plaatsen, opdat daardoor de kontrôle over de inlandsche ambtenaren gemakkelijker en degelijker zij.

Een *derde* maatregel, dien ik voorstel, is: eene betere bezoldiging van de *inlandsche* ambtenaren. Mijne heeren, er zijn inlandsche ambtenaren, die gewigtige werkzaamheden hebben te vervullen, die belast zijn met het bestuur van distrikten, waarin 50,000, ja 60,000 menschen wonen, en die eene bezoldiging genieten van *f* 40, *f* 50 en *f* 60 in de maand. Onmogelijk is het hun, daarvan te leven, zoodat gij hen wel in de verpligting brengt, om misbruik te maken van hun gezag, en om zich ten koste van de bevolking te verrijken. Ook zij deelen thans in de kultuur-percenten. Ook van hen zeg ik; ontneem ze hun. Maar leg hun daarentegen eene ruime bezoldiging toe, die hen niet in de verzoeking, ja soms in de verpligting brengt, om op den Javaan te verhalen wat gij hun onthoudt.

Een *vierde* maatregel is: eene welwillende bejegening van hen, die misbruiken aanwijzen. Tot dusverre werden zij, die verkeerdheden aan den dag bragten (ook zelfs niet door de drukpers, maar alleen bij het Gouvernement) beschouwd als vijanden van het kultuurstelsel, als opposanten, als gevaarlijke menschen. Ik behoef niet verre naar voorbeelden te zoeken: de heer SENN VAN BASEL! Ik kom niet op de waarde of den stijl, of den vorm van zijn geschrift; maar de heer SENN VAN BASEL heeft, met opgave van verkeerdheden en misbruiken die hij op Java meende te zien, zich

gewend tot den Koning in een gesloten adres; het is mogelijk dat hij zich vergiste, dat hij verkeerd had gezien; maar, om die *daad* (dat hij zich tot den Koning gerigt had om misbruiken op Java aan den dag te brengen) om die daad is hij ontslagen. Ik kan meer voorbeelden aanhalen; maar ik zal mij tot *dit* voorbeeld bepalen. Ik verlang dus eene welwillende bejegening van hen, die misbruiken aan het licht brengen.

En *eindelijk*, mijne heeren, ik verlang publiciteit. Ik verlang dat niet meer, wat op Java geschiedt, verholen blijve, maar dat het aan den dag worde gebragt. Ik verlang dat er lichtstralen vallen op die groote werkplaats van eenige millioenen zielen, door dwang aan den arbeid gebragt. Indien voor vijf, zes en zeven jaren de verkeerde rigting die van hieruit aan de zaken op Java gegeven werd, de handelingen van vele hooge en geringe ambtenaren, — de misslagen en fouten waren aan het licht gebragt, houd ik mij verzekerd, dat alleen door de bekendheid daarvan, vele ongelukken, die wij thans betreuren, zouden voorkomen zijn. Ik verlang dus de publiciteit op Java, als een middel om aan het geheel eene goede rigting te geven en de regering in de hand te werken, ten einde de misbruiken en verkeerdheden, die thans dikwerf buiten haar weten plaats grijpen, te kunnen beteugelen.

Zietdaar, mijne heeren, enkele middelen aangewezen om dat ééne doel te bereiken, dat ik op het oog heb, namelijk: het kultuurstelsel te zuiveren van zijne overdrijvingen en misbruiken.

Het *tweede* punt waarop ik gewezen heb, is, dat het kultuurstelsel voortaan ten uitvoer worde gelegd, niet als een normale toestand, als een toestand waarin wij moeten blijven verkeeren, maar als een middel om tot vrijheid van kultuur en vrijheid van arbeid op Java te geraken. Ik zal mij bepalen bij drie maatregelen, die ik aan de hand wil geven, om ook dat doel te bereiken.

De *eerste* maatregel is: de bevordering en aanmoediging van de ontwikkeling der partikuliere krachten op Java in het belang van ontginning, landbouw, kultuur enz. Verleden jaar heb ik den Minister van Koloniën opmerkzaam gemaakt op de talrijke gronden, die op Java nog woest liggen en slechts op handenarbeid wachten, om schoone en rijke vruchten op te leveren. Ik heb hem, onder meer, ook gewezen op eene groote streek in de Preanger Regentschappen. Kort nadat dit geschied is, heeft zich meer dan één persoon van Java bij den Minister van Koloniën aangemeld, om in die streek gronden te mogen hebben, hetzij in huur hetzij in koop, en om door eigen kapitaal en door eigen industrie die gronden in ontginning te brengen. Ik weet niet hoedaning het antwoord is geweest van den Minister van Koloniën; maar dit weet ik, dat het mij voorkomt, dat juist dergelijke pogingen moeten worden ondersteund. Dat is het middel, om te komen tot het doel dat wij beoogen. Ik heb hooren zeggen: wanneer ik op Java de vrije kultuur en den vrijen arbeid breng, dan kan ik het kultuurstelsel op den duur niet meer in stand houden. Dat was tot dusverre het groote argument. Maar ik keer het om. Is dat waar, dan werken èn kultuurstelsel èn partikuliere ondernemingen tot hetzelfde doel,

tot het brengen van vrijen arbeid en vrije kultuur op Java. Ik wenschte wel, dat de vrije kultuur en vrije arbeid zich zoodanig uitbreidden, dat daardoor het kultuurstelsel weldra zijne grootste diensten zal hebben gedaan en niet meer noodig zal zijn. Daarom reken ik het mijn pligt, den Minister met ernst aan te raden, om, wanneer dergelijke aanvragen geschieden, die, zoo mogelijk, op te volgen en aan te moedigen.

Zietdaar, mijne heeren, één maatregel. Een *tweede*, dien ik aanprijs, is: dat het Gouvernement van zijn werkkring in het kultuurstelsel zooveel aan partikulieren overgeve, als maar mogelijk is. Ik zal met een voorbeeld ophelderen, wat ik bedoel. Ik verlang, dat, bij het vernieuwen van suikerkontrakten, de voorziening in de behoeften der fabriek niet meer geschiede door het Gouvernement, maar aan de ondernemers worde overgelaten. Wanneer de bevolking maar niet te zeer zucht onder heerediensten en landrenten, dan is het zeer uitvoerbaar. — Ook de vrije beschikking van de suikerfabrikanten over hun fabrikaat komt hier zeer in aanmerking. Daardoor zal het Gouvernement zich althans langzamerhand aan den handel onttrekken. Ik weet wel, dat dit niet in onmiddellijk verband staat met het kultuurstelsel, maar ik geloof, dat ik het een middel mag noemen, om te geraken tot hetgeen in mijn oog zoo wenschelijk is, omdat, wanneer de fabrikant de vrije beschikking heeft over zijne produkten, hij dan daardoor zal leeren meer op zijne eigen krachten te steunen en gemakkelijker zal worden gebragt tot een overgangspunt, namelijk met de bevolking, zonder tusschenkomst van het Gouvernement, kontrakten aan te gaan over de aanplanting van zijn grondstof.

Ik moet hierbij nog iets herinneren, de uitvoering van een plan, niet van mij afkomstig, maar van wijlen den Generaal VAN DEN BOSCH, kort vóór zijn dood. 't Is om langzamerhand de koffijkultuur, thans door het Gouvernement gedreven, te brengen in handen van partikulieren, door het verhuren van de bestaande tuinen gedurende een zeker aantal jaren. Waarom beproeft men dit niet? Heeft de Minister van Koloniën er den moed niet toe? of keurt hij het af?

De *derde* maatregel, dien ik op het oog heb, en dien ik wel het eerst had mogen noemen, omdat hij in menig opzigt de gewigtigste is, is het onderwijs, het onderwijs der Javanen. Er bestaat een naauw verband tusschen het kultuurstelsel, althans tusschen het kultuurstelsel als overgangsmiddel tot vrijen arbeid en vrije kultuur, en het onderwijs der Javanen. Men zegt — en misschien voor een gedeelte te regt — gij kunt den Javanen geen vrije beschikking geven over de vruchten van hunnen arbeid, want ze laten zich bedriegen; zij vallen in handen der Chinezen; ze kunnen, als kinderen, het bestuur over hunne eigen goederen niet voeren. Indien dit waar is, en indien dit een van de redenen is, waarom het kultuurstelsel noodig blijft, welnu onderwijs den Javaan, bevorder een goed lager onderwijs, ontwikkel de bevolking tot hooger beschaving, en het kwaad, dat thans nog het kultuurstelsel noodig maakt, zal langzamerhand ophouden."

Heerendiensten en Landrente.

Wij zullen de lezers van dit Tijdschrift wel niet behoeven te herinneren, hoe menigwerf wij te velde zijn getrokken tegen de wijze, waarop thans van de bevolking heerendiensten en landrente worden gevorderd. Wij willen geene plotselinge afschaffing van de eerste, maar een streven om eindelijk die afschaffing te bereiken. Wij willen van beiden regeling, zoodat van de heerendiensten geen misbruik meer worde gemaakt ten voordeele van Europesche of inlandsche ambtenaren enz., en de landrenten gelijkmatig op de geheele bevolking gelegd worden, zonder dat, gelijk thans menigwerf, in 't blinde weg, de aanslag geschiede, en hier de belasting zwaar drukke, terwijl ze ginds volstrekt niet wordt gevoeld. Ook de heer CORNETS DE GROOT is van meening, dat de heeredienSten zooveel mogelijk beperkt moeten worden. Ze moeten in het regeringsreglement *genoemd* en *omschreven* worden. Aan de regering moet de verpligting worden opgelegd, om te waken tegen overdrijving en druk, en om te zorgen, dat aan den inlander op Java overal tijd en gelegenheid gelaten worde voor de rijstteelt en voor andere takken van eigen landbouw, nijverheid en bedrijf. Wat de landrente betreft, zegt hij: „Hier wordt, wel is waar, gezegd, dat de belasting op „het gewas, bekend onder den naam van „landrente," op Java voortdu- „rend zal worden geheven in overleg met de hoofden en oudsten der ge- „meenten — maar dit is veel te onbepaald. Het zou belangrijk zijn, de „voorschriften te kennen, welke de regering, blijkens de memorie van toe- „lichting, zich voorstelt aan den Gouverneur Generaal te zullen geven, *tot* „*billijke regeling van de belasting.* De grondtrekken daarvan zouden casu quo „in het ontwerp kunnen worden opgenomen, ter verzekering, dat het ook „ditmaal niet blijven zal *bij een bloot voornemen.*"

Regenten.

De Minister van Koloniën heeft in het regerings-reglement een beginsel opgenomen, ten opzigte der inlandsche regenten op Java, dat altoos door den heer J. C. BAUD met warmte is voorgestaan en verdedigd, maar dat overigens door zeer weinigen gedeeld wordt. Ik houd mij verzekerd, dat van al de Europesche ambtenaren bij het inlandsch bestuur, er geen vijf op de honderd zullen zijn, die zich aan de zijde van den heer BAUD zullen scharen. Maar de invloed van dien scherpzinnigen en kundigen staatsman op den Minister van Koloniën is zoo groot, dat hij ook in deze aangelegenheid den heer PAHUD onder de volgelingen zijner leer telt. De woorden van den Minister, in de memorie van toelichting voorkomende, zijn te merkwaardig, dat dat wij ze hier niet zouden laten volgen:

„Het beginsel van erfopvolging, in dit artikel ten aanzien van de regenten erkend, is gegrond op het hoog belang om de inheemsche invloedrijke geslachten meer en meer aan het Nederlandsch bestuur te verbinden.

„Dat beginsel is door de Oost-Indische Kompagnie, zoodra zij grondgebied verwierf, aangenomen. Zij wilde daardoor de regenten in hare pro-

vinciën in een gunstiger toestand plaatsen, dan aan hen onder het Oostersch vorsten-bestuur was ten deel gevallen. Eene praktijk van anderhalve eeuw heeft op dat beginsel het zegel gedrukt. Toen het, na de Engelsche overheersching, (1811—1816) op Java dreigde verdrongen te worden door de menigte van nieuwe zaken, die moesten worden daargesteld, en toen er ontevredenheid was ontstaan over de min gunstige positie, die aan de regenten onder het hersteld Nederlandsch gezag scheen te zullen ten deel vallen, werd het onderwerp in opzettelijke overweging genomen. De resolutie van den Gouverneur-Generaal in rade van den 9den Mei 1820 had ten doel de bestaande spanning te doen ophouden.

„De handhaving der regenten werd bij die resolutie erkend als noodzakelijk en nuttig voor de belangen van het Nederlandsch Gouvernement.

„Het eerste gevolg van die erkenning was het vaststellen van een openbaar reglement op de verpligtingen, titels en rangen der regenten op het eiland Java (Ind. Staatsblad 1820 N°. 22).

„Bij dat reglement was de erfelijkheid der waardigheid van regent niet uitdrukkelijk erkend, maar zij bleef een onbeschreven gedragsregel bij het bestuur, telkens wanneer daartegen geene overwegende bezwaren bestonden.

„Gedurende den opstand van DIEPO NEGORO en den langdurigen oorlog daaruit ontstaan, gaven vele regenten der Gouvernements-provinciën uitstekende bewijzen van verkleefdheid en trouw.

„Als belooning voor het verledene, en als aanmoediging voor het toekomende, werd in 1829 de behartiging hunner belangen met ernst aan den Gouverneur-Generaal opgedragen. In het tijdvak van 1830—1836 werd bij elke gelegenheid aan de regenten de stellige verzekering gegeven, dat het beginsel der erfelijkheid steeds zoo veel mogelijk zou worden nageleefd. In 1836, 1839 en 1841 werden herhaalde aanbevelingen aan het Indische bestuur gezonden, om de inlandsche regenten met onderscheiding te behandelen.

„Het opnemen in het regerings-reglement van het beginsel der voorwaardelijke erfelijkheid, is slechts de bevestiging van hetgeen bestaat; die bevestiging, bij gelegenheid, dat voor het eerst de algemeene regelen voor het bestuur van Nederlandsch Indië door de wet zullen worden vastgesteld, zal aan de invloedrijke klasse, waarvan hier sprake is, een waarborg geven, die thans van dubbele waarde zal zijn."

En wat antwoordt nu de heer DE GROOT op deze redeneringen en op art. 60 van het ontwerp, waarin de slotsom dier redeneringen is weggelegd?

„In het tweede lid van dit artikel wordt vastgesteld, dat ten aanzien „der regenten gehandhaafd wordt het beginsel van erfelijkheid in de manne„lijke lijn. Hieromtrent valt op te merken, dat de regenten niets anders „zijn dan bezoldigde hoofden der bevolking, door de keuze van de regering, „en dat tot de erfelijkheid geen regten hoegenaamd bestaan. Onder hunne „eigene vorsten zijn de inlandsche hoofden niet van het behoud hunner be„trekkingen verzekerd, en deze gaan slechts zeldzaam op hunne kinderen „over. Het wettelijk erkennen van een opvolgingsregt, hoe voorwaardelijk

„ook ingekleed, zou ligtelijk tot groote bezwaren aanleiding geven. Onzes „inziens is de handhaving van het bedoelde beginsel noodig, telkens als de „erfopvolging niet blijkt nadeelig te zijn voor de regering of voor de be-„volking; maar die handhaving behoeft niet door de wet voorgeschreven te „worden. Het Gouvernement heeft dan steeds een middel in de hand om „de regenten bij hunnen pligt te houden, en dat zij hunne zoons opleiden „om nuttig te zijn voor de regering en voor het volk tevens."

Onderwijs en radikaal.

Reeds de bijeenvoeging dezer beide woorden, duidt aan, dat wij hier het onderwijs der Europesche ingezetenen bedoelen. Over dat hoogst aangelegen onderwerp, dat zoo zeer de belangstelling van dit Tijdschrift heeft tot zich getrokken, zegt de heer DE GROOT het volgende:

„Dit is een der onderwerpen, waaromtrent de regering niet stelselmatig „handelt, maar transigeert met de omstandigheden. Het Regerings-reglement „van het jaar 1830 bevatte in art. 97, *een in zeer algemeene bewoordingen „gesteld voorschrift omtrent het onderwijs;* maar het Regerings-reglement van „1836 behelsde daaromtrent *volstrekt niets.* Het Gouvernement verwaarloosde „het onderwijs in Indië, sedert dien tijd, dan ook zeer in 't oog vallend en „trok het zich eerst later aan, toen het daartoe door den weldadigen invloed „der drukpers gedwongen werd. Dit geschiedde nogtans in betrekkelijken „zin. De bestaande inrigtingen van opvoeding en onderwijs in Nederlandsch „Indië, beantwoorden nog geenszins aan de behoefte en kunnen in geen „vergelijking komen met die, welke in sommige andere koloniën worden „aangetroffen.

„Nopens dit aangelegen onderwerp behoort de wetgeving veel stelliger „verpligtingen aan het koloniaal bewind op te leggen, dan vervat zijn in „art. 109 van het voorgedragen reglement, hetwelk, ofschoon een weer-„klank van art. 194 der Grondwet, niets meer behelst, dan het karakter-„looze art. 97 van het Regerings-reglement van 1830. Niet alleen omtrent „het lager onderwijs, ook omtrent het middelbaar onderwijs behoort een „voorschrift gegeven te worden."

Dat wij met groote goedkeuring deze regelen gelezen hebben, zullen wij wel niet behoeven te zeggen; ze zijn de weêrklank van menige bladzijde, door ons geschreven. En zoo ook de verklaring van den geachten schrijver: „De regelen omtrent het radikaal van Indisch ambtenaar strijden „met art. 6 der Grondwet, en hebben in Indië en in Nederland stof opge-„leverd tot sedert lang openbaar gemaakte ernstige grieven en tot den alge-„meenen wensch eener herziening, waardoor het staatsbelang en het maat-„schappelijk belang, in betere overeenstemming gebragt worden. Het „Regerings-reglement moet, tot bereiking van dat oogmerk, voorschriften „bevatten, strekkende om de opleiding tot Indisch ambtenaar, in Nederland, „aan te moedigen en te bevorderen, zonder aan die ambtenaren, wanneer „zij eenmaal de Indische dienst zijn ingetreden, in die dienst voorregten te „schenken, waardoor de zonen van ambtenaren, officieren en andere Euro-

„peanen in Indië, die daar zijn opgeleid en in dienst getreden, *uitgesloten*
„worden van ambten, waartoe zij bekwaamheid bezitten. Het uitsluiten de-
„zer talrijke klasse van de Europeesch-Indische maatschappij, heeft groote
„ontevredenheid doen ontstaan. De eindelijke gevolgen daarvan kunnen zeer
„gewigtig zijn."

Drukpersvrijheid.

Er is geen onderwerp van het koloniaal stelsel, dat wij verdedigen, waartegen heviger tegenstand bestaat, dan de drukpersvrijheid. Er zijn, die overigens ons al vrij veel toegeven, maar die ons met den gevreesden titel van „radikalen" bestempelen, omdat wij ook voor Indië eene gematigde vrijheid op dat terrein verlangen. Maar ook hier reikt de heer CORNETS DE GROOT ons de hand. Op eene meesterlijke wijze, toont hij de stelselloosheid van het ontwerp van den heer PAHUD ten opzigte van deze aangelegenheid. Hij bewijst, dat het *beginsel* in art. 101 uitgedrukt, in lijnregte strijd is met art. 8 van de Grondwet. „In Nederland is *geen voorafgaand verlof noodig*, *behoudens verantwoordelijkheid voor de wet.* In Indië zal er *geene belemmering worden in den weg gesteld*, *dan alleen in het belang der openbare orde*, en als maatstaf daarvan wordt aangewezen een *voorafgaand verlof der regering.* En niet alleen wordt *het drukken in Indië* op die wijze aan knellende banden gelegd, maar ook het *toelaten aldaar* van elders gedrukte stukken: *een en ander volgens nader te maken algemeene verordeningen.* Ziedaar het *beginsel*, maar te vergeefs zoekt men *een uitdrukkelijk voorschrift*, geschikt om *alle onzekerheid weg te nemen*, zoo als de Memorie van Toelichting doet verwachten."

Vernietigend is het vonnis, dat over dit art. 101 van het ontwerp wordt geveld. 't Is met kracht en waardigheid, maar tevens met zekere warmte geschreven. Hier vooral kan men zien, dat innige overtuiging de woorden heeft geïnspireerd. „Alles" zegt de schrijver „wordt afhankelijk gemaakt
„van de nader uittevaardigen algemeene verordeningen. Er is geene onze-
„kerheid weggenomen; maar er wordt veel grooter onzekerheid geboren dan
„ooit bestaan heeft; ook vooral met opzigt tot de toelating in Indië van in
„Nederland en elders gedrukte boekwerken, dagbladen en wat des meer zij,
„welke toelating tot dusver aan geene belemmering hoegenaamd onderworpen
„was. De zienswijze der regering, dat in het hier bedoeld reglement alleen
„beginselen en algemeene voorschriften behooren te worden opgenomen, en
„dat het regelen van de bijzonderheden aan de speciale verordeningen moet
„worden overgelaten (zie de memorie van toelichting nopens art. 72), be-
„hoort geenszins de strekking te hebben om de wetgevende magt uit te slui-
„ten van regelingen, welke, juist om het groot belang der zaak, *van haar*
„moeten uitgaan tot rigtsnoer van de regering."

En niet minder stellig als deze veroordeeling van art. 101 van het ministerieel ontwerp, is de verklaring van den schrijver omtrent zijn beginsel ten opzigte der drukpersvrijheid. Maar tevens ligt er eene scherpe veroordeeling in der tegenwoordige regering van Indië, eene veroordeeling

voor geene tegenspraak vatbaar, omdat ze op hare eigen daden gegrond is. „Het is de taak van de wetgevende magt niet om te beslissen of men „in Indië drukken mag zonder letsel voor de openbare orde, dat is, zoo „als de memorie van toelichting zich uitdrukt, *om de verspreiding van ken-* „*nis en wetenschap te bevorderen*, want dit is nog nooit een punt van questie „geweest, maar het is de taak van de wetgevende magt om te beslissen of, „voor de Europeanen in Indië, *al* dan *niet* vrijheid bestaan zal om gedach- „ten en gevoelens door de drukpers te openbaren, *behoudens verantwoorde-* „*lijkheid volgens de wet.* Die beslissing moet een stellig *ja* of een stellig „*neen* zijn, zonder meer. Na die uitspraak wordt het de taak der regering „om door speciale verordeningen de werking van de gedane uitspraak te „verzekeren of vast te stellen.

„Het baart echter geen bevreemding, dat de regering aarzelt om een „stellig *ja* voor te dragen en, op twee gedachten hinkende, liever eene „beslissing uitlokt, welke *noch* ja, *noch* neen is.

„Elke regering, die de drukpers moet vreezen, deugt niet en is onhoud- „baar. Onzes inziens behoort de vrijheid van drukpers voor de Europeanen „in Indië *in beginsel* te worden geëerbiedigd, doch aan de regering gelegen- „heid te worden gelaten tot beteugeling en bestraffing van het kwaad en „tot handhaving van haar gezag."

Eere den moedigen kampvechter voor de schoonste aller vrijheden, voor de vrijheid van drukpers! Wij hebben eerbied voor den man, die zoo openlijk voor zijne overtuiging uitkomt, al weet hij ook, dat smaad en hoon zijne belooning zullen wezen. De heer DE GROOT zegt ergens: „In „mijne denkbeelden sta ik op mij zelf. Ik heb nergens belang bij, direkt „of indirekt; ik dien geene partij." Wij gelooven dit; wij zeggen het hem na. Wij dienen geene partij, die zich onderling verbonden heeft, om door allerlei middelen haar doel te bereiken. Maar in eenen goeden zin, vormen wij eene partij van zelfstandige onafhankelijke mannen, die het oude koloniale stelsel, als onregtvaardig en onzedelijk, als verderfelijk voor Indië en moederland beide, veroordeelen en bestrijden; die mildere instellingen aan onze schoone Indische bezittingen in Azië willen schenken, waardoor ze zich stoffelijk en zedelijk kunnen ontwikkelen, en tot een hoogen trap van welvaart en voorspoed verheffen; die moederland en kolonie niet van elkander willen vervreemden en scheiden door overheersching en despotisme, maar op den duur aan elkander verbinden door banden van gemeenschappelijk belang. Tot die partij behoort voortaan de heer CORNETS DE GROOT.

(*Wordt vervolgd.*)

Varia.

De heer Mr. R. A. EEKHOUT heeft op nieuw een brief, aan den redakteur van dit Tijdschrift gerigt, doen plaatsen in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 21 Jan. Door mij is daarop geschreven de volgende:

Afscheidsgroet aan den heer Mr. R. A. Eekhout.

Mijnheer! Zoo even lees ik al weder een open brief van u aan mij gerigt, in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van heden. Gij brengt daarin de kwestie op een ander terrein. 't Heeft er veel van, of gij een afleider noodig keurt. Mijne wederlegging van uwe beschuldigingen verklaart gij te zijn nul — en daarmede stelt gij haar ter zijde. Maar gij begint nu een anderen aanval. Gij verwijt mij: „dat ik in den jare 1844, op eene *listige* wijze, getracht heb, om mijnen vurigen en lang gekoesterden wensch te verwezenlijken van in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* ook eene rubriek aan de staatkunde te wijden, niettegenstaande de regering mij de behandeling van dat onderwerp stellig en bepaald had ontzegd, en het de conditio sine qua non was geweest, waarop mij de uitgave was toegestaan." En Gij werpt mij bovendien vele smaadredenen naar het hoofd.

Daar ik nu zie, dat Gij onverbeterlijk zijt, en het niet mogelijk is, u op eene fatsoenlijke manier te leeren schrijven, zal ik mijne correspondentie met u staken. De beschuldigingen, waarmede gij thans voor den dag komt, hebben bovendien geene wederlegging noodig, omdat ik zelf in het eerste nommer van mijn *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, dat hier te lande, in Januarij 1849, is verschenen, mijn gansche gedrag als redakteur van dat Maandwerk heb opengelegd, er mijne, gedurende al dien tijd met het Gouvernement gevoerde correspondentie in heb medegedeeld — en dus iedereen kan beoordeelen of de epitheta, waarmede gij mij bestempelt, verdiend zijn.

Maar ofschoon ik alzoo mijne correspondentie met u afbreek, het onderwerp, waarop uw eerste aanval betrekking had, en dat gij thans, na mijne teregtwijzing, niet schijnt te willen vervolgen, zal *ik* voortzetten. Gij hebt den jongeling, die uit wanhoop de handen aan zich zelven sloeg, en voor wien ik, in een kort artikel, mijne sympathie had te kennen gegeven, ook nog na zijnen dood hard gevallen. En thans, na mijne verdediging, tracht gij de aandacht van de zaak af te trekken en op wat anders te vestigen. Ik zal uw voorbeeld *niet* volgen. Mijn berigtgever heeft mij met deze mail nadere inlichtingen gezonden, die voor de eer en den goeden naam van den beklagenswaardigen jongeling van 't grootste

gewigt zijn, en die de waarschijnlijkheid aantoonen *dat de ware dader van den diefstal zal worden ontdekt.* In het nommer van mijn *Tijdschrift* voor Februarij zal ik ze opnemen; dewijl dat voor Januarij reeds was afgedrukt toen ze mij ter hand kwamen.

Ik breng u dus mijn afscheidsgroet, met den wensch, dat wanneer iedereen overtuigd zal zijn, dat de arme jongen onschuldig was, gij ook de edelmoedigheid zult hebben, te bekennen, dat gij u hebt vergist. Als gij echter wilt handelen, gelijk gij met mij doet, dan vrees ik, dat gij in ieder geval hardnekkig zult volhouden.

Dr. W. R. VAN HOËVELL.

Aan deze aankondiging geef ik thans gevolg, door de mededeeling der nadere inlichtingen van mijnen berigtgever. Ze zijn van den volgenden inhoud.

„Een der te Batavia gevestigde handelshuizen had met den post een brief met geld verzonden; maar, uit voorzorg, had men de recepissen in tweeën gescheurd en eerst de ééne helft geëxpedieerd, terwijl men met het afzenden der andere wachtte, tot dat van de goede ontvangst der eerste berigt zou zijn ingekomen. Daar dit berigt echter niet inkwam, werd daarvan aangifte gedaan bij de policie.

„Eenigen tijd te voren was eveneens eene verzending van geld per post van den algemeenen ontvanger te Batavia naar Rembang vermist, en wel tot het aanzienlijk bedrag van ƒ 20,000. De algemeene ontvanger had aanteekening gehouden van elk der recepissen groot ƒ 500, die verzonden waren.

„Nu is de bewuste jongeling beschuldigd geworden van den diefstal der recepissen, die door het handelshuis zijn verzonden, op grond, dat hij twee daarvan, tot één aan elkander geplakt, bij de Fransche pastijbakkers E. zou hebben in betaling gegeven.

„Maar, wat is nu later gebeurd? Zekere N. N., klerk, belast met de posterijen te Tjandjor, leefde aldaar op een grooten voet, ofschoon hij slechts een zeer gering inkomen had. 't Bevreemdde minder, dewijl men meende, dat hij andere inkomsten had. Maar eensklaps neemt hij zijn ontslag, verlaat Tjandjor en vestigt zich te Rembang. Op zekeren dag, dat hij een zekere som aan 's lands kas aldaar te betalen had, bood hij een recepis aan van ƒ 500, en, toen men hem zeide, dat het een der vermiste recepissen van het Gouvernement was, greep hij de recepis van ƒ 500 terug, en verscheurde die in kleine stukjes. De zaak wordt thans geregtelijk onderzocht. Mij dunkt, er is kans, dat de ware dader der diefstallen op den post zal worden ontdekt.

„Nu nog een paar aanmerkingen op het geschrijf van Mr. R. A. EEKHOUT. Veel is mij niet meer overgebleven, want, door een betere pen dan de mijne, is hij, dunkt mij, reeds ad terminos non loqui gebragt.

„Die heer beschuldigt het artikel van onwaarheid ten opzigte van vier punten. Over elk dezer punten nog een enkel woord.

„1°. Toen ik schreef, dat de Regter-Kommissaris den jongeling on-

schuldig hield, deed ik dat, dewijl ik, zoo noodig, bereid ben, de geloofwaardige personen te noemen, die verklaard hebben, dat die ambtenaar geene zoodanige bewijzen tegen den beschuldigde had gevonden, om hem krimineel te vervolgen, doch dat men hem diende aan te houden, om door hem er misschien achter te komen, wie de Gouvernements recepissen ad *f* 20,000 had ontvreemd. Ik zeg, ik ben daartoe, *zoo noodig*, bereid; want ik verzeker u, dat de zucht, die de heer EEKHOUT aan den dag legt, om den naam van uwe berigtgevers te kennen, uit *andere* beweegredenen voorkomt, dan bloote nieuwsgierigheid!

„2°. De oom van den jongeling heeft den brief gelezen, voor hij dien aan de justitie overlegde. Hij herinnert zich den inhoud vrij goed, en beweert, dat de zin door den heer EEKHOUT niet juist is opgegeven. De beschuldigde heeft in substantie te kennen gegeven: „„Ik heb van het oogenblik dat ik *hier* over geplaatst ben (namelijk van Weltevreden, waar hij eerst gevangen zat, naar de Stadsboeijen) het voornemen gehad, de handen aan mij zelven te slaan. Alleen om mijn ongelukkige oom en tante heb ik dit nagelaten; maar nu kan ik het niet langer uithouden."

„En was dit nu wel zoo bevreemdend? Twee maanden heeft hij het uitgehouden, steeds, onder behandeling van den geneesheer, aan zware koortsen lijdende, en overigens *geheel aan zichzelven overgelaten*. Twee maanden heeft hij vergeefs gevraagd, om te worden te regt gesteld, maar altoos was het: „zoo gij wilt bekennen, zal uw lot wel verzacht worden." Indien, gelijk de heer EEKKOUT beweert, de bewijzen zijner schuld zoo alles afdoende waren, waarom voldeed men dan niet aan zijn verlangen?

„3°. Dat de ongelukkige jongeling grijze haren had, toen hij gestorven was, is verklaard door zijn tante en een andere Christen-vrouw, die het lijk hebben afgelegd, door zijn oom en een zijner kennissen, die allen *onmiddellijk* op het berigt van zijn overlijden zijn toegesneld.

„En nu komt de heer EEKHOUT met verklaringen, om het tegendeel te bewijzen, van den geneesheer, den onderschout bij de policie en den cipier! Wat heeft hij zich een moeite gegeven! Maar nu ben ik ook in het bezit eener verklaring, waaruit u blijken zal, hoe het daarmede in zijn werk is gegaan.

„De ondergeteekende A. W. W. oud 49 jaren, van beroep . . . . . *) te Batavia, en aldaar woonachtig, verklaart, dat op zekeren dag, waarschijnlijk van de maand Julij ll., terwijl hij zich wegens dienstzaken bevond ten stadhuize, alwaar de onderschouten naar gewoonte zich verzamelen, hij

*) Ofschoon deze naam enz. door mij mogen worden bekend gemaakt, heb ik daartoe nog niet kunnen besluiten. De edelmoedige vriend der waarheid zou het slagtoffer worden dier edelmoedigheid — daar is geen twijfel aan. Men mag in Indië wel verklaringen afleggen, men mag dit zelfs straffeloos doen, al zijn ze ook valsch (de zaak van 1848 heeft het bewezen); maar ze moeten dan altoos wezen in den zin en geest van 't geen dezulken als de heeren EEKHOUT c. s. verlangen. Mogten de omstandigheden het echter eischen, dan zal ik van het mij gegeven verlof, ofschoon altoos noode, gebruik maken. Ondertusschen kan ik nu reeds aankondigen, dat deze ...... dan eenen stand zullen doen kennen, althans zoo eervol, als door de drie door den heer EEKHOUT voorgebragte getuigen bekleed wordt.

RED.

gezien heeft, dat aldaar is gekomen Mr. EEKHOUT, in zijne handen hebbende een geschreven stuk papier, waarop blijkbaar waren geschreven de handteekeningen van Dr. EISINGER en den cipier SERSANSIE, 't welk door gemelden Mr. EEKHOUT werd aangeboden mede ter teekening aan den onderschout VAN RIJCK;

„Dat, op de door evengenoemden onderschout VAN RIJCK gedane vraag „wat dat stuk moest inhouden", dewijl hij, zijn bril niet bij zich hebbende, zelf dat stuk niet lezen kon, door den meergemelden Mr. EEKHOUT is geantwoord: dat het stuk niets anders bevatte dan eene tegenverklaring van den heer VAN HOËVELL in zijn Tijdschrift, namelijk, dat wijlen M., gedurende zijne gevangenschap, zou zijn grijs geworden;

„Dat wijders de onderschout VAN RIJCK alstoen zwarigheid heeft gemaakt, om dat stuk dadelijk te onderteekenen, zeggende dat feit zich niet te kunnen herinneren; — wanneer alstoen Mr. EEKHOUT zich verwijderd heeft, enz."

„4°. Is reeds voldoende wederlegd. Waarom heeft men den jongeling eerst in de gevangenis te Weltevreden geplaatst, die voor dergelijke gevangenen bestemd is, en hem later naar de zoogenaamde stadsboeijen overgeplaatst?"

Blijkens een door hem, in de *Rotterdamsche Courant* geplaatst, artikel, heeft de heer VAN HERWERDEN zich geweldig boos gemaakt over eenige woorden, die wij gevoegd hebben bij de mededeeling van het besluit der Indische regering van 20 Januarij 1850 n°. 7, handelende over een in 's lands kas te Madioen bevonden te kort van *f* 42,944.24½.

Ook de heer VAN HERWERDEN tracht weder „de bedoeling" in verdenking te brengen, waarmede ik publiciteit aan dat besluit heb gegeven. Maar die bedoeling heb ik zelf te kennen gegeven: „ik wenschte eene nieuwe en belangrijke bijdrage te leveren voor de kennis van de wijze, waarop 's lands financiën in Indië worden beheerd, en van de verdiensten van sommige ijverige voorstanders en voorvechters van het tegenwoordige koloniale stelsel." Ook de heer VAN HERWERDEN behoort tot deze laatsten; ook hij heeft door menig geschrift dat stelsel verdedigd. Heeft niet het *Goudsch Kronijkske* een aantal artikelen aan hem te danken? Nu wil ik hem volstrekt geene grootere verdiensten ontzeggen — maar tot juiste waardering dier verdiensten kon het bedoelde besluit niet ongeschikt geacht worden. Er blijkt toch uit, dat ze zóó groot zijn, dat, ofschoon de Gouverneur-Generaal hem ter verantwoording wilde geroepen hebben, de Minister hem decoreerde en pensioneerde.

Ik zal op het artikel van den heer VAN HERWERDEN alleen dit aanmerken, dat er veel in voorkomt, dat mij overbodige uitwijdingen toeschijnen, die niets ter zake doen, maar dat er juist in ontbreekt 't geen ik er, in 't belang van den heer VAN HERWERDEN en van den Minister van Koloniën, zoo gaarne in gezien had.

„Wij twijfelen geenszins," zoo schreef ik in de vorige aflevering van dit Tijdschrift, „of de Minister van Koloniën heeft vooraf den heer VAN HERWERDEN met de tegen hem ingebragte bezwaren bekend gemaakt, en hem uitgenoodigd, om datgene te doen, waartoe men hem in Indië zou hebben uitgenoodigd *), indien hij derwaarts was teruggekeerd.

„Wij twijfelen ook geenszins, of de heer VAN HERWERDEN zal zich volkomen geregtvaardigd hebben, omtrent het beheer van 's lands kas, te Madioen, gedurende den tijd, dat het toezigt over dat beheer aan hem, als hoofd van het plaatselijk bestuur, was toevertrouwd."

„Maar 't is van het uiterste gewigt, dat van dit alles blijke, dewijl er anders eene duisternis blijft heerschen, die noch voor hem, noch voor den Minister van Koloniën, voordeelig en nuttig kan zijn."

Hierop heeft de heer VAN HERWERDEN niet geantwoord, — en daarop alleen kwam het aan. Wij beginnen nu dus wèl te twijfelen. En onze twijfel vermeerdert door de volgende woorden: „Ik stel mij niet ten doel, om in eene wederlegging te treden van hetgene in gemeld besluit voorkomt, aangezien eene *volledige* behandeling van eene aangelegenheid als de onderwerpelijke, ondoenlijk is, wanneer men niet op de plaats zelve aanwezig is en kennis draagt van alle stukken en bescheiden, welke op de zaak betrekking hebben."

Wij zouden het betreuren, indien deze verantwoording niet had plaats gehad — en de Minister alzoo iemand had gedecoreerd en gepensioneerd, vóór hij zich behoorlijk had verantwoord op tegen hem ingebragte beschuldigingen van dat gewigt, dat de Gouverneur-Generaal had bepaald, dat hij ter verantwoording zou geroepen worden.

Wij noodigen den heer VAN HERWERDEN dus op nieuw uit, om den twijfel, die nu bij ons en zeker bij velen met ons bestaat, of die verantwoording wel heeft plaats gehad, als nog weg te nemen. In weerwil van zijne onheusche afwijzing, bieden wij hem op nieuw ons Tijdschrift daarvoor aan. 't Kan zeer kort zijn; 't behoeft des noods slechts te bestaan uit de woorden: „Het Indische Gouvernement heeft met mijne verantwoording genoegen genomen."

De zaak is zeer eenvoudig. Lange artikelen gelijk in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, leiden wel van de hoofdzaak af, maar helderen de zaak niet op.

In de residentie Soerabaja en Pasoeroean ontvangen de koeli's, die thans in de suikerfabrieken werken en van wege het bestuur verstrekt worden, 25 duiten daags als arbeidsloon. De fabrikanten zijn verpligt, om zich

*) Namelijk, volgens het besluit, „om te dienen van berigt, omtrent het beheer van 's lands kas te Madioen, gedurende den tijd, dat het toezigt over dat beheer aan hem als hoofd van het plaatselijk bestuur was toevertrouwd; zoomede omtrent de bezwaren tegen hem aangevoerd, in de door den inspecteur bij de directie der middelen en domeinen overgelegde verklaringen van C. A. VILLENEUVE en J. D. DAVIDSON.

alle materialen, zonder eenige bemoeijenis van de hoofden, aan te schaffen door vrijwillige overeenkomsten met de bevolking. Het gaat in die beide residentiën zeer goed, en op sommige plaatsen in de binnenlanden, waar suikerfabrieken aanwezig zijn, weten de fabrikanten, door de verhoogde daghuren, zich geheel vrijwillige koeli's zonder eenigen dwang van het bestuur te bezorgen.

Anders is het in andere residentiën, die ik met name kan aanwijzen. Alles geschiedt er nog door tusschenkomst van het bestuur, 't geen de bevolking zeer benadeelt; de koeli's, door dwang verkregen, ontvangen er nog altoos slechts 15 duiten daags, een loon, dat buitengewoon gering is, vooral ook in verhouding tot de groote voordeelen, die de fabrikanten uit hunne ondernemingen trekken. De landbouwers, die verpligt worden als koeli's te werken, koopen zich dan ook af voor 15 tot 20 duiten daags, zoodat hierdoor ongetwijfeld bij eene klasse der bevolking drukkende armoede moet ontstaan,

Ofschoon de ambtenaren bij het binnenlandsche bestuur bijna allen overtuigd zijn van de noodzakelijkheid, dat de dwang zoo veel mogelijk door vrijwilligen arbeid moet worden vervangen, zijn ze over 't algemeen nog bevreesd, om deze zaak krachtig aan te pakken. Zij zijn er nog niet zeker van, dat het niet op hun persoonlijke schade en nadeel bij het Gouvernement zou uitloopen.

Om een denkbeeld te geven van het drukkende van den dwang, diene nog het volgende voorbeeld. De bewoners der dessa, die trekbeesten bezitten, onverschillig op welken afstand ze van de fabriek wonen, zoo ze maar bij de suikerkultuur zijn ingedeeld, worden verpligt, om, tegen door het bestuur vastgestelde loonen, hunne trekbeesten den fabrikanten, gedurende een geheelen dag, af te staan; dewijl de loonen veel te gering zijn, rekenen de bezitters der trekbeesten zich doorgaans gelukkig, wanneer zij iemand kunnen vinden, die, voor die loonen, voor hen het werk van het transport met hunne beesten doen. Maar 't spreekt van zelf, dat die bezitters daardoor achteruitgaan, want, behalve dat zij voor het gebruik hunner beesten niets ontvangen, kunnen zij ze bovendien niet in hun eigen werk gebruiken.

Zoo gaat het ook met het leveren van materialen aan de fabrikanten door tusschenkomst des bestuurs. Doorgaans wordt het geld aan de dessa's hoofden ter hand gesteld, maar ook door dezen voor zichzelven behouden. 't Is bedroevend te zien, hoe, niettegenstaande de pijnlijke lessen, die het Gouvernement gehad heeft in Samarang, Japara, Tagal, Pakalongan, Bagelen, toch veelal nog de oude sleur gevolgd wordt.

Verbetering van het lot van den Indischen soldaat.

In de *Varia* van het *Tijdschrift voor N. I.*, van Januarij jl., wordt melding gemaakt van een philantropisch denkbeeld, dat, in het belang van den Europeschen soldaat des O. I. legers, bij het Gouvernement in Indië is ontstaan en aan den kommandant van dat leger in overweging is gegeven, en de Redaktie van het Tijdschrift juicht het toe; niet zonder reden, want er is een blijk van goeden wil bij het Gouvernement in gelegen. Meer is het echter niet, hetgeen wij zullen aantoonen.

„*Het Gouvernement wil de spaarpenningen van den eenvoudigen soldaat in 's lands kas bewaren, en als hij de dienst verlaat met interest terug geven.*"

Degene, bij wien dit denkbeeld is opgerezen, meent het goed, maar heeft de behoefte, den avontuurlijken aard en de moraliteit van den Europeschen soldaat in Indië niet gekend. Het geld, dat hij in handen krijgt, wordt verteerd. Besparing staat niet in het woordenboek van de economisten der kazerne.

„*De man krijgt te veel zakgeld, en dat is een der voornaamste spoorsels tot drinken van spiritualiën.*".

Te veel zakgeld! het luidt vreemd. Maar indien de man te veel zakgeld krijgt, dan behoeft men eenvoudig de menage te verbeteren. De menage behoort zich te regelen naar de bepaling, zoowel van een maximum als van een minimum, van het geld dat de man, elke vijf dagen, in handen mag krijgen, en de bepaling moet zijn in het belang zijner voeding, naar de duurte der levensmiddelen en andere plaatselijke omstandigheden.

„*Menig soldaat zou zijn zakgeld wel geheel (?) of ten deele willen bewaren, maar de diefstallen in de chambrée zijn een gewoon verschijnsel; gedurig worden de daders betrapt, en het getal der ontdekten is vermoedelijk de minderheid.*" . . . . „*Vrees voor ontvreemding moet alzoo velen van het bewaren terughouden. Het is toch niet ondenkbaar, dat de soldaat liever zijn geld verteert, dan aan dieven prijs geeft.*"

Wij merken in de eerste plaats hierop aan, dat in Indië ieder soldaat, behalve zijn randsel, een eigen kazerne-kistje met sluiting heeft, en dat er altijd eene kamerwacht is. Nu is het waar, dat degene, die zijn kameraden bestelen wil, het gewoonlijk doet als hij de kamerwacht heeft. Maar die omstandigheid leidt er juist toe, om al spoedig de achterdocht op de schuldigen te vestigen, zoo dat het niet de minderheid is die betrapt wordt, maar vermoedelijk allen die met een dieven-orgaan (uit de strafdivisie en disciplinaire klasse van het Hollandsche leger, uit de strafgevangenis te Leijden

en uit den vreemde) tot alimentatie van het O. I. leger zijn aangevoerd geworden. *)

De tweede opmerking is deze, dat, vermits, volgens onze aanteekeningen, het getal chambrée-dieven jaarlijks 7 à 8 bedraagt, (hetgeen kan worden geverifieerd door middel van de legerorders, welke sedert 1834 de regterlijke vonnissen van Europesche militairen openbaar maken) dit getal niet zoo schrikbarend is als de brief van den algemeenen sekretaris doet vooronderstellen; mits men in aanmerking neme de verspreiding van het leger in N. I. en het bewonen alzoo van legio kazernen. Heeft men welligt de Europeanen met de inlanders vermengd? Hoe het gesteld is met de geaardheid van den inlandschen soldaat, is ligtelijk op te maken uit het besluit van den Gouverneur-Generaal, om de inlandsche werving te verbeteren, welk onderwerp behandeld is in het *Tijdschrift voor N. I.* van de maand Julij 1852. De inlander, die verslaafd is aan spel, amfioen of dansmeiden, kan het stelen niet laten, en verzoeking kan hij niet weerstaan. Ook heeft dit met den Europeaan niets gemeens, aangemerkt beiden afzonderlijk gehuisvest zijn.

Dat vele Europesche militairen zich aan onmatig gebruik van sterke dranken schuldig maken, is niet te ontkennen; maar zij hebben de neiging daartoe uit Europa medegebragt, en Indië is niet geschikt om hen daarvan te beteren, omdat er de arak goedkoop is, en de kroeghouders zich ongehinderd in de nabijheid van de kazernen nestelen, en de strengste disciplinaire maatregelen onvoldoende zijn tegen de gecombineerde listen van het winstbejag en de dorstige gorgels.

En er is nog eene oorzaak: de Europesche soldaat in Indië gevoelt er zich bitter teleurgesteld. Zijne verblijven zijn meestal holen des ongeluks. Door middel van dronkenschap verdrijft hij het bewustzijn zijner ellende.

Als het Gouvernement hieraan verbetering wil toebrengen, dan alimentere het de Indische armée met Europeanen van goeden stempel. Maar om daartoe te geraken is noodig, dat de behandeling van den soldaat in Indië zoodanig zij, dat hij zich met zijn lot te vreden gevoelt, waarvan de mare zich in Nederland zal verbreiden, gelijk het tegendeel nu algemeen bekend is; want dan zullen de landskinderen minder afkeerig worden van de Indische militaire dienst. Ook bevordere men de dienstneming in Nederland door een aanlokkelijk engagement-geld, waardoor, in kommervolle dagen, een brave zoon het huis zijner ouders kan helpen. Om een honderd gulden aan een armen vader of moeder te kunnen geven, bij het naderen van den winter of in dure tijden, zou menig jongeling onder de wapens treden. Voor honderd gulden is een geschikte Europesche soldaat voor het Indisch leger niet te duur gekocht. Heeft het Gouvernement niet voor een Boegineschen recruut (ware deugniet, leverantie der Vorsten) *tachtig* gulden betaald, tot dat men niet lang geleden op het wijze denkbeeld is gekomen

*) Sedert de heer PAHUD Minister van Koloniën is, hebben de Indische vertoogen, betreffende de aanvulling van het O. I. leger, ingang gevonden. Er bestaat thans eene merkbare neiging ten goede en het effekt wordt daarvan reeds ondervonden.

om van Celebes geen rekruten meer te halen. Ook moet het transport der troepen naar Java van veel euvels gezuiverd worden. En als het werfdepôt van Harderwijk, alwaar het om vele redenen oneigenaardig geplaatst is, naar eene der groote steden wierd verlegd, zou van zelf ophouden de walgelijke overvoer van troepen door middel van kagen, waarvan dit Tijdschrift van November 14de jaargang, een juist tafereel geleverd heeft.

Wij zullen dit onderwerp nu niet behandelen; misschien komen wij daarop later terug. Liever willen wij, door mededeeling van een uittreksel van een militair rapport, dd. 30 Augustus 1842, aantoonen, hoe het gesteld is met de soldij, welke, volgens den bedoelden brief van den algemeenen sekretaris, te veel zakgeld overlaat.

„De Minister doet de vraag: *welke overwegende bedenkingen zouden ver-* „*hinderen, om op de soldij van den soldaat in Indië te verhalen het verschil* „*tusschen de hooge markt en lage tariefsprijzen der vivres, en zulks onder* „*aanhaling, dat de soldaat in Indië f* 1.00 *à* 1.10 *in de vijf dagen ontvangt,* „*terwijl de infanterist in Nederland slechts als maximum f* 0,25 *in de vijf* „*dagen deelt, en dat het ration rijst van* 1½ ℔ *(oud gewigt) daags te groot* „*is: zoodat veel daarvan ten voordeele van de menage verkocht wordt,* „*waarvoor zoogenaamde rijstbroodjes worden verstrekt.*

„De soldaat is in Indië primitief uitgekomen op een soldij van 8 Hol- „landsche stuivers, gelijk aan veertig tegenwoordige Nederlandsche centen, „of 60 van de duiten, waarvan hij er thans (1842) 33⅓ daags ontvangt; „hij is dus, ten gevolge van finantiële operatiën, bereids *verminderd met* „26⅔ *duiten daags.* Die 40 centen, welke aanvankelijk als zijn soldij be- „paald waren, vertegenwoordigden werkelijk 40/100 gedeelten van eenen „klinkenden Nederlandschen gulden. Zijne 33⅓ cents *half zilver half ko-* „*per* vertegenwoordigen 35/145 van eenen Indischen zilveren gulden, want „men moet 145 Indische duiten betalen voor den zilveren gulden, en deze „35/145, tot honderdste gedeelten herleid, maken 24¼ van die centen, waar- „van de Nederlandsche infanterist er dagelijks 25 ontvangt.

„In kompensatie van de *voor Indië* zoo geringe soldij, ontvangt de Indi- „sche soldaat meer vivres dan de Nederlandsche, welke laatste, in tijd van „vrede, slechts op een ration brood van ½ N. P. daags (kostende nage- „noeg 7 à 8 cents) aanspraak heeft; met dit gevolg dat de Nederlandsche „soldaat als maximum 40 en 45 cents en zelfs daarboven in de vijf dagen „deelt (en niet 25 cents gelijk de Minister beweert), terwijl de soldaat in „Indië op c.c. 100 Indische duiten of 69 Ned. cents uitkeering kan rekenen.

„Maar het wasschen van kleedingstukken, hetwelk in Indië zoo menig- „vuldig is, komt in Nederland ten laste der menage-rekening en wordt „hier door den soldaat zelven bekostigd, want proeven om het wasschen „uit de menage te bestrijden zijn mislukt, omdat men den man in Indië „niet binden kan zijn goederen op vaste tijden te reinigen, vermits zulks „afhankelijk is van omstandigheden.

„En wat kan nu de soldaat in Indië zich voor deze 100 Indische dui- „ten aanschaffen? Voorzeker, indien hij zich aan den arak overgeeft, drank

„genoeg, om zich over zijn gansch niet aangename positie te bedwelmen; „maar hij, die van beteren stempel is, kan daarvoor in de vijf dagen nog „geen twee bottels bier bekomen, gesteld ook dat hij van zijn overschie- „tende soldij niets behoefde af te zonderen voor het wasschen en verwen „zijner kleedingstukken *), de toevallige degradatie van zijn ledergoed en „wapens, de voorziening in schoeisel, dat hun *op verre na niet in vol- „doende hoeveelheid verstrekt wordt*, enz. enz.

„Het militair departement is hierboven van de onderstelling uitgegaan, „dat de soldaat zijn soldij in half koperen munt en de wederhelft in zilver- „bankpapier ontvangt; dit bedraagt echter op vele plaatsen slechts $^1/_3$ zil- „ver, en buiten Batavia is de koers van een zilveren gulden veelal 160 „en meer Indische duiten.

„Op voet van oorlog, in welken toestand de Indische soldaat bijna al- „tijd verkeert, want wij bevinden ons met de daad in een vijandelijk land, „wordt hij niet buitengewoon geïndemniseerd; terwijl de Nederlandsche „soldaat in dat geval, en zelfs wanneer hij de kantonnementen betrekt, „tegen eene korting van 10 cent daags op zijn soldij, geheel en ruim ge- „voed wordt, en dus in de vijf dagen nog 75 cents in handen bekomt.

„Het militair departement heeft zich bepaald, om den Europeschen *soldaat* „in Indië met dien van het Nederlandsch leger te vergelijken. Indien hetzelve „die vergelijking tot de onder-officieren en korporaals wilde uitstrekken, zou „dezelve nog meer in het nadeel van des ministers stellingen uitvallen, zijnde „ deze rangen in Indië betrekkelijk veel minder dan in Nederland bezoldigd.

„Volgens de uitbesteding, die aan het hoofd van deze § zijn gespecifi- „ceerd, wordt voor het ration rijst te Batavia meer dan de tariefprijs „betaald $1\,^3/_{12}$ cents, voor het vleesch $8\,^1/_{12}$ cents enz., te zamen $9\,^1/_3$ cents, „zoodat de Europesche soldaat, in dat garnizoen, zoude moeten worden ge- „kort (naar het denkbeeld van den Minister) $46\,^2/_3$ cents in de vijf dagen! „Dit cijfer is voldoende, om de onbestaanbaarheid der uitvoering van 's mi- „nisters denkbeeld aan te toonen; en wilde men dat denkbeeld op Sumatra „in aanwending brengen, dan zou het kunnen gebeuren, dat de soldaat nog „zoude moeten bijpassen.

„Tot dus verre is alleen gewag gemaakt van den *Europeschen* soldaat. „Dat de inlandsche soldaat, zoowel met opzigt tot zijn soldij als kleeding, „te karig bedeeld is, is van algemeene bekendheid: hij heeft van zijn „schraal inkomen veelal nog vrouw en kinderen te onderhouden, en het „Gouvernement kan zich met de uitvlugt niet behelpen, dat zijn gezin het- „zelve niet aangaat, want zonder dat gezin in de kazerne en zelfs te „velde te tolereren, en bij reizen over zee in deszelfs voeding en overtogt „te gemoet te komen, zouden wij weldra zonder inlandsche soldaten zijn.

„Dat er van de rijst voor de Europeanen overblijft en daarvoor zooge- „naamde rijstbrooden verstrekt worden, bewijst niet dat het ration te hoog

*) Aan den infanterist werden destijds slechts witte pantalons verstrekt. In den regentijd kon hij die niet dragen, en daarmede kon hij ook niet te velde gaan; de man was verpligt dat kleedingstuk voor eigen rekening te laten blaauw verwen. Dit is thans verbeterd.

„gesteld is, vermits dusdoende de rijst slechts op eene andere dan de ge-„wone Indische wijze van bereiding wordt genuttigd; en dat het ration voor den „inlander niet te ruim is, wordt, dunkt mij, bewezen door het recent be-„sluit van 7 Mei 1841, n°. 33, waarbij men verpligt geweest is het ration „voor de kettinggangers te Ambarawa en Ngawi op $1\frac{1}{2}$ ℔ daags te brengen.

„Van welke zijde men den toestand van den Indischen krijgsman ook „met dien in Nederland vergelijke, hetzij men zulks doe met betrekking „tot zijn inkomen, tot zijne dienstverrigtingen of tot zijne maatschappelijke „positie, die vergelijking valt steeds ten nadeele van den eersten uit. Er „zouden dus veeleer maatregelen noodig wezen, die kunnen leiden om dien „toestand te verzachten dan te verergeren.

„Wanneer men bedenkt, dat een actief leger van 20,000 man, schier ge-„heel uit miliciens zamengesteld, die niet eens handgeld kosten, in Neder-„land, waar alles beter koop is en uit de eerste hand verkregen wordt, „met geen *twaalf millioen* te onderhouden is, dan mag men daaruit de gevolg-„trekking afleiden, dat een leger van gelijke sterkte in Indië, waarvan de „manschappen uit Europa aangevoerd of alhier tegen zwaar handgeld aange-„worven moeten worden, bij eene begrooting van c.c. *acht millioen* (waarvan „het meerendeel Indisch koperen munt à 100 *duiten* de gulden) het verwijt „onmogelijk kan treffen van te weelderig behandeld te worden."

Het denkbeeld van den minister is dan ook zonder verder gevolg gebleven. Intusschen had zich bij deze gelegenheid weder de geest van beknibbeling geopenbaard, die het Indisch leger zoo menigmaal verontrust heeft. Onder den Minister J. VAN DEN BOSCH heeft men den Europeschen soldaat den onderbroek, als luxe! afgenomen, welk in Indië vooral onmisbaar kleedingstuk hij eerst in 1849 heeft terug gekregen. Die ontneming geschiedde, nadat de Kommissaris-Generaal DU BUS, den flankeur de verhoogde soldij had ontnomen. Nu wilde de minister weder een greep doen in de leening van den soldaat. Hoe het echter gesteld was met de soldij en de zoogenoemde te hooge uitkeering om de vijf dagen, is uit het vorenstaande gebleken. Het is te hopen, dat men zich bij het Militair departement de bedoelde retroacten zal herinneren, om daarvan gebruik te maken tot voorlichting van het Gouvernement, dat, naar het schijnt, niet is op de hoogte van het onderwerp.

Neen, als het Gouvernement den Europeschen soldaat van het Indisch leger eene weldaad wil bewijzen, dan stichte het een verhoogd gagementfonds, gelijk er een verhoogd pensioen-fonds voor de officieren bestaat. En het herzie het reglement op de gagementen, dat niet is in harmonie met de belangen van de Indische krijgsdienst en met de behoefte van den Indischen soldaat, die meesttijds afgeleefd, ziek of verminkt de gelederen verlaat. Een verhoogd gagementfonds is trouwens een oud plan. Men raadplege daarover de extrakten, die betrekking hebben tot de depêche van den Minister van Koloniën, dd. 7 Februarij 1839 n°. 63/d.

Het gevoelen dienaangaande van een der officieren van den Generalen Staf in Indië, is vervat in een nota, waaruit het navolgende is geëxtraheerd, en welke, als de zaak weder te berde komt, wel verdient in haar

geheel geraadpleegd te worden. De daarin uitgedrukte begrippen zouden vermoedelijk wel ingang gevonden hebben, ware het niet, dat kort te voren door den Kommandant van het leger een ander voorstel was gedaan.

NOTA.

„Depêche van den Minister van „Koloniën dd. 7 Februarij 1839 n°. „63/d, bevattende het plan, om een „verhoogd gagement-fonds voor den „militair beneden den graad van of„ficier daar te stellen."

„De onderhavige depêche bevat „een onderwerp voor het O. I. le„ger van groot belang, te meer om„dat de soldaat niet zorgt voor den „dag van morgen, en alzoo kommer „en gebrek, bij een afgesloofd en „veeltijds ongezond of verminkt ligchaam, te gemoet treedt. De Minister „wenscht zijn gagement te verhoogen, gelijk het pensioen van den Indi„schen officier verhoogd wordt. Deze bedoeling wekt tot dankbaarheid *).

„Het onderwerpelijke fonds, moetende ontstaan uit eigen bijdragen van „den soldaat, zoo heeft de Kommandant van het leger vermeend naar het „gevoelen van de belanghebbenden onderzoek te moeten doen. De uitkomst „daarvan is, zoo als trouwens a priori te verwachten was, dat de soldaat „niets van zijn soldij wenscht gekort te zien; levende bij den dag, stelt „hij zich voor, om òf niet te blijven dienen òf den dood in de dienst „te zullen vinden; zoo is de soldaat!

„De stukken sub litt. A zijn afschriften van brieven, welke door de chefs over „de opinie, die in hunne korpsen over deze aangelegenheid bestaat, ingediend „zijn. Daaruit ziet men, dat de officieren van het leger het plan toejuichen, de „onderofficieren dienaangaande verdeeld zijn, en de manschap het verwerpen.

„Het gevoelen van den ondergeteekende is dit:

„De voorgestelde maatregel is heilzaam in het belang van den soldaat, „bij terugwerking op het leger en alzoo op Ned. Indië en het vaderland; „gevolgelijk behoort hij te worden ingevoerd.

„Bovendien de zedelijkheid en de menschelijkheid prijzen dien aan. Wij „toch kunnen hier niet zeggen:

„„*l'Hôtel des invalides avec sa coupole d'or, ses vastes refectoires, ses* „„*chambres nombreuses comme les tentes d'un camp, reçoit les débris mutilés de* „„*notre gloire. Il y a ici du pain pour le vieil et pauvre soldat, pour le* „„*soldat qui n'a plus de maison, qui n'a plus d'autre mère que la France,* „„*d'autre famille que ses vieux frères d'armes. Là il vit de la générosité* „„*nationale; là on lui paie la dette du pays; là il passe doucement ses* „„*derniers jours, et son visage bruni par le soleil et la poudre, ses cheveux* „„*blancs et son uniforme antique sont l' objet de la vénération du jeune mili-* „„*taire. En le voyant, il se dit, que si un jour, après avoir sacrifié ainsi* „„*toute son existence à la défense du pays, après avoir passé trente ans au*

*) En zulks te meer als in aanmerking wordt genomen, dat men in Indië van zijne betrekkingen in Europa vervreemdt. De soldaat in Indië kan de briefport niet betalen, zoodat hij niets van zijne famille in Europa verneemt. Als hij nu in zijn vaderland terug komt, is hij er een vreemdeling, en te meer ongelukkig, naarmate hij gebrekkig en arm is.... Ja, brengt de Europeaan rijkdom mede uit Indië, dan stroomen hem de verwanten en andere vrienden uit alle oorden toe en verlaten hem niet, zoo lang hij een duit in den zak heeft. Dit is niet overdreven, vooral met betrekking tot de klasse der maatschappij, welke wij hier op het oog hebben.

„ „*milieu de la fatigue et des peines de la caserne, après avoir laissé la* „ „*moitié de son corps sur les champs de bataille, il se voit sans pain et* „ „*sans asile, au moins il trouvera une dernière et paisible demeure là où la* „ „*patrie reconnaissante nourrit la vieillesse infirme de ses défenseurs. Cette* „ „*hospitalière caserne de la caducité guerrière ouvre ses larges grilles de* „ „*fer à tous ceux qui n'ont eu de l'état militaire que les dangers et les* „ „*douleurs, sans pouvoir en recueillir les avantages; elle reçoit tous ceux* „ „*qui n'ont trouvé sur les champs de bataille que des lauriers sans or*" " *).

„Menig soldaat treedt het Indisch leger uit op krukken, verkapt en „versnijdt op de terugreis naar Europa den laurier tot een bedelstaf, en „vraagt om een aalmoes in zijn vaderland. Daarom nog eens, het plan „van den Minister wekt tot dankbaarheid. †)

„Maar de soldaat is in vele opzigten aan een kind gelijk, en moet als „zoodanig behandeld worden; hij wil dat, mits het met beleid geschiede „en tot zijne overtuiging gesproken worde. Veeltijds zelfs volgt hij in blind „vertrouwen dengenen, dien hij zich in gemoede niet ontveinzen kan, dat „het goed met hem meent, en er bestaat naauwe verwantschap tusschen „de officieren en hunne soldaten van het Indisch leger. Het leven te „velde, het deelen der gevaren en ontberingen verwekt broederschap tus- „schen de chefs en hunne onderhoorigen. Alzoo behoeft men zich niet te „laten terug houden door de ondoordachte meening der soldaten, om het „heilzame plan van den Minister te verwezenlijken. Als de soldaat in zijn „officier, in zijn chef, zijn' vriend, zijn' vader erkent en eerbiedigt, dan „behoeft geen Gouvernement te vreezen voor verzet *dat van beneden op-* „*borrelt.* Toen de Indische soldaat zijn soldij schromelijk zag verkorten, „toen men den flankeur zijne verhoogde soldij ontnam, ja, toen men hem „den onderbroek afnam, waarover hij zeer ontevreden was, heeft het echter „geen schijn van insubordinatie gegeven.

„Toen het voornemen was opgevat, om den Indischen soldaat het ration „arak te ontnemen, waren de schrifturen daarover tot eenen berg aange- „groeid. De geneeskundige dienst zag in dat ration een gif, 't welk den „militair, van af het oogenblik dat hij uit Nederland te Batavia aan wal „stapte, werd toegediend, en wenschte die verstrekking te zien afgeschaft. „Daarentegen zagen vele chefs in die ontneming een bron van ongenoegen „onder de manschappen, misschien van tegenstand, en raadden den maatre- „gel af. Maar het militair departement was overtuigd van het heilzame der af- „schaffing en zag daarin eene aanzienlijke bezuiniging voor den lande; de maat- „regel werd ingevoerd met behoedzaamheid §) en de soldaat bleef te vreden.

„De stukken sub Litt. B vormen het rapport dd. 11 Maart 1840 n°. 6, „van eene commissie van Hoofd-officieren te Batavia, welke het militair-

---

*) *La caserne, moeurs militaires* pag. 409.

†) Men werpe niet tegen het bestaan van een invalide-huis te Leiden, vermits de ongenoegzaamheid van hetzelve bekend is, of verwijze naar het reglement op de gagementen, dat niet genereus genoeg is. Harderwijk ziet de terugkomst der uitgedienden en afgekeurden; het kan getuigenis geven!

§) Zie algemeene order van den 27sten October 1836, n°. 13.

„ departement heeft ingesteld. Ook die commissie is het plan van den Mi„ nister toegedaan en treedt dienaangaande in beschouwingen en berekeningen.

. . . .

„ In de eerste plaats zij opgemerkt, dat het denkbeeld van den Minister „ tijd heeft gehad om te rijpen, want het is reeds ¼ eeuw geleden ont„ kiemd; men vindt het vermeld in de memorie van de militaire commissie „ voor de militaire magt op Java, den Souvereinen Vorst der vereenigde „ Nederlanden, onder dagteekening van 11 Augustus 1814, aangeboden; „ van welke commissie de minister VAN DEN BOSCH, destijds kolonel, lid „ is geweest, en tien jaren geleden scheen het zijne rijpheid nabij te zijn, „ toen de kommandant van het leger, destijds kommandant van het obser„ vatie-korps, in voldoening aan den last van den Gouverneur-Generaal „ VAN DEN BOSCH, aan zijn onderhoorig korps, bij zijne nog niet verwe„ zenlijkte (beruchte) circulaire van 29 Junij 1830, den chefs onder ande„ ren het navolgende mededeelde: „ „ De Gouverneur-Generaal hoopt te„ „ vens de zaken dermate te schikken, dat een korter aantal Indische „ „ dienstjaren regt zal geven op het verhoogd pensioen, of op een ver„ „ hoogd traktement, voor degenen (de officieren), die hier te lande ver„ „ kiezen te blijven. *De Europesche soldaat zal in die voorregten deelen* *).""
„ De ondergeteekende wil hiermede ten voordeele van het ontwerp te ver„ staan geven, dat het niet nieuw is, en oorspronkelijk van den heer VAN „ DEN BOSCH schijnt te zijn. Zoo dat er, ver van overhaasting, tijd ge„ nomen is om over hetzelve na te denken, hetgeen voor de nuttigheid en „ uitvoerbaarheid tevens schijnt te pleiten."

. . . .

„ De ondergeteekende zou dat fonds beschouwd willen zien als de ei„ gendom van het Indisch leger en op dien grond van oordeel zijn, „ dat de administratie in Indië te huis behoort, hetgeen ook in het „ belang van het fonds wordt aangeprezen, zoo als blijkt uit het rap„ port van de Bataviasche commissie. Dezelfde reden, die pleit voor het „ beheer in Indië van het officiers verhoogd pensioen-fonds, geldt ook „ voor het verhoogd gagements-fonds der onder-officieren en soldaten.

„ De ondergeteekende vereenigt zich met het begrip van verwerping „ eener omslagtige administratie, en de Bataviasche commissie wijst den „ weg aan, welke daartoe moet worden ingeslagen, en waaromtrent bij „ een definitief reglement zoude dienen te worden voorzien, zoodra de zaak „ zelve in hare hoofdtrekken zal zijn vastgesteld.

---

*) „Het is beter niets beloofd, dan beloofd en niet gehouden, want dat wordt opgevat voor bedrog, vernietigt het vertrouwen, en doet zelfs de ontvlamde geestdrift terug treden, bij de vreeze van als blind werktuig te zijn opgewonden." *Redevoering over het nationaal karakter eens volks* van mr. SIEWERT VAN REESEMA.

. . . .
. . . .
. . . .

„Plannen van zoodanige strekking moeten met voorzigtigheid behandeld „worden, en het onderwerpelijke vooral, nu de soldaat in de gelegenheid „gesteld is geweest om er zich tegen te verklaren. Daarom zou het wen„schelijk zijn (en hier verschilt de ondergeteekende van de Bataviasche com„missie), dat het genot van 't minimum over de eerste 10 jaren te gelijk „met de invoering werd toegekend met het een vijftiende voor elk dienst„jaar, zoo als dat bij het verhoogd officiers pensioenfonds bestaat, omdat de „soldaat dan dadelijk de gunstige en evenredige werking zou zien van deze „nieuwe instelling, en de overtuiging verkrijgen van 's gouvernements „zorgvuldigheid. Maar daartoe is een renteloos voorschot uit 's lands kas „aan dat fonds noodig, waarvan de restitutie eerst na ¹/₄ eeuw van zijn „bestaan zal kunnen aanvangen.

. . . .
. . . .
. . . .

„De ondergeteekende gelooft, dat, wanneer het fonds tot stand komt, „veel meer gegageerde militairen in Indië zullen blijven dan thans, en „daarmede zal een ander kwaad verhoed worden. Omdat hij thans van „zijn gagement in Indië niet kan bestaan, moet de soldaat, wanneer hij „niet meer werken of iets daarbij verdienen kan, naar Europa terug, „want in Indië kan hij niet loopen bedelen, (een Javaansch huisbediende „krijgt meer dan een Europesche afgedankte soldaat); het gevolg daarvan „is, dat hij zich moet losscheuren van bij inlandsche vrouwen verwekte „kinderen, die, nu aan de moeders overgelaten, den islam worden prijs „gegeven, tot ledigloopende schadelijke wezens in de kampongs opgroei„jen, en tot bezwaar der inlandsche bevolking zijn.

„De ondergeteekende vermeent, dat de directie van het verhoogd pen„sioen-fonds der officieren ook met het beheer over het fonds der ver„hoogde gagementen moet worden belast, en dat de amanuensis daarvoor „geen loon behoort te trekken.

„Deze nota tot zoo verre geëindigd hebbende, is den ondergeteekende „ter lezing geworden, de project leger-organisatie, zoo als die onder dag„teekening van den 10den Mei 1839/g aan den Gouv. Gen., bestemd voor „Nederland, gezonden en naar alle waarschijnlijkheid daar thans in be„handeling is. Bij dat project ligt eene afzonderlijke nota van den Gene„raal-Majoor kommandant van het leger, in welke geschreven staat:

„„De Europesche soldaat ontvangt, bij een tweede engagement in Indië, „„eene verhoogde bezoldiging van 26 centen daags. *Kortingen op 's mans* „„*traktement om een fonds te formeren, zullen den soldaat niet aangenaam* „„*of welkom zijn, ja, zouden tot gemor aanleiding kunnen geven,*

„„*dat te meer gevaarlijk kon worden, wijl wij nog altijd veel* „„*vreemdelingen in dienst hebben. Heilzaam en gewis min* „„*kostbaar zoude het zijn, indien aan den soldaat, die volle* „„*18 jaren, of drie opvolgende engagementen in Indië ge-* „„*diend had, het pensioen werd toegekend zoo als hier ach-* „„*ter nader zal worden opgegeven.*"" *) „En dit pensioen stelt „de generaal, in die nota, voor den soldaat op dat van korporaal; voor „den korporaal op dat van sergeant; en voor den sergeant, in gelijke „evenredigheid hooger, vervolgende de generaal aldus: „„Zulks kan, in „„evenredigheid van het nut dat het zal stichten, geene groote kosten aan „„den lande maken *en men heeft niet te vreezen, dat door eene inhouding* „„*eenig ongenoegen en ontevredenheid zal ontstaan. Men lette wel, dat in* „„*dienst tredende soldaten, over het algemeen, weinig op de toekomst rekenen,* „„*en dus eene inhouding voor eene onthouding zouden aanzien.*""

„Na deze verklaring van den Generaal kommandant van het leger, welke „in zoo verre bevestigd is geworden door die der soldaten, ontstaat het „alternatief: zal de Generaal overhellen tot de gevoelens van het Ministe- „rie, van de Bataviasche commissie, van de officieren en die welke hier- „voren door den ondergeteekenden ontwikkeld zijn; of zal hij persiste- „ren bij zijn uitgebragt oordeel in de bedoelde nota?"

BATAVIA, Mei 1840.

Hier eindigt, in onze partikuliere aanteekeningen, het spoor van deze zaak. Wij willen ons niet verlaten op ons geheugen, om den verderen loop derzelve te beschrijven; doch vermits het Ministerie daaraan geen verder gevolg gegeven heeft, zoo is het waarschijnlijk, dat dit veroorzaakt is door het contrarie advies 't welk uit Indië gegeven is.

Dat de draad van dit onderwerp weder worde opgevat, en zoo men den soldaat er volstrekt op hooren wil, dat men het niet weder onvoorbereid doe, maar de zaak vooraf tot rijpheid brenge, en een concept-reglement voor het verhoogd gagement-fonds in de kazernen ter lezing legge... Beter echter hem niet geraadpleegd. Men doe den soldaat goed, zonder met hem daarover te parlementeren. Is het verhoogd pensioenfonds der officieren niet ook geoctroijeerd? Met den soldaat geen phrases; het leidt tot niets dan om de raisonneurs mooi spel te geven, en dat moet men vermijden. Als eene zaak in beginsel goed is en rijpelijk overwogen, als zij door het gansche korps officieren wordt toegejuicht, dan late het Gouvernement zich niet terughouden door een onoordeelkundig advies, van wien het kome, maar handele, sterk ook door de ervaring, dat de soldaat *collectif* goed en verstandig is, als hij verstandig en goed geleid wordt.

9 Februarij 1858. *Een gepensioneerd officier van het O. I. leger.*

*) Het ondoordachte van dit advies wordt ligtelijk bevroed, als men bedenkt (en de adviseur had dit moeten weten) dat van honderd man suppletie troepen, er slechts *een* het elfde jaar als kazern-bewoner terug gevonden wordt. De aanvulling van het leger is op deze ervaring gegrond.

Bijdragen tot de kennis van Borneo.

I.

De verhouding in welke het Gouvernement staat tot de Chinezen en Dajaks op de westkust van Borneo en voornamelijk op Sambas *).

De Chinezen op de westkust van Borneo behooren grootendeels tot de krachtvolle bewoners van het binnenland en van het gebergte tusschen de provinciën Kanton en Ho-kian in China. Ongeveer eene eeuw geleden hebben zij zich het eerst op Borneo gevestigd. Door jaarlijkschen aanvoer is hun getal sedert aanmerkelijk aangegroeid, zoodat de Chinesche bevolking op Borneo's westkust tegenwoordig op 30 of 40,000 zielen kan geschat worden, waarvan men bijna de helft voor Pontianak schijnt te moeten rekenen en voor Sambas iets meer.

De Chinezen hebben zich vereenigd in kleine maatschappijen of republieken, „kongsies" genaamd. Van deze kongsies hebben sommigen zich weder onderling verbonden. Een president „panglima" genaamd, heeft met de hoofden der onderscheidene kongsies het bestuur over zulk eene confederatie. Vroeger bestonden er zeer vele kongsies op de westkust, maar verschil over de gronden, geschikt voor de opening der goudmijnen, heeft aanleiding gegeven tot menigvuldige oorlogen onder de Chinezen zelve, waardoor sommige kongsies geheel verloopen en sommigen verhuisd zijn of zich met anderen vereenigd hebben.

De kommissaris FRANCIS noemt acht kongsies op in zijnen tijd (1832) op de westkust van Borneo aanwezig, als:

1 Tai-kon, 2 San-ta-hioe, 3 Hang-moei, 4 Sin-woek, 5 Tjie-poen-sang, 6 Fai-so, 7 Man-fo, 8 Lan-foeang of Lansong, en eenige kleinere van minder belang.

De laatstgenoemde kongsie ligt in het Pontianaksche. Het is waarschijnlijk dezelfde, die door den kommissaris TOBIAS „Lanong" genoemd wordt, naar het bij de Pontianaksche Chinezen bestaande genootschap van „Lanong-we", waarvan de deelgenooten zich op leven of dood, zoowel voor het goede als voor het kwade verbinden, die zijnen zetel heeft te Mandoor en aan het Europesche bestuur meer heeft te doen gegeven, dan alle andere kongsies te zamen.

De zeven eerstgenoemde kongsies liggen op het grondgebied van Sam-

*) Dit stuk is, eenige jaren geleden, geschreven door den verdienstelijken baron VAN LIJNDEN, toen assistent-resident van Pontianak, en nu onlangs, als resident van Timor, overleden. DE REDAKTIE.

bas. De magtigsten zijn de kongsies van Tai-kon en San-ta-hioe. De laatste staat in verband met de kongsies van Tjie-poen-sang en Fai-so, terwijl de kongsies Hang-moei en Man-fo de zijde van Tai-kon gekozen hebben, volgens de verslagen en bijlagen van kommissarissen TOBIAS en FRANCIS, behoorende bij de resolutie van 3 December 1822, n°. 30, 31 December 1823, n°. 10 en 18 Februarij 1833, n°. 39. Sinwoek heeft zich in 1837 van Tai-kon afgescheiden en staat thans op zich zelve; zie het *verslag van de afdeeling Sambas over* 1839, waarin deze kongsie „Simboek" genoemd wordt.

De Chinezen zijn, volgens de op onderscheidene tijden zoowel met henzelven als met de inlandsche vorsten gesloten verdragen, *onderdanen van het Nederlandsche Gouvernement*, aan hetwelk zij eenige niet zware belastingen moeten opbrengen. Maar inderdaad heeft de oppermagt van het Gouvernement over de Chinezen in de binnenlanden weinig te beteekenen; zij steunen op hun aantal en hunne magt en op ons onvermogen, en storen zich in het geheel niet aan de inlandsche vorsten; zij zijn onwillig om hunne belasting te betalen en hebben dit nooit geregeld gedaan; meermalen hebben zij zich met de wapens in de hand tegen ons bestuur verzet en, zoo als reeds door den kommissaris ROESLER is opgemerkt, zij vormen inderdaad op de westkust een *imperium in imperio.*

De ware verhouding, die er tusschen het Gouvernement en de Chinezen bestaat, moge blijken uit het volgende geschiedkundig overzigt van de handelingen van ons bestuur ten hunnen opzigte.

Bij besluit van den 9 Junij 1818, litt. C., werd J. VAN BOEKHOLTZ benoemd tot kommissaris, om met de vorsten van Pontianak en Sambas de oude betrekkingen te hervatten; maar deze kommissaris schijnt zich van eene nadere aanraking met de Chinezen weinig goeds beloofd te hebben, althans wordt er van hen en hun etablissementen op de westkust in zijn journaal (gedagteekend 5 Mei 1819) weinig of geen gewag gemaakt. Zooveel alleen kan men er uit opmaken, dat in zijnen tijd de Chinezen genoegzaam onafhankelijk waren van de inlandsche vorsten en dat het Europeesch bestuur zich zelden of nooit met hen inliet.

De heer VAN BOEKHOLTZ werd als kommissaris door den heer NAHUYS vervangen (besluit 10 November 1818, A en B), en het was onder dezen dat het Gouvernement zich meer regtstreeks met de Chinezen begon te bemoeijen. Bij proklamatie van den kommissaris voornoemd van 12 Januarij 1819, werden de Chinezen onder het direkt bestuur en gezag van het Nederlandsche Gouvernement gebragt.

Bij proklamatie van 13 Januarij 1819 werd aan de Chinezen van Pontianak een hoofdgeld opgelegd van *f* 2 voor iederen Chinees, en bij besluit van den kommissaris van 15 Januarij n°. 47 werd bepaald, dat de Chinesche bevolking gesteld zou worden onder vertrouwde hoofden van hare eigene natie, en dat aan dezen een regt van 5 pCt. zou worden toegestaan op de door hen te kollekteren en aan het Gouvernement in te brengen hoofdgelden.

Aan de Chinezen van Sambas was eveneens een hoofdgeld opgelegd,

maar hier, zoo min als te Pontianak, werd aan dit bevel voldaan. De hoofden en panglimas weigerden de inning van deze belasting op zich te nemen, niettegenstaande de voordeelen, welke hun daarbij werden toegezegd. Bij de weigering om de hun opgelegde belasting te betalen bleef het niet; de Chinezen gaven buitendien door daden blijken van hunne magt en van hunnen daarop gevestigden overmoed, en de niet zeer gelukkig gekozen Europesche ambtenaren stuurden, door onberadenheid, drift en onderlingen naijver, de zaken geheel in de war. Zie de rapporten van den kommissaris ROESLER, verhandeld bij de resolutie van 21 Maart 1820 Lt. A secr.

De Chinezen van Montrado (Tai-kon) hadden den resident van Mampauwa weten te overreden, om in persoon naar Montrado te komen en met hen een kontrakt te sluiten. Dit kontrakt kwam ook werkelijk in November 1818 tot stand, maar bleef door de kongsies nog ongeteekend, omdat zij eerst met den vorst en de Chinezen van Sambas wenschten te raadplegen. De resident vertrok daarop van Montrado en liet eenen schrijver achter met het kontrakt.

Naauwelijks was de resident vertrokken of de Chinezen noodzaakten den schrijver om het kontrakt af te geven, maar hielden zich overigens rustig en lieten de Hollandsche vlag ongemoeid waaijen. Drie dagen daarna kwam de resident van Sambas te Montrado, toonde zich gebelgd, dat de resident van Mampauwa aanspraak gemaakt had op Montrado, 't welk onder Sambas moest behooren, deed de vlag van zijnen ambtgenoot strijken, heesch eene andere en eischte het kontrakt van de Chinezen terug. Dit werd geweigerd en nu zelfs de Hollandsche vlag door eenige Chinezen in stukken gescheurd. De resident liet de Chinezen wel weder eene nieuwe vlag ophalen, maar hij zelf vertrok kort daarop zonder kontrakt gesloten te hebben, en de zaak had geene andere gevolgen dan dat ze aan de Chinezen onze onmagt getoond had.

Weinige maanden later hadden er onlusten plaats onder de Chinezen te Sambas, waarvan de aanleiding schijnt gezocht te moeten worden in de straf, opgelegd aan twee hunner, welke amfioen gesmokkeld hadden. De Chinezen verscheurden bij deze gelegenheid de plakaten-tafel met de orders van den kommissaris NAHUIJS, en verklaarden geheel vrij te willen blijven, terwijl zij naar Montrado om hulp zonden.

Dit had plaats in Maart 1819 en in April daaraanvolgende ontstond er oproer te Mampauwa, destijds eene afzonderlijke residentie. Eene menigte Chinezen, die niet aldaar woonachtig, maar van Montrado, Soengi-Radja en Soengi-Pinjoe gekomen waren, om aan zeker te Mampauwa vereerd beeld te offeren, waren hier de voornaamste belhamels. Een Europesche klerk werd door hen gedood en de resident PREDIGER gewond. De Chinezen eischten van den vorst van Sambas de uitlevering van alle Europeanen. Toen hun dit geweigerd en hun door den vorst bevolen werd, om af te trekken en naar hunne woonplaatsen terug te keeren, gaven zij hieraan, hoewel niet dan na lang dralen, gehoor, verbrandden voor hun vertrek het tolhuis en hieuwen den boom in stukken, en zoo eindigde het oproer,

dat voor een groot deel zijn oorsprong had in hun tegenzin, om zich aan het Nederlandsche bestuur te onderwerpen. Toen het van Pontianak afgezonden detachement van 40 man achtervolgens op beide laatstgenoemde plaatsen aankwam, vond het de rust reeds hersteld.

Ten gevolge van deze woelingen der Chinezen werd, bij resolutie van 26 Junij 1819 n°. 3, nogmaals een kommissaris van Borneo benoemd.

Aan dezen, den heer ROESLER, werd bij art. 11 en 12 van zijne instruktie gelast, zich te bevlijtigen om de betrekkingen met de Chinezen in de binnenlanden op eenen vasten voet te brengen, en te trachten zoodanige bepalingen daar te stellen, als waardoor nieuwe storingen der rust zouden kunnen worden voorgekomen, en in 't bijzonder om na te sporen, wat de redenen waren van hunne weigering om het bepaalde hoofdgeld te betalen.

De uitslag van de pogingen van dezen kommissaris was echter nog niet zoo gunstig als men gewenscht had. Bij zijn op den 15den December 1819 (resolutie 21 Maart 1820 Lt. a) uitgebragt rapport, geeft hij te kennen, dat hij, wat aangaat zijne pogingen om de betrekkingen met de Chinezen in de binnenlanden van Pontianak op eenen vasten voet te brengen, het niet verder heeft kunnen brengen, dan dat de panglima, die een volstrekt gezag over hen uitoefent en met wien de kommissaris alleen kon handelen, aangenomen heeft, het bepaalde hoofdgeld te zullen inzamelen en aan den resident te zullen verantwoorden.

De hoofden der kongsies van Sambas, door den resident uitgenoodigd om naar Sambas te komen, kwamen, na zich lang te hebben laten wachten, eindelijk met hunnen panglima aldaar aan, en deden toen de plegtige belofte, zich aan de bevelen van het Nederlandsche Gouvernement te zullen onderwerpen en het bepaalde hoofdgeld te zullen opbrengen. De kommissaris stelde echter zelf weinig vertrouwen in hunne beloften en meende, dat het altijd moeijelijk zou blijven, om de betrekkingen met de Chinezen onder vaste en geregelde bepalingen te brengen, zoo lang hunne tegenwoordige konstitutie bleef voortduren, de eene kongsie van de andere niet onafhankelijk werd gemaakt, en elk afzonderlijk aan de onmiddellijke bevelen van den resident kon worden onderworpen.

Overigens meende de kommissaris, dat deze onderwerping der Chinezen aan het Gouvernement voor den bloei van de westkust volstrekt noodzakelijk was, en dat het beste middel daartoe zou zijn, geene Chinesche wangkans of jonken meer toe te laten, dan nadat de nieuw aangekomenen zich volkomen hadden onderworpen. Nog beter uitwerking zoude het, zijns inziens, hebben, zoo men het bepaalde bij art. 11 van het vroeger met den sulthan van Pontianak gesloten kontrakt op nieuw kon invoeren, volgens hetwelk de sulthan geene vaartuigen mogt toelaten, dan die behoorlijk van passen waren voorzien, en voor altijd uit zijn gebied moest weren alle vreemde Europesche natiën, Chinezen met hunne jonken uit China komende, Djohorezen enz. Art. 15 van datzelfde kontrakt zegt: „de Chinezen en hunne hoofden, die op Sarango en Pontianak zijn of na dezen

aankomen, zullen direkt onder de kompagnie blijven sorteren." Volgens art. 17 zouden geene vreemde volken van den archipel, zoo min als de Chinezen, op Sarango en Pontianak, zonder vooraf bekomen verlof van den resident, met der woon worden geadmitteerd, maar die er waren of in het vervolg zouden aankomen bleven alle onder de kompagnie, zoo ook hunne kinderen.

Dezelfde bepalingen komen voor in een kontrakt, gesloten den 20[sten] Junij 1787 met den sulthan van Pontianak, bij zijne benoeming tot panembahan van Mampauwa, luidende art. 14 aldus: „de Chinezen en hunne hoofden, die op Mampauwa en onderhoorigheden zijn, of na dezen aankomen, zullen direkt onder de kompagnie blijven sorteren;" en art. 16 „Javanen enz. mogen zoo min als de Chinezen op Mampauwa, zonder vooraf bekomen verlof van den Pontianakschen resident, met der woon worden toegelaten, maar die er zijn of in het vervolg aankomen, blijven alle onder de kompagnie, zoo ook derzelver kinderen."

Hierdoor, meent de kommissaris, zou de aanvoer van Chinezen gestremd worden, en de natuurlijke inboorlingen des lands, thans door de Chinezen verdrukt, zouden langzamerhand in hunne regten hersteld en aan het Nederlandsche Gouvernement gehecht worden.

De zending van den kommissaris ROESLER bragt overigens weinig verandering in den stand van zaken te weeg, en weldra oordeelde het Gouvernement het noodig, eenen vierden kommissaris voor Borneo te benoemen. Zie resolutie van den 7[den] September 1821, n°. 7. Deze, de heer TOBIAS, kreeg bij zijne instruktie (gearresteerd bij resolutie van den 18[den] October 1821 n°. 4) in last, om te onderzoeken: welke de gezindheid was van de onderscheidene bestanddeelen der bevolking jegens het Gouvernement? welke de oorzaken waren van de onwilligheid der Chinezen, om het hoofdgeld te betalen? en of het met goed gevolg door eene andere belasting kon vervangen worden?

De kommissaris, na den toestand van zaken naauwkeurig op de plaats zelve onderzocht te hebben, was van oordeel, dat het hoofdgeld voor de Chinezen eene doelmatige belasting was, en dat het geschiktste middel, om dit hoofdgeld, waarvan de betaling tot dusverre zoo vele moeijelijkheden en tegenkantingen had ondervonden, op eene gemakkelijke wijze in te vorderen, zou zijn, om de Chinezen in verschillende distrikten te verdeelen en over hen geheel van elkander onafhankelijke hoofden hunner natie aan te stellen, des noods geassisteerd door vertrouwde inlandsche hoofden, en om aan dezen een aandeel te geven in de schatting van hun distrikt. Tevens echter was de kommissaris van oordeel, dat alle pogingen, om de Chinezen tot ondergeschiktheid te brengen en hun de hun opgelegde billijke belasting te doen opbrengen, vruchteloos zouden zijn, zoo lang hun geen denkbeeld was gegeven van 's Gouvernements magt, en daartoe zou, naar zijn oordeel, eene kleine expeditie voldoende zijn *). Maar konde men

*) In eene kantteekening met potlood lees ik: „Altijd *kleine* expeditiën en wat *vertoon* van magt! Beter éène *voldoende* expeditie en de *uitoefening* van magt." Ik geloof, dat de

tot deze expeditie en tot een vertoon van magt niet besluiten, dan hield hij het er voor, dat alle ondernemingen op het eiland Borneo, die anders zoo veel belovend waren, van geen het minste gevolg zouden wezen, en dat ook zijne kommissie in dat geval konde beschouwd worden als vruchteloos te zijn afgeloopen.

Ten gevolge van deze, door den kommissaris geuite en volgehouden meening, werd hij, bij resolutie van 25 Junij 1822 n°. 14, andermaal naar Borneo gezonden, met toevoeging van een detachement troepen, maar te gelijkertijd met den last, om van deze magt geen gebruik te maken, dan nadat de weg der onderhandelingen met de halstarrige Chinezen vruchteloos zou zijn beproefd.

Den 19[den] Augustus 1822 kwam de kommissaris TOBIAS te Pontianak aan (zie resolutie van 24 October 1822 n°. 17.) Overal langs het strand hadden de Chinezen bentings opgerigt en zich tot tegenweer voorbereid, en zij hadden het voornemen, om Semmio en zelfs Sambas aan te vallen. Bij het zien onzer magt echter, toonden zij zich bevreesd en wenschten in onderhandeling te treden. Het hoofd der Chinezen van Mandor, de magtigste en voor het Gouvernement lastigste kongsic, die ook bij deze onlusten de overigen had bijgestaan, kwam te Pontianak met den kommissaris in gesprek, doch deze weigerde elders dan op Mandor zelf schikkingen met de oproerige Chinezen te treffen. Van eenige troepen vergezeld, kwam de kommissaris aldaar op den 23[sten] Augustus 1822 aan, en trad den volgenden dag reeds in onderhandeling. De volgende punten werden daarbij vastgesteld *):

1°. De groote kongsie Lanong bekende grootelijks schuld te hebben en verzocht vergiffenis, onder betaling van eene boete van 140 thails goud; waarvan 100 terstond betaald werden.

2°. Een andere panglima werd benoemd.

3°. De kongsie Lanong erkende het Hollandsche Gouvernement voor haren wettigen en eenigen heer, en beloofde de bevelen van het Gouvernement te zullen nakomen.

4°. De kongsie waarborgde aan het Gouvernement de getrouwe inning van een hoofdgeld van twee ropijen per hoofd van elken Chinees, boven de 20 jaren; ouden en gebrekkigen uitgezonderd.

En hiermede liep de expeditie zonder bloedvergieten af. De kommis-

---

schrijver dezer kantteekening gelijk heeft. Zeer spaarzaam dient het Gouvernement met expedities te zijn; maar moet er eene plaats hebben, dan dient ze van dien aard te wezen, dat het gansche land er van gewaagt en ze voor goed een einde maakt aan het betwisten van ons gezag. Wil men bewijzen voor de juistheid van dit beweren, dan kan de geschiedenis der laatste jaren van Sumatra, van Bali en van Borneo zelf ze in menigte opleveren. RED.

*) In eene met potlood geschreven kantteekening, lees ik hier weder het volgende: „Dit alles gebeurde, nadat de kommandant der expeditie de Chinezen, gedurende de afwezigheid van den kommissaris, door kracht van wapenen, tot onderwerping had gebragt. Die hoofdofficier heeft toenmaals reeds de punten opgegeven, welke door het Nederlandsche Gouvernement dienden bezet te worden, en tevens heeft hij aangewezen, op welke wijze wij overal kommunikatiën konden hebben. Maar die raad werd in den wind geslagen, en eerst in 1852 moest men, na dure lessen en eene harde ondervinding, er eindelijk toe komen, om te besluiten zijne raadgevingen op te volgen.” RED.

saris meende, dat men de kongsie Lanong en meerdere afdeelingen moest opeischen, maar aan dit voorstel is nooit gevolg gegeven.

Ook met de Chinezen van Sambas werden de zaken geregeld. In September 1822 kwamen te Sambas afgezanten van de kongsie Tai-kon, waartoe behoorden Hang-moei, Man-fo en Sin-woek, en van de kongsie San-ta-hioe, bij welke Tai-fo en Tjin-san zich gevoegd hadden. Deze kongsies waren in gedurigen strijd met elkander over den grond, tot het openen van goudmijnen geschikt, in welke twisten, kort voor de terugkomst van den kommissaris, zelfs de Europesche bezetting van Sambas, op bevel van den resident, zich onnoodig en zonder goed gevolg gemengd had. Verschillende konferenties werden er met de Chinezen gehouden, zoo wel met het doel, om een einde aan deze gedurige twisten te maken, als om de betrekking der Chinezen met het Gouvernement op eenen vasten voet te brengen. Ten dien einde werd met hun overleg eene proklamatie opgemaakt den 22sten September 1822 en door hen op den 27sten October 1822 plegtig bekrachtigd. Zij was van den volgenden inhoud:

Art. 1. De Chinesche bevolking van Sambas heeft grootelijks misdaan, door zich niet alleen gedurende de laatste maanden, maar ook te voren tegen de haar gegeven bevelen te verzetten.

Art. 2. Daar echter de verkeerde handelingen van de Chinezen voortspruiten uit het verkeerde denkbeeld, waarin zij geweest zijn, dat zij regt hadden en onafhankelijk waren, in welk gevoelen de gewoonte van zoo vele jaren hen heeft gebragt, wenscht de kommissaris al het gebeurde te vergeten en te vergeven, en bepaalt hij zich daarom er bij, om den Chinezen van San-ta-hioe, de meest schuldigen, eene geldboete van 4 thails goud op te leggen, waarna al het gebeurde vergeten en vergeven zal zijn.

Art. 3. De kommissaris, in last hebbende van zijn Gouvernement, om de Chinesche bevolking van 's Gouvernements bescherming te verzekeren, mits zij zich als getrouwe onderdanen gedragen, is met Z. H. den sulthan, den rijksbestierder en toemenggong overeengekomen, om de Chinesche bevolking het volgende kennelijk te maken.

Art. 4. Het Gouvernement, zoo wel als Z. H. de sulthan, zullen de Chinezen gaarne alle billijke voordeelen laten genieten, om door hun aanzijn en den daaruit voortspruitenden handel de welvaart der ingezetenen te vermeerderen, doch de kommissaris en de sulthan verklaren bij dezen plegtig, dat zij als vijanden zullen beschouwen alle Chinezen, die zich zonder eenige afwijking niet geheel aan de ondervolgende voorwaarden onderwerpen.

Art. 5. De Chinesche bevolking erkent geen het minste regt op den grond van Sambas te hebben, dan alleen op de bewerking van denzelven, hetwelk haar bij deze publikatie zal worden toegestaan.

Art. 6. De Chinesche bevolking erkent het Hollandsche Gouvernement, terwijl de judikature over hen speciaal door den sulthan aan het Hollandsche Gouvernement is afgestaan.

Art. 7. Zij beloven trouw en gehoorzaamheid aan het Hollandsche Gou-

vernement, en beloven geene aankomelingen van China te zullen aannemen, alvorens dezen dezelfde belofte hebben afgelegd.

Art. 8. De verdeeling der groeven onder de zeven kongsies van Tai-kon, San-ta-hioe, Tai-fo, Hang-moei, Sin-woek, Man-fo en Sjin-fo wordt onherroepelijk bepaald als volgt:

Art. 9. Voor Tai-kon: geheel Montrado tot Sin-kawang, Selakouw, Boedok, Singsak; en de zeven kongsies van Larah aan de *eigenaren* terug geven, doch onder het gezag van Tai-kon; onder dien verstande echter, dat deze zeven kleine kongsies zich verbinden, binnen het jaar aan den panggeran BANDAHARA zes en twintig thail goud te betalen, voor schadeloosstelling van zijne geledene verliezen te Larah *). Wordende de verdeeling van dat goud, met overleg van den resident, aan de kongsie van Tai-kon overgelaten.

Art. 10. Voor San-ta-hioe: Semenis, Sepang (waaromtrent zij zich echter met Taikon moesten verstaan), Karissie, Pamangkat, Sjinson, Loemat en Soebor, Hong-moei, Soengi-Radja naar boven, Sinwok, Soengi-Radja naar beneden, Man-sa, Soengi-Doere en het geheele land van Sinlang.

Art. 11. De Chinesche kamp te Sambas behoort volstrekt tot geene kongsie, en behoort bij uitsluiting onder het direkt beheer van het Gouvernement, dat over dezelve een hoofd zal plaatsen.

Art. 12. Indien de Chinezen naderhand meerdere of andere gronden mogten aanvragen, zullen zij zich door middel van den resident aan den sulthan moeten adresseren, en niet tot die bewerking, zonder voorafgegane schriftelijke toestemming te hebben erlangd, overgaan.

Art. 13. De zeven kongsies zullen ieder een hoofd, onder den naam van „kapitein toewa", aan den kommissaris voordragen; bij goedkeuring zal hij van eene akte van aanstelling worden voorzien, en zal, bij overlijden van dat hoofd, of zoo hij om andere redenen mogt verkiezen te worden ontslagen, de keus van een nieuw hoofd aan de goedkeuring van de hoogste civiele autoriteiten moeten worden verzocht.

Art. 14. Het Gouvernement handelt met ieder kongsie afzonderlijk, zonder eenige meerderheid of minderheid te willen erkennen.

Art. 15. De kongsies verbinden zich tot het opbrengen van eene belasting van twee ropyen 's jaars voor ieder mannelijk hoofd, den ouderdom van twintig jaren bereikt hebbende; oude lieden en zoodanige, die door ongesteldheid niet werken kunnen, uitgezonderd.

Art. 16. De kongsies zullen deze belasting voldoen, alle drie maanden eene halve ropy, te beginnen met den veertigsten dag, nadat deze publikatie zal zijn afgekondigd, en zoo vervolgens alle drie maanden.

Art. 17. Bij stipte voldoening van dit laatste artikel, scheldt het Gouvernement de achterstallige betaling kwijt.

*) Larah was een leen van den panggeran BANDAHARA; aldaar hadden laatstelijk twisten onder de Chinezen plaats gehad, waardoor de panggeran in zijne inkomsten verminderd was.

Art. 18. De kongsies zullen, ieder voor zich, eenen staat der kampongs of dorpen indienen van de bevolking onder hen, en denzelven, elk jaar eens, vernieuwen, om daarnaar de belasting te regelen.

De resident zal des verkiezende de staten kunnen verifiëren.

Art. 19. De kongsie zal aan iederen belastingschuldigen een tjap afgeven, ten bewijze, dat de belasting door hem is betaald; zullende de kongsie geregtigd zijn, om, tot goedmaking der kosten hiervoor en voor het houden der noodige schrijvers, eene belasting te heffen van twee dubbeltjes 's jaars van iederen belastingschuldigen, boven en behalven de te betalen twee ropyen aan het Gouvernement.

Art. 20. Al wie, na verloop van 40 dagen, zonder tjap bevonden wordt, zal, naar goedvinden van den resident, gestraft worden.

Art. 21. Aan de kongsie wordt volstrekt verboden het heffen van eenige tollen of geregtigheden op den handel hoegenaamd, hetzij aan de stranden, hetzij landwaarts.

Art. 22. De huishoudelijke politie wordt aan de kongsies overgelaten, zoo ver die hare eigene bevolking betreft, doch in alle misdaden en geschillen, waarin de Chinezen van differente kongsies zijn betrokken, zal de zaak aan den resident of hoogste civiele autoriteit worden overgelaten.

Art. 23. Doodstraffen worden de kongsie op zware straffen verboden, zoomede het appliceren van alle straffen, die verminkingen ten doel hebben, welke onder geen voorwendsel kunnen worden geduld.

Art. 24. De Chinesche bevolking zal zich volstrekt geen gezag aanmatigen over de Dajaksche bevolking; doch het staat haar vrij, met den sulthan en de vorsten, onder welke dezen behooren, voor eenen bepaalden tijd, een jaar niet te boven gaande, schikkingen te maken over de gewone hofdiensten of opbrengsten van de Dajaksche bevolking. Deze kontrakten zullen alle jaren moeten worden vernieuwd.

Art. 25. Als eene gunst worden door het Hollandsche Gouvernement vooreerst aan de kongsies, ieder in zijn distrikt, overgelaten de voordeelen uit den verkoop van amfioen in het klein, de dobbelspelen en dergelijke voortspruitende, zoo om daaruit te vinden de bezoldiging der hoofden, als de onkosten voor de godsdienstige plegtigheden, met uitzondering echter van de amfioen-kitten op Pamangkat, die het Gouvernement aan zich behoudt.

Art. 26. Alle Hollandsche munten zullen door de kongsies voor de bepaalde waarde worden aangenomen, en geene vreemde munten geduld, wordende de Chinesche bevolking hierdoor indachtig gemaakt, dat de straf des doods onherroepelijk op de valsche munters is bepaald.

Art. 27. De Chinesche bevolking, zich op de kultuur van koffij en peper willende toeleggen, zal hierin alle mogelijke aanmoediging erlangen.

Art. 28. De hoofden der kongsies zullen zich binnen drie dagen verklaren, of zij deze wetten aannemen of niet. Zij zullen, ten teeken van hunne opregtheid, in den tempel den grooten eed afleggen, en daarbij tevens zweren, dat zij allen haat en vijandschap tegen elkander hebben afgelegd.

Art. 29. De Chinesche bevolking, zich aan deze bepalingen stiptelijk houdende, kan zich verzekerd houden van de vaderlijke bescherming van het Gouvernement; doch zal, bij de minste wederstreving, het verbieden van de wankangs, het sluiten der rivieren en het vernielen der Chinezen het onmiddellijke gevolg zijn; dewijl èn het Gouvernement èn de sulthan het hoogste belang hebben, om niet dan gehoorzame onderdanen te dulden.

Blijkens de verslagen van Sambas werd, aanvankelijk althans, voldaan aan de artt. 8, 9, 10, 11, 12, 15 van bovengemelde proklamatiën, en toonden zich in den beginne de Chinezen vrij handelbaar. Eenen meer direkten invloed op de Chinezen verschafte ons bovendien de afstand van het distrikt van Larah door den sulthan van Sambas aan het Gouvernement. „Zijne Hoogheid," dit zijn de woorden van het kontrakt, „ten volle over„tuigd zijnde, dat Europeesch bestuur en industrie de grootste welvaart „verspreiden, en niets meer wenschende dan welvaart en rijkdom onder „zijne onderdanen te zien, staat aan het Gouvernement voor zich zelven „en zijne rijksgrooten af het bestuur over het geheele landschap Larah, met „de voordeelen van hetzelve, waarvan de grensscheiding nader zal worden „bepaald, met de geheele Dajaksche en Maleische bevolking." De sulthan en de panggeran BANDAHARA, aan wien Larah als leen was afgestaan, genoten daarvoor eene schadeloosstelling in geld. Zie ampliatie van 11 Mei 1823 op het kontrakt van 23 September 1819, voorkomende bij het besluit van 25 Junij 1822 n°. 14, welke ampliatie geratificeerd is bij resolutie van 3 Junij 1823 n°. 17.

De gevolgen van de handelingen van den kommissaris TOBIAS waren, dat de kongsies van San-ta-hioe in 1823 het hoofdgeld betaalden, en dat die van Tai-kon, die, meer aan hunne onafhankelijkheid gehecht, zich moeijelijker aan de gemaakte bepalingen onderwierpen, eenige maanden later hunne belastingen eveneens voldeden. In zooverre werd het Nederlandsche gezag daadwerkelijk erkend, dat de Chinezen van de residentie Sambas onderscheiden vergunningen tot de ontginning van nieuwe goudmijnen van den resident verzochten en verkregen, en dat de amfioen-pacht van hen zonder bezwaar werd overgenomen. Zie: *Verslag van de residentie Sambas over* 1823.

Ook de Chinezen van Mandor en Landak bragten hun hoofdgeld op (*Verslag van Pontianak van* 1824), en alles liet zich gunstig aanzien op onze bezittingen van Borneo's westkust.

Deze rustige en geregelde gang van zaken was echter maar van korten duur. Om van de gehoorzaamheid van de Chinezen van Mandor en Montrado ook in het vervolg verzekerd te kunnen zijn, was bij resolutie van 17 April 1824 n°. 7 bepaald, dat deze beide plaatsen met 40 of 50 man bezet zouden worden. De Chinezen toonden openbaar hunnen weerzin tegen dezen maatregel, en toen de troepen, voor Montrado bestemd, te Sinkawang aangekomen waren, werden zij door eene aanzienlijke magt van

Chinezen van de kongsie Tai-kon aangevallen. Herhaalde malen terug geslagen, moesten onze troepen zich eindelijk nog gelukkig rekenen, van, met achterlating van goederen en vaartuigen en met verlies van eenige manschappen, naar Sambas te kunnen retireren.

De gansche bezetting, te dier tijd op Borneo aanwezig, bedroeg 519 man, waarvan te Pontianak 185, te Mampauwa 115, te Sambas 168 en de overigen op kleinere posten.

Aangemoedigd door onze nederlaag, meenden de oproerlingen verder te kunnen gaan, en weldra vielen de koffijtuinen te Sebaboe in hunne handen, om vernield te worden, na vruchtelooze pogingen van den kapitein der Chinezen SINGSANG, om die te behouden. Zij zochten de getrouw gebleven kongsies door bedreigingen tot hunne zijde over te halen, legden haar zware kontributiën op, kondigden den sulthan van Sambas openlijk hun voornemen aan, om de Hollanders te vernielen, en noodigden hem uit om zich bij hen te voegen.

Gelukkig liep alles geheel anders af, dan men van zulk een begin kon verwachten. De Chinezen schenen weldra in te zien, dat het Gouvernement, wanneer zij eenmaal te ver gingen, toch over eene magt zou kunnen beschikken, die de hunne, bij hunne onderlinge verdeeldheid, in sterkte ver zou overtreffen. Wie onder hen wat te verliezen had, verlangde ook niets liever dan den vrede, en zoo kwam het, dat al die oproerige plannen op weinig anders uitliepen dan op ijdele vertooning.

In het Pontianaksche was het met de Chinezen veel erger gesteld. Ten einde de Chinesche bevolking niet te veel te doen vermeerderen, had de gezaghebber te Pontianak in 1824 besloten, geene wangkangs meer toe te laten. Maar terwijl deze maatregel ontevredenheid baarde, had hij zich bepaald tot het opzenden van een aantal van 152 nieuw aangekomen Chinezen naar Batavia. Hierover verstoord, of althans dezen maatregel tot voorwendsel nemende, waagden de Chinezen van Mandor, in verstandhouding met die van Montrado, eenen aanval op Mampauwa in Mei 1825, waarbij de Chinezen echter door de aldaar gestationeerde kanonneerbooten werden teruggeslagen. In Junij beproefden zij eenen tweeden aanval, die echter eveneens mislukte; maar nog in Julij van hetzelfde jaar werd het fort te Mampauwa door eenen op 5000 man geschatten troep Chinezen belegerd. Hiertegen zou onze bezetting niet bestand geweest zijn, en het was juist bij tijds, dat er van Batavia en Makassar eene versterking te zamen van 600 man kwam opdagen (zie besluit van 5 Januarij 1825 n°. 1, 1 Julij en 12 Augustus 1825 n°. 14 en 1). Zoowel de vrees voor de naderende troepen, als de omstandigheid, dat de tijd van het padie-snijden was ingevallen, deed de Chinezen hunne bentings verlaten en naar hunne woningen terug keeren.

Nu scheen het eindelijk tijd te zijn, om, met eene aanzienlijke magt toegerust, den Chinezen eene geduchte les te geven, en de rust voor het vervolg duurzaam te verzekeren. Maar terwijl de plannen op Borneo daartoe beraamd werden, ontving men er onverwacht de tijding van de op Java

ontstane onlusten, te gelijk met het dringend bevel, om de troepen dadelijk terug te zenden.

Aan dezen last werd terstond voldaan, en de geheele magt naar Java terug gezonden, op 100 man na, die men tot versterking der posten noodig oordeelde, omdat men niet zonder vrees was voor een aanval der Chinezen na het vertrek der troepen. Deze vrees werd intusschen niet bevestigd; de Chinezen gaven aan hunne vroegere plannen geen gevolg, en het schijnt zelfs, dat de geheele opstand op de Westkust niet het gevolg was van een algemeen welberaden voornemen, maar aan ingewortelde muitzucht, opgewekt door den loop der zaken en door toevallige omstandigheden, moet toegeschreven worden.

Niet alleen bleef er nu geen kans meer over, om de Chinezen te kunnen straffen en hen meer afhankelijk te maken van het Gouvernement, maar het bestuur op Borneo was zelfs verpligt, jegens hen, zoowel met opzigt tot de voldoening van belastingen als van commerciële relatiën, de grootste toegeeflijkheid in acht te nemen.

Zoo bleven de zaken tot in 1827, toen de kommissaris DIARD naar Borneo werd gezonden, bij besluit van 21 Julij 1826 n°. 11.

Deze was van oordeel, dat het beter ware de belastingen van de Chinezen zoo te regelen, dat er een regt op de vaart langs de rivieren van en naar hunne distrikten geheven werd, en hun een vaste belasting van anderen aard dan het hoofdgeld, voor de opbrengst van hetwelk zij herhaaldelijk getoond hadden zoo afkeerig te zijn, werd opgelegd *). Met eene naar Pontianak afgekomen deputatie van de oproerige Chinezen van Mandor, kwam de kommissaris in onderhandeling; hij schonk hun vergiffenis voor het verledene, mitsgaders kwijtschelding van de belasting van 1825, onder de voorwaarde, dat die voor 1826 behoorlijk zoude worden voldaan.

Het opperbestuur vereenigde zich met de beschouwingen van den kommissaris, met betrekking tot de afschaffing van het hoofdgeld, en arresteerde, bij resolutie van 22 Junij 1827 n°. 1, eene instruktie voor den resident van Borneo's Westkust, waarbij, ten opzigte van de Chinezen, aan den resident werd opgemerkt: „dat het Gouvernement aan de nijverheid der Chinezen, welke zich ter Westkust van Borneo of wel in de binnenlanden gevestigd hadden, haren vrijen loop wilde laten, ja zelfs genegen was, die aan te moedigen, zonder zich op eenigerhande wijze met de huishoudelijke bemoeijingen dier Chinezen in te laten, onder verpligting nogtans van de zijde dezer laatsten, om het Gouvernement als hunnen wettigen Opperheer te erkennen.

„Dat de resident alle pogingen in het werk moest stellen om met de

*) In eene kantteekening met potlood lees ik: „Zoodanige belasting op den in- en uitvoer komt mij de beste voor. Zij is ook de billijkste voor ons en voor hen. Hun welvaart moet de onze zijn. Maar boven alles zullen er de minste verwikkelingen voor het vervolg uit ontstaan; hoewel het niet te ontkennen valt, dat, zoo men het cijfer te hoog neemt, de handel er onder lijden moet." RED.

Chinezen, die op de hoofdplaats woonden of minder onder dadelijk gezag stonden, zoo als die van Montrado en Mandor, onder afschaffing van de betaling van het hoofdgeld, overeenkomsten te treffen wegens de betaling van bij voorbeeld 12 pCt. op de naar hunne distrikten vervoerd wordende goederen en handelswaren, zoomede van het geven van een jaarlijksch huldebewijs aan het Gouvernement; welk huldebewijs bij minnelijke schikking zou kunnen worden bepaald op eenige thails goud."

Volgens het *Verslag van Borneo's westkust*, werd het hoofdgeld in 1825 afgeschaft, en werden in 1829 de achterstallige hoofdgelden van vorige jaren aangezuiverd en geïnd. Tollen op de naar de Chinesche distrikten vervoerde goederen werden ingevoerd, verscheidene middelen verkocht, rekognitie-gelden van sommige kongsies opgelegd, en aan de naar hun vaderland terugkeerende Chinezen werden zeepassen tegen *f* 64 afgegeven. De kongsie Sepang betaalde bovendien 10 thails 's jaars, als belasting op de goudmijnen. Volgens bovengenoemd verslag bleef er toch nog altijd eene spanning bestaan tusschen het Gouvernement en de Chinezen, en scheen een bestraffing en onderwerping der Chinezen nog altijd wenschelijk.

In 1832 en 1833 ontstonden er op Montrado op nieuw moeijelijkheden met de Chinezen. Dezen dreven over de rivier Sinkawang, eenen voordeeligen sluikhandel met Singapoera, in opium, buskruid, lijnwaad enz. en zij verdedigden zich met de wapens in de hand tegen de inlandsche vorsten en zelfs tegen het Nederlandsche bestuur, hetwelk dezen handel zocht te keer te gaan.

Ten einde den ongestraft gebleven en steeds toenemenden euvelmoed der Chinezen te bedwingen, werd, bij resolutie van 20 Junij 1832 n°. 1, de ambtenaar FRANCIS naar de westkust gezonden, met den last, om zoo mogelijk den vrede met de Chinezen ter westkust van Borneo op billijke voorwaarden te herstellen, onder bedinging van billijke inkomende en uitgaande regten, zonder van de Chinezen te onereuse conditiën te verlangen. Behalve de ter westkust van Borneo gestationeerde schooner, werden zes kruispraauwen ter dispositie van den kommissaris gesteld, om dit doel te bereiken. De kommissaris bevond, dat gedurende de onlusten en sedert de invoering der tollen de binnenlandsche handel met 12 pCt. boven de gewone regten was belast geworden, onverminderd de misbruiken der tollenaren; dat de Chinezen eenen aanzienlijken handel met Singapoera hadden geopend; dat het te kostbaar zoude zijn, dezen handel met geweld tegen te gaan; dat er ook geene zekerheid bestond voor de mogelijkheid, om dien geheel te vernietigen; terwijl het hem kommissaris voorkwam, dat eene vrijstelling van den handel alle hinderpalen uit den weg zou ruimen, en het land in bloei en welvaart zou doen ontwikkelen, waardoor de verpachtingen al dadelijk zouden toenemen.

De opbrengst der in- en uitgaande regten was jaarlijks verminderd, hetwelk waarschijnlijk was toe te schrijven aan de invoering van de belasting der tollen, waardoor de binnenlandsche handel met drukkende en onaangename heffingen bezwaard was, hetwelk tevens een nadeeligen invloed had gehad op den buitenlandschen handel, en aanleiding had gegeven tot den klan-

destinen handel met Singapoera. De handel was zeer verminderd, en terwijl er vroeger 20 Chinesche jonken aankwamen, waren er in het vorige jaar niet meer dan zes geweest, die meest zonder lading naar huis gekeerd waren.

De belasting op de naar China terugvarende Chinezen, bepaald op een thail gouds of ƒ 64.00 per hoofd, was voor des kommissaris aankomst met eens zoo veel vermeerderd geworden, en deze belasting, zoo als zij primitief geweest was, scheen den kommissaris nog veel te hoog toe. Hij meende, dat eene verminderde belasting van een thail voor mannen boven de 15 jaar, 1/2 thail voor kinderen, en 1/4 thail voor vrouwen, veel meer zou opleveren.

De tolpoorten (12 pCt. op den binnenlandschen handel) hadden het hoofdgeld vervangen. De Chinezen verkozen thans weder liever een hoofdgeld, of liever eene jaarlijksche retributie, op te brengen van ƒ 6110, met de belofte om deze belasting jaarlijks te vermeerderen, naar mate zij in welvaart zouden toenemen.

De Chinezen van Pontianak betaalden, behalve de retributie der kongsie Lanfoeang, geene geregelde belasting.

Het voorstel van den kommissaris, om de tollen op te heffen, werd bij resolutie 18 Februarij 1833 n°. 39 goedgekeurd, en het hoofdgeld toen op nieuw ingevoerd. De kommissaris FRANCIS is de eenige die, bij zijne verrigtingen op de westkust van Borneo, een vrij gunstig getuigenis van de Chinezen aflegt. „Zij zijn," zegt hij, „alhier even als op andere „plaatsen zeer naarstige menschen, doch ruw van aard en onbeschaafd in „hunne zeden; waarbij nog zou kunnen gevoegd worden, dat ook norsch„heid, eigenzinnigheid en eene domme nieuwsgierigheid tot de hoofdtrekken „van hun karakter behooren. Doch in weerwil hiervan, heb ik deze Chi„nezen als zeer handelbare menschen gevonden, die mij overal met on„derscheiding hebben behandeld; en indien ik kiezen moest, zou ik liever „met deze ruwe wezens, dan met de roofzieke Maleijers willen verkeeren, „dewijl de eersten gevoelig en erkentelijk zijn voor eene regtvaardige en „billijke behandeling, en de laatsten door niets dan door hun eigenbelang „streelende middelen tot eenige erkentelijkheid kunnen worden bewogen."

Van de zeemagt, door den kommissaris medegebragt, behoefde dan ook geen gebruik gemaakt te worden.

Indien evenwel het Gouvernement zich niet te beklagen had over direkten opstand of miskenning van zijn oppergezag, zoo bleven de Chinezen toch niet in rust met de inlandsche bevolking, en toonden ook daardoor, hoe weinig zij zich eigenlijk om ons gezag bekreunden.

In der tijd waren eenige Chinezen van Sepang naar Serawak vertrokken, om aldaar antimonium en goud te graven, en toen op zekeren dag vier mijnwerkers met 40 thail goud naar Sepang terugkeerden, werden zij door de Maleijers van Serawak vermoord.

In 1836 wilden zich de Chinesche mijnwerkers van Sapang hierover op de Serawaksche bevolking wreken, en trokken tegen haar op; doch met

dat ongelukkig gevolg, dat daarbij meer dan 100 Chinezen in het gevecht omkwamen. Later echter hebben zij van inlandsche onlusten gebruik gemaakt, om, ten getale van 300 man, de Sarawaksche bovenlanden te gaan beoorlogen. (Zie *Dagregister van den kommissaris* DONKER van 6 *Augustus* 1841).

Onder den kommissaris DE LINGE schijnen er in de betrekkingen met de Chinezen weinig veranderingen te hebben plaats gevonden. Alleen vindt men, dat, bij art. 6 van het kontrakt met den vorst van Koeboe gesloten den 7 Mei 1837, en bekrachtigd bij besluit 13 September 1837, n°. 18, aan dezen werd voorgeschreven, niet toe te staan, dat de Chinezen of andere vreemdelingen zich in het land Koeboe neerzetten, of daarin reizen, zonder eene schriftelijke vergunning van den assistent-resident van Pontianak.

In Sambas bleef het Gouvernement in latere tijden meestal in goede verstandhouding met de Chinezen (zie *Verslag van Sambas over* 1833, 1836 *en* 1839), en toen in September 1837 twisten ontstonden tusschen de Chinesche kongsies onderling over hunne goudmijnen, verlangden zij de tusschenkomst van den assistent-resident, en de zaak werd beslist, zoowel ten genoege der kongsie Tai-kong als van die van Sanboek (Sinpok), welke zich bij deze gelegenheid van Taikon afscheidde.

Dat de Chinezen niet afkeerig zijn, om althans in naam Nederlandsche onderdanen te wezen, blijkt onder anderen uit het verzoek aan den laatsten kommissaris DONKER gedaan, door de kongsies Montrado, Sepang en Larah, om de Hollandsche vlag te voeren, eene eer, waarmede echter ook eenig voordeel verbonden was.

Overigens klagen zij nog, even als van ouds, over de hun opgelegde belasting en voldoen deze nooit dan ten halve. In 1841 bleek het, dat de kongsie Lansong van Mandoor nog een achterstand had van *f* 16,000, Montrado *f* 42,426, Sepang *f* 2,799, Larah *f* 1,600. (Zie *Dagregister van den kommissaris-inspecteur voor de Westkust van Borneo* 10 *Junij en* 13 *Augustus* 1841).

Al de kongsies verzochten tevens den kommissaris, om aan het Gouvernement eene vermindering voor te dragen van de belasting op de repatriërende Chinezen, en die van Montrado verlangden vermindering van de verschuldigde retributie van *f* 4,000 's jaars. Dit verzoek werd door den kommissaris afgeslagen, en bij die gelegenheid merkte hij aan, dat de verregaande aanmatigingen van de Chinesche kongsies alle beschrijving te boven gaan.

Voor zijn vertrek van Borneo beval de kommissaris DONKER den kommies PLOEGMAN, tijdelijk met het bestuur te Sambas belast: „Om zich in geen geval met politieke aangelegenheden en inzonderheid niet met de huishoudelijke zaken der kongsies of anderzins aldaar in te laten, maar de zaken daarheen te dirigeren, dat zij onbeslist bleven, tot dat het Gouvernement definitief in het bestuur zou hebben voorzien." (Zie *Dagregister* 6 *September*).

De Dajakkers, die op Borneo's Westkust meer dan de helft der bevolking uitmaken, vormen er geene eigene maatschappijen, zoo als op vele andere plaatsen van dat eiland. Op de Westkust zijn zij alle onderworpen aan het oppergezag der Maleijers, die een zeer willekeurig beheer over hen uitoefenen. Velen onder hen zijn pandelingen van de inlandsche hoofden en inderdaad hunne slaven, daar zij nooit in de gelegenheid kunnen komen, om zich zelven te kunnen losseu, en hunne kinderen voor de schuld des vaders verbonden zijn.

Het grootste gedeelte der Dajaksche bevolking bestaat uit rijstbouwers, en een naar evenredigheid gering getal legt zich op de bewerking der goudmijnen toe.

Toen in Julij 1823 het landschap Larah aan het Gouvernement overging, kwam daardoor de Dajaksche bevolking aldaar, welke vroeger grootendeels pandelingen waren van den panggeran BANDAHARA, onder het onmiddellijk bestuur en de bescherming van het Gouvernement. Het Gouvernement echter vond bij dit onmiddellijk bestuur geene rekening, en bij de instruktie voor den resident van Borneo's westkust van den 26sten Junij 1827, werd den resident opgedragen, te beproeven, om aan den sulthan van Sambas het landschap van Larah, tegen eene vermindering van *f* 6,000 van de door hem genoten schadeloosstelling, terug te geven, hetgeen echter niet dan met zijne volle toestemming moest geschieden. Of aan dezen last stellig gevolg is gegeven, is niet gebleken, hoewel dit wel waarschijnlijk is, dewijl in het verslag van den resident van Borneo's westkust over 1829 voorkomt, dat aan den panggeran toemenggong 400 Dajaksche huisgezinnen van Larah zijn toegestaan, om hem als prins van den bloede tot apanage te verstrekken.

II.

De hervorming van den maatschappelijken toestand ter westkust van Borneo *).

Na gedurende een tijdvak van ruim drie jaren met het bestuur der afdeeling Sambas belast geweest te zijn, acht ik het mij tot pligt om ter kennis van het Gouvernement te brengen, wat eene onafgebroken waarneming en herhaalde overweging mij hebben geleerd, ten aanzien van den toestand dier afdeeling en van de bevolking welke, gedurende mijn aanzijn ter westkust van Borneo, aan mijne zorgen toevertrouwd was, zoomede ten aanzien van de middelen, welke naar mijn inzien in het werk kunnen worden gesteld, om èn die afdeeling èn die bevolking tot eenen hoogeren trap van voorspoed en welvaart te brengen, met be-

*) Den 25sten Augustus 1848, deed de heer VAN KERVEL, toen afgetreden assistent-resident van Sambas, de voorstellen aan het Gouvernement van Nederlandsch Indie, die wij hier onzen lezers onder de oogen brengen. Zij zullen het met ons betreuren, dat, bij de kort daarop gevolgde verwikkelingen en oorlogen met de Chinezen ter westkust van Borneo, niet meer acht op deze voorstellen is geslagen, waardoor de moed en volharding en het bloed onzer dappere krijgslieden waarschijnlijk meer vruchten voor Nederland en de menschheid zouden hebben voortgebragt, dan thans het geval is. DE REDAKTIE.

vordering tevens van 's Gouvernements wettige belangen. Het zij mij derhalve vergund, om met die vrijmoedigheid, die de belangstelling in het lot van talrijke ongelukkigen en de ijver om 's Gouvernements belangen te behartigen en te bevorderen mij inboezemen, eenige hoogst gewigtige punten te ontvouwen rakende de positie, waarin zich thans het Indische bestuur bevindt tegen over de verschillende volkeren, die in de afdeeling Sambas gevestigd zijn, en wel voornamelijk tegen over de Chinezen, wier gewigtige invloed op de inlandsche bevolking, gepaard met het weinige ontzag, dat zij voor het Gouvernement koesteren, van al te veel belang voor Sambas moet worden geacht, om niet de aandacht overwaardig te zijn.

Het hoofddoel, dat ik mij, bij het zamenstellen van dit geschrift, voorstel, is, om het noodzakelijke en doelmatige aan te toonen van eene uitbreiding, zooveel doenlijk buiten bezwaar voor den lande, en van meerdere bevestiging van 's Gouvernements gezag in de afdeeling Sambas, voornamelijk door de onderwerping en geregelde besturing der aldaar gevestigde Chinezen.

Daartoe zal ik in de eerste plaats, ten einde van verschillende in den loop van dit geschrift voorkomende beweringen de gegrondheid aan te toonen, een beknopt geschiedkundig overzigt van de vestiging en uitbreiding, en daarna van den tegenwoordigen toestand en de handelingen der Chinesche bevolking in Sambas geven. Hieruit zal het, zoo als ik mij mag vleijen, blijken dat de omstandigheden eene gewigtige verandering gebiedend vereischen, en dat de vooruitzigten van de voor te stellen maatregelen en der voordeelen, die daaruit zullen voortvloeijen, geenszins onzeker zijn. Ik zal over het algemeen van die punten, welke ik vermeen dat algemeen bekend zijn, niet of in zeer korte bewoordingen spreken, maar mij beijveren, om datgene, wat tot dus verre niet bij het hoofdbestuur is kunnen ter kennisse komen, en wat ik, deels door eigen ondervinding, deels door zekere en onpartijdige berigten heb vernomen, zooveel mij doenlijk zal zijn, duidelijk en klaar uiteen te zetten.

Voor de afdeeling Sambas, vroeger een gedeelte van het rijk van Borneo-proper en thans een op zich zelf staand rijk uitmakende, is de vestiging der Chinezen aldaar een gewigtig tijdpunt in de geschiedenis van dit land. In vorige tijden leverde Sambas voor zijne vorsten geene genoegzame middelen van bestaan op, en zochten dezen dientengevolge, door handels-ondernemingen en, op het voorbeeld van Borneo-proper, voornamelijk door zeerooverijen, welke tot op verre afstanden werden uitgeoefend, daarin te voorzien.

Deze staat van zaken duurde reeds eenen geruimen tijd voort, toen de sulthan van Sambas, OEMAR ALAMOEDIN, op het denkbeeld kwam, om van de aanzienlijke, in den grond van zijn rijk verborgen, schatten meer partij te trekken, dan hem tot dus verre door middel der Dajakkers mogelijk was geweest. Hij liet uit dien hoofde omstreeks het jaar 1760 eenige Chinezen toe, zich in het landschap Larah te vestigen, een voorbeeld, hetwelk weldra door anderen werd gevolgd, zoodat, een jaar later, reeds een duizendtal Chinezen, gedeeltelijk te Montrado gedeeltelijk te Larah, gezeten

was. De Chinezen van Larah verdeelden zich in twaalf, die van Montrado in twee genootschappen of kongsies.

De Chinezen waren aan strenge bepalingen onderworpen en moesten jaarlijks drie gantangs met stofgoud aan den sulthan opbrengen, terwijl tevens den Dajakkers was opgedragen, het toezigt en zelfs eene soort van heerschappij over hen te voeren.

Deze vreemde kolonisten evenwel, misschien omdat zij den oproerigen geest niet konden afleggen, dien zij vroeger in hun geboorteland hadden aan den dag gelegd, besloten, zich eens vooral aan die heerschappij te onttrekken; en bij gelegenheid van een Chineesch feest, „tadjaauw" genaamd, wisten zij de Dajakkers over te halen, hen in hunne benting toe te laten; ze bragten er heimelijk wapens in, en de Dajakkers waren naauwelijk gul en gastvrij aldaar ontvangen, of zij rigtten onder dit volk een vreeselijk bloedbad aan, waarbij een overgroot aantal Dajakkers moorddadig werd omgebragt. Nadat de benting tot op den grond toe geslecht was, vlugtten de aan de Chinezen ontkomen slagtoffers naar Bintauan. De moord had plaats, tien jaren na de vestiging der Chinezen in Sambas. Gedurende den tijd van hun aanzijn te Sambas, was het getal der Chinezen tot verscheidene duizenden aangegroeid, zoodanig, dat reeds drie jaren na hunne nederzetting zich te Montrado vier en twintig genootschappen bevonden en de twaalf te Larah zich ook zeer hadden uitgebreid. Onophoudelijke twisten en onderlinge oneenigheden veroorzaakten evenwel gedurige veranderingen en verhuizingen onder hen, en omstreeks het jaar 1774 barstte er een hevige oorlog onder hen uit, tengevolge waarvan een groot gedeelte der Chinezen de wijk nam naar Pontianak en Mandor, en de overgeblevenen zich op nieuw in twaalf genootschappen verdeelden. Drie jaren later smolten dezen weder te zamen tot zeven, waarvan nog later er drie verhuisden, zoodat alleen de kongsies Tai-kong, Si-psam-pong, Si-nai-pong en Mampong overbleven. De belasting, hun door den sulthan OEMAR ALAMOEDIN opgelegd, werd gedurende een tiental jaren, ofschoon niet zonder morren, geregeld voldaan; doch toen, na den dood van dezen sulthan, zijn zoon ABOE BAKAR TAD-JOEDIN aan het bestuur was gekomen, verzetten zij zich openlijk tegen zijne bevelen en werden zelfs hierin ondersteund door den panggeran BANDAHARAH, den oudsten broeder van den sulthan. Deze panggeran, gebruik makende van de zwakheid en de neiging voor het spel en de vrouwen, die zijnen broeder beheerschte, zette zich neder nabij de kust in de omstreken van Soengi-Doeri, en maakte zich alom berucht door zijne zeerooverijen. Hij deelde met de Chinezen in de winsten der goudgraverijen en liet den sulthan, bij wijze van ondersteuning, jaarlijks een geschenk in goud toekomen, doch onderhield gedurig den oproerigen en onafhankelijkheid zoekenden geest der Chinezen en vuurde dezen, zoo veel als in zijn vermogen was, daartoe meer en meer aan.

In 1812 besloten de Engelschen een einde aan de voorbeeldelooze stoute strooptogten van dezen panggeran BANDAHARAH, ook bekend onder den naam van panggeran ANOM, te maken. Eenige oorlogschepen versche-

nen op de westkust van Borneo, legden geheel Sambas in de asch, en vernietigden, zoo veel als in hun vermogen was, de roovers en hunne groote vloot. De panggeran vlugtte naar Pasir en de sulthan naar Sangouw; doch deze laatste, door de Engelschen gerust gesteld, vestigde zich vervolgens te Sindjoedjoen, waar hij een jaar daarna overleed, zonder wettige kinderen na te laten. Nu moest de kroon van het rijk van Sambas overgaan op zijnen broeder den toenmaligen panggeran BANDAHARAH, (de opvolger van den gevlugten panggeran van dien naam), die met moeite overgehaald werd, om het bestuur van het rijk op zich te nemen, daar hij de tallooze onaangenaamheden, die hem met de Chinezen te wachten stonden, reeds voorzag.

Hij nam desniettemin de waardigheid aan, onder den titel van MOHAMAD ALI SAPOEDIN, en trachtte door strenge maatregelen den Chinezen ontzag in te boezemen. Hij herstelde de jaarlijks op te brengen belasting op duizend Spaansche matten zwaarte in goud, en onderwierp hen buitendien aan verscheidene bepalingen. Doch slechts één jaar mogt het hem gelukken zich gehoorzaamd te zien; want weldra kwamen de Chinezen weder in openbaren opstand en weigerden volstandig, zich aan de gemaakte regelingen te onderwerpen of zich daarnaar te gedragen. Het was dientengevolge, dat de toenmalige sulthan, de vader van den tegenwoordigen vorst van Sambas, ABOE BAKAR TADJOEDIN zich in 1819 aan het Nederlandsche Gouvernement wendde, met verzoek om ondersteuning. Daarop werd aan de kommissarissen, de heeren VAN BOEKHOLTZ en ELOUT, opgedragen, de zaak te regelen.

De Chinezen werden onder het dadelijke bestuur van het Hollandsche Gouvernement gebragt; kontrakten werden met hen opgemaakt en belastingen bepaald. Maar deze overeenkomsten hadden geen den minsten invloed meer, zoodra de Chinezen de verzekering hadden, dat er van onze zijde geen geweld werd gebruikt en zij met vrede werden gelaten.

In 1821 werden, door den tot dien einde gezonden kommissaris, den heer TOBIAS, andermaal den Chinezen nadrukkelijk hunne verpligtingen herinnerd, en werd een geregelde opbrengst van een gedeelte van het voortbrengsel der goudmijnen aan het Gouvernement, zoomede een jaarlijks te betalen hoofdgeld vastgesteld. Maar naauwelijks was deze kommissaris vertrokken, of alles verviel andermaal tot den ouden stand van zaken, en de Chinezen werden zelfs in zulk eene mate oproerig en stoutmoedig, dat er door het Gouvernement besloten werd, deze vreemdelingen geducht te straffen.

Het is bekend, hoe in het begin van 1823 de kommissaris, de heer TOBIAS, na de oproerige Chinezen te Pontianak zonder bijzondere moeite te hebben bedwongen, in de afdeeling Sambas een ernstigen tegenstand ontmoette en hoe, nadat de Chinezen van Larah verscheiden malen overwonnen, hunne bentings verwoest waren en velen het leven verloren hadden, die van Montrado insgelijks om vergiffenis vroegen, en dat zij deze vergiffenis op zeer zachte voorwaarden verkregen. De schoonste vooruitzigten openden zich thans voor den bloei van Sambas, en nadat het belang van het Gouvernement op eene doelmatige wijze andermaal ver-

zekerd scheen, was de taak van den kommissaris volbragt en vertrok hij weder naar Java.

Van die afwezigheid en van den toestand van zaken na zijn vertrek wisten de Chinezen evenwel weder al te wel partij te trekken. Zij staken op nieuw de hoofden op, en naauwelijks één jaar later was het, door onze militairen te Singkawang gebouwde, fort door hen verwoest; terwijl te vergeefs zij, die met het bestuur der afdeeling belast waren, pogingen deden, om 's Gouvernements gezag te handhaven. Steeds grooter en tergender werd de aanmatiging der Chinezen. Dat duurde jaren lang; en toen in 1832 de kommissaris FRANCIS ter westkust van Borneo verscheen, waren zij weder ingerigt en geheel gereed en geneigd, om hem gewapenderhand te ontvangen.

Nogthans bemerkende, dat de hun op te leggen straf niet zoo geheel groot en de vrede niet zoo geheel moeijelijk te verkrijgen zoude zijn, verkozen zij bij voorkeur vrede en kwamen in onderwerping. Zij stelden zelven de voorwaarden, onder welke zij in eensgezindheid met het Gouvernement wilden leven, welke voorwaarden, zoo als zij gesteld waren, werden aangenomen.

In het laatst van 1832 vertrok de kommissaris FRANCIS weder van Sambas, in de vaste hoop, dat de zaken van nu af eene betere wending hadden genomen.

Ik vermeen over de gebeurtenissen, die na dien tijd tot op de laatste jaren hebben plaats gegrepen, het stilzwijgen te kunnen bewaren. Het zij mij vergund nu in korte trekken over de tegenwoordige verhouding van de Chinezen tegen over het Gouvernement te handelen.

Het aantal der in de afdeeling Sambas gevestigde Chinezen is verre van naauwkeurig bekend te zijn. De volgende approximatieve opgave schijnt het meest aan de waarheid nabij te komen. De vier kongsies, zoo als hierboven is opgegeven, zijn tot twee, die van Montrado en Larah, zamengesmolten; de kongsies van Loemar en Sepang zijn de vroeger bekend gestelde, wegens oneenigheden verhuisde, kongsies van Tiompong en Santokio, terwijl een vijfde, die van Boedoek, onder het ressort van Montrado behoorende, naderhand is opgerigt.

In deze vijf kongsies zal de bevolking ongeveer op deze wijze verdeeld zijn:

Montrado. . . .	16,000
Larah	5,000
Loemar	2,000
Sepang.	3,000
Boedoek	1,000
Is te zamen .	27,000

waarbij de Chinezen van Pamangkat, Seminio en Siding, alle onder-afdeelingen van Sepang, te zamen 6,000 zielen en ter hoofdplaats Sambas ongeveer 500, zijnde te zamen ongeveer 34,000 Chinezen, buiten vrouwen en kinderen, welke in de afdeeling Sambas zijn gevestigd.

In de hoofdplaats staan de Chinezen onder het dadelijk opzigt van het

bestuur. Hunne opperhoofden, de majoor der Chinezen SONG ASSAM en de kapitein KOE-KOEIJONG, zijn aan het Gouvernement verkleefd, en waken tegen alle ongeregeldheden die zouden kunnen plaats hebben. Een geregeld hoofdgeld, belastingen op het slagten van varkens, op den verkoop van arak en tjoe, op het houden van speelhuizen enz., zijn er in werking; politiezaken en misdaden worden voor het bestuur of den landraad gebragt, en geene blijken van onwil of ontevredenheid worden door de Chinezen, ter hoofdplaats Sambas gevestigd, gegeven.

Hoe geheel anders is het daarmede gelegen in de binnenlanden.

De genootschappen hebben aldaar hun eigen bestuur, eigen belastingen, eigen strafwezen en de betrekking, waarin hunne hoofden tot het Nederlandsche bestuur staan, is, volgens hunne eigen verklaring, geene andere, dan die van naburen, aan wie zij, om onaangenaamheid voor te komen, een jaarlijksch geschenk van *f* 5600 (zoo noemen zij de door het Gouvernement gevorderde hoofdgelden) geven; eene som, die, het cijfer der bevolking in aanmerking genomen, voorzeker niet noemenswaardig is en voor elken Chinees op ongeveer 20 duiten per hoofd in het jaar nederkomt.

Zij beweren, dat het land, 't welk zij bewonen, door den langen tijd, dat zij er reeds gevestigd zijn, hun eigendom is, en dat, noch het Gouvernement, waaraan zij krachtens kontrakten onderworpen zijn, noch de sulthan en de overige prinsen, aan wie het gebruik dezer landen van Gouvernements wege is toegestaan of afgestaan, daarop regt hebben.

Deze laatsten beschouwen zij als vreemdelingen op *hunnen* grond, onderwerpen hen aan voorwaarden wanneer zij dien willen betreden, oefenen het willekeurigste gezag uit over de onderdanen der Sambassche vorsten, straffen op eene vreeslijke wijze krenking van hun gezag of benadeeling hunner belangen, maken er geene gewetenszaak van, woeker, roof van bezittingen en personen, ja van geheele huisgezinnen en verregaande mishandelingen uit te oefenen, en doen dit alles met de meeste gerustheid in het bewustzijn van hun goed regt. In de binnenlanden weigeren zij allen eerbied of onderdanigheid voor het bestuur, en hebben zij meermalen de vertegenwoordigers daarvan met de krenkendste minachting bejegend. Zij vinden onberekenbare winsten in den rijken grond van Borneo, en zien zonder medelijden den ongelukkigen inboorling voortdurend aan armoede, dikwijls aan hongersnood bloot gegeven. Zij dwingen den vreedzamen landbouwer voorschotten in geld aan te nemen, om hem naderhand des te zekerder in het verderf te kunnen storten. Zij dwingen hem eene menigte voorwerpen van hen te koopen, die hij niet kan betalen en voor welke schuld hij naderhand met zijn huisgezin als pandeling wordt aangenomen. Naauwelijks heeft de Dajakker zijne padie geplant, of de Chinesche kongsie, waaraan hij daarvan kennis moet geven, komt de aanplanting bezigtigen en geeft hem, 't zij de Dajakker zulks wil of niet, een voorschot van *f* 2, dat, na den afloop van dezen oogst, met *acht* gantangs rijst moet worden betaald.

Is de tijd van den oogst daar, en kan de Dajakker zijne schuld niet voldoen, dan wordt hem voor iedere ontbrekende gantang rijst eene boete van *f* 1.60 opgelegd. Bij den volgenden oogst is hij gewoonlijk even min in staat zijne schuld te betalen, welke in. dezelfde mate aanwast en binnen korten tijd geheel buiten het bereik van den armen inboorling ligt. Maar, indien zelfs zijn gewas een voordeeligen oogst belooft en hij werkelijk in staat is, zich van de hem opgeperste schuld te kwijten, dan weet de Chinees evenwel onfeilbare middelen te vinden, om hem aan zich dienstbaar te maken. Hij neemt de rijst niet dadelijk in ontvangst, maar laat die nabij de kampong door de ingezetenen, ook wel bij hen zelven aan huis, bewaren. Als deze nu, binnen korteren of langeren tijd, hunnen voorraad verteerd hebben, worden zij eindelijk door den honger gedwongen van deze rijst gebruik te maken, waarvan hun elke gantang door de Chinezen soms tot *f* 2 wordt aangerekend. Dit brengt hen weldra tot den toestand die verlangd wordt. De eenvoudige slotsom is, dat eerst hunne kinderen en daarna zij zelven met hun huisgezin bij den schuldeischer in dienst moeten treden, zonder vooruitzigt van immer uit deze dienstbaarheid te kunnen worden verlost.

De Chinezen zijn voorts de eenige bezitters van al het goud, dat in de afdeeling Sambas wordt gegraven. Zoodra aan de kongsie ter kennisse komt, dat goud houdende gronden ontdekt zijn, neemt zij zoo spoedig doenlijk bezit van dien grond en legt er, zoo zij zulks goed vindt, eene goudgraverij aan. Hij, die verzuimd heeft van het vinden van goud houdende gronden aan het Chinesche genootschap, tot welks gebied zijne dessa of kampong behoort, kennis te geven, of hij, die op eigen gezag goud graaft, 'tzij Dajakker, Chinees of Maleijer, wordt met zware geldboeten, meermalen met gruwzame ligchamelijke verminkingen, gestraft. Ook die Dajakkers, die geheel vrij van schulden aan de Chinezen zijn, worden tot diensten bij hen gedwongen. Zij, die in de nabijheid der kongsie wonen, worden door dezen gebruikt tot het snijden van gras, het zoeken van brandhout, het aanbrengen van drinkwater enz., waarvoor zij geen ander loon dan voedsel, bestaande in rijst met of zonder een weinig zout, ontvangen gedurende de dagen, dat zij voor de kongsie werkzaam zijn. Of de tegenwoordigheid van den Dajakker wordt vereischt op zijn eigen rijstveld of ter opwachting van zijnen vorst, komt hierbij niet in aanmerking.

Ieder Dajaksch huisgezin brengt aan de kongsie, waaronder het behoort, eene jaarlijksche belasting op van een tot vier gulden, verschillende naar de grootte zijner bezittingen. Het moet daarenboven eene zekere hoeveelheid ijzer, linnen, tabak, gong's en eenige andere voorwerpen tot buitensporige prijzen overnemen, waarvoor gewoonlijk rijst wordt aangenomen. Wanneer de vorsten van Sambas hunne schatting van de Dajakkers verlangen, is hiervoor eene schriftelijke vergunning van de kongsie benoodigd, en ingeval deze niet wordt gevraagd, wordt gewoonlijk het kampongshoofd der Dajakkers door de Chinezen opgevat en in boeijen

geslagen, tot dat hij door groote geldboeten, waaraan dikwerf de geheele kampong moet bijdragen, wordt vrijgekocht.

De lijfstraffelijke regtspleging wordt door de kongsies zelven uitgeoefend. Hunne straffen zijn wreed en dikwerf hoogst onregtvaardig. De gewone straf voor een diefstal bestaat in het afsnijden van een oor; bij herhaling der misdaad wordt het andere oor, en bij eene tweede herhaling den misdadiger de keel afgesneden. Hij, die van diefstal van goud of van ontvreemding van aan de kongsie toebehoorende goederen overtuigd is, wordt mede ter dood gebragt.

Andere vreesselijke verminkingen en pijnigingen, zoo als het verbrijzelen der vingerleden tusschen houten keggen, het uren lang blootstellen van den met ketenen behangen persoon aan de brandende zon, het, gedurende eenen geruimen tijd, plaatsen in de rivier tot aan de kin, het vogelvrij verklaren, waarbij de veroordeelde door de voorbijgangers zoo lang met steenen geworpen en met messen gestoken wordt tot dat hij dood nedervalt, het geesselen, waardoor de lijder meermalen levenslang zijne gezondheid verliest, en andere verschrikkelijke straffen hebben bij hen plaats. Ook de pijniging, om den beschuldigde tot bekentenis te brengen, is bij hen in gebruik. Toen, in 1845, een officier van het garnizoen te Sambas Pamangkat bezocht, werd een dier ongelukkigen op een bank gelegd, en hem de keel afgesneden, omdat hij verklaarde, dat hij zich zoude wreken op den persoon, welke aan de kongsie had kennis gegeven van den diefstal door hem gepleegd, tot straf waarvan hem het oor was afgehouwen.

De sulthan en de prinsen gevoelen hunne afhankelijkheid en onmagt tegenover de Chinezen diep. Zij stellen alles in het werk, om de vriendschap met dit volk te bewaren; zij zijn verpligt zich in het oog hunner onderdanen te vernederen en in vleijende bewoordingen datgene te verzoeken, wat zij regt hebben te gelasten, waar zij als meesters mogen gebieden. Nog onlangs moest de sulthan zich met een verzoek aan de Chinesche kongsie van Montrado wenden, om de vergunning te bekomen voor eenige Dajaksche huisgezinnen, om hunne oude woonplaats, van waar zij voor eenige jaren door de Chinezen waren verjaagd geworden, weder te betrekken; de kongsie, na eene halve maand op haar antwoord te hebben laten wachten, gedurende welken tijd de sulthan, tot wien de Dajakkers hun toevlugt hadden genomen, niets konde aanvangen, stond eindelijk, onder eene menigte voorwaarden, tengevolge van eene ernstige herinnering van den assistent-resident zelven, het verzoek van den sulthan toe.

Geen wonder dan ook, dat, onder zulke omstandigheden, de oogen van allen gerigt zijn op het Hollandsche Gouvernement, hetwelk aan den vorst van Sambas op eene plegtige wijze bescherming en instandhouding zijner waardigheid beloofd heeft.

Geen wonder, dat de ellendige inboorling, die, wat hem de roofzucht zijner vorsten nog laat, af moet staan aan de list en het geweld der vereenigde Chinezen, treurig vroegere dagen van welvaart terug wenscht, en, die dagen met zijnen tegenwoordigen toestand vergelijkende, den moed ver-

liest, en, overtuigd dat zijn arbeid hem niets baat, zich aan lediggang overgeeft, zoolang niet de honger of de roede der Chinesche verdrukkers hem tot werken noodzaakt.

De gevolgen van dezen toestand zijn, dat het binnenland verdeeld is tusschen vernedering van de eene en geweld en onderdrukking van de andere zijde, en dat, zoolang het bestuur van het Gouvernement in de binnenlanden van Sambas niet krachtdadig kan worden toegepast en slechts in naam zal bestaan, justitie en politie, gegrond op wettelijke verordeningen van het Nederlandsch bestuur, aldaar niet inheemsch zullen worden.

De Chinezen, in de diepste armoede te Sambas aangekomen, verzamelen allen meerdere of mindere rijkdommen. Een gewoon arbeider in de mijnen, die in China tot de laagste volksklasse behoorde en aldaar zijn leven sleet of in het gebergte of met de vischvangst of op de zee, vindt te Sambas, behalve zijn bestaan, genoeg, om, na verloop van eenige jaren, met 4, 5, 10, 20 en meer thailen goud naar zijn land terug te keeren.

Het behoeft niet vermeld te worden, dat er velen zijn, die honderden en zelfs meer thailen hebben overgewonnen. De tegenwoordige majoor SONG ASSAM strekt daarvoor ten bewijze. Hij was vóór een-en-twintig jaren even onvermogend als al zijne nieuw aangekomen landgenooten, en bezit thans een groot vermogen.

Volgens eene door den panggeran-ratoe van Sambas gemaakte berekening, zoude het goud, dat in deze afdeeling gevonden wordt, de aanmerkelijke som van 80,000 thails jaarlijks nog ver overtreffen. De kas van de kongsie, welke tot het bestrijden van verschillende uitgaven dient, doch waarvan het bedrag nooit verdeeld wordt, zoude eenige millioenen guldens aan goud bevatten. Deze berigten verdienen veel geloof, aangezien genoemde panggeran door zijnen opium-handel meer dan iemand anders in staat is, de omstandigheden der Chinezen te leeren kennen, en zelfs zoo overtuigd is van de aanzienlijke winsten, die door dit volk op de westkust van Borneo behaald worden, dat hij meer dan eens heeft verklaard, dat, zoodra de Chinezen onder een geregeld bestuur zouden zijn gebragt, een behoorlijk toezigt in de binnenlanden verzekerd zou zijn, en daardoor de vele onkosten en moeijelijkheden, die thans met den verkoop van de opium verbonden zijn, zouden zijn opgehouden, de pacht, waarvoor thans met de uiterste moeite eene som van ƒ 36,000 is bedongen, door hem zonder aarzeling tot ƒ 100,000 zoude worden gebragt.

Ik ben zoo vrij dit, voor het Gouvernement allezins gewigtige, punt hier nader te ontwikkelen.

De gewone hoeveelheid opium, die te Sambas verbruikt wordt, kan gesteld worden op 80 kisten 's jaars, waarvan de inkoopsprijs te Singapoera is per kist, door elkander genomen, ƒ 2000 . . . ƒ 160,000

Voor onkosten wegens den aanvoer van Singapoera en onderhoud van een vaartuig 's jaars . . . - 6,000

Pacht van het Gouvernement . . . . - 36,000

——— ƒ 202,000

De prijs waarvoor de opium verkocht wordt, is *f* 4800 per kist, is voor 80 kisten		- 384,000
Dus zoude de pachter jaarlijks kunnen winnen .		*f* 182,000
Hieronder de onkosten, welke alleen door de willekeur der Chinezen en de armoede der vorsten van Sambas veroorzaakt worden.		
Voor elke kist opium, die verstrekt wordt, 3 thailen goud aan den majoor der Chinezen, dus voor 80 kisten	*f* 24,000	
Aan de kongsie van Montrado eene en aan de overige kongsies gezamenlijk mede eene kist . . .	- 9,000	
Verdere onkosten als van vervoer etc. der opium.	- 5,000	

De pachter is verpligt, om, voor de som van *f* 1500 de kist, aan de navolgende personen de navolgende hoeveelheid opium te leveren, zoowel wegens borgstelling voor de pacht, als wegens het tegengaan van invoer van opium van elders.

Aan den sulthan	6	kisten
„ „ majoor der Chinezen . . .	6	„
„ „ kapitein KOEKOSONG. . . .	4	„
„ „ „ SINGKE	3	„
„ „ panggeran PERBOE	2	„
	21	kisten

Hij verliest dus op elke kist *f* 3000	- 63,000	
Is te zamen . . .	*f* 101,000	
De kosten van zijne winst afgetrokken, waarbij nog voor wanbetaling etc., welke door den panggeran op 5 pCt voor 80 kisten wordt berekend of over *f* 384,000	- 19,200	
Is te zamen aan kosten . . .		- 120,200
Blijft winst 's jaars		*f* 61,800

Gesteld nu, dat slechts tien kisten opium (hetwelk verre van overdreven is) klandestien worden ingevoerd, en daarmede het debiet verminderd wordt, dan blijkt het, dat voor het tegenwoordige de winst van den pachter weinig of niet opweegt tegen de vele moeite, die hij ondervindt.

Nog komt hierbij, dat de Chinezen zelve allerlei belastingen en opbrengsten vorderen en daardoor ook den algemeenen handel zeer benadeelen. Zij heffen voor elke kist opium, die vervoerd wordt, eene belasting, door den kooper te betalen, van *f* 50,00. De 14 opium kitten, die te Montrado gehouden worden, betalen eene belasting van *f* 10,00 's maands aan de kongsie. Ook bij de overige kongsies heeft deze betaling van *f* 10,00 per kist plaats. Wijders voor elk varken, dat geslagt wordt, moet *f* 1,00, voor elke gantang olie 5 duiten, voor elke gantang rijst twee duiten worden opgebragt. Inderdaad zeer aanzienlijke en drukkende belastingen! Zij verpachten steeds den verkoop van arak, de vischvangst, het houden van pandjes-

huizen en speeltafels, het bebouwen van groentetuinen en rijstvelden, en vorderen van ieder der tot het genootschap behoorende Chinezen een hoofdgeld van *f* 2,00. Deze gelden worden allen in de algemeene kas der kongsies gestort.

Het zal, na de overweging van al het bovenstaande, genoegzaam blijken, dat onze positie tegenover de Chinezen ter westkust van Borneo eene geheel andere is dan zij behoorde te zijn; dat hun verblijf aldaar eenen *staat in den staat* uitmaakt, een staat, waarin zij zich onafhankelijk beschouwen en die, zonder tusschenkomst van het Gouvernement, niet alleen zal blijven voortduren, maar van lieverlede meer en meer uitbreiding zal verkrijgen.

Ik ga nu over om de mijns inziens geschikte maatregelen aan te toonen, welke zouden kunnen genomen worden, om dien toestand te veranderen, namelijk, om de Chinesche volkplanting in de binnenlanden van Sambas onder een geregeld bestuur te brengen, en de aanzienlijke voordeelen, die door haar aldaar behaald worden, insgelijks dienstbaar te maken aan de belangen van het Gouvernement. Eene opzettelijke behandeling verdient voorzeker de toestand der Dajakkers, die wel is waar naauw zamenhangt met dien der Chinezen, doch waarop nog andere drukkende invloeden heerschen, die zelfs niet door de geheele omverwerping der Chinezen kunnen worden opgeheven. Maar ik bepaal mij voor het tegenwoordige alleen bij het laatste punt, en zal mij zeer gelukkig achten, wanneer ik de overtuiging heb kunnen geven van de noodzakelijkheid en het nut van hetgeen ik voorstel.

De ondervinding heeft ter westkust van Borneo maar al te dikwijls geleerd, dat daar, waar geen geweld gebruikt of vertoon van magt gemaakt wordt, er aan onderwerping der Chinezen niet te denken is; zij hebben dit bij iedere gelegenheid bewezen. En in den tegenwoordigen tijd is het vertrouwen op hunne magt, op hunne alleenheersching in de binnenlanden en op de onmogelijkheid, om hun eenigen afbreuk toe te brengen, zoodanig gevestigd, dat zij het voorzeker als scherts zouden beschouwen, indien men onderdanigheid of onderwerping van hen vorderde. Eene militaire magt, niet alleen bij wijze van expeditie derwaarts gezonden, maar ook tot eene blijvende bezetting van sommige punten bestemd, is daartoe het eerste vereischte. Het zal niet moeijelijk vallen om, zelfs zonder bloed vergieten, de Chinezen tot volkomen onderwerping te brengen; maar moeijelijker zal het zijn om de verkregen voordeelen te behouden. Het afsnijden van toevoer van levensmiddelen, 't geen uit hoofde van de geographische gesteldheid van Sambas gemakkelijk is, zal het eenvoudigste middel zijn, om het eerste doel te bereiken, daar de Chinezen zich voor verre weg het grootste gedeelte, alleen met het graven van goud ophouden, van den rijstbouw geen bepaald werk makende, althans niet voldoende voor de behoefte, en alzoo van elders het noodige voor hun onderhoud moeten ontvangen.

De voorname rivieren, welke hun hierbij ten dienste zijn, zijn de groote Sambas *), Silakan, Soengie-Radja en Soengie-Doeri, welke zich allen in zee uitstorten.

---

*) De Sengkawang.

Aan den mond van elk dezer rivieren zal dan ter bewaking een kruisvaartuig moeten geplaatst worden, terwijl twee of drie groote vaartuigen, op eenigen afstand van de kust gestationeerd, dáár, waar zulks noodig mogt zijn, de vereischte hulp kunnen verleenen. De gemeenschap binnen 's lands is aan zeer vele moeijelijkheden onderworpen, maar zoude kunnen worden belet, door aan de Dajakkers en Maleijers op te dragen, daarvoor te waken en tevens, om de van den hoofdzetel der kongsies verwijderde Chinezen derwaarts terug te doen gaan.

Te Senkawang, waar reeds eene redoute, hoezeer gebrekkig, door de Chinezen opgerigt is, zal, naar mijn oordeel, eenige militaire magt behooren te worden geplaatst en het overige gedeelte worden verdeeld tusschen de hoofdplaats Sambas, van waar de meeste goederen door de Chinezen worden gehaald, en Ledo, eene plaats nabij Larah gelegen, van waar zij met de bovenlanden in kommunikatie zijn.

Tot de geheele onderneming zal benoodigd zijn eene magt van twee of drie marine-vaartuigen, zes kruisbooten, 600 of 800 militairen, eenig geschut en, ten dienste der inlandsche bevolking, eenige honderden geweren met de noodige ammunitie.

Onvermijdelijk zullen, wanneer op deze wijze de toevoer is afgesneden, de Chinezen, die reeds meermalen ondervonden hebben dat ze aan eene geregelde magt geen wederstand kunnen bieden, binnen korten tijd hunne onderwerping komen aanbieden, en de voorwaarden, die hun zullen worden opgelegd, aannemen.

Dan evenwel is het noodig te zorgen, dat niet de vruchten dezer onderneming, gelijk zoo dikwijls te voren, weder verloren gaan. Daartoe moet vooral in de hoofdzetel der kongsie te Montrado, te Senkawang, aan den mond der Soengie-Doeri en te Ledo, eene benting worden opgerigt, de eerste met eene bezetting van 200 man, de tweede met 100 en de beide laatsten elk met 50 man; zullende, om een geregeld bestuur in de binnenlanden te handhaven, verder een vereischte zijn, dat aldaar eenige geschikte ambtenaren geplaatst worden, en wel op zoodanige punten als raadzaam zal worden geoordeeld.

De kosten dezer onderneming zullen kunnen worden goed gemaakt door de, na de regeling der zaken ontwijfelbaar zeer vermeerderde, inkomsten van het Gouvernement. Daaromtrent blijkt de zekerheid reeds genoegzaam uit het aangevoerde omtrent de opium-pacht. Voorts zullen er onder de Chinezen in de binnenlanden belastingen moeten worden ingevoerd, en zullen vooral ook heffingen op de goudgraverijen moeten gelegd worden.

Tevens zoude een gedeelte der aanmerkelijke sommen, die in de kassen der verschillende kongsies bewaard zijn, en waarop het Gouvernement regtmatige aanspraak heeft, dewijl de door hen opgebragte hoofdgelden op verre na niet beantwoorden aan de in vroeger tijden bij de kontrakten vastgestelde bepalingen, daartoe kunnen dienen. Het Gouvernement zal dan, zonder groote kosten, een werk kunnen verrigten, dat heilzaam en voordeelig is, zoowel voor de ontwikkeling van Borneo, als voor zijne

eigen belangen; het zal zijne belooning vinden in de dankbaarheid en duurzame verkleefdheid der vorsten van Sambas en in de allengs zich meer ontwikkelende welvaart en voorspoed van dit land, door de natuur zoo rijk gezegend, en welks bewoners zoo uitermate geschikt zijn om eenmaal te deelen in de voorregten die beschaving en nijverheid aanbrengen. Eene gewigtige taak, de verdere opleiding en beschaving van den Dajakker, blijft dan over, maar zal reeds aanvangen door deze maatregelen. Als eens de Chinezen bedwongen zijn, zal van zelve de welvaart terugkeeren onder de vreedzame inboorlingen, nu ten doel aan de roofzucht van eigen vorsten en van vreemdelingen, dan alleen onder de magt van de eersten geplaatst, aan de uitoefening waarvan het niet zwaar zal vallen eene betere, meer weldadige rigting te geven.

III.

Kontrakt tusschen het Nederlandsche Gouvernement en den Sulthan van Sambas.

Kontrakt, voor en van wege het Nederlandsch Indisch Gouvernement, door ARNOLDUS LAURENS WEDDIK, ridder van den Nederlandschen Leeuw, Gouverneur van Borneo, gesloten met Z. H. den sulthan van Sambas ABOE-BAKAR-TADJOEDIN.

Art. 1. Aangezien bij het kontrakt van 25 September des jaars 1819 het gansche gebied van Sambas aan het Nederlandsche Gouvernement is afgestaan, zoo wordt dit landschap verklaard tot Nederlandsch Indië te behooren en wordt Z. M. de Koning der Nederlanden, vertegenwoordigd door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, als opperheer erkend.

Art. 2. Het gebied van Sambas strekt zich uit van Tandjong-datoe om de zuid, tot aan den regter oever van den Soengi-doerie; voorts loopt de binnenlandsche grens van Tandjong-datoe, en wel van den berg Pangoi, over de toppen van het gebergte Semadjoe, Djagoei of Gombang, Boengo of Radja, Gatong en Soekong, tot aan den berg Bajang, ook genaamd Krombang, Baratjeh en Soenjang. Voorts van den berg Bajang naar den Sebahoe, den Pandang, den Silakkol; en vervolgens van Pa-oedjan langs den regter oever van den Soengi-doerie tot aan zee; terwijl de volgende eilanden onder het gebied van Sambas behooren, als:

Poeloe baksoe, Lamboe rottan, Penatoh bezar, Penatok kitjil, Kabong, Saloenar, Landian, Peha, Pontjanak, Kembang, Soewak en Gading.

Art. 3. Aan Z. H. den sulthan van Sambas ABOE-BAKAR-TADJOEDIN wordt het gebied van Sambas als een leen gegeven.

Z. H. zal het bestuur in overleg en in overeenstemming met de ambtenaren van het Nederlandsch Indisch Gouvernement op Borneo voeren.

Art. 4. Tusschen het Nederlandsch Indisch Gouvernement en Z. H. den sulthan van Sambas zal steeds opregte vriendschap bestaan.

Art. 5. Bij overlijden van den troonsopvolger zal onverwijld, volgens de wetten van het land, eene verkiezing plaats hebben, en aan de goedkeuring van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië worden onderworpen.

Art. 6. Aan het Nederlandsch Indisch Gouvernement verblijven de rekognitie-gelden der Chinezen, zoo mede de regten, tollen, pachten en andere middelen van inkomsten, welke reeds ten behoeve van het Gouvernement ingevoerd zijn of nog ingevoerd kunnen worden.

Art. 7. Aan Z. H. den sulthan van Sambas wordt uit 's lands kas toegelegd een maandelijksch inkomen van ƒ 1,000 of ƒ 12,000 's jaars.

Art. 8. Z. H. de sulthan van Sambas verbindt zich, om in de binnenlanden van zijn gebied, zoodanige gedeelten onder de leden der vorstelijke familie te verdeelen, als hun in billijkheid kan worden afgestaan, ten einde hun te dienen ter voorziening in hunne behoeften.

De dessa Hartjassa zal bij voortduring ter beschikking van het Gouvernement blijven voor heerendiensten.

Art. 9. Z. H. de sulthan zal, in overleg met de eerste civiele autoriteit, steeds ter zijner tijd zoodanige hoogere en lagere hoofden over de bevolking benoemen en aanstellen, als, volgens de oude gebruiken des lands, immer hebben bestaan in het gebied van Sambas, en zal Z. H. daarbij tevens bepalen, hoeverre zich het gezag dier hoofden behoort uit te strekken.

Art. 10. Z. H. de sulthan van Sambas belooft zorg te dragen en te doen zorg dragen, dat aan de ingezetenen van zijn gebied goed regt geschiede, en zal alle hulp betoonen aan den thans bestaanden landraad, alsmede aan de politie ter hoofdplaats Sambas, onder het beheer van den assistent-resident.

Overigens draagt het Gouvernement aan den sulthan van Sambas het beheer op der kleine justitie- en politie-zaken, in het gebied van Sambas, en zal Z. H. zulks door de mindere hoofden doen waarnemen, onder dien verstande echter, dat die hoofden geene zwaardere straffen mogen opleggen dan 20 rottingslagen of eene geldboete van ƒ 20.

Aan de justitie van het Gouvernement blijven uitsluitend onderworpen, behalve de Europeanen, alle Indische vreemdelingen en Chinezen die binnen het gebied van Sambas komen of gevestigd zijn.

Het koppensnellen in de binnenlanden en de mogelijk bestaande gebruiken van verminking zullen zooveel mogelijk worden tegengegaan.

Art. 11. Z. H. de sulthan van Sambas verbindt zich, om binnen het gebied van Sambas de wet te handhaven, en ook om met de aangrenzende landen den vrede te bewaren.

Art. 12. De handel en scheepvaart en alle nuttige en wettige ondernemingen zullen steeds binnen het gebied van Sambas worden bevorderd; Z. H. de sulthan zal daartoe medewerken.

Z. H. neemt aan, alle hulp te verleenen tot den tegengang van zeerooverij, en zal niet dulden dat zich zeeroovers binnen het gebied van Sambas vestigen of ophouden, noch ook dat ingezetenen van Sambas aan hen hulp verleenen of hen ondersteunen door het van de hand zetten van geroofd goed.

Art. 14. Z. H. de sulthan belooft aan schepen en schipbreukelingen, op de kusten vervallen, hulp en bijstand zooveel mogelijk te verleenen, en dadelijk aan de eerste civiele autoriteit kennis te geven, wanneer daarvan tijding wordt ontvangen.

Art. 15. Ten einde voor te komen, dat eenige vreemde mogendheid, hetzij Europesche hetzij Aziatische, eenigen nadeeligen invloed verkrijge op de vriendschap, welke tusschen het Nederlandsch Indisch Gouvernement en Z. H. den sulthan van Sambas bestaat, belooft Z. H. van vreemde mogendheden of vorsten, of van derzelver vertegenwoordigers of agenten, geene brieven, geschenken of zendelingen te ontvangen of aan dezelve af te zenden, zonder voorkennis en toestemming van de eerste civiele autoriteit.

Art. 16. Z. H. verbindt zich, om niet toe te laten, dat Europeanen zich, zonder voorkennis en toestemming van de eerste civiele autoriteit, binnen het gebied van Sambas vestigen, en zal, wanneer daartoe pogingen mogten worden gedaan, dadelijk aan de eerste civiele autoriteit kennis geven.

Art. 17. De slavenhandel en de invoer van slaven zijn verboden. — Ter verzekering van de regten van zoodanige personen, die zich tot waarborg van schuld als pandeling hebben gesteld, belooft Z. H. voortaan te zullen waken en doen waken, belovende Z. H. voorts tot de trapsgewijze afschaffing van het pandelingschap te zullen medewerken.

Art. 18. Z. H. de sulthan van Sambas zal aan de eerste civiele autoriteit indienen een schriftelijken eed van houw en getrouwheid aan Z. M. den Koning der Nederlanden en aan het Nederlandsch Indisch Gouvernement in duplo en gerigt volgens de Mahomedaansche instellingen.

Art. 19. Eindelijk erkent Z. H. de sulthan van Sambas, dat op het gebied van Sambas ten behoeve van het Nederlandsch Indisch Gouvernement rust eene schuld van ƒ 48000, en dat Z. H. zich onderwerpt aan de maatregelen, welke het Gouvernement omtrent de inning van die schuld zal noodzakelijk oordeelen.

Art. 20. Z. H. de sulthan van Sambas erkent tevens, dat door dit kontrakt alle de vorige, door het Nederlandsch Indisch Gouvernement met de vorsten van Sambas aangegane, overeenkomsten vervallen zijn.

Aldus overeengekomen en geschreven in quadruplo, geteekend en bezegeld te Sambas, op den 7den November 1848, zijnde de 10de der maand Hadji des jaars 1264 van de Mahomedaansche tijdrekening, in bijzijn der rijksgrooten.

Lager stonden de handteekeningen en de stempels van den Gouverneur van Borneo, den sulthan van Sambas, den assistent-resident van Sambas, drie zegels van rijksgrooten ongeteekend, en eindelijk: „Dit tegenwoordig kontrakt is goedgekeurd 9 Januarij 1849.

De Minister van Staat,
Gouverneur-Generaal van N. Indië.

Het groot zegel. *(w. g.)* ROCHUSSEN.

Ter ordonnantie van Z. Excellentie enz.
De Algemeene Secretaris,
(w. g.) C. VISSER."

Vrije arbeid in de residentie Cheribon.

Bij het oogsten van het suikerriet spelen het snijden en transporteren der rietstokken van het veld naar de fabriek een zeer voorname rol. In de verschillende residentiën van Java is dit op onderscheiden wijzen geregeld. In sommigen behoort die regeling ook tot den werkkring van het Gouvernement, en worden de koeli's door den resident aan de fabrikanten verstrekt, tegen een, mede door hem bepaald, aan de werklieden uit te keeren dagloon. Zoo was het onder anderen in de residentie Cheribon gesteld. Daar werd het suikerriet gesneden door, van wege het plaatselijk bestuur, aan de fabrikanten verstrekte werklieden, tegen betaling van $^1/_2$ duit per bos van 25 stokken. Het vervoer van dit aldus gesneden riet van de velden naar den molen geschiedde bij sommige fabrieken op, mede door tusschenkomst van het Gouvernement, tusschen de bevolking en de fabrikanten aangegane kontrakten. Maar die kontrakten waren gesloten niet met individuën, maar met geheele desa's. Daarbij was bepaald, dat het transport zou plaats hebben tegen $^3/_4$ duit de bos; bovendien moesten de fabrikanten, tegen bepaalde prijzen, de daarvoor benoodigde buffels aan de desa in voorschot geven. Bij andere fabrieken geschiedde het vervoer geheel met eigen transportmiddelen van de fabrikanten; doch de daarvoor noodige koeli's werden hun door het bestuur geleverd.

De benaming van „kontrakten" was bij deze regeling echter zeer onjuist. Zoodra, door tusschenkomst van het Gouvernement, met de bevolking overeenkomsten worden gesloten, is eigenlijk het Gouvernement, niet de bevolking, de kontrakterende partij, omdat het Gouvernement middellijk of onmiddellijk zulk eenen invloed op haar uitoefent, dat haar eigen vrije wil daardoor geheel op den achtergrond wordt geplaatst. Te meer is dit het geval, wanneer die overeenkomsten worden gesloten niet met de individuën maar met de geheele desa. Het desa's bestuur, ofschoon volgens de oude voorvaderlijke instellingen een uitvloeisel van den wil der stemgeregtigde inwoners der desa, is, onder en tengevolge der verkeerde werking van het kultuurstelsel, in vele streken van Java geheel afhankelijk geworden van de Europesche en inlandsche ambtenaren. Daardoor is zijne verhouding tot de ingezetenen der desa geheel veranderd, en, in plaats van de natuurlijke beschermer en verdediger der desa te wezen, is het thans niet veel anders dan de overige inlandsche hoofden.

De uitkomst heeft dan ook geleerd, dat deze regeling van den arbeid allernadeeligst was, zoowel voor de fabrikanten als bovenal ook voor de bevolking. Bij vier fabrieken in de residentie Cheribon, die met de bevolking desa's gewijze voor een tijdvak van tien jaren hebben gekontrakteerd, bleef

de bevolking, nadat die overeenkomsten waren geëxpireerd, in 1850 nog ongeveer *f* 50,000 aan de fabrikanten schuldig, voor het voorschot door dezen, krachtens het kontrakt, aan de desa's gegeven, ten einde hen in staat te stellen, om buffels zich aan te schaffen.

Niet minder nadeelig werkte de andere wijze van vervoer van suikerriet. Waar het transport met de eigen buffels van de fabrikanten geschiedde, was, wegens den zwaren arbeid, maar vooral ook de minder goede verzorging, omdat de koeli's, die natuurlijk dikwijls verwisselden, niet met *hun eigen* vee werkten, maar met buffels, die de geheele desa toebehoorden, de sterfte onder het trekvee zoo groot, dat, ongerekend het daardoor veroorzaakte geldelijk verlies voor de ondernemers, tevens bezorgdheid begon te ontstaan, omtrent de mogelijkheid, om, zelfs met de grootste opofferingen, de benoodigde trekdieren voltallig te kunnen houden.

Reeds sedert vele jaren bestond er in de residentie Pasoeroean, waar het kultuurstelsel in 't algemeen veel beter geregeld is, ook eene voortreffelijke regeling van het transport van 't suikerriet. 't Geschiedde daar op eene zeer eenvoudige en voor de bevolking voordeelige wijze. Afzonderlijke wegen behoeft men dáár op de suikerrietvelden niet te maken, omdat in de maanden van den oogst de gronden hard genoeg zijn, om door pedati's bereden te worden; ze trekken zonder eenige moeite door de velden, die slechts hier en daar wat gelijk worden gemaakt; ze gaan het veld dieper in, naarmate men met het snijden van het riet vordert; daar worden ze beladen, onmiddellijk naar de fabriek gevoerd en daar ontladen. Dit transport en het snijden van het riet worden afzonderlijk aan de bevolking betaald, het laatste op het veld, het eerste aan den molen, en er wordt gezorgd, dat deze betaling werkelijk en behoorlijk geschiede. En zij, die dat snijden en transporteren uitoefenen, doen dat geheel vrijwillig, zonder tusschenkomst van het Gouvernement. Overal worden voor de pedati's ossen gebruikt, en de karren hebben ijzeren assen. De karrevoerders (niet de desa maar de individuën) hebben ze van de kontraktanten overgenomen, zoodat ze hun eigendom zijn geworden. Somtijds geven dezen hun ook voorschotten, om trekbeesten te koopen. Maar wel verre van, gelijk in Cheribon, daardoor groote schulden op de desa te brengen, worden die schulden, door een individu aangegaan, dikwijls in één jaar afbetaald, en heeft hij toch zijn onderhoud daarbij verdiend; *zóó* veel zorg draagt hij voor zijne ossen en zijn kar, en met *zóó* veel ijver en overleg arbeidt hij er mede; want hetgeen hij verdient is voor hem, niet voor de desa, en indien hij vlijtiger is dan zijn buurman, plukt hij er de meerdere vruchten van, niet de inwoners der desa gezamenlijk. En bovendien, als de oogst is afgeloopen, zoekt hij met zijn kar en ossen, zijn eigendom, waarover hij naar willekeur kan beschikken, verder zijn voordeel. Wel is hij verpligt, om, gedurende den tijd, dat hij voor zich zelven werkt, voor het aandeel, dat hij in den gemeenschappelijken arbeid zijner desa moet verrigten, eenen plaatsvervanger te stellen, aan wien hij 15 duiten daags moet betalen; maar toch maakt hij daarbij goede zaken. Groote sommen worden op deze wijze door

die karrevoerders verdiend en in omloop gebragt. Langzamerhand vormt zich uit hen reeds een afzonderlijke stand van voerlieden, die geen ander werk verrigten dan het vervoeren van onderscheiden vrachten. De voordeelen, die wederkeerig de fabriekanten en voerlieden hiervan trekken, liggen voor de hand. Maar men ziet ook in hen, hoe uit den eenen tak van nijverheid weder eene andere bron van welvaart ontstaat. Daar in de regentschappen Pasoeroean en Bangil bijna *alle* velden onder kultuur van rijst of suikerriet zijn, is het voor die voerlieden moeijelijk, om het noodige voedsel voor hunne trekbeesten te vinden. Dit werkt weder gunstig op den prijs der produkten, die de Javanen hier als tweede gewas verbouwen, zoo als de dedelé, de djagong, enz. Immers de bladeren daarvan worden door hen verkocht, om tot voeder te dienen. En in deze groote winsten vindt de landbouwer aldaar zulk een prikkel voor de kultuur van een tweede gewas, dat er volstrekt geen aanmoediging van het bestuur noodig is.

Ziedaar in Pasoeroean een bewijs, hoe eene goede regeling, of liever geen regeling, maar vrijheid, gepaard met de zorg van het bestuur, dat de industriëel en arbeider in hun werk niet worden belemmerd en van de vruchten van hunnen arbeid niet beroofd, voortreffelijke uitkomsten oplevert; terwijl daarentegen Cheribon en menige andere residentie aantoonen, hoe de bemoeijenis van het bestuur en het desa's gewijze regelen van het transport allerschadelijkst werken, zoowel voor den fabrikant als voor de koeli's.

Het schijnt, dat men dit voorbeeld van Pasoeroean voor oogen heeft gehad, toen nu onlangs in de residentie Cheribon eene hervorming is tot stand gebragt, die wij niet genoeg kunnen toejuichen. Gelijk wij reeds zeiden, liepen de overeenkomsten der fabrikanten met de desa's in 1850 ten einde. In 't begin van 1851 moesten dus maatregelen worden genomen voor het transport van het suikerriet ten behoeve van hen, die vroeger desa'sgewijze kontrakten hadden aangegaan. De heer CASPERSZ, dezelfde, die door middel van dit *Tijdschrift* zoo dikwijls zeer verstandige opmerkingen en rationele denkbeelden omtrent de Indische maatschappij heeft medegedeeld, begreep, dat het beginsel van vrijheid van arbeid ook in deze aangelegenheid verre de voorkeur verdiende boven dwang en organisatie van den arbeid. Als kontroleur der 1ste klasse in de residentie Cheribon werkzaam zijnde, stelde hij aan den resident voor, om het daarheen te leiden, dat de fabrikanten, in stede van met geheele desa's, met de inlanders *individu's-gewijze* overeenkomsten sloten, zoo wel voor het transport als voor het snijden van het suikerriet. De resident scheen zich tegen deze „nieuwigheid" niet te verzetten, 't zij dat hij het niet als eene eerste proef beschouwde, omdat zij in Pasoeroean reeds volkomen gelukt was; 't zij dat hij het beginsel is toegedaan, om het kultuurstelsel langzamerhand door vrijen arbeid te doen vervangen; 't zij omdat hij ten einde raad was, dewijl eene bestendiging van het bestaande onmogelijk was en zoo wel tot schade strekte der fabrikanten als tot verarming der bevolking. Welke dezer beweegredenen hem daartoe drongen, is ons onbekend; maar zeker is het, dat het voor-

stel ingang bij hem vond. Desniettemin begreep hij, dat het Gouvernement ook nu nog de zaak moest *regelen* en haar niet aan haren vrijen loop overlaten. Hij magtigde den kontroleur CASPERSZ, om, in overleg en met behulp der inlandsche hoofden, te trachten, zulke kontrakten individu'sgewijze tusschen de inlanders en de fabrikanten tot stand te brengen. Daartoe gaf hij de volgende punten als hoofdvoorwaarden op:

1°. Het snijloon zou bedragen $\frac{1}{2}$ duit ieder bos van 25 rietstokken.

2°. Voor koeliloon zou $1\frac{1}{4}$ duit voor ieder bos van 25 rietstokken betaald worden.

3°. De fabrikant zou de pedati verstrekken en in goeden staat houden.

4°. De fabrikant zou, bij elke pedati, een voorschot van *f* 50.,, geven, om den karrevoerder in de gelegenheid te stellen, daarvoor buffels te koopen.

5°. Dat voorschot zou verrekend worden, door het inhouden van 1 duit op elke bos rietstokken, zoodat de werkman voor snij- en vervoerloon $\frac{3}{4}$ duit voor ieder bos in handen krijgt.

6°. Dagelijks zou aan de inlandsche kontraktanten door de fabrikanten geregeld het verdiende loon worden uitbetaald, namelijk: het snijloon $\frac{1}{2}$ duit de bos, en het, na aftrek der restitutie van het voorschot, overblijvende vervoerloon van $\frac{1}{4}$ duit de bos.

Toen de kontroleur CASPERSZ alzoo gemagtigd was, om zijne plannen ten uitvoer te leggen, trachtte hij ze èn bij de bevolking èn bij de fabrikanten ingang te doen vinden. Hij gebruikte daartoe volstrekt geen dwang, maar alleen de kracht der overreding. Om de laatsten van het wenschelijke dezer beginselen van meerdere vrijheid te overtuigen, kostte niet veel moeite; maar ook de bevolking begreep al spoedig, dat op deze wijze de arbeid beter beloond en de voordeelen voor den vlijtigen werkman veel grooter zouden worden. 't Gevolg hiervan was, dat reeds in 1851 de helft van al het suikerriet in de afdeeling van den heer CASPERSZ door vrijwillige arbeiders, zonder eenigen dwang, op de zoo even opgegeven voorwaarden, werd gesneden en vervoerd. Maar daar bleef het niet bij. De ondervinding spoorde hen, die reeds op deze voor beide partijen voordeelige wijze gewerkt hadden, ten krachtigste aan op den ingeslagen weg voort te gaan; terwijl ook anderen, die zagen, hoe goed het hun daarbij ging, werden opgewekt om dat voorbeeld te volgen. De uitkomst was alzoo, dat, voor den oogst van 1852, toen de bevolking de voordeelen, die haar deze individu's-gewijze aangegane kontrakten aanboden, ondervonden had, zich zoo veel liefhebbers om te arbeiden vrijwillig aanboden, dat de fabrikanten in ruime mate voor het snijden en vervoeren van *al* het riet aannemers konden vinden.

Men verheugt zich in de residentie Cheribon algemeen in deze gunstige resultaten, en niet het minst deelt het gewestelijk bestuur in die vreugde. Wij zijn in de gelegenheid geweest, de eigen woorden van het hoofd van dat bestuur over deze zaak te lezen. Ze komen hierop neder. „Wanneer ieder individu *voor zich zelf en voor eigen rekening werkt*, zijn zulke kontrakten voor den inlander tastbaar voordeelig, gelijk blijken kan uit de

volgende berekening. Twee personen nemen, bij voorbeeld, te zamen een kontrakt voor ééne pedati. De een snijdt het riet op het veld, en de ander begeleidt de pedati naar den molen. De kar wordt bespannen met een buffel, en dagelijks worden twee vrachten, elk van 25 bossen riet, naar den molen gebragt. In dat geval staat hun rekening, gedurende het maalsaisoen, als volgt:

„Snijloon van 50 bossen riet per dag, tegen ½ duit de bos, is 25 duiten.

„Vervoerloon van 50 bossen riet per dag, tegen 1¼ duit de bos: is . . . . 62½ „

„Te zamen daags . . . . 87½ „

„Of gedurende 150 dagen . . . . ƒ 131.25 koper.

„Hier af het genoten voorschot voor het aankoopen van den buffel . . . . - 50. „ „

„Blijft zuiver voordeel aan geld . ƒ 81.25 koper.

„Of ƒ 40.62½ voor ieder der twee kompagnons, benevens een buffel. Ieder individu heeft dus op deze wijze ruim ƒ 8. „ in de maand verdiend, en is tevens eigenaar geworden van een buffel, dien hij, *wetende dat het dier zijn eigendom is*, gedurende den oogsttijd zóó goed verzorgd heeft, dat hij gedurende het transport van het riet niets geleden heeft.

„Er zijn individu's, die voor vier en meer pedati's hebben gekontrakteerd, en tot dusverre is nog geen enkele klagt, hetzij van den kant der bevolking, hetzij van de zijde der fabrikanten, over de werking van deze kontrakten (die altijd in één maalsaisoen afloopen) voorgekomen.

„Door deze regeling, zijn de volgende algemeene uitkomsten verkregen:

1°. Dat twee moeijelijke werkzaamheden bij de suikerkultuur, namelijk het snijden en het vervoeren van het suikerriet, worden verrigt *door geheel vrijwillige werklieden.*

2°. Dat eene klasse van menschen onder de inlandsche bevolking ontstaat, die in het snijden en vervoeren van suikerriet een ruim middel van bestaan vindt.

3°. Dat de rijkdom in buffels bij de inlandsche bevolking toeneemt.

4°. Dat de fabrikanten niet meer bloot staan aan de groote verliezen, die zij vroeger, door het sterven hunner buffels of door het geven van desa'sgewijze voorschotten, ondervonden, en dat zij thans, zonder bemoeijing van het plaatselijk bestuur, hun riet in tijds gesneden en aan de molens gebragt krijgen, op eene wijze, die zoo wel voor hen zelven als voor de inlandsche bevolking voordeelig is."

Ziedaar het oordeel van den resident van Cheribon over de uitkomsten van dezen maatregel, die de strekking heeft, om den Javaan van gedwongen tot vrijen arbeid te brengen. Wij zullen ons thans nog enkele aanmerkingen veroorloven, zoowel over dit oordeel als over den maatregel zelven.

En dan wijzen wij in de eerste plaats op de treffende overeenkomst der resultaten, thans in Cheribon verkregen, met die welke reeds sedert vele jaren dezelfde inrigting in Pasoeroean heeft te weeg gebragt. Ook daar

zijn vrijwillige werklieden in overvloed te verkrijgen voor het snijden en vervoeren van het suikerriet. Ook daar heeft zich eene afzonderlijke klasse van menschen in de inlandsche maatschappij gevormd, die als karrevoerders een ruim bestaan vinden. Ook daar verspreidt deze tak van vrijwilligen arbeid veel welvaart onder de bevolking. 't Is dan ook niet te verwonderen, dat de overeenkomst der resultaten van denzelfden maatregel in beide residentiën zoo groot is; maar meer moet het bevreemden, dat men niet sedert lang, èn in Cheribon èn overal elders op Java, het voorbeeld van Pasoeroean heeft nagevolgd. Dat voorbeeld is algemeen bekend, al was het ook alleen uit de *Reis over Java*, *Madura en Bali van* Dr. W. R. VAN HOËVELL, waarin, op blz. 149 van het tweede deel, de inrigting in Pasoeroean uitvoerig is uiteengezet en aangeprezen. Wij maken er op nieuw opmerkzaam op, en hopen dat thans algemeen dat voorbeeld zal gevolgd worden.

Misschien heeft op het volgen van dat voorbeeld wel ongunstig gewerkt het vooroordeel, dat nog bij zoo talloos velen bestaat, als of de Javanen zonder dwang niet zouden willen werken. Mij dunkt, het gebeurde in Cheribon is tegen dat beweren een nieuw en krachtig argument. Zoolang het eigenbelang, die krachtige hefboom bij alle menschen voor ijver en werkzaamheid, bij den arbeid geen voedsel vond; zoo lang de Javanen, die het suikerriet moesten snijden en transporteren, daartoe door het desa's-hoofd werden gedwongen, en het arbeidsloon niet voor zich zelven verdienden, maar voor de gemeente; zoolang de buffels, die deze gedwongen werklieden gebruikten, niet hun eigendom waren, maar een ander toebehoorden; — zoolang werken ze traag en slecht en hadden ze voor het trekvee geen zorg. Maar toen de dwang ophield, toen men kon werken of het nalaten naar eigen goedvinden, toen het loon van den arbeid voor den arbeider zelven was en toen de buffel, waarmede hij transporteerde, het eigendom was van den karrevoerder — van dat oogenblik waren er vrijwilligers in overvloed, en konden de suikerfabrikanten veel goedkooper, oneindig beter, en in korter tijd hun oogst inzamelen en hun fabrikaat voltooijen. Wij durven met vrijmoedigheid de voorstanders van dwang en monopolie en heerendiensten op dit feit opmerkzaam maken, en hen vragen of het niet krachtig pleit voor ons beweren: dat de Javaan gaarne en vlijtig arbeidt, zoo hij maar de vruchten van zijn arbeid plukt, dat wij om die reden langzamerhand door het kultuurstelsel tot vrijen arbeid moeten komen, en dat, als een eerste stap daartoe, onmiddellijk alle werkzaamheden bij suikerfabricken, behalve het planten en onderhouden der tuinen, buiten bemoeijenis der gewestelijke besturen, geheel aan den vrijen arbeid moeten worden overgelaten.

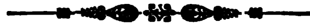
Eindelijk vermeenen wij in het gebeurde in Cheribon een nieuw bewijs te zien, hoe wenschelijk het is, om den individuëlen eigendom op Java zooveel mogelijk te bevorderen. Wij erkennen gaarne, dat de inrigting der desa's en vooral van het desa's bestuur op Java een zeer schoone, nuttige zijde heeft. Het stelsel van gemeenschappelijke gronden, gemeenschap-

pelijken arbeid en gemeenschappelijke lasten eener gemeente, waarvan de repartitie onder hare ingezetenen geheel aan haar zelve is overgelaten, kan, vooral onder een Aziatisch despotisme, hoogst weldadig werken tot verligting van den druk, die door de hoofden en het algemeene bestuur op de bevolking wordt gelegd. Maar dat stelsel is tevens doodelijk voor de ontwikkeling en beschaving der bevolking en den vooruitgang van nijverheid en welvaart, omdat het de individuële belangen te zeer op den achtergrond schuift, en het begrip en het regt van individuëlen eigendom vernietigt. Naarmate nu het Nederlandsche gouvernement inderdaad Nederlandsch wordt, en den verderfelijken invloed van Europesche en Aziatische despoten (Europesche en inlandsche ambtenaren) tegen gaat; naarmate op de bevolking minder drukkende lasten worden gelegd, en zij niet meer wordt uitgeperst als de bewoners van een wingewest, maar tot haar eigen voordeel en welvaart wordt bestuurd, — naar die mate zal ook het gemeenschappelijke sawahbezit met zijne gevolgen overbodig worden, en zal de individuële eigendom meer en meer zich kunnen ontwikkelen.

Er is echter geen twijfel aan, of deze ontwikkeling zal, in hare bijzonheden, nu en dan bezwaren ondervinden. Daarom nemen wij de vrijheid te eindigen met een paar vragen ten opzigte der nieuwe regeling, die thans in de residentie Cheribon heeft plaats gegrepen, in de hoop dat zij, die ze kunnen oplossen, ons wel met een antwoord zullen verblijden. De vragen zijn deze. In welk eene verhouding staan thans deze karrevoerders tot de overige bewoners der desa? Hebben zij hun aandeel in de sawah's der gemeente behouden? Zoo ja, op welk eene wijze deelen zij dan in de heerendiensten enz., die de desa worden opgelegd?

Eene wandeling om de muren van Kanton.

Den 4den Mei 1846 des voormiddags ten 8 uur verliet ik, in het gezelschap van den heer C....., de faktorij. Het weder was voor den tijd van het jaar bijzonder koel, en de met wolken overdekte hemel beschutte ons tegen de reeds in dit saisoen gloeijend heete zon. Ons voornemen was, langs de muren de stad rond te wandelen, en ten noorden en oosten zoover het land in te gaan, als de tijd ons zoude toelaten. Eenmaal konden de vreemdelingen vrij en ongehinderd in de ten noorden en oosten der stad gelegen velden wandelen; maar later hadden aanhoudende aanrandingen de vreemdelingen geleerd, ook daar op hunne hoede te wezen. Algemeen werd, na den oorlog en de geslotene traktaten, de wandeling, die wij ons voorgesteld hadden, als gevaarlijk beschouwd, en nog niet lang geleden werden Engelsche officieren, de kapellaan en de thesaurier van Hong-Kong en de Engelsche vice-consul te Kanton, er aangevallen en mishandeld.

Na onze faktorij te hebben verlaten, welke ten Z. W. gelegen is, gingen wij naar het noorden door eene lange straat, welke parallel met den westelijken muur loopt en daarvan door een eng kanaal is gescheiden. Na een paar Engelsche mijlen te hebben afgelegd, kwamen wij in de voorstad ten N. W. der stad gelegen, waar de kinderen en leegloopers het den vreemdeling bijzonder lastig maken. Wij vonden er onze draagstoelen die wij besteld hadden, en bereikten weldra den militairen post, aan het einde der voorstad gelegen. Wij bleven daar eenige oogenblikken, dronken een kop thee en maakten de soldaten met het doel onzer wandeling bekend. Deze posten vindt men binnen en buiten de stad veelvuldig; zij bestaan uit een tiental soldaten door eenen onder-officier gekommandeerd; zij dragen echter geene uniform, maar de kleeding der mingegoede Chinezen. Nadat wij den sergeant CHANG, een oud man met eenen langen grijzen baard, verlaten hadden, kwamen wij op een heuvelachtig terrein; aan de regterzijde hielden wij de buitenmuren der stad, waarvan wij door een drooge greppel gescheiden waren. Aan de linkerhand zagen wij eenige lage, somber uitziende, gebouwen met doodkisten gevuld; het getal dezer gebouwen, ten noorden en oosten van Kanton, is zeer aanzienlijk; de lijken, voornamelijk van hen, die niet in Kanton te huis behooren, er sterven en onbekend zijn, worden in kisten geborgen en in de zoo even genoemde huizen neêrgezet; na verloop van jaren worden de kisten geledigd en wordt de inhoud in een algemeen graf geborgen.

Op den top van den heuvel, welken wij nu bereikt hadden, staat een vermaarde tempel „Hing-miaauw” aan HING-TA-TI, den God der kundige doktoren, toegewijd; de Chinezen beweren, dat „ta-ti” hetzelfde beteekent

als „shangti" (de almagtige), en dat door „hing" de doktoren bedoeld worden, die immer gelukkig waren, omdat hunne voorschriften steeds de verlangde uitwerking hadden. Veelvuldig worden deze tempels in China gevonden, allen toegewijd aan den oppersten leidsman der doktoren. Deze tempel, even als de zoo even vermelde lijkhuizen, worden door hoog geboomte en bamboe-boschjes omringd, hetwelk aan het geheel een aangenaam landelijk gezigt geeft. In het verschiet en verder aan de nabijgelegene rijstvelden, vertoonen zich verscheiden heuvelen en boschjes; 't was hier, dat, onder Sir HUGH GOUGH, de Engelsche troepen in Mei 1841 aan land stapten.

Na den Hing-tempel en den heuvel te hebben verlaten, gingen wij ten N. O. eenige armoedige, aan den weg gelegene hutten voorbij, tot dat wij een klein dorp bereikten, waar zich drie wegen kruisen en waar de Chingsiek, de voornaamste poort der stad, gelegen is. Het is een armoedige plaats, de winkels en huizen zien er bouwvallig uit en het volk is er niet beleefd.

Spoedig verlieten wij het dorp, beklommen eenen heuvel en bevonden ons op lage, tegen het noorden liggende velden. Regts van ons zagen wij een laag gebouw, oogenschijnlijk van Mahomedaanschen oorsprong. Eene halve mijl verder gaande, vielen ons op nieuw verschillende gebouwen in 't oog, welke, hoewel grooter, ons van gelijken oorsprong toeschenen en die ten westen, of aan de linkerzijde van onzen weg, gelegen waren. Daar wij vroeger deze gebouwen inwendig bezigtigd hadden en onze tijd beperkt was, vervolgden wij onzen togt, die ons door rijstvelden en vele graven van Chinezen heenleidde. Het volk, dat ons hier tegenkwam, was beleefd en vriendelijk en verzocht ons eenige traktaatjes te mogen hebben, aan welk verzoek door mijnen vriend voldaan werd, die eenige honderden dier boekjes onder hen verdeelde. Wij bevonden ons spoedig op het terrein, waarover de Engelsche soldaten marcheerden, toen zij de heuvelen van Kanton in bezit namen, en zagen voor ons de muren en forten liggen, alwaar de keizerlijke troepen zich zoo lafhartig gedroegen. Daar achter ons de heuvelen en vlakten gelegen waren, waar de Chinesche dapperen der nabij gelegene dorpen zich bij duizenden verzamelden, ten einde de „barbaren" uit de nabijheid der stad te verdrijven, konden wij geene overblijfselen bespeuren der ellende en verwoesting, in die tijden (1842) door beide partijen aangerigt.

Terugkomende en na de gebouwen van Oosterschen oorsprong uit 't gezigt te hebben verloren, gingen wij naar 't midden van een daarbij gelegen dorp; toen keerden wij ons oostelijk, tot dat wij vóór de buitenstad, en ettelijke honderden passen van de binnenstad verwijderd waren. Het toen voor ons gelegene panorama was verrukkelijk; de vallei nabij de stad zelve, de heuvelen, de forten, de muren der stad, oud en zeer zwaar geboomte, verschillende beekjes en waterleidingen, dit alles, in bonte mengeling hier vereenigd, leverde een schouwspel, waarop men uren had kunnen staren. Maar reeds was het nacht geworden en onze dragers en de gids verzochten ons, hier niet lang te verwijlen. Daarop vertrokken wij, maar droegen onzen gids op, ons zooveel mogelijk het merkwaardige te laten zien,

op of nabij den weg gelegen, die ons naar onze faktorij zoude brengen, Onze togt ging toen naar het Oosten ten Noorden, en bragt ons door eene vallei tot onder het geschut van een groot vierkant fort, hetwelk op eenen heuvel ten Oosten van Kanton is gelegen en van waar men een uitgestrekt gezigt op de stad en hare omstreken heeft. De vallei vervolgende, trokken wij nu langs graven, waarvan eenige van hoogen ouderdom. Daarna beklommen wij eenige meer noordelijk gelegene heuvelen, tegen over het vierkante fort gelegen, waar onze gids ons op de overblijfselen eener verschansing opmerkzaam maakte, en waar, volgens hetgeen hij ons verzekerde, eenmaal het hoofdkwartier der Tartaren geweest was, toen zij, nu ruim 200 jaren geleden, Kanton belegerden.

Na ook deze vallei verlaten te hebben, zagen wij niets dan tallooze graven, dorre heuvelen, naakte rotsen en eenige rijstvelden. Wij gingen eenige armoedige hutten, boerenwoningen en zijdenfabrieken voorbij. De kortste en voor de dragers gemakkelijkste weg was toen regts van ons gelegen, maar zij beklommen eene links gelegene hoogte, volgden eene rivier en een naar het Z. O. loopend pad, en na ettelijke minuten bevonden wij ons op de plek, waar bijna 2000 menschen, zoo wel mannen, vrouwen als kinderen, begraven liggen; zij vonden hunnen dood, toen den 25sten Mei 1835 eene singsong (schouwburg) door de vlammen verwoest werd. Ik geloof niet. dat elders op deze aarde zoovele menschenbeenderen in één graf vereenigd werden. Niet minder dan 2300 menschen verloren bij dien brand het leven, en van dit getal berekent men, dat er 1970 op deze plaats zijn begraven. Een aarden wal, ongeveer zes of acht voeten hoog, omringt dit graf, waarvan de omvang ongeveer eene halve Engelsche acre (of 2420 vierkante yards), de hoogte ongeveer 5 Engelsche voeten, echter afhellende, wezen zal. Een tempel staat niet verre van het graf verwijderd, waarvan de muren met tabletten bedekt zijn. Daarop staan de namen der gestorvenen, waarvan de overblijfselen herkend werden. Een beeld, een grijsaard voorstellende, wijst met de hand naar het graf, terwijl bloedige tranen hem langs de wangen vloeijen. Door eenen priester van BOEDHA wordt hier dagelijks geofferd. De schemering begon te vallen en noodzaakte ons, deze treurige plaats te verlaten, welke eene mijl ten N. Oosten der stad is gelegen.

Van daar gingen wij over de N. O. en Oostelijke exercitie-velden naar de faktorij terug. Nabij de voorstad komende, werden wij door verschillende ledigloopers gevolgd, die ons begonnen uit te schelden en met steenen te werpen, welke echter, zonder eenig letsel te doen, nabij ons neêrvielen. Ons omkeerende, zagen wij verschillende welgekleede burgers hen waarschuwen en vermanen, daarmede niet voort te gaan en ons ongedeerd te laten. Door hunne tijdige tusschenkomst, en eenige goede woorden tot hen gerigt die ons het meest nabij waren, bedaarde het volk en liet ons ongestoord onzen weg vervolgen. Zeer voldaan over ons uitstapje, bereikten wij onze faktorij, toen het reeds donker was.

Amsterdam, 8 Maart 1853. H. G. J. REIJNVAAN.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Aanmerkingen op het ontwerp van wet, tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, door jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, oud raad van Indië. 's Hage 1853.

In onze vorige aflevering hebben wij verschillende onderwerpen behandeld, het koloniaal regeringsstelsel betreffende, waaromtrent wij geheel met den heer DE GROOT instemmen. Nog enkele aangelegenheden worden in zijne brochure ter sprake gebragt op zulke wijze, dat wij bij den schrijver onze beginselen of volkomen of hoofdzakelijk terugvinden. In de eerste plaats behoort daartoe hetgeen hij noemt:

Verhuur van gronden.

Ontelbare malen hebben wij, èn in geschriften èn in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, opmerkzaam gemaakt op de onmetelijke uitgestrektheden van voortreffelijke gronden, die, ofschoon door uitstekende vruchtbaarheid en eene goede ligging volkomen voor den landbouw geschikt, sedert eeuwen woest en ongebruikt liggen, en slechts op nijvere handen wachten, om het nationaal vermogen te vermeerderen en de schatkist in hare inkomsten te stijven. Op Java hebben wij met name de uitgestrekte wildernissen van Banjoewangi, de prachtige woestenijen der Preanger-regentschappen, de rijke gronden van 't zuiden van Bantam aangewezen. Het Gouvernement is niet bij magte die streken in vruchtbare landouwen te herscheppen, en nog eeuwen zullen ze blijven wat ze nu zijn, tenzij ze aan de partikuliere nijverheid worden overgegeven. Hooren wij den heer CORNETS DE GROOT over dit stelsel. Hij verdeelt zeer te regt de kwestie in drie bijzonderheden, namelijk: in woeste gronden in de gouvernementslanden, in gronden in de vorstenlanden van Java, en in de bezittingen buiten Java.

Wat het eerste punt betreft, zegt hij het volgende: „Het 107de art. van het regerings-reglement van 1827, art. 109 van het regerings-reglement van 1830 en art. 94 van dat van 1836, mitsgaders de daadzaak, dat op Java bereids verscheidene perceelen woeste grond van beduidenden omvang, in huur of erfpacht zijn afgestaan, krachtens het Koninklijk besluit van den 30sten Maart 1831 n°. 80, en dat nog vele gronden op Java worden aangetroffen, welke, zonder bezwaar voor de bevolking en van het Gouvernement, in handen van Nederlanders gebezigd kunnen worden, tot uitbreiding van den landbouw, doen het wenschelijk voorkomen, dat bij

het Regerings-reglement beslist worde, dat met zulke uitgiften zal worden voortgegaan."

Wat het verhuren van gronden in de vorstenlanden op Java betreft, daaromtrent zegt de heer DE GROOT het volgende: „Ook dit onderwerp kan niet buiten affirmative beslissing blijven, met het oog op de Indische publikatiën van 6 Mei 1823 en 17 Mei 1827, en de daadzaak, dat, krachtens een speciaal reglement van 1833, groote uitgestrektheden grond in de Javasche vorstenlanden, met goedkeuring van de regering, door de vorsten verhuurd zijn en worden aan Nederlanders, en dat de betrokkenen met gespannen verwachting het tijdstip zien naderen van eene beslissing door de wetgevende magt, in afwachting van het eindigen der gesloten huurkontrakten, door de Indische regering bepaald op ultimo 1850."

Wat de bezittingen buiten Java betreft, zegt de heer DE GROOT: „Bij het Regerings-reglement dient tot beginsel gesteld te worden, dat ook op de andere eilanden buiten Java, gronden ter bebouwing aan Nederlanders zullen kunnen worden afgestaan, op zoodanigen voet als daar bestaanbaar is."

Vergunningen tot verblijf in Nederlandsch Indië.

Somwijlen is de staatkunde der Indische oudgasten zoo onbegrijpelijk, dat het onmogelijk is voor een gewoon menschenverstand er eene reden voor te vinden. Zoo begrijpen wij, dat, wanneer men Indië als een wingewest beschouwt en regeert, niemand aldaar wordt toegelaten, dan onder strenge voorwaarden, en liefst ieder wordt geweerd, die er niet komt om mede te werken „tot het doel der verovering," dat is: om, als militair of ambtenaar, Indië te „exploiteren" ten voordeele van het moederland. Wij begrijpen dus, dat de voorstanders dezer staatkunde strenge voorschriften hebben afgekondigd, waaraan ieder behoort te voldoen, die in Nederlandsch Indië zich verlangt te vestigen. Maar, wat wij niet begrijpen is, waarom men een onderscheid dier voorschriften heeft gemaakt ten aanzien van Nederlanders, vreemde Europeanen en vreemde Oosterlingen. „Dat is niet meer dan billijk;" zult gij mij antwoorden; „de toegang moet voor Nederlanders gemakkelijker zijn dan voor vreemdelingen." Zoo meende ik het ook, maar nu is het onderscheid juist ten voordeele der vreemdelingen. Hoor slechts den heer CORNETS DE GROOT: „Voor Nederlanders, die zich, uit Nederlandsche havens, naar Indië verlangen te begeven, bestaan in het moederland bezwarende verpligtingen, welke niet bestaan voor andere Europeanen, vertrekkende uit vreemde havens, namelijk het vorderen van bewijzen van goed gedrag en borgtogten. Dit bezwaar is voor Nederlanders belemmerend en doet Nederlandsch Indië minder toegankelijk zijn voor hen dan voor vreemdelingen: Engelschen, Franschen en Duitschers."

Kultuur-percenten.

Reeds op blz. 147 der vorige aflevering, heb ik, uit eene in de Tweede Kamer gehouden redevoering, mijne meening medegedeeld omtrent de kultuur-percenten. Zij komt volkomen overeen met die van den heer CORNETS

DE GROOT, die het wenschelijk acht: „dat worden herzien de bezoldigingen van de Europesche en inlandsche ambtenaren bij het binnenlandsche bestuur op Java, uitgaande van het beginsel, dat zij, die voor het belang der bevolking moeten waken, geene bijzondere voordeelen behooren te trekken van haren gedwongen arbeid; met andere woorden, dat zij geene zoogenaamde *kultuur-percenten* meer genieten zullen. Hierover is al eenmaal eene aanschrijving van het ministerie uitgegaan, welke echter buiten aanmerking is gelaten."

Ik zou nog menig onderwerp van meer ondergeschikt belang kunnen opgeven, waaromtrent ik het met den heer CORNETS DE GROOT hoofdzakelijk eens ben; maar ik reken dit overbodig. Ik ben alzoo genaderd tot het laatste gedeelte mijner beschouwing van het werk van den schrijver, namelijk tot die punten, waaromtrent ik in meening van hem verschil. Deze maand zal ik echter daartoe niet overgaan, en wel om de volgende reden.

Behalve eenige kwaadaardige regelen in een befaamd dagblad, hebben zich nog geene bestrijders van de brochure van den heer DE GROOT vertoond. Maar juist toen wij ons nederzetten, om dit artikel te schrijven, ontvingen wij een nameloos geschrift, dat de strekking heeft, om de beginselen, die de heer DE GROOT tot de zijne heeft verklaard, te wederleggen. Het is bij denzelfden uitgever verschenen onder den titel van: *Antwoord op de aanmerkingen van den heer* CORNETS DE GROOT, *op het ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, door een oud Oost-Indisch ambtenaar.* Onmiddellijk hebben wij daarom ons voornemen veranderd. Wij zullen de behandeling van het laatste gedeelte van dit artikel uitstellen, en vooraf de argumenten ter toetse brengen, die in dit nameloos geschrift, en misschien nog door anderen, tegen den heer DE GROOT mogten worden aangevoerd. Het gewigt der zaak verdient wel, dat wij er nog, in eenige volgende afleveringen van dit Tijdschrift, menige bladzijde aan wijden.

(Wordt vervolgd.)

Warnasarie. Indisch Jaarboekje voor 1853. Batavia 1852.

„Vele der bijdragen behelzen Indische onderwerpen, en bij voorkeur heeft de redaktie deze geplaatst, om het boekske meerder aan de benaming van „Indisch Jaarboekje" te doen beantwoorden." De waarheid komt geheel met deze mededeeling der redaktie overeen; en dat verheugt ons. De heer Mr. L. J. A. TOLLENS, aan wiens zorg wij dit Jaarboekje verschuldigd zijn, en die zich in zoo menig opzigt groote verdiensten verwerft op het veld der Indische letterkunde, zegt in de voorrede: „dat hij het niet ten volle met de recensenten in 't moederland eens is, dat zij, die in Nederlandsch Indië de lier bespelen of in den verhaaltrant de veder voeren, verpligt

zouden zijn, altijd eene Oostersche tint aan de vruchten van hunnen geest te geven; dat zij alle herinneringen uit het geliefde moederland zouden moeten wegvagen en als het ware Javaan worden en als een Javaan denken." In dien zin heeft hij volkomen gelijk, maar in dien zin verlang ik dien „Oosterschen tint" ook niet. De subjektiviteit van den dichter drukt zich uit in zijne werken; de indrukken, die hij ontvangt van de natuur en het leven, oefenen een grooten invloed uit op de gewrochten van zijnen geest; hoe voortreffelijker dus de voortbrengselen zijn van zijn genie, des te levendiger zal die „Oostersche tint" er in schitteren als hij in 't Oosten leeft.

Eene eigenlijke beoordeeling van de „Warnasarie" ligt niet in mijn plan. Ik begroet hare verschijning voor de zesde maal met een vriendelijken en welmeenenden handdruk. Ik heb te meer hart voor deze bloemenruiker, omdat ik tot hare eerste geboorte, toen ik nog op het onvergetelijke Java woonde, het mijne heb bijgedragen. Daarom zal ik geene vergelijking maken tusschen dien eersten en dezen jaargang; maar gaarne wil ik verklaren, dat ik menige bijdrage met bijzonder veel genoegen heb gelezen en het werkje in het moederland meer bekendheid en belangstelling verdient, dan het thans te beurt valt.

Slechts van één bijdrage zal ik afzonderlijk spreken. 't Is die van den heer J. N. GRIMMIUS, en getiteld: „Depok en de Depokkers. Eene bijdrage tot de kennis van inlandsche Christenen op Java." Ik doe dat niet, omdat ik uit een letterkundig oogpunt aan haar den voorrang boven alle anderen toeken. Ofschoon ze, in mijn oog, ook als zoodanig zeer vele verdiensten heeft, wil ik haar aan zulk eene vergelijking niet onderwerpen. Maar er is eene andere reden waarom ik dit geschrift van den hoer GRIMMIUS meer bepaald ter sprake breng. Er zijn in dat opstel enkele zinsneden, die mijne aandacht hebben tot zich getrokken, omdat de mogelijkheid van ze in Indië te publiceren een teeken des tijds is, dat opmerking verdient.

Nog altijd ligt in Indië de drukpers aan banden, en de tegenwoordige minister van koloniën wil, in zijn ontworpen regeringsreglement, die banden nog sterker toehalen. Opmerkelijk is het daarom, dat de censuur, die de Gouverneur-Generaal verpligt is uit te oefenen, onder den heer DUYMAER VAN TWIST zoo uitermate zacht en toegevend is. Een nieuw bewijs vonden wij daarvan in de door ons bedoelde zinsneden. Tot onze niet geringe verbazing troffen wij er eene zeer beleefde, maar toch vrij krachtige, bestrijding in aan van eene verklaring van den minister van koloniën, den heer PAHUD, waardoor hij algemeen aanstoot heeft gegeven, en die dan ook in ons oog de gestrengste gisping verdient. Deze bestrijding luidt aldus.

„Oppervlakkig beschouwd, zouden wij bijna het gezegde van een onzer tegenwoordige staatsmannen op de Depokkers *) kunnen toepassen, die verklaart: „dat de invoering van het Christendom, op sommige plaatsen,

*) Met „de Depokkers" bedoelt de schrijver de inwoners van het dorp Depok, eigenaren van het land van dien naam, afstammelingen van de slaven van den heer CORNELIS CHASTELEIJN, die, bij testamentaire beschikking van 13 Maart 1714, dat landgoed aan zijne vrijgelatene en in den tijd nog te emanciperen Christen-lijfeigenen vermaakte. Depok ligt op ongeveer zes uren afstand van Batavia.

„ zoo verkeerd heeft gewerkt, dat inlanders daardoor zoodanig ontaard „ werden, dat zij zich verheven beschouwden boven hunne landgenooten en „ dat zij, omdat zij zoogenaamde christenen waren, zich aan luiheid en „ vadsigheid overgaven en vermeenden, dat zij niet meer noodig hadden te „ arbeiden" *). Bij eene juistere beschouwing evenwel bemerken wij, dat deze verklaring *hier* niet van toepassing is, en kunnen wij ons verblijden, dat in vele gevallen het christendom integendeel gezegend op deze inlanders heeft gewerkt. Immers, indien wij nagaan, dat die gemeente gedurende de eerste eeuw van haar bestaan, geheel verstoken van herderlijke leiding, zoo jammerlijk, en verre beneden den gewonen inlander moet gedaald zijn, dan kunnen wij toch gerust als vruchten van christelijke leiding beschouwen: vooreerst, dat zij thans niet tot *die* gemeenten behoort, waarvan de minister van koloniën, bij boven aangehaalde gelegenheid, zegt: „ meer „ dan ééne gemeente te kunnen opnoemen, die geheel bestaan uit de ar- „ menkas, waar de inlanders daardoor te lui zijn geworden, om te plan- „ ten, en ééns in de maand geregeld om alimentatie komen opdagen;" wijders, zoo als wij boven reeds hebben gezien, het niet schuldig maken aan overspel, misdrijf en in 't oog loopend misbruik van opium, alsmede, belangstelling in de openbare godsdienst, waarin zich vooral de jonge dochters onderscheiden. Uit goede bronnen kunnen wij verzekeren, dat Z. Exc. zich in dit opzigt bedriegt; niet ééne gemeente, gelooven wij, dat de minister zal kunnen opnoemen, ten ware hier de gemeente te Toegoe bedoeld wordt, waarvan echter de leden, evenmin als de Portugesche christenen te Batavia, onder de *eigenlijke* inlandsche christenen sorteren."

Wij verheugen ons, dat zoo iets in Indië tegenwoordig mag gepubliceerd worden. 't Is ons een nieuw bewijs voor de heldere inzigten en liberale begrippen van den heer VAN TWIST. Bovendien meenen wij, dat de heer GRIMMIUS den minister van koloniën zegevierend heeft wederlegd.

*) Woorden van den minister van koloniën, in de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op den 8sten December 1851.

Varia.

„De voorstanders van de Indische autokratie hebben wel eens beweerd, dat een schip niet door meerderen te besturen is, en dat, indien hier het eenhoofdig gezag vereischt wordt, zulks evenzeer het geval is met Nederlandsch Indië. De vergelijking, hoe zonderling zij ook schijnen moge, is nogtans waar. Alleen de konklusie is onjuist.

„Elk kent de uitdrukking in de cognossementen „Schipper naast God"; maar men weet ook, dat het den schipper in sommige gevallen is aanbevolen scheepsraad te beleggen, en dat hij dan niet meer eigenmagtig handelen *mag;* dat hij dan gehouden is aan eene beslissing der meerderheid. Zoo was, in het laatst van de 16de en het begin der 17de eeuw, toen uit ons vaderland de eerste schepen naar Indië werden gezonden, de *vlootvoogd* in vele gevallen verpligt, zich te houden aan de uitspraken van den „breeden raad", waarvan hij het hoofd was. Die *vlootvoogd* werd, bij onze vestiging in Indië, Gouverneur-Generaal van Indië; de „breede raad" waartoe hij ook behoorde, werd toen „Raad van Indië". Dit blijkt uit de instruktie van PIETER BOTH, den eersten Gouverneur-Generaal, vastgesteld op 14 November 1609. Art. 1 dier instruktie zegt: „„De Gouverneur-Generaal te Bantam gearriveerd zijnde, *zullen alsdan cesseren alle actiën van den breeden dagelijkschen raad over de vloot, in zee geregeerd hebbende*, en zich vermogen te formeren *een ligchaam of collegie van regering voor alle actiën en zaken van gansch Indië, de Nederlandsche compagnie betreffende*, welke *raad* genoemd zal worden *de raad van Indiën*."

„Tot dien raad behoorden aanvankelijk de Gouv.-Gener. PIETER BOTH, JAN LODEWIJKSZ VAN RASSENGIJN en STEVEN DOENG VAN GROENENDIJCK. De raad van Indië met den Gouverneur-Generaal aan het hoofd, *voerde het bewind.* De gemelde instruktie van PIETER BOTH en de instruktiën, welke later vastgesteld werden, regelden al wat tot het *regerings* ligchaam, *den raad van Indië*, betrekking had, naar het beginsel, dat gemeen overleg en beslissing bij meerderheid „*regel*" en het alleen handelen door den Gouverneur-Generaal, *uitzondering* was.

„Dat is juist het tegendeel der beweringen van de voorstanders der autokratie, die het eenhoofdig gezag op den voorgrond plaatsen. Het denkbeeld daarvan bestond vóór hen niet. Elke bladzijde der regeringsinstruktiën, welke voor Nederlandsch Indië van kracht geweest zijn, van 1609 tot 1836, een tijdvak van 225 jaren, getuigt, hoe zorgvuldig het beginsel bewaard werd, om de groote magt van den Gouverneur-Generaal in wijs bedwang te houden door het aanwezen van stemhebbende Raden van Indië.

„Dat beginsel bestond nog toen de heeren VAN DEN BOSCH en BAUD in Indië het bewind voerden. Het belette hen de tot stand brenging niet van het groote werk der kultures. Had er geen plaatselijke waarborg bestaan, hun gezag zou onbeperkt geweest zijn.

„Naar een zoodanig onbeperkt gezag werd toen gestreefd. De heer BAUD deed uit Indië het voorstel, en de heer VAN DEN BOSCH ondersteunde het als Minister van Koloniën, om den raad van Indië, zoo als toen daaronder verkeerdelijk verstaan werden enkel en alleen degenen, die den Gouverneur-Generaal op zijde stonden en niet, zoo als vroeger, den landvoogd daaronder begrepen, te ontbinden en niet verder te doen zijn, een breidel voor den Indischen autokraat. Het in 1836 vastgestelde regeringsreglement was een zegepraal voor de autokratische denkbeelden, die toen ontstaan zijn; het vernietigde eene wijze inrigting van onze zeer voorzigtige voorvaderen. Van den voormaligen „*breeden* raad" van den „raad van Indië," die het bewind voerde tot eer en voordeel van tijdgenoot en nakomelingschap, is maar één bestanddeel overgebleven: het hoofd; 't ligchaam is weg. Dat hoofd beweegt zich nu naar willekeur; het vindt geen steunpunt meer. In de plaats van het ligchaam is zijne schaduw gekomen, krachteloos, die het hoofd wel nu en dan door raadgeving doet zien, hoe het zich behoort te bewegen, maar op die beweging geen dadelijken invloed kan uitoefenen. Het hoofd zoekt intusschen dikwerf een steunpunt, eene kracht; maar 't moet zich behelpen met iets, dat niets is, waarmede het den draak steekt, of waaraan het zich vastklemt als een drenkeling aan een stroohalm, al naar het de omstandigheden medebrengen. Dit is het getrouwe beeld der verhouding van den Gouverneur-Generaal en van het staatsligchaam dat men nog „raad van Indië" durft noemen.

„'t Is niet helder, wat men eigenlijk heeft willen maken. Men heeft den zoogenaamden raad van Indië willen afschaffen en toch willen behouden. Hij is dan ook in zoo verre, onder den ouden naam blijven bestaan, om den Gouverneur-Generaal adviezen te geven; een van hem afgescheiden ligchaam, 't welk toch door hem kan worden gepresideerd, welks beraadslagingen *door hem* kunnen worden geleid, tot welks adviezen *hij* medestemt. Maar wat is er nu geworden van den vroegeren waarborg? Niets *).

„Het is reeds bijna zeventien jaren, dat de Gouverneur-Generaal alleenheerscher is in Nederlandsch Indië; dat hij geen anderen band kent dan den Minister van Koloniën, zijn meester te 's Gravenhage. Die meester, de man die op dit oogenblik opperheer is van Indië, in Oost en West, is

*) De voorstelling is niet volkomen juist. De Minister van Koloniën is in zijn ontwerp van wet, niet zoo ver van het denkbeeld van den schrijver verwijderd, als hij veronderstelt; en dat hij in deze dwaling is gebragt, is niet aan hem, maar aan den minister te wijten, die, in de Memorie van Toelichting, als zijn beginsel opgeeft: „dat de raad, met uitzondering alleen van de gevallen in de artt. 21 en 30 van het ontworpen reglement omschreven, moet *blijven* een adviserend collegie, bestemd tot voorlichting van den Gouverneur-Generaal, zonder verzwakking van de eenheid en de kracht des bestuurs en van het beginsel der persoonlijke verantwoordelijkheid van den Gouverneur-Generaal." Men zou dus denken, dat de raad van Indië *blijft*, wat hij tegenwoordig is. Maar nu zijn die uitzonderingen zoo gewigtig en veelomvattend, dat er inderdaad geheel iets anders door ontstaat dan het stelsel, dat de minister als het zijne verklaart. REDACTIE.

de heer PAHUD. Men stelle zich nu eens voor, wat magt aan hem geschonken is. Waarom? Op welken grond? Had hij zoo vele verdiensten, toen zij hem in 1849 werd in handen gegeven? Op Java althans werd hij niet aldus beoordeeld; zijne opleiding, evenmin als de betrekkingen die hij heeft bekleed, gaven daartoe aanleiding. Maar het is onze taak niet om thans uit te weiden over den heer PAHUD als Minister van Koloniën; wij betreuren het alleen, dat zoo groot eene magt in de handen van *één persoon* is. De last daarvan moet hem bijna verpletteren, als hij het gewigt van die betrekking op zijn waren prijs weet te schatten; daar de Minister van Koloniën nu voor een groot deel niet alleen het lot van Indië, maar ook van het vaderland in handen heeft. Is het alzoo niet ongehoord, dat men geene meerdere voorzorgen neemt tot verzekering van onze belangen?

„De grondwet van 1848 zal het middel wezen, om terug te komen van de in 1836 begane dwaasheid. Daardoor zullen waarborgen hersteld en nog betere in het leven worden geroepen. Men zal het afgebrokene weder opbouwen en daaraan nieuwe steunsels bijzetten, in plaats van voort te gaan met sloopen.

„Die *nieuwe steunsels* moeten daarin bestaan, dat aan de Raden van Indië verantwoordelijkheid worde opgelegd, *met instandhouding der persoonlijke verantwoordelijkheid van den G. G., zoo als die altijd bestaan heeft.* Immers hij is bevoegd om in iedere aangelegenheid te beslissen op *eigen* gezag, de zaak voor zijne rekening te nemen. In dit geval is hij *alleen* verantwoordelijk; in alle andere gevallen zijn het de Raden van Indië *met hem.* Nooit kan op die wijze de verantwoordelijkheid van den een op den anderen geschoven worden. Er is geen middenweg denkbaar. De G. G. is echter de verantwoordelijke man, ook dan wanneer hij zich heeft laten overstemmen, want hij behoeft zich niet te laten overstemmen, wanneer hij zich wil laten welgevallen, dat de verantwoordelijkheid dan *alleen op hem* drukt."

Ofschoon wij het met den geachten inzender van dit artikel voor als nog niet eens zijn, hebben wij er toch gaarne eene plaats aan geschonken, omdat wij deze gewigtige kwestie gaarne van alle kanten willen bezien. Wij ontkennen, dat de autokratie van den Gouverneur-Generaal zou getemperd worden door eenen Raad van Indië, gelijk die in dit artikel verlangd wordt. De autokratie zou even goed blijven; zij zou slechts door een kollege in plaats van door één persoon worden uitgeoefend. Indien de leden van den Raad van Indië niet door den Koning, maar door de Staten-Generaal werden benoemd, dan zou men in de verpligte overeenstemming van den Raad met den Gouverneur-Generaal eene tempering vinden zijner autokratie. Maar nu beiden uit dezelfde magt hunnen oorsprong nemen, kan de Raad van Indië in geen geval die roeping hebben. De wetgevende magt in het moederland behoort thans de kontrôle uit te oefenen over den Gouverneur-Generaal, voor zoo verre hij niet op bepaalde bevelen van den Minister handelt, en over den Minister, voor zoo verre

zijne bevelen aan den Gouverneur-Generaal betreft. De verantwoordelijkheid van regeringsdaden in Indië te willen verdeelen tusschen den Gouverneur-Generaal en de leden van den Raad van Indië zou tot niets anders leiden, dan om de werking dier verantwoordelijkheid te verzwakken.

„Eene in 1850 vastgestelde bepaling omtrent de verdeeling der kultuurpercenten heeft aanleiding gegeven tot het doen van een voorstel aan de Hooge regering, om ook aan de ambtenaren op Sumatra gevestigd, zoodanige geldelijke tegemoetkoming toe te staan. De Hooge regering heeft dit voorstel niet goedgekeurd, onder anderen, omdat zulks eene vermeerdering van uitgaven zou veroorzaken.

„Wij vinden dit argument niet zeer gelukkig gekozen, want het toestaan van percenten aan de ambtenaren moet noodwendig ten gevolge hebben, dat zij met meer ijver voor de aankweeking, veredeling en verzorging van de aan hunne kontrôle en leiding toevertrouwde kultures zullen waken; hetgeen wederom tot vermeerdering der kwantiteit en kwaliteit van de koffij (op Sumatra's westkust is deze het hoofdprodukt), en dus ook van 's Gouvernements inkomsten moet strekken. Wanneer er eene geldelijke belooning voor de Sumatrasche ambtenaren werd vastgesteld, zou het land op de koffij van dat gewest van 90 tot 100 pCt. winst behalen, elke vermeerdering van produkt is hier dus eene aanzienlijke bijdrage tot het batig saldo.

„Bovendien behoeft men niet bevreesd te zijn, dat de kultuurpercenten op Sumatra dezelfde noodlottige gevolgen zouden hebben, als op Java het geval is geweest. Geen ambtenaar zal den moed hebben, den Maleijer te noodzaken, zijne rijstvelden in koffijtuinen te herscheppen, noch zijn eigen werk te verwaarloozen om in de koffijtuinen te gaan arbeiden, noch zich door het opbrengen van heerendiensten en belastingen uit te putten. Wilde men het beproeven, dan begeeft zich de onbeschroomde Sumatraan eenvoudig naar den ambtenaar boven dengene geplaatst, die hem den dwang heeft willen opleggen. Wordt hem geen regt gedaan, dan gaat hij al hooger en hooger, tot den Gouverneur toe, zonder zich door de eerste tegenspoeden te laten afschrikken.

„Maar al ware ook de uitkeering der bewuste percenten eene onvruchtbare uitgaaf, dan eischt nog de billijkheid, dat zij niet worde achterwege gelaten. De Sumatraansche ambtenaar, die geen kultuurpercenten ontvangt, heeft oneindig meer werkzaamheden, dan zijn ambtgenoot op Java, die deze belooning wel ontvangt. Men wil dit bij het Hoofdbestuur niet gelooven, maar 't is toch onwedersprekelijk waar.

„Op Java is de kontroleur bij de landelijke inkomsten en kultures uitsluitend belast met de werkzaamheden, aan die beide takken van het Indisch regerings-mechanisme verbonden. De kontroleur bij het binnenlandsch bestuur op Sumatra's westkust heeft daarentegen eene menigte andere bijzaken te besturen, die te zamen eene groote hoeveelheid werkzaamheden doen geboren worden, veel grooter dan die van den Javaschen ambtenaar. De

kontroleur op Sumatra is: 1°. civiel gezaghebber in zijn distrikt; als zoodanig is hij belast met de politie, het onderhoud van wegen, het afdoen van kleine zaken, het afgeven van passen enz.; 2°. belast met het toezigt over de kultuur van rijst, koffij, djati-boomen enz.; 3°. hulpofficier van Justitie; 4°. civiel-ingenieur; 5°. belast met het beheer van eene kas, waarin veelal zeer aanzienlijke sommen worden verhandeld; daarbij behooren nog geldverzendingen enz.; 6°. belast met het postwezen; 7°. belast met den inkoop van koffij in zijn distrikt, en met de daaruit voortvloeijende pakhuis-administratie; 8°. voorzitter van de inlandsche regtbank, zamengesteld uit de hoofden van zijn district; 9°. agent der weeskamer; 10°. belast met het toezigt over de transport-ondernemingen. In de binnenlanden zijn de aannemers der transporten van koffij en gouvernements-goederen meest allen inlandsche hoofden. Deze bemoeijen zich weinig met hunne zaken. Houdt dus de ambtenaar geen voortdurend toezigt, dan ligt de zaak spoedig geheel in duigen, hetgeen zoowel voor het land als voor de bevolking nadeelige gevolgen zou veroorzaken; 11°. logementhouder. Velen zal deze kwalifikatie vreemd voorkomen. 't Is echter de letterlijke waarheid. De civiele gezaghebber op Sumatra is logementhouder, maar zonder de voordeelen te genieten, die aan dat beroep zijn verbonden. De civiele gezaghebber is gewoonlijk de eenige Europeaan in het distrikt en op de plaats waar hij is gevestigd. Logementen bestaan alleen in de benedenlanden van Padang en te Padang Pandjang. De reiziger heeft dus op alle andere plaatsen geen andere toevlugt, dan de gastvrijheid van den daar geplaatsten ambtenaar. Het moet gezegd worden: die gastvrijheid wordt overal met de meeste voorkomenheid verleend. Maar wanneer wij letten op de inkomsten dier ambtenaren, dan moeten wij erkennen, dat het zoo herhaaldelijk schenken van gastvrijheid — want het aantal reizigers, dat jaarlijks de groote wegen langs trekt, is vrij aanzienlijk — niet anders dan een lastpost voor het budget van deze ambtenaren kan zijn.

„Hebben nu de ambtenaren op Sumatra, tegenover hunnen meerderen arbeid en minder inkomen dan die van Java, ook eenige andere voorregten, die het evenwigt herstellen? Neen. De Sumatrasche ambtenaar is meestal van alle gezellig verkeer afgezonderd; alle geriefelijkheden, welke zijne opvoeding en stand tot eene behoefte hebben doen worden, moet hij 50 pCt. duurder betalen dan zijn ambtsbroeder op Java; en, wat voor een ambtenaar nog wel het voornaamste is, zijne bevordering gaat langzamer dan die van den Javaschen ambtenaar."

Wij hebben niet geaarzeld dit artikel op te nemen, ofschoon wij van meening zijn, dat alle kultuur-percenten behooren te worden afgeschaft. Maar wil men ze behouden, dan brengt de billijkheid en de konsekwentie mede, dat ze ook aan de ambtenaren op Sumatra worden toegelegd; te meer, dewijl ze, wegens het onafhankelijke, onbeschroomde en zijne regten handhavende karakter van den Maleijer, dáár minder schadelijk zullen werken dan op Java.

De oordeelvellingen van den heer JURIEN DE LA GRAVIÈRE, over de welvaart der Javanen en de voortreffelijkheid van ons koloniale stelsel, die wij in een paar artikelen van eene vorige aflevering beschouwd hebben, steunden niet op hetgeen hij met eigen oogen had gezien of onderzocht, maar, gelijk hij zelf verklaart, op „de meest welwillende mededeelingen.' Hij heeft slechts twintig dagen op Java vertoefd. Een klein uitstapje maakte hij naar de Preanger-regentschappen. Op dien togt was hij in de gelegenheid *zelf* het een en ander op te merken van het geluk, dat de inboorlingen onder het tegenwoordige koloniale stelsel te beurt valt. Maar hoe geheel anders klinkt nu zijne taal, nu zij een gevolg is van eigen opmerkingen. Wilt gij een voorbeeld, hoor dan: Pendant que six chevaux emportent rapidement notre chaise de poste à travers la plaine, nous ne pouvons nous empêcher de remarquer l'aspect misérable des paysans accroupis sur notre passage. Vêtus d'un simple caleçon de toile grossière qui leur descend à peine jusqu' au genou, les épaules couvertes d'une chemise flottante qui n'est quelquefois qu'un haillon, ils offrent l'apparence d'un singulier dénûment au millieu de ce paradis terrestre. Si ce n'est point au fisc hollandais que ces malheureux doivent reprocher leur détresse, ils peuvent en accuser avec plus de raison la prudence politique qui les livre sans défense aux vexations de leurs propres chefs. La culture et le transport du café, la dîme des rizières, ne sont point pour les habitans des Preangers les plus lourdes charges: ce sont les abus de chaque localité, et non les redevances que l'état lui impose, qui font à Java la misère du cultivateur. Les régens, et, à leur exemple, les moindres chefs de village, ont su trouver un biais ingénieux pour tailler la gent corvéable à merci. Ils ne se permettent point d'infliger au paysan javanais le fardeau de taxes nouvelles, ils s'arrogent le droit de s'approprier de son bien ce qui leur plait; ils l'appellent à contribuer au luxe de leurs fêtes, se font défrayer par lui dans leur voyages, et dissipent niaisement les trésors, qu'ils lui ont ravis."

Zoo oordeelt de heer JURIEN DE LA GRAVIÈRE over den toestand van dat gedeelte der Javaansche bevolking, dat hij gezien heeft. 't Is gansch anders dan zijn oordeel gegrond op „les communications les plus bienveillantes."

Naar wij vernemen, zijn eenige vorsten van Bali onderling in oorlog; 't geen niet als een vreemd verschijnsel kan worden aangemerkt, omdat de vrede er zelden ongestoord is. Maar iets, dat meer opmerking verdient, is de omstandigheid, dat sommigen hunner hulp aan het Gouvernement hebben gevraagd. Die hulp zal hun natuurlijk geweigerd worden; de tijden zijn voorbij, dat wij, door hulp in de onderlinge oorlogen der inboorlingen te verleenen, ons gezag en ons grondgebied in Indië uitbreidden. Maar 't is de vraag, wat onze vrienden en bondgenooten op Bali zullen zeggen van een Gouvernement, dat hen in de ure des gevaars in den steek laat.

Z.

Zij, die meenen dat de zaken op Borneo in orde zijn, bedriegen zich zeer. Door den laatsten oorlog tegen de oproerige Chinezen van Pamangkat, Montrado enz. is de invloed der kongsi's veel grooter geworden. Dewijl het Gouvernement met hen, als met een onafhankelijken staat, heeft onderhandeld en gekontrakteerd, beschouwen zij zich niet meer als onderdanen van dat Gouvernement. Al meer en meer trachten zij zich er aan te onttrekken; gedurig hebben in dat opzigt tegenwoordig moeijelijkheden plaats; en de tijd is niet meer ver verwijderd, dat het onvermijdelijk zal zijn, eene nieuwe expeditie te zenden, om hen, door de kracht der wapenen, ten onder te brengen, of hen vrij te verklaren. Z.

Herinneringen eener reis van Soerabaja naar Malang.

Na eene ziekte en behandeling in het hospitaal te Simpang bij Soerabaja, zoude ik in het reizen de verdere bevestiging gaan zoeken mijner terug ontvangen gezondheid en der verloren krachten. Naar de binnenlanden, naar het gebergte! Dat was het verschiet, rijk van genot, dat zich de verbeelding reikhalzend en verlangend, met onweerstaanbare trekken, voorspiegelde. Daar zou ik, ver van de hoofdplaats en het garnizoen, vrij van de beslommeringen van het maatschappelijke leven en de gewoonte van de dagelijksche dienst, te midden van de schoonheden der prachtige Indische natuur, ruim adem halen en mij ongestoord en onbeperkt aan den loop van opgewekte indrukken en overdenkingen overgeven.

Een gewoon binnenlandsch reisje stelde ik mij voor, en zoo bepaalde ik er mij toe Malang te gaan bezoeken. De afstand, bij étappen gerekend langs den grooten of zoogenaamden militairen weg, zoo als die bij militaire marschen worden in acht genomen, is de volgende. Van Soerabaja tot Porong, 27 palen *) — van Porong tot Pasoeroean 18 — van Pasoeroean tot Proton 17 — van Proton tot Malang 18. Dus gezamenlijk van Soerabaja tot Malang 80 palen, 't geen gelijk is aan 22 uren gaans.

Er bestaat van Soerabaja naar Pasoeroean, de hoofdplaats van de residentie der suiker-kultuur bij uitnemendheid, eene diligence-dienst, die den afstand tusschen beide plaatsen in 5 uren aflegt. De diligence, eene soort van ontzaggelijke char à bancs, hoog verheven op een wagenstel met buitengewoon groote raden, en als 't noodig is een zestiental passagiers bevattende, rijdt eens in de week 's morgens ten 6 ure van Soerabaja af, om ten 11 ure te Pasoeroean aan het hotel of logement, de „roemah makan" (eethuis) der inlanders, van den heer DUTRIEUX aan te komen. Daar het rijtuig met 4 paarden bespannen is, en van de bok door een Javaan, met al de zekerheid en behendigheid van eenen Europeschen koetsier, gereden wordt, om in een zelden afgebroken galop door te jagen, terwijl aan elk poststation, dat is om de 6 of 7 palen, de paarden verwisseld worden, wijkt de tijd van aankomst nimmer 10 minuten van het volgens de dienst vereischte tijdstip af. De prijs van eene plaats is voor ieder ƒ16.

Dewijl haast en spoedige verplaatsing volstrekt niet tot het programma van mijne reis behoefden te behooren, volgde ik, afstand doende van de keus

*) De paal op Java = 1500 Ned. el; op iets minder dan 4 palen wordt het uur gaans gerekend.

der rammelende char-à-bancs, geheel mijne fantaisie, door mij een eigen vervoermiddel te kiezen. Nog te zwak om de reis te paard gezeten te beproeven, had ik mij een „tandoe", eene palankijn van bamboe, laten maken, waarin ik, op een matras uitgestrekt, zoo niet met de weelde, althans met al het luije gemak van een nabab, kon reizen. Ik nam de proef van mijn tandoe, door den 10 April 1846, 's morgens vroeg ten 5 ure, Soerabaja te verlaten, gedragen door 4 koeli's, welke, naast en achter elkander, de twee bamboezen droegen waarin het reisgevaarte hing. Onwillekeurig dacht ik aan HAAFNER's „reize in eene palankijn", langs onze vroegere vaste kust, van Indië, aan HAAFNER, den reiziger bij uitnemendheid gezegend met zeldzame ontmoetingen en wonderbare avonturen, waarvan de lezing in de kindsche jaren zooveel bekoring voor mij had. Geene van die ontmoetingen en avonturen zou mijn uitstapje in het thans zoo bekende Java kenteekenen.

Nog 4 koeli's, volgende zonder iets te dragen en tot verwisseling der lastdragers bestemd — 2 koeli's, beladen met een koffer vol linnen, kleederen en reisbehoeften — nog 2 koeli's met een kist, waarin eene kleine provisie behoeften om het komfort van het reizen te verhoogen — eindelijk mijn Javaansche jongen of bediende, op mijn rijpaard gezeten, met veel natuurlijk gemak het karakter aannemende van geleider van het konvooi — ziedaar de ambulance van een, met verlof van het Gouvernement op Java reizenden, kapitein bij ons leger aldaar. Op een groote paal afstands buiten Soerabaja, na het fraaije sierlijke residentie-gebouw en het groote schoone hospitaal van het garnizoen, beide te Simpang, ter linkerhand te hebben laten liggen, ging het door een plotselinge wending langs de rivier Kali-mas (Goud-rivier), een arm der Brantas, die van Modjo-Kerto tot aan hare uitwatering bij Soerabaja dien naam aanneemt. Twee palen verder vertoont zich plotseling ter regterzijde aan het verraste oog van den voorbijganger het fraaije kampement der kompagnie kavallerie te Dinoijo, 't welk tot het garnizoen van Soerabaja wordt gerekend. Op hoogst aangename wijze wordt de afwisseling van den weg langs de Kalimas verhoogd door het gezigt op de officiers-woningen. Eerst heeft men eenigzins binnenwaarts van den weg af de woning van den ritmeester, waarvan de witte zuilen der voorgallerij, door den lommer van den prachtigen waringiboom, voor het huis geplant, slechts bij gedeelten worden ontdekt. Hierop volgt het langwerpige blok der vier officiers-woningen, met een doorloopende gallerij, meer onmiddellijk aan den weg gelegen, insgelijks met eene rij witte zuilen, welke achter en tusschen den lommer van perken met boomen en bloemen voor den dag komen en op aangename wijze het oog treffen. Eenigzins verder op ontwaart men de kazerne, stal, kantine en eenige gebouwen tot het kampement behoorende *).

Een paal voorbij Dinoijo, gaat het links of over de brug van Wono-kromo

*) Thans nu, sedert de voltooijing van het kavallerie-kamp (1847) binnen den vestingsomtrek van Soerabaja, de kompagnie derwaarts is overgebragt, zijn de fraaije officiers-woningen, door verkoop bij publieke veiling, in handen van een Arabier gekomen, die, de gewoonte zijner natie getrouw, van hunne woningen zooveel mogelijk aan het publiek gezigt te onttrekken, zijne aankoop met een bamboezen pagger (heg) heeft doen omgeven.

naar de vierarm; dan is men op de groote roete naar Pasoeroean, voorzeker een der schoonste wegen op Java, breed genoeg voor drie rijtuigen naast elkander en eene geheele lengte, links en regts met voetpaden begrensd, op welke men, in de digte lommer van de tamarinde boomen, ook op het midden van den dag, de werking eener Indische zon kan trotseren. Toen wij nu een klein half uur den nieuw ingeslagen weg waren opgegaan, deed zich het eerste poststation voor, waar wij van koeli's zouden verwisselen; waaruit echter niet moet worden afgeleid, dat op de groote wegen de poststations juist altijd de plaatsen zijn waar zulks geschiedt; dikwijls ontvangt men de nieuwe koeli's voor of voorbij het station, naarmate de dessa of kampong, die deze menschen levert, aan den weg gelegen is.

Bij de uitbetaling van hen, die hunne taak hadden verrigt, kon ik onmogelijk van mij verkrijgen, hun niet meer toe te leggen, dan de, volgens tarief van Gouvernements-wege bepaalde, 2½ cent per paal. Twee en een halve cent per paal! Men neme aan, dat gemiddeld de étappe van den koeli zeven palen bedraagt, zoodat hij, het nu en dan rusten in aanmerking nemende, twee uren loopt, steeds een last torschende van — ik wil niet veel rekenen — ten minste 80 of 90 oude ponden *); daarop moet hij nog de zeven palen (ledig) terug maken; dan heeft de arme drommel 17½ cent verdiend! En daarvoor heeft hij vier uren van den dag doorgebragt, voor de helft met het dragen van eene op den duur zware vracht, voor de andere helft in het afleggen van denzelfden weg,— en dat alles onder de werking eener tropische zonnehitte op den meestal naakten rug. Nu kan men toch billijkerwijze niet aannemen, dat hij denzelfden dag nog in ander werk eenige verdiensten zal gaan zoeken. Een kruijer in Holland, die eene gewone gepakte reiszak, welke men dikwerf zelf naar omnibus, spoortrein of stoomboot onder den arm medeneemt, slechts *eene* paal ver zou moeten dragen (nagenoeg een kwartier uurs), zou zich met niet minder dan *f* 0,50 laten betalen. En zou men kunnen gelooven, dat ik, hun iets meer gevende dan de 2½ cent per paal door het Gouvernement bepaald, meermalen koeli's gevonden heb, die mij daarom en uit eigen beweging tot 12 palen achtereen ten dienst stonden? †) Kwam er dan bij, dat ik, aan eene warong halt makende, hen bovendien op mijne kosten op een maal à discrétion onthaalde, dan was het voor die goede menschen een onverwacht fortuintje, waarover op blijkbaar ongeveinsde wijze tevredenheid en vreugde werd aan den dag gelegd. „Een overtuigend bewijs, als door a + b betoogd,"

*) Een koelie, wiens werk het is gras te snijden en het tot pikols verzameld te vervoeren — ('t welk hij doet door een bamboe, aan welks einden de vracht in twee gelijke deelen hangt, in het midden over den schouder te dragen) troscht een gewigt van 125 Amst. ponden. Zoodanige vracht wordt niet zelden in de goede of drooge moeson, wanneer men ver van de stad de nog vochtige streken moet gaan zoeken, die goed gras als paardenvoedsel leveren, een afstand van 3 of 4 palen gedragen. De koeli met zijne pikol rijst bevracht (een dagelijksche vertooning op Java) draagt hetzelfde gewigt.

†) *Wij* gelooven dit gaarne, want wij beweren, dat de Javaan alleen lui is en niet gaarne werkt, wanneer een ander de vruchten van zijnen arbeid plukt. Maar de voorstanders van het dwangstelsel, die den Javaan beschrijven als een buitengewoon wezen, op wien het eigenbelang geen den minsten prikkel heeft en die, al beloont gij hem ook goed, niet *willen* werken, — zij zullen dit verhaal ongetwijfeld tegenspreken. REDACTIE.

hoor ik menigen Indisch-gast van den ouden-behoudstempel zeggen, „dat de 2½ cent op billijke wel begrepen gronden allezins voldoende, zoo niet te ruim, zijn toegelegd."

Zonder, ook onder de langzamerhand meer toenemende hitte van den dag, vermoeijenis, afmatting of verveling te gevoelen, — onaangename gasten, die zich anders zoo ligt aanmelden, trots de beste en levendigste stemming onder welke zich de dageraad mogt instellen, — vervolgde ik mijnen weg langs de schoone roete van Pasoeroean, onderhoudend afgewisseld door rijst- en suikervelden, aan Chinezen of Europeanen toebehoorende, wier meeste fraaije, sierlijke huizen aan den weg zelve zijn gelegen. Ik ontwaarde, dat ik ongemerkt de residentie Pasoeroean naderde met hare suikermolens en suikerrietvelden en al de beweging en bedrijvigheid der suiker-kultuur, in die residentie meer inheemsch dan in eenige andere van Java. Het uitlokkende van de lommerrijke paden ter zijde van den weg deed mij nu en dan de tandoe verlaten, om wandelende mijnen weg te vervolgen. Zoo had ik omstreeks ten een ure de brug bereikt, welke mij over de rivier Porong — aldus duiden de inlanders aan, wat eigenlijk weder niets anders is dan een tweede groote arm van de Brantas, die op een kleinen afstand van 10 palen meer oostelijk in zee uitwatert — binnen de dessa of kampong Porong voerde, op de grensscheiding gelegen tusschen de beide residentiën Soerabaja en Pasoeroean en voor heden de grenspaal van mijnen afteleggen weg. Ik nam bij het inlandsch hoofd der plaats, den wedono *), mijn intrek, die, gewoon om voorbij trekkende Europeanen gastvrij te herbergen, voldoende was ingerigt, om mij te logeren en de inlandsche tafel aan te bieden.

Uit een huis, mede op het gebied van zijn erf gelegen, trof weldra het geprevel van het Mahomedaansche gebed, afgewisseld door de teemende litanie uit den Koran, waaraan geen einde scheen te komen, op vervelende wijze mijne ooren. Ik leidde hieruit af, dat mijn gastheer, meer dan gewoonlijk bij den Javaan het geval is, een ijverige aanhanger der leer van MAHOMED was. Reeds dadelijk was mij ook zijn voorkomen opgevallen, als iets in wezen en houding verradende, dat bijzonder den ultra-geloovigen, 't zelfde van welke Godsdienst of sekte ze zijn, eigen is. Ik had mij niet vergist; want volgens zijne mededeeling had hij eene bedevaart naar Mekka gedaan, waardoor de Javaan eene godsdienstige missie heeft volbragt, voldoende om bij de eenvoudige, ligtgeloovige massa ontzag en eerbied in te boezemen. Aan veel omgang met priesters, althans deftige inlanders met de tulband getooid, ontbrak het hem dan ook niet en de man scheen aanhoudend als in eene omgeving te leven van menschen, naar voorkomen meer met hunne gedachten in den hemel van MAHOMED 't huis dan op dit ondermaansche.

*) Ik schrijf hier „wedono" om de uitspraak, volgens de gemeenzame wijze van Maleisch te spreken onder de Europanen in Indië weder te geven. Volgens het verslag van den heer CORNETS DE GROOT omtrent de inlandsche titels *Tijdschr. v. N. Indië*, 15de jaarg. Febr. 1853 is het „wedana", in het Maleisch „moeka" *aangezigt*, en in dien zin zooveel beteekenende als *de eerste*, *de voornaamste*. De ambtsbetrekking van den „wedana" komt overeen met distrikts- of onder-afdeelingshoofd.

Op den middag maakte ik eene verkenningswandeling door de dessa, welke niets der vermelding waardig opleverde, dan dat zij veel steenen huizen bezat, door Chinezen bewoond, en eene groote bazar, op de plaats waar, langs de dessa, de weg zich in oostelijke rigting over Bangil naar Pasoeroean buigt. Die groote bazar alleen, voor Chinezen altijd een middel van exploitatie van den armoedigen inlander, verklaart hun aanwezen in min of meer groot aantal te Porong. Naar het huis van den wedono terug wandelende — het uur na zonsondergang — werd mijn gezigt plotseling getroffen door groote vlugten zwarte ibissen (bij den Javaan „boerong rokko rokko") welke elkander, als in lange bogen, in eene bepaalde rigting juist over de brug, onophoudelijk opvolgden. Dadelijk was ik met het geweer in de hand op de brug geposteerd, en had aldaar eenige dier vogels in hun overvliegen, waarbij ze juist binnen schot waren, geveld, tot groot genoegen der inlanders, die altijd bij zoodanige gelegenheden in aantal zamenloopen. De ibis, na gedurende den dag in rawah's of sawah's (moerassen en rijstvelden) zijn voedsel te hebben gezocht, trekt tegen den invallenden avond, als de trekvogel in 't algemeen, in talrijke digte vlugten naar het zeestrand.

Toen ik mij 's avonds met mijnen gastheer onderhield, noemde hij, onder 't spreken over de omstreken van Porong, de theetuinen van den heer HELMRICH, gepensioneerd ritmeester der Indische kavallerie, gelegen aan de helling van den berg Botak, ongeveer 10 palen van Modjokerto. Met den ritmeester reeds van vroegere jaren bekend, had ik juist met hem in het hospitaal te Simpang gelegen; bij die gelegenheid had hij mij in het onbepaalde uitgenoodigd, om hem eens op zijn landgoed te komen bezoeken. De wedono was oorzaak, dat ik besloot, die ontvangen uitnoodiging gedachtig, mijn reisplan te veranderen. In stede van den gewonen weg over Bangil, Pasoeroean enz., maakte ik dus dadelijk mijn bestek, bij wijze van intermezzo, voor den togt naar de theetuinen aan den Botak. De tandoe had ik echter zoo vervelende, zoo indolent, zoo weinig strookende met mijnen aard gevonden, dat ik besloot het voortzetten van mijne reis te paard te beproeven. 's Anderen daags 's morgens zat ik alzoo reeds vroeg in den zadel, de ledige tandoe onder de vorige ambulance mede voerende, om des noodig weder mijne toevlugt tot dat vervoermiddel te kunnen nemen. Bij het afscheid nemen van mijnen gastheer, die mij met alle zorg en voorkomenheid had behandeld, welke men slechts billijkerwijze als reiziger kon verwachten, kan ik echter niet nalaten op te merken, dat ik naderhand bij eenvoudige Javaansche hoofden eene veel hartelijker gastvrijheid ondervond, uit opregte goedheid des harten voortkomende, geheel vrij van de vormen en het min of meer gedwongene, dat den wedono met zijne kwasi-godsdienstige zalving in al zijn doen of laten kenmerkte *).

*) Om een denkbeeld te geven van de prijzen op Java, kan dienen, dat de wedono mijn logies bij hem — een halven dag en nacht — inlandsche tafel, goed bed, 's morgens vroeg goed ontbijt — verzorging van mijn bediende en paard — met een Spaansche mat, ƒ2,55 zich liet vergelden. Nergens in Europa voorzeker zou men het billijker kunnen verwachten.

Mij van Porong verwijderende, thans in eene westelijke rigting naar het gebergte van Djapan, had ik de plaats naauwelijks een uur achter mij gelaten, toen zich reeds langzamerhand een overgang deed gevoelen naar hooger gelegen streken. De weg, van lieverlede beperkt tot een smal pad en steenachtigen bodem, bragt mij steeds klimmende in eene koele temperatuur. Heerlijk was het genot, nog verhoogd dewijl ik het te paard mogt genieten, dat mij op dien aangenamen togt te beurt viel. De afmatting en uitputting naar geest en ligchaam, zoo algemeen op beweging in de ontzenuwende hitte der lagere streken volgende, hadden plaats gemaakt voor een zalig gevoel van physieke veerkracht en eene levendige opgewektheid en vrolijkheid. Wie heeft niet in Indië het weldadige van zulke overgangen mogen ondervinden? De weg was aan de eene zijde meestal door een steilen wand begrensd, van welken de digte lommer van een weelderig houtgewas — vooral de bamboe — eene koelte op mijn pad onderhield, die, ook bij hooger en hooger rijzende zon, het aangename van het reizen deed voortduren. Behalve nu en dan koffijtuinen, welke zich tot niet ver van den weg uitstrekten, en eene eenzame bamboezen woning van een Javaan, als verscholen in het digte loof van 't geboomte, leverde de weg geene afwisseling op — tot ik eindelijk, omstreeks elf uur 's morgens, het doel van den dag had bereikt. Ter linkerhand had ik de woning van den ritmeester H. voor mij, door hare verhevene ligging op een vlak heuveltje aan de helling van den Botak, den weg beheerschende.

Doch, meer dan de woning zelf, trof vóór alles de pitoreske aanblik van den toegang tot het huis mijn oog. Boogsgewijze slingerende paden, tusschen digte heggen van Persische roode en witte rozen, verleenden klimmende op dubbele wijze dien toegang. Ter regter zijde, wanneer men naar de woning zag, stortte een waterval op de kruin des heuvels zijn levendig, kristal helder, in de stralen der zon fonkelend nat, in meerdere kleine kaskaden, tot beneden uit. De kunst kwam hier door trapsgewijze uitgravingen de natuur te gemoet, zoodat in eene beek, uit het gebergte ontspringende, het noodige water werd aangevoerd. Bij eenen toegang, die zoo aangenaam het oog streelde, werd het eene onopgemerkte bijzaak, dat de woning eenvoudig van hout was, en niet, als gewoonlijk de steenen huizen, het schoone front eener voorgallerij met witte zuilen aanbood, een gemis, dat rijkelijk opgewogen werd door het gezigt op het gebergte Botak (2348 voet hoog), 't welk zich achter de woning in al zijne natuurlijke schoonheid in de verte verhief.

Ik moest de zeer onaangename teleurstelling ondervinden, dat de ritmeester niet t' huis was. Zijne vrouw, welke mij in zijne afwezigheid ontving, deelde mij mede, dat hij zich met zijne oudste dochter voor eenige dagen naar Modjo-kerto begeven had; zij met de jongere dochter waren achter gebleven. Er viel hier niet te dralen of te kiezen. Eens aan eene woning aangekomen, die geïsoleerd in het gebergte is gelegen, ver verwijderd van elke plaats waar een ander onderkomen te vinden is, kon ik niet op mijne stappen terug keeren. Ik gevoelde mij in den toestand van

„aux grandes cas les grands moyens." Met alle vormen van beleefdheid, die ter mijner beschikking stonden, moest ik mij dus wel zelf als een op te nemen logé aan mevr. HELMRICH opdringen; het geval was exceptioneel; en zoo vrijmoedig als ik hare gastvrijheid inriep, zoo gul en welgemeend werd ze mij toegestaan. Ik was bovendien de lieve dame, doordien toevallig de ritmeester van mij gesproken had, niet geheel onbekend. En bij dat alles — wij waren in Indië, en elkeen, die aldaar met het maatschappelijke leven gemeenzaam is geworden, weet zich best mijnen toestand voor te stellen, en zal de oplossing niet anders dan natuurlijk kunnen vinden.

Nog den dag mijner aankomst besteedde ik aan het opnemen en bezigtigen van het landgoed, bijzonder wat de theetuinen aangaat. Niet ver achter de woning, heeft men het glooijend terrein, dat tot de laatste hellingen van den Botak behoort, en waarop het theeboompje, in theetuinen, of groote vierkante perken, wordt geplant en gekweekt. Aangenaam voor het oog is het voorkomen van de schoone heester, doorgaands drie voet hoog, met bladeren in vorm als die van den rozenboom en als bij dezen, doch minder scherp, aan de randen uitgekarteld — overigens van een lichter, teederder groen — en eenigzins lijmig of vettig op het gevoel. Onmiddellijk bij de theetuinen was het gebouw voor het droogen en roosteren bestemd.

Ik kwam juist in den tijd, dat men met de bewerking bezig was. Te veel is van elders de behandeling van de theeplant bekend, om hier in de beschrijving te treden van 't geen ik in de gelegenheid was op te merken. Alleen zij gezegd, dat ik met eigen oogen mij hier overtuigen kon van het, zoo ongerijmde als algemeen aangenomen, denkbeeld, dat de groene thee zoude verkregen worden door roosteren in *koperen* pannen of bakken. Ik zag hier die voorwerpen niet dan van ijzer, en het bleek mij, dat bij de groene thee de kleur alleen moet worden gezocht in de keuze van de teederste en fijnste blaadjes, die zich uit de eerste scheuten of looten ontwikkelen, en in de behandeling van het droogen verschillende van die, gevolgd bij andere grovere bladen, welke de zwarte thee voortbrengen. Hier zag ik alleen deze laatste bewerken, gelijk ik vernam, dat op geheel Java voornamelijk de zwarte thee wordt geteeld. De bewerking van de thee, van het plukken te beginnen, louter door Javanen uitgevoerd, werd mij in haar geheel, duidelijk en omstandig uitgelegd door de jongste dochter van den ritmeester, een meisje van een elftal jaren, aanvallig, frisch en gezond, zoo als men op Java de kinderen alleen in de berglanden kan vinden, alwaar men hun genoegzaam de Europesche gelaatstrekken ziet terug gegeven. Door bijna dagelijksche aanschouwing en bemoeijing had mijne lieve voorkomende cicerone met de gave van opmerking en het gelukkig geheugen, zoo dikwijls den kinderjaren eigen, eene wetenschap van de opvolgende bewerking van het theeblad opgedaan, waarvan de mededeeling, met behulp van rijper oordeel en meer algemeene kennis, voldoende was, om mij een rigtig en vrij volledig denkbeeld dier bewerking te geven.

Nadat ik al wat tot de thee-kultuur in betrekking staat, had opgenomen,

ging het, altijd begeleid door mijne jeugdige cicerone, de Botak op; eene tamelijk vermoeijende wandeling tegen eene sterke glooijing, zwaar met alang-alang (eene hooge wilde grassoort, soms ter lengte van 5 of 6 voet) begroeid, terwijl wij moeite hadden het daar doorheen gebaande pad te kunnen houden. Op zekere hoogte gekomen, werd echter de moeite rijkelijk beloond, door het schoone uitzigt op de beneden zich uitstrekkende landstreek, waarin de theevelden, wier produkt zoo even het voorwerp mijner belangstelling was geweest, zich thans als onbeduidende onopgemerkte incidenten verloren. Weder den berg afgaande, werd langs een omweg de terugwandeling naar huis aangenomen. Hoe betrekkelijk kort ook, leverde zij echter eene afwisseling op van natuurschoonheden, die overal in Europa eene klassieke vermaardheid zouden verwerven. Langs eene brug van boomstammen, met dikke ruwe takken tot leuning, ging het over een ravijn, waarin, diep beneden den wandelaar, een bergstroom met woest geweld zijne wateren voortjoeg. Onwillekeurig dacht ik hierbij aan de beschrijving der zoo dikwerf geroemde duivelsbrug in Zwitserland — of dat tooneel welligt nog een schooner en grootscher gezigt van wilde natuurpracht oplevert dan 't geen ik hier zag?

Na twee dagen lang de gastvrijheid van mevr. HELMRICH op kontributie te hebben gesteld, reisde ik den 13den April 's morgens vroeg weder af. Tot mijn oorspronkelijk reisplan terug komende, was het mij nu te doen, om door den kortsten weg in te slaan, zonder op reeds afgelegde schreden terug te komen, den grooten weg van Pasoeroean naar Malang te bereiken. De zijwegen of paden door het gebergte, die daartoe gevolgd moeten worden, zijn het best aan de inlanders bekend; ik liet het daarom geheel aan mijnen SAHRIEMAN (zoo heette mijn Maleische jongen of bediende) over, om door de koeli's met de bagage belast — menschen van de landstreek zelve — omtrent den geschiktsten weg te worden ingelicht.

De woning aan den Botak verlatende — waarvan de herinnering mij vooreerst nog geheel vervulde — ging het in 't begin een paar palen denzelfden weg terug naar Porong, langs welken ik was gekomen — en toen, door een wending regts af in Z. Oostelijke rigting, (ik had, als altijd op reis, een klein kompasje bij mij) een moeijelijk pad op door het bosch gebaand. Doodelijk eenzaam was de togt langs dit pad; dikwijls bevond ik mij, door de vele wendingen en kronkelingen, die telkens oponthoud voor de koeli's veroorzaakten, van hen en mijn bediende geheel afgescheiden. Alleen zag ik nu en dan een Javaan met een bos hout, dat hij in het woud had gekapt, die door eene wending op mijn pad plotselings zich aan mijn gezigt voordeed, en schijnbaar even verwonderd scheen van op zijne schreden zoo onverwacht een Europeschen reiziger te paard te ontmoeten als mij zijne ontmoeting verrassend was. Ziedaar alles — doch daarentegen werd het indrukwekkende, het plegtige, het tot ernst en nadenken stemmende van de Indische natuur in deze stilte en eenzaamheid met volle teugen genoten. Ook de toonen, anders soms zoo levendig uit de natuur voortgebragt, ontbraken hier; geen fladderen van vogelen, geen gekir van tortelduiven, deed zich

hooren — en het is bekend, dat Indië, met al zijne pracht van glans en kleuren in het gevederde dierenrijk, geen zangvogels oplevert, die in Europa, met zijne overigens veel mindere natuurschoonheid, zoo dikwijls de verrukking zijn van den wandelaar der woudrijke streeken. Nu en dan vernam ik een snel voorbijgaand geritsel, dat mij het opjagen van een hert of wild varken deed vermoeden, en dat den indruk van stilte en eenzaamheid nog vermeerderde — dat was alles wat ik uit het bosch links en regts van mij gewaar werd.

Na een paar uur aldus te hebben afgelegd, was het mij welkom weder in eene levendige en bewoonde wereld over te gaan. Ik was nu op eenen breeden weg gekomen, alleen bruikbaar voor pedaties of karbouw-karren, welke mij langs verscheidene kampongs voerde, waar ik van koeli's verwisselde, en die mij eindelijk omstreeks 11 uur te Kasriet bragt. Daar ik hier weder andere koeli's wilde nemen, hield ik op den weg voor de pasangrahan der plaats stil. Pasangrahan's zijn op Java gebouwen, welke tamelijk wel het denkbeeld terug geven van de karavansera's in de Oostersche landen, als Klein Azië en Perzië — mits in veel beperkter zin van algemeen gebruik genomen, dan in die gewesten, waar geheele karavanen op hun reizen en trekken er een onderkomen in vinden, van waar de naam „karavansera", even als „pasangrahan", eene herberg beteekent. Op Java dienen zij, op plaatsen in de binnenlanden, waar, wegens gebrek aan eene genoegzame Europesche maatschappij, geen logementen kunnen voorhanden zijn, aan de residenten en overige ambtenaren tot onderkomen en tijdelijk verblijf, bij gelegenheid van hunne rondreizen in ambtsbetrekking. Bij uitbreiding wordt aan den partikulieren reiziger het gebruik er van toegestaan, waarvoor hij zich slechts aan den resident of assistent-resident behoeft te wenden onder wiens ressort de pasangrahan valt. Doet men zulks bij tijds alvorens op reis te gaan, dan is door de zorg dier ambtenaren de regent of een inlandsch hoofd der plaats, waar men wil ophouden, ook tijdig gewaarschuwd en voorbereid, om den reiziger met het noodige in de pasangrahan bij te staan; zonder zoodanige voorzorg echter loopt men groot gevaar niet teregt te komen. De gebouwen zijn, al naar het gewigt der plaats, van hout of steen, meer of minder ruim en voor komfort ingerigt. Zooveel mogelijk zijn ze steeds schoon gelegen; op een heuvel, bergafhelling of verheven terrein, bieden ze een ruim overzigt naar buiten, en hebben ze perken met boomen en bloemen in het front. Achter is meestal een tuin, waarin Europesche groenten, als doperwten, wortels, salade enz. worden gekweekt, en die doorgaans eene rivier tot grens heeft. Uit den aard van het omschreven doel der pasangrahan volgt, dat zij het grootste gedeelte van het jaar onbezet is. De zorg voor het onderhoud is geheel aan het plaatselijke inlandsch hoofd overgelaten.

Met eenige verrassing ontwaarde ik daarom, dat de voorgallerij van die te Kasriet, waar ik mij nu vóór bevond, druk bezet was met een gezelschap heeren, die met Indische sans façon hun morgenbittertje gebruikten, onder een levendig en luid gevoerd gesprek, waarvan de toonen

tot mij overkwamen. Met niet minder verrassing had men den Europeschen reiziger te paard opgemerkt, en gezien dat hij zich aan den weg ophield. En weldra had ik een Javaanschen bediende bij mij, met uitnoodiging om bij den „toean kontroleur" te komen. Volgaarne gaf ik daaraan gehoor; ik steeg nu van mijn paard en eenige oogenblikken later was ik midden in het gezelschap, waaronder een der aanwezigen, die zich deed kennen als de heer GOËBEL, kontroleur van Bangil, omtrent mij de vormen van ontvangst, meer gul, los en vrolijk dan statig beleefd, waarnam. Deze inleiding bragt mij dan ook dadelijk met alle de gasten, waaronder de Javaansche regent van de plaats en eenige mindere inlandsche hoofden, op eenen gemeenzamen voet. De heer GOËBEL was juist op eene inspektie-reis voor de kultuur, voornamelijk die der suiker; om de uitgestrektheid zijner kontrôle, de bezigheden der ambsbetrekking met de genoegens van het leven willende vereenigen, had hij zijn oponthoud te Kasriet tot eene gelegenheid van vermaak en uitspanning gemaakt, en daartóe een kring van goede vrienden en bekenden, in de pasangrahan, als in een algemeen „rendez vous" genoodigd. Bij nadere opname der gasten trof ik ook nog een ouden kennis onder hen aan, den heer PIQUÉ, gewezen marine-officier, thans te Pasoeroean de betrekking van havenmeester voor de inlandsche vaartuigen waarnemende. Onder de kennissen, die ik hier maakte, wil ik ook nog noemen den heer WATERLOO, kontroleur bij Pasoeroean, van wien ik naderhand, op ruime en onbeperkte wijze, de Indische gastvrijheid ondervond, met bewijzen van vriendschap en welgemeende hulpvaardigheid, welke immer eene aangename herinnering bij mij zullen nalaten.

Ik was op een uur in het vrolijke gezelschap komen invallen, dat het naar het in Indië zoogenaamde dejeuné toeliep, dikwerf, vooral bij eene gelegenheid als die van het oogenblik, in verscheidenheid en overdaad van spijzen en geregten de rijkste tafel in Europa overtreffende. Weldra was alles in lustige en vrolijke stemming, onder het rondgaan van de milde gaven van Bachus, die dezen gelukkigen toestand nog verhoogden. Een heir van inlandsche jongens der verschillende gasten, te gelijk met jonge vrouwelijke bedienden, tot de ronggings (danseressen) van de plaats behoorende, waren in aanhoudende beweging om de tafel, ten einde den aangezetenen hunne zorgen te wijden. Een zonderling schouwspel zou het voorzeker voor de eerste maal voor den Europeaan zijn geweest, onder zoo vele vrolijke gasten van zijne kleur eenen Javaanschen regent te zien aangezeten, die, zonder iets van de hem eigene bedaardheid, rustige kalmte en waardigheid te verliezen, echter in niets te kennen gaf, dat hij hier niet op zijne plaats was.

Na afloop van den maaltijd, die veel langer aanhield dan mij, pas van eene ernstige ziekte hersteld, welkom was, ging het onder de boomen voor de pasangrahan, waar, onder het rooken van eene Manilla-sigaar, de dansbewegingen van de ronggings, met het gewone accompagnement van de gamelan (Javaansche muziek), werden aanschouwd en genoten. Een en ander is reeds te zeer door beschrijvingen bekend om er lang bij stil te staan; alleen zij hier omtrent de Javaansche muziek

opgemerkt, dat, hoewel algemeen weinig door ons geacht, als niet beantwoordende aan onze denkbeelden van muzikale kompositie, het haar echter geenzins ontbreekt aan een eigenaardig karakter en zachte, welluidende, melancholische harmonie. Muziek toch, even als de poëzij, bevat de uitdrukking van de natuur en de beschaving eener natie. Aan die Javaansche natie nu, zal wel niemand beschaving ontzeggen — getuigen daarvan, behalven hare dichtkunst en letterkunde, hare voortbrengselen in beeldende kunsten. Als naauw verwant met elkander, geeft ook de muziek bij den Javaan de maat zijner beschaving aan; en de uitdrukking — men moge in die muziek niets dan praktijk willen zoeken, en meenen dat ze niet uit theorie afgeleid en op theorie gegrond is, — is toch geheel in harmonie met den kalmen, zachtzinnigen, gedweeën aard van den Javaan, die zich zoo gaarne schikt naar het aangename van het dolce far niente. Wie heeft niet in de stilte van den nacht, wanneer het gemoed gemakkelijker en zuiverder de aandoeningen der zintuigen opvangt, met welgevallen de verwijderde toonen der gamelan gehoord, en ze vol van aangename harmonie gevonden?

In den laten achtermiddag (zonsondergang valt, gelijk men weet, op Java het geheele jaar door ten zes ure in), begaven wij ons allen naar de badkamer, om het verkwikkende en opwekkende van een koud bad te genieten, in Indië als eene levensvoorwaarde te beschouwen, zonder dagelijksch gebruik waarvan men geene aanhoudende gezondheid kan hebben. De badkamer was hier eene tamelijk ruime, gesloten houten loots, waarin eene vierkante gemetselde steenen kom het noodige water bevatte, voor een gedeelte diep genoeg om naar verkiezing te zwemmen; het was eene zwemschool in het klein.

De heer GOËBEL, die mijne reis op eene voor mij onweerstaanbare wijze had gestremd, door mij voor den geheelen dag tot zijnen gast te maken, bood mij ook, buiten alle verwachting, de herstelling dier onwillekeurige ophouding aan, door mij voor 's anderen daags 's morgens eene plaats nevens hem in zijn rijtuig aan te bieden, 't welk hem, om zijne inspektie-reis te vervolgen, voor een gedeelte op denzelfden weg zou voeren, dien ik vooreerst, om mijnen togt voort te zetten, had af te leggen. 's Morgens ten zes ure vertrekkende, zou ik dan met den heer GOËBEL tot (zoo ik mij wel herinner) de dessa of kampong Tjetak kunnen mederijden. Dankbaar nam ik de aanbieding aan, die den verloren tijd zou herstellen; daarom gaf ik den noodigen last aan mijnen SAHRIEMAN, om vroegtijdig met mijn paard en ambulance vooruit te gaan en mij te Tjetak in te wachten.

Na eenen nacht, voor mij zwaar vermoeide in een diepe rust doorgebragt, zag de vroege morgen voor het laatst alle de gasten der pasangrahan aan de vrolijke, rijk voorziene ontbijttafel vereenigd. Voor den Europeaan, nog nieuwling in de Indische gewoonten, zou hier weder stof zijn geweest tot bevreemding en verwondering. Behalven thee, koffij, brood met boter, eijeren, vleesch enz. vond men hier ook op inlandsche wijze: rijst (nassi) als gewoonlijk gekookt, of in den vorm van gogo's, katoepat enz., met de gewone toebereiding van specerijen, waarvan de sambal (Spaansche peper)

boven aan en de gewone toespijzen als sotté, dingding, ajam-pangang, en voorts kwé-kwé of inlandsch gebak. Daar de regent, met nog eenige inlandsche hoofden, deel namen aan het ontbijt, 't welk het afscheidsmaal aan den kontroleur, in de volle uitoefening zijner ambtsbetrekking, zou zijn, zoo moesten hier de eischen der Javaansche zoowel als der Europesche gebruikers gelijkelijk hunne voldoening kunnen vinden. Menig Europeaan echter, na jaren verblijf in de kolonie, vooral de in Indië geborene, wordt zoo Javaansch, dat hij somwijlen bij voorkeur zich tot de spijzen van het land bepaalt, en zoo deed ik bij voorbeeld met genoegen mijn ontbijt met ketoepat en ajam-pangang.

Van korten duur was het ontbijt, als alle verrigtingen die onmiddellijk eene afreis vooraf gaan. In haast, doch daarom misschien te hartelijker, nam men van elkander afscheid; den goeden, waardigen regent riep iedereen het vaarwel toe, en weldra had het rijtuig van den heer GOËBEL, door vier fiksche paarden getrokken, ons uit het gezigt van Kasriet gevoerd en in oostelijke rigting naar Tjetak gebragt, waar werd opgehouden. Ik verliet hier, onder spoedig geuite dankbetuigingen tot vaarwel voor goed, aan mijnen zoo door en door gastvrijen gastheer, het rijtuig, 't welk hem op zijnen weg verder voerde; terwijl ik, volgens genomen maatregelen, mijnen SAHRIEMAN met bagage en paard op zijnen post vindende, dit besteeg om weder eenzaam mijne reis te vervolgen.

Schoon was hier op nieuw mijn weg, hoewel in geen vergelijking te brengen met den reeds beschrevenen naar Pasoeroean, en verre van als deze een heerlijke timarinde-laan op te leveren. Slechts nu en dan bood hij het zoekende oog eenige boomen aan. Een dezer boomen trok echter bijzonder mijne aandacht — ik geloof dat het de wilde manga was — door het ongelooflijke aantal kalong's (groote vleedermuizen van drie tot vier voet lengte), welke als op elkander aan de takken hingen. Tevens zag men dit gedierte, bij daglicht in zijne volle afzigtelijkheid, om den boom in eene aanhoudende beweging, zich bepalende tot het rondvliegen in korte kringen, met eene regelmatige, naauwelijks hoorbare en als doodsche vlugt; slechts kortstondig werd de boom verlaten om de oude stelling, hangende aan de takken, weder te gaan innemen. Het was een akelig tooneel van gewiemel, gekriel en gekras, eene helsche geestenwereld den Tartarus waardig.

Het doel, werwaarts de weg, op het oogenblik door mij gevolgd, mij moest leiden, was het bereiken van den grooten weg van Pasoeroean naar Malang, waarop ik ter hoogte van Protting moest uitkomen. Zoo als het veelal reizenden gaat, was ik veel langer dan ik mij voorgesteld had tot hiertoe reeds van paal tot paal voortgereden, en dat onder eene drukkende hitte, waartegen ik te vergeefs eene weldadige lommer hoopte aan te treffen. A la guerre, comme à la guerre! Gisteren had ik met al de komfort van het weelderige leven aan eene tafel deel genomen, rijk voorzien van gasten en spijzen, heden achtte ik mij gelukkig aan de eerste geschikte warong op mijnen weg te kunnen ophouden, en, met inlanders aangezeten, denzelfden maaltijd te doen als zij, vermeerderd met eenige mijner provi-

sien. Eindelijk kreeg ik, omstreeks 3 ure 's middags, voor mij uit een rood pannen dak in 't zigt, het post-station aanduidende van Protting *), eene armzalige plaats, buiten de woning van het inlandsche hoofd, de bukkel †), en nog eenige weinige en slechte huizen van bamboe, niets opleverende dat eene welvarende dessa of kampong kenteekent. Als in harmonie met het karakter van dit land was het voorkomen van den bukkel, bij wien ik genookzaakt was hulp en tegemoetkoming te vragen, tot het verkrijgen van nieuwe koeli's en een paard voor mijn bediende; want daarmede wilde ik nog heden tot Lawang op den weg naar Malang de reis voortzetten; van het eerst bij mij opgekomen denkbeeld om te Protting te blijven overnachten, zag ik nu onmiddellijk af.

De geheele wereld door heeft de natuur, op het gelaat van den mensch, hij zij Europeaan of Javaan, in onloochenbare trekken, het voorheerschende van zijn verborgen aard en karakter afgedrukt. Dit moest ik ook hier ondervinden. Uit de lage, gemeene en brutale physionomie van mijnen bukkel, begreep ik een man voor mij te hebben, die gewoon was zijne dienstvaardigheid, onverschillig of het tot de verpligting zijner ambtsbetrekking al of niet behoorde, af te meten naar het uitwendig vertoon van gewigt van den reiziger, die deze dienstvaardigheid inriep. Voor den resident met den gouden paijong, uit zijn rijtuig met 4 paarden stijgende, zou hij als voor een halven God in het stof zijn gekropen; den eenvoudigen reiziger met luttele ambulance, die zich, vermoeid en afgemat, gezeten op een paard dat het op 't oogenblik niet veel beter ging, aan hem vertoonde, behandelde hij met onverschilligheid, met minachting, ja met smaad. Ik dacht hierbij aan MUNGO PARK in de binnenlanden van Afrika, nu door de mooren onbarmhartig afgewezen, dan weder weldadig opgenomen en voortgeholpen. Van afwijzen kon hier echter niet wel de rede zijn. Ik was en bleef als officier een gouvernementsdienaar, dien men toch eenigzins had te ontzien; doch niet dan na lang harrewarren, haarkloven en twisten werd ik door mijn Cerberus van een bukkel in mijn verder reizen voortgeholpen.

Mismoedig en verdrietig verliet ik Protting; ook de slechte toestand van den weg kwam, onder eene brandende werking der zon, mijne onaangename stemming nog verhoogen. Elke schrede van mijn vermoeid paard, dat zich meer voortsleepte dan behoorlijk stapte, deed mij in eene

*) Bij dezen naam „Protting" stuit men, als zoo dikwijls, op de bijna onverklaarbare uiteenloopendheid van benamingen op Java. Op de kaart van den heer V. D. VELDEN van dit eiland heet het „Protjong"; op die van den heer LECLERCQ, „Protton"; dikwerf wordt ook geschreven „Brotton". Ook is de plaats wel bekend onder den naam van „Alkmaar", door ik weet niet welken Europeaan, en in welken tijd, aan haar gegeven. Waarschijnlijk was deze hier eenmaal gevestigd en wilde hij misschien zijne geboorteplaats gedachtig zijn. Van dit „Alkmaar" nu maken de Inlanders, volgens hunne wijze van onze woorden terug te geven, „Lockemar". — Ziedaar dus keuze voor dezelfde plaats tusschen vijf namen — als Protjong, Protton, Brotton, Alkmaar en Lockemar!

†) Ik schrijf hier weder een titel volgens de benaming en uitspraak der gemeenzame Maleische taal. In het artikel van den heer CORNETS DE GROOT, *T. v. N. Indië* Febr. 1853, heb ik den titel niet aangetroffen; ook uit geen ander werk is hij mij bekend. Indien ik volgens mijne gemaakte opmerkingen eene oordeelvelling mag uitbrengen, zou ik in den bukkel eene overeenkomstige inlandsche ambtsbetrekking met die van wedana, doch met minder gezagsuitbreiding, willen zoeken.

aanhoudende digte stofwolk voortbewegen. Geen denkbeeld van lommer in deze woestijn, die den vorm van eenen zoogenaamden postweg had, doch eigenlijk uit talrijke hoopen kiezelsteen bestond, onordelijk hier en daar verspreid, die waarschijnlijk sints lang reeds aan hunne bestemming hadden moeten beantwoorden, om den slechten toestand van den weg te verbeteren. Alles droeg de kenteekenen der verwijdering van een middenpunt van Europeesch gezag, gerugsteund door onverschillige pligtsbetrachting van een plaatselijk inlandsch hoofd, waarin ik hier natuurlijk mijnen Prottingschen bukkel moest herkennen. De herinnering van dat ellendige wezen vervulde mijn gemoed met bitterheid. Ik gaf mij aan overdenkingen en mijmeringen, als aan eenen onweerstaanbaren storm, geheel over. Welke gedachten en gevoelens hielden toen al niet mijn hoofd en gemoed bezig! Ik ergerde mij over de ongelijkmatige bedeeling van den militairen stand, geheel buiten alle evenredigheid met de zoo bevoorregte civiele ambtenaarsklasse in Indië, die mij thans, als kapitein, een waar beeld deed zijn van een „chevalier de la triste figure"; terwijl mij elk jong kontroleur van de minste klasse, sedert nog niet vele jaren de schoolbanken ontwassen, of die het moederland welligt verlaten heeft, omdat aldaar de kans van iets te kunnen worden was verkeken (ik spreek van 1846), zoo niet in een rijtuig met 4 paarden, ten minsten in eene bendy met 2 goede rossen, op zijn gemak gezeten en behoorlijk tegen de zon beschut, in snelle en triompherende vaart zou zijn voorbij gesneld. Ik wenschte den almagtigen heer resident slechts voor eene enkele maal in hetzelfde geval, als op dit oogenblik het mijne was, om den bukkel eene onmiddellijke ontzetting van zijn ambt te zien ondergaan, die alsdan niet dan ten volle gebillijkt zou worden geacht, en om den weg van Protting naar Malang gelijk te zien worden aan dien van Soerabaja naar Pasoeroean. Bij de bedenking, dat Protting in geval van marschen eene etappe-plaats was, beklaagde ik den armen soldaat, die, op zijne moeijelijke marsch, afgemat en uitgeput door de hitte, bij den ongastvrijen bukkel zijne inkwartiering moest vinden. Ik nam mij voor, na afgeloopen reis en bij terugkomst in het garnizoen, mijne billijke klagten bij het gouvernement in te dienen over de ondergane slechte bejegening te Protting ..... doch ..... ik vergat op dat oogenblik, dat ik in Indië was, waar men nimmer de schoone en ware grondstelling: „volg den eersten indruk, want die is de beste," kan te pas brengen. Men zou slechts met een medelijdend glimlagchen de klagt van den eenvoudigen, nog jeugdigen kapitein hebben ontvangen, zonder zich zelfs te verwaardigen hem te antwoorden; tenzij men misschien kon goedvinden, hem te herinneren, zich voortaan niet met zaken te bemoeijen zoo oneindig ver buiten zijn werkkring vallende. Toen dan ook naderhand Protting met zijn bukkel tot de bijna vergeten herinneringen behoorde, dacht ik er wijsselijk niet eens aan, tot zulk een onbedachten stap over te gaan als het indienen van een billijke klagt.

Hoe meer ik Lawang naderde, des te beter werd de weg en des te meer bragt mij dit in de gewone plooi mijner gemoedsbestemming terug. Ik

begon Protting, den bukkel, den slechten weg, residenten, kontroleurs enz. te vergeten, om mij met niets anders meer bezig te houden dan met Lawang, dat ik naderde, en met zijn inlandsch hoofd, ook een bukkel, bij wien ik gastvrije opname zou gaan vragen. Door een officier van het garnizoen te Soerabaja, een goed vriend en kameraad, was ik omtrent de hoedanigheden van dien bukkel als gastheer ingelicht geworden. Op eene zelfde reis als ik nu deed, had hij zijnen intrek bij hem genomen, en in de onbepaaldste loftuitingen over de ondergane bejegening had hij zich altijd bij mij uitgelaten. Onder zulke overdenkingen, alle vermoeijenis en afmatting, zoo moreel als phijsiek, vergetende, kwam ik bij den bukkel van Lawang aan.

Het gebouw of de verschillende gebouwen, de woning van een inlandsch hoofd uitmakende, zijn doorgaans begrepen binnen eenen grooten vierkanten omtrek, door eene bamboezen pager bepaald, waarvan de binnenruimte het erf uitmaakt. Dit bevat behalve de woning, waarbij altijd de noodige stalling is, veelal nog een tuin, in allen gevalle boomen met de zoo noodige lommer en daar onder altijd zeker de pisangboom, dien men overal in Indië aantreft. Na nu een gedeelte van het erf te zijn opgegaan, heeft men de woning voor zich, geheel van bamboe opgetrokken en met atap gedekt. Voor deze woning had de bukkel van Lawang nog eene ruime pondoppo (een langwerpig, ruim atappen afdak, op houten stijlen steunende), en daar achter en er van afgescheiden, een achterhuis, waarin hij eigenlijk met zijn huisgezin woonde. De eerste en voorste woning, welke ik hier het voorhuis wil noemen, is het gedeelte, door genoegzame lokaliteit daarvoor zeer geschikt, dat het logies oplevert voor den intrekkenden reiziger. Tot mijn innig genoegen ondervond ik, dat de bukkel volkomen beantwoordde aan het denkbeeld dat ik van hem mij had gevormd. Hoewel op tamelijk ongelegen tijd — het liep naar het vallen van den avond — bij hem invallende, was de ontvangst hupsch en verpligtend en de goedheid des harten kenteekenende, welke geen uur van dag of nacht kent. Op de beweging, niet vrij van eenig rumoer, welke mijn oprijden van het erf, met mijnen SAHRIEMAN, ook te paard gezeten en gevolgd door de twee afdeelingen koelis, natuurlijk vergezelde, was de bukkel mij in zijn voorhuis reeds te gemoet gekomen, waar hij, wachtende dat ik afgestegen was, mij met de kalme, waardige beleefdheid ontving, welke menig Javaansch hoofd, met geene andere beschaving dan die van een regtschapen gemoed en een natuurlijk verstand en gevoel van kieschheid, voordeelig onderscheidt van den Europeschen hoveling, die dikwijls, met de verfijnde manieren zijner zoo ten onregte genoemde beschaving, slechts verwaand is en lomp en hoonend, daar waar hij zich verbeeldt het hoogste toonbeeld te zijn van goede manieren. Dadelijk waren mij de noodige vertrekken aangewezen, een tot slaapkamer, een ander tot berging mijner ambulance — of liever het geheele voorhuis werd mij te kennen gegeven tot mijne volkomene beschikking te staan; mijn paard was behoorlijk op stal verzorgd; mijnen bediende werd eene lokaliteit tot nachtverblijf aangewezen, 't geen overi-

gens eene volstrekt overtollige woning was, want waar in Indië de heer in een vertrek slaapt, vindt zijn inlandsche bediende, op een matje op den grond voor de deur er van uitgestrekt, een nachtleger even voldoende voor hem als het zachtste dons voor den verwijfden rijkaard.

Met den bukkel waren mij tevens twee zijner kinderen te gekomen gekomen, een paar frissche aanvallige Javaansche knapen van acht en tien jaren. Aanvankelijk beschouwden zij mij met de gewone beschroomdheid, Javaanschen kinderen eigen tegen over den Toean Wolanda (Hollandschen heer), eene beschroomdheid welke echter, na opname en schatting van den vreemden bezoeker, met het natuurlijke en juiste instinkt der kinderjaren spoedig in eene gepaste en onbezorgde vrijmoedigheid overging, die mij al dadelijk op den voet van een ouden vriend en bekende met hen stelde. Kinderen, tot welken landaard en welke kleur ook behoorende, zijn overal dezelfde — zij stellen ons den mensch voor, nog in 't bezit der oorspronkelijke goede hoedanigheden van hart en gemoed, voor dat, in meer gevorderden leeftijd, de aanraking met de verdorven maatschappij die hoedanigheden voor een gedeelte heeft kunnen verdringen, voor een gedeelte geheel uitdrijven. Op eenige vriendelijke toespraak was het kinderderlijke vertrouwen, onder verdwijning van alle bedeesdheid en beschroomdheid, met al zijne natuurlijke regten onbeperkt ingetreden. Met gespannen aandacht werd elk voorwerp bekeken. Vooral mijne twee jagtgeweren met toebehoorende uitrusting maakten de verrukking gaande; zij moesten aangeraakt, bevoeld en betast worden; de proef van het doen ontbranden van een slaghoedje, waarbij elk der knapen op zijne beurt het geweer in handen kreeg, voerde de verrukking ten hoogsten top. Men zou zich echter zeer vergissen, wanneer men zich hier dezelfde uitdrukking dier verrukking wilde voorstellen, als zoo algemeen bij onze jeugd zich doet kennen. Niets van die overspanning, welke zich bij deze door gejoel, roepen, schreeuwen, ongeduldig stampvoeten enz. zou openbaren; doch in de plaats daarvan stilte, diepe verrukking en vervoering, meer te lezen in houding, gelaat en blik, zoo uitdrukkingsvol door het heldere, zwarte levendige oog, dan door uitgelaten gebaardenspel kenbaar. Bij beide kinderen van zoo verschillenden aard is het gemoed op dezelfde wijze diep en levendig aangedaan, maar volgens dien verschillenden aard is ook de uitdrukking verschillend.

Op mijn te kennen gegeven verlangen, had de bukkel er de noodige order op gesteld, om mij een ligt avondmaal, geheel volgens de inlandsche spijsbereiding, voor te dienen, waarbij ik van uit mijnen provisie-voorraad het gebruik van een kop sterke thee voegde, iets waaraan ik boven al het andere behoefte had, afgemat en overspannen zenuwachtig als ik mij gevoelde, ten gevolge van twaalf uren beweging, bijna zonder tusschenpoozen. Onder het nuttigen van het in mijnen toestand zoo weldadige aftreksel, waarbij mijn gastheer op mijne uitnoodiging mij gezelschap hield, vroeg ik hem naar zijne vrouw, wel wetende, dat de Javaan bijzonder gevoelig is aan zoodanig blijk van oplettendheid en belangstelling. In 't voorbijgaan zij

gezegd, dat hij slechts éne vrouw had, een niet zoo zeldzaam geval bij Javaansche hoofden, als men bij de wettelijk toegestane veelwijverij zou denken. Zij was sedert eenigen tijd aan koortsen sukkelende, waarvan de doekons (Javaansche doctors) haar maar niet wisten af te helpen. Zij was nu, na voor een paar uren „demam panas" (de heete koorts) te hebben gehad, tot den altijd daarop volgenden kouden toestand gekomen, vergezeld van eene drooge huid; zonder dat ook de zorgvuldigste inwikkeling haar de natuurlijke warmte kon terug geven. Met den goeden dunk van onze meerdere kennis in alle zaken, den Javaan zoo eigen, vroeg hij mij om raad. Dit was nu voorzeker een moeijelijk geval voor mij, geheel oningewijde in het vak van HYPOCRATES — nogthans, op grond van eigen ondervinding en van kennis van algemeene hygiëne grondregels, welke men al zoo ligt opdoet, wanneer men zelf veel met ziekten heeft te kampen gehad, durfde ik begrijpen, dat gestremde uitwaseming, als in zoo vele ziektetoestanden van den mensch, hier een gewigtige rol speelde. Dien overeenkomstig waagde ik het, der zieke het gebruik aan te bevelen van eene portie warme thee, waarin eenige wijn en specerijen, om daarop, wel in dekens gewikkeld, de natuurlijk te volgen uitwaseming af te wachten. Trof het middel geen baat in het aanbrengen van genezing, ik durfde ten minste met vertrouwen er op rekenen, dat het schadeloos zou zijn. 's Anderen daags 's morgens had ik het wezenlijk genoegen tot mijne aangename verrassing te vernemen, dat, ten gevolge eener rijkelijk doorgekomen uitwaseming, de toestand van de patient werkelijk eene blijkbare verandering ten beste had ondergaan; en toen ik drie weken later weder door Lawang kwam, behoorde, in het gevoel der geheel terug gekeerde gezondheid, de gewezen langdurige koortsachtige toestand reeds tot de gebeurde en vergeten zaken. — Ik zie hier menigeen spottend lagchen, bij het denkbeeld van de aanmatiging, welke hij mij zal willen toeschrijven, van den geneesheer te hebben uitgehangen — doch wanneer men bedenkt, dat de groote HUFELAND de stelling op den voorgrond zette, dat niet de medicijnen of de geneesmiddelen de genezing bewerken, maar slechts de poging der natuur in dezen te gemoet komen, is het dan zoo verwonderlijk, dat een eenvoudig middel, eene gestremde uitwaseming weder herstellende, ook de ziekte genas, als het gevolg of produkt dier stremming te beschouwen?

Op uitnoodiging en dringend aanhouden van mijnen minzamen en voorkomenden gastheer, besloot ik, in stede van met den aangebroken dageraad mijne reis naar Malang nog een 12 palen ver te vervolgen, den voormiddag te Lawang te blijven doorbrengen. De bukkel, een liefhebber van de jagt en, zoo als mij naderhand moest blijken, een goed schutter, had mij zoo veel verteld van den rijkdom aan wild in de omstreken, die mij de keuze liet tusschen boschkippen, wilde paauwen of gindams (een kleiner soort), dat ik dadelijk besloten was mijn geluk op een of ander te gaan beproeven. Doch — les affaires avant les plaisirs! — bij tijds viel mij nog in, dat ik een brief had te schrijven aan den Assistent-Resident van Malang, den heer SMITH, om hem mijn overkomen naar derwaarts te be-

rigten, met het vereischte beleefdheids-verzoek, om hulp en tegemoetkoming in mijn voornemen van mijnen intrek in de pasangrahan der plaats te nemen. Ik kende den heer SMITH niet, had hem nimmer gezien — doch des te meer van hem hooren spreken, en hem daaruit als een van die kleingeestige menschen leeren kennen, die, met bekrompen en beperkte denkbeelden, hun gedrag omtrent een fatsoenlijk man afmeten, niet naar zijne innerlijke gehalte, maar naar de uiterlijke vormen door hem in acht genomen van 't geen hij als schuldig en pligtmatig ceremoniëel beschouwde. Om dus niet den kans te loopen, Malang als een vreemdeling binnen te komen, wien geene gastvrije opname kon ten deel vallen, wondde ik mij vooraf in een brief, met algemeene beleefde bewoordingen, tot den heer SMITH, voor mij, in zijne betrekking van Assistent Resident, de almagt! Men denke hier geenzins aan overdrijving — ik heb slechts naar waarheid een denkbeeld willen geven van toestanden in Nederlandsch Indië, als het noodwendig en onvermijdelijk gevolg van het autokratisch beheer en wettenstelsel, die geheel het beschikkend gezag in de civiele ambtenaarsklasse vereenigt. Het behoeft wel geen betoog, tot welke lijnregt tegenovergestelde uitkomsten zulk een stelsel kan leiden — zij zijn goed of slecht naar de tegenovergestelde eigenschappen van hem die als het werktuig der autokratische gezagsuitoefening optreedt.

(Wordt vervolgd.)

MAASTRICHT,
Maart 1853.

P. DE CHATELEUX,
Gepens. Kapitein der Ned. Ind. artillerie.

Bijdragen tot de kennis van de wetten en instellingen der Chinezen in Nederlandsch Indië.

Men zegt, dat de inlanders en de met hen gelijk gestelde personen, als Arabieren, Mooren, Chinezen enz., in Nederlandsch Indië over het algemeen worden gelaten onder hunne eigene wetten. Nog onlangs schreef de Minister van Koloniën: „Behoudens de gevallen, in welke inlanders, of met dezen gelijk gestelde personen, zich vrijwillig hebben onderworpen aan de Europesche bepalingen betrekkelijk het burgerlijk en het handelsregt (welke onderwerping geschiedt bij acte), of waarin zoodanige of andere wettelijke bepalingen op hen zijn toepasselijk verklaard, zijn ten aanzien van die personen van kracht en worden door den inlandschen regter toegepast hunne godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken, voor zoo verre die niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en regtvaardigheid. Naar die wetten, instellingen en gebruiken wordt ook door den Europeschen regter gevonnisd in zaken der aan zijne uitspraak onderworpen inlandsche hoofden, en bij de kennisneming in hooger beroep van door inlandsche regterlijke kollegiën in burgerlijke zaken gedane uitspraken" *).

Het beginsel, dat in deze regelen is uitgedrukt, moet, dunkt mij, in de praktijk dikwijls op zeer vele moeijelijkheden stuiten. „De inlandsche regter moet de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken toepassen" — maar dan is het toch wel een eerste vereischte, dat hij ze goed kent en verstaat. „Naar die zelfde wetten, instellingen en gebruiken wordt ook door den Europeschen regter gevonnisd" — maar hoe is het mogelijk, indien hij ze niet vooraf bestudeerd heeft. En nu is er van alle Indische wetenschappen geene zoo verwaarloosd, als juist deze. Aan geschiedenis, taalkunde, aardrijkskunde, aan bijna elken tak van kennis is meer gedaan, dan aan het inlandsche regt. Eerst in de laatste jaren heeft men zich op de studie van het Mohamedaansche regt, gelijk het in den Indischen Archipel van kracht is, met zijne tallooze afwijkingen en accommodaties naar de oude Hindoe-instellingen, beginnen toe te leggen — maar toch gelooven wij niemand onregt te doen, als wij het er voor houden, dat zeer weinige ambtenaren, wier werkkring hen er toe roept, met de voorschriften en bepalingen van dat regt bekend zijn. En 't kan hun inderdaad niet tot een verwijt strekken, want het Gouvernement heeft eerst in den laatsten tijd eene enkele gelegenheid geopend, om zich in die wetenschap te oefenen. Aan de akademie te Delft heeft het een leerstoel geplaatst voor het Moha-

*) Zie het *Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over* 1849, blz. 38.

medaansche regt; maar, hoe voortreffelijk dat onderwijs ook moge wezen, toch betwijfelen wij, of binnen kort de lichtstralen, die van daar uitgaan, op Java in de praktijk hare krachtige werking zullen doen gevoelen.

Maar, zult gij zeggen, indien er voor 't erlangen van onderwijs geen gelegenheid was en de regters in het regt dat ze moesten uitspreken, zich niet hadden geoefend, hoe was het dan mogelijk, dat plaats vond 't geen de minister in zijn verslag berigt? Wat de Mohamedanen betreft kan ik u deze vraag beantwoorden. In het Staatsblad van Nederlandsch Indië voor 1828 is, onder n°. 55, een besluit te vinden, waarbij bepalingen zijn opgenomen omtrent de successiën ab intestato, onder den titel van *Compendium der voornaamste civile wetten en gewoonten, waarnaar de Mahomedanen zich in het decideren der onder hen opkomende verschillen reguleren, ten opzigte van de successiën, erf- en besterfenissen, alsmede hunne huwelijken en echtscheidingen, bijeenverzameld uit het Mahomedaansch wetboek, volgens de opgave der priesters en inlandsche hoofden, om onderhouden te worden daar en zoo het behoort. Eerste titel. Betreffende het punt van successie, mitsgaders alle verdere erfenissen en besterfenissen.*

Gelijk dit opschrift reeds aanduidt, handelt het alleen over nalatenschappen, en is het uit den mond van priesters en inlandsche hoofden opgeteekend. De oorsprong van dit stuk is ons bekend. Den raad van Indië extraordinair REINIER DE KLERK, dezelfde die later den Gouverneur-Generaal VAN RIEMSDIJK in die hooge waardigheid is opgevolgd, was door den Gouverneur-Generaal JACOB MOSSEL in rade opgedragen, om dit werk te vervaardigen. Hij werd daarin bijgestaan door den sekretaris van heeren Schepenen van Batavia, den opperkoopman PIETER HAKSTEEN, die met behulp van de priesters en inlandsche hoofden, die hij kon raadplegen, onder het opgegeven opschrift, een compendium van civile wetten en gewoonten der Mahomedanen vervaardigde, dat uit onderscheiden titels bestond, waarvan echter slechts de eerste in het Staatsblad is opgenomen. Ziedaar de bron, waaruit de Europesche regter thans nog zijne wetenschap moet putten.

Maar ten opzigte der Chinezen ziet het er nog erger uit. Ook zij behooren onder de natiën, waarvan de minister in zijn verslag gewag maakt; ook naar hunne wetten, gebruiken en instellingen moet de Europesche regter vonnissen in zaken, aan zijne uitspraak onderworpen. En niet alleen de regter, maar nog andere kollegiën van veel gewigt moeten die wetten en gebruiken kennen, om aan hunne roeping te beantwoorden; wij bedoelen het kollegie van boedelmeesteren te Batavia, en de weeskamers te Samarang en Soerabaja. Ze zijn belast: met bemoeijenissen in alle boedels bij overlijden; met het beheer over alle onbeheerde nalatenschappen, solvent of insolvent; met de toeziende voogdij over alle onder kuratele gestelde personen; met het beheer der goederen en belangen van vertrokken personen, die geene volmagt tot het waarnemen hunner zaken of orde op het beheer daarvan gesteld hebben, om, wanneer het noodig is, geheel of gedeeltelijk daarin te voorzien; met de kuratele over faillite boedels; met de toeziende voogdij in alle voogdijen; met de behartiging der belangen van

minderjarigen in 't algemeen. 't Ligt niet alleen in het beginsel, door den Minister vooropgezet, maar het is bovendien door hem in het zelfde staatsstuk uitdrukkelijk verklaard, dat ook in deze bemoeijingen „omtrent de niet-Europeanen de eigen wetten hunner landaarden worden in acht genomen" *). Ook de Chinezen behooren hieronder (de eigenlijke inlandsche bevolking zelve, de Javanen, zijn er van uitgesloten); maar nu ontbreekt ook zelfs de geringste aanwijzing, welke die wetten zijn. Ik moet verklaren, dat ik niet begrijp, hoe deze instellingen werken. Er hebben onder de leden ook Chinezen in het kollegie van boedelmeesteren te Batavia zitting, maar 't zou, dunkt mij, zeer gevaarlijk zijn, indien men aan die leden de geheele regeling van alle Chinesche zaken en boedels overliet. Men heeft mij verhaald, dat eigenlijk, in weerwil van de Ministeriële verzekering in het verslag, de wetten der Chinezen niet werden in acht genomen. Als er b. v. een testament in een Chinesche nalatenschap werd gevonden, dan werd het opgevolgd, hoedanig ook de inhoud mogt wezen; maar was er geen testament, dan had de successie plaats volgens onze Europesche wetten. Maar in dat geval, zou op het stelsel, dat volgens den minister van Koloniën in Indië wordt gehuldigd, een geweldige inbreuk worden gemaakt.

Ik geloof, dat in dezen stand van zaken elke bijdrage, die strekken kan om de wetten en gebruiken der Chinezen in den Archipel te leeren kennen, nuttig kan wezen. Onze voorouders hebben, met de geringe middelen waarover ze konden beschikken, althans gepoogd eenig licht te verkrijgen bij de vervulling der gewigtige taak, die ook in dit opzigt op de schouders der regering rust. Het was dezelfde raad van Indië REINIER DE KLERK, bijgestaan door den sekretaris van heeren Schepenen van Batavia, PIETER HAKSTEEN, die, daartoe in kommissie benoemd, ook van het Chinesche regt een soort van compendium vervaardigde, en aan den Gouverneur-Generaal JACOB MOSSEL in rade aanbood. Uit een extrakt uit de *Generale Resolutien des kasteels Batavia, genomen in rade van Indië den* 22 *Mei* 1761, blijkt, dat deze kommissie den 24 Februarij 1756 aan DE KLERK was opgedragen, en dat het voornamelijk de toenmalige kapitein der Chinezen te Batavia OEI TJILAUW was geweest, door wiens inlichtingen men deze wetten had zamengesteld. In die zelfde resolutie wordt bepaald, dat, „onder dankbetuiging aan den heer DE KLERK voor de in dezen genomen moeite, de gemelde wetten in copia autentiek aan de kollegiën van justitie en boedelmeesteren tot spekulatie zouden worden afgegeven."

Het is deze arbied, dien wij in in de eerste plaats, als eene bijdrage tot de kennis van de wetten en instellingen der Chinezen in Nederlandsch Indië, zullen laten volgen. Vóór alles echter deelen wij eenige beschouwingen mede, die de heer DE KLERK aan die wetten liet voorafgaan.

I.

Beschouwingen over de Chinesche wetten van Reinier de Klerk.

Ik zal hier de voornaamste wetten citeren, in China praktikabel, volgens

*) Zie het boven aangehaald *Verslag* enz. blz. 59.

het aangeteekende bij verschillende reizigers en missionarissen, die in dat rijk hebben omgezworven, en die 't met elkander genoegzaam eens zijn, dat iedere provincie in dat uitgestrekte en magtige rijk haren onderkoning, hoven en overheden heeft, gelijk aan den hoofdzetel te Peking. Ze zijn allen gewettigd ter handhaving van de goede orde en ter oefening van het regt, behalve in zaken van uiterste en hoogste aangelegenheid, die gemeenlijk ter beslissing aan een hooger hof worden overgelaten, inzonderheid doodvonnissen, welke zeer zelden worden geëxecuteerd zonder de approbatie van den Keizer. Deze is de hoogste eindbeslissing van alle aangelegen kwestiën en kapitale delicten, die in scriptis of bij supplicatie voor hem worden gebragt, maar gemeenlijk worden gedecideerd volgens advis van een corps hooge ambtenaren. Die ambtenaren echter verdraaijen de zaken veeltijds zoodanig, dat er zelden goed regt wordt gedaan. Wordt dit evenwel door den monarch te eeniger tijd ontdekt, zoo wordt het, naar mate van de gepleegde trouwloosheid, ten strengste gestraft.

Onder de bekende wetten, die in de eene provincie meer invloed hebben dan in de andere, vindt men in de eerste plaats de pligt der kinderen tot de ouders; want niets eischt de wet strenger dan de onderdanigheid en gehoorzaamheid aan dezen. Men kan wel zeggen, dat er geen wet zuiverder onderhouden wordt, denkelijk om 't ontzaggelijk vermogen van den vader, die, over een zoon klagende, geen of slechts 't geringste bewijs noodig heeft tot verificatie van zijne gezegden. De zoon wordt, op zijne verklaring, ipso facto schuldig verklaard, en ten eerste aan het leven gestraft. Ja, zelfs willen sommigen, dat, als een zoon zich verstout met zijne ouders den spot te drijven, en dit ruchtbaar wordt, 't gansche land tot verbaasdheid overslaat. 't Vonnis, dat de wet voorschrijft, wordt voor den Keizer gebragt, en zoo spoedig mogelijk geëxecuteerd, wordende zoo een misdadiger aan duizend stukken gehouwen en daarna verbrand; zijne huizen of landen worden verwoest en veelal ook de daarnaast staanden, om te dienen tot een eeuwig gedenkteeken van zulk eene bovennatuurlijke gruweldaad. Bovendien zijn er voorbeelden, dat de magistraat mede is afgezet, de gansche buurt gedreigd, met aanbeveling, om zich voor 't vervolg te wachten voor het opvoeden in hare buurt van zulk een helschen deugeniet.

De tweede wet, met betrekking tot de hooge overigheid, vereischt eene allezins diepe onderdanigheid en getrouwheid, als verbeeldende de persoon van den vorst.

De derde wet spreekt van de onderlinge beleefdheden en de achting, die de een den anderen toedragen moet; verbiedende alle onheusche of onvriendelijke bejegeningen, op straffe van stokslagen of naar mate van de beleediging.

De vierde wet handelt over verraad, oproer of muiterijen. Zulk een misdadiger wordt door den beul aan een paal gebonden, zijnde eerst aan 't voorhoofd gevild van boven nederwaarts; dan laat men hem eenigen tijd met het vel over de oogen staan; daarna wordt hij van een gereten, ge-

kerfd en gepijnigd, tot dat de scherpregter, door de langdurige pijnigingen moede wordende, het overschot van het vleesch aan het graauw overgeeft om het aan stukken te scheuren. Indien de misdaad gevolgen schijnt te hebben, worden de kinderen, ook wel 't geheele geslacht van den misdadiger, uitgeroeid of op dezelfde wijze als hij behandeld.

De vijfde wet spreekt van allerlei soorten van moord of doodslag. Als een moordenaar of doodslager daarvan overtuigd is, wordt hij, naar mate van de wreedheid in den moord begaan, ter dood verwezen. Lieden van aanzien worden geworgd, doch 't gemeene volk onthoofd, als wordende dit voor de schandelijkste dood gehouden die er bekend is.

De zesde wet raakt de dieverijen; ze worden veeltijds met stokslagen geboet, inzonderheid als er geen geweld mede gemengd is geweest; zoo men wil, omdat een' Chinees het stelen als aangeboren schijnt.

De zevende wet handelt over overspel. Deze misdaad wordt zelden of nooit met den dood gestraft, ten zij daarmede groot geweld gepleegd was; maar wel, doch zeer zelden, met stokslagen of met een dikke plank om den hals waar 't geval op geschreven staat; zoo wordt dan de dader aan een ieder dagelijks vertoond.

De straffen voor mindere misdaden zijn gewoonlijk stokslagen of knuppelslagen op de billen. Op deze wijze worden zelfs wel eens de mandarijns gedisciplineerd. 't Wordt ook tot geene of eene zeer geringe schande gerekend, schoon zulk een gekastijde gehouden is, voor den magistraat neder te vallen en te bedanken voor de genadige straf, waarvan, indien de scherpregter vooraf niet is omgekocht, één slag genoeg schijnt, om zoo iemand al zijn leven gebrekkig te maken.

De gevangenissen behooren onder de gemeene straffen; de misdadiger moet er voor zijn levensonderhoud in werken.

Dobbelen en spelen is bij de Chinezen scherp verboden; doch men vindt geen hartstogt, die onder deze natie sterker heerscht. Zelfs worden er nu en dan gevonden, die hierin zoo boven mate te werk gaan, dat ze somtijds hunne middelen, vrouwen en kinderen, in een woord alles verspelen.

Voor de regtsgedingen vindt men in gansch China geen advocaten, procureurs of solliciteurs. Een ieder schijnt zijn eigen zaken waar te nemen mondeling of bij eisch in scriptis, 't geen dan door de ambtenaren wordt onderzocht. Als partij gehoord is, wordt het aan den regter ter decisie overgelaten, om daarop vonnis te wijzen. Maar als iemand met beuzelachtige of kwellende zaken opkomt, wordt hij, tot satisfactie van den gedaagde, wel eens met stokslagen beloond, ter voorkoming van nuttelooze proceduren.

II.

Chineesch Regt.

Mannen en Vrouwen en derzelver onderscheid.

Art. 1. De oudste van het mannelijk oir in de familie is altoos de voornaamste, en na hem de volgende oudste zoon, hebbende de directie

over alles. Ongetrouwde vrouwen, hoe bejaard ook, staan onder de magt van de vaders, getrouwd zijnde staan ze onder hare mannen, die er een volkomen gebied over hebben.

Art. 2. Weduwen zijn onder de directie van haar meerderjarigen zoon, of, als deze ontbreekt, onder den oudsten van het mannelijk oir van haar overleden echtgenoot, al is het dat zij weduwen blijven zonder kinderen.

Art. 3. De weduwen mogen geen effecten van den boedel veralieneren dan met voorkennis en toestemming van den oudsten uit het mannelijk oir; want het staat aan des overleden mans vrienden, om een of meer zonen te adopteren, die als dan in de goederen van den overledene gesteld worden.

Art. 4. De getrouwde vrouwen mogen over niets disponeren noch handel drijven; het dependeert alles van den man; tot hare aangebragte juweelen mag hij verkoopen of doorbrengen, schoon 't laatste niet zonder veel debatten en tegenkanting van de vrouw plaats heeft.

Maagschap, wettig of onwettig geboren.

Art. 5. Wettig geborenen zijn kinderen van getrouwde ouders. De oudste zoon, 't zij uit het eerste of tweede huwelijk, heeft het regt boven de anderen. Als uit het eerste en tweede huwelijk mannelijke kinderen ontbreken, komen die van de bijzitten, namelijk hij, die het eerste geboren is.

Art. 6. De kinderen, na 's vaders dood geboren, worden ook voor wettig gerekend, mits de moeder binnen de 10 maanden na 's mans overlijden er van verlost. Daaromtrent hebben geen plegtigheden plaats.

Art. 7. Onwettig geborenen, dat is buiten huwelijk geteelden, worden wel in een minderen graad geconsidereerd dan de wettigen, doch wanneer de laatsten ontbreken treden zij op als hoofden van de familie; en indien er al wettige kinderen zijn, erven de onwettigen toch mede voor een zeker minder gedeelte. Zelfs kunnen dezen tot alle eerambten opklimmen, en wordt de onechte geboorte hun, in geval van getuigenis, niet verweten.

Meerderjarigen en minderjarigen, mondigen en onmondigen.

Art. 8. De mannen worden mondig gerekend met het voltrekken van hun 16de jaar; dan worden ze tot alle ambten geadmitteerd en kan met hen gecontracteerd worden. Doch met de vrouwen heeft zulks geen plaats; dezen zijn altoos onder de eene of de andere voogdij.

Art. 9. Overjarig te zijn wordt hij geoordeeld wiens verstand verminderd is door ouderdom. Dan komt de oudste zoon of naastbestaande hem te hulp.

Art. 10. Minderjarigen of onmondigen zijn zonen beneden de 16 jaren; onder dezen worden ook gerekend allen, die door eenig gebrek, 't zij bij de geboorte of naderhand, als doofstom enz., onbekwaam zijn zich zelven en het hunne te bestieren.

Magt der ouderen over de kinderen.

Art. 11. De kinderen staan onder de magt van den vader, zoo lang hij leeft; maar na zijn dood gaat het gezag over op den oudsten zoon, wanneer hij mondig is.

Art. 12. De jaren om te huwen zijn ongelijk; het wordt aan jongelingen van 16 jaren toegestaan, wanneer zij groot van statuur zijn, doch gemeenlijk eerst omtrent de 20 jaren zoowel van de eene als de andere sekse.

Art. 13. Het mag niet geschieden dan met voorkennis van den vader, die eene partij voor zijn zoon of dochter beschikt, waarmede dezen te vreden moeten zijn, hoe mismaakt en afschuwelijk ze er ook mogt uitzien.

Art. 14. Den vader komt het volle bewind toe over de goederen der kinderen; als zij getrouwd zijn, blijven zij met hunne vrouwen in 's vaders huis, en al hetgeen zij door den handel of ambachten enz. winnen en verdienen, behoort aan den vader of aan de familie en dient tot hun onderhoud.

Huwelijken.

Art. 15. Als een jongeling, wiens ouders nog in leven zijn, met eene jonge dochter, wier ouders mede nog in leven zijn, wil trouwen, zenden de ouders van den jongeling vooraf bij die van de bruid, om te vernemen, van welken stam zij is, dewijl die van een „seeng" of van een „sijn" niet met elkander mogen huwen, omdat men veronderstelt dat dezen uit ééne familie zijn voortgesproten.

Art. 16. Vervolgens is het bij hen eene usantie of wet, dat de jongeling, zoowel de aanzienlijkste als de geringste, zes maal aan zijne aanstaande bruid een bezoek brengt, en haar naar zijn vermogen eenige geschenken aanbiedt, 't zij vrouwenversiersels of ook wel geld, om daarvoor eenige benoodigdheden te koopen; die zes bijeenkomsten worden „diokle" genaamd. Bij de laatste bijeenkomst is het huwelijk gesloten, en komt de bruidegom, vergezeld van muzikale instrumenten, ten huize van de bruid, waar de wederzijdsche familiën vergaderd zijn, haalt de bruid af, en brengt haar ten zijnen huize. Al wat zonder dit ceremonieel geschiedt is, geen wettig huwelijk.

Art. 17. Zelden brengt de bruid eenig huwelijksgoed aan, doch als het eene enkele keer gebeurt, wanneer zij zeer rijke ouders heeft, dan bestaat zulks in een stuk land of in landerijen, waarvan de inkomsten door den man tot den gemeenen boedel getrokken worden. Wanneer ze echter voor of na haar man komt te sterven, vervallen de aangebragte landerijen weder tot de familie, waar zij uit gesproten zijn.

Art. 18. Getrouwd zijnde, gaat de vrouw zelden uit, zelfs niet bij haar familie, en moet zij den man in alles onderdanig wezen. Als de man naar een ander gewest vertrekt en 10 of 12 jaren uitlandig is, vermag de vrouw niet weder te trouwen, voor dat de positive verzekering van zijn dood komt, en dan nog niet dan in armoede verkeerende, en met toestemming van de oudsten van de familie van den overledene.

Art. 19. Een man kan, als hij getrouwd is, des begeerende, in alle provinciën van 't rijk of in andere landen, met observantie van de ceremoniën bij art. 16 gemeld, op nieuw zich in 't huwelijk begeven, ofschoon zoodanige tweede en volgende huwelijken door de fatsoenlijkste lieden onder hen niet goedgekeurd worden, al worden ze ook door de overigheid getolereerd.

Art. 20. Ter plaatse waar hij de eerste maal getrouwd is mag hij, zoo lang zijne vrouw nog in leven is, geen tweede huwelijk aangaan, maar wel zoo veel bijzitten koopen als hij onderhouden kan.

Art. 21. Met het aangaan van het huwelijk is de man voogd over de vrouw, en behoort alles wat de vrouw aangebragt heeft van juweelen, goud, zilver, meubels en kontanten tot de gemeenschap. Uitgezonderd alleen landerijen enz. (zie art. 17), mogen noch vaste noch losse goederen op de vrouw getransporteerd worden.

Art. 22. Zeer zeldzaam trouwt eene weduwe, omdat het schande gerekend wordt. Maar gebeurt het, dan moeten alle hare goederen overgaan op hare kinderen of den aangenomen zoon van haar vorigen man, en, bij ontstentenis van dezen, op den naasten in den bloede, zoodat zij dan niets aanbrengt dan hare kleederen.

Art. 23. Als de man overlijdt behoort alles tot den gemeenen boedel; als de schulden niet kunnen voldaan worden, zijn de weduwe en kinderen daarvoor aansprakelijk; zoodat zij, jaren daarna tot vermogen komende, gehouden zijn die oude schulden te voldoen.

Overspel.

Art. 24. De man met een andere getrouwde vrouw overspel bedrijvende, mag de beleedigde, haar op de daad betrappende, beide het hoofd afhouwen en dezelve voor den regter brengen; maar wanneer het overspel door getuigen den regter bewezen wordt, dan worden ze alleen door slagen met houten of bamboezen gecorrigeerd, waarna de beleedigde man de overspelige vrouw uit zijn huis zet.

Echtscheiding.

Art. 25. In vorige tijden kon de man zijne vrouw verstooten, namelijk de vorst en eerste lieden van het rijk, die alles in bijzonderheden uitplozen. In dat geval mogt zoodanig eene verlatene en verstooten vrouw niet meer trouwen, maar aan den man was dit vergund. Sedert 2000 jaren wordt echter, noch in de wetboeken noch in aangenomen gebruiken, gevonden, dat echtscheiding plaats heeft, ten zij in geval van overspel, waarvan men evenwel zelden of nooit iets hoort. Het overspel raakt alleen den man, buiten hem bemoeit zich niemand daarmede. De overspeelster verliest alles wat zij ten huwelijk heeft gebragt, en wordt als nakend weg gejaagd, zonder dat ze ooit weder hertrouwen mag, maar de man wel. De beleedigde kan zijne vrouw de misdaad kwijtschelden; als hij er van zwijgt trekt noch regter noch iemand anders zich de zaak aan, en wanneer hij, na eenigen tijd gezwegen te hebben, echtscheiding wilde verzoeken, zou dit niet worden toegestaan.

Eene vrouw kan wegens voortdurende mishandelingen geen echtscheiding verzoeken, maar moet stil zijn.

Over de onbekwaamheid tot het vervullen der huwelijkspligten van de zijde van den man mag de vrouw zich niet beklagen; ze blijft den man desniettemin onderdanig. Als de vrouw geene kinderen baart, neemt de man bijzitten, maar mag hij in dezelfde plaats (zie art. 20) geed tweede huwelijk aangaan.

Voogdij en Voogden.

Art. 26. De voogdij is in China geregeld. De vrouw staat altoos onder voogdij. De vader is voogd over de gansche familie behalve de getrouwde dochters, die onder de familie van haren man behooren.

Art. 27. Als de vader overleden is, komt de oudste wettige zoon, vervolgens de tweede, en zoo voorts, en bijaldien wettigen ontbreken, dan de zoon van de bijzitten, zoodat de eerstgeborene altoos het voorregt behoudt.

Art. 28. Als de boedel gescheiden en verdeeld is, is ieder broeders huis als eene familie op zich zelve, en zijn ze elkander niet onderdanig, dan voor zoo verre de wellevendheid betreft, terwijl de familie van den oudsten broeder altoos preferentie heeft.

Art. 29. Als de kinderen nog minderjarig zijn, wordt hun erfdeel gesteld in handen van den broeder van hunnen vader en moeder, of van den naasten van het mannelijk oir, die het bewaren en administreren.

Art. 30. De moeder van de familie heeft, volgens art. 26, nooit eenige voogdij, voor zoo verre de uitvoering aangaat, maar de bestierders zijn evenwel gehouden haren raad in te winnen en haar allen eerbied te bewijzen, mitsgaders haar naar vermogen te onderhouden.

Art. 31. De oudste in de familie heeft wel de meeste magt; maar als de boedel gescheiden is, mag evenwel ieder man in de familie op zijn eigen naam negotiëren, in 't gerigt verschijnen en transporten passeren; doch in zaken van zeer veel gewigt moet hij den raad inwinnen van de oudsten van de familie.

De boedel is aansprakelijk voor alle schulden, en als hij niet toereikend is, moeten of de weduwe, of de kinderen en kindskinderen, tot vermogen komende, die voldoen; doch de zijmagen, als broeders, zusters enz., hebben met de schulden van den overledene niets te maken.

Art. 32. Door het gerigt worden in China geen voogden aangesteld. Een van de oudsten der familie neemt altoos de voogdij op zich. Komt een Chinees uit een van de afgelegen provinciën in Canton of elders te sterven, dan zoude een van de buren, of iemand met wien hij omgang gehad heeft, buiten bemoeijenis van het gerigt, den boedel moeten redden, de schulden betalen en het overblijvende bezorgen aan de maagschap van den overledene.

Art. 33. Een vrouw heeft geen voogdij; en de zoon der dochter behoort tot eene andere familie.

Boedelregt en Erfenis.

Art. 34. De boedel is al 't geen een afgestorvene nalaat en bezeten heeft, als huis, hof, have, schuld en inschuld. Boedelregt wordt verkregen door erfenis, en bestaat in het voor- of nadeel van den overledene, uitgezonderd misdaden, waarvoor men aan den lijve strafbaar is.

Art. 35. Erfenis wordt in China verkregen volgens de gebruikelijkheden van ouds in zwang, dewijl het maken van een testament voor een ambtsschrijver bij hen niet bekend is.

Uiterste wil en hoe deze bestaat.

Art. 36. De vader kan, des begeerende, schriftelijk eene verdeeling maken van zijn boedel, die stiptelijk wordt opgevolgd.

Art. 37. Hij ontbiedt een schrijver en geeft hem te kennen, in tegenwoordigheid nogtans van den oudste der gewone familie, wat zijn begeerte hieromtrent is; als de schrijver dit op schrift heeft gebragt, wordt het door man, vrouw, zoons en verdere oudsten van de familie van het mannelijk oir geteekend, waarna de schrijver mede als getuige teekent, en vervolgens aan den rekwirant en aan de belanghebbenden er een afschrift van geeft.

Art. 38. Het bovenstaande heeft alleen plaats bij zeer gegoede menschen; de minderen doen het zelden, en daarbij wordt dan nog altoos in acht genomen, dat het niet te verre van hunne gewoonten en wijze van verdeeling afwijkt, daar de oudsten der familie er anders tegen op komen.

Art. 39. Bij de verdeeling wordt de weduwe gesteld in een gelijk aandeel met den oudsten zoon; de zoon van den oudsten zoon weder in een gelijk aandeel met de volgende echte zoons; vervolgens de onechte zoons in een minder gedeelte; de echte of onechte dochters ontvangen niets anders dan hare kleederen en kleinodiën, waarmede zij in der tijd uitgetrouwd werden.

. Art. 40. Wanneer er alzoo te verdeelen was 1000 rd$_s$. tusschen de moeder, drie echte zoons, den zoon van den oudsten zoon en twee onechte zoons, dan zoude de verdeeling op deze wijze uitvallen:

Voor de weduwe	rd^s.	200.00
de oudste zoons, 't zij echte of geadopteerde.	„	200.00
de zoon van den oudsten zoon, echt of geadopteerd . . .	„	150.00
de twee broeders van den oudsten zoon ieder 150, of beide.	„	300.00
en de twee onechte zoons, ieder rd^s. 75, of met hun beiden.	„	150.00
	Rd$_s$. . .	1000.00

Deze verdeeling is bij de geheele natie genoegzaam aangenomen en wordt in mindere sommen ook altoos naar evenredigheid gevolgd.

Erflating, en wie men mag en moet tot erfgenaam stellen.

Art. 42. Ten opzigte van ouders en hunne kinderen, is dit bereids behandeld. Wanneer de op- en nedergaande lijn ontbreekt dan erven de broeders, ieder in een gelijk aandeel. Wanneer er geen broeders zijn, erven de neven, en zoo verder van het mannelijke geslacht; te weten zoo er geen geadopteerde zoon mogt wezen, die genoegzaam altoos bij 't ontbreken van zoons bestaat.

Art. 42. De zusters, getrouwd of ongetrouwd, kunnen niet erven van hare broeders, uitgezonderd eenige kleinigheden van kleederen en versierselen; maar al het andere moet overgaan tot den naasten van het mannelijk oir.

Art. 43. Onterving heeft zelden of nimmer plaats; maar wanneer een vader schriftelijk de verdeeling maakt, is 't hem wel vergund een minder aandeel toe te kennen aan een zoon wien een grooter toekwam, mits gegronde redenen hebbende, die hij aan de familie moet te kennen geven.

Art 44. Tot die redenen behoort b. v. het verlaten van de godsdienst enz., omdat zoodanige persoon als dood wordt gerekend en omtrent erfenissen in geen consideratie komt.

Legaten.

Art. 45. Het vermaken van legaten is bij de Chinezen niet in gebruik, noch bij verdeeling in geschrift, noch bij het verdeelen buiten geschrift. De goederen blijven volgens hunne gewoonten in de familie.

Versterfregt en verdeeling.

Art. 46. De weduwe heeft, zoo als in art. 38 is gezegd, een zelfde aandeel als de oudste wettige zoon en administreert dat aandeel zonder eenige cautie; maar als zij hertrouwt, moet zij het weder uitkeeren volgens art. 22.

Art. 47. De zoons, wettige, geadopteerde en onwettige, erven volgens art. 5, 6 en 7, onder den titel van: „maagschap, wettig of onwettig geboren", bereids aangehaald, en bij gebreke van hen of van eenige derzelve, erven de verdere nakomelingen bij representatie of staken; doch de zoon van den oudsten zoon heeft een grooter aandeel.

Art. 48. Indien een man, behalve huwelijk ter plaatse van zijn eerste domicilium, naderhand op een ander plaats een tweede en derde huwelijk heeft aangegaan, en bij drie vrouwen kinderen verwekt, moeten, wanneer het tot eene verdeeling komt, de zoons gelijkelijk genieten, hoofd voor hoofd, in dier voege als de verdeeling bij art 39 is gemaakt.

Art. 49. Zoons, na 's vaders overlijden geboren, worden medegerekend; de dochters worden slechts onderhouden en uitgetrouwd; wanneer zoons en hunne mannelijke afkomelingen ontbreken, worden er een of meer kinderen geadopteerd.

Art. 50. Wanneer dit, door een plotseling sterfgeval, niet heeft kunnen geschieden, moet de broeder van den man of de naaste familie dit doen, op welken geadopteerde de erfenis dan vervalt.

Adoptie.

Art. 51. De adoptie heeft zeer dikwijls plaats; zij geschiedt gemeenlijk onder kennisgeving aan de familie, die het nogtans niet kan beletten. Daarna wordt er tusschen den adoptant en den vader of de familie van den geadopteerde een onderhandsche acte opgemaakt.

Art. 52. De geadopteerde heeft vervolgens vele prerogativen, zoodanig dat hij met een jongen wettigen zoon van den adoptant gelijk erft, en altoos de preferentie heeft boven de onwettige zoons; doch van zijne lijfelijke ouders en vrienden is hij als verlaten, en erft hij niets.

Art. 53. Indien de adoptant naderhand een of meer wettige zoons mogt krijgen, wordt de geadopteerde altoos als de oudste van hen beschouwd, zoowel in het beheer van zaken als bij de erfenis.

Art. 54. Den meesten tijd wordt uit dezelfde familie een zoon geadopteerd; ook wel uit een ander geslacht, doch dan moet de vader van zulk een kind of zijne vrienden er voor betaald worden.

Art. 55. Zoodanig een geadopteerde kan men niet weder verstooten,

tenzij om capitale misdaden, waardoor hij alle zijne voorregten verliest.

Art. 56. Dochters worden ook wel geadopteerd, doch die worden dan, tot jaren gekomen zijnde, alleen uitgetrouwd, zonder iets verder te genieten.

Art. 57. OEI TJILAUW *) zegt, dat in China de zamenleving of menschelijke maatschappij vergeleken wordt bij drie sterke koorden. De eerste koord is de keizer met alle de regenten, regters en ambtenaren, en alles wat van hen afhangt; die, even als de streng van een koord, onverbreekbaar aan elkanderen gehecht moeten blijven. De tweede koord is tusschen een vader en zijne familie; zijne afstammelingen moeten steeds onveranderlijk elkanderen aankleven en de familie door huwelijken en geadopteerden trachten grooter te maken. De derde koord is tusschen man en vrouw, die onafgescheiden moeten wezen, terwijl de man zijn beroep waarneemt en de vrouw haar huishouden en huisgezin bestiert zonder zich met iets, dat daar buiten is, te bemoeijen.

III.

Het Gouvernement van Nederlandsch Indië wetgever in 't Chinesche regt.

Men zal zich herinneren, dat de Chinesche wetten, door den raad van Indië R. DE KLERK verzameld, en zoo even medegedeeld, volgens het bepaalde in rade van Indië den 22 Mei 1761, „in copia autentiek aan de kollegien van justitie en boedelmeesteren tot speculatie" zijn afgegeven. Ze zijn niet als wetten afgekondigd, maar eenvoudig aan de kollegiën gezonden, om bij hunne vonnissen en uitspraken geraadpleegd te worden. De reden, waarom er geen kracht van wet aan gegeven is, schijnt gezocht te moeten worden in den twijfel der regering omtrent de deugdelijkheid en volledigheid van het werk, niet in hare meening, dat ze daartoe niet bevoegd zou zijn. Immers door de plaatsing in het Staatsblad van het kompendium der Mohamedaansche wetten, in 1828, heeft althans het Gouvernement van dien tijd getoond, dat het zich wel degelijk geregtigd rekende, om vast te stellen, wat de Mohamedaansche wet is, waarnaar door den regter uitspraak behoort te worden gedaan. Bovendien hebben wij twee voorbeelden gevonden, dat het bestuur van Nederlandsch Indië, kort na het verzamelen dezer Chinesche wetten, zich zelven als de wetgever ook in 't Chinesche regt beschouwde. Wij vinden deze voorbeelden belangrijk genoeg, om ze hier mede te deelen.

Het eerste betreft de kwestie, in hoe verre de goederen, die de vrouw in het huwelijk mede brengt, aangesproken of verkocht mogen worden voor de schulden van den man. Over dit onderwerp werden de hoofden der Chinezen geraadpleegd, en, ofschoon dezen daarop ontkennend adviseerden en hun advies werd gevolgd, blijkt toch, èn uit het initiatief 't welk de regering in dezen nam, èn uit den geheelen inhoud van het besluit, dat zij zich wel degelijk bevoegd rekende, om, indien ze zich niet met het

*) OEI TJILAUW is de kapitein der Chinezen te Batavia, met wiens hulp en voorlichting dit compendium werd zamengesteld; zie hierboven blz. 236.

advies van de Chinesche adviseurs had kunnen vereenigen, tegen hunne meening te beslissen.

Wij hebben het voorbeeld aangetroffen in de *Generale-Resolutiën des kasteels Batavia, genomen in Rade van Indie*, op den 23sten Mei 1766. Het extrakt uit die resolutiën luidt als volgt: „De gezamenlijke officieren der Chinesche natie, in voldoening aan het geresolveerde ter zitting van den 20sten Maart jl., waarbij van dezelve berigt gevorderd is, of zij oordeelen, dat hier met gemak, conform de Chinesche wetten, zoude te introduceren wezen, dat de goederen, die de vrouw in huwelijk brengt, aangesproken of verkocht kunnen worden voor de schulden des mans, en indien wel, wat gedachten dezelve vormen, of en hoe dat bekwaamlijkst zoude kunnen geschieden, vertoonen bij een ampel adres in substantie:

„Dat in het keizerrijk China, als de man sterft, de vrouw met niets te doen heeft, en nergens over kan aangesproken worden, maar, met hetgeen van het door haar aangebragte goed alsdan nog in wezen is, ten huize uitgaat. Daardoor worden dikwijls de kinderen, wanneer de vader insolvent is komen te sterven, onderhouden; zoodat deze instelling als zeer heilzaam moet worden aangemerkt. Een vrouw kan of mag in China geen schulden maken, als geen persoon representerende, maar ze staat direct met lijf en goederen onder de heerschappij van den man. Dit laatste heeft integendeel hier anders plaats, alzoo de gemeenschap der goederen tusschen de echtgenooten gesecludeerd is, invoege dat een ieder over 't zijne of hare disponeert en de vrouw toegelaten wordt haar persoon in regten of daar buiten te representeren.

„Ziende op de gewoonte, die sedert de maatschappij haren zetel te dezer hoofdplaats gevestigd heeft, bij andere inlandsche natien, ook onder de Chinezen, in zwang is geweest, kan men dus niet wel dien aangaande eenige verandering maken. Uit dien hoofde verzoeken zij, dat in die oude en met hunne wetten overeenkomende costume, ter voorkoming van wan. orde, geen inbreuk mag gemaakt worden; vooral in een tijd als deze, nu er niet zoo veel gegoede Chinezen meer zijn als voorheen, en dus bij sterfgevallen, door de overblijvende weduwe niet veel verduisterd kan worden; te meer als er bij aangemerkt wordt, dat de meeste Chinesche vrouwen te voren hunne lijfeigenen geweest zijn. Gevolgelijk gaan deze, bij het afsterven van den man, met weinige niets waardige kleederen ten huize uit, en krijgen zij haar rijkdom dikwerf niet eer, voordat de man of lijfheer komt te sterven, en dan nog onder de bepaling, om de bij haar verwekte kinderen tot hunne mondige jaren of eerder huwelijk op te passen.

„Om te staven, dat de vernietiging van gedachte oude gewoonte verwarring en geen nut zoude aanbrengen, brengen zij bij, dat dikwerf de Chinezen, op eene aller ligtvaardigste wijze, geheel hun vermogen, door het spel als anderzins, doorbrengen, of ook wel door ongelukken verliezen, in schulden geraken, en dat dus, dewijl de vrouw niet participeert in de voordeelen des mans als er zijn, het volgens deze wetten en wijze van denken zeer hard zoude vallen, dat zij aansprakelijk zoude

wezen voor zijn debet. Ja, dat eindelijk de crediteuren van de Chinezen, zonder dat in dezen verandering behoeft gemaakt te worden, zich dekken kunnen, door de vrouw voor de schuld mede te doen teekenen, en dus beiden aansprakelijk te stellen.

„Zoo is, na deliberatie, goedgevonden en verstaan, in de oude costumen dien aangaande geen verandering te maken; als zijnde dit in beraad genomen ter voorschreven zitting of op den 20 Maart, toen over de statutaire wetten gedisponeerd is; en zulks bijzonder wel omdat bij 't sterven van den man, daar het voornamelijk op aankomt, zelfs in China de vrouw met het hare vrij en onaansprekelijk haren weg gaat, en omdat de Mahomedaansche wetten, waaraan vele Chinezen door overgang tot die leer verbonden zijn, of door het trouwen met vrouwen, dezelve toegedaan, in gewikkeld raken, volstrekt gemeenschap van goederen tusschen echtgenooten uitsluiten, hetwelk derhalven inderdaad niet zonder veel ombragie zoude te verkeeren wezen. Echter, gelijk natuurlijk is, behoudt ieder zijne vrijheid, om, bij het schieten van penningen enz. aan Chinezen, de vrouw, tot meerder gerustheid, mede voor de schuld te laten teekenen, indien zulks noodig geacht en bij partijen of kontracten geaccordeerd wordt."

Het tweede voorbeeld, 't welk wij zullen mededeelen, is een extrakt uit de *Generale-Resolutiën des kasteels Batavia*, *genomen in rade van Indie*, den 25 Julij 1766. Het is belangrijker dan het vorige om drie redenen.

Vooreerst, omdat het een onderwerp behandelt, dat bij alle volkeren altijd van hoogst teederen aard mag beschouwd worden, namelijk: de verandering van godsdienst, het maken van proselijten. Opmerkelijk is de meening der regering, „dat de Chinezen den overgang tot het Mohamedanisme, die dagelijks ongemoeid onder hen plaats grijpt, ook in het speciale geval waarvan in de resolutie sprake is, wel onopgemerkt zouden hebben gelaten, *indien er geen andere oogmerken voor waren*." De Chinezen te Batavia zijn zoo materieel, zoo onverschillig omtrent hunne godsdienst, dat wij gelooven, dat de regering volkomen gelijk had.

In de *tweede plaats*, verdient in dit voorbeeld de aandacht, dat de Chinesche hoofden zich uitdrukkelijk op art. 44 van de verzameling der Chinesche wetten beroepen, waar als reden van onterving wordt opgegeven: „het verlaten van de godsdienst enz. omdat zoodanige persoon als dood wordt gerekend, en omtrent erfenissen in geen consideratie komt." 't Schijnt dus, dat de Chinesche hoofden aan deze verzameling van wetten wel degelijk eenig gezag toekenden; maar de regering verwierp dat gezag ten eenenmale door te verklaren, „dat de aangehaalde verzameling van Chinesche wetten en gewoonten alleen *ter speculatie* aan de collegiën van justitie is afgegeven."

Eindelijk is in dit voorbeeld opmerkelijk, dat de regering, ofschoon het eene zeer teedere zaak, den overgang van godsdienst geldt, *tegen* het advies van de Chinesche hoofden beslist; een bewijs, dat zij zich geheel bevoegd rekende, om te bepalen, welke de Chinesche wetten en instellingen zijn, en in hoeverre die behooren te worden opgevolgd.

Wij laten thans dit stuk volgen.

„Door de gezamenlijke officieren der chinesche natie bij rekwest is vertoond: dat zekere NIE-TOETNIO, weduwe van den Chinees TANSINLONG, en dochter van wijlen den boedelmeester NIGOANKONG, verwekt bij zijne vrouw OEI INGNIO, niet alleen kort na haar mans dood de Mahomedaansche leer aangenomen en daar reeds jaren in volhard heeft, maar ook haar eenig kind, bij TANSINLONG verwekt, TAN-TINNIO genaamd, met een moor wilde doen trouwen. Dewijl nu het verlaten van religie niet alleen in het keizerrijk van China met den dood gestraft wordt, maar zelfs hier ter plaatse zij, die tot het Mahomedaansche geloof overgaan, volgens de gewoonten en gebruiken, van hun vader- en moederlijk erfdeel verstoken worden, volgens het, bij resolutiën van den 22sten Mei 1761 vermelde *recueil* der Chinesche wetten, art 44, — hebben de supplianten zich genoodzaakt gezien, zich daarover aan deze regering te adresseren, smeekende dat NIE-TOETNIO, uithoofde voorschreven, en ten exempel van anderen, mag verklaard worden vervallen te wezen van de erfenissen van gedachte haar overleden vader en moeder.

„Hierover gedelibereerd zijnde en in aanmerking genomen hebbende, dat de aangehaalde verzameling van Chinesche wetten en gewoonten alleen ter speculatie aan de collegien van justitie is afgegeven; mitsgaders dat veranderingen van godsdienst dagelijks ongemoeid existeren, en deze mogelijk ook wel voortdurend door de vingeren gezien zouden worden, indien er geen andere oogmerken voor waren; terwijl bovendien die changementen in godsdienst, wanneer het christendom en de burgerstaat er geen last door lijden, liefst van het wereldlijk bestier independent moeten blijven.

„Zoo is het goedgevonden en verstaan den overgang van NIE-TOETNIO tot het Mahomedanisme buiten dispositie te laten. Wanneer echter, contrarie aan de bepaling, dat de huwelijken onder de Inlandsche natiën, volgens het placaat van den 9den Februarij 1717, onvermengd moeten blijven, wel voor dit maal aan TAN-TINNIO wordt toegestaan met den moor te trouwen, omdat ze er bereids op hunne wijze mede ondertrouwd is, is goedgevonden voor 't vervolg, bij wege van renovatie van 't voorschreven edict, mits dezen nader te verbieden, dat geene Chinesche en Mahomedaansche mans of vrouwen zich buiten hunne natie in den echt begeven; met last dat boedelmeesteren daarop de verschuldigde attentie vestigen; en zulks onder zoodanige poenaliteiten, als deze regering naar omstandigheid van zaken zal bevinden te behooren."

De tabaks-kultuur en de welvaart der bevolking.

Een antwoord aan den heer C. VREEDE.

Toen de heer VREEDE mij in de maand December 1851 met een bezoek vereerde, om mij over eenige punten te onderhouden, welke in zijnen brief d.d. 22 December 1851 (geplaatst in *de Indiër* van 8 October 1852 N°. 111, en dien wij straks zullen mededeelen) betrekkelijk mijne brochure voorkomen, deed ik hem opmerken:

1°. Dat, bij het ontbreken van latere, vertrouwen verdienende, opgaven, mijne gegevens *minder* betrekking hebben op het tegenwoordige, dan op een vroeger tijdvak (1840—1845).

2°. Dat al mijne berekeningen steunen op officiële grondcijfers, en dat het dus niet aannemelijk is, dat daarin zulke grove feilen zouden voorkomen als hij beweerde.

3°. Dat ik evenwel de juistheid er van onderzoeken en mij haasten zou de feilen te verbeteren, *wanneer zijne opmerkingen gegrond mogten bevonden worden.*

Pligtmatig had de heer VREEDE deze mijne opmerkingen, bij de openbaarmaking van ons onderhoud en de herinnering van mijne *voorwaardelijke* belofte, behooren te voegen, waardoor de lezers van *de Indiër* niet, zoo als nu, verkeerdelijk in den waan zouden gebragt zijn, dat ik in gebreke ben gebleven eene stellige belofte of aangegane verbindtenis te vervullen.

Het is trouwens de waarheid, dat ik de opmerkingen van den heer VREEDE „*onaangeroerd*" heb gelaten, en het verwondert mij dat hij er de reden niet van vermoed heeft. Een weinig nadenken of een zelfs oppervlakkig onderzoek zouden hem er toe geleid en hem overtuigd hebben, dat zijne zoogenaamde teregtwijzingen *van allen grond ontbloot zijn.* Daarom geloofde ik hem eene dienst te bewijzen met zijnen gezegden brief te laten rusten, bij zoo vele andere over dat onderwerp, die, mijns inziens, uit onkunde of ligtvaardigheid geschreven en aan mij gerigt werden. Nu de heer VREEDE mij echter in het openbaar provoceert, ben ik wel verpligt den verdrietigen arbeid weder op te vatten, om gedurig de onwetenheid, de valsche stellingen, de onwaarheid, en de meermalen uit de verbeelding genomene cijfers van hen te wederleggen, die vergeten, dat alleen eene grondige kennis van het onderwerp en van alles wat er over geschreven is, het regt tot beoordeeling van iemands schriftelijken arbeid geeft, wil men geen gevaar loopen onregt te plegen.

Opdat de lezer kunne oordeelen, met welk regt en met welke ken-

nis sommigen over Indische belangen schrijven en mijn boekje aanvallen, zal ik vooraf den hoofd-inhoud der vertoogen van den heer VREEDE en dien van de officiële verslagen over de tabaks-kultuur naast elkander plaatsen.

De heer C. VREEDE, zegt (zie *Tijdschrift voor Ned. Indië*, 9e *Jaarg.*, 1e *deel*, *blz.* 213 enz.) „dat ieder weldenkend mensch verpligt „is, *de waarheid* bekend te maken," waarop volgt:

„De kultuur van tabak op Java, met toebereiding voor Europeesch gebruik, wordt door velen nog beschouwd:

1) als bezwarend voor de bevolking van Java.
2) als niet beantwoordende aan de bedoelingen van het Gouvernement.
3) als nadeelig voor het Gouvernement.

„Deze beschouwing (dit oordeel?) heeft haar oorsprong genomen uit onjuiste mededeelingen en zijn de gevolgen van *valsche* berekeningen zonder zaakkennis (?)

„De Javaan erlangt eene vrij ruime belooning bij den gedwongen tabaks-kultuur; aan zijne vrouw en zijne kinderen wordt een zoodanig hoog loon voor de fabriekmatige bewerking uitbetaald, dat zelfs jongens van 10 en 12 jaren, bij niet meer dan gewone inspanning, zich bijna een dubbel dagloon van eenen volwassen man bezorgen; deze verpligting kan hem dus niet als bezwarend voorkomen, zoodat dus *ongetwijfeld* het welzijn der bevolking van Java daardoor bevorderd wordt en er weldra jaarlijks eene verzending van p. m. acht millioen ponden = 64000 pikols van Java naar Nederland zal plaats vinden, waardoor alzoo alle billijke verwachtingen van het Gouvernement ten eenemale zijn vervuld geworden.

„De *billijkheid* vordert dan ook nu met *opregtheid* te verklaren, dat de kultuur van tabak op Java het *welzijn* van de Javaansche bevolking *allezins* bevordert, zonder in *eenig* opzigt *bezwarend* te zijn enz. enz."

Verslag van den resident van Rembang over het jaar 1845.

(Zie *Tijdschrift van Neerl. Indië* 1849, aflevering Junij, bladz. 406.)

„De bevolking heeft *vooral veel afkeer* van de tabaks-kultuur; ook dit is *eene* der oorzaken van eenige ontevredenheid geweest; vooral heeft daartoe de te spoedige uitbreiding van genoemde kultuur in deze residentie aanleiding gegeven.

„De Javaan had daarvan in den beginne *meer last dan voordeel;* ook begreep hij zeer wel, dat hij niet voor het Gouvernement maar voor den contractant moest werken.

„Daarbij kwam toen nog een zeer ongelukkige padie-oogst, en de *onvoorzigtige maatregel* van te willen vergen, dat een bouw van 500 □ roeden met tabak beplant slechts door *vier man* moest bewerkt worden."

„Dit alles is de oorzaak geweest van *eenig* volksverloop. Thans door meer ondervinding alles zoodanig geregeld zijnde, dat de arbeid bij de tabaks-kultuur, ofschoon *nog zeer zwaar*, echter niet meer *zoo drukkend* is voor de bevolking, enz.:

De Minister van Koloniën zegt in het *Verslag van het beheer van Nederlandsch Indië over het jaar* 1849:

„1) dat de ondernemingen van sommige tabaks-kontraktanten zoo *geheel hopeloos waren*, dat zelfs de krachtige hulp van het Gouvernement met geld en andere middelen niet konden baten om hunne zaak te herstellen.

„2) dat daarom *in het belang van alle partijen* (waaronder de heer C. VREEDE ook begrepen was) besloten werd, dat bij iedere onderneming *slechts de helft* of twee derde der primitief bepaalde uitgestrektheid van aanplanting zou tot stand gebragt worden, en dat het Gouvernement, door *gunstige schikking* en toekenning van de vereischte voorschotten, de fabrikanten geholpen en in *staat gesteld heeft* hunne ondernemingen voort te zetten;

„3) dat de sub 2 vermelde vermindering van aanplanting eene *weldaad* was voor de bij deze *zoo veel arbeid vorderende kultuur* ingedeelde bevolking.

„4) dat het in Samarang met de tabaks-kultuur slecht gesteld was: van *acht* in korten tijd uitgegevene ondernemingen bestonden er in het begin van 1849 nog *drie* en slechts bij twee derzelven zijn aanplantingen daargesteld, terwijl in dat jaar nog *tot de ontbinding* van eenige tabaks-kontrakten besloten werd.

Ziedaar den hoofdzakelijken inhoud van twee officiële verslagen, welke overtuigend bewijst, dat er in het bovenaangehaald opstel van den heer VREEDE bijna even *zoo vele onwaarheden* voorkomen, als ik er volzinnen uit afschreef. Heeft de heer VREEDE die verslagen gelezen, dan is zijn verzoek in *de Indiër* n°. 111 eene vermetelheid; heeft hij ze niet gelezen, dan is het eene onverschoonbare ligtvaardigheid, een geschrift aan te val-

len, dat op zulke solide autoriteiten steunt en zoo in allen deele met die autoriteiten overeenstemt. Doch zelfs in het geval, dat de heer VREEDE verzuimd heeft, mijn boekje aan die autoriteiten te toetsen, had zijne eigene ondervinding, zijn eigen bewustzijn hem er van terug moeten houden. Of is het aanzienlijke volksverloop in de residentie Rembang, waar hij woonde, hem geheel onbekend? Weet hij dan niet, dat herhaaldelijk de tabaksfabrieken, waaronder ook de zijne, zijn afgebrand? En gelooft hij, dat zulke verschijnselen het gevolg zijn van het *welbehagen* der bevolking in deze kultuur, en de ruime voordeelen, welke zij (volgens den heer VREEDE) daarbij behaalt? Meent hij, het aanzienlijk minder debiet van zout in de laatste jaren als een kenteeken van volkswelvaart door de tabakskultuur verspreid, te kunnen beschouwen? Dat zou inderdaad eene even onverklaarbare zelfmisleiding zijn, als het onkunde verraadt van de meest oppervlakkige verschijnselen van algemeenen of bijzonderen voorspoed; want ook in de residentie Rembang heeft de bevolking zich zeer aanzienlijk in een eerste artikel van levensbehoefte (het zout) moeten bekrimpen. De officiële gedrukte consumtie-staat zou den heer VREEDE bij eenig nadenken geleerd hebben, dat ook in de residentie Rembang het zoutverbruik met de meerdere of mindere welvaart der bevolking in naauw verband staat en daarmede klimt of daalt. Tot in 1837 was er toeneming van zoutconsumtie, welke gedurende 1838 en 1839 stationair bleef, doch onmiddelijk daalde, toen men in dat en in de volgende jaren de tabakskultuur uitbreidde, zoo als een uittreksel van gemelden staat aantoont.

In	1839	in de residentie Rembang zijn aan zout gedebiteerd:	805 kojans.
„	1840	„ „ „ „ „ „ „ „ :	767 „
„	1841	„ „ „ „ „ „ „ „ :	478 „
„	1842	„ „ „ „ „ „ „ „ :	615 „
„	1843	„ „ „ „ „ „ „ „ :	756 „
„	1844	„ „ „ „ „ „ „ „ :	714 „
„	1845	„ „ „ „ „ „ „ „ :	615 „
„	1846	„ „ „ „ „ „ „ „ :	640 „
„	1847	„ „ „ „ „ „ „ „ :	519 „
„	1848	„ „ „ „ „ „ „ „ :	575 „
„	1849	„ „ „ „ „ „ „ „ :	479 „

(Latere officiële berigten zijn niet bekend geworden.)

Van 1839—1849 is alzoo het verbruik van zout in die residentie van 805 tot 479 kojans gedaald; dat is eene vermindering van 1,222,500 Amsterdamsche ponden. De bevolking, in 1849 = 478,836 zielen, heeft voor hare behoefte dus niet meer kunnen bekostigen dan 1,796,250 pond = 3,85 pond per hoofd; dat is ongeveer een derde van hetgeen een mensch behoeft *om gezond te leven* en ook in Bengalen door de bevolking verbruikt wordt. En deze onbetwistbare uitkomst steunt op de onverbiddelijke cijfers eener officiële zoutrekening, door de Rekenkamer gekontrôleerd. Vruchtelooze pogingen heeft men gedaan, om deze uitkomsten te betwisten en de waarheid te verduisteren, dat de bevolking van Java zich

in de eerste levensbehoefte heeft moeten bekrimpen, zoo als ik dat op bladz. 44 en 45 van mijn geschrift heb aangetoond, en waarvan ieder, die den gemelden consumtie-staat ter hand neemt, zich, bij de eerste vergelijking van het verbruik in verschillende residentiën tusschen 1830 en 1849, kan overtuigen (zie *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, jaarg. 1852 afl. 2, bl. 122). Het monopolie heeft alzoo in 1849, in vergelijking met 1839, in de residentie Rembang *alléén* p. m. *f* 65,000 minder ontvangen, en dat bij eene toewassende bevolking en dus eene vermeerdering van consumateurs. En desniettegenstaande heeft de heer VREEDE getracht te doen gelooven, dat het Gouvernement belangrijke *indirekte* voordeelen van de tabaks-kultuur trekt.

Op bladz. 223 van het boven aangehaalde opstel van den heer VREEDE staat woordelijk: „Het vermag ook, in het belang der tabaks-kultuur, niet „voorbij gezien worden, dat het Gouvernement, *onmiddellijk* na de daar„stelling der eerste tabaks-ondernemingen, jaarlijks genot heeft gehad van „de verhooging, die deszelfs pachten en derzelver nabijheid hebben onder„gaan. Waardoor van die in leen verstrekte kapitalen (door het Gouver„nement) thans reeds een groot gedeelte ongevoelig, maar niettemin door „de tabaks-kultuur zelve" (zie de zout-consumtie), „in 's lands kas is (?) „teruggevloeid; terwijl het daaraan ontbrekende langs denzelfden weg „(N. B.) *weldra* geheel in 's lands kas even ongevoelig zal terug keeren (!!), „en daar en boven nog afzonderlijk door de eigenlijke debiteuren in der„zelver geheel zal terug betaald worden."

Maar was het de herinnering van den heer VREEDE dan zoo geheel ontgaan, dat verscheidene dier debiteuren geruïneerd waren, en dat hij zelf en anderen denzelfden weg zouden opgegaan zijn, indien het Gouvernement niet grootmoedig ter hulpe was gekomen, en zelfs de regtmatig behaalde winsten op den verkoop der tabak aan de fabrikanten had afgestaan? (zie het *Regerings-verslag*).

Dat de tabaks-kultuur *thans* goede vooruitzigten oplevert, daarvan zijn wij evenzeer overtuigd, als wij het den resident van Rembang toestemmen, dat die kultuur „alhoewel *nog zeer zwaar*" echter niet meer „*zoo drukkend is* voor de bevolking;" iets dat onze lezers, al bevinden zij zich ook niet op Java, ligtelijk zullen begrijpen, wanneer zij zich de moeite willen geven het *Regerings-verslag* te raadplegen, waaruit blijkt, dat de beplanting met tabak van 4,113 bouws in 1846 reeds in 1841 tot op 1,402 *verminderd was*, waardoor, tegen 6 gezinnen per bouw, zoo als in den regel aangenomen is, ruim 80,000 zielen van die kultuur bevrijd zijn geworden.

Wij zullen thans overgaan tot het onderzoek der cijfers in den brief van den heer VREEDE, in *de Indiër* n°. 111 voorkomende, en zullen, om de duidelijkheid, dien brief hier vooraf laten afdrukken.

Zeer geachte heer BOSCH,

Ik heb met het grootste genoegen gelezen uwe redeneringen, gegrond op de ook naar mijn inzien waarachtige stelling, dat „de vermeerdering van Java's bevolking de grootste bron van rijkdom voor Holland uitmaakt."

Met leedwezen heb ik ondertusschen in dit uw zoo belangrijk werk opgemerkt eenige onjuistheden omtrent de tabakskultuur, inzonderheid in de stelling uwer cijfers dezelve betreffende, die ik de vrijheid neem, UEdg: bij deze beleefdelijk mede te deelen; omdat ik bijzonder prijs stel op dit uw werk, en omdat ik, mij nu sedert ruim dertien jaren aan de tabakskultuur met zorg en vlijt gewijd hebbende, vermeen desaangaande een bevoegd beoordeelaar te zijn.

Op pag. 66 berekent UEd. de gemiddelde inkomsten per landbouwend gezin, die in de vijf jaren 1840—44 aan de verschillende kultures gearbeid hebben; de 26,762 huisgezinnen aan de tabaks-kultuur, die daarvoor niet meer dan *f*319,538 zouden verdiend hebben, hetgeen, gerekend 4 huisgezinnen voor 1 bouw, een aantal van 6690 bouws uitmaakt, en het loon voor den arbeid daaraan besteed, terug brengt tot op nog niet volnit *f*48.

Ondertusschen hebben zij daaraan werkelijk verdiend:

Aan planten-loon volgens kontract per bouw	*f* 100
„ bereiding en verpakking, bij vrijwilligen arbeid en dagelijksche voldoening door den kontractant aan den arbeider zelven	„ 60
„ verzending van het product tot aan de plaats van inscheping, bij gelijke betaling als voren	„ 10
„ huisselijke vertering van den kontractant en de zijnen, levering van rijst en andere huishoudelijke benoodigdheden, voeding der paarden enz., bij gelijke betaling als voren	„ 30
Te zamen alzoo per bouw.	*f* 200

Deze *f*200 p. bouw, omgeslagen of liever berekend over de 6690 bouws, die door 26,762 huisgezinnen jaarlijks bewerkt zijn, beloopen een bedrag van *f*1,338,000.00, waarvoor bij uwe berekening niet meer gebragt wordt dan *f*319,538, en dus verschil in meerder ten voordeele van de tabaks-kultuur daarstelt van *f*1,018,462.00.

Dit verschil heeft natuurlijk op zich zelven reeds grooten invloed op uwe verdere berekeningen; en wanneer gelijk verschil op de kultures van koffij en indigo bestaan mogt, door verzuim van berekening der verdiensten op de bereiding, de verpakking en de verzending van het produkt, en op de verteering van den kontraktant en de zijnen, hetgeen bij uwe berekening van de suikerkultuur niet plaats heeft gehad, dan zou men welligt tot geheel andere resultaten geraken, dan bij u verkregen, en misschien ook meer begrijpelijk gemaakt worden de groote voorspoed, die het kultuurstelsel onder de bevolking van de residentiën Pasoeroean en Kediri heeft daargesteld.

Eene andere, gewis niet minder belangrijke, onjuistheid ten nadeele van de tabakskultuur, heb ik opgemerkt op pag. 77, omtrent de leveringen van steen, kalk en hout door de bevolking aan de tabak-fabriekanten; vermits alle die leveringen thans, bij vrijwillige overeenkomst wegens den prijs daarvoor, door de bevolking aan kontraktanten wordt gedaan, en door deze regtstreeks aan de arbeiders bij aflevering voldaan en betaald.

Nog eene andere, en misschien in derzelver toepassing nog belangrijker onjuistheid begaat UEd: op pag. 70—71 en 101—104, door de tabakskultuur mede te begrijpen onder die kultures, die nadeel toebrengen aan de padi-kultuur.

Vooreerst. Omdat de tabak, althans in de residentie Rembang, alwaar thans de tabaks kultuur zoo te zeggen geheel alleen uitgeoefend wordt (zijnde slechts drie van de nog overig gebleven 13 kontrakten in andere residentiën gevestigd) eerst in de maand Julij van ieder jaar wordt overgeplant op de velden, die hunne padi als eerste gewas hebben afgeleverd, en waardoor de tabak den Javanen tot tweede gewas strekt.

Ten tweede. Omdat de padi, die in het daarop volgende jaar op die zelfde velden op nieuws als eerste gewas geplant wordt, veel beter slaagt, dan wanneer die velden braak hebben blijven liggen, of dat dezelve met andere producten als tweede gewas zijn benuttigd geworden.

Ten derde. Omdat de bevolking van den tabak als tweede gewas, op de velden, waarvan zij hare padi eerste gewas heeft ingeoogst, niets verliest, en dus het volle genot heeft van het gewas, waarvoor dezelve de padjak voldaan heeft.

Ziedaar, zeer geachte heer en vriend, naar mijn inzien zeer overwigtige onjuistheden, die wel te bejammeren zijn dat in uw zoo belangrijk betoog voorkomen, want daardoor vervalt ook uwe bewering op pag. 120 geheel, als of de suikerkultuur de voordeeligst werkende voor Java's bevolking zoude zijn, terwijl deze lofspraak geheel toekomt aan de tabakskultuur,

zoo als dit reeds voor eenige jaren door mij in het *Tijdschrift voor Neêrl. Indië* met cijfers bewezen is.

Ik vlei mij UEdg. geene ondienst gedaan te hebben, door UEdg. deze mijne bemerkingen bescheidenlijk te hebben medegedeeld, mij vleijende UEdg. dezelve zullen aansporen, daarvan ter geschikte gelegenheid uw zoo belangrijken arbeid te zuiveren, terwijl, zij onopgemerkt blijvende, van zeer nadeelige uitwerking voor de tabakskultuur zouden kunnen worden.

De vele bezigheden, onafscheidbaar van een zeer op handen zijnde vertrek naar Europa, hebben mij verhinderd u deze regelen vroeger dan thans te kunnen doen toekomen; mijne afreis naar Soerabaja, ter mijner inscheping met mijne beide jongste dochters, is bepaald op 24 dezer, doch ik zal trachten, morgen ochtend mij de eer te geven, UEdg. nog ten uwent te ontmoeten, ten einde u mijn vaarwel te brengen.

Ik heb inmiddels de eer met ware gevoelens van achting te zijn,

UEdg. Dw. Dienaar
(*w. g.*) C. VREEDE,
Tabaks-kontractant in Toeban.

BATAVIA (Marine-Hôtel),
den 22 December 1851.

Op bladz. 66 van mijn boekje heb ik aangetoond, hoeveel de tabak plantende huisgezinnen van 1840—1844 verdiend hebben; het *Regeringsverslag* stelt mij in staat zulks tot 1848 aan te vullen:

Aantal.	Bouws van 500 □ roeden met tabak beplant.	Genoten betaling door de tabak plantende huisgezinnen.	Gemiddeld bedrag per bouw.	Verdiensten per huisgezinnen in het jaar.	NB. De verdiensten gerekend à 6 huisgezinnen per bouw.
1845	3687	*f* 298,744	*f* 81.00	*f* 13.50	
1846	4113	284,537	69.20	11.54	
1847	3972	257,764	65.00	10.83	
1848	1402	108,652	77.47	12.91	

gemiddeld per bouw *f* 73.17 = *f* 12.19 per huisgezin. Volgens mijne opgave hebben (zie bladz. 66) de tabaksplanters in 5 jaren gemiddeld *f* 11.94 in het jaar verdiend, en dat deze opgave zoo na mogelijk juist is, kan in genoemd verslag geverifiëerd worden. Van 1845—1848 is er slechts 25 cents *in het jaar meer door een gezin verdiend*, dat is dus geen noemwaardig verschil met *mijne* opgaven, terwijl de heer VREEDE in den aan mij gerigten brief opgeeft, dat de planters *f* 100 per bouw verdienen. Bij nacijfering van gemeld verslag zal hij echter bevinden, dat, in het eerste vijfjarig tijdvak, slechts *f* 70.50 gemiddeld is ontvangen, 't geen dus een verschil *met de opgaven van den heer* VREEDE van gemiddeld 27 pCt. oplevert, door de tabaksplanters minder verdiend dan hij beweert.

Op bladz. 66 en 202 heb ik verder geschreven:

1°. Dat er in 1844 voor de tabakskultuur (de fabriekmatige bereiding daar onder begrepen) 26,762 huisgezinnen waren ingedeeld — *en dit is juist;*

2°. Dat er in dat jaar 2712 bouws met tabak zijn beplant — *ook dit is juist*

3°. Dat daarbij door de bevolking verdiend werd *f* 319,538.

Volgens het regeringsverslag zijn in 1844 aangeplant 2711 bouws, waarvoor aan plantloon aan de bevolking *werkelijk is uitbetaald* *f* 203,382. Voeg daarbij *f* 116,156 verdiensten in de fabriek, gemiddeld à *f* 40—45 per bouw, dan verkrijgt men juist de som door mij opgegeven *f* 319,538.

Aan ieder, die de waarheid lief heeft, doe ik de vraag of men met meer naauwkeurigheid gegevens als de mijne kan verwachten?

Wij zullen nu de cijfers van den heer VREEDE ter toets brengen.

Vooreerst zegt hij, dat er 6,690 bouws met tabak worden beplant, niettegenstaande ik bepaaldelijk 2712 bouws heb opgegeven, en er in mijn boekje *geen ander cijfer te vinden is*. Had de heer VREEDE dus *goed* en met de vereischte aandacht en naauwgezetheid gelezen (en als tegenschrijver had hij dat behooren te doen), dan zou hij niet in eene zoo grove dwaling zijn vervallen. Had hij slechts even het regeringsverslag opengeslagen, dan zou hij overtuigd zijn geworden, dat er van 1840 tot 1848 te zamen niet meer dan 21,304 bouws = 2663 gemiddeld in het jaar met tabak zijn beplant. Er zijn *nimmer* 6690 bouws, zoo als hij opgeeft, op Java aangeplant geworden. Dit cijfer is dus geheel uit de lucht gegrepen, en zulk een denkbeeldige grondslag heeft den heer VREEDE verleid, om te schrijven, dat de bevolking bij de tabakskultuur ingedeeld (volgens hem 4 huisgezinnen per bouw doch *in de wezenlijkheid* 8 of 9 voor *al* de werkzaamheden) *f* 1,338,000 jaarlijks ontvangt en alzoo *f* 1,018,000 *meer* dan door mij *naar waarheid* is opgegeven! Voor iemand, die zich opwerpt om een ander te regt te wijzen, is dat al te erg, daar de heer VREEDE zich zoo ligt van zijne dwaling uit het *Regeringsverslag* had kunnen overtuigen, waaruit blijkt dat door de bevolking aan plantloon niet meer ontvangen is dan:

In 1840.	. . . . .	*f* 75,182
„ 1841.	. . . . .	80,892
„ 1843.	. . . . .	101,178
„ 1844.	. . . . .	203,382
„ 1845.	. . . . .	298,744
„ 1846.	. . . . .	284,537
„ 1847.	. . . . .	257,764
„ 1848.	. . . . .	108,625
	Totaal. . .	*f* 1,410,304

Over acht jaren: is alzoo *de werkelijke* gemiddelde verdienste aan plantloon in het jaar geweest: *niet meer* dan *f* 176,300. Gemiddeld zijn er 2653 bouws beplant; dit geeft à *f* 45, met de verdiensten in de fabriek, per bouw *f* 119,835 + *f* 176,300 aan plantloon totaal *f* 296,135 en ik heb opgegeven *f* 319,538, dus *eer te veel* dan te weinig. En tegenover zulke evidente onbetwistbare daadzaken, schrijft de heer VREEDE evenwel in *de Indiër*. „Terwijl die zelfde „verdiensten, bij voormeld mijn schrijven aan UEdg., in *eene specifieke bereke-* „*ning van ieder onderdeel* (?) dezer kultuur, worden aangewezen een gezamen- „lijk bedrag uit te maken van niet minder dan *f* 1,338,000 in het jaar."

Eene verdere toelichting zou overbodig zijn; ik zal daarom slechts de konsekwentie van het cijfer van den heer VREEDE toelichten. In 1848 zijn op geheel Java niet meer dan 1401 bouws met tabak beplant, van welke 5,683 pikols geoogst zijn *), volgens het officiëel *Regerings-*

*) De heer C. VREEDE zegt in zijn bovengenoemd opstel dat er weldra jaarlijks eene verzending van p. m. 8,000,000 ponden, gelijk 64,000 pikols, van Java naar Nederland zal plaats vinden.

verslag. Deze gedeeld wordende in zijn cijfer, zou de pikol tabak op *f* 235 of *f* 1,88 het pond aan den fabrikant, zonder eenige winst, te staan komen. Indien dat de waarheid was, dan zouden de heer VREEDE en alle fabrikanten immers reeds dood arm moeten zijn.

Hetgeen de heer VREEDE verder in zijn brief zegt, dat er voor de bereiding, verpakking, het vervoer enz. in de fabriek nog *f* 70 per bouw *boven* het plantloon wordt verdiend, is *door niets bewezen*. Doch als ik deze opgaven à *f* 100 plantloon en *f* 70 voor de fabriekmatige bewerking = *f* 170 verdiensten per bouw, ook gaaf aanneem, dan geeft zulks voor de 1402 bouws in 1848 toch niet meer dan *f* 238,348 in het geheel, en dus ruim *f* 80,000 *minder werkelijke verdiensten* dan mijne opgaven *f* 319,538 zijn.

Het zou verder dwaasheid wezen ook nog aan te toonen, dat de *f* 30 per bouw, welke, in het schrijven van den heer VREEDE aan mij, bovendien aan de tabaksplanters als winst wordt toegedicht, op de huisselijke verteering der fabriekanten, de levering van rijst enz., niet door de tabakskultuur verkregen worden. Ik stel mij geen lezer zóó onkundig voor, dat hij niet zou weten, dat zulks de belooning is van geheel anderen arbeid, tijd en kapitaal, dan voor het tabaks-produkt wordt aangewend.

Doch laat ons nog een oogenblik stilstaan bij de verzekering van den heer VREEDE: „dat de planter voor zijnen verpligten arbeid aan den tabak *een ruim* loon geniet, en het welzijn van de Javaansche *bevolking* daardoor allezins bevorderd wordt.” Het laatste kan *tegenwoordig* waarheid zijn; doch *het ruime loon* zal nog wel iets te verbeteren overlaten.

Een bouw veld, met tabak beteeld, wordt geschat 15 à 18000 planten op te leveren. Om ze niet te beschadigen, kunnen en *mogen* zij niet anders, dan bij vrachten van 4 tot 5 planten van het veld naar de fabriek *gedragen* worden. Een bouw levert alzoo ongeveer 3000 vrachten. Nu is bij de meeste kontrakten bepaald, dat de planter het gewas *zonder belooning* in de fabriek moet leveren, binnen den raijon van een en een halve paal. Wij zullen het aan den lezer overlaten te berekenen, hoeveel die planters aan die 3000 vrachten per bouw zouden verdienen, wanneer zij ze als *gedwongen* koeli's tegen gouvernements-tarief à 2½ duit per paal moesten vervoeren, en wat er, na aftrek daarvan, na de *f* 73 per bouw plantloon voor den arbeid van 5 of 6 maanden en de vele zorgen door zes huisgezinnen daaraan besteed, overblijft. Ik heb ook in de residentie Rembang gewoond, ten tijde dat de inlander niet anders dan vrijwillig en uit *eigene beweging* langs de Solosche rivier tabak teelde, en bij vrij wat minder arbeid, *f* 200 *f* 250 per bouw bedong, waarvoor hij thans *f* 75 ontvangt, en waaruit de tegenzin in de tegenwoordige regeling ligt verklaarbaar is.

Dat ik op bladz. 102 de tabaksvelden onder diegenen heb opgenomen, waardoor de rijstbouw benadeeld wordt, is eene fout, door mij dadelijk erkend, toen ik er bepaald opmerkzaam op werd gemaakt. De opname is geschied, *tegen mijn beter weten aan*. De lezer echter die veel met cijfers gewerkt heeft en weet dat men, eenmaal eene fout gemaakt hebbende, ze bij nacijfering telkens voorbij ziet, zal het zich kunnen verklaren, hoe

ik tot die fout gekomen ben, en hoe zij onveranderd is blijven staan; doch zij is van zoo weinig beteekenis, dat het eene ongerijmdheid mag heeten te beweren, dat 1402 bouws-tabak eenig beteekenend nadeel zouden toebrengen aan den oogst van 1,546,921 bouws, welke in 1849 met rijst zijn bebouwd. 1402 bouws à 10 pikols rijst geven 1,402,000 kati's, dat is: voor eene bevolking van 8 millioen 1,8 kati's per hoofd *in het jaar*. Daaruit zal wel niemand in ernst willen afleiden, dat de voeding der bevolking daardoor verminderd wordt.

Op bladz. 77 heb ik geschreven, „dat door de gedwongen levering van „steenen, pannen, kalk en hout voor de menigvuldige fabrieken, enz. aan „den landbouwer veel schade *is toegebragt*." Dat dit bezwaar op het verledeno doelt, zal niemand, die mijn boekje *goed* leest, twijfelachtig zijn; en niet te min zegt de heer VREEDE daarvan in *de Indiër*, dat ik zou geschreven hebben „dat de levering van steenen, pannen, kalk en hout door „de bevolking aan de tabaks-kontraktanten *nog steeds gedwongen geschiedt*."

Ik zal niet uitweiden over het onedelmoedige dezer toedichting; ik zal alleen nog zeggen, dat ik zeer goed weet, dat in dit en meer andere drukkende bezwaren voor de bevolking, sedert 1848, en vooral in de laatste twee jaren, eene zeer opmerkelijke verandering en verbetering is gekomen, waarvoor ieder gaarne de welverdiende hulde aan de regering zal toebrengen. Maar even goed is het ook den heer VREEDE bekend, dat ik op bladz: 77 de zuivere waarheid schreef aangaande *het verledene*. Of zou het ook al het geheugen van den heer VREEDE zijn ontgaan, dat zijn eigen huis, fabriek, loodsen enz: en die van alle andere fabrikanten *eens*, of meermalen, wanneer zij door brand of ander ongeval waren vernield, op de wijze door mij opgegeven d. i. volgens *prenta* (bevel) van het bestuur, tegen *te gering* loon zijn daargesteld? Daartoe werden de groote massa's hout uit 's Gouvernements bosschen, tegen een karig kap- en sleeploon, gehaald en aan de fabriekanten afgeleverd, die, wel verre van zuinig in hunne eischen, zich overvloedig lieten voorzien, en onder welke er zijn, die, bij verkoop van die houtwerken, aanzienlijke winsten hebben behaald. Of zou de heer VREEDE ook daarvan op Java niets vernomen hebben? en zou welligt het verlies in de Gouvernements-houtbosschen van zoo vele duizende zware, schoone en kostbare balken door hem gerekend worden onder de „*indirekte winsten*" te behooren, welke hij zegt „dat in 's lands kas zijn gevloeid."

In den brief van 22 December 1851, komt eindelijk nog het volgende voor: „Wanneer een *gelijk* verschil," (namelijk het denkbeeldig cijfer van ruim een millioen voor den tabak) „op de kultures van koffij en indigo „bestaan mogt enz:, dan zou men welligt tot geheel andere resultaten ge„raken dan bij u verkregen worden."

Ik raad den heer VREEDE aan en noodig ieder, die belang in de zaak stelt, daartoe uit, om het meermelde *Regeringsverslag* naauwgezet te onderzoeken, en te vergelijken met mijn boekje. Daaruit zal men zien, dat mijne cijfers omtrent de kultures zoo naauwkeurig mogelijk zijn, en ten

aanzien van den rijstbouw eenige procenten *te hoog en dus te gunstig*, in stede van te laag en te ongunstig; ofschoon van andere zijden ook al beweerd is, „dat ik mij *slechts een paar millioen pikols!!* ten aanzien „ van den rijstoogst zou vergist hebben!" Sedert dat verslag verschenen is, moet elke poging, om de waarheid mijner gegevens te betwisten, mislukken, en wie dat verder mogt ondernemen, handelt ter kwader trouw, waarvoor, dank zij de openbaarheid, noch voorwendsel noch verontschuldiging te vinden is.

Ten slotte zegt de heer VREEDE in *de Indiër* „uwe bekend gestelde ge„woonte, om de waarheid ook bij uwe tegenstanders te huldigen, strekt „mij tot borg voor de goede opname uwerzijds van deze mijne nadere „*teregtwijzing.*"

In de daad is ieder teregtwijzing mij welkom, waardoor de waarheid bevorderd en meer toegelicht wordt; doch dan moet het ook eene *teregtwijzing* zijn. Of die van den heer VREEDE daar eenige de geringste aanspraak op mag maken, en welke opname zij verdiend hebbe, laat ik liefst aan het oordeel van anderen over. Ik heb alleen het bewijs willen geven, dat ik zelfs geene voorwaardelijke belofte onvervuld wil laten, waarmede ik hoop den heer VREEDE bevredigd te hebben.

W. BOSCH.

De slavernij in Nederlandsch Indië.

In 't laatst der vorige en begin van deze eeuw zijn er krachtige stemmen opgegaan in 't belang der ongelukkigen, die in Nederlandsch Indië van hunne vrijheid zijn verstoken, als zaken worden verkocht en de eigendom zijn van anderen. Een der moedigste bestrijders der slavernij was DIRK VAN HOGENDORP, een broeder van den beroemden GIJSBERT KAREL. In het jaar 1783 vertrok hij, met het smaldeel onder den schout-bij-nacht VAN BRAAM, als kapitein-luitenant der marine naar Indië, woonde de wapenfeiten van dit eskader bij tegen de inlandsche vorsten voor Malaka, Rio en Selangor, en trad daarna te Batavia in dienst der Oost-Indische kompagnie, eerst als kapitein der dragonders en vervolgens als onderkoopman in civiele betrekking. Hij werd achtereenvolgend tweede bestuurder van Patna in Bengalen, opperhoofd aldaar, administrateur van Onrust, resident van Japara en eindelijk gezaghebber van Java's Oosthoek. Hij was een man van een krachtigen geest, die zich tegen vele verkeerdheden en misbruiken, welke hij in de Indische administratie meende te ontdekken, onbeschroomd en dikwijls met hevigheid verzette, en die zich daarom vele onaangenaamheden op den hals haalde. Het zou een zeer belangrijke arbeid zijn, eens opzettelijk te onderzoeken, in hoe verre de beschuldigingen, die tegen hem werden ingebragt, gegrond waren, en aan den anderen kant, in hoe verre zijne aanwijzing van schreeuwende onregtvaardigheden en talooze verkeerdheden van het bestuur in Indië eenen onpartijdigen toets konden doorstaan. Maar dat is niet het doel van dit opstel. Wij willen alleen eenige bijzonderheden mededeelen van de wijze, waarop VAN HOGENDORP zich het lot der slaven heeft aangetrokken.

Hij deed dat voornamelijk, nadat hij in 't Vaderland was teruggekeerd. Immers in 't laatst van 1798 werd hij uit zijne betrekking ontslagen, en in September 1799 kwam hij, na vele wederwaardigheden, in Nederland aan. Het volgende tafereel hangt hij op van de mishandelingen, waarvan hij het slagtoffer is geweest. Na, op last van Kommissarissen-Generaal en de regering van Indië, als gezaghebber van Java's Oosthoek ontzet te zijn, werden alle zijne papieren hem ontnomen en doorgelezen, werd hij zelf van zijne vrouw en bezittingen afgescheurd, in militair arrest gezet, met een kommando soldaten weggevoerd in het slechtste jaargetijde, vijf en een halve maand van de eene plaats naar de andere gesleept, zonder ooit verhoord te worden, zonder dat hem ooit gezegd werd, welke de redenen van deze behandeling waren, van welke misdaad hij beschuldigd werd, noch wie zijne aanklagers of beschuldigers waren. Zelfs werd hem verboden en belet, iets ter zijner verdediging te schrijven of publiek te maken. Eindelijk

vrij zeker onderrigt zijnde, dat nog sterker maatregelen tegen hem in het werk gesteld zouden worden, waaronder hij waarschijnlijk zou hebben moeten bezwijken, en van zijne verbitterde vijanden geen regt kunnende verwachten, werd hij te rade, zich aan deze verdere geweldenarijen te onttrekken, en naar zijn vaderland terug te keeren, ten einde daar die regtvaardigheid te zoeken, welke hij in Indië niet kon verwachten. Alzoo een protest achterlatende, waarin hij verklaart onschuldig te zijn, en geenszins te vlugten uit vrees voor straf, maar alleen omdat zijne aanklagers tevens zijne regters wilden zijn, en waarin hij verzekert naar het vaderland te gaan, ten einde zich daar voor eene onzijdige regtbank te stellen, vertrok hij heimelijk van Batavia, en kwam hij eindelijk in September 1799 in Nederland aan.

Terwijl nu zijne zaak aldaar onderzocht werd, zette hij den strijd tegen de verkeerdheden in Indië voort. Reeds in December 1799, gaf hij een uitvoerig werk uit, getiteld *Berigt van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oost-Indie, en den handel op dezelve door* DIRK VAN HOGENDORP *). Daarin komt ook een artikel voor over de „slaven en den slavenhandel." Hij zet er zijne denkbeelden in uiteen over eene trapsgewijze vrijgeving der slaven, en stelt tevens voor, om intusschen den slavenhandel, of den verderen aanbreng van slaven van Makassar, Bali, of van waar ze ook aangebragt worden, dadelijk geheel te verbieden en te stuiten.

Maar hij liet het hier niet bij. Hij trachtte de algemeene opinie in 't vaderland tegen de slavernij op te wekken en te scherpen, en hij koos daartoe een middel, dat vooral geheel in den geest van dien tijd lag. Dezer dagen heeft eene Amerikaansche vrouw, HARRIET BEECHER STOWE, door een hefboom die thans populair is en groote kracht heeft, door een roman, de geheele beschaafde wereld in eene opgewonden stemming gebragt tegen hare eigen landgenooten, omdat ze, in weerwil hunner demokratische beginselen, nog altoos de verfoeijelijke slavernij, in al hare afzigtelijkheid, blijven verdedigen en behouden. Ze heeft in *Uncle Tom's Cabin*, met veel talent maar vooral met een echten Christenzin, de jammeren en de ellende der ongelukkige wezens geschilderd, die in Amerika slavenketenen dragen, en zij heeft in zoo verre haar doel bereikt, dat de aandacht van alle landen op dien onnatuurlijken en wreeden toestand in het land der vrijheid bij uitnemendheid, is gevestigd. Een halve eeuw geleden trachtte VAN HOGENDORP door het tooneel een dergelijk doel te bereiken. Hij wilde, door eene voorstelling van 't geen toen te Batavia nog gebeurde, het volk van Nederland van verontwaardiging doen gloeijen over de slavernij in zijne koloniën. Hij vervaardigde een tooneelstuk, onder den titel van *Kraspoekol; of de Slavernij. (Een tafereel der zeden van Neerlandsch Indie) door* D. VAN HOGENDORP. *Delft* 1800. Hij deed dat, „om" 't zijn zijne eigene woorden

*) In het voorberigt van dit werk wordt de geschiedenis van het wedervaren des schrijvers in Indië verhaald, gelijk wij het hebben medegedeeld.

in zijn voorberigt, „de slavernij, en nog meer den godtergenden slavenhandel, zoo afschuwelijk en hatelijk als mogelijk is te maken, en daardoor, langs alle mogelijke middelen en wegen te bevorderen het oogmerk en den hartelijken wensch, om, zoo spoedig mogelijk, den slavenhandel in onze bezittingen te doen verbieden en ophouden, en vervolgens ook trapsgewijze en met voorzigtigheid een einde aan de slavernij te maken."

Ik heb het voornemen, mijne lezers met deze pennevrucht van den bekenden schrijver bekend te maken, niet omdat de waarde van het geschrift als tooneel-arbeid mij zoo verdienstelijk voorkomt; ik geloof, dat het als zoodanig groote en kardinale gebreken heeft; maar om hen te doen zien, hoe zeer tegenwoordig de toestand der slaven in Indië verschilt van dien tijd, hoe betere wetten en menschelijker bepalingen het lot der slaven veel dragelijker hebben gemaakt, en bovenal om hen opmerkzaam te maken op den beteren geest, die tegenwoordig de Christelijke maatschappij aldaar bezielt. Een der bedoeliegen, die de schrijver met de vervaardiging van dit tooneelstuk op het oog had, is reeds bereikt; twaalf jaren later is „de godtergende slavenhandel" afgeschaft. Maar de slavernij bestaat nog; zij wordt door geboorte bestendigd; de kinderen der slaven blijven slaven, tot hunne vrijlating. En ofschoon wij nu niets terug nemen van den zoo even verkondigden lof op de, vooral door den edelen VAN DER CAPELLEN, verbeterde wetgeving voor de slaven, toch zijn wij het met den schrijver eens, wanneer hij zegt, voorberigt blz. V.: „De slavernij in Oost-Indië is zeker over 't algemeen veel zachter dan in de West-Indiën, dewijl ze alleen tot huisselijke diensten gebruikt worden. Echter wanneer men nagaat, op welk eene wijze de meesten dier ongelukkigen tot de slavernij gebragt worden, en wat altoos voor een mensch het gemis van zijne vrijheid is, zoo zal men niet ontkennen, dat de staat der slavernij noodlottig en in strijd met de natuur is. Dat is zóó waar, dat het nog geen volk in de wereld gelukt is, noch ooit gelukken kan, een *goed* wetboek voor de slavernij te maken. De slavernij is zoo eigenaardig strijdig met de regten van den mensch en zoo oorspronkelijk absurd in zich zelve, dat men, haar tot grond van regt willende nemen, geene wetten noch instellingen, die billijk en regtvaardig zijn, daarop gronden kan *). De eenige waarborg, die den slaaf nog overblijft, om door zijnen meester wel behandeld te worden, is het zedelijk karakter van den meester."

Het stuk, dat VAN HOGENDORP voor het tooneel bewerkte, was oor-

---

*) Dezelfde meening heb ik eenige jaren geleden te kennen gegeven. „Wanneer wij de wetgeving op den slavenstand in Indië op zich zelve beschouwen, dan komen wij tot de veronderstelling, dat het lot van de lijfeigenen er zeer dragelijk moet zijn. Maar als wij hunnen toestand van nabij gadeslaan, dan zien wij, dat al die menschlievende bepalingen niet kunnen verhinderen, dat ook in dit land de slaven diep ongelukkig, en, in weerwil van alle voorbehoedmiddelen, zeer te beklagen zijn. Wij hebben aangetoond, hoe menschelijk de wetgeving is voor de slaven. Wij nemen niets van onze lofspraak terug; maar juist uit de menschelijke wetgeving, juist uit de zucht, die daarin doorstraalt, om hun lot dragelijk te maken, blijkt, hoe het onmogelijk is, den slavenstand te behouden, en tevens daardoor geene diep beklagenswaardige wezens te veroorzaken." Zie *Verhandeling over de emancipatie der slaven in Nederlandsch Indië*. Gron. 1848 blz. 13.

spronkelijk eene zedekundige vertelling. „Wijlen mijn vader" zoo schrijft hij in het voorberigt „in Oost-Indië ooggetuige zijnde van de wijze, waarop in sommige huisgezinnen de slaven behandeld werden, vooral door de vrouwen, die, in dit land geboren en opgevoed, de slaven niet als hare natuurgenooten, als medemenschen beschouwen, wenschte iets bijtedragen, om dit kwaad te doen beseffen, en, zoo het mogelijk ware, te verbeteren. Ten dien einde schreef hij eene zedekundige vertelling, die hij *Kraspoekol, of de droevige gevolgen van eene te verregaande strengheid jegens de slaven*, noemde, en te Batavia liet drukken. Mijne landgenooten gaarne een levendig denkbeeld van den aard der slavernij in onze bezittingen willende voor oogen stellen, zoo heb ik vermeend, niet beter te kunnen doen dan de bovenvermelde zedekundige vertelling van mijn vader tot een tooneelstuk te maken."

Het stuk bestaat uit drie bedrijven. In het eerste wordt een tooneel geschetst in de woning van den heer WEDANO, opperkoopman te Batavia. Hij is een braaf, goedhartig, eerlijk man, die zijne slaven goed behandelt, maar hij heeft aan eene schoonzuster, aan wie de naam van KRASPOEKOL wordt gegeven, het bestuur van zijn huis opgedragen. Zij is de type van die vrouwen in Indië, waarvan de schrijver in zijn voorberigt het volgende zegt: „Een onuitsprekelijk genoegen is het mij, hier openlijk te kunnen en te durven verklaren, dat over 't algemeen bij geen volk of landaard, die bezittingen in andere werelddeelen hebben, waar de slavernij nog plaats heeft, de slaven zoo wel en menschlievend behandeld worden, als bij ons. Doch een groot gebrek in de inrigtingen van onze bezittingen in Oost-Indië veroorzaakt eene droevige uitzondering in de algemeene waarheid. En dit gebrek is hierin gelegen dat nimmer voldoende gezorgd is, om ook vrouwen, in het vaderland geboren en opgevoed, naar herwaarts te doen overgaan. Immers hierdoor is de vermenging van Europeërs met inlandsche vrouwen, en vooral met slavinnen, sterk bevorderd, de gevolgen daarvan zijn ligt op te maken. De dochters volgden de zeden, de gevoelens, de geaardheid der moeders; opgevoed onder en met slaven, leerden zij die aanzien als menschen, verre beneden haar, en bijkans van een andere natuur; wreedheid, ongevoeligheid, willekeur en onbillijke behandeling werden haar al vroeg eigen."

Zulk eene vrouw is KRASPOEKOL. Zij heeft eene harer waardige medehelpster in eene zoogenaamde „liplap," die onder den naam van „mandoresse" voorkomt, en voor wie het eene helsche vreugde is, wanneer zij de slaven kan kwellen en pijnigen. Onder die ongelukkigen is vooral ééne slavin het voorwerp van beider haat. Ze heet TJAMPAKA, en verhaalt zelve op de volgende wijze hare vroegere geschiedenis: „Mijn vader behoorde tot de familie van den radja van Boni. Hij had een broeder, die aan de opium verslaafd was en dobbelde, waardoor hij menigwerf in ongelegenheid kwam. Mijn vader redde hem telkens. Ik was vijftien jaar oud, en door den radja van Boni bestemd, om zijnen zoon te huwen, toen mijn vader's broeder het ontwerp smeedde, om mij aan mijne onders te

ontrooven en aan een slavenhandelaar te Makassar te verkoopen. Met nog twee andere booswichten wachtte hij mij 's morgens vroeg op, wanneer ik, niets kwaads vermoedende, naar de rivier ging, om mij te baden. Ze overvielen mij, bonden mij de handen, en stopten mij een doek in den mond, zoodat ik niet om hulp kon roepen. Zoo hielden ze mij den geheelen dag in een bosch verborgen; en 's nachts, toen het donker was, bragten ze mij naar Makassar, aan de achterdeur van 't huis van een slavenhandelaar, die van mijne komst reeds verwittigd scheen. Hoe zal ik u verhalen, wat hier voorviel! Mijn oom, die zijns broeders dochter te koop veilde; — de slavenhandelaar, die mij wel koopen wilde, doch op den prijs zoo veel mogelijk afdong; — mijn oom, verwoed over die inhaligheid, dreigende, als hij den gevraagden prijs niet wilde geven, mij eén kris in 't hart te zullen jagen, waarvan hij reeds de punt op mijne borst zette; — ik mijn oom biddende en smekende, mij aan mijne ouders terug te geven; — de slavenhandelaar, eindelijk, door winzucht gedreven, een hooger prijs biedende, die door mijn oom, vervoerd van razernij, aangenomen werd; — ik vruchteloos hem bezwerende bij al wat heilig is, om mij niet aan mijne ouders te ontrooven, maar door hem alleen beantwoord, door mij met voeten te trappen, en van zich af in de deur van den slavenhandelaar te stooten. Zie daar het verschrikkelijke tafereel van dat afgrijsselijk oogenblik, dat altoos mij voor den geest zweeft, en alleen afgewisseld wordt door eene andere, niet minder treurige, voorstelling van de droefheid en ellende, waarin mijne ouders sedert mijn verlies gedompeld zijn.

„De slavenhandelaar, vreezende voor navraag, voerde mij, zoodra ik zijn eigendom was, naar een onderaardsch hol, waar ik het daglicht niet kon aanschouwen, en waar ik nog wel twintig ongelukkige lotgenooten, allen vrouwen of meisjes, aantrof. Meest allen waren op dezelfde wijze als ik aan hare ouders of familiën ontroofd. Wij kregen alleen rijst en water tot voedsel, en werden slechts enkele malen des nachts in de open lucht gelaten, om ons te reinigen. Ik bleef in dit akelig verblijf omtrent zes maanden, toen de oostewinden doorkwamen. Bij nacht werden wij aan boord gebragt; het vaartuig was klein; en echter werden er 120 slaven en 40 slavinnen, behalve de kinderen, ingeladen. De eersten waren twee aan twee in ketenen aan elkander gesmeed, en mogten niet op het dek komen om lucht te scheppen; doch ons vrouwen werd het somtijds toegestaan. Op die wijze werden wij herwaarts gevoerd, en toen openlijk te koop geveild. Mij trof het geluk door een edelmoedig man, een waarachtig menschenvriend, gekocht te worden."

Maar mogt ook de ongelukkige TJAMPAKA een goeden meester hebben, diens zuster KRASPOEKOL was voor haar een beul. Tot dus verre was het haar niet gelukt, de gehate slavin eene ligchamelijke kastijding te laten toedienen. Met behulp van hare medehelpster „mandoresse," weet ze, door een helsche list, op TJAMPAKA den schijn te laden van een porseleinen bord, waarop ze hare meesteres een glas water moest aanbieden, door achteloosheid te hebben gebroken.

— „Ha" roept KRASPOEKOL uit, „mij een glas water voor de voeten op den grond te werpen! Ik heb reeds lang gemerkt, dat gij een stijfhoofdige deugniet zijt — maar ik zal u die nukken wel afleeren. Hier, njai! laat haar achter in den tuin een goed pak slagen geven, dat ze er acht dagen genoeg aan heeft.

— „Ach," jammerde de slavin voor de voeten harer meesteres neêrgevallen, „ach, ik smeek u om overgeving; alleen voor deze keer; ik zal mij beter in acht nemen; het was mijne schuld niet!

— „Hoe, uwe schuld niet? Durft gij zeggen, dat het uwe schuld niet was? Njai! daar moet ze dubbel voor boeten. Hier, NEDO! LAUNA! sleep haar voor mijn aangezigt weg."

En zoo wordt de ongelukkige naar de strafplaats gesleept. Met duivelsche vreugde oogt zij haar na, en staart ze naar de wreede strafoefening. „Nu zult gij eerst gevoelen, dat gij slavin zijt!" zoo juicht ze. „Zonder slagen willen ze dat niet gelooven, en verbeelden ze zich, zoo goed te zijn als wij! Nu zal ze wel wat gedweeër en nederiger worden! Maar hoe? Nog even stug? zonder een woord te spreken? Wacht, de rottan's zullen haar de woorden wel uit den mond halen! Zoo, — op de ladder gebonden — dat is goed; dan komen de slagen aan! Maar als de jongens nu maar hunne krachten inspannen; want ze is jong en mooi, en dan hebben ze medelijden; doch ze weten, dat ik het oog op hen heb, en dan doen ze hun pligt!"

En toch ontsnapte TJAMPAKA aan hare wraak. Juist op het oogenblik, dat de eerste slag zou vallen, komt de heer WEDANO te huis, ziet de toebereidselen, en verbiedt de volvoering. Zijne zuster dringt er op aan; maar hij weigert. Ze dreigt hem te zullen verlaten; hij blijft standvastig. Ze verklaart zijne huishouding niet meer te kunnen bestieren, als ze de slaven niet mag kastijden; hij houdt vol. En het einde is, dat KRASPOEKOL, vergezeld van hare „mandores," zijn huis verlaat.

In het tweede bedrijf heeft ze eene woning betrokken naast haren schoonbroeder, en zien we haar in 't bezit van een aantal slaven, dien zelfden morgen door haar gekocht. Daaronder zijn twee echtgenooten, ALI en PHILIDA, die elkander hartelijk lief hebben. Maar hunne nieuwe meesteres wil noch van die liefde, noch van dien huwelijksband iets weten. Ze moeten gescheiden blijven, mogen overdag niet in elkanders nabijheid komen, veel min een woord wisselen, en 's nachts wordt de vrouw met de overige slavinnen opgesloten.

— „Met vrije menschen is die liefde goed;" zegt ze tot hare vriendin „mandores," maar met slaven is het geheel wat anders. Wie heeft hen getrouwd? Wie heeft hun veroorloofd een huwelijk aan te gaan? Wie maakt hun huwelijk wettig? Dat is goed, zoo lang men hun toestaat om te zamen te blijven; en zoo lang hun vorige meester leefde, kon hij in zijn huis toelaten wat hij wilde. Maar nu zijn ze mijne slaven, en nu moeten ze naar mijne wetten leven. Ik weet van geen trouwen; en PHILIDA zal alle nachten met de andere slavinnen opgesloten worden."

Beide echtgenooten komen elk afzonderlijk, onbewust van elkander, bij hunne meesteres, werpen zich voor hare voeten, en smeken haar om mededoogen, en om hen niet te scheiden.

— „Genade!" smeekt PHILIDA „onze vorige heer heeft ons zamen laten huwen.

— „Hoe? gij wilt mij dwingen?" barst KRASPOEKOL los," wat raakt mij uw vorige heer? Hier njai, breng haar naar achteren, en laat haar een pak geven. Ik zal haar die verliefdheid wel afleeren.

— „Ach, genade, genade! ik smeek om vergiffenis, ik heb immers geen kwaad gedaan!

— „Weg met haar!" roept KRASPOEKOL en schopt de arme slavin van zich.

De bedreiging wordt ten uitvoer gebragt. Wel werpt zich ALI, zoodra hij verneemt wat er gaande is, voor de voeten zijner meesteres; wel smeekt hij om genade; wel roept hij uit: „Ach ontferm u over PHILIDA. Zij is zwanger; zulk eene strafoefening is nootlottig voor haar. Om Gods wil ontferm u over ons!" Maar alles te vergeefs — op eene vreesselijke wijze wordt de ongelukkige gemarteld. En daar blijft het niet bij. De beide echtgenooten zien elkander, na de wreede strafoefening; het gevoel is sterker dan het gebod; ze spreken met elkander:

— „o Mijn ALI!" barst de mishandelde vrouw uit „ongelukkigen, die wij zijn. Moest ik die vernedering, die schande ondergaan!

— „Ween niet PHILIDA! gij verscheurt mij het hart.

— „o Hoe kan ik mijne tranen weerhouden. Onschuldig zoo mishandeld te worden. Onmenschelijke wreedheid. Op een ladder gebonden onbarmhartig gegeeseld!

— „Ja, het is wreed, het is gruwelijk — ik zal u wreken!

— „Hou op! Wat wilt gij? Welke woestheid op uw gelaat? ALI! om Gods wil — denk aan mij — denk aan den staat, waarin ik ben.

— „Juist daarom wordt mijne woede grooter.

— „Kom tot u zelven! Uwe wraak kan mij niet helpen. Misschien verandert alles nog. Laat ons geduld hebben. Ik zal trachten onze meesteres door mijn goed gedrag en ijver te behagen. Ligt dat ze dan minder streng wordt en ons toestaat, weder bij elkander te komen.

Zoo tracht de arme vrouw haren naar bloed en wraak dorstenden echtgenoot tot kalmte en onderwerping te brengen. Maar juist dit gesprek is oorzaak van de vreesselijkste gevolgen. Men ontdekt dat ze, in weerwil van het verbod, bij elkander zijn — en nu wordt PHILIDA een keten aan het been geslagen, waaraan een zwaar houten blok is vast gemaakt. Deze laatste vernedering doet de woede van ALI tot den hoogsten graad ontvlammen. Hij zweert zich te zullen wreken — en in het laatste tooneel stuift hij in razernij binnen, met losse hairen en een ontbloote kris in de hand.

— „Dood en hel!" zoo schuimbekt hij van woede;" zij zal mijne wraak niet ontsnappen! duivel in de gedaante eener vrouw! — Deze kris zal ik

u in 't hart stooten — en dan worde van mij wat de hemel goed vindt. Amok! Amok!"

Het derde bedrijf verplaatst ons weder in de woning van WEDANO. Het begint met een tafereel van de zeden en gebruiken te Batavia in 't laatste der vorige eeuw — eene soort van receptie of gezellige bijeenkomst bij WEDANO. Een raad van Indië, de „edelheer" CHAMPIGNON, een lid van den raad van justitie, een administrateur, een geneesheer, een scheepskapitein, een onderkoopman, zoo even uit Nederland aangekomen, brengen WEDANO een bezoek, en doen, door hunne gesprekken en handelingen, den aanschouwer een blik slaan in de gewoonten en zeden van dien tijd. Maar plotseling wordt de ontsteltenis en angst in hun midden geworpen. Een slaaf komt in groote opgewondenheid op, met het berigt, dat daarbuiten „amok" wordt geroepen. 't Is ALI, die KRASPOEKOL en de „mandores" heeft vermoord. Hij komt op het tooneel, met loshangende haren en een bebloede kris in de hand. WEDANO wordt door TJAMPAKA en zijne overige slaven beschermd. Ze staan gereed, om den aanval van den razenden amokmaker af te wachten en van hun goeden meester af te weren. Maar ALI werpt zijne kris weg:

— „Néen!" roept hij uit „ik kom niet, om nog meer te moorden! Mijn wraak is voldaan. Menschlievende man," en hierbij knielt hij voor WEDANO „ik werp mij voor uwe voeten, ik beken mijn schuld, ik geef mijn leven in uwe handen. Ik weet dat ik sterven moet; maar liever sterven, dan dagelijks smarten te lijden, die erger zijn dan de dood. Ach! had uwe zuster uw hart gehad — ik zou haar met liefde hebben gediend — nooit zou ik tot deze wraak gekomen zijn!

— „Rampzalige! wat hebt gij gedaan? O mijne zuster, mijne zuster! Booswicht, wie gaf u het regt, uw eigen wreker te zijn?

— „Mijnheer! waar is de regtbank, wie is de regter, om een slaaf, die mishandeld wordt, regt te doen wedervaren!

ALI wordt weggevoerd. KRASPOEKOL, doodelijk gewond, was van al hare slaven verlaten — behalve van PHILIDA en TJAMPAKA, die derwaarts was geijld, en die haar zoo goed ze konden, verbonden en hielpen. Ze wordt, op haar verlangen, naar de woning van haren broeder gebragt. Daar belijdt ze, vol berouw, met stervende lippen, hare schuld, schenkt PHILIDA de vrijheid, — en blaast den laatsten adem uit.

Ziedaar het tooneelstuk, door DIRK VAN HOOGENDORP in 1800 uitgegeven, en dat naar men mij verzekert, op den Haagschen schouwburg is opgevoerd. Het geeft een getrouwen afdruk van de algemeene denkwijze en den toestand der slaven in Nederlandsch Indië, nu vijftig jaren geleden; maar het doet ons tevens dankbaar erkennen, dat die toestand en denkwijze in eene halve eeuw geheel veranderd zijn. 't Geen toen regel was, is thans uitzondering. De publieke opinie is thans juist het tegenovergestelde van toen. Nu wordt iemand, die bekend staat als zijne slaven te mishandelen, met verachting genoemd, toen was die mishandeling niets ongewoons; en vrouwen, waarvan de schrijver in KRASPOEKOL een type

heeft gegeven, worden tegenwoordig bijna niet meer gevonden. Het onderwijs en de opvoeding, vooral voor het vrouwelijk geslacht, zijn aanmerkelijk verbeterd; vele beschaafde en voortreffelijke vrouwen hebben zich uit Europa naar Indië verplaatst, en door de kracht van haar voorbeeld en den invloed van haren geest weldadig op het maatschappelijk leven gewerkt; door geheel andere begrippen, door een veel beschaafder levenswijze, door meer kieschheid en zedelijkheid wordt thans de zamenleving gekenmerkt. Het „tafereel der zeden van Nederlandsch Indië," door VAN HOGENDORP geschetst, behoort tot de geschiedenis; thans zou zulk een tafereel geheel andere verwen en kleuren hebben.

Niet alleen, dat daardoor ook het lot der slaven verbeterd is, zelfs is er een zekere afkeer van de slavernij en eene algemeene neiging, een verlangen naar de emancipatie der slaven het gevolg van geworden. Dit is vooral sedert 1848 toegenomen, en tegenwoordig worden bijna dagelijks slaven vrij gegeven. De Indische dagbladen, door de laatste mail aangebragt, melden er op nieuw zeer vele bijzonderheden van, en ademen zelve den geest der emancipatie. „Mogt" zoo schrijven ze, „de gedurige vermelding van zulke daden van menschlievendheid bij de slavenbezitters eenen edelen naijver doen ontstaan, om niet achter te blijven, waar zoo velen het goede voorbeeld geven." Als slaven bij publieke veiling verkocht worden, en te kennen geven, dat zij zich zelven vrij willen koopen, dan zwijgen alle omstanders; niemand biedt; en voor een zeer geringen prijs (*f* 5.00 of *f* 10.00) worden op die wijze slaven aan de vrijheid terug gegeven. Meer dan een voorbeeld heeft daarvan reeds plaats gegrepen. 't Is de kracht der publieke opinie.

En toch zijn wij niet te vreden — toch wenschten wij, dat er meer gedaan werd — toch zouden wij zoo gaarne twee maatregelen zien nemen, die veel spoediger een einde zouden maken aan dezen, onze natie onteerenden en onchristelijken, toestand. Een wet, die bepaalt, 1°. dat allen, die uit slavinnen geboren worden, vrij zullen zijn, 2°. dat de som, die jaarlijks door de slavenhouders, als belasting voor hunne slaven, wordt opgebragt, voortaan zal worden aangewend, om slaven vrij te koopen. Ziedaar alles wat noodig is, om binnen zeer korten tijd Nederlandsch Indië van de slavernij te verlossen.

Tegen het eerste bestaat zelfs in 't oog van den Minister van Koloniën geen bezwaar, want hij heeft het in zijn wetsontwerp tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië gebragt. Maar waarom biedt hij geen afzonderlijke wet aan? Het werd hem reeds in de zitting der Tweede Kamer van 8 December 1851 door den heer VAN DER LINDEN gevraagd: „Ik wensch" zeide mijn vriend „den Minister van Koloniën in overweging te geven, of zoodanige bepaling in het regeringsreglement behoort te worden geplaatst; of de werking van zoodanige bepaling moet wachten, tot dat reglement is behandeld, aangenomen en afgekondigd; en of het nu inderdaad, in het belang der vernietiging van de slavernij in Oost Indië, niet beter zou zijn, niet spoediger zou werken,

wanneer eene afzonderlijke wet die enkele bepaling terstond vaststelde. Het oogenblik, waarop de slavernij in Oost-Indie zal beginnen op te houden, zal dan niet afhankelijk zijn van de beslissing van andere punten, die daarmede niets gemeen hebben." En wat heeft de Minister van Koloniën daarop geantwoord? Hij heeft met dat verlangen een weinig den draak gestoken. „Reeds vijf en twintig jaar geleden heeft men dien maatregel willen nemen — nu men zoo lang gewacht heeft, kan men nog wel wat wachten!" Letterlijk heeft hij het volgende gezegd: „Ik heb gemeend in het ontwerp-regerings-reglement voor Nederlandsch Indië eene bepaling dienaangaande te moeten opnemen; ik vertrouwde, dat dit algemeen bijval zou vinden, maar heb nu tot mijn leedwezen gehoord, dat ik niet genoeg gedaan heb; men verlangde, dat ik aangaande dat ééne punt eene speciale wet, *d'urgence* welligt, zou hebben voorgelegd, die dan, met ter zijde stelling van alle andere Indische belangen, zoude kunnen worden behandeld. *Ik heb niet gevonden, dat die zaak van zoò dringenden aard is, dat zij, nu zij 25 jaren gewacht heeft, nog niet eenige maanden zou kunnen wachten.*" Wel nu, wij hebben nu weder bijna anderhalf jaar gewacht — neemt geen lid der kamer het initiatief, om eene afzonderlijke wet voor te stellen, dan kan het nog zeer lang duren.

Wat het tweede punt betreft, reeds in 1849 heb ik daaromtrent geschreven: „De belasting op de slaven bedraagt jaarlijks een niet onaanzienlijke som. Sedert 1816 is daaruit meer dan een millioen in 's lands kas gevloeid. Wil men die gelden, die eenmaal daarin aanwezig zijn, niet weder missen, laat men dan ten minste voor den vervolge deze slavenbelasting bezigen tot het vrijkoopen der slaven. Dit is niet meer dan billijk en regtvaardig" *).

In het *Verslag van het beheer en den staat der Koloniën over* 1849, deelt de Minister omtrent deze belasting de volgende bijzonderheden mede. „Op elken lijfeigene wordt in Nederlandsch Indië geheven één Spaansche daalder (*f* 2.66) 's jaars, met uitzondering van de lijfeigenen 1°. bestemd voor den arbeid in de specerij-perken op Banka; 2°. beneden 8 jaren oud; 3°. die de lijfheer verklaart bij zijn overlijden vrij te geven. Deze belasting, *slavenhoofdgeld* of *slavenbelasting* genaamd, wordt in 's lands kassen gestort en vormt een der voorwerpen van beheer van den direkteur der middelen en domeinen. De slavenhandel neemt allengskens af, ten gevolge van vermindering van het getal der lijfeigenen, over welke zij verschuldigd is. Zij bedroeg zuiver

in 1839	*f*	28,050
„ 1840		27,397
„ 1841		26,421
„ 1842		35,616
„ 1843		23,819

*) Zie het artikel *De emancipatie der slaven in Nederlandsch Indië*, in dit Tijdschrift Jaargang 1849 II, 159 en 160. Vergelijk mijne *Verhandeling over de emancipatie der slaven in Nederlandsch Indië*, blz. 23.

in	1844	*f* 23,402
„	1845	21,938
„	1846	20,627
„	1847	20,118
„	1841	18,724

Er kan, naar 't mij voorkomt, geen redelijk bezwaar zijn tegen het aanwenden van de sommen, die jaarlijks als belasting van de slaven worden opgebragt, tot het vrijkoopen van slaven. En wanneer men die belasting aanzienlijk verhoogde, dan zou het doel nog beter worden bereikt. Tegen dit laatste kunnen geene bedenkingen bestaan.

Maar, mij dunkt, ik hoor mij toeroepen: waarom verlangt gij nog meer, dan nu reeds geschiedt? De slavenhandel is verboden; de toestand der slaven is verbeterd; het vrijgeven van lijfeigenen neemt dagelijks toe; waarom dan meer? Ik antwoord: de toestand der slaven is verbeterd, maar onder de Europeanen. De meesten zijn in handen van Arabieren en Chinezen. Hun lot is ook nu nog dikwijls beklagenswaardig. Wij hebben er vroeger onze meening over gezegd *), en die is tot dus verre op goede gronden niet tegengesproken. Maar bovendien, wil men de emancipatie laten afhangen van het goeddunken der slavenhouders, dan getroosten zij, die menschelijk en christelijk denken, zich opofferingen, en komt alles op hunne rekening, terwijl de anderen de voordeelen der slavernij blijven genieten. En dat zijn juist de Arabieren en Chinezen, die zeer zelden tot de emancipatie overgaan. Onthoudt zich dus het Gouvernement van elke handeling en regeling, dan zullen eenmaal, misschien na vele jaren, de lijfeigenen in Indië geëmancipeerd zijn, maar op eene zeer onbillijke en onregtvaardige wijze voor hen, die, door gevoel van menschelijkheid gedrongen, alléén de kosten hebben gedragen.

Ik wil dit artikel niet eindigen, zonder op nieuw te hebben gewezen op de noodzakelijkheid, dat ten spoedigste eene wijziging worde gebragt in eene bepaling omtrent de plaats, die aan vrijgegeven slaven in de maatschappij wordt aangewezen. Reeds in 1849 heb ik dit gedaan — maar toen te vergeefs †). Misschien zal de heer DUIJMAER VAN TWIST, als hij er opmerkzaam op gemaakt wordt, er eene gewenschte verandering in brengen. In die verwachting zal ik mij de moeite der herhaling getroosten.

Te Batavia bestaat het zoogenaamde „korps Papangers." 't Is zaamgesteld uit vrijgegeven slaven, Maleijers, Mooren, Bengalezen en hunne afstammelingen, die hun 16[de] jaar zijn ingetreden en hun 40[ste] nog niet bereikt hebben. 't Is reglementair eene inlandsche schutterij en staat, behoudens het gezag van den resident, onder de bevelen van den kommandant der schutterij. Het onderscheidt zich echter van de gewone schutterijen daardoor, dat het geheel voor 's lands rekening komt *buiten* de

*) Zie mijne *Verhandeling* enz. blz. 16 en volgenden.
†) Zie het zoo even aangehaalde artikel in dit *Tijdschrift*, blz. 158.

schutterlijke kas, en geregeld al de wachten in de oude stad betrekt tegen dagelijksche soldij. Wanneer tegenwoordig aan slaven door hunne meesters de vrijheid wordt gegeven, worden ze in dit korps ingelijfd. Zij moeten daarin dienst doen als soldaten, wachten betrekken, korveën verrigten, exerceren en dergelijken, tegen een zeer karig loon. In dien staat blijven zij tot hun dood. Ze schijnen dus in eene andere soort van slavernij te vervallen.

Misschien was, in vroegere jaren, een dergelijke maatregel ten opzigte der vrijverklaarden nuttig. Thans echter is dat niet meer het geval, en hopen wij, dat spoedig deze bepaling ingetrokken, of althans gewijzigd zal worden.

De spoorwegen en telegrafen in Britsch Indië en Nederlandsch Indië.

In het belangrijk overzigt van de gebeurtenissen in geheel de wereld, dat een onzer voornaamste dagbladen *) gewoon is jaarlijks mede te deelen, vond ik onlangs ook een hoofdstuk gewijd aan „Nederlands overzeesche bezittingen, in 1852." Ofschoon wij nu gaarne toestemmen, dat het slechts eene oppervlakkige beschouwing is van 't geen in onze Indische bezittingen., gedurende dat tijdvak, is voorgevallen, moet toch ieder getroffen zijn door het weinige merkwaardige, dat dit tijdvak heeft gekenmerkt. Dankbaar erkennen wij, dat er in den laatsten tijd veel gunstige verschijnselen op dat uitgestrekte gebied zich vertoonen, en toch is er slechts eene geringe mate van leven, beweging, vooruitgang en ontwikkeling te bespeuren. 't Is eene maatschappij, die grootendeels in eenen stationairen toestand verkeert, onder een bestuur, dat niet dan schroomvallig en met looden schreden een stap voorwaarts doet. Terwijl alles om haar heen meer en meer begint te deelen in de weldaden der beschaving en den invloed ondervindt van de twee groote krachten, de stoom en de elektriciteit, die in onzen leeftijd eene nooit gekende hervorming in al de raderen des maatschappelijken levens hebben gebragt, worden die twee krachten in Indië nog niet of in zeer geringe mate bespeurd, ja, wij zouden bijna zeggen, met opzet geweerd.

Zie hier wat wij in dat overzigt over „Nederlands overzeesche bezittingen, in 1852," over de spoorwegen en telegrafen lezen †). „Omtrent spoorwegen en telegrafen in Nederlandsch Indië bleef het nog bij geschriften, ontwerpen, aanvragen. Het is van te meer gewigt, daarop het oog te houden, daar in Britsch Indië de spoorwegen en telegrafen reeds verre gevorderd zijn, en weldra het geheele Indische schiereiland zullen omvatten. Met nadruk is dit onderwerp dezer dagen in de „*Arnhemsche Courant*" en de „*Indiër*" ter sprake gebragt. „„Overal, maar hier vooral" zegt de *Arnhemmer Courant* te regt," is al wat men door besparing van tijd en afstand en onkosten wint, winst niet alleen van geld, maar ook van magt. En men weet het: in Indië ligt onze magt; in Indië ligt onze

*) Het *Algemeen Handelsblad*. Deze verslagen worden met zeer veel naauwkeurigheid geschreven, en getuigen van veelzijdige kennis.

†) De volgende mededeeling, in dat overzigt voorkomende, verrastte ons. „Van Batavia naar Buitenzorg werd een spoorweg, de eerste op het eiland aangelegd; intusschen is die weg maar een kleine transportweg, met *één* regel, en wel van hout. De waggons of bakken, beladen met een zeer aanzienlijk getal personen, worden zonder merkbare inspanning, zelfs tegen eene helling van 1 op 100, opgetrokken." Wij hebben van den aanleg van dien spoorweg niets gehoord, wel dat er een kleine proef genomen is met zulk een transportmiddel, als hier beschreven wordt!

toekomst. Al wat Indië krachtiger en welvarender maakt, is versterking ook van onze welvaart." „Op de aanvraag van den heer L. VAN VLIET, in der tijd gedaan, werd een onderzoek nopens de zaak der spoorwegen in Nederlandsch Indië vooral door den hoofd-ingenieur S. BENNETT ingesteld, en een algemeen spoorwegnet ontworpen. De regering gaf op de bedoelde aanvraag een afwijzend antwoord, op grond dat, casu quo, de aanleg harerzijds zou moeten geschieden." Reeds vele jaren geleden werd dit antwoord gegeven en nog altoos zit de regering stil en doet niets.

Onze smart over deze nalatigheid in ons Indië, ten opzigte van de twee gewigtigste voertuigen der beschaving, spoorwegen en telegrafen, werd vooral weder levendig, toen wij voor weinige dagen een artikel vonden in het Britsch Indische dagblad „*the Friend of India*" onder den titel van „Een terugblik op het jaar 1852." Verre zij het van ons, in te stemmen in den lof, die hier aan de Britsche staatkunde in Indië wordt toegebragt, en de veroveringsplannen goed te keuren, die het artikel kenmerken. Wij laten dat alles voor rekening van den schrijver. Maar wij gevoelen ons opgewekt, onzen lezers het opstel mede te deelen, ten einde hun te doen zien, hoe verre men op het vaste land van Indië den Indischen Archipel vooruit is, in die twee groote middelen van gemeenschap, welke onze eeuw van alle vorige onderscheiden. Terwijl in Britsch Indië ijzerbanen worden gelegd, die 't geheele land doorkruisen, ziet men op Java de produkten uit het binnenland nog altoos op de oude gebrekkige wijze naar de stranden vervoeren; terwijl dáár de gedachten bliksemsnel langs den elektro-magnetischen draad worden rondgeleid, kent men bij ons dit onschatbare kommunikatie-middel nog in 't geheel niet. En toch hebben wij, èn uit een staatkundig, èn uit een kommerciëel, èn uit een financiëel oogpunt beschouwd, aan de toepassing van beide deze krachten althans even veel behoefte als het Indisch rijk van Engeland. En toch kunnen beiden, dáár in werking worden gebragt, zóó gemakkelijk en zóó goedkoop als in eenig land der wereld.

Reeds een jaar geleden schreven wij: „Ten opzigte van de gemeenschap met de binnenlanden behoeft het wel geen betoog, welke onberekenbare verbetering in den welstand van Midden-Java zou komen, door het aanleggen van een spoorweg naar de binnen-residentiën.

Wanneer een spoorweg van Samarang over Ambarawa naar Magelan en Djokdjokarta tot naar Banjoemas, met eenen arm naar de residentie Soerakarta, aangelegd werd, zoude, afgezien van alle politieke beweegredenen ten opzigte van het beheer der zuidelijke provinciën, die eene stoomkommunikatie zouden kunnen aanbevelen, der bevolking van Midden-Java, van het zuiden naar het noorden, een waarborg verschaft worden, zoowel tegen gebrek, als ook tegen de zoo vaak plaats hebbende duurte der eerste levensmiddelen; iets waarin thans, zoowel om de onbruikbaarheid der wegen in de westmoeson, als ook om de hooge transportloonen, niet kan worden voorzien. Tot staving hiervan kan worden aangehaald, dat, in het einde van 1848 en begin van 1849, de rijst bij groote schaarschte te Samarang *f* 25.00 kostte, terwijl de prijs terzelfder tijd te Banjoemas

slechts *f* 3.00 de pikol was, zonder dat de slechte toestand der transportwegen het vervoer door draagbeesten of karren toeliet.

Wanneer de besparing van tijd en onkosten bij handel en industrie, althans in den tegenwoordigen tijd, van het hoogste belang zijn, zoo is eene stoomkommunikatie met de binnenlanden, zoowel voor de landelijke kultures als ook voor den handel van Samarang, van groot gewigt. Met hoe veel meer spoed en met hoe veel minder kosten, zouden dan zoowel Gouvernements als partikuliere produkten afgevoerd kunnen worden, en daardoor beter met andere koloniën konkurreren.

Vermeerderde orders op Java-produkten zouden daardoor uitgelokt worden, en de handel en scheepvaart, en bijgevolg de staatsinkomsten, zouden daarbij aanzienlijk winnen. Ook de Javaan, en ieder ingezeten in de binnenlanden, zou zich van zijne behoeften, althans van manufakturen, dranken en levensmiddelen, door minder transportloon, goedkooper kunnen voorzien, waardoor zijne kosten van onderhoud niet onbelangrijk zouden verminderen. Hoe veel voor den arbeid geschikte Javanen zouden voor de kultures gewonnen kunnen worden, die thans aan het transporteren van gouvernements- en andere goederen gebezigd moeten worden, en welke sommen gelds zouden aan trek- en draagvee en aan karren bespaard worden; zonder nog te spreken van de teleurstellingen, die de bestaande transportwijze, zoo door het gedurig breken der karren, als het ziek en onbruikbaar worden en het bezwijken van het vee, onmisbaar ten gevolge heeft. Voor Samarang zou de aanleg van eenen spoorweg naar de residentie Soerakarta een merkbare aanwinst van produkten ten gevolge hebben" *).

Ofschoon deze beschouwingen nog slechts van een plaatselijk standpunt uitgaan, blijkt er toch uit, van welk eene veelzijdige en onschatbare waarde spoorwegen op Java zijn. En toch wordt er wèl behoefte aan gevoeld, ook wèl eens over gesproken, maar nog volstrekt niet aan gearbeid, terwijl ze in Britsch Indië als door een tooverslag tot stand komen. Van waar deze snelle ontwikkeling dáár en deze achterlijkheid bij ons? Het antwoord ligt voor de hand. In Britsch Indië hebben de partikuliere krachten gelegenheid zich in te spannen en reuzenwerken te voltooijen. Ons koloniale stelsel daarentegen brengt mede, dat in den regel alles van het Gouvernement moet uitgaan en door het Gouvernement moet worden tot stand gebragt. Bij ons antwoordt men aan bijzondere personen, die spoorwegen willen aanleggen „dat de aanleg casu quo van de zijde der regering zou moeten geschieden." Maar het Gouvernement is niet alvermogend — en bovendien, dat Gouvernement zou aan de vernietiging van zijn eigen stelsel werken, door de krachtigste vehikels der beschaving in Indië te brengen.

Wij laten thans het artikel uit de *Friend of India* hieronder in zijn geheel volgen.

Het jaar, dat thans is afgeloopen, bragt eene onverwachte uitbreiding van de Engelsche bezittingen in het Oosten aan en onderscheidt zich door

*) Zie dit *Tijdschrift*, 14de jaargang, I, 346 enz.

niet onbelangrijke verbeteringen in het bestuur van die gewesten; men ondervindt de meeste voldoening bij de gewaarwording, dat de kennis, om dit groote Oostersche rijk wijs en met het meeste voordeel te regeren, steeds vermeerdert, ook naar mate dat rijk in omvang toeneemt. De staatkundige gebeurtenis in dit jaar is de oorlog met Birmah en de inlijving van Pegu. De verdrukking, waaraan de onderdanen van Engeland zoo lang te Rangoon waren blootgesteld, wekte ten laatste de verontwaardiging van het Gouvernement op, en het zond eene nota aan de overheid van Rangoon, om herstel van het aangedane onregt te vorderen. De trots en de kuiperijen van het kabinet van Birmah maakten het noodzakelijk, dat de Engelsche regering hare vorderingen door eene militaire demonstratie ondersteunde, en er werd, ofschoon met hevigen tegenzin, een leger naar Birmah gezonden. De aan zee gelegene provinciën werden bezet, in de hoop dat het Birmahsche kabinet daardoor tot rede zou worden gebragt. Doch van die zijde werd geen enkele stap tot onderwerping of tot verzoening gedaan, en de Gouverneur-Generaal besloot ten laatste, om bezit te nemen van de provincie Pegu, als schadeloosstelling voor het verledene, en om zekerheid voor de toekomst te hebben. Het ministerie en het kommitté der directeuren waren beiden tegen alle uitbreiding van grondgebied, doch de „drang der omstandigheden" deed hen ten slotte toestemmen, dat het noodzakelijk was, dat eene provincie, 200 mijlen lang en 180 breed, bij het Indische Rijk werd ingelijfd — en daarmede namen de vorderingen der Engelsche natie in Oostelijk Azië een aanvang, die door geen Ministerie, geen Parlement, geene directeuren zullen kunnen worden gestuit. Kapitein PHAYRE, een man wiens administrative talenten er krachtig toe hadden bijgedragen, om de moerassen van Arracan gelijk te doen worden aan de korenvelden van de baai, en die zeer geschikt is, om uit een klein rijkje eene bloeijende landstreek te maken, werd als kommissaris naar Pegu gezonden, en weldra zal die streek eene spoedige en gunstige verandering ondergaan hebben. Binnen twee jaren hopen wij, dat de machine der beschaving al hare raderen daar in beweging zal hebben gebragt, de Irrawaddy met stoombooten begiftigd, de landstreek door elektrische-telegrafen doorsneden zal worden; zoodat de Gouverneur-Generaal dagelijks zijne bevelen naar Prome en Rangoon zal kunnen zenden. De vijandelijke benden der Birmahnen en de rooverbenden, die thans de provincie onveilig maken, zullen eerlang over onze grenzen worden gedreven door de Kariers, die nu onze onderdanen zijn geworden en die wij zullen wapenen; weldra zal dan de rust in de provincie hersteld zijn, hare uitgestrekte hulpbronnen ontwikkeld worden, en zullen de gevolgen der vreedzame nijverheid alle herinnering uitwisschen van de anarchie en verdrukking, waaraan dat volk zoo lang was prijs gegeven.

Onafhankelijk van deze gebeurtenis, waarbij het Engelsche gezag in het dal van Irrawaddy wordt gevestigd, doch van zeer groot belang voor het lot van het Oosten van Azië, van Prome tot Japan, is de eerste verschijning der Amerikanen, als eene *mogendheid*, in de zeeën van het Oosten. De Amerikaansche burgers, die door de stroomen op de kusten van Ja-

pan waren gedreven, zijn daar zeer ongastvrij behandeld, ja, wij mogen zeggen, bijna met barbaarschheid, door het trotsche Gouvernement van dat land; en het Kabinet van Washington besloot daarvoor genoegdoening te eischen. De Amerikanen eischten bovendien, dat men hen in de nabijheid der Japansche eilanden een station aanwees om steenkolen te kunnen laden, en zij hebben een gezant naar Japan gezonden met eene scheepsmagt van kanonnen, ten einde die eischen te ondersteunen. Doch wij koesteren de gevestigde overtuiging, dat deze vreedzame eischen, die door zulk eene onwederstaanbare kracht zullen gedaan worden, te eenigen tijd zullen eindigen met het vestigen van den invloed der Amerikanen, indien zij er al geen gezag zullen weten te verwerven, op dat gedeelte van den aardbol; zoodat de loopbaan van de oudste dochter van Engeland met die van het moederland zal overeenkomen en welligt tegen elkander indruisschen. Dezelfde „drang der omstandigheden," die voortvloeit uit de aanraking van een Europeesch ras met de Aziatische volkeren in de negentiende eeuw, zal de Amerikanen van provincie tot provincie drijven, even als die ons van Calcutta naar Peshawur heeft gedreven. Amerika mag thans ondersteld worden rijp te zullen worden; zijne bevolking en hulpbronnen staan minstens reeds gelijk aan die van Groot-Brittannië, en indien geheel Azië bestemd is, om, van de bergen van Affghanistan tot aan de Japansche zee, eigendom van het Anglo-Saxische ras te worden, dan blijkt het dat de Amerikanen reeds vroegtijdig hun aandeel komen opeischen in dat erfdeel van hun gezag. Voordat eene halve eeuw zal zijn verloopen, zal het lot van geheel Oost-Azie in alle gevallen van Londen of van Washington afhangen. Hoe dit ook zijn moge, bij het Koningrijk Pegu aan de Irrawaddy, dat thans eene Engelsche bezitting is geworden, hebben wij in dit jaar, op een afstand van meer dan 2000 mijlen, aan de westelijke grens van ons rijk, het kleine rijkje van Khijrpore aan den Indus ingelijfd, ten gevolge van het verraad van het hoofd van dat land, ALI MORAD.

Het plan om de burgerlijke beambten een examen te doen afleggen, nadat zij het collegie verlaten hebben, is in dit jaar met goed gevolg en ernstig ten uitvoer gebragt. In het vervolg zal geen burgerlijk ambtenaar, nadat hij zijn diploma te Hayleybury of te Fort William zal hebben verkregen, in rang verhoogd kunnen worden, dan nadat hij nog twee examina zal hebben afgelegd na gedurende zekeren tijd ambtenaar te zijn geweest: examina, die veel strenger en moeijelijker zullen zijn, dan eenig examen, dat in Engeland of in Indië is afgenomen, van den tijd af te rekenen, dat de examina voor het eerst werden ingesteld, dat is nu reeds 52 jaar geleden. Ten einde de examina eenvormig te doen zijn, zegt men, worden de vragen ten gebruike der geëxamineerden en de antwoorden voor de examinateurs gedrukt; het voorgestelde plan wordt als eene verbetering beschouwd, doch het gebeurt dikwerf, dat de antwoorden van de jonge ambtenaren juister zijn, dan de gedrukte stukken. Dit stelsel van examina kan niet te sterk worden aanbevolen; het ontlast de regering van de vrees, dat onwetende

mannen aan het hoofd der zaken geplaatst zullen worden, en spoort de jongere dienaren der regering tot ijver en studie aan. Daardoor zullen dus de studiën van Fort William college later worden aangevuld en verbeterd en zal de noodzakelijkheid verdwijnen, om Hayleybury als een Oostersch seminarie te blijven behouden.

Het jaar 1852 zal steeds gedenkwaardig blijven in de jaarboeken der geschiedenis van Britsch-Indië, als het jaar, waarin de Gouverneur-Generaal aan het gouvernement in het moederland het invoeren van elektrische telegrafen en de invoering van een laag uniform-port, door geheel Indië heen, heeft aanbevolen. De invoering van telegrafen is door het hof van direkteuren goedgekeurd. De proeven, die men heeft genomen, leverden zeer voldoende resultaten op, en er werden dadelijk voorbereidende maatregelen genomen, om een net van 4000 mijlen te bespannen, waardoor de groote steden van Indië met elkander verbonden zouden worden. De daarstelling van telegrafen brengt op eens Calcutta, Simlah en Lahore acht dagen nader bij Engeland. Dit is ongetwijfeld de belangrijkste gebeurtenis in dit jaar; het is naauwelijks mogelijk zich voor te stellen, welke gunstige resultaten daarvan te verwachten zijn, in betrekking tot de handelingen van de regering, den koophandel en de betrekkingen der maatschappij onderling. De voorgestelde hervorming van het postwezen heeft, voor zoo ver wij weten, tot nu toe de goedkeuring van het ministerie niet verworven. Hoe wel eene verbetering daarin onberekenbaar voordeel zou aanbrengen aan honderd millioen Indianen, is het plan daaromtrent met de onbegrijpelijkste onverschilligheid door het Ministerie van Koloniën ontvangen; en zes maanden geleden dacht men, dat het in den Ministerraad gevallen was; thans loopt het gerucht, dat eindelijk het oostelijk en westelijk gedeelte van Londen daaromtrent in overleg zijn getreden. Intusschen heeft het Bengaalsche bewind de oprigting van postkantoren in alle distrikten bevolen, in de lager gelegene provinciën, volgens het voorbeeld, dat in de noordwestelijke provinciën gegeven is, en waarvan de ondervinding heeft bewezen dat het uitstekend werkt. Daar de postmeester zorgvuldig gewaakt heeft, om dat stelsel zoo volledig mogelijk in te voeren, hebben de inlanders getoond, dat zij dit op grooten prijs stelden en dat zij het nut beseffen, 't welk zij van die groote uitbreiding konden trekken. Deze verbetering is eene groote aanwinst voor het land. Vroeger kon niemand, die slechts op 20 mijlen van het postkantoor woonde, zijne brieven verkrijgen zonder boven het gewone port nog 1½ of 2 anna's te betalen, terwijl de communicatie, door middel van de post, bovendien nog beperkt was tot de steden aan de groote postwegen gelegen; thans kan men een brief zenden naar het meest verwijderde gedeelte van het distrikt voor een half anna, en wordt die spoedig en juist bezorgd.

Het afgeloopen jaar is eveneens belangrijk, daar de aanzienlijke som van 13½ *millioenen* ponden in de Indische schatkist is gestort geworden, eene som, die nimmer te voren overtroffen is. Met die som begon Lord DALHOUSIE den oorlog tegen Birmah; de kosten daarvan zullen geen mil-

lioen ponden te boven gaan. De fondsen-houders weten welligt niet, dat, indien de overmoed van het hof van Ava en de daardoor ontstane oorlog tegen Birmah dit niet belet hadden, het Indisch bestuur waarschijnlijk de bevelen, door het hof van direkteuren gezonden in Junij laatstleden, had gehoorzaamd, en „de meeste aandacht zou gewijd hebben aan de noodzake-„lijkheid, om de batige saldo's in de kas aan te wenden tot aflossing van „een gedeelte van de schuld, of tot eene belangrijke vermindering van de „rentelast, door konversie van de schuld."

In dit jaar werd ook de spoorweg in dit presidentschap verlengd van Panduah tot de Collieries, een afstand van ongeveer 80 mijlen, terwijl op enkele uitzonderingen na, de vertakkingen aangelegd zijn. Het hof van direkteuren heeft eveneens de verlenging van de linie tot aan den Ganges goedgekeurd, en gedurende den afgeloopen winter hebben de raadgevende gouvernements ingenieurs van de spoorweg-maatschappij de verschillende wegen opgenomen en die gekozen welke zij het meest geschikt achtten. Er is ook een nieuwe maatschappij te Londen opgerigt, waarvan de bestuurders een grooten naam in de handelswereld hebben verworven, om een spoorweg aan te leggen van Allahabad tot Delhi met vertakkingen, en het is niet onwaarschijnlijk dat het hof van direkteuren, aangemoedigd door den lagen en steeds dalenden stand der interessen, er toe zal willen overgaan, om de drie millioenen ponden voor dat doel bestemd, goed te keuren. Evenmin is het onmogelijk te achten, dat het hof, ten gevolge van den grooten spekulatiegeest die door de Oost-Indische spoorweg-maatschappij in Engeland is opgewekt, er toe geleid worde, om de exploitatie van de nieuwe lijn aan eene andere maatschappij toe te staan, of wel om die zelf te ondernemen, door te dien einde een korps civiele ingenieurs in dienst te stellen en van die linie eene afzonderlijke onderneming van den staat te maken. Het hof van direkteuren heeft ook den aanleg van een spoorweg naar Madras goedgekeurd en deze onderneming aan eene afzonderlijke maatschappij afgestaan; het heeft evenwel de fout begaan, dat het denzelfden ingenieur heeft aangewezen, om het toezigt van Gouvernementswege te houden èn op de linie van Calcutta èn op die van Madras. Daar deze maatschappijen in Engeland de gevaarlijkste spekulatiën doen, moet men zorgvuldig trachten, zulk eene verkeerde vereeniging voor te komen, en iedere linie geheel van elkander afgezonderd te houden, opdat geene intrige of kuiperij mogelijk zij, die hunne exploitatie zou kunnen beletten.

De noodzakelijkheid, om ten spoedigste de groote spoorlinie van Delhi naar Calcutta te voltooijen, is te dringender geworden door de zonderlinge wending, die onze rivier-stoomvaart in het afgeloopen jaar heeft genomen. In den aanvang van 1852 bestonden er drie verschillende en van elkander onafhankelijke kommunikatie-middelen tusschen Calcutta en de noord-westelijke provinciën: de gouvernements-schepen, die van de Ganges-stoomvaart-maatschappij en die van de Inlandsche Compagnie. De twee eerste middelen zijn verdwenen; de Ganges-maatschappij, die meer heeft ondervonden, dan de gewone ongelukken, welke aan zulke vereenigingen kunnen ten deele vallen, heeft al hare schepen onttakeld, en de Gouvernements-booten zijn

van de Hooghly en den Ganges verdwenen en zullen alleen de Irrawaddy doorklieven. Wij zijn dus geheel onderworpen aan de Algemeene Indische Compagnie, en het is blijkbaar onmogelijk, dat zij alleen in staat zal zijn om de vereischte gemakken aan een handel te verschaffen, die in 1851 de hulp van drie zulke ligchamen noodig had. Daarom zullen nu degenen, die de schepen willen bevrachten, bij elke gelegenheid, in verlegenheid geraken en hetgeen, waarnaar vroeger zeer sterk werd medegedongen, zal men nu als een gunst moeten zoeken te verkrijgen. En er bestaat geen vooruitzigt, dat er eenige nieuwe stoomboot-maatschappij zal worden opgerigt. Met het vooruitzigt, dat de spoorwegen spoedig zullen zijn voltooid, kan men niet verwachten, dat iemand zijne kapitalen in eene onderneming zal steken, die zoo kort van duur zal kunnen zijn; daarbij zou het onvoorzigtig zijn van de Algemeene Indische stoomboot-Compagnie, indien zij het getal harer schepen vergrootte, met het vooruitzigt van zulk een geduchten mededinger, als de spoorwegen zijn, te zullen verkrijgen. Het is daarom noodzakelijk, dat wij er bij de bewindhebbers in Leadenhall-street en Cannon-Row ten sterkste op aandringen, dat zij zorgen voor eene uitbreiding van den spoorweg, door de geheele vallei van den Ganges, en dat wel zoo spoedig mogelijk.

De stoombootvaart op den Oceaan tusschen Azië en Europa is, in het afgeloopen jaar, buitengewoon veel verbeterd en uitgebreid. Het is slechts tien jaren geleden, dat de P. en O. maatschappij voor het eerst hare stoombooten tusschen Calcutta en Suez liet varen; de eerste stoombooten waren de *Bentinck* en de *Hindoostan*. Zij legden de reis binnen 50 dagen af; thans zijn wij onvergenoegd, indien de reis niet binnen de 40 dagen wordt afgelegd, en wij gelooven, dat de tijd niet meer ver af is, wanneer men 30 dagen als een maximum zal mogen stellen. In het afgeloopen jaar is het contract met die maatschappij vernieuwd geworden, en nu zal er tweemaal 's maands een vaart geopend worden tusschen Engeland en Indië. Zij is bovendien verpligt, voor eene maandelijksche kommunikatie te zorgen tusschen Calcutta en China aan de eene zijde en de nieuwe Australische wereld, aan de andere. Op deze wijze worden alle Engelsche koloniën en bezittingen in het Oostelijk halfrond met elkander verbonden, èn onderling, èn met Engeland, door eene geregelde maandelijksche korrespondentie. De beroemde Romeinsche heerbanen, die de verafgelegenste gedeelten van het rijk met de hoofdstad vereenigden, en kracht en veiligheid aan dat uitgestrekte rijk verzekerden, worden in de schaduw gesteld door het wonder van den stoom in den nieuweren tijd, en wij hebben eene snellere en betere kommunikatie over de uitgestrektheid van den Oceaan, dan zij ooit te land hadden. Eene nieuwe schroef-stoomboot-maatschappij, die Indië langs de Kaap aandoet, is in het veld der mededinging getreden, en hoewel hare schepen tot dus verre voor hunne taak min geschikt schijnen, hetgeen aan hunne min goede inrigting is toe te schrijven, bestaat er evenwel alle vooruitzigt, dat zij later op de vereischte hoogte zullen komen en aan de verwachtingen van het publiek ten volle beantwoorden. Intusschen heeft de ontdekking van goudmijnen in Australië den stroom der landverhuizing

daarheen geleid, en ontzaggelijke stoombooten worden gebouwd, om eene communicatie daar te stellen tusschen dat *El Dorado* en het moederland, zonder eenig vast kontrakt of jaarlijksche te gemoetkoming. Dit is een nieuw en belangrijk tijdvak in de kommunicatie door middel van den stoom in het Oosten, en het feit, dat stoombooten van 200 tonnenlast met voordeel in de Oostersche zeeën varen, zonder het patronaat van den staat te behoeven, ten gevolge van de drijfveêr, die uit Australië is gekomen en die zoo spoedig niet stil zal staan, doet hopen, dat onze middelen van kommunikatie steeds grooter zullen worden en de vrachtprijzen, voor goederen en personen naar het oosten steeds zullen verminderen.

De groote toeneming van rooverbenden in Bengalen heeft het Gouvernement verpligt om dezelfde maatregelen te nemen, die 45 jaren te voren genomen werden in het district Kishnaghur, en er een kommissaris te benoemen, die den bepaalden last had hen uit te roeijen. De keuze viel op een man, die boven allen geschikt is, om dezen pligt te vervullen met billijkheid en tevens met kracht, en ofschoon nog melding wordt gemaakt van enkele aanvallen, heeft de gevangenneming van de opperhoofden, en het wantrouwen jegens hen, dat door de bekentenissen van de roovers is verspreid en door het bekend worden van velen, die tot deze benden behoorden, zoo veel veiligheid en gerustheid door de lagere distrikten verspreid, als men in vele jaren niet heeft genoten. Het Sudder-hof heeft ook toegestemd, om de goede zaak van het Gouvernement te ondersteunen, door toe te stemmen in de verbanning van allen, die overtuigd werden tot de benden te hebben behoord, overeenkomstig eene 8 jaren geleden afgekondigde wet, en die eene doode letter was geworden, ten gevolge van de weinige geneigdheid van het hof, om die te doen uitvoeren.

Het voorleden jaar is eveneens belangrijk door het benoemen van eene kommissie in beide huizen van het parlement, om eene enquête in te stellen, ten opzigte van de administratie van het Indische Gouvernement onder het charter van 1833. Die kommissies hadden een jaar vroeger moeten zijn benoemd, daar het veld der enquête zoo uitgestrekt is, dat het parlement thans het bestaande charter liever nog een jaar moest verlengen, dan dat het, niet genoegzaam ingelicht, eene wet aanneme, die de meest belangrijke levenskwestiën der Indische staatkunde aanraken zal. De enquête is over acht hoofdpunten verdeeld, waarvan een enkel reeds arbeids genoeg zou geven. Intusschen hebben verschillende personen in Indië adressen, betreffende die punten, aan het parlement ingezonden, bevattende hunne inzigten over de eischen van Indië, de vele gebreken van het bestuur aldaar en de middelen tot herstel. Al deze adressen, zonder uitzondering, dringen aan op het noodzakelijke van groote hervormingen; zij zullen aan de kommissies doen zien, dat er een ruimer veld te onderzoeken is, dan zij onderstelden, en dat er iets meer voor hen te doen valt, dan op de gemakkelijkste wijze een rapport op te stellen en aan het huis voor te leggen, dat het Indische Gouvernement, na al hetgeen gebleken zou zijn, de meest voldoende resultaten heeft geleverd.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Aanmerkingen op het ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, door Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, oud raad van Indië. 's Hage 1853.

Antwoord op de aanmerkingen van den heer CORNETS DE GROOT, op het ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië, door een oud Oost-Indisch ambtenaar. 's Hage 1858.

In ons vorig artikel over de brochure van den heer CORNETS DE GROOT, hebben wij het voornemen aangekondigd, om, vóór wij die punten behandelen waaromtrent wij van meening met den schrijver verschillen, de wederlegging ter toetse te brengen tegen hem ingebragt, door eenen naamloozen auteur in het pamflet, waarvan wij den titel mede boven dit opstel hebben geplaatst. Die auteur mogt zich niet achter een pseudonym verbergen, al was het alleen dewijl hij een man bestrijdt, die ridderlijk met open vizier op de kampplaats is verschenen. Maar hij mogt het te minder, dewijl hij zich niet ontziet, de voorstanders van een meer liberaal koloniaal stelsel, en daaronder den heer DE GROOT, de schandelijkste beweegredenen en drijfveeren toe te dichten: zie b. v. op blz. 7 en 8. Waarom durft hij die beleedigingen en verguizingen, alleen gedekt door het schild der naamloosheid, zijnen tegenstanders naar het hoofd werpen? Waarschijnlijk omdat het geheele geschrijf reeds dadelijk zijne kracht zou verloren hebben, indien men de pen kende, waaruit het voortkwam, al waren ook de argumenten zelve niet zoo ligt, dat het geringste zuchtje ze als een waterbel doet barsten.

Men heeft reeds een naam genoemd — en ik moet bekennen, 't is niet onwaarschijnlijk, dat de veronderstelling juist is. Maar dan moet ik u iets verhalen, waaruit blijken zal, dat men den schrijver niet al te hard moet vallen, dewijl hij een stelsel verdedigt, waaronder hij tallooze weldaden en onverdiende gunsten genoodigd heeft.

Onze schrijver, indien hij dezelfde is die in een onzer dagbladen genoemd werd, was uit Indië in Nederland teruggekeerd, en zou, op zekeren voor hem gelukkigen dag, het volgende gesprek met den Minister van Koloniën kunnen gevoerd hebben, althans de uitkomst heeft op deze veronderstelling het zegel gedrukt.

— „Ik kom Uwe Exc. verzoeken, mij eene gunst te bewijzen, waarop ik vermeen aanspraak te mogen maken.

— „Wat bedoelt gij, mijnheer?

— „Ik was resident van Cheribon. Men maakte mij direkteur der kultures. „Eene aanzienlijke promotie" zult gij zeggen. 't Is waar ik

daarheen geleid, en ontzaggelijke stoombooten worden ; heb ik er groote
communicatie daar te stellen tusschen dat *El Dorad*
zonder eenig vast kontrakt of jaarlijksche te ge
nieuw en belangrijk tijdvak in de kommunicatie , dat de kultures in die
in het Oosten, en het feit, dat stoombooten zijn toegenomen, en dat den
deel in de Oostersche zeeën varen, zond van ieder pond indigo aanzien-
behoeven, ten gevolge van de drijfv
die zoo spoedig niet stil zal staan
kommunikatie steeds grooter zull stilletjes resident gelaten, dan waren
deren en personen naar het o
De groote toeneming van
ment verpligt om dezelf dat mij daardoor eene schade is toegebragt
genomen werden in he
noemen, die den be
een man, die b Uwe Exc. verzoeken, dat onregt te herstellen, en
billijkheid en t nog uit te betalen.
van enkele zien, mijnheer!
het wantr zag en dacht na — en de schrijver (zoo het dezelfde
verspre zijne *f* 17,000.
hoor niet natuurlijk, dat hij een stelsel hemelhoog prijst en ver-
spr zoo voordeelig is geweest? Zou 't geene schandelijke ondank-
o zijn, indien hij lafhartig zweeg, nu men deze bron van zegeningen
talloos tal van gunstelingen tracht te bederven en verstoren?
Wij zeiden, dat de argumenten des schrijvers zeer ligt waren, en toch
zien wij ons genoopt ze breedvoerig te wederleggen. Wij zullen daarbij
den vorm in acht nemen, dien wij bij onze beschouwing der brochure van
den heer CORNETS DE GROOT gevolgd zijn, en zoo beginnen wij eerst met:

Het kultuurstelsel.

Na een kort overzigt van den aard van 't kultuurstelsel, op welks naauwkeurigheid nog al wat valt af te dingen, duidt de schrijver den heer CORNETS DE GROOT ten kwade, dat hij als een hoofdgebrek van dat stelsel heeft aangemerkt: de overdrijving der produktie, ten koste der bevolking en dikwerf ten voordeele van bijzondere personen. „Hier wordt" zoo gaat de *oud-Oost-Indische ambtenaar* voort, „blijkbaar alleen op de suiker- „kultuur gedoeld, want de koffijkultuur is, behoudens jaren van misgewas „en van een bijzonder gunstigen oogst, gedurende de laatste tien à twaalf „jaren, nagenoeg op dezelfde hoogte gebleven, en het indigo-produkt is, „in de laatste jaren, in vergelijking met vroegere jaren, *tot bijna op de „helft verminderd.*"

Ik moet de sluwheid, die in deze regelen doorstraalt, bewonderen. De heer CORNETS DE GROOT *kan* alleen de suikerkultuur bedoelen, *omdat* het indigo-produkt in de laatste jaren tot bijna op de helft is verminderd! Neen, *ook* de indigo-kultuur bedoelde hij — en in die vermindering ligt juist het sterkste bewijs, dat hij waarheid sprak. Waarom heeft men dat

ꞌminderd? In de beantwoording dezer vraag ligt een geheel
mer en ellende der Javaansche bevolking — en tevens een
ᵇewijs, dat een hoofdgebrek van 't kultuurstelsel bestaat
produktie.
de indigokultuur ingekrompen? Wij herinneren ons
ᵘrieuse zinsneden uit een der geschriften van den
.ᴇʀ, die op de volgende wijze een dythyrambe zong
ᵤltuurstelsel: „aangezien de Javaan, uit hoofde van zijn
.moed, zorgeloos en onnadenkend is, behoort hij uit den aard
., door met den aard zijner huisselijke omstandigheden overeenstem-
ᵤe middelen, tot arbeidzaamheid aangespoord en daarin geleid, ja
, somwijlen beteugeld te worden. In het groot aantal op Java verspreide „indigo-fabrieken, door de inlanders opgerigt en bestuurd, vinden wij deze „stelling bewaarheid. Immers die tak van nijverheid, welke aanvankelijk „allerlei bezwaren opleverde, werd weldra met eene meer dan gewone „gretigheid beoefend, zoodat zij, die vroeger alleen natte indigo voor binnenlandsch gebruik vervaardigden, thans *met graagte* die verfstof voor de „Europesche markt bereiden, en zich in de kweeking van dat produkt „zoo ijverig betoonen, dat, in sommige streken van Java, weldra de „vruchtbaarste velden van het eiland met het *geliefkoosde* gewas zouden „zijn bedekt, bijaldien niet het Gouvernement aan den overmatigen aan„bouw paal en perk had gesteld." Schrijft de *oud Oost-Indische ambtenaar* ook de groote uitbreiding en de daarop gevolgde vermindering der indigokultuur aan deze oorzaken toe? Dan zouden wij hem, wat het eerste betreft, antwoorden, gelijk wij den heer DE STURLER hebben geantwoord: „Neen, niet omdat de arme inboorlingen „met graagte" indigo bereiden, zijn inderdaad de vruchtbaarste velden van Java met dat gewas bedekt, maar omdat *dwang* er hen toe noodzaakte." En wat het laatste betreft, de oorzaak der vermindering, 't was alleen omdat de schaarschte van de eerste levensbehoeften in meer dan eene residentie, ten gevolge dezer gedwongen uitbreiding, zoo groot werd, dat hongersnood, met al zijne afgrijselijkheden, de vreesselijkste verwoestingen aanrigtte *).

Wij begrijpen niet, hoe de schrijver de stoutmoedigheid durft hebben van nog tegen te spreken, dat het kultuurstelsel overdreven is. Men heeft de voorstanders van hervormingen in Indië dikwijls verweten, dat zij noodeloos van de verkeerdheden die in Indië bestaan zwarte tafereelen ophangen, maar wij vragen: is het niet noodig, wanneer men zóó schaamteloos de waarheid durft ontkennen, als hier weder geschiedt? Kan men het ons ten kwade duiden, dat wij thans weder de ongehoorde overdrijving van het kultuurstelsel, met al zijne vreesselijke gevolgen, onzen lezers herinneren? Wij zullen dat doen, door kortelijk en slechts ter loops eenige feiten op te geven, die geloofwaardige en deskundige personen berigt hebben.

Wij beginnen met een enkel van de menigte bewijzen van overdrijving,

*) Men zie over de ellende, die de indigokultuur onder anderen in Cheribon heeft aangerigt, mijne *Reis over Java, Madura en Bali* I, 69 enz.

die de heer VITALIS heeft aan het licht gebragt. „In de stukken onder litt. A, B en C gevoegd bij het besluit van 28 Maart 1834, n°. 1, (Staatsblad van Nederlandsch Indië voor 1834, n°. 22), heeft het Gouvernement de grondbepalingen vastgesteld, waarnaar de arbeid der kultures behoort geregeld te worden, namelijk:

„*Vier* huisgezinnen zijn uitsluitend bestemd tot het bebouwen van een bouw land.

„*Twee* en $^1/_{10}$ gezin per bouw tot het inzamelen en bearbeiden van den oogst, het leveren van het brandhout, het bewerken en het transporteren der produkten.

„Sedert het jaar 1830, het tijdstip waarop het nieuwe stelsel van kultures werd ingevoerd, tot op de maand Mei 1836, toen de heer ELIAS, direkteur der kultures, naar Europa vertrok, werden de zoo even vermelde bepalingen strikt nageleefd. Maar van dat tijdstip, tot op de benoeming van den heer BAUD aan het hoofd dezer direktie, ten jare 1842, is eene al te groote uitbreiding gegeven aan de kultures, en wel voornamelijk aan de indigo. Van daar ontstond de zoo buitengewoon snelle vooruitgang in de produktie van dit artikel in de residentiën Cheribon, Pakalongan en Baglen.

„In hetzelfde besluit werd door het Gouvernement het gedeelte der rijstvelden of sawah's bepaald, waarvan het produkt voor de Europesche markt bestemd was, namelijk het *een vijfde* gedeelte der tot elke dessa behoorende sawah's. De voorstanders van het stelsel van uitbreiding der kultures, hunne inkomsten nog meer trachtende te vergrooten, waren van oordeel, dat indien de Javaan een derde, de helft, ja, zelfs twee derde gedeelten zijner sawah's met indigo of met suikerriet beplantte, in plaats van het een vijfde gedeelte, gelijk door het Gouvernement was voorgeschreven, zij misschien in staat zouden zijn, zich binnen den tijd van een vijftal jaren een onafhankelijk fortuin te verwerven. Dit is hun maar al te wel gelukt. Maar dewijl de uitbreiding, aan de kultures gegeven, tevens een grooter aantal planters noodzakelijk maakte, ten gevolge van vermeerderde werkzaamheden, zoo hebben zij zich uit die zwarigheid gered, door aan *drie* gezinnen de werkzaamheden op te leggen, welke naar de bepalingen, door *zes en een tiende* gezin behoorden verrigt te worden *)."

De *oud Oost-Indische ambtenaar* erkent zelf: „heeft men minder dan *vier* huisgezinnen per bouw suikerriet beschikbaar gesteld, dan heeft er overdrijving van de suikerproduktie plaats gehad." Habemus reum confitentem!

Wij zullen thans een ander getuige doen spreken, die zeker wel door niemand zal worden gewraakt, wijlen den heer LAUNY, direkteur-generaal van financiën, die in een den 21 Augustus 1846 aan het Gouvernement ingediend vertoog onder anderen het volgende zegt: „*de meerdere en bovenmatige uitbreiding der kultures*, de opbouw van fabrieken, het aanleggen van nieuwe kommunikatie-wegen, het aanbrengen van verfraaijingen en het

*) Zie *De invoering, werking en gebreken van het stelsel van kultures op Java*, door L. VITALIS. Zalt-Bommel 1851, blz. 22 enz.

daarvoor noodige onderhoud — dit alles heeft ten gevolge gehad, dat men thans van den Javaan vier of vijf malen meer arbeid vordert, dan bij de invoering van het kultuurstelsel. Daardoor wordt de inlander in het bebouwen zijner rijstvelden verhinderd, en is dit hoofdmiddel van bestaan derhalve zeer achteruit gegaan. Het moge waar zijn, dat de uitgestrektheid gronds, door nieuwe ontginningen, thans niet geringer is dan vroeger; maar het groote verschil tusschen toen en nu ligt in de wijze van bebouwing. De eerste wijze vordert veel arbeid en heeft 6 of 8 maanden noodig, eer dat geoogst kan worden; voor de andere zijn slechts 3 of 4 maanden benoodigd, maar zij werpt ook een produkt af van 30 tot 50 pCt. minder waarde, afhankelijk van den aard der gronden en de hoeveelheid water, waarover men beschikken kan. Vóór de invoering van het kultuurstelsel, was het veelal de eerste wijze van bewerking, die gevolgd werd; thans is het de tweede, omdat men geen genoegzamen tijd en gebrek aan handen heeft, en omdat de dus bearbeide velden zoo veel te spoediger beschikbaar komen voor de verwisseling van andere kultures, zoo als suiker en indigo.

„In den aanvang, voor dat het evenwigt zoo zeer verbroken was, kwam er meer geld en daardoor meer welvaart onder de bevolking. Maar de inkomsten van het Gouvernement (pachten) werden gedurig verhoogd; de opbrengsten voor de bevolking verminderden van jaar tot jaar; en niettegenstaande zelfs in later jaren het voordeel van het kultuurstelsel voor de bevolking meestal verloren ging, werden toch de pachten meer en meer opgedreven, doordien de pachters aan onwettige heffingen zich schuldig maakten en daarin het middel vonden, om steeds hooger sommen te besteden. In den eersten tijd is zulks de aandacht der autoriteiten ontgaan, of zij zagen het lijdelijk aan, *ten einde zich hierdoor bij het Gouvernement aangenaam te maken*, zoodat men eindelijk de middelen van redres niet meer durfde voorstellen."

En in een tweede vertoog, den 30 September 1836 aan het Gouvernement ingediend, zegt de heer LAUNY: „De groote misslag is, dat men de opgave van den staat der aanwezige velden en bevolking, bij de invoering van het kultuurstelsel ingewonnen, en die slechts op gissingen steunde, als juist heeft aangenomen, en de bij latere opname verkregen hooger cijfers voor werkelijke vermeerdering heeft gehouden, terwijl ze dat niet waren; en dat men daarop de uitbreiding heeft gebaseerd; zoodat werkkracht en hulpmiddelen, die voor den te verrigten arbeid in de eerste tijden ruim waren, bij de latere steeds voortgaande uitbreiding, bezwarend en drukkend zijn geworden.

„De gunstige beoordeeling en roem der ambtenaren was voor een aanzienlijk gedeelte afhankelijk van den vooruitgang der kultuurwerkzaamheden, en om den eens verkregen goeden naam in dat opzigt niet te verliezen, was men huiverig begane misslagen te erkennen.

„Voor het aanleggen van fabrieken zijn plaatsen gekozen, waar overvloed van water is of gebragt kan worden, en waar zich eene voldoende uitgestrektheid sawah-velden bevindt, zoo groot als berekend werd noodig te

zijn voor het aanplanten en verwisselen der voor zoodanige fabriek toegestane aanplantingen. Voor die fabriek werden dessa's afgezonderd, gelegen in den omtrek, soms op vier, zes, ja meer palen afstand. Op dien afstand, zijn de velden te ver van de fabriek verwijderd, terwijl ze gewoonlijk allen ook niet geschikt zijn. Het beginsel, dat de graaf VAN DEN BOSCH had vastgesteld, om van de velden van ieder der afgezonderde dessa's een vijfde gedeelte te nemen, was alzoo niet uitvoerbaar. Er bleef niets anders over, dan om van die dessa's, wier velden geschikt en in de onmiddellijke nabijheid, of zoo na mogelijk, van de fabriek gelegen waren, *alle velden* af te nemen en voor de kultures voor de Europesche markt te bestemmen. Daarvoor werden aan de bezitters dier velden de aandeelen aangewezen, welke door de overige dessa's hadden moeten zijn bijgedragen, om die, in het saisoen waarin over alle hunne velden beschikt was, voor de rijstkultuur in gebruik te nemen. Dit geschiedt met tegenzin en met het gevolg, dat die velden, welke zij in de plaats van hunne eigene ontvingen, dikwijls onbewerkt blijven, omdat de werkelijke bezitter, zoo hij al de middelen heeft, tot het bebouwen niet durft overgaan, daar hem aangezegd is, dat anderen daarover de beschikking hebben; terwijl hij, aan wien ze toegewezen zijn, tegen de bewerking opziet, nu eens wegens den verren afstand van zijne woning, dan weder wegens de mindere geschiktheid en vruchtbaarheid dier velden, ook wel uit bijgeloof dat hij op die plaats zich niet ophouden of werken kan, zonder gevaar te loopen van ziek of ongelukkig te worden, niet zelden omdat de inwoners der dessa, waartoe de hem aangewezene velden behooren, hem allen vreemd zijn, en hij vreest in moeijelijkheden te geraken bij de vereffening van de landrente; want zoo wel voor met suikerriet of indigo beplante velden, als voor die waarop padi verbouwd wordt, moet de landrente worden voldaan.

„Daar nu zoodanige velden om het andere jaar met indigo en suikerriet beplant worden, raken ze, vooral door de eerstgenoemde kultuur, binnen weinige jaren uitgeput, en worden voor den rijstbouw van geringe waarde. Komt hier nog bij, dat de oogst der met suikerriet en indigo beplante velden laat afloopt, dan heeft de bezitter dier velden daarvan voor de rijstkultuur nog minder voordeel."

Zoo blijkt uit deze verklaringen van deskundigen, dat er wel degelijk overdrijving van het kultuurstelsel heeft plaats gehad en wel niet alleen:

1°. Doordien men, in plaats van $6^1/_{10}$ huisgezin voor ieder bouw af te zonderen, daarvoor veel minder, tot slechts *drie* gezinnen heeft aangewezen, maar ook

2°. Doordien men, in plaats van een vijfde gedeelte der velden bij iedere dessa behoorende, veel *meer*, tot zelfs *al* de gronden voor de kultures van indigo, suikerriet enz. genomen heeft en elders, op vele palen afstand dikwijls, andere sawah's aangewezen;

3°. Doordien men de gronden, die met suikerriet enz. beplant waren geweest, zoo laat aan de bevolking terug gaf, dat zij datzelfde jaar daarop geen *goed* rijstgewas op eene behoorlijke wijze kon verbouwen.

En nu komt, na deze onwederlegbare feiten, waaromtrent zelfs de heer J. C. BAUD in 's lands vergaderzaal heeft verklaard, dat hij twijfelde of inderdaad die overdrijving niet plaats had — nu komt de schrijver ze ontkennen. Hij ontkent dat het kultuurstelsel Indië uitput. Ja, hij gaat nog verder: „het *kan* Indië nimmer uitputten", zegt hij; „maar het kan door overdrijving, door verkeerde toepassing, door ongenoegzame bescherming der inlandsche bevolking tegen knevelarijen en afpersingen harer hoofden en door onoordeelkundig strenge maatregelen, *de ontevredenheid van den inlander opwekken*, zelfs in zoodanige mate, dat men zich, tot behoud van orde en rust, gedrongen of verpligt zou kunnen zien, om het stelsel geheel of gedeeltelijk op te geven."

Ondeugender redenering hebben wij nimmer gehoord. Java kan door het kultuurstelsel niet worden uitgeput, omdat — de bevolking zich er wel tegen verzetten zou. Dat doet ze niet — en daarom wordt ze niet uitgeput. Tot dat verzet willen wij wachten; als dat plaats heeft, dan eerst willen wij erkennen, dat eene wijziging of afschaffing van het stelsel noodig is. Al die jammertooneelen, die nu reeds plaats hebben gehad, bewegen ons niet — door verzet alleen willen wij bewogen worden!

Welk eene helsche staatkunde, vooral als ze toegepast wordt op een volk zoo gedwee en goedaardig en volgzaam als de Javaan!

Wij kunnen van dit onderwerp niet afstappen, zonder nog op eene onverantwoordelijke verminking van volzinnen en miskenning van duidelijk te kennen gegeven beteekenis van woorden opmerkzaam te hebben gemaakt. Om dit in 't oog te doen vallen, zullen wij de woorden van den heer CORNETS DE GROOT naast de interpretatie van den ongenoemden schrijver plaatsen.

De heer DE GROOT had geschreven:

„Een hoofdgebrek, hetwelk het stelsel in 't oogvallend heeft aangekleefd, is de overdrijving der produktie, ten koste der bevolking, dikwerf ter bevoordeeling van personen, aan welke de Regering de gelegenheid om zich te verrijken geliefde te schenken, hetgeen bij de besturende ambtenaren gereede ondersteuning aantrof, omdat het de cultuurpercenten vermeerderde en zij er dus ook geldelijk voordeel bij hadden, al stond dit voordeel niet altijd bij hen op den voorgrond. Er staat echter veel tegen de gebreken over, en wel voornamelijk de batige saldo's, die 's Rijks kas in Nederland daardoor jaarlijks uit Indië ontvangen heeft. Dit wordt echter weder opgewogen door de nadeelen, welke de uitkeering van die saldo's aan Indië zelf veroorzaakte, te talrijk om ze hier allen op te sommen; gebrek aan betaalmiddelen, overstrooming van min wigtige koperen duiten, nalating van hoogst noodige werken, gebrek aan personeel: in één woord, armoede der Indische huishouding. Bij het bestaan van zulke feiten mag men het onvoorwaardelijk behoud van het stelsel niet wenschen. Op den langen duur toch, moet uitputting van Indië en stilstand van voordeelen in Nederland er het gevolg van zijn."

Zijn beoordeelaar zegt er dit van:

„Men zal verder, bij eene aandachtige lezing van deze zinsnede (pag. 60) der brochure des schrijvers zien, dat hij de nadeelen, voortspruitende uit de uitkeeringen der batige saldo's van de Indische administratie aan 's Rijks kas in Nederland, het gebrek aan betaalmiddelen, de overstrooming van min wigtige koperen duiten, de nalating van hoogst noodige werken, het gebrek aan personeel, en in één woord de armoede der Indische huishouding, als zoo vele feiten opsomt, die het onvoorwaardelijk behoud van het stelsel (het cultuurstelsel natuurlijk, waarvan hier alleen quaestie is) niet mogen doen wenschen, en waarvan op den langen duur uitputting van Indië en stilstand van voordeelen in Nederland het gevolg moeten zijn. In gemoede vraag ik aan elk onbevooroordeelde af, welk verband hoegenaamd bestaat er tusschen de aangehaalde feiten en het cultuurstelsel? Die feiten, zoo zij bestaan in die mate als de schrijver ze opgeeft, worden veroorzaakt door de noodzakeheid om de batige saldo's uit Indië, zoo hoog mogelijk, ten behoeve van 's Rijks kas in Nederland, op te voeren, maar hebben even min de geringste betrekking tot het cultuurstelsel in Indië, als tot de aardappelteelt in Nederland."

Er was zeer goed eenig verband tusschen de opgenoemde feiten en het kultuurstelsel aan te toonen — maar de heer DE GROOT heeft van dat verband volstrekt niet gesproken. Hij heeft gezegd: het batig slot is de schoone zijde van het kultuurstelsel; maar aan den anderen kant zijn er aan de uitkeering dier batige saldo's groote nadeelen verbonden; en dan noemt hij die nadeelen op. Wie zal nu tegenspreken, dat de armoede der Indische huishouding een gevolg is van die batige saldo's? En wie ziet niet, dat alléén door eene trouwelooze verminking, de redenering van den heer CORNETS DE GROOT als eene absurditeit kon worden voorgesteld.

Nog éénmaal geeft de schrijver de verzekering, „dat de welvaart van Indië door het kultuurstelsel niet wordt aangerand.'' Maar zulke herhaalde verzekeringen kunnen het gebrek van alle bewijs en de kracht van argumenten niet vergoeden. Ja, hij gaat nog verder, hij beweert, „dat, integendeel, hoe gebrekkig en verkeerd het stelsel in zich zelf ook wezen moge, het de welvaart der inlandsche bevolking in het algemeen *wel* bevordert, maar niet tegenwerkt of belemmert.'' Driest weg durft de *oud Oost-Indische ambtenaar* deze woorden schrijven, na 't geen in Cheribon, in Tagal, in Pakalongan, in Banjoemas en waar niet al, is voorgevallen, na al die rampen en ellende, de gevolgen van het gebrekkige en verkeerde van het stelsel.

Het is natuurlijk, dat iemand, die zóó ingenomen is met het bestaande, zóó blind voor zijne fouten en die de oogen sluit voor alles, om zijn geliefkoosd stelsel met de schoonste bloemen der verbeelding op te tooijen — 't spreekt van zelf, dat hij van geen verlaten van den ouden weg, hoe langzaam en voorzigtig ook, wil hooren. De heer DE GROOT had onder anderen voorgesteld, om, indien er nog gelegenheden worden gevonden voor ondernemingen van suikerkultuur, te beproeven, of die niet, buiten kontrakt met het Gouvernement, door de Nederlandsche nijverheid te exploiteren zijn, in dier voege, *dat de aanplantingen en andere werkzaamheden geschieden bij vrijwillige overeenkomsten tusschen de ondernemers en de bevolking*. Dat nu is, volgens den *oud Oost-Indischen ambtenaar*, eene absurditeit — want zulke overeenkomsten zijn nog veel drukkender voor den inlander, dan de dwang der regering! En, waarlijk, gelijk hij de zaak voorstelt, dan heeft hij volkomen gelijk — maar tevens geeft hij ons nieuwe argumenten voor de deugdelijkheid van *ons* stelsel, zoodat wij bij hem veel over 't hoofd moeten zien, en hem bij slot van rekening nog erkentelijk moeten wezen.

Om te bewijzen, dat *vrijwillige overeenkomsten met de bevolking* hoogst verderfelijk zijn, geeft hij ons een denkbeeld van de wijze, waarop die overeenkomsten gewoonlijk gesloten worden, en van hare werking. Ik geloof, dat hij het naar waarheid heeft voorgesteld. Zie hier het droevige tafereel. „De ondernemer, die eene vrijwillige overeenkomst met de bevolking wil sluiten, om zich hare medewerking te verzekeren tot het tot stand brengen van eene of andere onderneming, vervoegt zich in de eerste plaats bij den inlandschen regent van het regentschap, alwaar hij zich denkt te vestigen, en vervolgens bij het inlandsche distriktshoofd van het distrikt, hetwelk

hem voor de beoegde onderneming het geschiktste voorkomt. Aan beide deze inlandsche hoofden ontvouwt hij zijne plannen, voor zoo ver hij zulks noodig oordeelt, en beiden tracht hij, door kleine en des noods door groote geschenken, in zijn belang over te halen. In den regel bereikt hij dit doel. Nu spreken de regent en het distriktshoofd voor hem met de inlandsche bevolking, dat is met de hoofden der dessa's. Zij doen het daarbij voorkomen, als of de onderneming, waarvan de rede is, geschiedt grootendeels in het belang van het Gouvernement, en dat hetzelve uitdrukkelijk verlangt, dat do ondernemer op alle mogelijke wijze worde geholpen en ondersteund; zij geven niet onduidelijk te kennen, dat, wat er ook tegen worde ingebragt, de zaak toch tot stand moet komen, en dat het dus veel beter is, dat men zich goedschiks onderwerpe, dan het op dwangmaatregelen (*paksa*) te laten aankomen; en zij doen de dessa's-hoofden, ingeval deze dit niet uit zich zelve mogten inzien, begrijpen, dat de verdeeling der belooning in allen gevalle aan hen blijft overgelaten, zoodat de zaak voor hen zelven voordeelig kan zijn, behalve de geschenken, die zij ongetwijfeld van den ondernemer hebben te wachten. Ten gevolge van zoodanige aanbeveling, wordt alsnu de vrijwillige overeenkomst tusschen den ondernemer, aan den eenen kant, en eenige dessa's-hoofden, namens de inlandsche bevolking, aan de andere zijde, gesloten; en kontrakterende partijen begeven zich daarop naar het residentie-kantoor, om de gesloten overeenkomst te doen registreren, waardoor zij voor de inlandsche bevolking verbindende is en de zaak haar volledig beslag heeft verkregen."

Ziedaar eene getrouwe schilderij van 't geen inderdaad plaats grijpt. Zóó is eene menigte overeenkomsten gesloten. Door dit weefsel van leugen en bedrog, heeft men de bevolking dikwijls onder de meest drukkende verpligtingen gebragt. Te regt geeft de schrijver zijne afkeuring over zulke kwasi-kontrakten te kennen. Gaarne willen wij met hem de vragen, die hij in zekere verontwaardiging doet, beantwoorden. „Krachtens welk regt zijn de hoofden en oudsten der dessa's bevoegd, om de inlandsche bevolking door overeenkomsten, als die waarvan hier de rede is, te binden?" Krachtens geen regt hoegenaamd, maar krachtens het gezag en de magt, die het Gouvernement hun schenkt ten nadeele der arme bevolking. „Leveren zulke overeenkomsten een zoo veel beteren waarborg op voor orde, rust en tevredenheid onder de inlandsche bevolking dan het kultuurstelsel?" Volstrekt niet, want het zijn geen overeenkomsten; 't is logen en bedrog; 't is misbruik van gezag van de zijde der hoofden; 't is een onverantwoordelijk pligtverzuim der regering zulke afzetterijen toe te laten. „Gelooft men inderdaad, dat voor de uitvoering van zoodanige overeenkomsten minder dwang noodzakelijk is dan voor de werkzaamheden, die het gevolg zijn van het meergenoemde stelsel?" Wel neen! de motor van deze kwasi-overeenkomst is immers dezelfde als die van het kultuurstelsel — beide zijn het uitvloeisel van dwang. „Meent men, dat dusdanige overeenkomsten welgevalliger zijn aan de inlandsche bevolking dan de arbeid, dien zij thans te verrigten heeft." Wij gelooven, dat beide haar even *ongevallig* zijn.

Ziedaar ons geheel homogeen met den schrijver — maar hebben wij nu het bewijs geleverd, dat het verkeerd en verderfelijk is aan Nederlandsche ondernemers de bevoegdheid te geven, om *vrijwillige overeenkomsten met de bevolking* op Java te sluiten? Wij hebben even den sluijer opgeligt van de ongeregtigheden, die al zoo in naam van het Gouvernement op Java worden gepleegd — maar wij hebben volstrekt niet aangetoond, 't geen de schrijver wilde aanwijzen, wat namelijk *vrijwillige* overeenkomsten met *de bevolking* te beteekenen hebben. Wij zouden eene onwaarheid zeggen wanneer wij met den *oud Oost-Indischen ambtenaar* wilden uitroepen: en zoodanigen staat van zaken prijst de schrijver aan ter vervanging van het stelsel van kultuur.

Niet door de tusschenkomst, niet door 't bedrog, niet door den dwang der hoofden — niet door de hoofden, met beloften en geschenken, om te koopen — niet met de dessa's-hoofden — maar *met de bevolking individu's gewijze*, willen wij dat door de ondernemers overeenkomsten worden gesloten. En 't is den *oud Oost-Indischen ambtenaar* en den zijnen thans niet meer mogelijk, te doen 't geen hunne gewone taktiek is — te beweren, dat dergelijke natuurlijke toestanden overal elders goed, maar op Java onuitvoerlijk zijn. Die magtspreuk is hun in dezen ontnomen, omdat werkelijk in meer dan eene residentie overeenkomsten van ondernemers met de Javanen *individu-gewijze*, geheel *vrijwillig* van beide zijden, gesloten zijn — en dat ze de voortreffelijkste uitkomsten hebben opgeleverd, zoowel voor de bevolking als voor de ondernemers — en dat er eene konkurrentie onder de inlanders is ontstaan, die van hunnen ijver en arbeidzaamheid treffende getuigenis geeft. Nu reeds zal, hetgeen wij verlangen, geen „proefneming" meer zijn. Nu reeds is door de ondervinding *bewezen*, dat *vrijwillige* overeenkomsten met de bevolking *individu-gewijze* gesloten, de bezwaren, aan het dwangstelsel onafscheidbaar, ontwijken en eene groote *uitbreiding* aan de produktie zullen geven. Was den *oud Oost-Indischen ambtenaar* dit onbekend? Wist hij niets van 't geen reeds sedert jaren in Pasoeroean *) bestaat, niets van 't geen nu onlangs ook in Cheribon †) is ingevoerd? Wist hij niet, dat twee hoogst gewigtige werkzaamheden der suikerkultuur, het snijden en vervoeren van het riet, dáár geschieden door, niet in naam maar inderdaad, *vrijwillige* overeenkomsten met individuen, die zich daartoe aanmelden? 't Zijn dus magtspreuken, en anders niet, wanneer hij op blz. 60 beweert, dat „eene individuële verdeeling van de werkzaamheden der kultures op Java grenst aan het onmogelijke."

Wij willen gaarne erkennen, dat het planten en schoonhouden der suikerriet-tuinen door individuën in den aanvang meer moeijelijkheden zou opleveren, dan het snijden en transport. Maar daarom is het nog niet onmogelijk. Men beproeve het; men trachte het den Javaan smakelijk te maken, door hem te doen *ondervinden*, dat naar mate hij ook in deze takken der kultuur met meer zorg en vlijt werkzaam is, zijne verdiensten

*) Zie mijne *Reis over Java, Madura en Bali II*, 149 enz.

†) Zie in de vorige aflevering van dit Tijdschrift een artikel, getiteld: *Vrije arbeid in de residentie Cheribon.*

grooter zijn — en dan is het zeker, dat het even goed zal werken, als nu reeds het oogsten.

Trapsgewijze, langzaam en voorzigtig moet de overgang zijn van dwang tot vrijheid, van gemeenschappelijken tot individuelen arbeid. Zoo zou, in de bestaande ondernemingen reeds eene groote verbetering zijn, indien niet meer de bewoners van verschillende dessa's de suikerrietvelden van andere dessa's beplantten en onderhielden; maar elke dessa zich bij *hare eigene* velden bepaalde. Indien wij ons niet vergissen, dan bestaat deze regeling in Pasoeroean, en is een der oorzaken, waarom het stelsel daar zoo veel beter werkt dan elders, en waarom de overgang tot individuëlen arbeid, ook voor het planten en onderhouden van het riet, dààr geene de minste zwarigheden zou ontmoeten.

Overigens vereenigen wij ons geheel met den *oud Oost-Indischen ambtenaar*, wanneer hij op de volgende wijze den *gemeenschappelijken arbeid* van het kultuurstelsel karakteriseert. „Het natuurlijk gevolg van allen gemeenschappelijken arbeid is luiheid en onverschilligheid der arbeiders, omdat geen hunner er een dadelijk belang bij heeft, dat de taak spoedig en naar behooren wordt volbragt. Ieder arbeider tracht dus, gedurende den bepaalden werktijd, zoo weinig te verrigten als mogelijk is, zich zoo min doenlijk te vermoeijen, en zoo veel mogelijk op de schouders zijner medearbeiders te laten rusten. Van daar dat gemeenschappelijke arbeid een veel grooter getal, ja *meer dan dubbel zoo veel arbeiders* vordert, dan arbeid op taak, tegen behoorlijk loon, of arbeid geheel voor eigen rekening. *Gemeenschappelijke arbeid veroorzaakt derhalve tijdverspilling en ongenoegzame belooning van den arbeider, ingeval die belooning is bepaald, zoo als bij het kultuurstelsel het geval is, naar de waarde van den arbeid en niet naar den daaraan besteden tijd.*"

Wij kunnen het verderfelijke van gemeenschappelijken arbeid niet krachtiger uiteenzetten, dan hier is gedaan, maar hoe is het nu mogelijk, dat de schrijver, die deze overtuiging met ons deelt, niet tevens in de volgende punten met ons instemt:

1°. Alle middelen moeten in 't werk worden gesteld, om dien *gemeenschappelijken arbeid* langzamerhand te doen vervangen door *individuelen arbeid.*

2°. Door die hervorming zullen de Javaansche landbouwers en arbeiders beter naar verdienste beloond worden.

3°. Langs dien weg zal de produktie van Java voor de Europesche markt, *zonder bezwaar en in tegendeel ten voordeele der bevolking*, aanzienlijk vermeerderd, ja, is de beschouwing van den schrijver juist, *verdubbeld* worden.

Hiermede stappen wij af van hetgeen de *oud Oost-Indische ambtenaar* tegen den heer de GROOT betrekkelijk het kultuurstelsel heeft ingebragt, om een blik te werpen op 't geen hij zegt over de

Heerendiensten en Landrente.

Als een bewijs, dat de regering in Nederlandsch Indië niet zorgeloos is in de bescherming van de inlandsche bevolking en in de vermindering der

op haar drukkende lasten, verwijst de *oud Oost-Indische ambtenaar* tot eenige publikatien en besluiten van den Gouverneur-Generaal ad interim J. C. BAUD, houdende verbod tegen het onwettig vorderen van leverantien en diensten van den inlander; tegen het aanleggen van nieuwe kommunikatiewegen, zonder voorafgaande schriftelijke autorisatie van den Gouverneur-Generaal; tegen nutteloozen arbeid door de inlandsche bevolking, bij gelegenheid der reizen van het hoofd des bestuurs; en nog een besluit, houdende regeling der heerediensten.

Wij zullen niets afdingen op de goede intentie van den heer BAUD, die in deze besluiten doorstraalt, maar wij ontkennen, dat daarin eenig bewijs is gelegen, alsof van heerediensten en leverantien geen schandelijk misbruik werd gemaakt. De feiten zijn niet te loochenen. De besluiten toonen, tegenover die feiten, alleen dat ze magteloos zijn. Andere regelingen en waarborgen zijn er noodig, om het kwaad, dat dikwijls tot eene vreeselijke hoogte klimt, te beteugelen. De schrijver zelf werpt dan ook het gansche bewijs, 't welk hij uit deze besluiten opbouwt, plotseling weder geheel omver, wanneer hij op blz. 61 ronduit verklaart: „Nog een bezwaar tegen het stelsel van kultures, *en dit geldt ook tegen de heerediensten*, bestaat hierin, dat de inlandsche hoofden, van hunne bevoegdheid, om de bevolking tot den arbeid te roepen, gebruik maken om den een, het zij uit gunst of tegen betaling, van den arbeid te verschoonen en den ander dubbel te doen arbeiden."

Regenten.

Wat de regenten betreft, vereenigt zich de *oud Oost-Indische ambtenaar* met den heer CORNETS DE GROOT en met ons. Hij is dus een nieuw bewijs voor de waarheid van 't geen wij, in ons eerste artikel over de brochure van den heer DE GROOT blz. 150, schreven: „Ik houd mij verzekerd, dat, van al de Europesche ambtenaren bij het inlandsch bestuur, er geen vijf op de honderd zullen zijn, die zich aan de zijde van den heer BAUD zullen scharen." Want het stelsel der erfelijkheid der regenten, zoo als dat in het wets-ontwerp van het reglement op het beleid der regering voorkomt, is van den heer J. C. BAUD; de heer PAHUD is, gelijk van zoo veel dat er in voorkomt, alleen de voorsteller.

Onderwijs en Radikaal.

„Ik ben geen voorstander van het zoogenaamd radikaal van Indisch ambtenaar" schrijft de *oud Oost-Indisch ambtenaar*. Wel, dacht ik dit lezende, in deze hoogstgewigtige aangelegenheid hebben wij dan ten minste een bondgenoot in den schrijver. Maar ik bedroog mij. Al wat er volgde was eene verdediging van het stelsel, „waarvan hij geen voorstander is." Zijne overtuiging keurt de instelling af, maar zijne pen strijdt voor haar! Zie hier de warme verdediging, onmiddellijk op de verklaring volgende, dat hij geen voorstander van het zoogenaamd radikaal is. „Maar indien men het wel nagaat, wat beteekent het dan? Er zijn in Indië twee soor-

ten van ambtenaren: de zoodanigen die het radikaal van ambtenaar bezitten en de zoodanigen, die het niet bezitten. De eerstgenoemden zijn benoembaar voor alle betrekkingen; de laatst bedoelden kunnen slechts tot bepaalde inferieure betrekkingen worden benoemd en kunnen niet hooger opklimmen, dan nadat hun het radikaal van Indisch ambtenaar is verleend. Zeker zou het onregtvaardig zijn, indien de laatst gemelde kategorie van ambtenaren, zelfs bij de grootst mogelijke bekwaamheid, van verdere bevordering ware uitgesloten!" (Neen, mijnheer, het *is* onregtvaardig, dat er eene gepriviligeerde klasse van menschen is, eene soort van kaste, aan wie door hun brevet van „radikaal" een regt is gegeven, boven de andere Nederlanders; zoodat dezen „de grootst mogelijke bekwaamheden" moeten hebben, om, bij wijze van gunst, op eenige bevordering te mogen hopen, terwijl de leden der kaste, al zijn 't ook zeer middelmatige personen, toch in dat radikaal een soort van dommekracht hebben, die hen voortschuift).

„Dit is echter het geval niet," zoo vervolgt de schrijver. „Jaarlijks doet de Gouverneur-Generaal een voorstel aan het opperbestuur, om aan een aantal mindere ambtenaren, die het bedoelde radikaal niet bezitten, en die zich door werkzaamheid, goeden aanleg en bekwaamheid hebben onderscheiden, het radikaal van Indisch ambtenaar te verleenen, en nadat zij hetzelve op die wijze hebben verkregen, zijn zij even als alle ambtenaren van de eerstvermelde kategorie benoembaar voor alle posten." (Ziedaar nu juist een der redenen, waarom die instelling van het radikaal zoo onregtvaardig is. Verlangde men alleen waarborgen van altoos kundige menschen in dienst te nemen — niemand kan er meer voor zijn dan ik. Maar men eischt, dat ieder, die *op grond zijner bekwaamheden* het radikaal verlangt, daarvan *in Nederland* de bewijzen levere. Men sluit dus hen uit, die in Indië opgevoed zijn en geen gelegenheid hebben om in Nederland te komen, ja men sluit eigenlijk allen uit, die niet aan de akademie te Delft hunne studiën hebben volbragt. Maar aan den anderen kant opent men weder eene deur, ten einde gunstelingen binnen te laten. Zulke voorstellen, als waarvan de schrijver spreekt, voornamelijk tot ambtenaren van de 3de klasse, worden inderdaad aan den Minister gedaan. Deze voegt er personen bij, en schrapt er af, en biedt de voordragt daarna den Koning aan, waarna de benoeming volgt. Men heeft reeds in de Tweede Kamer er op aangedrongen, dat ook voor het radikaal van ambtenaren der 3de klasse (zoolang men dat stelsel van radikaal behield) een examen zou worden vereischt, dewijl anders de onbillijkheid nog te grooter werd. Maar de Minister van Koloniën heeft zich daar met kracht tegen verzet. En toch, wie worden op deze wijze *begunstigd?* Werkelijk de bekwaamsten en verdienstelijksten? die *proeven* hebben gegeven van uitstekende ambtenaren te zijn? Protektie is daartoe althans even voldoende als voortreffelijke eigenschappen. Al die 't regt heeft van voordragten te doen, de plaatselijke en gewestelijke autoriteiten, de raden van Indië, de Gouverneur-Generaal, allen *kunnen* van deze gelegenheid gebruik maken, om hunne neven, vrienden en begunstigden te helpen. Ja maar, zult ge zeggen, ze moeten toch de redenen opgeven, op grond waarvan ze

de voordragt doen. 't Is zoo; maar de Minister beoordeelt die voordragt — en ook de Minister heeft weer *zijne* gunstelingen. Veronderstel, de Minister heeft een zoon, ongeschikt om het examen, dat gevorderd wordt voor ambtenaar van de 2de klasse, af te leggen, een jong mensch zonder eenige verdienste, dan dat hij zoon van den Minister is — welnu hij wordt benoemd tot ambtenaar der 3de klasse! — Inderdaad de verdediging van 't radikaal, die de *oud-Oost-Indische ambtenaar* voordraagt, bewijst, dat hij te regt verklaart „er geen voorstander van te zijn." En toch verdedigt hij die inrigting! Waarom? Kan 't ook wezen, omdat hij zelf er nog van hoopt te profiteren? 't Is althans mogelijk. Veronderstel, dat hij ook twee zonen heeft, één in Indië en één hier, die geen examen te Delft konden doen — en toch gaarne in de groote voorregten boven anderen door 't radikaal wilden deelen. Wie weet, of niet de Minister, uit erkentelijkheid voor de verdediging van zijn wets-ontwerp, door den *oud-Oost-Indischen ambtenaar* in deze brochure, aan zijne beide zonen het radikaal schenkt. Wie weet? De Minister zou er althans de bevoegdheid toe hebben — en hij zou 't niet meer hebben, indien ook voor 't radikaal der 3de klasse een examen vereischt wordt).

„Niemand zal willen betwisten, dat aan den Gouverneur-Generaal de vrije keuze behoort gelaten te worden bij het benoemen van ambtenaren. Komt het nu inderdaad niet op hetzelfde neder, of hij eerst eene schifting maakt tusschen tot bevordering bekwame en nog niet bekwame ambtenaren, of met andere woorden, het radikaal van Indisch ambtenaar bezittende, en dat radikaal niet bezittende ambtenaren, dan wel of hij dadelijk, uit alle aanwezige ambtenaren, zonder onderscheid eene keuze doet? Zooveel is althans zeker, dat de Gouverneur-Generaal niet zal bevorderen dengeen, dien hij daartoe ongeschikt of nog niet geschikt oordeelt, en dat dus degenen, die door zijne tusschenkomst het radikaal van Indisch ambtenaar nog niet hebben verkregen, toch niet tot bevordering zouden in aanmerking komen, al ware het dat de onderscheiding van het radikaal en geen radikaal bezittende ambtenaren niet bestond."

Een paar opmerkingen slechts. Vooreerst; indien de voorstelling van den schrijver juist is, indien de werking van het gansche radikaalstelsel eigenlijk dezelfde is als of het niet bestond — waarom het dan niet afgeschaft? Waarom dan noodeloos zooveel ouders in hun teederste gevoel gegriefd? Waarom dan zoo velen, die eene wijziging van het stelsel verlangen, niet bevredigd? Maar uit eenige andere uitdrukkingen van den schrijver blijkt zoo klaar als de dag, dat hij zelf aan deze voorstelling van de werking van het radikaal-stelsel niet gelooft. „De grondwet" zegt hij „is „alleen verbindende voor Nederlandsch Indië, voor zoo ver zulks uit„drukkelijk daarbij is bepaald. Ten onregte wil de heer DE GROOT dus „art. 6 der grondwet op Nederlandsch Indië toepasselijk maken." Dat artikel beveelt: „*Ieder* Nederlander is tot elke landsbediening benoembaar. „Neen," zegt de schrijver, „niet *ieder* Nederlander — alleen hij, die door gunst het radikaal heeft verkregen, is in Nederlandsch Indië benoembaar."

Was dat zijne meening niet, dan zou hij er zich niet tegen verzetten, dat art. 6 in het Regeringsreglement worde opgenomen. Hij weet dus wel beter en spreekt tegen zijne overtuiging, wanneer hij het radikaalstelsel als zoo onschuldig doet voorkomen.

Maar dat blijkt nog meer uit hetgeen hij over het onderwijs zegt. Hoogst kurieus zijn zijne redeneringen over dit onderwerp; ze bewijzen, dat hij van de kwestie niet veel begrijpt. De verpligting, die op de regering rust, om van staatswege onderwijs te doen geven, heeft zij alleen ten opzigte van de onvermogenden! Schaf af dus, Nederland, uwe gymnasia, uwe academiën — maar weet gij wel, mijnheer de *oud Oost-Indisch ambtenaar*, dat gij hier ook het doodvonnis der *Delftsche* academie uitspreekt? Zeer logisch konkludeert hij dan ook, dat in Indie reeds meer dan genoeg voor het onderwijs is gedaan, en dat, bestaat er behoefte naar verbeterde en ruimer inrigtingen van onderwijs, de Europesche ingezetenen zelve uit eigen middelen dit tot stand kunnen brengen!

En nu komt de aap uit den mouw; nu blijkt, dat de schrijver eigenlijk geen onderwijs in Indië en het behoud van het radikaal wil, om de gewone, duizendmaal reeds wederlegde, reden, „omdat anders van lieverlede in Indië zou ontstaan eene Europesche bevolking, geheel vreemd aan het moederland, waardoor de banden, die Indië en Nederland verbinden, langzamerhand geheel zouden worden losgemaakt." Als of men thans niet bezig was, door 't onregt dat men pleegt, verbittering te stoken en eene klove te brengen tusschen moederland en kolonie, die al breeder en breeder wordt. Als of niet zelfs ieder, die thans bevoorregt door het radikaal naar Indië gaat, over tien jaren, als hij zijne kinderen zich van het hart moet scheuren, die onmenschelijke instelling evenzeer haten en verfoeijen zal, als wij het nu doen!

Drukpersvrijheid.

De argumenten, tegen de drukpersvrijheid ingebragt, zijn zoo krachteloos, dat wij maar een paar woorden noodig hebben om ze te wederleggen.

Het eerste is: omdat de drukpers zich niet geheel laat beteugelen door vrees voor straf, moet men haar niet vrij laten. Met andere woorden: omdat het misbruik niet geheel is te weeren, moet het gebruik verboden worden. Ons antwoord is eenvoudig de oude regel: abusus non tollit usum.

Te regt zegt de schrijver: „drukpersvrijheid, zonder bevoegdheid om de handelingen der regering en van ambtenaren te beoordeelen is onbestaanbaar." Wij maken de gevolgtrekking, dat de regering en de ambtenaren zich voor menige, thans straffeloos gepleegde, handeling zullen wachten en tot menige, thans schandelijk verzuimde, daad zullen aangespoord worden — wanneer ze weten dat het oordeel der drukpers hen wacht. „Welk denkbeeld," vraagt de schrijver, „zal de bevolking van onze regering verkrijgen, als zij dagelijks ziet of hoort, dat alle handelingen en maatregelen van het bestuur worden beoordeeld, gegispt en bespottelijk gemaakt? Zal dit dienstig kunnen zijn om ons moreel overwigt op de bevolking te hand-

haven?" Wij antwoorden: indien, gelijk wij voor zeker houden, de drukpersvrijheid zal voorkomen: dat de bevolking zoo vreesselijk moet lijden, onder misbruiken, afpersingen en knevelarijen als thans het geval is; dat, door verkeerde handelingen of verzuimen van het bestuur, volksrampen, hongersnooden, jammer en elende ontstaan, als onlangs in Demak en Grobogan; dat te vergeefs besluiten en publikatiën worden uitgevaardigd, als die van den heer J. C. BAUD, door den schrijver zelven vermeld; dat de voortreffelijkste en meest klemmende voorschriften dagelijks worden overtreden en openlijk de draak wordt gestoken met de verordeningen der regering, gelijk thans geschiedt — indien de drukpersvrijheid dat te weeg brengt (en *zij* vermag het alleen), dan zal inderdaad ons „moreel overwigt op de bevolking" door haar worden bevestigd.

(Wordt vervolgd.)

Voorlezingen over de geschiedenis des Nederlandschen handels, door Mr. H. J. KOENEN, lid van den gemeenteraad der stad Amsterdam. Amst. 1853.

Eene aankondiging van dit boek behoort in dit Tijdschrift. De geschiedenis van onzen handel is voor een groot gedeelte de geschiedenis van den handel met en in den Indischen archipel. Maar wij gevoelen ons gedrongen, om een kort verslag van het werk te geven, omdat wij er zoo veel in vonden, dat ons bijzonder verheugde; omdat wij er, zoo al niet eene volkomen toestemming met het koloniale stelsel dat wij verdedigen, althans eene zekere neiging in vonden tot die beginselen, waarvoor wij sedert vele jaren strijden.

De eerste voorlezing handelt over de geschiktheid van de ligging en natuurlijke gesteldheid onzes vaderlands voor den koophandel. „Wanneer men Nederland," zoo heet het daar, „uit dit oogpunt gadeslaat, dan staat het zeker bij vele andere landen achter. Maar wij moeten het moederland niet beschouwen buiten betrekking tot zijne overzeesche bezittingen; want nog geldt te dezen aanzien wat ten opzigte van de dagen der republiek een onbetwistbaar feit was, dat onze staat nimmer het standpunt had kunnen handhaven, hetwelk Nederland in de rei der volkeren vervulde wanneer men het als enkel binnen zijne Europesche perken besloten in oogenschouw neemt; en dat de aloude Nederlandsche staat altoos in het naauwste verband moet beschouwd worden met zijne overzeesche bezittingen, welker vermindering in getal, in uitgebreidheid en waardij, telkens wanneer die plaats had, de republiek een verlaagd standpunt in de rij der volkeren heeft doen innemen." Zie, dat is het ware beginsel. Nederland niet *tegenover* maar *met* zijne koloniën en bezittingen. De koloniën geene *wingewesten*, maar één geheel met het moederland.

De tweede voorlezing geeft een historisch overzigt van den handel op de Oostzee en eene beschouwing van den handel op de Levant; in deze twee proeven worden onderscheiden handelstakken beschreven, en tevens wordt,

uit de historische beschouwing van het aangevoerde handelsverkeer, aange toond, hoe het resultaat der beschouwingen over de ligging onzes lands in de eerste redevoering, door de feiten van de twee tot proeve behandelde gedeelten onzer Handelsgeschiedenis, wordt bevestigd.

In de derde voorlezing heeft de schrijver, in de geschiedenis der Oost- en West-Indische Maatschappijen, het tafereel geschetst eener worsteling tusschen monopolie en vrijen handel, die, na twee eeuwen geduurd te hebben, in den ondergang der geoctroijeerde Maatschappijen is geëindigd. Die voorlezing is vooral voor ons van veel gewigt, want er wordt een blik in geworpen op Oost- en West-Indië, in verband met de wijze, op welke onze voorvaderen die beide gedeelten des aardbols voor hunnen handel en hunne koopvaardij hebben weten te benuttigen. Bijzonder genoegen deed ons de veroordeeling van den monopolie-geest, die onze geschiedenis in Indië kenmerkt, de onpartijdige en gematigde wijze, waarop dit geschiedt, en de heldere blik, die op de waarachtige belangen van Nederland en zijne koloniën en op beider onderling verband geslagen wordt. „Indien," ziedaar de slotsom zijner beschouwing van de geschiedenis der Oost-Indische Compagnie, „indien de Nederlanders zich bestendig hadden gespiegeld aan het voorbeeld hunner Portugesche voorgangers, die door hun heerschzucht en willekeurig dwanggezag hunnen invloed op de volkeren van den Indischen archipel verspeeld hadden; indien onze vaderen zich altoos hadden beschouwd als een volk, geroepen om de weldaden des Christendoms, van menschelijkheid en beschaving, die zij van eene weldadige voorzienigheid hadden ontvangen, als in ruil voor de schatten van de tropische landstreken aan de verblinde en verdoolde heidenen van die gewesten te brengen, en hen met het voorbeeld van zachtmoedige vastheid en wijze regtvaardigheid voor te gaan; gewis de Nederlandsche republiek, en met haar de O. I. Maatschappij, hadden in nog veel ruimere mate dan thans, de bewondering der geschiedenis en de erkentenis eener dankbare nakomelingschap ingeoogst."

De laatste voorlezing behelst eene beantwoording der vraag: Waarin bestond de geschiktheid onzer voorvaderen voor een wereldhandel? Hoe komt het, dat Engeland, hetwelk twee eeuwen geleden in den handel stellig bij ons achterstond, sedert dien tijd bestendig is vooruitgegaan, terwijl Nederland zijn vroeger standpunt geenszins heeft kunnen handhaven? Is dit alleen aan eene toevallige verandering van omstandigheden toe te schrijven, of zouden er ook door de Nederlanders zelve misslagen zijn begaan, die daartoe niet weinig hebben bijgedragen? En waartoe leiden ons de vruchten van dit onderzoek ten aanzien van hetgeen ons voor de toekomst te doen staat?

Op dezelfde voortreffelijke wijze, als 't geheele boek is geschreven, zijn deze vragen beantwoord. Trouwens dit was van den geachten schrijver te verwachten, uit wiens pen reeds zoo menig uitstekend geschrift is gevloeid.

Varia.

Gaarne geven wij, volgens 't verlangen van den geachten schrijver, aan den volgenden brief eene plaats, ons het genoegen voorbehoudende er in ons volgend nommer op terug te komen.

Aan den Heere

Dr. W. R. BARON VAN HOËVELL.

In het door U Hoogwelg. uitgegeven *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* over Januarij 1853 komt, onder de Varia, op pag. 79 het volgende voor:

„Volgens het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, jaargang 1847, bladz. „39 was de Javaansche bevolking op 1°. Januarij 1846 gestegen tot „9,374,451 zielen.

„Volgens den almanak en naamregister voor 1852 bedroeg zij, op 1 „Januarij 1851, slechts 9,027,404 zielen; — gedurende het zoo hoog ge„roemde bestuur van den heer ROCHUSSEN is de Javaansche bevolking „alzoo achteruitgegaan met 347,000 zielen."

Daar de regelen tot dus verre door mij gevolgd, ten aanzien van het beantwoorden of toelichten van aanvallen of aanmerkingen op mijne handelingen als hoofd van het Indisch bestuur, het aanwijzen van onnaauwkeurigheden in gewigtige cijfertallen niet uitsluiten, zoo heb ik gemeend de pen te moeten opvatten, om het onjuiste der bovenvermelde cijfers en het ongegronde der daaruit afgeleide gevolgtrekking aan te toonen.

De staat der bevolking op 1°. Januarij 1846, zoo als die in der tijd door dr. BLEEKER werd opgemaakt en voorkomt op pag. 39 van het *Tijdschrift* van 1847, geloof ik dat met gemoedelijkheid is opgemaakt en der waarheid vrij nabij komt. Het is op mijn last, dat dezelve in den Gouvernements almanak van Nederlandsch Indië voor 1848 werd overgenomen, en dat daarin vervolgens jaarlijks een bevolkingsstaat werd geplaatst; 't geen vroeger niet gebruikelijk was. Ik neem dus het daarin aangewezen cijfer der inlandsche bevolking op 1°. Januarij 1846, tot een bedrag van 9,374,020 zielen, als uitgangspunt van vergelijking aan, zonder te letten op een klein en zakelijk niets afdoend abuis in de optelling, 't welk daarin is geslopen, en zonder er aan te hechten, dat door U Hoogwelg. het cijfer eenigzins hooger en wel op 9,374,451 is gesteld, daar ook hieruit geen belangrijk verschil ontstaat.

Maar de tweede stelling, dat namelijk het zielental der inlandsche bevolking, op 1°. Januarij 1851 slechts 9,027,404 zou hebben bedragen, berust op grover dwaling. U Hoogwelg. heeft dit cijfer voetstoots overgenomen uit den saat der bevolking, voorkomende op pag. 34 van den al-

manak voor 1852. Bij meer aandachtige beschouwing en narekening zou het U zijn gebleken, dat die staat is onvolledig en fautief, en dat de in de kolom van aanmerkingen voorkomende aanteekening: *volgens het algemeen verslag van* 1850, niet met de waarheid overeenkomt.

Vergelijkt men toch denzelven met den bevolkingsstaat, voorkomende op pag. 4 van het algemeen verslag over 1850, zoo als dit, bij brief van den minister van koloniën van 9 October 1852, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is ingeleverd, dan vindt men daar het bedrag der inlandsche bevolking opgegeven tot een cijfer van 9,391,749, en dus 374,345 zielen hooger, dan in den almanak. Bij ontleding van die twee onderling strijdige statistieke opgaven, de eene in het officiëel verslag, de andere in den semi-officiëelen almanak voorkomende, zal men de overtuiging erlangen, dat de eerste juist, maar de laatste gebrekkig is.

Om van geringe afwijkingen niet te gewagen, zal ik enkel op twee hoofdpunten wijzen, waardoor het verschil, althans voor het grootste gedeelte, wordt verklaard.

In de eerste plaats bestaat er eene *onvolledigheid* in den bevolkingsstaat van den almanak, zijnde voor de residentie Tagal wel ingevuld de kolom voor de totale bevolking, doch niet die waarin de onderdeelen worden aangewezen, en dus ook niet die voor de inlandsche bevolking, welke laatste, blijkens het algemeen verslag, voor de residentie Tagal 251,946 zielen bedraagt; en daar nu die kolom afzonderlijk is opgeteld, zoo is het totaal daarvan, door U Hoogwelg. als het totaal bedrag der inlandsche bevolking tot 9,027,404 zielen voorgesteld, uit dezen hoofde 251,946 te laag.

In de tweede plaats is er eene *misstelling*. Voor de residentie Pasoeroean is de bevolking opgegeven:

In het verslag — Inlanders	359,721	
Vreemde Oosterlingen (Arabieren, Boeginezen enz.).	1,002	
Lijfeigenen	293	
	————	361,016 zielen.
In den almanak — Inlanders.	247,483	
Arabieren, Boeginezen	113,533	
	————	361,016 „

Het valt terstond in het oog, dat hier een zeer belangrijk verschil bestaat van 113,533—1002 = 112,531 zielen, welke het verslag onder *inlanders*, de almanak onder vreemde Oosterlingen rangschikt; dit verschil betreft de, in de residentie Pasoeroean gevestigde, landbouwende bevolking van Maduresche afkomst, welke immer en door allen onder de inlanders is gebragt, zoo wel in den bevolkingsstaat van dr. BLEEKER als in alle vroegere verslagen en almanakken; waarom nu voor het eerst een andere weg wordt ingeslagen, waardoor schijnbaar het getal der *inlanders* met 112,531 uit dezen hoofde verminderd wordt, boven en behalve de verzwegene 251,946 van Tagal, blijkt niet; maar zoo veel is zeker, dat

de almanak geene cijfers opgeeft, op welke de vergelijking kan worden gegrond. Men neme dus het algemeen verslag tot handleiding, 't welk op 1°. Januarij 1851 374,345 *inlanders* meer aantoont dan de almanak, en dan komt men tot het resultaat, dat, onder mijn bestuur, de bevolking niet is verminderd met 347,000, zoo als door U Hoogwelg. is beweerd, maar integendeel vermeerderd met 17,758 zielen — een resultaat, 't welk ieder vriend van den Javaan met genoegen zal vernemen, al zij het ook dat die vermeerdering niet zoo belangrijk is als de wetenschap gezegd wordt te leeren, dat zij, in gewone omstandigheden en zonder verstorende momenten wezen kan of moet.

In allen gevalle vermeen ik te mogen verwachten, dat U Hoogwelg. aan deze mijne teregtwijzende toelichting eene plaats in het eerstuitkomende nommer van het *Tijdschrift* niet zal onthouden.

In die verwachting heb ik de eer te zijn.

'S GRAVENHAGE,
den 9 April 1858.

U Hoog Gel. Dienstw. Dienaar,
J. J. ROCHUSSEN.

Hoogst opmerkelijk is het verschijnsel, dat, in weêrwil der staatkunde van het Nederlandsche gouvernement, het Christendom onder de bevolking van Java wortel begint te schieten, en met eene onwederstaanbare kracht voortwerkt. De laatste landmail bragt ons het berigt, dat op het laatste kersfeest te Samarang een honderdtal Javanen openlijk belijdenis van het Euangelie hebben afgelegd. Ziedaar een tweede kern gelegd, die, als met haar geschiedt wat met de eerste plaats vond, weldra eene gezegende ontwikkeling zal ontvangen.

Die eerste kern werd, eenige weinige jaren geleden, te Soerabaja gelegd, als het gewrocht van den heiligen geest in de Hervormde gemeente dier plaats, die, onder den Goddelijken zegen, in de harten van eenige, dagelijks met haar in aanraking komende, Javanen was uitgestort. Klein, bijna niet opgemerkt was dat begin, en thans reeds baart het zorg en bekommering aan hen, die geen Christendom op Java willen, en is het eene gebeurtenis, waarvoor *wij* den Heer, met warmte en vuur, innigen dank toebrengen. Thans reeds mogen wij er op wijzen, als op een verschijnsel, dat het argument vernietigt van hen, die beweren, dat de verkondiging van het Euangelie gevaarlijk zou zijn voor de rust van Java, en af zou stuiten op het fanatisme en den dweepzieken geloofsijver der Mahomedanen. Thans reeds zijn, door die Javaansche Christenen in Soerabaja, de woorden gelogenstraft, die eens, uit een ministeriëlen mond, in 's lands vergaderzaal hebben weergalmd, dat, namelijk, door de invoering van het Christendom de inlanders zouden ontaard worden, dat zij zich verheven zouden beschouwen boven hunne landgenooten, en dat zij, omdat zij zoogenaamde Christenen waren, zich aan luiheid en vad-

zigheid zouden overgeven en vermeenen, dat zij niet meer noodig hadden te werken.

De zaak is van zoo veel gewigt, dat wij onze lezers zoo veel mogelijk op de hoogte zullen houden van hare geschiedenis. Thans zijn wij in de gelegenheid gesteld hun het volgende te berigten.

De thans bestaande gemeenten en plaatsen van bijeenkomst der Javaansche Christenen in de residentie Soerabaja zijn:

1°. Wijong en Kedoeroes (afdeeling Soerabaja). Het meerendeel der Christenen in deze beide dessa's bestaat uit de eerste Christenen, die in 1843 werden gedoopt. Schoon niet ver gevorderd in Christelijke kennis, hielden zij zich in hun eenvoudig geloof tamelijk wel staande. Zie over hen mijne *Reis over Java, Madura en Bali I*, 192 enz. Hun aantal bedraagt thans 42 zielen.

2°. Sidokari (afdeeling Soerabaja). Reeds in 1843 verzamelden zich hier vele Javanen op het land van den heer GUNSCH. Weldra ontstond er de voornaamste gemeente, die ook in Euangelische kennis niet ten achteren bleef. Zie ook over haar mijne *Reis over Java, Madura en Bali I*, 192 enz. De helft der leden van deze gemeente, omstreeks 200 zielen bedragende, is thans naar Modjo-warno verhuisd. Zie hieronder n°. 6.

3°. Djapanan en Soember-Srewel. Deze beide dessa's zijn de plaatsen van bijeenkomst voor vele Christenen, die in de dessa's der afdeelingen Soerabaja en Modjo-kerto verstrooid leven. Hun aantal bedraagt ongeveer 80. Zij werden tot het Christendom gebragt, hoofdzakelijk doordien zij in aanraking kwamen met de Javanen van Sidokari. Een dergelijk punt van vereeniging voor vele Christenen, die mede in onderscheiden dessa's, tot zelfs in de residentie Madioen, verstrooid leven, is

4°. Waroe-Djaing (afdeeling Kerto-Sono). Deze Christenen zijn ten getale van 58.

5°. Ngoro (afdeeling Modjo-kerto). Hier is eene gemeente van ongeveer 60 zielen. Zij heeft haar ontstaan te danken aan de pogingen van den landhuurder, den heer COOLEN, om de op zijn land gevestigde Javanen met het euangelie bekend te maken.

6°. Modjo-warno (afdeeling Modjo-kerto.) Deze gemeente ontstond door de aankomst van Javanen, die te Ngoro het euangelie hadden leeren kennen. Zij breidde zich vervolgens zeer uit, vooral ook doordien zeer vele Javanen van Sidokari zich hier kwamen nederzetten, en telt thans 244 zielen.

Op deze plaats is de heer JELLESMA, zendeling van het Nederlandsche Zendeling genootschap, gevestigd. Aan hem is de schoone en gewigtige taak der herderlijke zorg over al deze gemeenten opgedragen.

7°. Dogoggan, distrikt Sringat, residentie Kediri. Hier waren sedert lang eenige personen voor het Christendom gewonnen, voornamelijk door gesprekken met één of meer Javaansche kooplieden te Sringat. Van toen af stelden zij zich in nadere gemeenschap met andere Javaansche Christenen. Er wonen hier thans 70 Christenen, maar ze zijn van voornemen, om naar Maron te verhuizen, ten einde daar een bosch te ontginnen.

Behalve de genoemde zeven gemeenten, leven nog Javaansche Christenen in verschillende residentiën verstrooid, die niet gerekend kunnen worden tot eene dezer gemeenten te behooren. Hun aantal kan bij gissing gesteld worden op 60 zielen.

Men kan dus thans rekenen, dat meer dan 700 Javanen tot het Christendom zijn toegetreden.

Men herinnert zich de zonderlinge transaktie van eenen Minister van Koloniën met zekeren hooggeplaatsten ambtenaar, die bijna een halve ton, wegens genoten voorschotten enz. aan den lande schuldig was; de minister schonk hem op nieuw een renteloos voorschot van een paar tonnen gouds, ten einde daarvoor een suikerkontrakt te koopen; en toen dat gekocht was, liet hij dezen nieuwen kooper de suiker een paar gulden goedkooper dan de vorige eigenaar aan 't Gouvernement leveren, — alles ten einde den ambtenaar in de gelegenheid te stellen, zijne schuld aan den lande te betalen! Gij ziet — het is eene transaktie, die ten gevolge had, dat het Gouvernement *zelf* vrij wat meer dan de som betaalde, die de ambtenaar aan den lande schuldig was.

Het schijnt, dat eenige meerdere publiciteit van 't geen al zoo geschied is, (en nog gebeurt?), meer dergelijke voor de schatkist zeer voordeelige transakties aan 't licht zou brengen. Ons is er dezer dagen althans weder één bekend geworden, die als een zeer „eigenaardig" beheer van 's rijks finantiën, wèl verdient aan de vergetelheid onttrokken te worden. Wij hebben het geval leeren kennen uit eenen brief, den 25den October 1850 door den *Generaal der infanterie*, *kommandant van het Indische leger* geschreven aan den Gouverneur Generaal. Zie hier dien brief.

„Bij besluit van 27 October 1846, n°. 9, is magtiging verleend geworden, om een kontrakt aan te gaan voor de levering van gezuiverd drinkwater uit de fabriek van A. DE BRUYN, voor de bezetting en de gevangenen op het fort Erfprins, gedurende de jaren 1847, 1848 en 1849. In dat kontrakt was bepaald, dat voor ieder legger van 600 Nederlandsche kannen water *f* 1.48 zou worden in rekening gebragt, doch dat daarvan slechts 48 duiten aan of ten behoeve van den leverancier uitbetaald, en het overige, of *f* 1 per legger, op rekening zou worden gekort, in mindering der schuld van A. DE BRUYN aan den lande.

„Dat kontrakt is, ingevolge besluit van 7 September 1849, n°. 2, voor één jaar verlengd, en zal dus met het einde van dit jaar komen te vervallen.

„De heer GEIL, gemagtigde van A. DE BRUYN te Soerabaja, heeft verzocht, om onderrigt te worden, of het Gouvernement genegen is, om voor de onderwerpelijke leverantie, op de bekende voorwaarden, op nieuw te kontrakteren.

„Voor zoo veel het militair Departement betreft, wordt het niet wenschelijk geacht, om met de leverantie van gefiltreerd drinkwater voort te gaan. Het gewone rivierwater, dat vóór het jaar 1846 op het fort Erf-

prins gebruikt werd, kostte toen slechts 100 duiten per legger, bij aanvoer van Soerabaja. Het kunstmatig gefiltreerd drinkwater van DE BRUYN kost 168 duiten per legger, en het is nog niet gebleken, dat dit water zoo veel voordeelen boven het op de gewone manier gezuiverde rivierwater heeft, dat de 68 duiten, die daarvoor meer betaald worden, kunnen geacht worden nuttig besteed te zijn.

„Zoo als ik uit de retroakta gezien heb, *heeft het kontrakteren met* DE BRUYN *tegen de bepaalde prijzen dan ook alleen ten oogmerk, om hem te gemoet te komen in de terugbetaling van het voorschot, 't welk hem door het Ministerie van Koloniën is gegeven.*

„Voor elken legger water, uit de fabriek van DE BRUYN geleverd, wordt 48 duiten betaald, en te gelijkertijd één gulden op de rekening van dien ondernemer afgeschreven.

„*Het voortzetten der onderwerpelijke leverantie zal dus vermoedelijk eeniglijk afhankelijk zijn van de vraag, of de schuld van* DE BRUYN *al dan niet is aangezuiverd;* en daarmede niet bekend zijnde, zoo neem ik de vrijheid, Uwe Exc. eerbiedig te verzoeken, mij te doen weten, of het vaak genoemde konkrakt moet worden verlengd, of dat *in de behoefte van drinkwater voor de bezetting en de gevangenen op het fort Erfprins weder op de minst kostbare wijze mag worden voorzien*, zoo als vóór 1846 geschiedde. In het belang der militaire begrooting is dit allezins gewenscht."

Tot toelichting van dezen brief moge nog dienen, dat de heer DE BRUYN van 't Gouvernement een renteloos voorschot had ontvangen van, ik meen, *f* 70,000, ten einde te Batavia eene inrigting tot stand te brengen voor de zuivering van rivierwater, bestemd voor 't gebruik van de schepen, militairen, partikulieren enz.

Gelijk 't meestal gaat, kon dat voorschot niet worden terug betaald. Den schuldenaar vervolgen? maar dan komt de geheele zaak met al hare dwaasheid aan het licht. De schuld bij de boeken afschrijven? ook dat zou te veel eclat maken.

Nu wordt met den schuldenaar een kwasi-kontrakt gesloten, op voor den lande zeer bezwarende voorwaarden, en alleen met het doel, om op die wijze althans in de boeken het voorschot terug te krijgen.

Wij kunnen 't zeer goed begrijpen, dat de Generaal Kommandant van het leger, in dezen brief, zekere ironie niet heeft kunnen onderdrukken. Want het is inderdaad eene oeconomie de mannen waardig, die beweren, dat in Indië alleen exceptionele regelen, en niet de voorschriften der staathuishoudkunde kunnen gelden.

Het hieronder volgende artikel werd ons met de vorige mail van Batavia gezonden.

„Jaarlijks heeft men te Batavia, gedurende de Noord-West-moeson, wanneer de noordewind op de haven blaast, en het water tot het strand opdrijft, ongelukken en het verliezen van menschenlevens te betreuren. Dat

is meestal het gevolg van 't omslaan van sloepen bij het in- en uitgaan der rivier of liever van het kanaal, dat naar de reede voert. Op de voor dat kanaal liggende bank of ondiepte woedt dan eene vreesselijke branding, waartegen dikwijls geen sloep bestand is. De morgen van 5 Januarij l. l. was weder getuige van zoodanig ongeval, 't welk het leven heeft gekost aan H. G. HENRICHS, gezagvoerder van het ter reede van Batavia liggende Nederlandsche schip *Admiraal Zoutman*, aan den derden stuurman van dien bodem en aan een der Javanen, die als roeijers zich in de boot bevonden. Ze waren 's morgens vroeg met goed weder van Batavia naar de reede gegaan; kort daarop verhief zich de noordewind; en toen zij naar den wal terugroeiden, onbewust van het gevaar, dat hen wachtte, vonden zij in den mond van het kanaal een hevige branding, die in één oogenblik de sloep omsloeg en de opvarenden in de diepte rukte. De gewezen eerste stuurman van het onlangs verbrande schip *Wena*, die mede in de boot zat, nevens de overige roeijers, hebben zich met veel moeite en levensgevaar op de omgeslagen boot gered, en zijn eerst eenige uren daarna door een praauw uit het water gehaald.

„Zeer ligtvaardig beschuldigt men dikwijls de gezagvoerders der schepen van onvoorzigtigheid, door zich zelven en anderen er aan te wagen, en het kanaal in- of uit te varen, wanneer de branding zich vertoont, en niettegenstaande de teekenen, die tot waarschuwing moeten dienen, dat er gevaar aanwezig is. Die teekenen bestaan in het hijschen eener blaauwe vlag op de groote mast van het ter reede liggende wachtschip, en van eene op den vlaggestok van 's lands werf. Doch in het hierboven gemeld geval met den kapitein HENRICHS is de berisping van onvoorzigtigheid volstrekt niet toepasselijk, — daar wel is waar bij zijne komst voor de rivier de branding zich vertoonde, doch aan geen gevaar te denken was, dewijl de blaauwe vlag nog niet was geheschen.

„Het berigt, in de *Javasche Courant* door het Havendepartement tot eigen verdediging geplaatst *), moge het bovenstaande tegenspreken, bij het publiek te Batavia is het (gelijk in de *Java-bode* te regt wordt gemeld) algemeen bekend, dat de blaauwe vlag, tijdens het ongeval, inderdaad zich nog niet vertoonde. Men beweert, dat het sein vroeger had moeten zijn geheschen, en het binnenkomen van de boot daardoor zou zijn voorgekomen. Wat van

---

*) Dit berigt is te vinden in de Javasche Courant van 12 Januarij l.l. n°. 4, en is van den volgenden inhoud: „Tot aanvulling van het dienaangaande in n°. 8 dezer Courant opgenomen berigt, van het ongeluk, ter reede van Batavia voorgevallen, ontvangt de redaktie nog het volgende berigt:

„In den morgen van den 5 Januarij, *in weerwil dat de blaauwe vlag reeds was geheschen*, is een tambangan, de rivier invarende, in de branding omgeslagen, met het noodlottig gevolg, dat van de zich daarin bevindende personen (zijnde de gezaghebber van het Nederlandsche schip *Admiraal Zoutman*, J. W. HENRICHS, de 3e stuurman van dien bodem, de 1e stuurman ADMIRAAL van het onlangs verbrande schip *Wena*, benevens 4 inlanders), de gezaghebber HENRICHS, de 3e stuurman en een der inlanders er het leven bij hebben verloren.

„Een der andere inlanders is onmiddellijk door eene in de vaart zijnde tambangan opgenomen; terwijl de twee overigen, benevens de 1e stuurman ADMIRAAL, door zich te hebben vastgehouden aan de omgeslagen tambangan, met dat vaartuig door de branding heen en weder naar buiten zijn geslagen, zoodat zij, zonder eenig belangrijk letsel, door eene in de nabijheid der haven liggende praauw zijn opgenomen.

dit laatste echter zijn moge, en op wien de blaam van nalatigheid is te werpen, willen wij niet onderzoeken.

„Maar meer bepaald hebben wij op het oog, om de aandacht te vestigen op de moeijelijkheid en het gevaar, dat in het algemeen in de Noord-West moesson, bij het in- en uitgaan der haven of van het kanaal, ter reede van Batavia bestaat, en op de wenschelijkheid, dat daartegen eindelijk afdoende matregelen genomen worden.

„Het is niet genoeg, dat er voorzieningen bestaan, om te waarschuwen tegen het gevaar; dat gevaar zelf moet zoo veel mogelijk worden weggenomen, en daarmede ook de stremming in het verkeer met de reede te Batavia, welke in de Noord-West moesson dikwijls dagen achtereen kan aanhouden, ten nadeele van zoo vele belangen aan den handel en de scheepvaart verbonden. Want de lossing en lading der schepen kunnen, zoolang de branding bestaat, geen voortgang hebben, vermits de praauwen het kanaal niet kunnen uitvaren, en het verkeer met de reede nagenoeg geheel is gestremd. 't Behoeft wel geen betoog, tot welk nadeel zulk een oponthoud voor de belanghebbenden kan leiden.

„Het is bekend, dat de branding ontstaat op de modderplaat voor de monding van het kanaal, en dat die grootendeels kan worden weggenomen door de dijken, welke het kanaal vormen, verder in zee en over de modderbank te verlengen, en die dijken of zoogenaamde havenhoofden te verbreeden en hooger te maken. Wel is waar wordt daaraan voortdurend gearbeid, doch zulks geschiedt niet op voldoenden voet. Het werk, aan den Hoofd-Ingenieur van den waterstaat opgedragen, wordt met weinig overleg en met bekrompen middelen gedaan; zóódanig, dat hetgeen in één jaar wordt daargesteld, in ééne Noord-West moesson door het water wordt weggeslagen.

„Wij willen hier in geene nadere beoordeeling treden van het werk van den Hoofd-Ingenieur, en liever aan beter versneden pennen en beter oordeel overlaten om te getuigen, 't geen algemeen bekend is, dat het werken aan de havenhoofden schande schreeuwt *). Doch wij willen door dit geschrijf alleen trachten, de aandacht van hoogere magten te vestigen op de zoo even vermelde aangelegenheid, en de noodzakelijkheid bewijzen, dat het Indische Gouvernement, in het belang van handel en scheepvaart en om meer dergelijke ongelukken te voorkomen, een ernstig onderzoek instelle naar al hetgeen aan die werken gedaan is, en aan betere en bekwamer handen opdrage om de hoog noodige verbeteringen tot stand te brengen.

„De handel heeft te meer regt, om dit een en ander van het Gouvernement te vorderen, dewijl hij reeds sedert lang aan eene vrij aanzienlijke belasting onderworpen is, speciaal met het doel ingesteld, om de havenwerken op Java te onderhouden en te verbeteren.

„Die belasting is den handel opgelegd, door de berekening van „het

*) Reeds tien jaren geleden, was algemeen te Batavia eene aardigheid omtrent dezen zelfden hoofd-ingenieur in omloop. Men zei namelijk van hem: „hij overleeft al zijne werken!"

5 pCt. additioneel regt" op al de geheven wordende inkomende en uitgaande regten, zoo als bepaald is in de besluiten, voorkomende in het *Staatsblad voor Nederlandsch Indië* van 1823 n°. 10, van 1827 n°. 2 en 63. Aanvankelijk voor een zeker tijdvak bepaald, werd die belasting weldra permanent verklaard. Daar ze nu geheven wordt met een speciaal daarbij aangewezen doel, mag men de daardoor verkregen gelden, al zijn ze ook in 's lands kas gestort, beschouwen als uitsluitend ten algemeenen nutte van den handel bestemd, en als alleen door het Gouvernement beheerd wordende, om daarmede zoodanige werken tot stand te brengen, voor wier bekostiging die gelden uitsluitend worden opgebragt.

„De opbrengst van „het 5 pCt. additioneel" heeft alleen voor Java en Madura bedragen:

in 1839	. . . . *f*	288,553
„ 1840	. . . . . -	342,313
„ 1841	. . . . . -	294,373
„ 1842	. . . . . -	327,304
„ 1843	. . . . . -	318,930
„ 1844	. . . . . -	365,656
„ 1845	. . . . . -	350,852
„ 1846	. . . . . -	359,901
„ 1847	. . . . . -	307,499
„ 1848	. . . . . -	199,408
„ 1849	. . . . . -	240,789
dus in elf jaren	. . . *f*	3,395,578.

„Met deze som, zou in dat tijdsverloop veel kunnen zijn gedaan, en het is te denken, dat zoo wel de gebreken aan het havenhoofd te Batavia, als van de reede te Samarang en de vaarwaters te Soerabaja geheel zouden zijn weggenomen, bijaldien die gelden bepaaldelijk en doelmatig tot het aangewezen doel waren besteed.

„Gelijk het bij het Indisch Gouvernement gewoonlijk gaat, wordt het doel der belastingen zeer spoedig uit het oog verloren. De inkomsten van Java worden het allerminst besteed tot noodzakelijke verbeteringen in de kolonie. Alles moet strekken, om het batig saldo voor de schatkist in Nederland te vergrooten, en zoo worden de 5 pCt. additionele regten nu jaarlijks ook als eene baat bij 's lands middelen gebragt, en daaruit wordt met schrale hand slechts het hoog noodige aan de havenwerken besteed.

„Al wat het publiek, de partikulieren of de handel hier tegen mogt aanvoeren, zou wel niets baten, en het Gouvernement zou doof blijven voor alle reklames, hoe zeer toch die reklames in deze aangelegenheid regt en billijk zijn.

„Op de vertegenwoordiging des volks in Nederland ligt derhalve de roeping, om het Opperbestuur der koloniën in Nederland tot rekening en verantwoording te roepen omtrent hetgeen gedaan is met de, door den handel in Indië opgebragte, en tot een speciaal doel bestemde, belasting der 5 pCt. additionnele regten, en om het Indisch Gouvernement te brengen tot eene

voortaan meer doeltreffende aanwending der uit die belasting voortvloeijende gelden.

„Wij hopen van harte, dat een der, de Indische belangen meer speciaal toegedane, leden der Tweede Kamer van de Staten Generaal zijne stem daartoe in 's lands vergaderzaal moge doen hooren."

De redaktie van dit Tijdschrift zal wel niet behoeven te zeggen, dat zij het met de beschouwingen, in dit artikel voorkomende, geheel eens is. Reeds bijna een jaar geleden, is in ons Maandwerk op de gebrekkige kommunikatie van Samarang met de reede opmerkzaam gemaakt *). Het verbeteren dier kommunikatie, hebben wij toen gezegd, eischt den grootsten spoed, daar het voor den handel eene levensvraag is geworden en de algeheele verwaarloozing der zeewerken reeds nu den nadeeligsten invloed uitoefent. Ook op die „5°/₀ additionele regten" hebben wij gewezen als eene reden te meer, waarom de handelsbelangen in deze zaak met klem mogen worden voorgestaan. Maar ook dat artikel heeft niet gebaat, evenmin als de *herhaalde* verzoeken van den handelstand bij het Gouvernement iets hebben uitgewerkt. Te vergeefs hebben onder anderen de gezamenlijke kooplieden van Samarang zich, bij rekwest van 16 Maart 1847, tot de regering gewend. Te vergeefs hebben eenige kooplieden dit belangrijk onderwerp bij den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, toen hij zich in dat zelfde jaar te Samarang bevond, dringend aan bevolen; te vergeefs — ofschoon het aan beloften en toezeggingen niet ontbrak. Wij vallen echter dien opperlandvoogd daarom niet al te hard, want wij kennen zijne instruktie.

Het denkbeeld van onzen geëerden korrespondent, dat de Tweede Kamer zich de zaak zal aantrekken, is voortreffelijk. Maar dat Staatsligchaam dient daartoe eenige bijzondere aanleiding te hebben. Daarom geven wij aan den handelstand op Java in overweging, om zich in een adres aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te wenden, tot het verkrijgen van die verbeteringen aan de havenwerken enz. te Batavia, Samarang en Soerabaja, waarop hij regtmatige aanspraak heeft, en die hem wederregtelijk worden onthouden.

Met bijzonder veel genoegen lazen wij dezer dagen het volgende artikel in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant:*

ENSCHEDÉ, 6 April 1853.

„Bij gelegenheid, dat het Engelsche ministerie zich onledig houdt met het ontwerpen eener voordragt tot regeling van het bestuur in Britsch-Indië, is den 22sten der vorige maand te Manchester eene talrijke vergadering gehouden van bankiers, handelaars en fabriekanten, om te overwegen, welk voorstel de stad Manchester aan het gouvernement of het parlement zoude behooren te doen, tot betere ontwikkeling der hulpbronnen van Britsch-Indië, en alzoo tot verbetering van den toestand der bevolking van Indië.

*) Zie de 14de jaargang van dit *Tijdschrift* I, 344 enz.

„In die vergadering is met algemeene stemmen besloten, aan het parlement eene petitie te zenden, waarin met klem wordt aangedrongen op bevordering van verlichting en beschaving, ontwikkeling van de nijverheid en den aanleg van spoorwegen en andere openbare werken in Indië. Bij de aanbeveling van deze petitie werd door den president der vergadering aangemerkt, dat de armoede en de bekrompenheid der Indische bevolking kon worden afgeleid uit de omstandigheid, dat het jaarlijksch verbruik van calicos niet meer bedraagt dan twee ellen per inwoner, en dat dit van te meer belang wordt, omdat thans op zoo vele plaatsen in Engeland nieuwe katoenfabrijken worden opgerigt, voor wier produktie op den duur nergens anders dan in Indië afzet zou kunnen worden gevonden. — (Dit belangrijke stuk is opgenomen in nº. 73 van de *Staats-Courant.*)

„Thans is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in behandeling het reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië, hetwelk mij aanleiding geeft, om Twenthe opmerkzaam te maken op hetgeen Manchester heeft gedaan, met het doel, om daardoor te bevorderen, dat ook daar een dergelijke stap worde gedaan; namelijk: dat uit Twenthe een adres aan de Tweede Kamer wordt gezonden, waarin met kracht wordt aangedrongen op eene verbetering der zedelijke en stoffelijke welvaart van Indië, en de voordeelen dier gewesten meer gezocht worden in een uitgebreid handelsverkeer met dezelve dan in een aanzienlijk koloniaal batig slot.

„Tot aandrang van dat adres kan ik het volgende aanvoeren: In het vorige jaar zijn alleen uit Nederland naar zijne koloniën uitgevoerd 27 millioen ellen calicos, terwijl nagenoeg de zelfde hoeveelheid vreemd fabriekaat zal zijn ingevoerd. Deze aanvoer is zeer aanzienlijk, en verre boven de tegenwoordige behoefte, hetwelk dan ook ten gevolge heeft gehad, dat de markt in den laatsten tijd zeer was overvoerd.

„De bevolking, welke in den Indischen archipel het Nederlandsch gezag eerbiedigt, wordt geraamd op 25 millioen zielen, misschien zelfs meer, hetzij dan regtstreeks aan Nederland onderworpen of wel onderdanen van vorsten, welke den Koning der Nederlanden als hunnen oppergebieder erkennen.

„Deze 25 millioen zielen nu hebben in 1852 nog geene 50 millioen ellen calicos verbruikt, niet meer kunnen of niet meer willen koopen. Armoede en gebrek aan beschaving zijn daarvan de reden, en dit te verhelpen is de pligt en het belang van elken Nederlander, vooral van de ingezetenen van Twenthe, welke door de aldaar gevestigde aanzienlijke katoenfabrijken een groot regtstreeksch belang hebben bij de Nederlandsche Indische bezittingen.

„De uitbreiding, welke de katoenfabrieken hier te te lande in de laatste jaren hebben erlangd, en de hooge inkomende regten, welke elders worden geheven, vorderen dringend, dat de Indische katoenmarkt niet alleen wordt in stand gehouden, maar zelfs moet worden uitgebreid, en daartoe werkt niets edeler en doelmatiger dan verspreiding van welvaart en beschaving in onze overzeesche bezittingen."

De schrijver van dit artikel begrijpt de waarachtige belangen van Indië en van het Moederland, en ziet de eenvoudige maar duizendwerf miskende waarheid in, dat die belangen niet met elkander in strijd zijn. Ontwikkeling en beschaving, voorspoed en welvaart der Indische bevolking — zie daar de eenige zuivere en nimmer ophoudende bron van voordeel en rijkdom voor het Moederland.

Wij hopen, dat aan de opwekking van den schrijver gevolg zal worden gegeven, en dat Twenthe het eerste treffende bewijs zal opleveren, dat het volk van Nederland sympathie gevoelt voor zijne Indische broeders, en zijne grootheid niet wil bouwen op de puinhoopen maar op de kracht en den bloei zijner overzeesche bezittingen.

Wij vernemen, dat er in Indië onder de hooge ambtenaren groote ontevredenheid heerscht over de benoeming van den heer DE PEREZ tot lid van den raad van Indië. De heer DE PEREZ was zee-officier, werd vervolgens assistent-resident van Bengkoelen, daarna Gouverneur van Celebes en onderhoorigheden, en nu vóór een paar jaren resident van Soerabaja. Wij kunnen geen oordeel over hem vellen, want wij hebben slechts zeer zelden iets van hem gehoord of gelezen. Alleen meenen wij met zekerheid te weten, dat zijne vervanging als Gouverneur van Celebes heeft plaats gehad op een tijdstip, dat aldaar vele verwikkelingen waren ontstaan, waarvan de uitbarsting juist door zijne verwijdering werd voorkomen.

Door deze benoeming zijn, in zeker opzigt, de direkteur-generaal, de direkteuren van financiën en verscheiden residenten gepasseerd. Nu keuren wij dit niet onvoorwaardelijk af. Integendeel, wij geven verre de voorkeur aan eene benoeming van den kundigsten en waardigsten boven het ancienniteitsstelsel. Maar dan moeten ook bekwaamheid en verdiensten de eenige maatstaf der keuze zijn. Is dit bij deze bevordering het geval geweest? Wij weten het niet — want ofschoon het publiek ze niet kent, toch kan de heer DE PEREZ verdiensten hebben, die het Gouvernement alléén naar waarde weet te schatten; grooter, bij voorbeeld, dan de tegenwoordige direkteur-generaal van financiën, den heer HORA SICCAMA, van wien ons echter het volgende bekend is.

Sedert Junij 1823 heeft de heer SICCAMA den lande, zoo in 't moederland als in de kolonie, met trouw en eere en onafgebroken gediend. Reeds in 't begin van 1835 was hij resident, en telkens werd hij met bevordering in die betrekking verplaatst. In 1843 viel de keus van resident van Batavia op hem, en wèl omdat, naar de meening van den toenmaligen Gouverneur-Generaal, „geen ander geschikt persoon te vinden was, om den verwarden toestand van zaken en de geheel en al verwaarloosde policie in die residentie weder in orde te brengen." Men is algemeen van meening, dat hij hierin niet ongelukkig geslaagd is. In 't begin van 1847 werd hij benoemd tot direkteur der produkten en civiele magazijnen, en in 1850 tot direkteur-generaal van financiën, en ook in deze betrekkingen

hebben wij nimmer gehoord, dat hij zich niet getrouw van zijnen pligt zou hebben gekweten.

Waarom heeft men den heer DE PEREZ boven den heer HORA SICCAMA de voorkeur gegeven? Kan hij tegen over dezen staat van dienst eenen anderen overstellen, waarin meer schitterende feiten en verrigtingen voorkomen? Zoo neen — wij herhalen de vraag — waarom dan eenen ambtenaar gekozen, veel jonger in dienst en van lageren rang?

Misschien verlangde men den een' of anderen specialiteit in den raad zitting te doen nemen, b. v. iemand, die bijzonder met de werking van het kultuurstelsel, of de inlandsche huishouding op Java bekend is. Maar is de heer DE PEREZ dit meer dan de heer SICCAMA? Waarin heeft hij dat bewezen? Er zijn althans residenten op Java, die wij met vrijmoedigheid in dat opzigt verre boven het nieuwe lid van den raad durven plaatsen; wij herinneren slechts de namen van de heeren POTTER, BULJN, VARKEVISSCHER, HASSELMAN, om van anderen niet te spreken.

Zijn wij wel onderrigt, dan heeft de Minister van Koloniën tot deze benoeming het initatief genomen, door aan den Gouverneur-Generaal zijn verlangen te kennen te geven, dat de heer DE PEREZ op de voordragt zou worden geplaatst. Mogt dit werkelijk het geval zijn, dan is dit weer een nieuw bewijs, dat die Minister niet zeer gelukkig is. Immers hij heeft thans zeer veel ontevredenheid onder de ambtenaren in Indië opgewekt, zonder dat de noodzakelijkheid daarvan in eenig opzigt is gebleken.

Het oordeel van den Gouverneur-Generaal G. W. Baron van Imhoff over den handel met Japan, in 1744.

In den belangrijken tegenwoordigen tijd, nu geheele scharen uit Europa naar het verre Westen trekken, zien wij ook in het Westen zelf eene neiging tot voorwaartsche beweging: men wil zich daar in verband stellen, door overeenkomsten en stoomvaart, met de volken, die de landen bewonen, gelegen aan de uiterste grens van de vroeger in oostelijke rigting ondernomene togten. Zoo zal dan de beschaving, als het ware, een band om de aarde getrokken hebben. Ofschoon de door de Vereenigde Staten, zoo het heet tot bevordering van beschaving, maar in de daad uit eigenbelang, uitgezondene expeditie, om het, voor alle volken, behalve eenigzins de Hollanders, geslotene Japan voor den algemeenen handel te openen, tot dus verre geene resultaten heeft opgeleverd; is toch de aandacht der wereld op dat, tot het ontvangen van Westersche beschaving, door eigene inwendige vorming, zoo rijpe land, algemeen gevestigd. Al wat men daaromtrent bekend maakt, wordt met belangstelling ontvangen. Daarom zal dan ook wel eenig gewigt worden gehecht aan hetgeen de geschiedenis betreft van den handel der Nederlanders met de Japanners, die eenige weg waardoor de laatsten gedurende meer dan twee eeuwen met Europa in verband bleven.

Reeds deze reden doet ons met eenig vertrouwen het volgende stuk onder het oog der lezers van dit Tijdschrift brengen. Maar bovendien nog moedigt ons daartoe de naam van den schrijver aan. Van Imhoff toch bekleedt eene zoo waardige plaats in de rei der Gouverneurs-Generaal, dat hij in menig opzigt een toonbeeld kan zijn voor hen, aan wie in Indië eenig deel van het bestuur is toevertrouwd. Niet ten onregte beschouwden hem zijne tijdgenooten, die hem wisten te waarderen, als een *hersteller*. Als gouverneur van Ceilon, als lid van den Raad van Indië, als Gouverneur-Generaal, toonde hij wat verstandige ijver, gepaard aan kennis van zaken, vermag. Het moet dan wel belangrijk zijn de zienswijze van zulk een man over zoo gewigtig een onderwerp te kennen. Daartoe is het volgende stuk uitmuntend geschikt. Het kan als een tegenhanger beschouwd worden van van Imhoff's beschouwingen over den staat der kompagnie in Indië, te vinden achter du Bois, *vies des Gouverneurs-Généraux.*

In deze memorie, reeds vermeld door Meijlan in de *Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap*, Deel XIV, blz. 165, toont de schrijver aan, dat

de handel grootendeels door nalatigheid van onze zijde is achteruitgegaan en wijst hij op middelen tot herstel. Misschien vindt men daarin nog wenken ook van toepassing voor onze dagen, met betrekking tot den handel, hetzij met andere volken, hetzij met Japan zelf. Of zullen wij ook dáár afwachten, dat, ja ook wij deelen in de voorregten van den vrijen handel, maar door Amerika geheel overschaduwd worden? — De lezing der volgende memorie zij voor velen niet alleen aangenaam, maar ook nuttig!

Terwijl de handel van de Nederlandsche Maatschappij op Japan een' geruimen tijd [1]) reeds geleden heeft aan eene, zoo men meent, uitterende en ongeneeslijke ziekte, schijnt zij thans geheel te zullen wegsterven [2]). De redenen, die men over 't algemeen daarvoor opgeeft, zijn de dwingelandijën en kwade behandelingen der Japanners, die ons in den handel zoo naauw schijnen te beperken, onze bevrachtingen uit dat rijk zoo zeer hebben ingekrompen en de verminderingen der munt zoo grof gemaakt, dat men op dien voet onmogelijk langer dien handel zonder nadeel kan drijven.

Vraagt men naar de redenen van zulk eene onregtvaardige behandeling en zigtbare verongelijking; dan is het gewone antwoord, dat de Japanners ons daardoor het vuur zoo na aan de scheenen willen leggen, dat wij genoodzaakt worden van daar te verhuizen. En ofschoon men daarop met grond kan antwoorden, dat eene natie, die met zoo willekeurige magt de vreemdelingen behandelt, zooveel omwegen [3]) niet zoude behoeven te gebruiken, om ons de huur op te zeggen, zoo wil men echter onder deze bemoeijelijkingen in den handel zoo vele staatkundige oogmerken vinden, dat het in der daad daarop zoude neerkomen. Van deze staatkundige inzigten is het eerste en alleroudste [4]), dat men in dat land de Christenen in 't algemeen, en van wat kerkgenootschap die ook wezen mogen, zoo zeer haat, dat men zich ook gaarne van ons zoude willen ontdoen, zonder het echter zoo duidelijk te laten blijken. Het tweede [5]) is, dat de Japanners ons zelven aangehaald en in den beginne zoo zeer gevleid hebben, en nu niet de eersten zijn willen, om met ons te breken en ons het land te ontzeggen, maar dat men door alle die omwegen het zelfde bedoelt en ons dus noodzaken wil weg te blijven. Ik, die anders zeer veel tot het staat-

---

1) Sedert meer dan twintig jaren is men al bepaald geweest op 2 schepen, in stede van 5 of 6, die van ouds gezonden werden; op 10,000 kisten koper, in stede van 25,000; en op eenen maar even rondschietenden handel in dat rijk, hetgeen van tijd tot tijd nog erger geworden is.

2) De jongste handel van 1743 is door de slechte bevrachting, die men maar voor de hand had om te verzenden, in 't verlies gedreven: men heeft maar 8000 kisten koper kunnen magtig worden; en de Japanners zeiden, dat men voortaan maar de helft van de gewone hoeveelheid zoude mogen verhandelen, en dat de compagnie in 't vervolg slechts met één schip mogt komen, en maar 5 à 6000 kisten koper krijgen zou, of geheel weg blijven moest.

3) Gelijk te regt wordt aangemerkt bij de Bataviasche missive naar Japan, van 30 Julij 1721," behelzende eenige consideratien over Japan.

4) Men vindt deze reeds bij „missive naar Japan van 16 Mei 1641."

5) Deze opmerking is van later tijd. Sommigen zijn zelfs van gedachten geweest, dat de Japanners ons nimmer in 't geheel zouden laten varen. Zie, wat het eerste gevoelen aanbelangt, bovengemelde „Bataviasche missive van 1721," en, ten opzigte van het laatste, die van 27 Junij 1702.

kundige [1]) breng in de bedenkingen, die over den handel der Nederlandsche Maatschappij in Indië gemaakt moeten worden, vermeen, dat hier aan de staatkunde wat te veel aandeel is toegewezen, omdat de eerste van deze twee onderstellingen slechts een oud liedje en, even als de tweede, eene overlevering is, die van den eenen op den anderen is overgegaan, doch in de geschreven stukken niet den minsten grond [2]) en weinig waarschijnlijkheid in deze verlichte eeuw voor zich heeft. Immers het moet zelfs den Japanner weinig kunnen schelen, van wat geloof of godsdienst kooplieden zijn, die noch de voortplanting des geloofs door ongepaste dwangmiddelen op zich zelf noch ook het uitbreiden van hunne gezindheid tot verdere bedekte en voor den staat gevaarlijke oogmerken bedoelen, ja die zelfs nooit daarvan verdacht zijn geweest, en dus ook daardoor bij den Japanner niet in het oog kunnen loopen. En de tweede onderstelling heeft, mijns oordeels, geen grond, [3]) omdat ik niet berekenen kan, welk voordeel de Japanners bij onze volslagen verhuizing zouden hebben, daar zij, afgesneden van de betrekking met de Europeërs, in veel grootere bekommering dan thans zouden verkeeren, en blootgesteld zijn aan ongevaliiger bezoeken van anderen, wier toeneming in deze gewesten hun niet onbekend [4]) is. Ik wil daarom, liever dan mij met zulke ver gezochte redenen op te houden, het bederf en verval van den Nederlandschen handel op Japan in het eigenbelang [5]) zoeken, en mij hierbij, tot voorkoming van alle hatelijkheid, alleen bepalen bij de Japanners, en daarbij, ten onzen laste, slechts voegen de weinige

---

[1]) Het is eene onbetwistbare zaak, dat, gelijk de handel der onderdanen de voornaamste oorzaak van hunnen welstand, magt en vermogen, en daarom ook een der voornaamste voorwerpen van de aandacht eener welgestelde regering moest zijn, alzoo ook van de bescherming die hij geniet, van de ondersteuning die men hem geeft, en van vele andere staatkundige handelingen, de welvaart van den handel in 't gemeen grootelijks afhangt. Doch in Indië bestaat de handel van de Nederlandsche Maatschappij op sommige plaatsen genoegzaam geheel en al uit voorregten, die men door contracten verkregen heeft; en alzoo is het staatkundige in dezen ten eenemale onafscheidelijk van het merkantile. Zelfs heeft Japan ook nog eenige overeenkomst met deze algemeene regelen, hoewel niet zoo veel, dat men hier niet veel meer als een koopman dan als een staatkundige redeneren moet.

[2]) Men vindt nergens, dat de Nederlanders in Japan ooit redenen hebben gegeven, om hen te haten in hunne hoedanigheid van Christenen. Zelfs worden zij veeleer beschuldigd daaromtrent al te onverschillig te zijn geweest, hoewel men dit laatste bij de schrijvers met weinig grond ten hunnen nadeele vermeldt, en het mijns oordeels zeer vergroot is. Eene zeer belangrijke opmerking der regering van Indië over het vieren van den sabbath, bij missive van 16 Mei 1641, kan grootelijks tot regtvaardiging onzer voorzaten in deze kolonie dienen.

[3]) De daarmede geheel strijdige gevoelens van verscheiden lieden, die mede op Japan gevaren hebben, de voorzigtigheid der Japanners zelfs omtrent ons, die nooit bij hen van eenige aanslagen op dat land verdacht zijn geweest, en het alarm, dat de onderneming der Russen van Kamschatka op Japan aanstonds in dat land gegeven heeft, dit alles pleit veel meer voor het tegendeel. Gelijk zij niemand uit de Europeërs tot medeinwoners kunnen verkrijgen, die gemakkelijker zijn dan wij, hebben zij ook daarom geen reden om naar onze verhuizing te verlangen; schoon het ook waar mogt zijn, dat Japan zeer wel alle vreemdelingen ontberen kan, gelijk men beweert bij Resolutie van de hooge regering van 30 December 1704.

[4]) Want jaarlijks nemen zij allerlei informatiën naar alles wat er in de wereld omgaat; en vermits zij zeer naauwkeurig alles aanteekenen, heeft men altijd onze bedienden gelast, hun alles wat zij vragen naar waarheid op te geven, om niet door verschillende berigten van een en dezelfde zaak ons crediet bij hen te verliezen. Daardoor zijn zij van alles wel onderrigt en weten ze wel, dat er Engelschen, Franschen, Zweden en Deenen in Indië zijn, die, zoo wij daar niet bleven, welhaast eene poging zouden doen, om zich in dat land te vestigen.

[5]) Niet dat men ook hieraan niet zoude toegeschreven hebben het verval van den Japanschen handel, want het tegendeel blijkt op verscheiden plaatsen, en onder anderen ook bij het adres van FAUT en MENSING van 17 Jan. 1705. Daarom heeft men van dit punt nooit eene voorname reden van 't verval gemaakt, maar is men doorgaans aan de andere blijven hangen.

voorzorg om de bakens ook in dezen te verzetten, naar dat het getij verloopt. Het een en ander zal duidelijk genoeg blijken, wanneer men de geschiedenis van onzen handel in dat rijk eens ter loops overziet.

In de eerste jaren dat men op Japan begon te varen, was onze handel, ingevolge het verlof van GONG-GENG JAMMA, den eersten begunstiger onder de Japansche keizers van onze vaart en handel, van het jaar 1611, vrij en onbeperkt gedurende dertig jaren of daaromtrent vóór, en dertig jaren na onze komst te Nangasaki [1]) (terwijl vroeger het Nederlandsche établissement in Firando geweest was.) Men voer op Japan met zoo veel schepen als men wilde, men bragt derwaarts genoegzaam al wat men wilde, men verkocht het zoo goed men kon. Men verzamelde uit dat land in retoer wat het voordeeligste was, en men was, in één woord, alleen gebonden aan zekere wijze van verkeering in dat land, zonder de minste belemmering [2]) van den handel. Dit duurde tot het jaar 1671 [3]). Men bragt in den beginne, voor de verkochte waren, zilver en koper uit Japan terug, en naar de waarde van het eerstgemelde berekende men de munt in dat rijk; terwijl in Japan, gelijk in China, de munten en gewigten onder eenerlei benaming van thail's, maas, kondrijns en kati's voorkomen. Een thail is een zestiende gedeelte van een kati, waarvan honderd tusschen de 120 en 121 ℔ Hollands waag- en misschien nagenoeg 120 ℔ of 240 mq. trois gewigt uitmaken, en de laatste tiende gedeelten bij verkleining van elkander zijn [4]).

Dit Japansche zilver, in twee soorten, waarvan het fijnste onder den naam van *zoma*, en het andere als schuit-zilver voorkomt in de oude papieren [5]), werd in den beginne tot $62^1/_4$ stuiver berekend, toen er nog geen onderscheid tusschen zwaar en ligt geld in de boeken was; doch daar het tegen dien prijs te hoog uitkwam, omdat het Japansche gewone zilver nog heden ten dage maar naauwelijks acht penningen bij essaij oplevert [6]), en dus ook de thail ten uitersten prijs, gelijk thans, *f* 26 de mq. fijn, met 20 proc. vermeerdering voor de compagnie van het zilver in Indië, dat niet eens [7]) op-

---

1) In 1641.

2) De religie-dwang is het voornaamste, waarover men klaagt in de stukken van dien tijd; men vindt ook wel andere klagten, zelfs voorstellen om eens een jaar uit Japan te blijven en bedreigingen van het kantoor te zullen opbreken, doch die schijnen maar ter vreesaanjaging gebruikt te zijn; zie missives naar Japan van den 16 Mei 1641, 8 Mei 1642 en 13 Julij 1651.

3) Zie dit zeer gepast en wel beredeneerd aangemerkt bij de consideratiën der regering van Indiën over den handel in Japan, bij den brief van Batavia naar Nagasaki van 30 Junij 1698.

4) Dit begrijp ik niet (Uitg.)

5) Dit moet men vast stellen omdat men weinig overblijfselen van onze allereerste vaart op Japan heeft, en voor 1635 niets van eene andere thailrekening vermeld vindt.

6) Zie, buiten verscheidene andere bewijzen van de oude tijden in de papieren te vinden, eene bevinding van den tegenwoordigen essaijeur alhier, onlangs gemaakt van het gewone *boorties* of schuitzilver, dat nog heden ten dage aldaar in gebruik is.

7) Als men rekent op *f* 25 het mark fijn, met 20 proc. vermeerdering, is *f* 30 het mark fijn, en het zilver Japans, twee derde maar fijn zijnde, ook maar *f* 20 het mark, alles zwaar geld. 16 thail maken $1^1/_5$ ℔, het ℔ à *f* 40 is *f* 48 voor een kati, en gelijk *f* 3 voor een thail. Dus is de thail zilver nog wel zestig stuivers zwaar geld waard, maar niet de thail in de rekening, die men integendeel moet computeren naar 's lands standpenning de koebang; en naar mate dat die koebang beter of slechter is, en voor meer of minder thail's gerekend wordt, is de thail ook, of behoorde ten minste bij ons te zijn, meer of minder waard.

brengen kan (daar men in de oude tijden misschien het zilver hier te lande nog niet eens die vermeerdering zal gegeven hebben, en de prijs in Nederland waarschijnlijk ook zoo hoog niet zal zijn geweest), — zoo werd in 1635 [1]) de thail bepaald op 57 st^s. Uit die bepaling zelve blijkt genoegzaam, dat de thail zijne berekening aan de waarde van diens gewigt in zilver verschuldigd is; iets, waar men hier bijzonder op moet letten, omdat men den oorsprong der thail-rekening in de volgende tijden uit het oog verloren [2]) schijnt te hebben, hetwelk eene van de onoplettendheden aan onzen kant is, waarvan wij in 't vervolg zullen spreken.

Daar het zilver op dezen nader bepaalden voet nog al hoog genoeg in rekening kwam, en dus niet sterk getrokken werd op de plaatsen om de West van Indië, werwaarts de compagnie het debiteerde, gelijk blijkt uit eenige zinsneden [3]) van de brieven naar Japan, — zoo was men bij den vervoer van hetzelve ook bedacht op het goud. Deszelfs inzameling in Japan werd door den president KOEKEBAKKER al vóór 1640 aan de regering van Indië opgegeven, mitsgaders in dat jaar [4]) ook gelast aan den toenmaligen president CARON. Het is waarschijnlijk, dat men het met gevolg heeft beproefd, blijkens zekere klagten, die men zoo veel later [5]) bij de brieven vindt, over de meer en meer toenemende ongewildheid van hetzelve, en dat het daarom te wenschen ware, dat Japan weder gelijk voor dezen 100, 150 en 200 *kistjes* [6]) aan gouden *koebangs*, *oebangs* en *istibois* uitleverde. En geen wonder, want goud en zilver was het voornaamste dat men toen uit Japan terug bragt, omdat de eischen van het koper klein waren, [7]) waarschijnlijk dewijl het in Nederland, en ook in Indië, op dien tijd nog zoo bekend niet zal zijn geweest. Doch daar de heeren bewindhebberen bij den eisch voor den jare 1651 te kennen gegeven hadden, dat het Japansch koper in Nederland gerezen was van zes en dertig tot zes en vijftig gulden de 100 ₤, zoo werd daarop ook, bij missive van den 11^{den} Julij 1656 naar Japan, een onbepaalde eisch er

---

1) Bij missive van 8 Julij 1635.

2) Zie, tot bewijs hiervan, de redenering over het verdubbelen van onze thailrekening, wanneer dezelve al eens zoo hoog was als wezen moest, bij voormelde Bataviasche missive naar Japan van 20 Julij 1721.

3) Bat. missive naar Japan van 13 Julij 1638, 13 Junij 1640 en 4 Mei 1656.

4) Bij missive van 13 Junij 1640 eischt men, op voordragt van gemelden KOEKEBAKKER, 10 à 12 ton aan goud.

5) Bij missive naar Japan van 4 Mei 1656.

6) Men heeft lang gezocht, om te weten wat „kistjes" hier verstaan worden, doch eindelijk bevonden, bij missive naar Japan van 22 Mei 1663, dat het een gewenschte zaak zoude zijn, dat jaarlijks voor 200 kistjes zilver aan goud uit Japan gevoerd konde worden; zoodat de compagnie voor dezen haar zilver uit Japan in zekere bepaalde kistjes gevoerd heeft, die hier bedoeld worden, en 1000 thail ieder bedroegen.

7) Te weten in vergelijking van de volgende jaren. Zoo vindt men, bij missive van 2 Mei 1611, voor Wingurla, Suratte en Persie 2000 pikols, voor Koromandel 1000 en voor Batavia 3 à 4000 pikols koper geeischt. Deze missive toont ook tevens aan, dat men toen toch al genoegzaam verzekerd was, de benoodigdheid van koper wel in 't vervolg uit Japan te zullen vinden, en dat daarom zelfs geen eisch meer daarvan uit Nederland zoude worden gedaan; want men kreeg toen plaat-koper zoo wel als giet- of staaf-koper uit Japan, het roode plaatkoper voor 20 thails de pikol of 12 stuiv. ligt geld het pond; 20 proc. beter koop dan uit Europa. Dit wordt er gezegd bij missive naar Japan van 24 April 1671; zie ook die van 14 Julij 1674 over verschillende soorten van plaatkoper, en de mindere prijzen daarvan dan uit Holland aangerekend werd.

om gedaan tot vijftien à twintig duizend pikols, of van twintig tot vier en twintig maal honderd duizend pond toe. Alzoo gaf dit koper een goed retoer [1]) uit Japan, en de noodzakelijkheid verminderde daardoor eenigzins, om tot goud en zilver de toevlugt te moeten nemen.

Maar om weder tot het goud in 't bijzonder terug te keeren; uit den zoo even gemelden wensch van den lateren tijd blijkt, eensdeels, dat men bij het vervoeren van 't goud uit Japan toen ook voordeel had, en ten anderen, dat men onder dat goud verstaan moet gemunt goud; gevolgelijk dat die munt toen geregeld door ons ingewisseld werd op een voet, dat men daarbij goed rekening kon vinden. Want schoon men, in den eersten tijd van den inkoop en uitvoer dier muntspecie, dezelve tot 6 thail's 8 maas, ook zes thail's en zes maas, ingewisseld vindt, zoo blijkt nogthans uit de Japansche boeken, dat men dezelve ook in 1669, 1670 en 1671 [2]) tot 5 thail's en zes maas ook vijf thail's en acht maas, en dus naar den koers van den koebang onder de Japanners zelven ingewisseld heeft, al naar dat men het [3]) van de grooten en kooplieden bedingen kon. Deze inwisseling gaf zoo ongemeene winsten op dat goud, nader in het vervolg aan te toonen, dat het geen wonder was, dat men zich aan den uitvoer van het zilver weinig bekreunde toen die in 1761 verboden werd, zoo als bij missive naar Japan van den 29 Mei van genoemd jaar wordt gezegd, indien de uitvoer van het goud en koper (want dit laatste was in 1668 [4]) ook eenigzins gestremd, doch in het volgende jaar [5]) weder vrij geraakt) maar niet verboden werd.

In dezervoege liep de gulden eeuw van den handel der Nederlanders op Japan ten einde, en maakte zij plaats voor een tweede tijdvak, waarin de uitvoer van zilver verboden, de inwisseling van den koebang op 68 maas bepaald, de tauxatie-handel ingevoerd [6]), en alzoo de tot hiertoe geheel vrije en onbedwongen handel eerst in de wijze en daarna in de hoeveelheid beperkt werd. Hij veranderde dus ook aanstonds eenigzins ten nadeele van gedaante, terwijl de thail-rekening in den jare 1666, door de invoering [7]) van de herleiding tot ligt geld over geheel Indië, op 70 stui-

---

1) Bij missive naar Japan van 15 Julij 1671 werd het koper reeds genoemd het: „voornaamste en bijkans 't eenigste van eenig belang, dat tegenwoordig in Japan ingekocht wordt."

2) Men vindt in de Japansche boeken in deze twee jaren meer dan 100,000 koebangs telkens verzonden, die op dezen voet ongeveer een millioen gulden ligt geld aan winst geven.

3) Zie een extract-resolutie van Firando, dato 11 Sept. 1640, en de aankomende brieven uit Japan van den 18 October 1666, 19 October 1670 en 22 October 1671, de eerste dienende tot verantwoording op een verwijt over den genonchaleerden inkoop van goud, omdat die beneden den ordinairen prijs, bij Bataviasche missive van 24 Mei 1666, was gedaan.

4) Zie de Japansche kapittels of aanzeggingen van 1668, en Bataviasche missive naar Japan van den 16 Junij 1670.

5) Zie de Japansche kapittels van 1669.

6) „ „ „ „ „ 1672.

7) *De invoering* van 't ligt geld enz. Op het aanschrijven der heeren mrs. bij missive van den 23 April 1665, werd, bij resolutie van de hooge Indische regering, dato 13 April 1666, het ligte geld ingevoerd, naar de evenredigheid van 60 stuivers voor de reaal van 48 stuivers, en dus door eene verhooging van 25 pCt. op de geheele berekening van het geld in Indië te leggen. Dus werden ook de zeven en vijftig stuivers, waarop de Japansche thail stond, voor zwaar geld aangezien, zonder dat men de redenen daarvan vindt aangeteekend: misschien omdat de uitkoop daardoor zoo veel te aanzienlijker winst scheen te geven, en de inkoop zulks ook wel lijden konde, alzoo de koebang met *f* 23,16 aangerekend nog goede winst gaf tegen 9 rds., die dezelve toen opbragten onder de gemeente, volgens placaat van 21 April 1673.

vers gesteld werd, om der effene rekening wille, waarop dezelve nog staat of gebleven is, tot dat men, gelijk thans ook omtrent Japan dient te geschieden, naar de jongste resolutie der heeren zeventienen, van den .... 1742, die misselijke berekening van het ligte geld, die zoo vele verwarring veroorzaakt heeft, wederom heeft ingetrokken en afgeschaft bij's comps. boeken.

Maar naardien het eenige overdenking geeft, dat de compagnie juist omtrent dezen tijd, dat Formosa of Taijoean even bevorens verloren [1]) was, zoo vele nadeelige veranderingen te gelijk in haren handel op Japan heeft bespeurd, zoo kan ik mij niet onthouden van eene staatkundige opmerking, die de gesteldheid der plaatsen mijns oordeels al vrij natuurlijk maakt. Ik bedoel namelijk, of niet wel het verlies van die dierbare kolonie de eerste knak gegeven heeft aan ons crediet in Japan, en dewijl wij daardoor een redoutabel *entre-port* [2]) tusschen Japan en deze hoofd-kolonie verloren hebben, of niet de vrees voor ons ongenoegen bij den Japanner daardoor ook zoo veel verminderd is. Daar wij met onze bezittingen verder van hen verwijderd raakten, beschouwden ze ons misschien ook minder in staat, om ons ongenoegen te betoonen, en hun eenig leed te doen; terwijl men integendeel, Formosa in bezit hebbende, ook tevens het meesterschap had, of ten minsten hebben kon, over de vaart en den handel tusschen China en Japan. Ik word in die meening bevestigd, als ik zie, dat die nadeelige jaren na dat ongeval zijn opgekomen, ofschoon ze al eenigen tijd bevorens [3]) in tel waren geweest, en dat ze dus nagenoeg met dien tijd overeenkomen; en ten andere, omdat ik, behoudens de ongemeene superioriteit der Japanners over degenen uit de onzen, die daar in het eerste tijdvak ten handel zijn geweest, eene heimelijke vrees voor de onzen meende te bespeuren [4]) in alle hunne daden, die zelfs in hunne groote voorzorgen uitblonken, doch sedert gaandeweg zijn afgenomen, en in latere tijden, zoo men de stukken gelooven mag, zelfs in vele onbeschoftheden [5]) veranderd zijn. Zoo zeer

---

[1]) *Taijoean even bevorens verloren*, namelijk in 1661. De gevolgtrekking, die hier daaruit getrokken wordt, kon echter bij den Japanner zoo schielijk niet volgen, omdat men nog lang daarna sterk tegen COXINGA gewapend bleef, hem veel afbreuk ter zee deed; en dus, nog lang daarna, voor den Japanner te vreezen was.

[2]) Zeer belangrijk is te dezer zake het geschrevene naar Japan bij missive van den 28 Junij 1663, op order der heeren meesters, bij missive van den 22 Januarij van genoemd jaar, om op Formosa of elders weder een vasten zetel te zoeken voor onzen handel; waaruit men wel kan zien, dat het verlies van Formosa veel meer om de ligging, dan om deszelfs eigene waarde, te betreuren is geweest.

[3]) Dit blijkt uit het voormelde schrijven naar Japan van den 30 Junij 1698, waarbij gezegd wordt, dat de twee Gouverneurs van Nangasaki, CAUWANO GORNEMON en SABRO SEIJMON SAMMA, die men daar als voorbeelden van goede regenten noemt, den tauxatie-handel, in 1672 ingevoerd, al eenige jaren te voren hadden tegen gehouden.

[4]) Men kan dat opmaken uit de groote naauwkeurigheid omtrent ons etablissement, uit de veelvuldige instantiën om de vaart der jonken van COXINGA op Japan niet te belemmeren, en voornamelijk uit de gedurige herhaling van het oude kapittel omtrent onze schepen, die op eenige plaatsen voor den Japanschen wal komen en niet schieten mogen.

[5]) Tot zooverre, dat men allerlei minachtingen heeft moeten ondergaan, en de gouverneurs menigmaal geweigerd hebben eenige representatie van de onzen aan te nemen, ook zelfs wel zich hebben laten ontvallen, dat wij maar weg konden blijven uit Japan enz. Het is waar, dat de oude papieren ook wel den absoluten en strengen regeringsvorm der Japanners in velerhande bepalingen omtrent de onzen bewijzen, en dat men toen ook niets in Japan te zeggen had, maar men zal echter de zaken doorgaans in dien tijd met meer zachtheid van de zijde der Japanners behandeld vinden dan naderhand.

is het waar, dat het ontzag eener natie ook zelfs haren handel voorspoedig maakt, en dat hij, die niet in staat is goed of kwaad te kunnen doen, weinig geacht wordt [1]).

Dus nam deze zilveren eeuw van onzen handel op Japan haren aanvang met het verbod omtrent den uitvoer van het zilver, en den last om den koebang voortaan altijd tot 60 maas te moeten aannemen; terwijl de overige artikelen bleven, daaronder ook de uitvoer van het koper, vrij en onbedwongen. Vermits men echter nog ruim en breed kon toereiken met de bepaling op het goud, en het koper goede winsten gaf, zoo was er weinig aan het verbod van het zilver gelegen. Daarom wordt zelfs op eenige plaatsen [2]) verboden, daaromtrent naar eenige verandering te trachten, en schijnt men het eerste begin der verergeringen zoo zeer niet geteld te hebben. Doch hetzij dat de Japanners door den tijd wel inzigt hebben gekregen van de voordeelen, die men bij dezen handel had, of dat het verkeerde gedrag [3]) van onze bedienden hun aanleiding tot meerdere berperking heeft gegeven, dit is zeker, dat het niet lang hierbij bleef, maar dat de eene bepaling daarna op de andere volgde. Eerst in 1685 omtrent het bedrag van onzen handel, die toen op 300,000 thail werd gesteld, waarvan twee derde stuk- en pondgoederen, en een derde zijde zoude moeten zijn, volgens de nadere bepaling van 1689; daarna omtrent den vervoer van koper [4]), dat in 1689 op 25000 pikols werd gesteld, daar men vroeger naar mate van de behoefte daarvan veel en weinig ingezameld had; en eindelijk in het getal der schepen die in 1700 op vier of uiterlijk vijf werden bepaald, daar men vroeger zes, zeven en meer gezonden had naar tijdsomstandigheden.

Hiermede zoude dit tijdvak van onzen handel op dit rijk nog al dragelijk gebleven zijn, zoo men niet terzelfder tijd een nieuw voordeel in de munt had gezocht, die het derde nog nadeeliger tijdvak, met 1700 beginnende, veroorzaakte. Want men voerde in 1692, 1693 en vervolgens nog rijke

---

1) Zie Bataviasche missive naar Japan 20 Julij 1650, die eenigzins ter zake dient.

2) Bij missives naar Japan van 5 Junij 1673, 19 Junij 1674, 7 Mei 1675.

3) Zie de meer aangehaalde missive naar Japan van 1690.

4) De reden van deze allereerste bepaling van het koper, verdient wel eene kleine digressie tot navorsching. Tot hiertoe had men koper geëischt naarmate der behoefte, het eene jaar meer, het andere minder. Sedert 1656 was het koper zoo gewild geweest, dat men in 1667, bij missive van den 9 Mei, 20 à 24000 pikols koper had gevorderd, al was het ook met 5 à 6 maas verhooging, tot 13 thail. Misschien is deze sterke uitvoer ook de oorzaak geweest van het verbod dat in 1668 daarop kwam: doch het kan de oorzaak niet zijn van voorschrevene bepalingen, voor eerst, omdat deze groote trek naar het koper kort daarna al wat verslapte, tot zoo ver, dat men maar 10 à 12000 pikols vorderde, bij missive van 24 April 1671; en ten anderen, omdat die petitiën naderhand wel weder toenamen, en men kort vóór de bepaling wel tot bij de 3000 kistjes of pikols in één jaar uit Japan gebragt vindt. Men moet dan, mijns oordeels, deze beperking voegen bij de klagten der Japanners op dienzelfden tijd over het inwegen gedaan, en over de zwaarte onzer daatjen (gewigten); en dan zal men misschien met ruim zoo veel grond kunnen opmaken, dat, dewijl het kwalijk behandelen der Japanners door de onzen bij het inwegen klagten der leveraars ten hove veroorzaakt hebben, de bepaling van die kwantiteit maar is aangegrepen als een voorwendsel, om eene andere order in te voeren, namelijk: dat voortaan het koper door de Japanners zelven met hunne eigene daatjen ons zoude toegewogen worden. In dat geval kan het ook zijn, dat een oktrooi aan zekeren MATTAFATS in 1698 voor vijftien duizend koebangs verleend, om op het koper eene belasting van 94 condrijns per pikol te mogen leggen, waarvan de vergunning later weder ingetrokken, terwijl de belasting gebleven is, aanleiding tot deze bepaling gegeven heeft, ten einde te kunnen weten, wat er aan koper uit Japan gevoerd werd. Zie het geschrevene naar Japan bij brief van 26 Junij 1700.

cargasoenen derwaarts, die ruime winsten gaven; en dat kapitaal werd weder aangelegd in een kloeke hoeveelheid koper, waarvan men tot 30000 kisten of pikols in een jaar uit Japan aangebragt vindt; en zelfs kon de beperking van het koper ons zoo veel niet hinderen, omdat men boven die 25000 kisten, met eenige geschenken aan den Gouverneur en diens bedienden, nog 80,000 thail aan koper, zijnde 6 à 7000 kistjes, wist te verkrijgen uit den taux van 500,000 thail aan koper, die aan de stad Nangasaki door den Keizer vergund waren te verhandelen. Daarenboven was de in 1671 ingevoerde tauxatie-handel in 1685 weder afgschaft, en schoon men die in 1698 weder invoeren wilde, duurde dat toch niet langer dan tot het volgende jaar, toen men ook daarin wederom eenige verligting kreeg. Hetgeen men aan koper of andere voordeelige retoeren niet aanleggen kon, werd der kompagnie betaald met koebangs, die hier voor *f* 30,00 ligt geld gangbaar waren [1]), nagenoeg volgens de innerlijke waarde [2]), wanneer zij wigtig en goed van allooi zijn, en die *f* 6 : 4 : — winst deden op de 6 thail en 8 maas, of *f* 23 : 16, waarvoor men die ontving, de thail 70 ligte stuivers zijnde. Alzoo was nog alles vrij voordeelig, 'tgeen tot den Japanschen handel behoorde, schoon ook min opulent en meer bepaald dan vroeger. Indien het hier nog maar bij gebleven was!

Maar, het zij dat de gangbaarheid van den koebang [3]) tot zoo veel meer dan de ontvangst en aanrekening in Japan te dezer plaatse, den Japanners de oogen geopend heeft; 't zij dat de lange verkeering met de Europeërs hen heeft doen zien, dat zij wel wat meer op hun eigen voordeel bedacht konden zijn, of dat de Chinezen, zoo arglistig in het uitvinden van bedriegerijen, als behendig in het navolgen vooral ook in het werk van de munt, hun zulks aan de hand hebben gedaan; òf hetzij, eindelijk, dat onze groote toegevendheid omtrent de reeds ingevoerde nadeelige orders, of „kapittels" gelijk zij het noemen, hen, na het verlies van Formosa

---

1) In 1678 had men dezelve op 9 rds. gesteld, doch sedert waren zij van zelf tot 10 rds. gerezen onder de gemeente en daarvoor ook, volgens resolutiën van 14 Junij en 13 Julij 1678, bij de kompagnie aangenomen, mitsgaders bij die van 10 Februarij 1679 en 20 Jannarij 1681 daar voor gangbaar verklaard. Zie het billet over het merken van de koebang dato 24 Julij 1690.

2) Van de oude wigtige koebangs kan het duizend volkomen 72 m. q. halen: dezelve essaieerden somtijds wel 21 caraat; doch gerekend op 20 caraat en 8 greinen, — en het mark goud tot *f* 355.00 met 6 proc. — komt *f* 326.00 voor de mark koebangs, en *f* 23.10 nagenoeg voor de koebang. Daarom is het niet te verwonderen, dat de koebang, voor 10 rds. of 24 guldens zwaar geld op Koromandel gerekend, nog een paar ten honderd winst gegeven heeft, naardien het lage goud daar ter kuste zooveel meer waard is, wegens het lage allooi van 's lands munt met al de fanums; daartoe moesten de koebangs worden gebruikt, omdat zij de mattam of toetats op de hoop toe hebben. Ten gevolge hiervan vindt men bij de Koromandelsche boeken van $169^{7}/_{8}$ tot $27^{1}/_{12}$ proc. toe geavarieerd op de koebangs, naar de Japansche aanrekening derwaarts verzonden. En dat blijkt ook nog van ouden tijd, daar de regering, bij missive naar Japan van 24 Mei 1666, zegt, dat de koebang, tot 6 thail 8 maas ingewisseld, à 57 stuivers zwaar geld de thail, de pagood tot 84 gelijke stuivers gerekend, nog 10 proc. winst gaf, want daar de pagood sedert geraakt was op 96 stuivers zwaar geld, en dus ook het goud in 't gemeen daar ter kuste, zoo moest die winst ook toenemen.

3) Dit is problematiek, doch niet onwaarschijnlijk: want men zoude nog al minder subtil kunnen zijn dan de Japanner doorgaans wordt beschreven, om te bemerken, dat een handel, waarbij op het goud zelf 25 pCt. gewonnen wordt, wel wat vermindering kan lijden; en dat de Japanners niet onkundig hebben kunnen blijven van de winst, die de compagnie zoowel als de partikulieren op de koebang hadden, mag wel vast gesteld worden uit het gene te vinden is in den brief naar Japan van 23 Junij 1673.

alle vrees voor ons heeft doen afleggen, en hoop gegeven, dat zij wel wat beterkoop met ons zouden kunnen bevriend blijven dan vroeger; hoe dit alles zij, dit is zeker, dat in 1696 voor de eerste maal te voorschijn werd gebragt een nieuwe soort van koebangs, een derde minder in gehalte dan de oude, die men ons voor den zelfden prijs wilde opdringen, en ook werkelijk in 't vervolg opgedrongen heeft. Met den aanvang van de eeuw waarin wij leven, mag dan ook wel het begin van de koperen eeuw voor den Japanschen handel worden gesteld, die in 1710 geheel in een ijzeren veranderd, en thans al minder dan een looden te rekenen is. Zoo schijnt dus de handel geheel te niet te loopen.

Deze koebang, maar 13 cart. en 6 à 7 grein doorgaans bij essai opleverende, terwijl de vorige 20 cart. en 8½ à 9 grein ook wel 10 grein halen kon, werd de compagnie opgedrongen tegen den zelfden prijs van 68 maas het stuk. Ze woog ook maar 31 stuivers ruim en schaars, of $^{31}/_{48}$ reaal, en de duizend doorgaans twee en zeventig mark trois, ze gaf dan ook, in plaats van 25 proc. winst, die de andere deed, bij vermunting op Koromandel, 15 en 16 proc. verlies [1]). Ze werd ons in de eerste jaren, 't zij om ons niet te schielijk het nadeel er van te doen gevoelen, 't zij omdat er nog rijkelijk van de oude voor handen waren, daarmede te gelijk en voor denzelfden prijs gegeven. Daardoor en ook omdat die munt nog al het minst schadelijk was van de volgende soorten, die ons tot nog hooger prijs zijn opgedrongen, moet men dit tijdvak ook nog eenigzins, ja vrij wat beter dan het volgende, rekenen; want daarin kwam eene derde soort van koebangs voor den dag, die men gewoon is de *kleine* te noemen, daar de anderen in de boeken de benaming hebben van *nieuwe;* in diervoegen zijn ze ook best van elkander te onderscheiden.

Dit is dan de ijzeren eeuw van onzen handel, waarin men, nadat in 1704 [2]) al een voldoende poging daartoe gedaan was, de handigheid had, ons die kleine koebangs, die nog maar iets meer dan de helft der vorige waard waren, voor het volle geld op te dwingen, onzen uitvoer van koper op 15000 kisten te verminderen, en, opdat er geene gelegenheid wezen mogt om daarvan meer te vervoeren, ons zelfs verlof te weigeren, tot het zenden in 't vervolg van meer dan twee schepen en nu en dan drie, naar dat er koper te vervoeren was; gelijk de klagten bij de brieven [3]) naar Japan, van 1710 tot 1721 gedaan, nader aanwijzen. Want nu de

---

[1]) Vroeger is reeds in 't voorbijgaan aangeroerd, en hier is het dat men nader opmerken moet, dat, zoo men op deze eerste verandering van de munt wat meer ernst had getoond, de zaken van Japan misschien niet zoo zeer zouden zijn vervallen. Maar men moet zich verwonderen, als men de regering van dien tijd bij missive naar Japan van 26 Junij 1706, (ter gelegenheid dat de handel in Suratta, door de verschillen met de Moorsche regering over den bekenden MOETSILCA, voor eenigen tijd gestremd, en dus ook de aftrek van het koper zoo groot niet was), in twijfeling ziet, of de slechte koebangs niet nog beter zouden wezen dan een renteloos kapitaal aan koper.

[2]) Men vindt in de koromandelsche muntboekjes, dat in 1705 aldaar met ruim 34 proc. verlies zijn vermunt meer dan 17000 van die koebangs, iets minder van allooi dan de vorige, en iets zwaarder dan de helft daarvan, en tot den vollen prijs van *f* 23,16 ligt geld aangerekend.

[3]) Zie onder meer andere Batav. missiven naar Japan, van 28 Junij 1718 en 20 Junij 1720.

Japanner den smaak van het veranderen der munt weg had en gezien had, dat dit gemakkelijk ging, en, schoon ook onder vele tegenwerpingen, door ons nog al goedschiks verdragen werd, wendde men het met de munt over een anderen boeg. Ziende dat de mindere gehalte van den koebang zoo voordeelig uitkwam, beproefde men het nu eens met een mindere zwaarte, het gehalte gelijk dat van de oude latende; doch men deed dit met zooveel onbeschaamdheid, dat het bijna de helft in 't gewigt scheelde met de even genoemde koebangs, de *kleine* bijgenaamd, welker gewigt maar 25 kondorijns kon halen, terwijl de andere 47 waren [1]), en dus wel 34 tot 36 proc. verlies gaven, omdat zij ons alsmede voor 68 maas [2]) opgedrongen werden. Daardoor werden zelfs ook de voorgaanden van minder allooi nog voordeeliger, daar die van 1710 tot 1720 nog met deze kleine te gelijk doorgingen. Maar op de hevige klagten, die daarover telkens werden gedaan, kreeg men in 1620 [3]) wel weder dezelfde koebang, die men de *oude* noemt, van eenerlei allooi en gewigt met die, welke men van aloude tijden af in Japan ontvangen had; doch om het op een en het zelfde te doen uitkomen, gaf men die nu den naam van *dubbelde*, en men liet ons ze in rekening brengen voor dertien thail en zes maas, dat is eens zoo veel, als men die van ouds af in Japan berekend had. Daardoor kwam zij nog onvoordeeliger uit dan de *kleine*, die door het meerder gewigt, (daar twee duizend daarvan wel 76 mark wegen, terwijl de anderen niet meer dan 72, en dat somtijds nog maar schaars, even als de oude, konden halen), het weinige mindere gehalte van vijf en zes greinen rijkelijk opwogen en dus maar uiterlijk 36 proc. verlies deden, terwijl deze van 37 tot 37⅞ liepen.

Hierbij kwamen de verminderingen van het koper, het getal der schepen en vele onheilen op het vaarwater, waardoor men schip op schip verloor [4]); mindere prijzen op de goederen en meerdere lasten in de hofreize en aan het kantoor; zoodat dit tijdvak met regt als eene ijzeren, harde

---

[1]) Volgens het plakkaat van 27 Augustus 1700, waarbij dit gewigt voor de gangbare koebangs werd bepaald. 73 condrijns maken een reaal, gevolgelijk 657 een mark, want negen realen maken nagenoeg een mark; en 72 mark voor de duizend koebangs gerekend, geeft almede 97 conderijns voor ieder koebang; dit bewijst dus dat de koebang vroeger naar zijne innerlijke waarde wel gerekend is.

[2]) De regering zegt, bij missive naar Japan van 29 Junij 1711, dat deze maar 40 maas of 4 thail waard waren, daar de vorige, dat is, die in 1696 waren opgekomen, nog 51 maas, of 5 thail 1 maas, halen konden. Beide deze rekeningen zijn niet opgemaakt naar den ouden prijs van 68 maas voor een volwigtige en deugdzame oude koebang; want naar dezelve zoude de eene ongeveer maar 45, en de andere slechts 34 waard zijn geweest, maar naar den uitersten prijs, en met afzien van de oude schoone winsten, die men nu al bereids voor verloren moest achten.

[3]) Zie het vroeger aangehaalde schrijven naar Japan van 30 Julij 1721.

[4]) Het is te verwonderen, dat in tijden, dat de compagnie veelvuldig en zoo ongeregeld op Japan voer, (veelvuldig omdat men tot 7 en 8 schepen in een jaar derwaarts gezonden vindt, ongeregeld, omdat men ze dan eens in Mei over Siam, dan eens in Mei ook in Junij, zelfs laat in Junij, onmiddellijk afzond, gelijk de datums der afgegevene brieven aantoonen), de compagnie zoo weinig ongelukken op dat vaarwater heeft gehad en naderhand zoovele, met zooveel minder vaart naar dat land. Dit dient tot opmerking en tevens tot bevestiging, van hetgeen in het vervolg van dezen wordt gezegd: dat, namelijk, het overladen der schepen met partikuliere goederen, toen nog zoo niet in gebruik, doch naderhand zoo zeer doorgebroken, waarschijnlijk veel daartoe zal hebben bijgedragen.

en ruwe omstandigheid moet worden aangemerkt. In de allerlaatste jaren is het wel, door Gods genade, omtrent het blijven [1]) der schepen wat veranderd, doch niet omtrent den handel verbeterd; zoodat het wel lood en oud ijzer mag worden genoemd, 't geen men daarin vermeend heeft te winnen door allerlei vleijerijen aan het hof te doen, met het zenden van paarden, honden en velerlei zeldzaamheden, die de compagnie nog al vrij wat hebben gekost, gelijk in 1733 en volgende jaren. De nog verergerende tijdsgesteldheid in deze laatste jaren, door het niet voldoen der verzoeken van Japan, die eertijds altijd de voorkeur hadden op de plaatsen, die lijnwaden, zijde en zijden stoffen moeten leveren, heeft ons thans zoover gebragt, dat, verre van nog koebangs gelijk voor dezen te vervoeren [2]) tot saldo van rekening, de laatste bepaalde hoeveelheid van 10,000 kisten koper, waarop men al eenige jaren stilzwijgend was geraakt, doch die in 1721 vastgesteld werd, niet eens heeft kunnen voldaan worden in den handel van 1743. Dientengevolge is, ook zelfs, met de hooge berekening der thails, het kantoor thans al achteruit [3]) geteerd, en zal het in dier voege wel verlaten moeten worden, al had men ons niet nog nader beperkt, gelijk laatst, op één schip en het vervoer van maar 5 à 6000 kistjes koper. Op dezen soberen handel kan de compagnie zekerlijk de kosten niet goed maken. Dus is het met Japan tot het uiterste gekomen, zonder dat men zich veel behoeft te bekreunen aan de vierde soort van koebangs, in 1736 voor de eerste maal aangebragt, en ons tot 70 maas of 7 thail aangerekend, maar die noch in gewigt, noch in gehalte met de vorigen overeenkomen, en, volgens de berigten van 27 April 1737, niet meer dan 22 stuivers of $^{11}/_{24}$ reaal wegen, en maar 15 caraat en 10 grein bij essai opleveren, en, volgens die berigten, hoewel wat te zuinig gerekend, maar $5^{3}/_{8}$ rd. zouden waardig zijn. Immers men kan thans zelfs geen bevrachting genoeg tot betaling van het koper bij elkander brengen, en men zal dus vooreerst nog niet overkropt worden met eene munt, die, met deze berekening, volgens diezelfde berigten, wel $2^{7}/_{8}$, en naar de regte rekening wel 5 proc. ruim, nadeeliger uitkomt dan de vorige.

Na dit korte verhaal van den loop onzes handels in Japan, zal niemand, denk ik, kunnen tegenspreken, dat in dezen de werking van het eigenbelang zeer duidelijk te zien is en de ware oorzaak van zoovele van tijd

---

[1]) Sedert 1729 heeft de compagnie slechts het schip *Knapenburgh*, in 1731, op dit vaarwater, Gode zij dank! verloren.

[2]) Sedert 1736 zijn onze bevrachtingen reeds zoo sober geweest, dat men geen koebangs meer heeft kunnen vervoeren, dan die men tot aanvulling daarvan weder terug moest zenden. Ze zijn dus over en weer gevaren, doch ook reeds zoo ver verminderd, dat men dit jaar 1300 of 1400 oude koebangs heeft moeten opwisselen, zelfs tot $10^{1}/_{2}$ rds. het stuk, om ons kapitaal in Japan zoo groot te krijgen, dat wij in staat mogten zijn om het koper te betalen; terwijl wij in het voorgaande jaar reeds maar 8000 kisten hadden gekregen, omdat wij niet meer betalen konden.

[3]) Dit is een natuurlijk gevolg. De lasten staan niet alleen vast, maar zijn zelfs in de laatste jaren vergroot. De bevrachtingen daarentegen verminderen. Slecht van hoedanigheid zijnde, geven zij naauwelijks een vierde van de winsten die men eertijds had. De lasten zijn circa 2 ton ligt geld sedert deze geheele eeuw. De winsten in de eerste 20 jaren door elkander ruim vijf ton, sommige jaren over de 6 ton, zijn thans maar even en laatst minder dan twee ton.

tot tijd toenemende kwade en onzedelijke handelingen moet zijn geweest. Mij dunkt, men behoeft het zoo ver niet te zoeken in het staatkundige, dat de Japanner ons daardoor zou willen doen verhuizen, als men zoovele zigtbare voordeelen kan aantoonen, die zij het een na het andere bij die veranderingen hebben gehad, en waarvan een veel minder gedeelte wel in staat zoude zijn, bij wat natie het ook wezen mogt, nog de helft meer dwingelandij uit te lokken, als men die zoo geduldig dragen en zich aan alles onderwerpen wil; te meer daar men aan onze zijde zoo onoplettend is geweest, om onze rekening te laten voortsleuren, terwijl zij de hunne veranderden. Want, zonder mij lang op te houden met de oude berekening der muntspecie, (zekerlijk uit het gewigt van 't zilver eerst oorspronkelijk, en ten onregte, omdat het geen regel maakt, of men moet het zilver op zeker vast allooi bepalen, gelijk in China [1])), daar was aan die eerste berekening der thails tot 57 stuivers zwaar en 70 stuivers ligt geld niets verbeurd, zoolang de koebangs, die men voor de koopmanschappen per saldo ontving, nog winst gaven. Maar toen de koebang begon te veranderen, en men ons voor 68 maas opdwong hetgeen maar 57 maas [2]) waard was, toen had men ook aanstonds onze thail-reductie moeten verminderen van 4 op 3. En wanneer men ons daarna weder voor 68 maas aanrekende, wat maar de helft van de vorige koebang halen kon, had men ook onzen thail weder moeten laten vallen van 3 op 2. Zoo zoude men in veertig jaren nog maar tweederlei thails gehad hebben bij de boeken, [3]) 't geen zulk een groote zaak niet was, en zou men alles, zoo niet op den vorigen voet, ten minsten in zoodanige klaarheid en duidelijke rekening hebben kunnen houden, tot men het wezenlijke voor- en na-deel voor den handel had kunnen bemerken. Nu heeft men met het verlies op de koebangs eerst op Koromandel [4]) ten laste van 't kantoor-generaaal te laten brengen, en daarna in Japan zelf [5]) ten laste der koopwaren, die van daar vervoerd worden, terug te doen schrijven, verscheiden verwarde berekeningen en daardoor ook verscheiden ongelegenheden verwekt, die, mijns oordeels, grootelijks

---

[1]) De thail is daar driederlei, volgens bekomene inlichtingen, waarvan de middelsoort, *tjenpeeng* genaamd, à 16 in het kati, altijd omtrent het zilver gebruikt wordt, terwijl dit zilver dan verstaan wordt te zijn van het gehalte der Mexicanen, waarvan men zegt dat 100 realen 72 thails maken, en de thail dientengevolge gelijk thans naar zijne eigenlijke berekeningen, op 88 stuivers zwaar geld berekend is. Maar in Japan heeft eensdeels de handel zulk een geschikten koers niet als in Canton, waar velerlei Europeërs komen, en de dwang zoo groot niet is; en ten anderen heeft het zilver ook geen vaste soort en bepaald alooi, zoodat het zilver hier tot die rekening niet genomen worden kan.

[2]) Zijnde dus een verschil van 4 tot 3, en, volgens de rekening vroeger bij de aanteekening op blz. 327 n°. 2 gemaakt, een verschil van 3 tot 2.

[3]) Dat is: zoo lang de oude koebang duurde, thails van 70 stuivers: toen de tweede soort ingevoerd werd onder den naam van *nieuwe*, thails van 55 stuivers; en na 1710, toen de kleine koebangs opgedrongen werden, thails van 45 stuivers; alles ligt geld. Dit zoude mindere guldens voor de goederen bij de Japansche boeken, en gevolgelijk sterker aandrang tot hooger prijzen voor de goederen, of sterker middelen van dwang bezorgd hebben. En als de Japanners jaar op jaar, en naar evenredigheid dat zij de munt veranderden, geplaagd werden om verhooging op de goederen, zouden zij, of het eens moede geworden, of ten minsten van onze oplettendheid overtuigd zijn geworden, en alzoo veelligt ook wel eerder raad geschaft hebben.

[4]) Volgens het aangeschrevene naar dat Gouvernement bij missive van 7 Mei 1701.

[5]) Volgens resolutie der Hooge Regering van Indië dato 31 Maart 1780.

hebben bijgedragen om den Japanschen handel zoo ver in verval te brengen. Ik breid dan deze onoplettendheid, om bij het merkantile te blijven, alleen uit tot de kwade berekening. Wil iemand zeggen, dat men aanstonds wat beter op zijn stuk had moeten blijven staan, om den Japanners de gedachten te benemen, waarin zij na onze verhuizing van Formosa gebragt schijnen te zijn, alsof zij met ons naar goedvinden konden handelen, ik stel mij geen partij. Ik meen ook dat het „principiis obsta" in dezen van zeer veel nut en voordeel voor de maatschappij zoude zijn geweest, omdat het tegendeel den Japanner aanleiding gegeven heeft om te denken: of, dat wij Japan niet verlaten durven, of, dat wij niet in staat zijn hun eenig leed te doen. Hierop doordravende, hebben zij ons zoo veel ontnomen, als zij maar eenigzins konden, om ons zoo goedkoop mogelijk aan te houden. Daarom prijs ik veel meer den ernst der heeren Zeventienen, die op de eerste verandering in de munt al van „opbrake in Japan" [1]) spraken, dan de resolutie [2]) der toenmalige regering van Indië, die dat niet raadzaam oordeelde. Met een weinig ernst in den beginne te toonen, zou men misschien voorgekomen hebben het volgende nadeel, zoo het voorgaande al niet te herstellen ware geweest. En dat zoude de Compagnie vele tonnen gouds zijn waard geweest, buiten reëel verlies op de koebangs geleden, dat sedert 1701 al vrij wat bedraagt [3]).

Ik blijf dan bij de rekening, en zeg, tot bewijs der onoplettendheid aan onze zijde, dat, zoo men na de invoering van den eersten nieuwen koebang (die maar twee derde van de oude waard was, doch, omdat de oude winst gaf, naar zijne innerlijke waarde, bij een lage berekening van het goud, drie vierde van het aangerekende kon halen, en zelfs op Koromandel, waar het goud zooveel hooger berekend wordt, maar 15 à 16 proc. verlies gaf) toen aanstonds ook onze thail-rekening van 70 op 55 ligte stuivers had laten zakken; en zoo men nog nader, bij het opslaan van de koebang zooverre boven de vorige waarde, de thail weder had doen dalen, naar hetgeen de koebang ons aangerekend werd; en zoo men, zich getroostende op die munt niet meer gelijk voor dezen te winnen, slechts zorg gedragen had, daarop ook bij uitgave althans niet te verliezen, hetwelk had kunnen geschieden door den thail van 1710 af op 95 ligte stuivers te stellen; zoo men dit alles gedaan had, zoude men de Japanners eenigzins hebben

1) Zie Patriasche missive van 2 Junij 1703.

2) Resolutie van 30 December 1704. Ik beken dat die resolutie op redenen steunt; doch de meeste daarvan zijn maar veronderstellingen, die misschien anders ondervonden zouden zijn. Ze vervallen ook voor een groot gedeelte, als men onderstelt dat de opbraak maar zoude geschieden, om de oude voorregten weder te krijgen, en, zoo die daarmede niet te herkrijgen waren, ten minste meerder dwingelandijen voor te komen. Dit besluit kan dan, mijns oordeels, het hooge bewind alhier niet vrij pleiten, of van onoplettendheid op zoo groote zaak, of dat men zich al ligt met wat minder winst dan voor dezen te vreden gehouden heeft, of dat men door degenen, welker belang het niet was, dat de vaart opgeschort, veelmin verlaten werd, door ijdele hoop van beterschap in slaap is gewiegd; voornamenlijk als men daarbij voegt de onverschilligheid, die men schijnt te bespeuren na deze schadelijke koebang bij de vroeger reeds aangehaalde missive van 26 Junij 1706.

3) Volgens de afschrijving, die men sedert 1700 bij de Nagapatnamsche boeken vindt, wel 25 tonnen op dit artikel alleen, zonder alle andere niet vermunte of naar Koromandel gezondene koebang's te rekenen, en de overige posten ten nadeele.

kunnen laten begaan met hunnen koebang, en, onze rekening naar de hunne makende, ten minsten deze, onder meer andere ongelegenheden, die men wat nader zal opnoemen, voorkomen hebben. Vooreerst heeft men nu, door dit na te laten, als in het blinde gehandeld, noch den regten inkoop, noch den regten verkoop wetende. Want dewijl de thails naar de koebangs, als 's lands vaste munt en standpenning, en niet de koebang naar de thails hadden moeten berekend worden, zoo zoude dan ook, van 1710 af, aanstonds gebleken zijn, dat men voor 70 stuivers ligt geld, die bij de rendementen werden opgebragt, inderdaad maar vijf en dertig zware stuivers kreeg [1]. Op alles wat 63 proc. bij de rendementen aan winst deed, verloor men dus inderdaad. En dewijl dat ver weg het meeste is van alle de bevrachtingen, die men sedert in Japan heeft gebragt, zoo zoude men dan ook zekerlijk òf van de vaart en handel op dat rijk afgezien, òf andere middelen bij de hand genomen hebben die in staat waren de kompagnie te helpen. Nu heeft men het gezocht in vruchtelooze verzoeken en instantiën tot vermeerdering der prijzen, die tot hiertoe te vergeefs zijn geweest, behalve de 6000 thail verhooging, die men in de laatste jaren de Japanners als eene goedheid op den koop heeft zien toegeven. Terwijl toch een van beiden waar moet zijn: — òf de Japanner krijgt door deze kwade berekening de goederen tot een prijs, waarvoor hem die niemand leveren kan; want wie zal hem de kostelijke Bengaalsche zijde en armosijnen brengen om daarop te verliezen? en wie verliest er niet [2] op, die maar een twee tiende gedeelte van een oude koebang voor het kati zijde krijgt, daar het drie tiende gedeelten kost? wie zal hem, voor zoo veel minder dan een halve koebang van de oude soort, een pikol suiker kunnen brengen langs zoo moeijelijk een vaarwater, dat zelfs zoo veel bijna in de kolonie kost, waar men het koopen moet? en zoo naar evenredigheid met andere goederen meer; — òf de goederen zijn daar naar eene andere rekening verkocht, dan die men bij de boeken maakt, en dan is de kompagnie zeer te beklagen, dat men dit niet eerder heeft in het licht gesteld.

Ten anderen heeft de voorschreven kwade berekening veroorzaakt, dat men, het koper minder betalende dan vroeger, ook in verloop van tijd minder koper gekregen heeft. Want 12 thails en meer voor het koper in oude, en zelfs al van de allereerste tijden af, in Japan bestedende, gaf men toen bijna twee koebangs [3] voor de pikol. Sedert deze verandering in de munt, worden er veertien thails en iets meer, en dus maar

---

[1] Zoo wordt nog heden ten dage in Japan de oude koebang aan de partikulieren gegeven, en dat rekent, à 10 rds. voor den gewonen prijs van die munt, $35^1/_3$ stuivers zwaar geld.

[2] Twee thail en 5 of 6 maas is thans de gewone uitkoopprijs van de zijde in Japan, en maakt een vijfde schaars van een oude koebang; *f* 9,00 ligt geld daarentegen is de meer en mindere prijs der aanrekening van het kati zijde, en een derde schaars van een koebang, zoodat het verschil der rekening in dezen zeer belangrijk is.

[3] Bij de Japansche boekjes vindt men thails, 10 in 1622, en thails 11 en 6, maar in 1650 reeds, voor het koper gegeven; en de vroeger aangehaalde plaatsen uit den brief naar Japan van 11 Julij 1656, en 9 Mei 1667, bewijzen, dat men tot 13 thails toe heeft willen komen, dus maar 6 maas minder dan twee koebangs, naar den toenmaligen koers.

weinig meer dan een koebang [1]), voor het koper in rekening gebragt, en misschien nog minder daarvoor gegeven; zoo dat het niet te verwonderen is, dat de Japanner bij het veranderen van den koebang, ook tevens de levering van het koper verminderd heeft, ziende dat wij eenerlei koers met onzen handel en prijzen bleven houden.

Ten derden, heeft deze kwade rekening ook gemaakt, dat men vele goederen, door de Japanners van tijd tot tijd ter verbetering van den handel ons tot retoer aangeboden, van de hand heeft moeten wijzen; gelijk onder anderen nog onlangs het geel koper, misschien ook de porcelein, waarvan in 1736 de monsters derwaarts gezonden zijn, de kamfer, en wie weet wat nog al meer! Bij eenen rijkelijken aanvoer van goederen had men die weder van daar kunnen vervoeren, zoo men niet alles in koper besteden kon, den Japanner met zijn koebang latende begaan zoo als hem goed dacht, en maar zorgende, dat op onze vrachten, aldaar aangebragt wordende, redelijke winsten kwamen. Nu is men enkel en alleen aan dat verlies van de koebang blijven hangen, en heeft men daardoor het eene veronachtzaamd, en het andere ook tevens verloren, dat is den verkoop en inkoop, zonder daarom eenig herstel in den koebang te verkrijgen.

Of nu de Japanner, wien men, zoo min als eenig ander vorst, het meesterschap over zijne munt kan betwisten, zoo zeer te berispen is, dat hij, ons zoo geduldig in het ondergaan van allerlei beperkingen en zoo onoplettend in het punt van rekening ziende, voortgegaan is met ons het eene na het andere [2]) af te nemen, en zoo verre te brengen als wij heden zijn, — dat laat ik aan ieders oordeel over, al heeft hij zelfs ook nimmer van Japan hooren spreken. En wat verwondering daaruit voortvloeit, dat dingen, zoo begrijpelijk en zoo klaar als deze, zoo lang als eene mysterie verborgen zijn gebleven, dat zal ik hier, tot vermijding van allen aanstoot, niet nader ontvouwen. Zoo zal ik niet gewagen van het nadeel, dat de kompagnie daarbij heeft geleden, eensdeels, door eene denkbeeldige winst op hare goederen tegen een werkelijk verlies op de koebangs; en ten anderen, door de winstderving op het koper, waarvan de verminderde aanvoe-

---

[1]) Want schoon men sedert 1717 de kompagnie 19 thails, 8 maas en 9 condrijns in rekening heeft gebragt, zoo is dat toch, al ware het ook werkelijk daarvoor gegeven, daar zeer aan te twijfelen is, geen geëvenredigde verhooging naar den koers van de koebang. Het is te meer te verwonderen, dat men dit niet eer heeft gemerkt, daar toch de Japanners het ons zelfs als in den mond gegeven hebben, door de verhooging, die zij nu en dan op het koper geëischt hebben, wanneer zij de handen tevens als gesloten hielden om ons de gevorderde hoeveelheid te geven. Zie Batav. missive van 27 Junij 1718, en nog duidelijker die van 30 Mei 1730.

[2]) Eerst den vrijen handel, door de invoering van de tauxatie in 1672, en de bepaalde koers van de koebang; daarna door den taux van $^{300}/m$ thail op onze vrachten te stellen in 1685; die som nog bepaaldelijk verdeelende, in 1689; vervolgens door de nieuwe koebang, in 1696; door de bepaling op 25,000 kisten koper in 1698; door de beperking tot 9 schepen in 1700; door de invoering van een nog erger koers van de munt in 1710; door de reductie van het koper op 15,000 kisten in 1719; door de beperking tot 2 schepen in 1717; door de derde verandering in de munt in 1720, en op dien zelfden tijd nog door de nadere beperking van onze taux op 290,000 thails; door de verdere reductie van het koper op 10,000 kisten in 1721; door de vierde verandering in de munt in 1736; en eindelijk door de jongste beperking tot één schip, en de helft van den taux te verhandelen en aan koper te vervoeren in 1793.

ren uit Japan den Engelschen en anderen aanleiding hebben gegeven, om groote partijen koper sedert de laatste jaren [1]) uit Europa te brengen, ter vervulling van de behoefte der landen van den Mogol, die het in groote menigte slijten. Dit is zoo ver gegaan, dat Koromandel alleen dit jaar 1,500,000 pond gevorderd heeft, daar toch de geheele aanvoer uit Japan naauwelijks 1,000,000 ponden bedragen kan, en in het vervolg nog zoo veel minder zoude bedragen, zoo de jongste aanzegging stand greep; dat echter niet te denken is.

Dit laatste grond ik op deze zeer waarschijnlijke onderstelling, dat, gelijk het eigenbelang alzoo ook het oogmerk der Japanners niet is, ons van daar te doen verhuizen, maar wel dat zij ons, met zoo weinig omslag mogelijk, daar zoeken te houden, ziende daarenboven, dat al wat wij meer van hen krijgen, loutere schade voor hen is. Want hoe kunnen zij het koper voor weinig meer dan een koebang leveren, daar de mijnen zekerlijk door den tijd niet beter koop zijn te bearbeiden, maar integendeel duurder en kostbaarder worden? En wat voordeel hebben de koper-leveranciers [2]) van het voordeel, dat de Gouverneurs, tolken of anderen van onze kwalijk berekende aanvoeren trekken? Is het dus te verwonderen, dat dezen lieden ons vervoer van koper tot een last geworden is, en dat zij zich daarover bij hunne hoofden beklagen, en ons, zelfs bij het hof, de eene vermindering na de andere weten te bewerken? En konden de Japanners ons aanhouden zonder ons één enkel kistje koper te geven, waarschijnlijk zouden zij op den tegenwoordigen voet wel daarmede gediend zijn, en nog wel zes duizend thail op den koop willen toegeven op de goederen, die wij daar verhandelen.

Ik meen dan, dat men het herstel van den Japanschen handel vooreerst en voor alles moet zoeken in eene betere berekening, en in al wat daaraan verbonden is. Dit hangt geheel van ons af, zonder dat het noodig is voor als nog zich te verklaren over de geheele opbrake en verhuizing

---

[1]) Men moet dit wel daaruit opmaken, dat men het aanvoeren van koper door vreemde natiën naar Indië in de oude papieren niet vindt. Ook volgt het natuurlijk, dat, zoo de West van Indië voor dezen van ons jaarlijks ongeveer van 15,000 tot 20,000 pikols koper uit den Japanschen handel gekregen en zonder de minste zwarigheid gesleten heeft, zij vervolgens, bij het verminderen van onzen aanvoer, het van elders moet hebben gekregen, zoodra het door deze schaarsheid zoo hoog in prijs rees, dat het met goed voordeel uit Europa kon worden overgebragt. Dit kan men ook nader aantoonen uit de boeken van de compagnie, en voornamelijk die van Koromandel. De Japansche papieren toonen aan, dat men al over lang 12,000 pikols koper voor een ordinair vertier om de West heeft gerekend, en de jongste vraag van 1,500,000 ℔ voor Koromandel alleen bevestigt dat niet alleen, maar toont ook aan, dat het debiet in die streken op gemelden voet niet buitensporig genomen is.

[2]) Het blijkt uit de oude papieren, dat het inslaan van 't koper altijd een zaak is geweest', andere personen betreffende dan die tot onzen handel behooren. Het monopolie, wil men echter, dat in deze latere tijden door de Gouverneurs van Nagasaki ingevoerd is omtrent beide, en dat dus zoo wel het eene als het andere van hen afhangt. Maar al ware dit ook zoo, dan is het toch wel te denken, dat die Gouverneurs aan de koper-handelaars niet meer, maar zelfs nog zoo veel minder, geven zullen, dan zij van ons weder krijgen; en zelfs zullen zij zich van onze naauwgezetheid op het koper buiten twijfel wel bedienen, om van de koper-leveranciers nog zoo veel meer daarvan te krijgen, als zij ons geven tot hun partikulier gewin; zoo dat die menschen, door deze dwingelandij, onder voorwendsel van onzen bepaalden prijs, wel genoodzaakt worden zich tegen ons, hun zoo nadeelig, vervoer van koper te kanten, en dat zoo veel mogelijk te doen verminderen, om die last van hun hals af te schuiven.

van daar. Dit laatste is een uiterste, waartoe men altijd kan komen, wanneer alle andere middelen van herstel vruchteloos zijn bevonden, en waarmede men thans, als post festum voor den dag komende, ook vrij voorzigtig aan den eenen, en streng aan den anderen kant zoude dienen te werk te gaan, om daardoor iets goeds te bewerken [1], hetwelk de tegengenwoordige gesteldheid onzer zaken niet zeer schijnt aan te raden.

Men zal dus de thail, thans na de afschaffing van het ligte geld, zeer goed kunnen stellen op veertig zware stuivers, schoon zij maar 35⅓, naar de berekening der oude koebangs tot 13 thail en 6 maas van tien rijksdalers van 48 stuivers ieder, halen kan; in aanmerking eensdeels van de effene rekening en reduktie, die het bij de boeken geeft, als de maas op 4 zware stuivers en het coudrijn op ⅖ stuiver komende, en ten anderen van de nieuwste koebang in 1736 ingevoerd en boven beschreven, mitsgaders pro rato der aanrekening; daar die koebang ons voor zeventig maas toegeteld, dan op vijf rijksdalers en veertig stuivers zoude komen; dit zal vijf à zes proc. [2] ten uiterste verschelen van hetgeen die koebang werkelijk hier ter plaatse waard is. Daarbij voeg ik nog als eene derde reden, dat, dewijl de munt zoo lang zoo buitengemeen veel heeft verschild, de expedient ook beter moet zijn, dan de reduktie van 35 stuivers, ten einde de munt liever nog iets boven de regte waarde te houden, dan die eensklaps er onder te stellen, voornamelijk met betrekking tot de hoogere prijzen, die nu in Japan zullen moeten bedongen worden voor de goederen, en hetgeen men meer dan vroeger voor het koper zal moeten geven: twee gevolgen, die natuurlijk voortvloeijen uit deze beschikking.

Immers is de thail voortaan maar 40 zware stuivers bij de boeken, zoo moeten er zeker voor 50 thail uitkoopsprijs thans 70 thail bedongen worden [3], om de winsten te behouden, die men nu nog heeft, omdat

---

1) De opbraak uit Japan is meermalen voorgesteld, onder anderen nog bij het advies van 't opperhoofd VAN DERBEL (VAN DER BEL?) van 20 April 1734, waarbij zich verscheidene andere gewezene opperhoofden in Japan en kundige bedienden hebben gevoegd. Het luidde, niet om Japan geheel te verlaten, maar om daardoor een vrijen handel te bekomen. Doch het komt mij voor, dat deze zaak al vrij ernstig zoude moeten opgenomen worden, indien men thans met dat hulpmiddel wilde voor den dag komen, om het voor geen kinderspel te doen aanzien.

2) Te weten bij de gewone berekening van den koebang op 10 rds. de oude soort; doch dewijl die doorgaans een opgeld van 1¼ à 1½ pCt. en thans wel van 2½ pCt. doet, zoo zal het met deze dan ook bij de bovenstaande berekening veel minder schelen, maar met de oude koebangs zal het zeker differeren, bij aldien men die wederom eens uit Japan brengen moest en er geen afslag te krijgen was in hare hooge berekening tot 13 thail en 6 maas. Immers, dat zou, na deze reduktie, ƒ27,4 uitmaken, en dus wel 10 pCt. boven de hooge, en 12 à 18 pCt. boven de gewone koers wezen. Doch men heeft weinig apparentie, dat de Japansche cargasoenen in de eerste jaren nog zoo geldig zullen worden, dat er zoo veel in goud zal moeten terug gebragt worden; ten anderen, maakt deze reduktie, dat men nog verscheidene andere produkten tot een redelijken prijs uit Japan zal kunnen brengen buiten het koper, en men dus niet ligt koebangs overhouden zal; en ten derde, is er dan ook nog geene zwarigheid, als men ziet, dat het een en ander anders uitvalt, dan kan men weder de thail op 35 stuivers zwaar geld stellen, dat naar de regte waarde van den ouden koebang is.

3) De zijde, die in 't vervolg voor 3½ thail zal worden aangerekend, en tot hiertoe maar 2½ thail, zoo men zegt, gegolden heeft, zal bijna een kapitaal moeten opslaan, zoo men eenige winst daarop zal hebben. De suiker, die voortaan, bij den tegenwoordigen hoogen prijs der inkoopen, bij aanrekening 5½ thail zal kosten, en tot hiertoe dat naauwelijks bij de rendementen gehaald heeft, zal almede aanmerkelijk moeten opslaan, of men kan het niet goed maken; ze dient in 't vervolg wel 10 thail in Japan te gelden, 't geen een groot verschil is omtrent prijzen die zoo vele jaren zoo verkeerd zijn berekend.

zelfs deze laatste sober genoeg zijn en veeleer vermeerdering dan vermindering noodig hadden. Dit zou zeker al veel voeten in de aarde hebben, en was de thail nog verder tot 85 zware stuivers gebragt, dan zoude het nog erger zijn. Maar aangezien de vroeger reeds genoemde 6,000 thail, die de Japanners sedert de laatste jaren op den koop hebben toegegeven, genoegzaam doen zien, dat zij onze rekening ook wel weten te maken, en, zoo men maar eene redelijke verhooging op het koper geven wil, zich ook wel in redelijkheid omtrent de goederen zullen laten vinden, zoo is er wel hoop dat men hierin, is het niet eensklaps, ten minsten trapsgewijze wel slagen zal. En naarmate dat dit geschiedt, moet ook de hand geligt worden met den prijs van het koper, waarvan de verhooging het tweede natuurlijke gevolg is van deze verbeterde reductie. Immers als het koper eens trapsgewijze verhoogd wordt van 14 thail 8 maas en 4 koudrijns, die men nu daarvoor geeft, tot 20 thail toe, naar de verhooging die men ons op onze vrachten geven zal, zal de kompagnie dat in 't vervolg kosten veertig gulden de pikol; en indien men al genoodzaakt werd door den tijd nog een thail of twee hooger, dat is tot vier à vijf en veertig guldens, te komen, zoo kan toch de Koromandelsche prijs van 11 rijkdaalders de pikol dat wel verdragen. Zelfs kan men het bij een ruimen ontvangst, meer dan men in Indië noodig heeft, tot laatstgenoemden prijs van vijf en veertig gulden nog tot ballast in de retoer-schepen gebruiken. Daar het tot den prijs van twee en vijftig guldens, zooals het tot hier toe Nederland aangerekend is, nog menigmaal goede winsten heeft gegeven, en daar het Zweedsche koper nog vijf en vijftig guldens de 100 ℔ volgens de jongste prijscouranten kost, zal dit, de 120 ℔ tot veertig of vijf en veertig gulden aangerekend wordende, ook nog wel 25% [1]) en meer geven, hetgeen voor ballast nog al wel is. En dewijl het zeer waarschijnlijk is, dat, met zoo aanmerkelijke verhooging der prijzen van het koper in Japan, ook wel aanmerkelijke hoeveelheden meer dan tegenwoordig te krijgen zullen zijn, waarop de kompagnie, zoo zij eens weder 20,000 pikol en meer gelijk vroeger bekomen mogt, alleen wel hare vaart en handel op Japan kan goed maken, al was het ook, dat men met de winsten op de goederen maar even de lasten van het kantoor kon te boven komen; — zoo moet dan ook alle oplettendheid van de bedienden van het kantoor in 't vervolg daar henen gerigt zijn, dat men grooter hoeveelheid koper bekome. De verhoogingen, die men hier trapsgewijs voorstelt, moeten gelijken tred houden met de prijzen, die men voor onze bevrachtingen krijgt, en ook geëvenredigd zijn aan de grootere hoeveelheden, die men jaarlijks bedingt; zoodat 20,000 pikols koper de kompagnie veeleer twintig thail per pikol waard zijn, dan tien duizend kistjes vijftien thail per pikol. De reden is, dat het met het vertier

---

[1]) Dit is bij ruwe rekening; eigenlijk is het tot *f* 45 inkoops 46²/₃ proc. en tot *f* 40 wel 65 proc. dat beiden gelijk is, want het Japansche koper wordt bij den inkoop gerekend tot pikols van 120 ℔, en de verkoops prijs, in den tekst vermeld, spreekt van 100 ℔.

van het koper niet gaat gelijk met andere goederen [1]), dat derzelver mindere aanvoer meerdere winsten geeft, maar dat de mindere aanvoer integendeel onzen mededinger moed geeft: en het voordeel, 't welk wij anders hebben zouden, dus voor ons eene dubbelde schade is, vooreerst in de reële winstderving wat ons aangaat, en ten anderen, in het versterken van hunnen handel. Daarop mag men wel letten.

Om dan tot het ontvangen en betalen van zooveel koper in staat te zijn, wordt noodzakelijk ook vereischt, dat bij cirkulaires alom worde gelast, aan de Japansche vorderingen voortaan, wat het ook koste, te voldoen. Want het tegendeel heeft ons in zulk een discrediet gebragt, dat de Japanner ons in 't geheel niet meer gelooven wil. Men heeft hem van jaar tot jaar verbetering in de hoeveelheden en soorten der goederen beloofd, zonder dat het gevolgd is, en ook ditmaal ontbreekt er zoo ongemeen veel aan hetgene voor dat kantoor is gevorderd, dat men zekerlijk weder veel werks hebben zal, om den Japanner te doen gelooven, dat het in 't vervolg beter zal gaan. Dit moet nogthans door allerlei geschikte wegen en middelen worden bewerkt. Wil men voor 800,000 gulden, of 400,000 thail aan koper alleen uit dat rijk terugbrengen, buiten de kamfer en andere retoeren, dan moet er zekerlijk wat anders in Japan verhandeld worden dan thans, nu men naauwelijks een derde van dat bedrag bij elkander brengen kan uit alle hoeken en winkels, en de schepen met grove goederen moet vullen. Het is altoos het eerste en voornaamste middel [2]), om van het bovenstaande herstel in den Japanschen handel, door eene betere berekening, het vereischte effekt te hebben, dat men hier altijd ruim voorzien [3]) zij van al hetgeen waarnaar de Japanner doorgaans het meeste vraagt [4]). De mindere dingen, die zij jaarlijks met eenige verandering vragen, kan men dan ook, zoo spoedig doenlijk is, laten bezorgen: want eene natie, die, gelijk de Japanners, hierin gaarne haren zin heeft, houdt men, met haren zin te volgen en te voldoen, in een goeden luim; bewerkt men het tegendeel, dan komen daaruit allerlei misverstand, ongenoegen en hindernissen voort.

Het tweede middel, van geen minder aanbelang, bestaat in eene getrouwe en opregte behandeling van 's kompagnie's zaken, zoodanig dat men volkomen daar op staat kan maken. Want buiten het nadeel, dat in een tegenovergestelde handelwijs ongesloten ligt, verwekken de indirecte wegen in den handel veel verwarring, door kwade redeneringen, die men voor den dag brengen moet, om sommige dingen goed te maken, welke men bij den regten naam niet noemen durft; om niet te zeggen, hoezeer hierdoor bedrogen worden zij, die van verre oordeelen

---

[1]) Het koper heeft een vasten prijs op Koromandel van 82 pagoden de baar, volgens het geschrevene naar dat Gouvernement bij Batav. missive van 4 Junij 1732.

[2]) Het is wel waar dat de orders daartoe liggen, doch de niet waarneming doet het in dezen, gelijk in meer andere dingen, te vergeefs zijn.

[3]) Een jaar in voorraad, om bij het uitblijven der schepen niet verlegen te zijn, daar men den Japanner zoo gemakkelijk niet paaijen kan met excusen.

[4]) Gelijk de zijde, armosijnen, het Siam's sappanhout, manufacturen in soorten, enz.

moeten, en wat gebrekkelijke, ja zelfs schadelijke en tegenstrijdige orders daardoor voor den dag komen. De handel in Japan moet voortaan een voorwerp van negotiatie en gevolgelijk van de uiterste oplettenheid zijn, en men zal met loven en bieden aan elkander komen moeten, om den hoogsten prijs voor het goed en de grootste hoeveelheid van het koper te bedingen. Daarom wordt er eene meer dan gewone handigheid en regtschapenheid in de bedienden gevorderd, om in dien handel onder Gods zegen, voortaan, beter dan tot hier toe, te slagen. En daar deze zaak daardoor van zeer veel belang begint te worden, zoude men, mijns oordeels, van de Japansche bedienden almede [1]) moeten vergen den eed van trouwe behandeling telkens af te leggen. Daarom zouden zij, die tot het kantoor behooren en wien de direktie van zaken toebetrouwd is, voortaan moeten afzien van al de voordeelen, die zij tot hier toe mogten hebben gehad, en de goederen bij inkoop en verkoop opbrengen, zoo als die waarlijk ingeslagen zijn, en dat met eede staven. Daarentegen kan men hun van de winsten, die de kompagnie op hare bevrachtingen aldaar behalen zal, tien, en van het koper, zoo lang het niet meer dan twintig thail kost, en de hoeveelheid niet minder dan de gewone 10,000 kisten bedraagt, gelijk ook van de andere notering, vijf ten honderd tot premie toeleggen. Zoo het koper boven de twintig thail per pikol beloopt, of minder dan die hoeveelheid is, kan men hun vier, en zoo het boven de vijf en twintig thail loopt drie ten honderd geven; opdat men dus, door eene belooning, geëvenredigd naar den ijver dien zij aanwenden, zoowel dezen als de nijverheid opwekken moge in die bedienden, die tot hier toe, ten minsten op het laatste, zich weinig hebben toegelegd; omdat zich doorgaans ieder een, van wat functie hij ook geweest mogt zijn, bekwaam oordeelde tot hoofd van dien handel, gelijk de voorbeelden [2]) hebben getoond.

Maar aan eene betere behandeling van 's compagnie's zaken kan ook

---

[1]) Gelijk reeds met goed gevolg gedaan is omtrent China; want, zonder dat, kan men dit aan zoovele zaken ingekankerde kwaad niet genezen. Wij zullen niet in bijzonderheden treden, maar eene algemeene opmerking te dezer zake kunnen wij niet verzwijgen. Het is waarschijnlijk, dat in de vorige eeuw de handel werkelijk zoo gedreven werd als het zich bij de boeken vertoonde, en daarvan heeft men onder anderen tot bewijs de naauw bedongene prijzen, zoo van de koebang, als van andere goederen; de groote winsten op de goederen derwaarts vervoerd en de meer opregte, klare en onbewimpelde taal der bedienden bij de brieven, dan in latere jaren. Dit is ook waarschijnlijk, omdat de handel voor partikuliere rekening toen ongemeene winsten en zelfs het retour in koebangs zooveel voordeel gaf, als de interest van het geld, daartoe opgenomen, bedroeg; ongerekend de overwigten op zoo groote hoeveelheden koper, waarover men oordeelen kan uit de klagten der Japanners in 1698, daar over gedaan, (zie boven). Doch toen in lateren tijd het eene zoowel als het andere vervallen was, meent men ook te kunnen bemerken, dat de bedienden in 't vervolg het hebben zoeken goed te maken op de goederen, die zij inkochten en verkochten. Dat behoorde zoo niet te zijn, vooral wanneer men hun op de voorgestelde wijze eene eerlijke belooning toelegt. Daarom moet hierin dan ook streng gehandeld worden: niet dat het nu erger zoude gaan in dat stuk dan vroeger; maar omdat men, den handel over dezen boeg wendende, dan ook stiptelijk en zonder de minste afwijking bij die maatregelen blijven moet.

[2]) Gelijk JOHAN DE HARTOG chirurgijn van professie, en nooit in Japan geweest, die 1725 derwaarts gezonden werd, en BERNARDUS COOP À GROEN, secretaris van den raad van justitie, en nooit in Japan, noch ook, zoo min als de vorige, bij den handel geweest, in 1735 als opperhoofd derwaarts gingen. Dit reeds kan genoegzaam bewijzen dat er niet veel kunst moet hebben gestoken in de bestiering van 's compagnies handel in dat rijk in de laatste jaren. Doch voordezen vindt men dat er op bekwaamheid en kennis van zaken veel gezien werd.

zeer in den weg staan de buitensporigheid in den partikulieren handel op Japan, die bij wege van sluikerij aldaar gedreven wordt, en zoo eigen aan dat kantoor schijnt te zijn, dat men het bijna als geoorloofd en gewettigd rekent. De bekende VALENTIJN ontziet zich niet daarvan te spreken, als van een der „kapittels" van de Japanners, als of zij het afschaffen daarvan niet eens zouden willlen toestaan. Het tegendeel daarvan zou men echter, uit de naauwe belastingen [1]) die de eene na de andere opgekomen zijn, en uit andere gebeurtenissen van vroegeren tijd, wel kunnen aantoonen, indien dat onderwerp ons niet te veel afleidde. Daarom wordt ook hieromtrent vereischt, eensdeels, dat onze bedienden daarin omtrent den Japanner bescheidenlijk te werk gaan, en vooral wel zorg dragen, dat door hun partikulieren handel die van de compagnie geen schade lijde, en ten anderen, dat zij ook vooral zich niet veroorloven, om buiten de hun toegestane kisten te gaan en iets van grooten omvang derwaarts te voeren, of eenigzins deel te nemen in de pond-goederen, die de compagnie derwaarts brengt; ten einde al zulke ongelegenheden voor te komen als het overladen der schepen met sapanhout en andere opperlast tusschendeks in vorige tijden wel veroorzaakt heeft; iets waaraan men misschien ook wel een gedeelte der verliezen, op dat vaarwater geleden, mag toeschrijven. Met deze twee algemeene middelen kan men het bij voorraad beproeven [2]) en naar bevind van zaken nadere bepalingen daar op stellen.

Voorts kan door eene betere bezorging van goede en gewilde bevrachtingen voor Japan, door eene zuivere en oplettende behandeling onzer zaken in dat rijk, eenigermate bereikt worden het effekt van het voorgestelde herstel in de berekening der muntspecie. Zoo zijn de gevolgen zeer voordeelig, die men daaruit te wachten heeft. Ze bestaan vooreerst in een geschikten geregelden handel, in plaats van al de verwarringen die men tot hier toe heeft gehad, die de zaken zoodanig verduisterd en door elkander gesponnen hebben, dat men aan Japan altijd boven alle andere kantoren eene zekere ondoordringbaarheid toegeschreven heeft; iets dat, ingeval van rekening, zelden veel voordeel geeft, [3]) en bij het vervaardigen dezer memorie

---

[1]) Zie, tot een bewijs uit den ouden tijd, de Japansche kapittels van 1669 en in den lateren tijd die van 1708.

[2]) Wat de schepelingen betreft, die hebben het voordeel van hunnen partikulieren handel, welke in geen volumineuse goederen bestaat, daar zij moeten gesloten worden, doordien de hoofden der schepen van de personele belasting zijn vrij gemaakt; en terwijl men niet kan bemerken dat zij het hierbij niet zouden kunnen stellen, zoo moeten zij zich dan ook daar mede te vreden houden. Deze handel doet die van de kompagnie zoo veel afbreuk niet; want dewijl de kompagnie er aan onderworpen is, dat men, alvorens tot den handel over te gaan, eenige goederen voor de geschenken uitzoekt, die doorgaans de slechtste niet zijn, zoo is het voor haar ook het beste, meest allerlei slag van iedere soort te hebben, omdat zij van beter toch niet gebeterd wordt; gelijk voornamelijk in het karet, waaronder stukken zijn van viermaal zoo veel waarde het eene boven het andere. Doch der kompagnie is het gemeene goed zoo veel waard als het beste, om de hierboven verhaalde reden; en die het sluiken kunnen, weten daarentegen wel geld daarvan te maken, hetwelk vroeger nog al meer was dan thans.

[3]) Het zijn de beste teekenen niet, als men, in geval van rekening en verantwoording, zijne toevlugt tot duisterheden en mijsteriën moet nemen. De Japansche handel munt hierin uit boven alle andere, en het is tot een spreekwoord geworden, dat de bedienden van dat kantoor onder elkander als bij een eed van secretesse verbonden zijn, om de geheimen aan niemand te openbaren. Men kan ook uit vele redeneringen bij de resolutien en brieven opmaken, dat niemand over die materie tot hier toe regt heeft durven uitkomen. En dat van hen, die het

ook inderdaad zoo ver waar bevonden is, dat het eene ongelooflijke moeite heeft gekost, de zaken van dit kantoor zoo ver in het licht te stellen.

Maar men zal ook ten tweeden, door het drijven van den Japanschen handel op dezen voet, aan deze kolonie een noemenswaardig voordeel verschaffen, door de aanzienlijke hoeveelheden suiker [1]) die Japan slijten kan; daar men reden heeft te denken, en om de uitgestrektheid van dat land, en om het gebruik dat de Japanners daarvan maken, dat er niet ligt te veel suiker aldaar kan worden aangebragt.

De winsten op het koper zijn ook zeer aanmerkelijk; en kon de compagnie eens 20,000 pikols van daar bekomen, het is waarschijnlijk dat men die wel grootendeels, ja geheel en al, om de West van Indië slijten zoude met ten minsten een millioen [2]) winst.

De overige goederen, die Japan levert, zouden daardoor ook beterkoop worden; de kampher, die men door ondervinding weet, dat voor dertig thail in overvloed te krijgen is, en waarvan men, zoo men eenigzins op de oude prijzen [3]) rekenen mag, nog al vrij wat behoorde te kunnen afdingen, zal dan met voordeel naar Nederland vervoerbaar zijn, ja zelfs met een noemenswaardig voordeel, omdat die naar gedachten dan wel een kapitaal winst zal geven. Het witte koper, dat tot 16 thails aangeboden is, en om de duurte heeft moeten afgewezen worden, zal voor den prijs

---

bewind der zaken alhier in handen gehad hebben, niet alleen, maar zelfs ook van hen, die Japan bezocht hebben, de meesten zelfs geen klaar begrip van dien handel in de laatste 20 jaren hebben gehad, dat kunnen de geschriften getuigen, en onder anderen dat van opperhoofd VAN DERBEL. Ik stel hierbij alleen een middel voor, om te kunnen ontwaren, of ons de verergeringen in den handel van het hof zelf of alleen van de gouverneurs toekomen; en weet, het eerste ontdekt wordende, niets meer op dien teerling te berekenen, dan geduld te hebben. Of nu, door dit nieuwe sijstema, dat het aan de kwade rekening in deze almede hapert, het Japansche geheim zoo ver ontdekt zal zijn, dat de kompagnie in 't vervolg door de voorgestelde middelen van herstel uit eigen oogen zal kunnen zien, dat moet van het oordeel dergenen afgewacht worden, die deze met attentie lezen zullen, en van den tijd onder Gods zegen, of zij de gewenschte uitwerking zullen hebben.

[1]) Het is waarschijnlijk, dat, zoo men wederom voor 4 schepen koper krijgen kon, gelijk de kompagnie wel slijten kan, Japan ook jaarlijks wel voor 4 schepen aan suiker zoude kunnen konsumeeren, hetwelk eene konsumtie van 15 of 1600 pikols voor deze kolonie zoude maken.

[2]) Bij ruwe rekening 20.000 pikols koper, kostende 20 thail of ƒ40 zwaar geld per pikol, zullen ƒ 800,000 rendeeren; naar den Koromandelschen prijs van 41 rds. of ƒ 98,8 zwaar geld per pikol ƒ 1,968,000; ze geven dus wel elf à twaalf ton winst.

[3]) De kamfer vindt men, bij zekere missive naar Japan, zelfs op 7 thail per pikol gerekend; doch dat laat zich thans zoo klaar niet meer ontdekken, door het floers, dat de oudheid over alle dingen trekt, als de prijs van 12 en 13 thail, want tot dien prijs vordert men 600 pikols daarvan bij missive naar Japan van 2 Mei 1644. In 1675 bij missive van 7 Mei wordt de uiterlijke prijs van de kamfer 14 thails genoemd; in 1680 vindt men dezelve gedaald tot 10 thails; bij missive naar Japan van 9 Junij 1685 was dezelve weder 13 thails, en op dien voet vindt men dezelve nog in 1702 met weinig verhooging bij missive van 27 Junij. Maar hier is het, dat men met de verandering in de munt weinig tijd bevorens ook de verandering in de prijs der goederen bemerken kan, en tevens onze onoplettendheid van datzelfde, door verandering van onze rekening, ook tevens omtrent het koper te laten geschieden; want in 1704 wordt bij missive van 27 Junij qualificatie gegeven tot 20 thail, en tevens gevorderd 48000 ℔; in 1705 bij missive van 30 Junij tot 24 thail, en bij die van 29 Julij 1708 bekent men, dat er weinig waarschijnlijkheid tot verhooging is van die prijzen, en sedert 1706 is zelfs de prijs van de kamfer op 50 thail gerezen en nagenoeg gebleven, dus ruim eens zoo duur als voor dezen, en dus nog meer in evenredigheid als de munt veranderd is. Doch of het laatste niet ook wat overdreven is, en men den kamfer in 't vervolg niet wel voor 25 thail op den duur zoude kunnen bekomen, betwijfel ik zeer, om het gene vroeger reeds hier en daar gezegd is van deze zaak.

van het geele spijs-koper, dat bij de prijs-courant tot 42 à 43 gulden de 100 ℔ staat, ook niet alleen aannemelijk zijn, maar zelfs een goede winst [1]) afwerpen. Het ijzer [2]), dat eertijds wel eens uit Japan herwaarts gebragt is, zal misschien op dezen voet ook wel tot een redelijken prijs te bekomen zijn, hetwelk ons zeer goed te stade zoude komen, wegens de nabijheid. De zwavel-aarde, die bij missive naar Japan van 28 Mei 1726 niet gevraagd is, omdat zij te duur uitkwam, zal dan misschien wel te vervoeren zijn, inzonderheid zoo de Japanner die zelf wilde zuiveren. En wie weet, welke produkten [3]) dat groote land nog al meer oplevert, waarmede men hier zoude kunnen geriefd worden in de huishouding, buiten het voordeel van den handel, die dan door den tijd aan het licht zullen komen.

Eindelijk schijnt het mij toe, dat, schoon de winst op onze goederen door deze reductie in den beginne klein zal vallen, omdat men zekerlijk veel werk hebben zal om de Japanners tot noemenswaardige verhooging der prijzen te brengen, daar zij ze nu zoo vele jaren achtereen tot geheel onbestaanbare prijzen hebben gehad, waarbij zelf noch Chinees, noch Siammer, noch wie het ook zijn mag, zijne rekening kan vinden, — echter door den tijd de goederen wel zoo hoog bij hen rijzen zullen door de verhooging van het koper, als men de laatste aan de eerste verbindt, dat men ten minsten op alles door elkanderen 50 pCt. winst zal kunnen behalen. Vooral zal dit het geval zijn, wanneer de hooge aanrekeningen, door vermindering der inkoop van sommigen, die thans ver buiten den ouden taks nog springen, mede wat dragelijker zullen geworden zijn. Dan is er hoop, dat, bij vergrooting van onzen handel, zoo ver als tot het bekomen van de vroeger gestelde hoeveelheid koper benoodigd is, dit kantoor op zich zelf wel weder wat vorderen zal [4]); daar de lasten van zelf verminderen zullen, door de mindere thails-rekening, en hier en daar nog al wat besnoeijing schijnen te kunnen lijden, waarop de bedienden zich ten uitersten zullen moeten toeleggen, daar die eertijds vrij wat minder waren met zooveel meer schepen, en ten minsten dan ook niet vermeerderen moeten, al zond men eens weder drie of vier schepen derwaarts.

Dit zijn reeds goede gevolgen genoeg van eene zaak, die, zoo ze al niet in alle punten zoo volkomen beantwoordt aan het oogmerk [5]), echter zeer gemakkelijk te beproeven is, en redenen genoeg voor zich heeft, om het problematieke, dat men daarin aanmerken mogt, ruim zoo veel ten voor-

---

1) Te weten ruim 50 pCt.

2) Men vindt bij missive naar Japan van 25 Junij 1637, dat het Japansche ijzer, kostende 9 realen, en hier slechts verkoopbaar tot 5 à $5^1/_2$, weinig winst gaf; echter vraagt men 1000 pikols jaarlijks. Het is zeer waarschijnlijk, dat Japan goed ijzer heeft, en genoeg zelfs om wat te missen.

3) Houtwerken, tarwe, rijst, amber de grijs, zijde en katoene kousen, zijn vroeger wel in Japan gebragt, doch waarschijnlijk is dit mede door de meerdere duurte, ten gevolge van de hooge berekening der munt, in verval geraakt.

4) Om 20,000 pikols koper te verhandelen zoude de Japansche bevrachting wel acht ton, gelijk nog niet zeer lang geleden, moeten bedragen; waarop, zoo men 50 ten honderd won, nog al vrij wat voor kantoorwinsten zoude overschieten, als de lasten door bezuiniging zoo wel, als door nieuwe reductie, eens op 120 gulden kwamen, gelijk niet onmogelijk is.

5) Dit oogmerk is voornamelijk om den Japanschen handel uit zijn slaap eens weder te doen herleven, is het dan ook al niet tot de vorige weelderigheid, waar geen waarschijnlijkheid op is,

als nadeele van het slagen er van te beschouwen. Want daar Japan eertijds geschat is op 100 tonnen aan goederen, die het slijten konde, terwijl de tax der vreemdelingen zoo vele jaren lang is geweest 31½ ton [1]), waarvan twee derde voor de Chinezen en een derde voor ons, — wie zal durven zeggen, dat dit groote land niet nog ten minsten één millioen aan goederen slijten kan, voornamelijk als zij het met de eigene produkten van hun land betalen.

Zegt men, „die nemen af," wat bewijs heeft men daarvoor? Wat waarschijnlijkheid is er, dat Japan zoude uitgeput wezen van koper? Is niet deze voorgewende vermindering van het koper in Japan een oud voorwendsel, door onze bedienden zelfs menigmaal bestreden, en waaraan men nog heden ten dage genoegzaam geen geloof kan geven? Eertijds rekende men, dat Japan 50,000 pikols koper [2]) 's jaars uitleveren kon; men heeft gezien [3]), dat onze schepen 30,000 daarvan in een jaar aangevoerd hebben; zoude er dan geen kans zijn, om 20,000 kistjes of pikols te bekomen, als men dezelve maar tot zoo redelijken prijs betalen wil, dat de gemeene man het arbeidsloon daarvan overhouden kan. Maar als men hun weinig daarvoor geeft, de gouverneurs van Nagasakie en andere hoofden het hunne daarvan hebben moeten, en het overschietende niet eens toereikt, om den mijnwerker den kost te geven, dan wordt de leverantie van het koper bij de eerste bezorgers als een heeredienst beschouwd, die zij zoo veel mogelijk zoeken te verminderen, en het is dan geen handel meer. Natuurlijk, dat men dan het koper liever in de mijnen wil laten berusten, dan het op die wijze daaruit halen [4]).

Maar men komt misschien, om dit laatste tegen te spreken, met de Chinesche handelaars voor den dag, en zegt, dat dan de Japanners in allen gevalle het koper aan hen hadden kunnen omzetten, terwijl het buiten 's lands zooveel winst geeft, en dat zulks niet geschiedt, en de vaart der Chinezen zelf zoo zeer verminderd is van 80 jonken, die men in ouden tijd telde, op naauwelijks 20. Dit beschouwt men dan als een bewijs, dat de vermindering der koper leverantie voortkomt uit het gebrek, dat Japan aan koper begint te krijgen. Ik antwoord, dat, eensdeels de Chinezen niet in staat zijn, ons hier te vervangen, wegens het groote kapitaal, dat tot het koper besteed moet worden; en hoe meer men zich dringt, op de gereduceerde vaart der Chinezen, hoe sterker dit argument wordt. Immers des te meer blijkt het, dat, daar zij van oude tijden af, volgens de partikuliere berig-

---

dan ten minsten zoo ver, dat men het stellen kan. En dit komt zoo onwaarschijnlijk niet voor, als men eens bedenkt den achteruitgang van den handel, en daarbij duidelijk genoeg ziet, dat het blijven bij onze oude rekening ook alle die kleinigheden heeft doen te niet loopen, waarmede men nog al wat leven aan dien handel gaf. Anders is het van ouds daarvoor gehouden, dat het koper het essentiele en voornaamste van dezen handel is, en daarom is het te meer te verwonderen, dat men dit voornaamste punt niet eerder onderhanden genomen heeft, gelijk boven nopens de kamfer in 't voorbijgaan is opgemerkt.

1) Zie Bat. missive naar Japan van 30 Junij 1692.

2) Bij Bat. missive van 8 Junij 1676.

3) Niet eens, maar veelmaal.

4) Dit is ook het gevoelen van vele met Japan goed bekende lieden; ten minste, zoo alles op Japan een raadsel is, heeft dit zeer veel waarschijnlijkheid voor zich.

ten die men daarvan heeft, verpligt waren om van de tien thail die zij aanbrengen, maar vier in koper te mogen besteden, en als gedwongen werden het overige in allerlei andere produkten des lands, waarvan zij gebruik weten te maken, aan te leggen, zij nog veel minder in staat zijn, om, boven hetgeen zij van ouds kregen, nog het onze in 't artikel van 't koper overtenemen [1]). Want het hunne bedraagt zelfs naar die rekening meer, dan zij thans naar gedachten betalen kunnen. En wat hunne verminderde vaart betreft, daarvan weet men geen andere reden te geven, dan de kwade behandeling der Japansche Gouverneurs; terwijl hunne eigen regering aan den anderen kant den handelaar, die reeds op zware lasten zit, zooveel afknevelt, dat hij het opgeven moet. Daarbij komt nog hun eigen slecht gedrag in Japan, met dobbelen en andere hooggaande uitgaven, waardoor zij alles weder verteren en kwijt raken wat zij winnen. Dus kan uit het voorbeeld der Chinezen in dezen weinig bewezen worden.

Ik meen dan ten slotte, dat Japan, wat het vertier en de hoeveelheid der goederen betreft, die aldaar kunnen worden aangebragt, en de innamen die aldaar kunnen worden gedaan, nog hetzelfde is, of ten minste weder kan worden als vroeger; en dat men, schoon er zoo veel schatten niet meer te halen zijn als voor dezen, echter niet moet verwerpen hetgeen daarop nog te doen is, in deze alom schrale tijden; maar integendeel, door bovenstaande zeer gemakkelijke en onschadelijke, ook in het minst niet gevaarlijke middelen, de aangewezene goede gevolgen zooveel mogelijk moet zoeken te bevorderen, hetwelk de Hemel geve, dat gelukken moge!

(Onder stond.) Batavia, 26 Junij 1744,
en ten zelve dage in Rade van India
overgeleverd, *(was geteekend)* G. W. VAN IMHOFF.

---

[1]) Hebben zij van ouds $^2/_5$ van hun kapitaal aan koper besteed, te weten, het kapitaal van 80 à 90 jonken, en is hunne vaart nu maar $^1/_4$ van vroeger, zoo is ook thans hun geheele kapitaal niet eens in staat, om hun eigen taks van koper te betalen; maar nog veel minder zijn zij het dan, die 't voor ons zouden kunnen waarnemen. Alzoo bewijst dit argument niets, want het is bekend, zelfs onder partikulieren, dat de Chinezen armoedig zijn met hunnen handel op Japan, hetwelk weder uit geheel andere redenen, in den tekst vermeld, voortkomt. Men zegt, dat hunne jonken veeltijds door de Japansche regering zoolang opgehouden worden, of zelfs zoolang in Japan blijven toeven, dat de jonk verrot, en het volk met een ander jonk vertrekken moet; men wil zelfs dat in oude tijden de jonken van Nimpho, die, onder voorwendsel van naar Japan te zullen gaan, passen gekregen hadden (want die werden gaarne verleend door de Chinesche regering, omdat daarbij zeker aanvoer van koper in China zeer gewild en geconditioneerd wordt), menigmaal te dezer plaatse gekomen zijn, en hier het koper hebben ingekocht, waarop zij bepaald waren, ten einde den Japanschen handel te vermijden, daar zij bij de vaart naar Batavia beter hunne rekening vinden konden, schoon hun ook dat koper duurder te staan kwam.

De vreemdelingen in het leger van Nederlandsch-Indië.

Een ontwerp van wet op de vreemdelingen in 's lands dienst, onlangs door de regering aan de Tweede Kamer der Staten Generaal aangeboden, doet denken aan Indië en bijzonder aan het Indische leger. Voor Nederland zal de toepassing dier wet niet veel bezwaar opleveren; voor Indië zou het daarmede geheel anders gesteld zijn. In Nederland toch zijn de vreemdelingen sterk uitgedund, terwijl in Indië het leger althans met vreemdelingen is overladen. Hoe dieper een kwaad wortel heeft geschoten, des te moeijelijker is het uit te roeijen. In het civile is het kwaad in Indië ook veel geweken. De tijd is echter nog niet ver, dat zelfs de vice-president van den Raad van Indië en de direkteur-generaal van finantiën, de een een Duitscher de andere een Deen waren, beiden als soldaat in Indië gekomen en door de fortuin begunstigd. Dit zij gezegd zonder te kortdoening aan de mate hunner verdiensten. Maar in het leger!

De navolgende Staat toont aan het getal Europesche vreemdelingen, korpsgewijze en in elken rang, op 1°. Januarij 1848.

WAPENS EN KORPSEN.	OFFICIEREN. NEDERLANDERS. Luitenant Generaal.	Generaal Majoor.	Gen. maj. titulair.	Kolonel.	Luitenant Kolonel.	Majoor.	Kapitein.	1e Luiten.	2e Luiten.	OFFICIEREN. VREEMDELINGEN. Kolonel.	Luitenant Kolonel.	Majoor.	Kapitein.	1e Luiten.	2e Luiten.	Onder-officier. en manschappen. Nederland.	Vreemdel.
Staf van den Gouv. Gen.						1	3										
Staf van het leger. . .		1												1			
Generale staf				1	2		4	3	2								
Plaatselijke staf. . . .							3		1								
Genie en Sappeurs. . .					1	2	8	16	7			1	2	1			
Militaire administratie.					1	2	5	9	14	1		1	4	6	4		
Geneeskundige dienst .				1		3	4	21	32		1	2	9	37	33		
Infanterie			1	4	10	15	89	133	204		1	2	21	25	18		
Artillerie					1	4	18	17	32			2	1	4	2		
Kavallerie				1	1	1	5	10	20				1				
Inf. Art. Kav. en Sapp.																4207	2978
Totaal . . .		1	1	7	16	28	139	209	312	1	2	8	38	74	57		
Subtotaal	713									180							

Twee maanden later, 1° Maart 1848, bedroeg het getal beneden den rang van officier:

Nederlanders 4338. Vreemdelingen 3124.

En op 1° Januarij 1851 bedroeg het getal officieren:

Nederlanders 802 Vreemdelingen 149.

Het getal vreemdelingen, beneden den graad van officier, is zoo hoog, dat het tot nadenken wekt.

Dat der officieren is eenigermate afgenomen, doch niet met betrekking tot de rangen waartoe zij zijn opgeklommen.

Nu ontstaat de vraag (het bezwaar voor 't oogenblik latende rusten, dat in het onmatig getal vreemdelingen beneden den rang van officier gelegen is): of aan dat aanzienlijk getal officieren, vreemdelingen, gezegd zal worden: „tot hier toe, maar niet verder, tenzij gij u laat naturaliseren."

Waarom kan hun dat niet gezegd worden?

Zij zullen tegenwerpen: dat wij hen hebben aangenomen, weshalve wij hen noodig hadden; dat aan hen dezelfde diensten en pligten zijn opgelegd als aan de Nederlanders, en ze zullen daaruit besluiten tot het bezit van dezelfde regten; zij zullen opmerken, dat het bekend was in hun land, dat vreemdelingen in N. I. tot de hoogste rangen en waardigheden opklommen, en dat zij daardoor zijn uitgelokt geworden, zoodat de slagboom, die hun eensklaps gelegd wordt, eene bittere teleurstelling is; dat het naturaliseren groot bezwaar in heeft en voor velen onmogelijk is, om reden van gemis aan documenten en den grooten afstand, de vele oorzaken waarom zij hun land verlaten hebben, en om familiebetrekkingen, enz.

Men zal dan antwoorden, dat wij hen niet individueel geroepen hebben; dat zij eigener beweging over de grenzen gekomen zijn en zich voor de koloniale dienst aangeboden hebben; dat zij niet gekomen zijn uit sympathie voor de Hollandsche natie, maar uitsluitend om hun persoonlijk belang, bij den een gelegen in gebrek aan middel van bestaan, bij den anderen om zich aan vervolging wegens ongelukken of kwade antecedenten te onttrekken; dat bij hen geen medegevoel voor Nederland of zijne koloniën bestaat; dat, als zij aan Europa denken, hun eigen vaderland het voorwerp is hunner wenschen, en dat als zij eenmaal Indië verlaten en op hunnen geboortegrond kunnen wederkeeren, het daarhenen is dat zij bij voorkeur gaan, en niet blijven in Nederland, dan voor zoo verre dat gevorderd wordt in hun stoffelijk belang; en eindelijk, dat al hunne regten geschreven staan in het engagement, namelijk wat zij als huurlingen aan handgeld bedongen hebben, terwijl stilzwijgend daarbij begrepen wordt soldij, kleeding en verpleging naar de reglementaire bepalingen; zoodat al hetgeen wat hun verder is ten deel gevallen, te beginnen met de korporaal-streepen, van de zijde des Nederlandschen gouvernements geheel onverpligt was, alleenlijk afhankelijk van het oordeel en den wil des chefs bij wiens korps zij geplaatst waren.

In dit antwoord zal wel reden tot gevoeligheid gelegen zijn, maar waarom provoceren zij dat? en men moet niet te bescheiden zijn tegen over de aanmatigingen van vreemdelingen, indachtig aan de omstandigheid, dat door elken vreemdeling, die Hollandsch brood eet, als hij dat verkrijgt uit de kas van den staat en niet door eigen industrie, een Hollander hongert, want die kon op zijn plaats staan.

Maar de terugzetting der vreemdelingen zal onder hen groote ontevre-

denheid veroorzaken; dat zal werken in alle rangen waar men hen aantreft, en terugwerken op de minderen; dat is niet onverschillig voor de dienst, en bij mogelijke gebeurtenissen zelfs gevaarlijk; daarom dient de maatregel met verstand genomen te worden.

Er moet, in de eerste plaats, gezorgd worden, dat het numeriek minder — ja, ware het mogelijk, in 't geheel niet, — door vreemdelingen worde aangevuld. De weg daartoe is in een vorig stuk, dat opgenomen is in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* voor de maand Maart jl., genoegzaam aangewezen. Voorts moet het instructie-battaillon te Kampen, die nuttige instelling, het O. I. leger zeer ruim van onder-officieren en korporaals voorzien, korporaals vooral, want in dezen graad heeft de nieuweling een zwaren strijd te strijden in het O. I. klimaat. En eindelijk behoort de militaire akademie een grooter getal elèves tot officieren voor het leger in O. I. op te leiden, althans wanneer er niet toe wordt overgegaan, om op Java zelf een militaire school te stichten, waartoe een paar jaren geleden een plan uit Indië is ingediend geworden, en dat onzes inziens wel der overweging waardig is. Immers er kan een tijd komen, dat de communicatie met Java gestremd is, dat het leger in Nederland al wat de akademie oplevert, absorbeert, ja, dat de akademie, als aan de grenzen gelegen, tijdelijk wordt opgeheven, zoo als dit reeds gebeurd is, in de Belgische onlusten. Neêrlandsch Indië heeft behoefte aan instellingen, om uit eigen boezem te kunnen putten en niet afhankelijk te zijn van Nederland, dat niet zeker is van ten allen tijde te kunnen aanvoeren wat noodig is. Java bezat eertijds eene millitaire school; de Kommissaris-Generaal DU BUS, die overal met het snoeimes langs liep, en in zijn bezuinigingswoede weghieuw het goede met het kwade, denkende „wat dood is eet niet", heeft haar opgeheven. Dat was een jammer voor het leger, ja, voor gansch N. I., omdat die school een middel was voor ouders, om hunne zoons tot nuttige leden der maatschappij op te leiden, zonder noodig te hebben van ze naar Holland te zenden, waartoe aan velen de middelen ontbreken. Beter ware het geweest, indien het Gouvernement die instelling had uitgebreid, zoodat zij zee-officieren voor de zoo nuttige koloniale marine (ook al ontbonden!) en ingenieurs voor den waterstaat, de mijnen en den scheepsbouw had geleverd. De Delftsche akademie, die zoo veel ergernis heeft verwekt en nog verwekt, ware dan waarschijnlijk niet in 't leven geroepen geworden. Men zou zich, in het belang van de ingezetenen van Nederland, misschien hebben bepaald, tot het stichten van eenen leerstoel voor Oostersche land- taal- en volkenkunde bij eene onzer burgerlijke akademiën, terwijl de ingenieurs voor de mijnen en waterstaat ook te Breda hadden kunnen worden opgeleid.

In afwachting van ruimer aanvoer van 2e luitenants van de militaire akademie, wordt het aan de onder-officiers van het leger in Nederland vergund, na afgelegd voldoend examen, (men vergt daarbij, om reden der behoefte, niet zeer veel), als 2e luitenant bij het O. I. leger over te gaan, zonder er bezwaar in te vinden dat die onder-officieren misschien 30 jaren oud zijn. Men wil in Indië wel 2e luitenants, die de jongelings jaren te

boven zijn en zich onder de galons tot solide militairen hebben gevormd. Er zijn zoo veel geposeerde kommandementen in N. I., die aan luitenants worden toevertrouwd, dat het gemis aan geposeerde officieren van dien rang ongelegenheden veroorzaakt. Trouwens het is geen wet, slechts gebruik, dat als de onder-officier 30 jaren te boven is, deze niet meer tot officier bevorderd wordt; en in Indië wordt dit gebruik niet slaafsch gevolgd. Het zou onbillijk zijn, bij voorbeeld, dat een onder-officier, die sedert lang het examen heeft afgelegd en op het register van aanbevelenswaardige onder-officieren staat ingeschreven, doch, bij gemis aan vakature niet bevorderd wordende, middelerwijl 30 jaren oud wordt, voor altijd van de epauletten zoude verstoken blijven, en zich voorbij gegaan zien op het oogenblik misschien dat hij te velde is en zich daar gunstig onderscheidt. Met aldus het Indisch leger, in den rang van 2e luitenants, van Nederlanders te voorzien, zullen de vakatures voor de onder-officieren in Indië minder worden, en de vreemdelingen van dezen rang zonder avancement blijven voortdienen.

Bovendien zou last gegeven moeten worden, om scherp toe te zien, dat de onder-officier, die naar de epauletten dingt, bij het examen bewijzen geve van de Hollandsche taal goed magtig te zijn; dat zal eenige gegronde redenen opleveren, om velen bij de examina, af te wijzen, want de kennis dier taal is bij den vreemdeling, over het algemeen, zeer gebrekkig; zoo dat men in het leger van N. I. aan de babijlonische taalverwarring herinnerd wordt. Vermits het echter zoo kan vallen, dat vele leden van de commissie van examina, of bepaaldelijk de president, vreemdelingen zijn, van den landaard der examinandi, zoo zal gevergd moeten worden dat ten minste de artillerie-officier, die lid is van de commissie en er gewoonlijk voor het wetenschappelijk gedeelte de ziel van uitmaakt, een Nederlander zij.

De toegang tot den officiers-rang voor den vreemdeling bemoeijelijkt zijnde, en vele vakatures, door Nederlanders van de militaire akademie, en, zoolang dat vereischt wordt, door onder-officieren van het leger in Nederland, aangevuld wordende, zal het bezwaar dat ons bezig houdt, zonder schokken afnemen, terwijl nog altoos open plaatsen genoeg zullen voorkomen, om daarvoor verdienstelijke Nederlanders voor het Indisch leger te bestemmen. Om dit te verduidelijken diene de ondervolgende

STAAT aantoonende hoe het O. I. leger zijn 2e luitenants verkregen heeft.

In welke jaren.	Van de militaire akademie.	Uit het leger in Nederland.	Uit het Indisch leger.
1816	—	—	34
1817	—	—	63
1818	—	3	63
1819	—	19	35
1820	—	20	36
1821	—	22	65
1822	—	14	54
1823	—	21	54
1824	—	19	59
1825	—	15	61
1826	—	48	31
1827	—	69	21
1828	—	23	114
1829	—	12	53
1830	—	22	10
1831	—	2	21
1832	—	4	37
1833	—	5	43
1834	—	29	25
1835	—	39	48
1836	—	48	61
1837	—	62	77
1838	—	24	79
1839	3	49	57
1840	—	43	75
1841	13	49	56
1842	8	47	30
1843	10	22	38
1844	2	13	47
1845	7	14	71
1846	6	27	41
1847	11	23	34
1848	16	17	81
1849	8	83	50
1850	15	43	62

Aanmerkingen.

Onder deze getallen zijn alle wapens en diensten begrepen, ook de geneeskundige dienst, die zelfs, doch natuurlijk zeldzaam, sujetten, zoo al niet voor officieren van gezondheid, dan toch voor pharmaceuten uit de kazerne geput heeft: het gebrek daaraan is menigmaal zeer groot geweest.

———

Onder de uit den onder-officiersstand van het Indisch leger tot officier bevorderden zijn, in de eerste jaren, ook begrepen eenige weinige kadets van de militaire school te Samarang, welke school, naar goede herinnering, in 1825 is opgeheven.

———

Men ziet, dat hetgeen de militaire akademie te Breda geleverd heeft, weinig in getal is, vergeleken met de behoefte, zoo dat, als men het O. I. leger verheffen wil, door het aan te vullen met officieren van wetenschappelijke vorming en gewenschte extractie, die productie toenemen moet en de bevordering uit den onder-officiersstand verminderen, welke vermindering zich bepaald op de vreemdelingen moet toepassen. Er zal nog altijd genoeg bevordering overschieten voor verdienstelijke Nederlanders, hetgeen trouwens, tot instandhouding der ambitie, volstrekt noodig is.

In 1852 is het gebeurd, dat het militaire departement te Batavia bezorgd werd voor het plotseling plaats nemen in het leger als hoofd-officieren van een aantal kapiteins, alle vreemdelingen, wier ancienniteit hen spoedig voor bevordering in aanmerking deed komen. In Nederl. Indië bestaat het stelsel van keuze niet, maar een gelouterd ancienniteits-stelsel, en dat is goed. Het departement bragt deze omstandigheid, met het antinationaal gevolg, onder de aandacht van den Gouverneur-Generaal, die het ter beoordeeling zond aan den Minister van Koloniën. Zijn wij wel onderrigt, dan is de beschikking van het ministerie, dat de bedoelde officieren op hunne beurt bevorderd moeten worden, althans dat in hun vreemdelingschap onder de bestaande omstandigheden geen reden tot uitsluiting gelegen is; maar er zou tevens bij gezegd zijn, dat men minder vreemdelingen tot 2e luitenants moest aanstellen.

In de bestaande omstandigheid komt ons die beschikking, indien zij waarlijk zoo genomen is, verstandig en billijk voor. Immers het is toevallig, dat er juist een zoo aanmerkelijk getal vreemdelingen aan het hoofd

der ranglijst was gekomen. Waarom hebben wij hen tot zoo hoog ongestoord laten opklimmen? Hadden zij nu verspreid op de ranglijst gestaan, dan zou de bedenking niet gemaakt zijn, en de bezorgdheid, welke trouwens niet zonder grond is, en aantoont dat het belang der zaak door het militair departement te Batavia gevoeld werd, niet zijn ontstaan. Het is toch waar, dat niet tijdelijk het bevorderen door eene toevallige omstandigheid behoort gewijzigd te worden, vermits daarin eene hardheid gelegen zoude zijn voor dien het treft, welke met regt algemeene onvergenoegdheid verwekken zoude. Om bepaaldelijk eene verandering ten deze daar te stellen, behoort tot een nieuw *beginsel* overgegaan te worden, dat, genomen zijnde in het belang van den lande, de strekking heeft om het Indisch leger van een anti-nationaal euvel te zuiveren. Daaraan moet zich dan een iegelijk onderwerpen, vermits het individuëel belang niet in de schaal gelegd mag worden tegen het algemeen, 'twelk echter bij de wet behoort te worden vastgesteld. Vooraf evenwel moet die maatregel worden voorbereid, door het getal vreemdelingen van lieverlede te verkleinen, opdat de schok niet gevoeld worde in het leger.

Dat het trouwens van belang is om dien kanker zoo spoedig mogelijk uit te snijden, zal men bevroeden, als in aanmerking wordt genomen, dat er een tijd geweest is, dat de hoogste militaire rangen en de hoogste militaire betrekkingen door vreemdelingen bekleed werden. Genie, artillerie, geneeskundige dienst, militaire intendance, territoriale chefs, kommandanten van korpsen, overal vreemdelingen, en hunne dadelijke opvolgers waren het meesttijds insgelijks. De derde groote militaire afdeeling bij voorbeeld (1/3 deel van Java!) is gekommandeerd geweest aanvankelijk door een Franschen Zwitser; toen door een Franschman (die geen Hollandschen brief konde *lezen*); toen door een Wurtemberger; toen door een Duitscher; toen eindelijk eens door een Nederlander, die echter spoedig is overleden en opgevolgd al weder door een Duitscher, die, pas met pensioen afgetreden zijnde, door een Nederlander is vervangen. De Moluksche eilanden hebben vele jaren een Franschman, en de tweede groote militaire afdeeling een Duitscher, tot territoriale kommandanten gehad. Men kan hieruit opmaken, hoe het gesteld was met de belangstelling in den loop van zaken, en voornamelijk met de instruktie in het leger, toen een iegelijk zijne landslieden voortrok. Wil men alzoo voorkomen, dat andermaal een zoodanige verderfelijke staat van zaken plaats neme, dat men dan te goeder ure overga tot een vast beginsel, volgens hetwelk de vreemdelingen van de epauletten, ja zelfs van de onderofficiers teekenen, blijven uitgesloten.

Ten slotte echter nog deze vraag: Behoort er geen uitzondering op den bedoelden regel te worden toegelaten?

Ja, met opzigt tot de geneeskundige dienst. De geneeskunde behoort der lijdende menschheid; zij beperkt zich niet binnen de grenzen eener nationaliteit. De zieke vraagt zoo min aan den arts van waar hij komt, als de drenkeling naar de afkomst van hem, die de hand tot redding biedt. De militaire arts verbindt en verzorgt met dezelfde menschlievendheid den

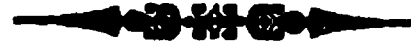
vangen vijand als zijn lijdenden krijgsgenoot, nogtans behoort de uit-... len... niet te gelden ten koste van even bekwame en regthebbende Nederl..., maar alleen te worden toegelaten voor capaciteiten en naar de beho... het organiek personeel.

Jam... er... dat er in het vaderland zoo weinig geneigdheid bestaat van jeugdige ... i in militaire dienst, om zich naar N. I. te begeven. Trouwens, het ... waar, dat de bekendheid met de materiële voordeelen van den officier, vergelijkender wijs, daartoe bijdraagt: men laat zich niet meer verlokken door de opsomming van traktement, fourage en van vrije woning. „Zoo wat het dubbelde van 't geen in Nederland genoten wordt" luidt het thans, als men hier wat zeggen wil met betrekking tot Batavia, en de inkomsten der civiele ambtenaren, die trouwens nu niet meer te hoog bezoldigd zijn, doch waaruit volgt, dat de officieren te weinig hebben. Om in vele opzigten het leger van N. I. te verbeteren, is geld noodig, en hoe meer geld daaraan besteed wordt, hoe minder het batig saldo bedraagt . . . O dat batig saldo! Men stuit altijd op dat akelig nachtspook van N. I.

3 Mei 1853. *Een gepensioneerd Officier van het O. I. leger.*

Iets over den strijd dezer dagen
Indische aangelegenheden

(*Aan de redaktie van het Tijdschrift voor N. I.*)

Al wie onbevooroordeeld het oog vestigt op de groote vora die de kennis der wezenlijke belangen van Nederlandsch Indië in de la... jaren in Nederland gemaakt heeft, moet met dankbaarheid erkennen, dat de dagen voorbij zijn, waarin de magtspreuk van *eenen enkelen* genoegzaam was, om de natie in den waan te brengen, dat de priester van het *mat glazen* paleis de eenige en onfeilbare was, die weten *mogt* en weten *kon* wat Indië behoefde, om een milde bron van geluk en bloei voor zich zelve, en van steeds toenemenden voorspoed en welvaren voor het moederland te worden. Die dagen zijn voorbij, en de zoo vurig gewenschte tijd genaakt, waarin de weldadige kracht der publieke opinie een stelsel van bestuur en beheer zal vestigen, waarbij *eenzijdigheid* en *willekeur* — als niet meer van deze eeuw — plaats zullen maken voor *waarheid* en *wet.* Daardoor alleen zal het 't vaderland en tevens zijne overzeesche bezittingen *op den duur* wel gaan.

Men kan ze nog ligtelijk tellen, die moedig het hunne hebben bijgedragen, om dezen gewenschten tijd voortebereiden en te bevorderen. Hunne namen zal ik niet noemen — men kent ze. En ofschoon, bij onvermogen om hunne vertoogen te kunnen weerleggen, men vaak zijn toevlugt heeft moeten nemen tot aantijgingen en lasteringen, heeft de tijd hen nu reeds schitterend geregtvaardigd. Bovendien, waartoe zou het dienen nu de dageraad van mildere tijden reeds begint aan te breken en zigtbaar over de groote Indische vraagstukken reeds een weldadig licht verspreid heeft, tot in de raadkamer van 's lands vertegenwoordigers.

Dat reeds is veel gewonnen; want de tijden zijn nog zoo verre niet achter ons, toen de kennis van Indische aangelegenheid, gelijk alles, gemonopoliseerd werd en er geene belangstelling hoegenaamd in het Vaderland voor bestond. Nu daarentegen begint die kennis al verder door te dringen en die belangstelling zich onder alle standen der maatschappij te openbaren. Wien het dus te doen is geweest, om het kwaad, dat in Indië bestaat, aan den dag te brengen en, zoo veel in zijn vermogen was, noodwendige en heilzame hervormingen en verbeteringen te bevorderen en in te voeren, moet met vreugde de groote vorderingen beschouwen, die wij in de laatste jaren gemaakt hebben.

Deze waarheid is vooral hoogst bemoedigend in het tegenwoordig beslissend tijdstip, nu de belangrijke vraag zal moeten worden opgelost en beantwoord: „hoe en naar welke beginselen zal Indië worden bestuurd ten

„ meesten zegen van Indië zelve, en ter uitbreiding van Nederlandsche in-„ dustrie en handel, waarvan het geluk en de bloei van het moederland „ onafscheidelijk zijn."

Mij dunkt, U vooral, mijnheer de Redakteur, die veel hebt bijgedragen om de noodzakelijkheid te doen beseffen, dat vele groote gebreken in het *koloniale stelsel* verbeterd moeten worden, en verstandige wijzigingen in de administratie en wijze van beheer van onze Oost-Indische bezittingen behooren te worden ingevoerd, U vooral moet het eene streelende genoegdoening wezen, dat het nu eindelijk eenmaal zoo verre gekomen is, dat men, door de opregte en eerlijke medewerking van allen, die daartoe geroepen zijn, de regerings-beginselen zal overwegen en vaststellen, die beslissend zullen wezen voor het heil en de welvaart van de talrijke en goede Indische bevolking en den voortdurenden en toenemenden bloei en voorspoed van het Moederland.

Wie, dien het wezenlijk om het goede te doen is, zou, in deze gewigtige aangelegenheden, de medewerking niet wenschen van allen, die, door grondige kennis, onbevangen zienswijze en vooral liefde voor de waarheid, in staat zijn de zaken te beoordeelen zoo als zij zijn, en niet zoo als zij schijnen, of op eene eenzijdige wijze worden voorgesteld? Zamenwerking, belangelooze en bezadigde zamenwerking van allen, om tot een goed einde te geraken, is hier hoogst wenschelijk. Wie zou de verantwoordelijkheid op zich durven nemen, om ex tripode te zeggen: „*zoo* en niet anders moet het wezen. Ik, en ik alleen, weet het!" Helaas! de geschiedenis van vroegere jaren is daar, om, op eene nadrukkelijke wijze, het gevaarvolle van zoo veel eigenwaan maar al te zeer aan te wijzen.

Zoo is dan de zamenwerking van allen, die de opgegeven vereischten bezitten, eene hoogst belangrijke, eene hoogst wenschelijke zaak, een onmisbaar vereischte, om tot iets goeds te komen. Daarom moeten zij, die met eerlijke bedoelingen het hunne hebben bijgedragen, om het tegenwoordige gewigtige tijdstip voor te bereiden, alles doen wat in hun vermogen is, om die zamenwerking te verzekeren.

Ik heb mij altoos overtuigd gehouden, dat zulks ook Uw wensch is; daarom zult gij, gelijk allen, wie alleen de zaak ter harte gaat, alles zorgvuldig vermijden, 't geen aanleiding zou kunnen geven tot verbittering of ergernis. Er zijn er, wel is waar, waarvan men met grond kan zeggen, dat zij voor overtuiging niet vatbaar zijn, en die, op het standpunt waarop zij zich gesteld hebben, er zich eene eer van maken beginselen te blijven aankleven en halstarrig te verdedigen, die inderdaad niet langer houdbaar, en voor koloniën en Moederland allernoodlottigst zijn. Maar de zoodanigen zullen weldra door de kracht der gebeurtenissen en der publieke opinie met hunne verouderde stelsels alleen staan. Van dien stempel kan men er echter niet velen aanwijzen; daarentegen houd ik mij overtuigd, dat er een groot aantal gevonden wordt, die, overtuigd van de noodzakelijkheid van hervormingen in onze Oost-Indische bezittingen, gaarne de waarheid daarvan openlijk zouden erkennen en daartoe

medewerken, maar die, ziende dat er vaak met zooveel heftigheid en scherpte gestreden wordt, hun lust tot onderzoek en diskussie onderdrukken, uit vrees van in eenen strijd te worden gesleept, die reeds zoo dikwijls tot grievende, en de goede zaak benadeelende, uitvallen aanleiding gegeven heeft.

Ik geloof daarom, dat, op de hoogte waarop de zaken nu staan, men niet zorgvuldig genoeg waken kan zelfs tegen den schijn niet alleen van alles alleen te willen weten, maar vooral ook tegen eene al te vooringenomen beoordeeling van zaken en personen, waarvan men in *allen* opzigte geene genoegzame zekere kennis heeft.

Ik ben tot deze beschouwingen gekomen, door de bedaarde overweging van de polemiek, die dezer dagen over de Indische aangelegenheden gevoerd wordt, en ik betuigde volgaarne, daar ik Uwe bedoelingen meen te kennen, en daaraan regt doe wedervaren, dat het mij leed heeft gedaan, in Uwe beoordeeling van het bestuur van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, en wel onlangs nog bij gelegenheid van eene recensie van eenige artikels van den heer JURRIEN DE LA GRAVIÈRE, voorkomende in de Revue des deux mondes, eene scherpte te hebben opgemerkt, die deze hooge staatsman geenszins verdiend heeft; vooral wanneer men billijker wijze de moeijelijke positie in het oog houdt, waarin hij tegenover den Minister stond die alles *alleen wilde weten*, en door wien de beschouwingen en overtuiging van anderen meestal als dwaalbegrippen werden aangemerkt. Daarom waren de pogingen, die de heer ROCHUSSEN heeft aangewend, om eenige nuttige en verstandige wijzigingen te brengen in de aangenomen en halstarrig volgehouden zienswijze van dien absoluten Minister meestal te vergeefs.

Reeds elders en meermalen heb ik opgemerkt, dat men in Nederland vaak verkeerd te werk gaat, in de beoordeeling der handelingen van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, die niet alleen gehouden is, om aan de bevelen van den Minister van Koloniën — al loopen die ook dwars tegen zijne overtuiging in — te gehoorzamen, maar ook om alle maatregelen, die hij op de plaats zelve, omdat er òf behoefte aan bestaat, òf het gunstige oogenblik gekomen is, zou willen nemen, vooraf aan de goedkeuring van dien Minister te onderwerpen; terwijl de Minister niet alleen het regt heeft, om die te verwerpen, maar zich ook zeer dikwijls aangematigd heeft, om de uit Indië komende voorstellen als *nonsens* te beschouwen en in de ministeriële portefeuille te laten rusten.

Als men de ministeriële archiven eens mogt nagaan, hoe vele bewijzen zou men daarin van dusdanige handelwijze kunnen vinden! Gij zelf, mijnheer de redakteur, zoudt daarvan hoogst waarschijnlijk vele staaltjes kunnen aanvoeren. En daarom had ik, in uwe beoordeeling van het bestuur van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, gewenscht, dat gij dat bestuur, in zoo verre, meer regt zoudt hebben doen wedervaren, daar *la part ministérielle* er zeer groot in is.

Daarvan houd ik mij ten minste overtuigd, dat als gij bekend waart geweest met de veelvuldige pogingen van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, om wijzigingen te brengen in het tot dus verre gevolgde stelsel in Indië, of om hoogst nuttige maatregelen te nemen, in het belang van de kultures, den handel en de industrie; als gij geweten hadt, dat die pogingen òf schipbreuk hebben geleden op den onverzettelijken wil des Ministers, òf zonder eenig gevolg zijn gebleven, òf eindelijk op zoodanig eene wijze verhoord en ondersteund zijn geworden, dat het meer geleek naar eene *persifflage*, dan naar eene ridderlijke en loijale medewerking, tot daarstelling van iets, dat, door den drang der omstandigheden, in het wel begrepen belang van de kolonie en het moederland, hoogst noodzakelijk was geworden; — indien U dit alles bekend was geweest, dan zoudt gij voorzeker het bewuste bestuur in vele opzigten anders beoordeeld hebben.

Zoo weet ik onder anderen, dat in den jare 1843, door den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, een voorstel aan den toenmaligen Minister van Koloniën gedaan werd, tot eene aanzienlijke uitbreiding van het personeel van den waterstaat in Indië, geheel in het belang der kultures in 't algemeen, en van den rijstbouw in 't bijzonder, en dat, schoon de Gouverneur-Generaal klaarblijkelijk bewees, dat daarvoor ongeveer *f* 80,000, zoo ik mij niet vergis, vereischt werden, hem door den Minister slechts de waarlijk nietige som van *f* 3,896 werd toegestaan! En zal men nu nog den Gouverneur-Generaal met eenigen grond kunnen beschuldigen, dat aan den *rijstbouw* die uitbreiding niet is gegeven, waarvoor hij vatbaar is? — Ik kom niet in den aard dier beschuldiging; ik wil voor het oogenblik haar noch aannemen noch ontkennen. Maar mogt zij gegrond wezen, aan wien de schuld?... aan wien vooral, nadat in 1847 een zeer breedvoerig en gemotiveerd vertoog, van de zijde des Gouverneurs-Generaal, aan den Minister van Koloniën werd ingediend, waarin, na een langer verblijf in Indië, en met nog meer kennis van zaken, op de noodzakelijkheid van den maatregel werd aangedrongen, doch zonder dat de Minister daar eenig gevolg aan gaf, maar door zijn volslagen stilzwijgen getoond heeft, dat men vruchteloos aan eens dooven mans deur klopt? Ik gevoel wat sommigen nog zullen antwoorden. Maar ik weet ook, dat wij in alles ter goeder trouw moeten wezen en geredelijk bekennen, dat het voor eenen Gouverneur-Generaal, op het hooge staatkundige standpunt waarop hij geplaatst is, niet zoo gemakkelijk en met zijn eed over een te brengen kan zijn, om van ministeriële bevelen af te wijken, of eene betrekking neder te leggen, waarin men *al* het goede niet doen *mag*, dat men zou vermeenen te kunnen doen.

Dit is het eenige voorbeeld niet, dat ik U al dadelijk zou kunnen aanvoeren, om U te toonen, dat de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, gedurende zijn bestuur, vele bewijzen van zijne opregte zucht tot eenen bestendigen en gematigden vooruitgang gegeven heeft, maar dat die, afhankelijk zijnde van de Ministeriële goedkeuring, daarom zonder gevolg gebleven zijn

en niet zelden tot eene verkeerde beoordeeling van zijne pogingen aanleiding gegeven hebben.

Ik geloof U ten dien opzigte belangrijke mededeelingen te kunnen doen, die U overtuigen zullen, dat de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN vaak in de belangrijkste Indische vraagstukken getoond heeft, den weg van verstandigen vooruitgang en omzigtige verbetering van bestaande gebreken in te willen slaan, en dat het nog niet bestaan van veel goeds dien staatsman niet moet geweten worden.

Om daarvan al dadelijk een nieuw bewijs te geven, bepaal ik mij heden bij het verzoek, in Uw Tijdschrift op te nemen een concept-besluit van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN van 21 December 1849, betrekkelijk het openen der havens in den Molukschen archipel.

Het zal u wel niet bevreemden, dat ik met dat stuk eenen aanvang maak. Schoon persoonlijk reeds vroeger bekend met de gezindheid van den heer ROCHUSSEN omtrent den beklagenswaardigen toestand van de zoo diep gevallen goede bevolking van den zoo genaamden *Grooten Oost*, en schoon in het zoo even genoemde concept-besluit nog niet vindende al datgene, wat ik zoo hoogst wenschelijk, zoo dringend noodzakelijk acht voor het geluk en rustig behoud van het belangrijk gebied der Molukkos — zoo is het mij echter eene behoefte, het bewijs te leveren, dat de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN een begin heeft willen maken met de vervulling van die taak, die sedert lang voor de zedelijke en maatschappelijke verantwoording van Nederland ligt. Hij heeft althans eene eerste poging gedaan, die knellende banden van *monopolie* en *uitsluiting* te slaken, waaronder eene talrijke, en grootendeels christelijke bevolking gebukt gaat, en waardoor de ontwikkeling, bloei en voorspoed van de schoonste en vruchtbaarste streken der aarde onderdrukt en verijdeld worden. Hoe gaarne zou ik hem de eer gegeven hebben, maar — dat meer zegt — hoe gaarne zou ik hem den roem hebben zien wegdragen van een werk te hebben verrigt, waaraan het heil van zoovele duizende huisgezinnen verbonden is! Maar ook hier mogten zijne pogingen niet slagen, en moet hij, na sedert jaren een voorstel gedaan te hebben, dat in alle gevallen een gelukkig begin, een veel belovende dageraad van blijder dagen wezen zou, ontwaren, dat er nog niets hoegenaamd gedaan is, om eenige verzachting te brengen in het droevige lot, waarin de volken der Moluksche eilanden gedompeld zijn!

Zie hier het bewuste extract uit een concept-besluit, dat aan de goedkeuring van den Minister, in het laatst van 1848, is aangeboden.

„Geheim besluit.

Extract „Buitenzorg den 12den December 1849

La. F.

Gelezen enz.

„De raad van Nederlandsch Indië gehoord, adviezen van 22 April 1848 La. F*., 27 November 1848 La. G*., 21 Augustus 1849 La. IJ*, en 21 Augustus 1849 La. Z*.

„Is goed gevonden en verstaan:

„*Eerstelijk*, dat de regering, na aandachtige en gemoedelijke overweging der belangen, zoowel van het Gouvernement als van de betrokkene bevolking, voor als nog niet wenscht over te gaan tot ontheffing van, of het maken van eenige verandering in, de verpligte teelt en levering van kruidnagelen op Amboina en onderhoorigheden en van notenmuskaat op het eiland Banda, en dat mitsdien die teelt en levering zullen blijven op den tegenwoordigen voet.

„*b.* Dat echter, tot aanmoediging en betere belooning der planters, en tevens als middel om de uitbreiding der nagel-kultuur te bevorderen, aan het opperbestuur in Nederland zal worden voorgesteld, den leverancie-prijs der nagelen te verhoogen tot 30 duiten het pond, en de belooning voor de regenten en hoofden, ter zake van hunne bemoeijenis met die kultuur, te stellen op *f* 15.00 den bahar van 550 pond.

„*c.* Dat, tot bevordering van den handel in den Molukschen archipel en in het belang der ingezeten aldaar, aan het opperbestuur zal worden voorgedragen, om de Moluksche havens Amboina, Banda en Ternate te verklaren tot vrijhavens, waar alle goederen zonder onderscheid, onverschillig onder welke vlag, vrijelijk zullen kunnen worden in en uitgevoerd, zonder betaling, hetzij van regten, hetzij van tonnen- havens- en anker-gelden, en zonder dat de handelaren aan eenige andere formaliteit ter zake van in- en uitgaande regten zullen onderworpen zijn, dan die, welke onvermijdelijk zullen worden geacht tegen ontvoering van aan het Gouverment geleverde en te leveren specerijen, namelijk te Amboina de nagelen en te Banda de nootenmuskaat en de foelie.

„En met verdere bepaling, dat in de overige of kleine havens van de Molukkos geene inkomende en uitgaande regten geheven zullen worden van goederen, welke met inlandsche vaartuigen te of van Amboina, Banda en Ternate worden in- en uitgevoerd, zullende in andere, dan de drie genoemde havens, geene op Europesche wijze getuigde schepen ten handel worden toegelaten.

„*d.* Dat tot compensatie van de geldelijke opofferingen, welke uit de §§ *b* en *c* bedoelde maatregelen voor 's lands schatkist zullen voortvloeijen, aan het opperbestuur in Nederland zal worden voorgesteld de invoering te Amboina, Banda en Ternate van eene belasting onder de benaming van huistaks, zoo als die, gewijzigd volgens het besluit van 12 October 1849 N°. 1a. Staatsblad n°. 54, thans te Makassar bestaat, met vrijlating van het Indisch bestuur, om tot die invoering eerst dan over te gaan, wanneer de gesteldheid der ingezetenen der betrokken plaatsen zulks zal gedogen, doch in allen geval niet voor dat zal zijn verloopen een tijdvak van drie jaren na de in werking brenging van de maatregelen in §§ *b.* en *c.* bedoeld.

„*Ten tweede*: aan den Minister van Koloniën te schrijven als volgt enz."

Gij ziet het, alhoewel dit besluit niet in alle opzigten voldoet aan de billijke wenschen van allen, die van eene *geheele openstelling* der vaart op de Moluksche eilanden alleen, de opening van eene weldadige bron van

bedrijvigheid, handel en welvaart verwachten, waardoor in die afgelegen en afgesloten streken een nieuw leven zou ontstaan, en eindelijk het oogenblik zou geboren worden, waaraan sedert lang behoefte wordt gevoeld; zoo moest het toch strekken, om een einde te maken aan dat alles doodende stelsel van absolute afsluiting, waarvan men de ellende van nabij heeft moeten zien, om zich een denkbeeld te kunnen maken van de armzalige gevolgen, die het na zich sleept.

Ik zal voor het oogenblik mij geen enkele aanmerking veroorloven over het besluit als zoodanig. Ik heb het alleen willen aanvoeren, als een bewijs, dat ook in deze de Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN getracht heeft, eenen beteren weg in te slaan, en dat het aan dien landvoogd niet te wijten is, dat niet voor meer dan drie jaren een begin is gemaakt met de toepassing van milder beginselen op het bestuur van de Moluksche Eilanden.

Nader hoop ik op de zaak zelve terug te komen. Ik bepaal mij nu vooreerst slechts bij den wensch, dat de heer ROCHUSSEN, die wel zijne hooge betrekking, maar niet zijne warme belangstelling in Indië heeft afgelegd, al zijne verkregen kennis en invloed zal aanwenden, om in den ruimsten zin, het gelukkig tijdstip te bevorderen, dat hij getracht heeft voor te bereiden. Ik houd mij overtuigd, dat wij, bij de diskussiën in de Tweede Kamer over dat gewigtig onderwerp, waarbij onze nationale eer zoo onmiddellijk betrokken is, in hem den moedigen verdediger van dat stelsel van bezadigden vooruitgang zullen vinden, dat alleen het wezenlijk geluk der Indische bevolking kan bevorderen en bevestigen en den bloei van onzen handel kan verzekeren en bestendigen.

En die hoop voert mij terug tot het denkbeeld, dat mij tot schrijven bewoog; namelijk: dat de tijd gekomen is, dat allen, die het wel met Indië meenen, in stede van door soms niet verdiende aanmerkingen de klove te vergrooten, liever al hun vermogen moeten aanwenden, om het goede overal te erkennen waar het zich aanbiedt; niet te veroordeelen, en zoodoende, door krenking van een billijk gevoel, der goede zaak soms eenen goeden voorstander te doen verliezen, die haar van groot nut kan wezen. Of zou men zijne beginselen moeten verloochenen om in een anderen het goede te erkennen? Ik houd mij van het tegendeel verzekerd en twijfel geen oogenblik, dat wij in deze eenstemmig zijn.

AMERSFOORT,
10 April 1853.

G. DE SERIÈRE.

Een Chinesche parvenu op Java.

(*Met eene plaat*).

Daar zit hij in zijn leuningstoel
En denkt zijn feiten na.

ANON.

Het is voor vele Chinezen in China niet heel plaisirig. Daarom verhuizen jaarlijks geheele troepen van dat volk uit hun vaderland naar verschillende streken van den aardbol, vooral naar den Indischen archipel. En zij, die zoo de wijde wereld ingaan, behooren meestal niet tot de beste soort.

Ook op Java bevinden zich eenige duizenden van dat volk *) en komen nog gedurig nieuwelingen aan, want vooral op Java hebben zij 't bijzonder goed. Wilt gij weten, hoe hun toestand er is, hoor het dan uit den mond van een gewezen lid en vice-president van den raad van Indië. „Dezelfde bescherming, maar meer voorregten, geniet de Chinees en minder belasting betaalt hij, dan ieder vreemdeling, ja, in sommige gevallen, dan zelfs Nederlanders. De Chinees gaat op eenen pas, door den resident afgegeven, over geheel Java. De Nederlander niet. Voor de residentiën Soerakarta en Djokdjokarta heeft hij geene afzonderlijke toestemming noodig. De Nederlander wel. De Chinees betaalt niet alleen minder belasting dan de Nederlander en vreemdeling, maar ook minder dan de Javaan. Waar hij kan, bedriegt hij den Javaan en berooft hem, door ongeoorloofde heffingen en afpersingen, van het zijne. Hij weet de industrie van den inlander geheel voor zijn eigen voordeel en nut aan te wenden."

Hoe komen ze op Java? Arm en berooid. Ze huren zich een overtogt in een der jonken of wankang's, die jaarlijks een der havens van China verlaten, voor eenige weinige Spaansche matten — zeer goedkoop, maar 't verblijf aan boord is dan ook in evenredigheid van den prijs. Gij moet zulk een jonk gezien hebben, om u een denkbeeld te kunnen maken van de ellende, die de passagiers er in uitstaan. 't Is een log, lomp vaartuig. Zonder noemenswaardige kennis van de zeevaartkunde, maken de gezagvoerders zich de regelmatige moesons ten nutte; want door hun zonderling tuig en geringen diepgang in het water, zijn de schepen ongeschikt, om tegen den wind in te werken. De gedaante van het vaartuig

---

*) In 1845 bedroeg hun getal op Java 108275, waarvan onder anderen 81764 in de residentie Batavia, 11680 in de residentie Soerabaja, en 9002 in de residentie Samarang.

is zoo geheel verschillend van al wat naar een Europeesch schip gelijkt, dat gij op een afstand een reusachtig zeegedrocht zoudt meenen te zien, te meer omdat gewoonlijk op den voorsteven een paar verschrikkelijk groote oogen geschilderd zijn, waarbij doorgaans een paar lange riemen als vervaarlijke horens uitsteken. Het want en tuig bestaan uit twee of drie masten, uit een enkel stuk hout, maar veel dikker dan die van onze schepen. Ze hebben twee of drie dikke zeilen van gevlochten stroo, met plooijen, gelijk de vouwen van een waaijer, doch vierkant van gedaante. Het roer is van hout of latwerk, met een menigte groote gaten, en wordt met touwen bestuurd. Het kompas ligt in eene doos met zand, waarin eenige stokjes van welriekende brandstof zijn geplant, die als offeranden worden aangestoken. Zulke geurige stokjes staan ook in de kajuit voor de beelden der Chinesche goden te branden.

Ziedaar het vaartuig — en het inwendige? De geheele ruimte is in kleine vertrekken gedeeld, die door dikke schotten van elkander gescheiden zijn; de naden zijn digt gebreeuwd met een mengsel van lijm en olie. In elk dezer hokken of hutten worden een of meer passagiers gelaten en opgesloten — want de kapitein vertrouwt het gespuis niet dat hij aan boord neemt — en zoo wordt de overtogt gedaan, tot de jonk zijne levende lading te Batavia of ergens anders uitstort. Hoe die lading er dan uitziet, na eenige weken of soms maanden reis, behoeven wij wel niet te zeggen.

Uit zulk een vaartuig en in zulk een toestand stapte, nu een vijftiental jaren geleden, de Chinesche parvenu aan wal, dien wij de eer hebben, op nevensstaande plaat, aan onze lezers voorstellen. Hij begaf zich naar het Chinesche kamp, en trad in een woonhuis binnen, waarvan de deur het volgende opschrift vertoonde: „Al zijt gij ook geen onzer bloedverwanten, „indien uw hart goed is, zullen wij u met eerbewijzen ontvangen." Op eene in 't oog vallende wijze zette hij den voet vooruit. Naauwelijks had de huisheer, een vermogend koopman in manufacturen, in deze positie hem gezien, of hij noodigde hem vriendelijk uit, in het woonvertrek te komen. Beiden hadden elkander nimmer ontmoet, en toch hadden ze elkander herkend, en toch heerschte er dadelijk eene vertrouwelijkheid tusschen hen, als of ze broeders waren. En inderdaad ze waren broeders — want ze behoorden beiden tot een der Chinesche geheime genootschappen.

Men heeft langen tijd getwijfeld, of deze vereenigingen wel op Java bestaan, maar dat is thans bewezen, en dat de politieke strekking, die ze in China bezitten, ook voor de rust van onzen archipel niet zonder gevaar is, werd onlangs door den heer HOFFMAN *) geheel naar waarheid aangetoond. „Wordt het verbond in China zelf gedreven door den geest van aankanting tegen het gezag van eene *vreemde* dynastie, dezelfde geest zal elders, waar hij geenen Mandschoe te bestrijden vindt, ligtelijk de wapens tegen ieder ander gevestigd gezag doen opnemen, zoo slechts de

---

*) Zie *Het Hemel-aarde-verbond, een geheim genootschap in China en onder de Chinezen in Indië door* J. J. HOFFMAN, voorkomende in de *Bijdragen tot de taal- land- en volkenkunde van Neerlandsch Indië.* N°. 3 blz. 260 enz.

Hage. F. Spamer, lith des Konings.

EEN CHINESCHE PARVENU OP JAVA.

kans van wel te slagen schoon is. Het gevoel van veilig en sterk te zijn door de deelname aan eene verbroedering, die over den Indischen archipel verspreid is, heeft te veel aanlokkelijks, om niet hoe langer zoo meer ingang te vinden bij de daar gevestigde Chinesche bevolking."

Maar hoe dit zij, zeker is het, dat onze Chinesche nieuweling, toen hij bij den koopman in 't Chinesche kamp binnentrad, dit niet met eenig staatkundig doel deed. Dat doel lag veel digter bij. Hij drukte het uit, door, vóór hij binnentrad, zijne schoenen uit te doen en die binnen het vertrek te plaatsen. Dat was een der geheimzinnige teekenen van het „Hemel- en aarde-verbond," waartoe beiden behoorden; er werd daardoor te kennen gegeven, dat de broeder bij den broeder wenschte te overnachten.

Onze parvenu werd gastvrij opgenomen. Hij begon een kleinen handel als klontong of marskramer. Hij werd door zijnen gastheer daartoe in staat gesteld. Hij getroostte zich veel arbeid en moeite, veel onrust en ontberingen. Hij werd weldra bediende bij een der bazar-pachters; muntte uit door de kunst, om van de Javanen op allerlei wijzen en onder allerlei vormen belastingen af te dwingen en heffingen af te persen; maakte zich alzoo hoogst verdienstelijk; werd spoedig daarna onderpachter, eindelijk pachter, en is thans bezitter van een vermogen van eenige tonnen gouds. De plaat, die wij mededeelen, is een portret. Wij houden ons overtuigd, dat menigeen onzer lezers den man zal herkennen, zoo als hij daar rustig nederzit, zijne sigaar rookende, en nadenkende over de schatten, die hij reeds vergaderd heeft of nog hoopt te verzamelen. Wij zullen echter niet zoo onbeleefd zijn, hem nader aan te wijzen en zijnen naam te noemen; voor hen, die hem niet kennen, is dat niet noodig.

Verre zij het van ons, hem of zijne landgenooten, die op Java aanzienlijke fortuinen verzamelen, te misgunnen wat ze eerlijk verdienen. En er zijn velen, die op dezelfde wijze als parvenu's aan wal stappen, en schatrijk worden. Slechts een paar voorbeelden: de handelaar LIM-GOANEK, arm uit China gekomen, liet bij zijn overlijden, in 1834, ongeveer acht tonnen gouds na; OEI TAHILO, in 1839 te Batavia gestorven, ruim tien tonnen gouds. Maar wat wij afkeuren is, dat het gouvernement hun voordeelen en privilegien schenkt boven de Javanen, boven anderen, b. v. Europesche vreemdelingen, ja boven Nederlanders; dat het Gouvernement hen gebruikt als de hefboomen en werktuigen voor zijn eigenbelang, om van de Javanen belastingen te innen of aan de bevolking opium te verkoopen.

Onze beschouwing komt hoofdzakelijk overeen met die van den hoogleeraar MILLIES, wanneer hij het volgende van hen zegt: „Wat de ondeugden der Chinezen betreft, die hen in Indië zoo algemeen in kwaad gerucht hebben gebragt, en meestal tot geesels der inlandsche bevolking hebben doen worden, wij mogen niet vergeten, dat zij, die in Indië komen, afkomstig zijn van die gewesten, die in China zelve voor de onbeschaafdste, slechtste, zedeloosste deelen des lands worden gehouden, en dat hunne

heerschende gebreken: listige hebzucht, oneerlijkheid, knevelarij, verslaafdheid aan het spel, aan de bedwelming van den opium en aan wellust, te veel door het Hollandsch bewind, door woord en voorbeeld der Europeanen, zijn opgewekt en aangemoedigd geworden. Onbeschaafder dan hunne landgenooten in vele gedeelten van China, hebben zij ook eene veel sterkere neiging tot afgoderij, is hun godsdienst nog meer in doode, geestelooze vormen en ligchaamsdienst ontaard, zijn zij nog dieper gezonken in den poel des bijgeloofs, daar zij bij de eigene wanbegrippen, ook de tallooze, geestverwarrende, den mensch verlagende bijgeloovigheden der Indische volken hebben aangenomen; en, wat hiermede noodzakelijk verbonden is, hun zedelijk gevoel is nog meer verstompt, en zij zijn teugelloos overgegeven aan alle booze verdichtselen en neigingen van het menschelijk hart. Maar bij die donkere schaduw vertoont zich ook eenig licht, niet slechts in enkele voorbeelden van uitstekende trouw en eerlijkheid, maar bij hen is ook groote belangstelling in godsdienst en onderwijs heerschend; overal waar in Indië Chinezen wonen, zijn ook, anders dan bij de Christenen, tempelen en scholen; hen kenmerkt sterke gehechtheid aan hunne verwanten, die zij zelfs in den vreemde niet vergeten, maar getrouw met hunne bespaarde penningen ondersteunen; — warme liefde van ouders tot hunne kinderen, diepe eerbied van kinderen voor hunne ouders, die zij ook, na hunnen dood, nog hulde bewijzen: wat den Chinees het dierbaarst is, het goud, offert zelfs de arme gaarne op voor de dienst der afgoden, voor de graven zijner betrekkingen; — en wat allen, die hen nader hebben leeren kennen, in hen roemen: gastvrijheid, beleefdheid en groote dankbaarheid voor ontvangen weldaden, bovenal onvermoeide vlijt en werkzaamheid. Tot dus verre hebben de Hollanders de Chinezen in Indië grootendeels alleen beschouwd en gebruikt, als geschikte werktuigen voor hun eigenbelang; terwijl Nederland door de Chinezen rijker is geworden, hebben de Chinezen, door hunne aanraking met Nederland, in godsdienstig en zedelijk opzigt nog weinig of niets gewonnen. Ook ten dezen opzigte rust een dure pligt, eene heilige roeping op onze landgenooten, opdat dit eenmaal spoedig anders worde, en Nederland aan die verstandige, ijverige natie beteren schat, dan het goud der aarde, de verlossing in Christus, moge doen vinden, die vreemdelingen uit het Hemelsche rijk, door Christus, eenmaal voor Indië en voor hun vaderland ten zegen moge worden.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Neêrlandsch Indië. — Tijdschrift van het koninklijk instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Neêrlandsch Indië. N°. 2 en 3. 1853.

In den vorigen jaargang van dit Tijdschrift, Deel II, blz. 69 en verv. las men eene aankondiging van het eerste stuk van bovengenoemde Bijdragen. Dezer dagen werden het tweede en derde aan de leden toegezonden, die, met nog twee of drie af te drukken vellen, met dat eerste één deel zullen uitmaken, en dan, zoo wij verwachten, ook in den handel zullen verschijnen. Wij haasten ons onze lezers met den inhoud dezer stukken bekend te maken.

Vooreerst vinden wij in het tweede stuk een *verslag der tweede algemeene vergadering, gehouden op* 24 *April* 1852. Daarin wordt gemeld, dat, na het lezen van een verslag van den staat en de werkzaamheden des instituuts gedurende 1851/52, en eenige andere min belangrijke discussiën, is overgegaan tot het benoemen van een bestuur. Al de leden van het voorloopig bestuur, volgens besluit der vorige vergadering, te zamengesteld door de drie oprigters, werden herkozen, behalve de heer VON SCHMIDT AUF ALTENSTADT, die, om zijn vertrek naar Suriname, als lid van het bestuur had moeten bedanken; in wiens plaats verkozen is de heer Dr. J. HOFFMANN, translateur voor de Japansche taal, te Leiden. — Het bestuur bestaat alzoo uit de heeren J. C. BAUD te 's Gravenhage, voorzitter; Dr. G. SIMONS, te Delft, onder-voorzitter; Dr. J. PIJNAPPEL, Gz., te Delft, secretaris; G. L. BAUD, te 's Gravenhage, penningmeester; A. L. WEDDIK; P. C. G. GUIJOT; J. W. H. SMISSAERT; Mr. W. WINTGENS; J. D. VAN HERWERDEN; allen te 's Gravenhage; Prof. T. ROORDA te Delft; Dr. C. LEEMANS en Dr. J. HOFFMANN, beide te Leiden.

In het *overzigt van den staat en de werkzaamheden van het instituut*, ook in deze bijdragen afgedrukt, lezen wij dat Z. M. de Koning het beschermheerschap van het instituut heeft aangenomen; dat, op verzoek van het bestuur, zich, als commissie van redactie, aan den secretaris wel hebben willen toevoegen de heeren T. ROORDA en S. KEIJSER; dat het aantal leden, vroeger drie en negentig, met acht en twintig was toegenomen; dat de bevordering der belangen van het instituut in Indië is toevertrouwd aan de welwillende medewerking der heeren Mr. A. PRINS, algemeene secretaris van het Gouvernement van Nederlandsch Indië en J. C. TEENGS, lid van

de Factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij te Batavia. — Het gevolg hunner bemoeijingen was op die vergadering nog geheel onbekend: maar wij kunnen mededeelen, dat zij die taak bereidwillig op zich hebben genomen, en, ofschoon er eenige vertraging had plaats gehad in de overbrenging der hun door het instituut gezondene brieven, is nu reeds een vrij aanzienlijk aantal leden in Indië bekend, waaronder ook de Minister van Staat, Mr. A. J. DUIJMAER VAN TWIST, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië. — Tot *buitenlandsche leden* zijn vijf geleerden benoemd. — Reeds zijn belangrijke handschriften aan het instituut ten gebruike afgestaan, door het Ministerie van Koloniën, en door bijzondere personen. — Wij meenen het niet ongeschikt, daarvan, eene opgave hier in te lasschen; zij zijn: de verslagen van Dr. CROOCKEWIT, omtrent Banka, Biliton en Malaka, reeds als afzonderlijk werk van wege het instituut uitgegeven *); eene beschrijving van Borneo, door Dr. SCHWANER, ter perse en waarvan het eerste deel weldra het licht zal zien; en een berigt omtrent de reizen van Dr. S. MULLER op Sumatra; — een Javaansch handschrift, getiteld *Kitab Toehpah*, over Mohammedaansch regt, reeds uitgegeven door Mr. S. KEIJZER; een Javaansch handschrift, behelzende de geschiedenis van Java, van ADJI-SAKA tot na den dood van soesoehoenan MANGKOERAT, in 1626 der Javaansche tijdrekening; twee Kawi-handschriften en andere kleine stukken, waarvan enkele gebruikt zijn voor het stuk *Palembang in* 1811 en 1812, voorkomende in het eerste stuk.

En nu volgt een allerbelangrijkst opstel geleverd door den voorzitter, den heer J. C. BAUD, naar aanleiding van eene der vragen, door het instituut gesteld (zie den vorigen jaargang deel II, bladz. 80), tot titel voerende: *Proeve van eene geschiedenis van den handel en het verbruik van opium in Nederlandsch Indië.*

Dat, even als elk deel van de handelsgeschiedenis van groot belang is voor de kennis van Indische zaken, zoo ook die van het opium een helder licht kan verspreiden over wat vroeger gedaan is en wat nu te doen staat, met betrekking tot het door velen, en, naar wij meenen, teregt, als hoogst verderfelijk bestredene gebruik van dat heulsap, zal wel niemand betwijfelen. Wij vinden hier in 140 bladzijden die geschiedenis behandeld, van de eerste invoering af tot het jaar 1850. De schrijver durft het door hem geleverde slechts eene *proeve* noemen; maar wij meenen te mogen verzekeren, dat, indien omtrent de andere artikelen van den handel zulke *proeven* worden in 't licht gegeven, wij weldra eene zeer volledige geschiedenis van onzen Oost-Indischen handel zullen bezitten. Hij roept de medewerking in van hen, die in Indië wonen, vooral met betrekking tot die gedeelten van Indië, waar de voorwaarden der pacht zoodanig zijn ingerigt, dat zij geen licht verspreiden over de verbruikte hoeveelheden, en met betrekking

*) Die stukken waren door den Minister van Koloniën eerst aan het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië beloofd. Maar de heer PAHUD heeft die belofte niet volbragt.
REDACTIE.

tot de kennis der standen, onder welke het opium-rooken het meest in zwang is en de uitwerkselen daarvan.

Na eenige woorden over het gebruik van opium in den Levant, het daarvan verschillend gebruik in den Indischen archipel, door het niet te kaauwen maar te rooken, de wijze van bereiding en de streken waar het opium geteeld wordt, gaat de schrijver over tot de behandeling der geschiedenis, en verdeelt die, naar aanleiding van de bovengenoemde vraag, in vier tijdvakken:

1°. Het tijdvak, waarin de Nederlanders geen invloed op den Indischen opiumhandel uitoefenden, eindigende met het jaar 1600 van onze tijdrekening.

2°. Dat, waarin die invloed slechts op eene middellijke wijze bestond, en door geen uitgestrekt territoriaal bezit werd ondersteund, van 1600 tot 1740.

3°. Dat, waarin de compagnie haren opiumhandel door het verworven oppergezag onmiddellijk kon bevorderen, aanvangende met 1740.

4°. Het tijdperk, aanvangende met de herstelling van het Nederlandsche gezag in 1816.

De behandeling van het eerste tijdvak loopt natuurlijk spoedig af. — Het eerste begin van het gebruik van het heulsap is niet te bepalen. De Portugezen voerden reeds opium naar Malaka, voor de verschijning der Nederlanders en Engelschen in Indië. 't Schijnt wel dat in de landen, waar de peperteelt bloeide, het gebruik het eerst is doorgedrongen, maar in de zestiende eeuw moet het nog niet sterk geweest zijn, en alleen onder de in de zeehavens gevestigde vreemdelingen en de rijken en voornamen der inboorlingen. Dit alles is gegrond op nasporing in oude bronnen, die echter veel tegenstrijdigs bevatten.

In het tweede tijdvak was, voor de verovering van Malakka, in 1640, de handel der compagnie in 't algemeen, en dus ook in opium, weinig beduidend, ofschoon gemeld wordt, dat jaarlijks ongeveer 200 ponden opium in de Molukkos konden verkocht worden. Maar na 1640, toen het territoriaal bezit zich begon uittebreiden, nam ook het verbruik van opium toe, zoodat 19 jaren daarna het gebruik er van in Batavia reeds algemeen was, hetgeen tot allerlei misdaden aanleiding gaf. — Het schijnt evenwel, dat de compagnie in den opium-handel nog weinig belang stelde, 't geen echter misschien is toe te schrijven aan hare bedienden, die er haar niet opmerkzaam op maakten, om er zelf de voordeelen van te trekken.

Toen evenwel de opiumhandel op Cochin goede vruchten gaf, vestigde de compagnie het oog vooral op Java, en de hulp, in 1676 aan den Vorst van Mataram verleend, bezorgde haar den alleenhandel in lijnwaden en opium, waardoor de hoeveelheid van het laatste zeer steeg (in 1677, 12,025 ponden, in 1678, na het kontrakt, 67,444 ponden; in 1745 werd zij gemiddeld 's jaars gerekend op 156,148 ponden,) en het verbruik nam sneller toe dan de bevolking. — Veel last had de compagnie van de mededinging der vorsten van Bantam, maar het meest van al van hare eigene dienaren, die sterken sluikhandel in dit artikel dreven.

De compagnie verkocht de opium bij *pakken* (later bij *kisten*), die

dan door de koopers, voorzien van een gelei-brief, naar de Mataramsche zeehavens en andere deelen van den archipel werden vervoerd.

De zoogenoemde *amfioen-kittten* schijnen toen nog niet bestaan te hebben. — Men had zich van den opiumhandel zoo groote voordeelen voorgesteld, dat heeren bewindhebberen nooit te vreden waren en sterk aanhielden op het weren van den sluikhandel, zonder gevolg echter van belang. In het begin der 18de eeuw begonnen ook de Engelschen den sluikhandel te drijven.

De oorlogen, die van 1600 tot 1740 op Java woedden, zullen wel veel invloed op het gebruik van opium hebben gehad. VALENTIJN schijnt gemeend te hebben, dat het daardoor gestuit werd. De heer BAUD vindt het tegenovergestelde waarschijnlijker en meent, dat onder de sporen, die van den oorlog achter bleven, de hebbelijkheid om opium te gebruiken, behoort.

De hoeveelheid van het verbruik in den Archipel, in de eerste helft der 18de eeuw, is niet te bepalen. Op de Molukkos werd veel gesleten; zoo veel dat de compagnie daartegen bepalingen uitvaardigde.

In het derde tijdvak, van 1740 tot 1816, nam het grondgebied der compagnie met rassche schreden toe: het debiet van opium vermeerderde niet in dezelfde evenredigheid.

Men had zich daarvan veel voorgesteld; maar die verwachting werd teleurgesteld. Niettegenstaande de zeer strenge plakkaten bleef de sluikhandel door compagnie's dienaren bestaan, en zelfs is het te betwijfelen of de taal dier plakkaten wel ernstig gemeend was.

Eindelijk kwam de Gouverneur-Generaal VAN IMHOFF op het denkbeeld, om de sluikers te herscheppen in bondgenooten der compagnie. Hij stelde daartoe vrijheid van handel voor. Men zou het opium, als het uit Bengalen kwam, openlijk te Batavia verkoopen en de kompagnie zou alleen regt van uit- en invoer trekken. Dit plan kwam echter niet tot werkelijkheid; en later, in 1745 kwam VAN IMHOFF voor den dag met het plan tot oprigting eener *amfioen-societeit.* Deze zou den alleenhandel van de kompagnie overnemen, maar instaan voor een jaarlijksch debiet van 1200 kisten tegen vaste prijzen.

In 1745 opgerigt bleef zij tot 1794 in het bezit van den opiumhandel. Zij voldeed echter niet aan de verwachting en kon de bepaalde hoeveelheid niet altijd verhandelen. Van de vorige sluikers toch waren velen overgebleven, die geen aktiehouders waren, vooral toen, na eenige jaren, de meeste aktiën zich, door repatriatie of erfenis, in het moederland bevonden.

Inmiddels waren zwarigheden gerezen in Bengalen, van waar men het opium aanvoerde; eerst door bemoeijelijking van inlandsche hoofden aldaar en door den sluikhandel van kompagnies dienaren. Maar in de laatste helft der 18de eeuw kwamen de Engelschen als mededingers opdagen; waarvan eindelijk het gevolg was, dat de Nederlandsche maatschappij jaarlijks slechts 450 kisten, tegen inkoopsprijs, van de Engelschen konde krijgen. Dit duurde tot 1795, toen de oorlog tusschen Engeland en het gemeenebest uitbrak. — Alle opium, dat men meer noodig had, moest uit de tweede

of derde hand gekocht worden, en de groote winsten van vroeger waren verdwenen.

De *Amfioen-societeit* was in 1794 ontbonden en de kompagnie had weder den alleenhandel gekregen. Nu werd die opgedragen aan eene *amfioen-directie;* tot deze in 1808 door DAENDELS werd afgeschaft, die het verpachten der *amfioen-kitten* over geheel Java invoerde. Vooraf echter trachtte hij, op het voorbeeld van VAN IMHOFF, het belang der ambtenaren aan dat der kompagnie te verbinden: daartoe zond hij elken plaatselijken gezagvoerder eene zekere hoeveelheid, met last die te verkoopen en met verlof daarop een bepaalde winst voor zich te nemen. Evenwel het minder vertier van opium was grootendeels toeteschrijven aan de snel afnemende welvaart van Java.

Hier wordt opgemerkt, dat de heer NEDERBURGH, die in 1794 op de uitbreiding van den opiumhandel had aangedrongen, in 1803 met DIRK VAN HOGENDORP dien handel als nadeelig en schadelijk misprees en afraadde.

Buiten Java schijnt het vertier nog grooter geweest te zijn.

Van 1811 tot 1816, had men veranderlijke bepalingen, op invoer zoowel als op pacht. In 1815 trachtte RAFFLES de afschaffing van opium te bewerken; maar het opperbestuur in Bengalen keurde deze menschlievende poging af, omdat het nadeelig op de veilingen te Calcutta werkte; en gelastte de opiumpacht weder in volle werking te brengen, zoo als die dan ook in 1816 gevonden werd.

Na eenige tabellarische overzigten, leidt de heer BAUD ons tot het laatste tijdvak; en vermeldt eerst: het toepassen der amfioenverpachtingen op de buitenbezittingen; en, ten tweede: het stelsel, om, voor zooveel Java betreft, de opiumpacht zoo voordeelig mogelijk voor de koloniale schatkist te maken, bij het geringst mogelijk vertier van heulsap; in tegenstelling van het vroegere streven naar gestadige uitbreiding van verbruik en later, in 1794, naar de verzekering van een bepaald inkomen, door het bevorderen van het grootst mogelijk vertier tot lage prijzen, als het geschiktste middel tot fnuiking van den sluikhandel.

Even voor den aanvang van dit tijdvak was Levantsch heulsap op de Indische markt verschenen. Ofschoon de pachters daar, even als veertig jaren vroeger, niet aan wilden, vond het weldra ingang; want was het in gehalte ook minder dan het Bengaalsche, de mindere prijs herstelde het evenwigt. Eindelijk, ofschoon zelfs de prijs eenigzins gestegen was, verlangden de pachters, dat drie vierde in Levantsch zou bestaan. Men zocht den aanvoer daarvan, meest door Amerikanen, te begunstigen, en maakte eenige kleine bepalingen in de bestaande inrigting. In 1824 werden de pachtperceelen vergroot, om daardoor meer solide pachters te krijgen. In de Preangerlanden werd alle invoer van opium verboden.

Met 1°. Januarij 1827, werd de opiumpacht van Java en Madura voor drie jaren afgestaan, aan de in 1824 opgerigte Nederlandsche Handelmaatschappij; 't geen later tot 31 December 1832 werd verlengd. De maatschappij kocht zelve het opium uit de eerste hand, betaalde een vaste

som aan de koloniale kas, en bestuurde òf zelve den verkoop in 't klein, òf stond die af aan onderpachters. Zoowel het Gouvernement, als de maatschappij hadden hier voordeel bij. Buitendien had de regering, door de jaarlijksche verantwoording der maatschappij, eene, vroeger niet bestaan hebbende, kennis van het huishoudelijke der pacht, en van de behoefte van elk distrikt, opgedaan. Hiermede gewapend besloot men, in 1832, tot eene poging om meer voordeel te trekken, zonder het gebruik te doen vermeerderen (sedert 1817 was dit laatste kenbaar toegenomen), door bovengenoemde vergrooting der perceelen. Het gevolg beantwoordde aan de verwachting; ofschoon de sluikhandel niet heeft opgehouden en het Gouvernement daartegen waarschijnlijk nog sterkere maatregelen zal moeten nemen. Veel minder echter dan vroeger, moet men daarvan de ambtenaren beschuldigen: de Chinezen schijnen de voorname schuldigen in dezen te zijn. — Wat hieromtrent door den heer BAUD ontwikkeld wordt, is zeer lezenswaardig. — Het gebruik van opium is verminderd: de Javaansche vorsten verbieden het den ambtenaren bij hunne aanstelling: maar het gebruik geheel af te schaffen, zoo als men in 1803 verlangde, schijnt onmogelijk. Tegenwoordig toch wordt overal aangedrongen op vrijen handel; zal de Nederlandsche regering geen opium meer invoeren, Engeland zal geen oogenblik wachten den Archipel daarvan rijkelijk te voorzien. „Wie zou niet opregtelijk deelen" zegt de heer BAUD, „in den wensch, dat een zoodanig verbod zich mogt kunnen verdragen met den finantiëlen toestand van Nederland en dat het, eenmaal uitgesproken, uitvoerlijk mogt worden geacht?" Maar hieraan is niet te denken, vóór de opiumkultuur, als onzedelijk, in Britsch-Indië afgeschaft wordt, hetgeen gebeuren kan, zoodra zij ophoudt onmisbare schatten op te leveren aan het bestuur. „Inmiddels zorge de Nederlandsche regering, door alle middelen binnen hare magt, dat het opium haren onderdanen slechts tot afschrikkende prijzen bereike, en zij zal reeds veel nut hebben gesticht."

Aan het einde zijner Bijdrage genaderd, roept de schrijver nog eens de medewerking in van hen, die in Indië in staat zijn, om aan te vullen, wat aan het door hem geleverde ontbreekt.

In 1836 ontstond het denkbeeld om *bereid opium* in plaats van *onbereid* ter markt te brengen: maar de proef mislukte, en thans is zulks onnoodig geworden, daar het verzenden in luchtledige kisten alle klagten deed ophouden over de mindere sterkte van het opium.

In het laatste tijdvak is de verpachting van den opiumhandel van lieverlede ook in de buitenbezittingen ingevoerd.

Eenige bijlagen zijn aan dit stuk toegevoegd: de eerste bevat *aanteekeningen omtrent het geneeskundig gebruik van de papaver*, *getrokken uit eene Chinesche materies medica*, geleverd door Dr. HOFFMANN; de volgenden: de *consideratien van* VAN IMHOFF *tot oprigting der Amfioen-societeit; stukken betreffende den handel met Bengalen;* en *een staat der inkomsten*, *uit den alleenhandel in opium op Java en Madura verkregen*, *sedert* 1678 tot 1850.

Het zal wel niet noodig zijn te zeggen, dat het stuk, waarmede wij on-

ze lezers door het bovenstaande eenigzins bekend trachtten te maken, allerbelangrijkst is. De heer BAUD heeft van de hulpmiddelen, die hem ten dienste stonden, zulk een gebruik gemaakt, dat de grondslag is gelegd tot eene volledige kennis van al wat den handel van opium in onze bezittingen betreft. Moge zijne uitnoodiging, om met opzigt tot dit artikel bijdragen uit Indië toe te zenden, gehoor vinden!

De heer HOFFMANN, van wiens bijlage bij het stuk van den heer BAUD wij zoo even spraken, heeft in het derde stuk eene bijdrage geleverd *over het Hemel- Aarde-verbond* (*T'iên-ti-hoei*), *een geheim genootschap in China en onder de Chinezen in Indië;* (als herziening en aanvulling van MILNE's en MORRISON's mededeelingen dienaangaande, en tot handhaving daarvan tegen E. H. RÖTTGER's *Geschichte der Brüderschaft des Himmels und der Erden.* Berlin 1852.)

Daar er leden van dit staatkundig verbond verspreid zijn in de Britsche en Nederlandsche Bezittingen, moest het de oplettendheid der regeringen gaande maken. Met nasporingen naar deszelfs bedoelingen en karakter werd belast Dr. MILNE. Na zijn dood werd zijn opstel, den uitslag van dat onderzoek behelzende, door R. MORRISON geplaatst in de *Transactions of the Royal Asiatic Society* vol. I. Latere bijdragen daarover leverden genoemde MORRISON, en NEWBOLD en WILSON. Hiermede was de zaak voorloopig afgedaan. Maar nu verscheen onlangs bovengenoemde brochure van den heer RÖTTGER, waarin het onderwerp op nieuw wordt behandeld, en in een geheel ander daglicht geplaatst, terwijl aan de aangehaalde teksten eene zonderlinge beteekenis wordt toegekend.

De heer HOFFMANN begreep, dat het onderwerp in kwestie te belangrijk was, om de zaak niet nog eens te behandelen, opdat men mogt weten, wien men zal gelooven, MILNE of RÖTTGER.

De tegenwoordige Mandschoe-vorsten hadden, na den val der Ming-dynastie, in 1644, den Chineschen troon bestegen. Ofschoon in de zuidelijke provinciën de tegenstand was overwonnen, bleef men zich daar, uit tegenzin tegen het vreemde juk, bij voortduring in stilte gereed maken tot omverwerping der Mandschoe-dynastie. Tot nu toe is dit niet gelukt. De staatkundige geheime genootschappen hadden bij de opstanden eene gewigtige rol gespeeld, en tegen allen was eene strenge inquisitie ingesteld, en in 1803 werd dat der „Witte Waterlelie," dat een opstand bewerkt had, geheel verslagen. In 1813, verscheen het met andere, waarbij vooral het „Hemel- Aarde-verbond," met verjongde magt op het tooneel. Maar velen der eedgenooten vergaten het hoofddoel, de omverwerping der regering, en gaven zich over aan roof en plundering. Zij werden overwonnen en streng vervolgd. De laatste dertig jaren werden echter nog gekenmerkt door verscheidene opstanden, die, ook de laatste, in 1850, aan de kuiperijen van geheime secten en genootschappen, bepaaldelijk het Hemel- Aarde-verbond, werden toegeschreven.

RÖTTGER zegt zijne mededeelingen hoofdzakelijk verschuldigd te zijn aan zijnen Chineschen leermeester te Riouw, die zelf tot het genootschap behoorde. Vreemd is het echter, dat hij MILNE's berigt op den voet volgt, alleen met dat verschil, dat hij aan de gegevens eene andere uitlegging geeft. In beide werken vindt men behandeld den naam en het doel, het bestuur en de inwendige plegtigheden, de geheime herkenningsteekens en het zegel (diploma) des genootschaps. MILNE schrijft aan zijne berigten slechts hooge waarschijnlijkheid, RÖTTGER aan de zijne volkomene zekerheid toe.

Het Hemel-Aarde-Verbond, in 1803 schijnbaar geheel vernietigd, noemde zich in 1821 drieheids-verbond. De leden noemen zich *Hoêng Kiâ*, 't geen beteekent „overstroomers" (lieden van den vloed).

Het hoofddoel is de herstelling der Ming-dynastie; daartoe verbindt men zich tot onderlinge hulp, maar men weet deze ook tot andere doeleinden aan te wenden.

Het is hier de plaats niet al de verkeerdheden op te noemen, die Dr. HOFFMANN in het geschrift van RÖTTGER aanwijst. Alleen geven wij meer algemeene bekendheid aan de opmerking, dat de uitdrukking „hemelsch rijk" voor China, op misverstand steunt, en de Chinezen alleen spreken van het „hemelsche hof," de Keizer toch heet „Hemelszoon," een titel die niets anders te kennen geeft, dan ons „bij de gratie Gods."

Onder al de bijzonderheden hier vermeld, vinden wij ook een kopij van het Verbond, diploma of zegel, met eene verklaring.

De heer HOFFMANN besluit zijn oordeel over RÖTTGER's werk aldus: „zijne „Geschichte" heeft niet alleen geene wetenschappelijke waarde; zij is eene *bespotting* der wetenschap."

In eene Bijlage vinden wij een berigt nopens den oorsprong van het genootschap, dat wij aan NEWBOLD te danken hebben. In 184 na J. C. namelijk zouden zich drie helden in een perzikentuin hebben verbonden, die het genootschap stichtten, dat van daar zich „het Perzikentuinverbond" noemt. Volgens eene andere opgave zou het eerst in 1732 gesticht zijn. Verder vinden wij bepalingen, ceremoniën en het eeds-formulier van het genootschap, met strafbepalingen bij overtreding. Zoo wij ons niet bedriegen, hebben de bepalingen alle een heilzaam en althans niet gevaarlijk doel, welk laatste zij alleen kunnen krijgen, wanneer fanatisme ze tot eigen belang wil aanwenden. Misschien echter zullen de Chinezen, door zulk een verbond aan elkander gehecht, ligtelijk zich verzetten tegen de regeringen der landen, waar zij zich verbinden; daarom is zeker van belang de publicatie van den heer Gouverneur-Generaal van 8 November 1851, hier als slotwoord toegevoegd. Maar dan ook is elke bijdrage op prijs te stellen, die over die geheime genootschappen licht verspreidt; daarom zij den heer HOFFMANN dank en hulde gebragt!

Dit stuk is voorafgegaan door *eene aankondiging en verslag van het werk: de geschiedenis van baron* SAKENDHER, *een Javaansch verhaal, met vertaling, aanteekeningen en alphabetische woordenlijst voorzien, uitgegeven door* A. B. COHEN STUART, Batavia 1850. Dit stuk is geleverd door den heer J. J. B. GAAL

te Delft. Hij geeft eerst voor hen, die het werk zelf niet bezitten, een kort verslag van den inhoud des verhaals, deelt daarna zijn gevoelen over het Javaansche werk en de wijze van uitgaaf mede, en, ofschoon hoog ingenomen met den arbeid van den heer STUART, veroorlooft hij zich eenige aanmerkingen, ook op de vertaling en de door den uitgever geleverde aanteekeningen en diens bijvoegsel op het Woordenboek. Nu en dan schijnt zijne opvatting nog al van die van den heer STUART te verschillen. Hij voegt er nog eene opgave bij van verschillende lezingen in een ander handschrift. De beoordeeling van de waarde van dit stuk moeten wij aan anderen overlaten.

Dit derde stuk der Bijdragen wordt besloten met de uitgave van de *reis van den Gouverneur-Generaal* VAN IMHOFF *over Java in* 1746. Dit stuk, reeds lang bekend, was nog niet publiek gemaakt, en ofschoon veel daarin min belangrijk moge zijn, moeten wij ons verheugen over de uitgave. Eene inleiding (tevens bevattende de artikelen van vrede met den soesoehoenan tot stand gebragt 11 November 1743), zoo wij ons niet bedriegen van de hand van Dr. PIJNAPPEL, secretaris van het instituut, brengt den lezer op de hoogte van de tijdsomstandigheden, waarin de groote VAN IMHOFF zijne reis deed. Moge het Instituut wakkere mede-arbeiders voor zijn Tijdschrift vinden, en alzoo kunnen medewerken aan ons gemeenschappelijk doel: de uitbreiding van kennis der Indische zaken.

***

Varia.

Men herinnert zich de onderdrukking in Indië van de drukpers-vrijheid. Het heet, dat zulks noodzakelijk is tot handhaving van rust en orde; men wijst u op de verhouding van het getal Europeanen tegen over millioenen Indianen. Er is van den anderen kant bij meer dan eene gelegenheid gezegd, dat zulke argumenten niet in aanmerking kwamen in het tijdvak van het Britsch-tusschenbestuur op Java, noch gedurende het liberaal bewind van de heeren VAN DER CAPELLEN en DU BUS; dat *toen* eene gematigde drukpersvrijheid op Java bestond, en dat het deze is die *thans* terug gewenscht wordt. De regering houdt dit tegen; en dat zulks niet geschiedt om het gezag over de millioenen Indiërs te handhaven, maar om, even als ten tijde der Oost-Indische Kompagnie, monopolie en dwang vrijelijk te kunnen uitoefenen, blijkt overtuigend uit het navolgende officiële stuk van het Indische bestuur, uitgevaardigd tijdens den Gouverneur-Generaal ad interim J. C. BAUD, die in deze handelde uit naam van den toenmaligen Minister van Koloniën J. VAN DEN BOSCH.

CIRCULAIRE.
N°. 918. BATAVIA, den 11den November 1835.
bijlagen
een.

Ten gevolge van eenen last, daartoe door Z. M. den Koning gegeven, zijn uit Nederland eenige exemplaren herwaarts gezonden van een onlangs door N. VAN ELTEN, D. JZ. in druk uitgegeven werkje, den titel voerende:

„Iets over den voorgaanden en tegenwoordigen staat van Nederlandsch Indië, vergezeld „van eene beoordeeling van twee vlugschriften, getiteld:" Kort overzigt der financiele resul„taten van het stelsel van kultures onder den Gouverneur-Generaal J. VAN DEN BOSCH, *en „blik op het bestuur van Nederlandsch Indië, onder den Gouverneur-Generaal* J. VAN DEN „BOSCH, *voor zoo ver het door denzelven ingevoerde stelsel van kultures op Java betreft.*"

Het is Zr. Ms. begeerte, dat de gemelde exemplaren hier te lande worden gedistribueerd, met het doel, om daardoor op nieuw te kennen te geven, zoo wel 's Konings afkeuring over de vernieuwde aanvallen en woelingen tegen het stelsel van kultures, waarvan de twee wederlegde vlugschriften zoo vele blijken dragen, als Zr. Ms. goedkeuring van dat stelsel zelve.

In den daarover handelenden brief wordt door zijne excellentie den Minister voor de Kolonien gezegd, dat de aandacht van het opperbestuur in het Moederland bijzonder gevallen is op de omstandigheid, dat, bij de zamenstelling der wederlegde vlugschriften, een ruim gebruik is gemaakt van officiële stukken, hetwelk niet anders heeft kunnen geschieden, dan door wederregtelijke handelingen van den kant van sommige ambtenaren, die tot dezelve toegang hadden, met bijvoeging, dat het des Konings verlangen is, dat door het bestuur alhier naauwkeurig worde gelet op soortgelijke aanmatigingen, ten einde degenen te straffen, die zich aan een zoo laakbaar misbruik van vertrouwen mogten schuldig maken.

Van zijne excellentie den Gouverneur-Generaal ad interim, in last bekomen hebbende om, onder mededeeling van het bovenstaande, een exemplaar van het werkje van den heer VAN ELTEN, aan U Edele gestr. te zenden, zoo voldoe ik bij dezen aan dat bevel, onder aanmer-

king, dat hetzelve hier en daar druk- en reken-feilen bevat, die echter geacht worden weinig invloed te oefenen op het bewijs, hetwelk de schrijver heeft willen leveren.

Zoo schijnt op bladz. 82 verkeerdelijk gezegd te worden, dat de middenprijs der aldaar bedoelde publiek verkochte koffij, 42 centen het halve Nederlandsche pond bedroeg. Dit zou den prijs van den pikol koffij, na aftrek der onkosten, brengen op *f* 39, hetgeen voorkomt niet aldus te wezen, daar de middenprijs, scherp gerekend, slechts ruim 36 centen schijnt te bedragen.

Even zoo behoort op bladz. 83 te worden gelezen, *niet* dat de invoer van den Oostelijken Archipel in 1829, de som van *f* 2,716,257 beliep en de uitvoer *f* 5,453,020, maar de invoer *f* 4,554,992 en de uitvoer *f* 5,243,728, terwijl in 1833, de invoer geweest is *f* 6,198,235 en de uitvoer *f* 5,412,577,74, in stede van respectivelijk *f* 6,126,824 en *f* 5,063,782.

De Algemeene Secretaris,
H. J. HOOGEVEEN.

Dit merkwaardige dokument leert ons, dat er wel gedrukt mag worden *tot aanprijzing* der door den heer VAN DEN BOSCH op Java ingestelde orde van zaken, maar niet *tot berisping* daarvan, of, zoo als het stuk zegt: tot vernieuwde *aanvallen en woelingen tegen het stelsel van kultures*. Het leert ook dat *reeds in* 1835 geklaagd werd over het gebruik maken, voor de zamenstelling van in Nederland uitgegeven vlugschriften, van officiële stukken uit de Gouvernements archieven te Batavia. Daartegen wordt in de door ons medegedeelde circulaire gewaarschuwd. Die zich aan zoodanig laakbaar misbruik van vertrouwen mogten schuldig maken, worden daarin met straf bedreigd. De heer MERKUS, schrijver van de geïncrimineerde vlugschriften, en anderen mogten niet doen, hetgeen de heer VAN DEN BOSCH, auteur der daartegen gerigte brochure van N. VAN ELTEN, en de heer J. C. BAUD in 1848 tegen den heer KRUSEMAN wel doen mogten!!

Het merkwaardige dokument leert ons nog iets anders. Het brengt aan den dag, hoe het brein van den heer J. C. BAUD reeds in 1835 zwanger was van de inquisitoriale publikatie, welke op zijnen last, als Minister van Koloniën, op den 19den Mei 1844 door den zelfden heer MERKUS, toen Gouverneur Generaal, is uitgevaardigd, waarbij onder anderen bepaald is, dat niemand, *van wat rang of staat hij zij*, zoogenaamde Gouvernements-stukken textuëel of extracts-gewijze zal mogen inlasschen in boeken of openbare geschriften, zonder daartoe van regeringswege te zijn gemagtigd, sub poene van te zijn schuldig aan *ontvreemding van 's lands eigendom of misbruik van vertrouwen*, en onderhevig aan de straffen op zoodanige *misdrijven* bepaald. Op Java dacht men algemeen, dat die publikatie van den heer J. C. BAUD eenlijk zag op den heer KRUSEMAN, die toen, op zijnen last, uit de betrekking van Direkteur-Generaal van financiën ontslagen *en tot de klasse der gepensionneerden terug gebragt werd!!* De heer BAUD dacht in 1844 niet, dat hij in 1848 iets doen zou, 't welk als landsdieverij en misbruik van vertrouwen, door hem zelf gequalificeerd was!!

Het kan de aandacht niet ontgaan, hoe zonderling de heeren VAN DEN BOSCH, BAUD en MERKUS hier in onderscheidene phasen paraisseren!

Maar toen allen van het ambtenaars-tooneel waren afgetreden, begreep de *Indische* regering te regt, dat de tijd gekomen was, om die hatelijke pu-

blikatie buiten werking te stellen. Het was de in 1849 opgetreden Minister van Koloniën G. L. BAUD, die daartoe een voorstel van het Indisch bestuur ontving. Wat denkt gij, dat deze er op antwoordde? Zwichtende voor de aangevoerde motiven, deinsde hij echter terug om een openlijk *ja* uit te spreken, beducht misschien voor een overvloed van vlugschriften tegen zich zelf. Hij behielp zich met het antwoord: *laat de publikatie stilzwijgend buiten toepassing en zoo haar eigen dood sterven!!* 't Is een treffend voorbeeld van wetgeving.

Wij weten nu, waarom in de laatste jaren, die zoogenaamde *lands dieverijen*, zoo ze nog plaats hebben, onvervolgd en ongestraft blijven! Wij zijn er den vrijzinnigen heer G. L. BAUD, zijns ondanks, erkentelijk voor. 't Was de moeite waard de piquante geschiedenis der beruchte Indische publikatie van 19 Mei 1844 eenigermate op te halen, vooral omdat de heer PAHUD er met geen enkel woord van sprak in de toelichtingen van zijne fraaije wets-voordragt omtrent de regeling der drukpers-vrijheid in Indië, en, even als de heer J. C. BAUD plagt te doen en nog voortdurend doet, zich slechts beijverde om te laten uitkomen onze verhouding tegenover de millioenen Indiërs, dat ministeriële schrikbeeld tegen alle ontwikkeling in doeltreffende verbetering, als moest die verhouding niet juist aansporen om te betrachten hetgeen men met geweld poogt te onderdrukken.

Aan den Heere
J. J. ROCHUSSEN.

Uwe Exc. heeft mij eenen brief geschreven, dien ik de eer had, op uw verzoek, in de vorige aflevering van mijn *Tijdschrift* op te nemen.

Ik had in Januarij l.l. in dat zelfde Maandwerk op blz. 79 geschreven:

„Volgens het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indie*, jaargang 1847 blz. 39 „was de Javaansche bevolking op 1°. Januarij 1846 gestegen tot 9,374,451 „zielen.

„Volgens den almanak en het naamregister voor 1852, bedroeg zij, op 1 „Januarij 1851, slechts 9,027,404 zielen. Gedurende het zoo hoog geroemde „bestuur van den heer ROCHUSSEN is de Javaansche bevolking alzoo achteruitgegaan met 357,000 zielen."

Hiertegen komt Uwe Exc. op, en tracht te bewijzen, dat de opgave van den almanak en het naamregister foutief is; dat de opgave van het algemeen verslag voor 1850, door den Minister van Koloniën aan de Tweede Kamer ingediend, de ware is; dat het totaal der Javaansche bevolking op 1 Januarij 1851 niet is 9,027,404 zielen, gelijk de almanak opgeeft, maar 9,391,79, gelijk de Minister van Koloniën berigt; en dat derhalve, onder het bestuur van uwe Exc. de bevolking niet is verminderd met 347,000 zielen, gelijk ik beweerd had, maar integendeel vermeerderd met 17,758 zielen.

Ik wenschte wel, dat Uwe Exc. gelijk had. Ik wenschte dat om twee redenen. Vooreerst zou dan de toestand van het Javaansche volk iets minder beklagenswaard zijn. En, in de tweede plaats, zal het mij altoos genoe-

gen doen, wanneer het bestuur van Uwe Exc. gezuiverd wordt van menige blaam, die er tot dus verre aan kleeft. Immers, ofschoon ik U dikwijls heb bestreden en blijf bestrijden, 't was altijd omdat mijne beginselen en inzigten niet met de Uwe overeen kwamen, nimmer omdat eenig ander gevoel, dan hoogachting voor Uw persoon, mij bezielde.

Ik wenschte, dat Uwe Exc. gelijk had — maar ik geloof het nog niet. Vergun mij drie opmerkingen.

Vooreerst. 't Zou een kurieus verschijnsel zijn, indien twee officiele dokumenten, de almanak en het verslag, met elkander in strijd waren, en het eene opgaf 9,027,404 het andere 9,374,451 zielen. Maar is dit wel inderdaad het geval? De Minister is, gelijk gewoonlijk, in zijn verslag zeer onbestemd; zijne opgave is voor velerlei uitlegging vatbaar. Immers, wat is het opschrift? „Volgens de *laatst ingekomen* verslagen werd de bevolking van Java en Madura *begroot*, als volgt." Welke zijn die „laatst ingekomen verslagen?" Van welk jaar, van welk tijdstip spreekt de Minister? Zijn verslag loopt over 1850, en in dat verslag spreekt hij van „de laatst ingekomen verslagen." Dat kan even goed op 1 Januarij 1850 betrekking hebben, terwijl de almanak (niet minder officieel dan het verslag) van 1 januarij 1851 spreekt.

Even onbestemd is de Minister geweest in zijn verslag over 1849. Daar zegt hij: „Hieronder worden de cijfers mede gedeeld, welke uit opgaven door de hoofden der gewestelijke besturen en andere bronnen getrokken zijn." Op welk tijdstip? over welk jaar?

Maar hoe weinig bruikbaar nu deze opgaven van den Minister ook zijn door deze onbestemdheid, één voor onzen twist belangrijk feit blijkt er uit. In den bevolkingstaat van 't verslag over 1849 wordt opgegeven 9,420,553 inlanders; en in dien van 1850 slechts 9,391,749 inlanders. Ofschoon nu de Minister ons geheel in 't onzekere laat omtrent het tijdvak, waarover hij spreekt, zal toch wel de opgave, die hij ons in 1849 voorlegt, die van 1850 voorafgaan. En dan blijkt alzoo van den tijd waarover de eerste staat spreekt tot dien van den tweede, eene vermindering der inlandsche bevolking van 28,804 zielen.

Ten tweede. Veronderstel eens, dat inderdaad de opgave in 't verslag van den Minister die was van den 1 Januarij 1851; dat de officiële Almanak zich vergiste; en dat de bevolking, onder Uwe Exc's bestuur „niet is verminderd met 347,000; maar integendeel vermeerderd met 17,758 zielen." Neemt dat iets weg van de kracht van bewijs, die ik voor mijne stelling noodig had? Blijft mijne gevolgtrekking niet even waar, wanneer ik schrijf:

„Gedurende het (door den heer DE LA GRAVIÈRE) zoo hoog geroemde „bestuur van den heer ROCHUSSEN, is de Javaansche bevolking alzoo slechts „vermeerderd met 17,758 zielen.

„Maar nu leert de wetenschap, dat, in gewone omstandigheden en zon- „der verstorende momenten, eene bevolking gedurende zes jaren met 2 pCt. „toeneemt.

„Waren alzoo de omstandigheden niet zoo hoogst ongunstig geweest, dan „zou er thans op Java, in stede van 9,391,749 zielen, eene bevolking „van 11,000,000 gevonden worden."

Ten derde. Behalve het eindcijfer, leveren ook de bevolkingstaten der verschillende residentiën krachtige bewijzen voor mijn beweren, dat onder het bestuur van Uwe Exc. de Javaansche bevolking veel heeft geleden. Een enkel treffend voorbeeld uit velen. Heb de goedheid een blik te slaan in de volgende officiële statistieke opgaven, en dan durf ik met vertrouwen Uwe Exc. vragen, of de gevolgtrekkingen, die ik daaruit zal afleiden, niet juist zijn?

Residentie TAGAL.

COMPARATIEVE STAAT DER HUWELIJKEN, GEBOORTEN EN STERFTEN.

REGENTSCHAPPEN.	HUWELIJKEN.			GEBOORTEN.			STERFTEN.			AANMERKINGEN.
	in 1848.	in 1849.	in 1850.	in 1848.	in 1849.	in 1850.	in 1848.	in 1849.	in 1850.	
Brebes . .	986	912	697	1,757	4,752	3,210	2,341	4,588	3,515	
Tagal. . .	1,968	1,537	1,225	3,871	2,927	3,605	4,612	6,042	5,355	
Pamalang.	1,743	1,403	917	3,461	3,201	2,563	4,873	4,830	4,305	
TOTAAL.	4,697	3,852	2,839	9,089	10,880	8,378	11,826	15,460	13,175	

Residentie TAGAL. Jaar 1850.

COMPARATIEVE STAAT DER BEVOLKING.

DISTRIKTEN.	BEVOLKING VAN VROEGERE JAREN.			Het gemiddelde der opname van drie vroegere jaren.	Laatste opname op den 31 December 1850.	Vergelijking der gemiddelde van de laatste jaren in de laatste opname.		AANMERKINGEN.
	in 1847.	in 1848.	in 1849.			Vermeerderd.	Verminderd.	
Brebes.	30,175	29,675	30,274	30,041	26,188	„	3,853	
Lossarie	21,554	19,254	21,535	20,781	22,804	2,023	„	
Boemiaijoe. . .	17,669	17,939	18,638	18,082	18,683	601	„	
Lebaksioe . . .	13,239	12,764	12,288	12,764	11,561	„	1,203	
Salem	9,975	9,834	9,871	9,893	9,931	38	„	
Tagal	26,795	24,080	27,958	26,278	19,330	„	6,948	
Krangdon . . .	20,380	20,385	17,172	19,312	11,974	„	7,338	
Maribaija . . .	14,170	17,476	13,285	14,977	7,399	„	7,578	
Doekoewringin.	51,388	49,431	45,546	48,788	39,479	„	9,309	
Pangka	29,696	22,221	20,800	24,239	15,447	„	8,792	
Gantoenjan . .	6,380	7,385	7,052	6,939	5,734	„	1,205	
Pamalang . . .	29,019	28,236	25,836	27,697	24,073	„	3,624	
Tjomal lor. . .	14,193	13,064	11,391	12,883	10,550	„	2,333	
Tjomal kidoel .	11,956	11,874	10,514	11,448	9,039	„	2,409	
Mandiradja . .	12,276	9,127	8,209	9,871	7,995	„	1,876	
Bengas.	10,870	10,140	10,903	10,638	10,552	„	86	
TOTAAL. .	319,735	302,885	291,272	304,631	250,789	2,662	53,892	

Uit deze twee staten is af te leiden:

1°. Dat in het tijdvak 1848—1850 het (in verhouding tot de bevolking) aantal huwelijken geweest is $^1/_{68}$, $^1/_{79}$, $^1/_{103}$, en dus afgenomen is in de reden van 100 : 66.

2°. De geboorten zijn tot de bevolking geweest als $^1/_{35}$, $^1/_{28}$, $^1/_{35}$.

3°. De sterfgevallen tot de bevolking als $^1/_{27}$, $^1/_{19}$, $^1/_{22}$ *).

4°. De geboorten tot de sterfgevallen als 1000 : 1301, 1000 : 1438, 1000 : 1573 en dus gemiddeld 1000 : 1427.

5°. Dat in het tijdvak 1848—1850 het aantal sterfgevallen *boven* de geboorten successivelijk bedragen heeft 2737—4580—4793 en in het geheel 12,114.

6°. Dat dit excos van meerdere sterfgevallen boven de geboorten, in verhouding tot de bevolking, toegenomen is in de geometrische reden ongeveer van 1 : 2, zoodat onder eene dergelijke doorgaande progressie, de geheele bevolking over p. m. 30 jaren zoude zijn uitgestorven.

Tot dusverre wat betreft de afneming der bevolking, tengevolge van het meerder aantal sterfgevallen boven dat der geboorten.

De totale vermindering der bevolking van de residentie Tagal in het tijdvak 1847—1850, en dus in 3 jaren, is geweest van 319,735 tot 250,739 en dus 68,996 zielen.

Die vermindering had plaats

1847—1848	1848—1849	1849—1850
16,850	11,613	40,533

Waarvan wij respectievelijk aftrekken het meerder aantal sterfgevallen boven dat der geboorten in die tijdvakken, namelijk

2737	4580	4797

en alzoo aantoonen, dat bovendien in die tijdvakken uit de residentie successievelijk verdwenen zijn

14113	7033	35736

en dus een totaal van 56,882 zielen!

Waar zijn die gebleven?

Ik heb de eer mij met de meeste onderscheiding te teekenen

Uwer Exc's dienstv. Dienaar,

Dr. W. R. van HOËVELL.

's Hage,
12 Mei 1853.

In het vertrouwen, dat Uw Tijdschrift openstaat voor opmerkingen, waarmede alleen het belang van de wetenschap wordt beoogd, neem ik de vrijheid U eén plaats voor deze regelen te vragen in het eerstvolgend nommer van UE. Tijdschrift.

Met veel genoegen merkte ik uit den inhoud van het laatste nommer van Uw Tijdschrift, dat het bijdragen bevatte tot de kennis van de wetten en instellingen der Chinezen in Nederlandsch Indië; ik dacht: wederom nieuwe en belangrijke bijdragen in het Tijdschrift, dat reeds zoo vele nieuwe en belangrijke bouwstoffen voor de wetenschap leverde; maar na

*) Na het tijdvak 1841—1846 was de geboorte in verhouding tot de bevolking $^1/_{32}$, terwijl de sterfte slechts $^1/_{42}$ was (zie Tijdschrift voor N. I. 1849 2e deel. pag. 183.)

de lezing der stukken ben ik eenigzins te leur gesteld. Ik herinnerde mij, dat ik dat onderwerp reeds meermalen had behandeld gezien, zoowel in handschrift, als in druk, en dat hetgeen in Uw Tijdschrift wordt opgegeven, eenigzins daarvan verschilt. In het Tijdschrift „Het regt in Nederlandsch Indië", eerste jaargang, tweede deel, pag. 311—341 vind ik niet alleen dezelfde Chinesche wetten en de officiële stukken, waaraan UE. beschouwingen ontleend zijn, maar bij een vergelijking van beiden viel mij menig belangrijk verschil in het oog. Bijv. Gij zegt, dat die wetten zijn vervaardigd door REINIER DE KLERK, bijgestaan door den sekretaris van heeren schepenen van Batavia, PIETER HAKSTEEN, terwijl het uit de officiële stukken, in „Het Tijdschrift, „Het regt in Nederlandsch Indië" geplaatst, blijkt, dat de wetten zelve vervaardigd zijn door PIETER HAKSTEEN, en dat REINIER DE KLERK er slechts aanmerkingen bijvoegde, welke in Uwe opgaven gemist worden, doch die in dat Tijdschrift gevonden worden op de artikelen 4, 11, 15, 16, 19, 21—26, 32, 33, 36, 39, 46, 47, 57.

In de inleiding voor die bijdragen tot de kennis van de wetten en instellingen der Chinezen in Nederlandsch Indië, wordt het een en ander gezegd, dat ik niet mag laten voorbijgaan zonder de aandacht van het publiek daarop te vestigen. Daar zegt Gij: „eerst in de laatste jaren heeft „men zich op de studie van het Mohammedaansche regt, gelijk het in den „Indischen Archipel van kracht is, met zijne tallooze afwijkingen en ac„commodatiën naar de oude Hindoe-instellingen, beginnen toe te leggen." Ziedaar een feit, dat, zoo het waar is, van het grootste belang moet worden gerekend, voornamelijk ook, omdat door de onbepaaldheid der uitdrukking, welke Gij bezigt, men met grond denkt aan eenig aanzienlijk getal van beoefenaars. Ten gevolge van mijne betrekking bij de akademie alhier, heb ik er mij op toegelegd, om te weten en te leeren kennen al wat er aan de beoefening van het Mohammedaansche regt gedaan wordt, doch tot nog toe heb ik niets gemerkt van hetgeen door U wordt beweerd. Wel weet ik, dat de Engelschen werk hebben gemaakt van het Mohammedaansche regt, maar, behalven dat hetgeen zij gedaan hebben alleen betrekking heeft op de Hanefitische sekte, heeft hun werk om verschillende redenen volstrekt geen wetenschappelijke waarde. Ook weet ik, dat de Franschen, na de inbezitneming van Algiers, zeer veel werk van het Mohammedaansche regt hebben gemaakt — maar dat alles heeft alleen betrekking op de sekte der Malekiten. Van eene wetenschappelijke beoefening van het Mohammedaansche regt, gelijk het in den Indischen Archipel van kracht is, dus van de leerstellingen der Sjafeitische sekte, en dan nog wel met zijne tallooze afwijkingen en accommodatiën naar de oude Hindoe-instellingen, heb ik nog niets vernomen. Ik noodig U derhalve dringend uit, zoowel in het belang der wetenschap zelve, als in dat van degenen, die zich aan de beoefening van deze wetenschap willen wijden, in Uw Tijdschrift opgaven te doen van hetgeen daarover in druk is verschenen, of ten minste de namen te noemen van de geleerden, die zich met die wetenschap tegenwoordig bezig houden, of zich vroeger daarmede bezig gehouden hebben.

Voorts spreekt Gij van een compendium van civile wetten en gewoonten der Mahomedanen, dat uit *onderscheiden* titels bestond. Blijkbaar bedoelt Gij de bij resolutie der Indische regering van 25 Mei 1760 geapprobeerde civile wetten der Mahomedanen, waarvan de eerste titel over het erfregt (I. Staatsbl. 1828, n°. 55) gerenoveerd is. Nu vind ik in het Tijdschrift „Het regt in Nederlandsch Indië" tweede jaargang, derde deel pag. 180 en pagg. 235—241, en in de nieuwe Bataviasche statuten (derde deel), nog slechts een tweede titel vermeld over het huwelijksregt; welke zijn nu de overige titels? Want men kan toch van een wet niet zeggen, dat zij uit *onderscheidene* titels bestaat, wanneer zij slechts twee bevat. Ook zegt Gij dat deze resolutie wordt gebruikt door de regters (en nog wel Europesche regters, want over hen is er sprake), om daarnaar regt te spreken. Voor zoo ver ik weet, zijn er geen gevallen, waarin deze regter van deze resolutie kan gebruik maken, omdat de jurisdictie over de onderwerpen daarbij behandeld, is opgedragen aan de priesters. Men vergelijke daarbij de artt. 13 van het reglement op de verpligtingen, titels en rangen der regenten op het eiland Java (I. Staatsbl. 1820, n°. 22)', en art. 3 reglem. op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch Indië. Het zal misschien overbodig zijn hier te herinneren, dat de eigenlijke beteekenis van de tweede alinea van het laatstgenoemde artikel 3 nog adhoc sub judice lis est.

Ik heb de eer te zijn UE. Dv. Dienaar,
S. KEIJZER.

DELFT,
3 Mei 1853.

Wij beginnen met dezen brief, zonder eenige aanmerking, te plaatsen. In de volgende aflevering komen wij er op terug. Een redakteur, die, een tegenschrift opnemende, onmiddellijk daarop antwoordt, heeft boven den inzender te veel voor. Daarom hebben wij den brief van den heer ROCHUSSEN opgenomen, en aan het nadenken onzer lezers overgelaten, zonder eenige aanmerking van onze zijde, en eerst in dit nommer onze repliek gegeven; daarom zullen wij deze wijze van behandeling ook met dien van den heer KEIJZER volgen. Het genoegen, om hem te beantwoorden, moeten wij dus een maand lang uitstellen.

De omstandigheden, waarin het vaderland zich op dit oogenblik bevindt, zijn ook voor Indië van groot gewigt. De koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen zijn, sedert 1848, onder de bescherming der Grondwet geplaatst. De reglementen op het beleid der regering aldaar mogen niet meer, gelijk vroeger, bij besluit worden vastgesteld, maar moeten door eene wet in het leven worden geroepen. Reeds dit alleen geeft aan de vertegenwoordiging de bevoegdheid en legt haar den pligt op, om de handelingen der regering ten opzigte dier koloniën en bezittingen te bewaken en daarop een getrouw toezigt te houden.

Men vreest in Nederland, dat het, onder den schijn eener kerkelijke

beweging, eigenlijk op de Grondwet gemunt is. Men vreest, dat eene herziening der Grondwet, zoo mogelijk, langs wettigen weg, bedoeld wordt, ten einde er al die bepalingen en voorschriften uit te ligten, die in 1848 vrijheden en regten aan het volk hebben geschonken, waarvan tot dien tijd slechts gepriviligeerde standen en de aristokratie des lands het genot hadden.

God geve, dat die toeleg niet gelukke! Veel zal afhangen van de verkiezingen voor de Tweede Kamer, die op handen zijn. En, ofschoon een gedeelte van ons volk door een valsche wapenkreet: „Uwe godsdienst is in gevaar!" verblind is geworden — toch hebben wij de hoop nog niet opgegeven, dat bij de stembus het gezond verstand der natie zal zegevieren op de fanatieke opgewondenheid, waarin men haar getracht heeft te brengen.

Maar mogt ('t geen God verhoede) de uitkomst anders zijn, dan zal men vooral art. 59 der Grondwet niet onaangeroerd laten. Dan zal men die hinderpalen tegen de uitoefening eener drukkende autokratie, gelijk vóór 1848, ongetwijfeld trachten te verbreken. Of zijn de begrippen uitgestorven, die, nog voor weinige jaren, in den Minister van Koloniën hunnen woordvoerder hadden? begrippen, geheel en al in strijd met de beginselen der Grondwet van 1848?

Wij zullen maar iets herinneren van al 't geen daaromtrent is beweerd. In zijne redevoering, den 22 Junij 1844 in de Tweede Kamer der Staten-Generaal uitgesproken, zeide de toenmalige Minister, de Heer J. C. BAUD:

„En dit alles is grootendeels ook waar omtrent die klasse van Koloniën, waartoe Nederlandsch Oost-Indië behoort. Dit zijn meerendeels wingewesten, die, toen zij voor onze wapenen of voor onze staatkunde moesten bukken, reeds gevestigde rijken waren, met eene talrijke bevolking, ver gevorderd in beschaving, gehecht aan hare godsdienstige en maatschappelijke instellingen, en aan hare voorvaderlijke wetten en herkomsten. Dáár zou de voortplanting der staatkundige begrippen, die in het moederland heerschen, de ongerijmdheid zelve zijn. Dáár is het eenhoofdige regeringstelsel vooral op zijne plaats. Al wat de kracht en de eenheid van dat stelsel zou kunnen breken, moet zorgvuldig worden geweerd. De Europeanen, die er zich gevestigd hebben, moeten het voorbeeld geven van eene gehoorzaamheid en eene onderwerping aan het gevestigd gezag, welke de volstrekte voorwaarden zijn van het behoud der rust en der orde, waarbij allen, maar zij vooral, belang hebben. Zal echter dat koloniaal gezag zich behoorlijk kwijten van zijne moeijelijke taak, dan behoort het opperbestuur in het moederland, van hetwelk het zijne indrukken ontvangt, almede te rusten op het beginsel van eenheid. Verlaat men dezen weg, — verbreekt men deze onderlinge overeenstemming van grondslagen, dan zal het koloniaal gezag zijne klem verliezen, en de regeringsbeginselen, van welke het in stand blijven van Nederlands heerschappij in Indië afhangt, zullen verdrongen worden door de begrippen, welke zich in den moederstaat geduriglijk afwisselen.

„*Voor de Nederlandsche Koloniën past derhalve de inmenging der wetgevende magt niet*, *en het minst van allen hare inmenging in de regeling van de*

uitgaven en inkomsten, daar die regeling onafscheidelijk zou zijn van eene be- bemoeijing met het inwendig bestuur in al zijne takken."

Ziedaar de begrippen van hen, die thans weder trachten hunnen invloed overwegend te doen gelden. Zouden ze die begrippen hebben verwisseld voor andere? Is het niet te vreezen, dat zij, eenmaal de Grondwet onder handen nemende, ook art. 59 niet voorbij zullen gaan?

Daarom is het pligt van allen, die overtuigd zijn, dat voor Indië de waarborgen der Grondwet en het toezigt der vertegenwoordiging eene weldaad zijn, hunne krachten in te spannen, om die Grondwet te beschermen.

Ook de ingezetenen van Nederlandsch Indië zijn burgers van den Nederlandschen staat.

Zij vooral hebben bij de handhaving der Grondwet het grootste belang.

Wat kunnen zij doen, om haar te beschermen tegen het gevaar, dat haar bedreigt?

Het antwoord op deze vraag zullen wij in de volgende aflevering trachten te geven.

Door het Gouvernement is de heer KING benoemd tot konsul van China te Canton.

Wie is de heer KING? Een zeer respektabel man, gelooven wij, maar hij mist één belangrijke kwaliteit om een goed Nederlandsch konsul te wezen — hij is geen Nederlander, maar een Amerikaan.

Zonderling, dat men nu juist een Amerikaan tot Nederlandsch konsul in China benoemt! Lang en breed heeft het Gouvernement eene geheime korrespondentie gevoerd, om de handelwijze en voornemens der Amerikanen omtrent Japan naauwkeurig te leeren kennen — en thans, op hetzelfde oogenblik, dat van China uit inlichtingen over deze gewigtige aangelegenheid volstrekt noodig zijn, benoemt men een Amerikaan tot konsul van China!

Maar misschien was er geen Nederlander te vinden, die geschikt is voor deze betrekking?

O ja wel! Er was iemand, die tot dus verre het konsulaat had waargenomen, de heer J. B., volkomen daarvoor berekend, en zeer genegen om haar verder te vervullen.

Dat het eene zonderlinge geschiedenis is, moet ieder erkennen; maar dat zullen vooral ondervinden de Nederlandsche kapiteins, wanneer ze van een Amerikaan, die bovendien niets dan Engelsch spreekt, inlichtingen moeten erlangen.

En wat zullen de Chinezen er van denken? Ze zullen meenen dat Oud-Holland op de flesch is!

Welk vertrouwen kan men nu nog op den Minister van Koloniën, den heer PAHUD, stellen?

Den 17den April 1853 schreef hij met zijne ambtgenooten aan den Koning: „Éene waarheid wordt algemeen erkend; de Koning, die met zijne „Ministers niet overeenstemt, moet zijn Ministerie veranderen.

„Wij brengen gezamenlijk het verzoek voor den Troon, dat Uwe Majesteit goed vinde, hiertoe te besluiten; *of* allen twijfel en misverstand, „op de meest uitdrukkelijke wijs, door eene ronde, opene verklaring weg „te nemen."

Zoo schreef de heer PAHUD, èn als president van den Ministerraad, èn als Minister van koloniën, den 17 April 1853.

Het misverstand is door eene ronde opene verklaring niet weggenomen.

En toch is de heer PAHUD Minister gebleven; en toch heeft de heer PAHUD zitting genomen in een Ministerie; en toch heeft de heer PAHUD, acht dagen later, als medeonderteekenaar van den bekenden brief aan den Koning, zijne vroegere ambtgenooten en zich zelven verloochend en de vreesselijkste beschuldigingen naar het hoofd geworpen.

En aan zulk een man zijn de belangen onzer koloniën toevertrouwd!

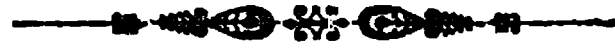
Hoe de verkiezingen zullen afloopen, is, op het oogenblik dat wij dit schrijven, nog onzeker. De natie verkeert in eenen koortsachtigen toestand, waarin niemand weet, wat zij doen zal, en allerlei intrigues en kuiperijen worden in 't werk gesteld.

Het is mogelijk, dat vele leden der Kamer, die mij tot dus verre trouw op zijde stonden in den strijd tegen de tallooze verkeerdheden en misbruiken, onafscheidelijk verbonden aan ons koloniaal stelsel, niet zullen worden herkozen. Het is zeer mogelijk, dat ik zelf niet weder in 's lands vergaderzaal mijne plaats zal innemen.

Maar den strijd zal ik voortzetten. Zoolang de vrijheid van drukpers niet wordt gebreideld, zal ik, èn in dit Tijdschrift èn in andere geschriften, de beginselen verdedigen, die ik tot dus verre uit volle overtuiging verdedigd heb. En daarbij blijf ik bij voortduring rekenen op de medewerking en ondersteuning mijner vrienden, door wier krachtige hulp ik in staat ben gesteld, te verrigten 't geen ik tot dus verre heb gedaan.

Bijdragen tot de kennis der residentie Rio.

I.

Traktaten van 1784.

Dat de stad Malaka eenen geruimen tijd de hoofdzetel van het Maleische volk is geweest, is algemeen bekend. Het was, onder het bestuur der Maleische vorsten, een bloeijende koopstad; de voornaamste volken van zuidelijk Azië voeren daarop ten handel, en ruilden aldaar de voortbrengselen der nijverheid van Azië en Europa tegen de geurige specerijen, het goud en de edele steenen van Indië. Zij had eenen hoogen graad van voorspoed bereikt, toen de Portugezen zich in het jaar 1511 van haar meester maakten. Dit gebeurde onder de regering van den sulthan MOHAMAD SJAH II. Hij was genoodzaakt voor de overmagt te bukken, nam de vlugt met een tallooze menigte volgelingen, en werd kort daarna de stichter van de stad Djohor. Een aanzienlijk gedeelte der Maleische onderdanen verliet Malaka en voegde zich bij hem; en weldra werd Djohor de bloeijende hoofdplaats van het Maleische volk.

Maar sedert de Europesche vlaggen in den Archipel waren gezien, was het met de grootheid van die vroeger zoo beroemde natie gedaan. Ook de bloei van haren nieuwen zetel Djohor was slechts kort van duur. Ze werden weldra weder in oorlogen met de Portugezen gewikkeld; daarna werden ze door de sulthans van Atjin aangevallen; door die gebeurtenissen werden ze meer dan eens op den rand des verderfs gebragt. En al kwamen ze ook deze tegenspoeden te boven, de gevaren bleven hun altoos dreigend boven het hoofd hangen. De nabijheid van een Europeesch Gouvernement te Malaka, eerst der Portugezen en daarna der Nederlanders, was voor hen een onuitputtelijke bron van bekommering en verwikkelingen. Zoo zagen ze zich, in het begin der achttiende eeuw, genoopt, om ook Djohor als zetel der regering te verlaten, en eene andere hoofdplaats te stichten in eene streek, waar ze de gevaren die hen dreigden, meenden te kunnen vermijden.

De zuidzijde van het eiland Bintan werd daarvoor uitgekozen, en eene stad werd er gesticht, die den naam droeg van Rio. Ook hier weder volgde het Maleische volk zijnen koning. Misschien verwondert men zich over deze talrijke verhuizingen, die, als wij de geschiedenis wat hooger op wilden beschouwen, met nog eenige andere vermeerderd konden worden, en over de gemakkelijkheid, waarmede het volk zijne vorsten in die verhuizingen volgt. Maar de opmerking is juist, dat deze steden over het

algemeen bestonden uit huizen van ligte bouwstoffen, zeldzaam van steen en kalk. Ze ontstonden derhalve in zeer korten tijd, en waren, eenmaal overwonnen zijnde, in een oogenblik verwoest. Op de getrouwheid, waarmede de Maleijers hunne overwonnen vorsten op hunne vlugt volgden, had natuurlijk de volgende omstandigheid een krachtigen invloed. Het is namelijk bij de volkeren van deze eilanden de gewoonte, de bewoners van eenige stad of landstreek, welke zij overwonnen hebben, als hunne slaven te beschouwen en te behandelen. Om dus de slavernij en de daaraan verbonden ellende te ontwijken, bleven de Maleijers hunne vorsten getrouw en bleven zij het zelfde lot met hen deelen.

Ook Rio bloeide, toen het de hoofdstad van het Maleische rijk was geworden, maar niet meer door den handel. Sedert de monopolie-geest der Europesche natiën eene geheele revolutie in den toestand der Indische volkeren had gebragt, en den handel, gelijk die vroeger gedreven werd, belemmerde, ja, onmogelijk maakte, hadden die volkeren een ander middel gevonden, om rijkdommen te verzamelen. Dat was de zeeroof; want, ofschoon ook vroeger deze vreesselijke geessel van den Indischen Archipel niet geheel onbekend was, dagteekent de zeeroof echter, als een oorlog tegen rustige handelaren en zeevarenden, waartoe geheele staten zich geregeld uitrusten, eerst van de vestiging der Europesche natiën op deze eilanden. Ook Rio behoorde weldra tot die rooverstaten, te meer, dewijl zich langzamerhand vele Boegi's van Celebes aldaar hadden nedergezet, in wier ondernemingzucht, moedigen aard, en rusteloos karakter juist dergelijke vrijbuiterijën het meeste vielen. In 't midden der vorige eeuw was hun aantal te Rio zoodanig toegenomen, dat ze onder een afzonderlijk hoofd stonden, en in 1783 had dat hoofd, radja HADJI, zooveel magt en invloed, dat de sulthan MOHAMAD SJAH, die toen regeerde, niet alleen gezegd kon worden zijn rijk met hem te deelen, maar zelfs onderworpen was aan de magt van dezen vreemdeling.

Het toenemen der zeerooverijen en de hoogmoedige taal van den sulthan, daartoe aangezet door radja HADJI, noopten de Oost-Indische Kompagnie in 1783 tot eenen oorlog tegen Rio. Men begon met de hoofdstad te blokkeren en zond daartoe eenige oorlogschepen derwaarts. Het geheele smaldeel, daarvoor bestemd, bestond weldra uit drie oorlogschepen met eenige brikken en andere gewapende vaartuigen onder den kapitein ABO, waarbij zich eerlang nog twee oorlogschepen voegden. Gemakkelijk was deze standplaats niet, daar de stoutmoedige inlanders, vooral de Boegi's, met geweld telkens de blokkade schonden, en zich dan dapper verdedigden, zoodat zij hunne vaartuigen niet anders dan bij entering wilden overgeven, en ook geen kwartier gaven noch aannamen. Somtijds vereenigden zich vijftig inlandsche vaartuigen tegen één Hollandsch schip, hetwelk zich slechts kon redden door de ankers te kappen en dan tot herstelling naar Malaka gezonden werd. De gevangen Hollanders werden door den vijand wreedaardig ter dood gebragt, onder sidderingwekkende omstandigheden.

In 't laatst van 1783 besloot men tot eenen algemeenen aanval op Rio.

Maar die aanval ging met allerlei noodlottige omstandigheden vergezeld. Reeds was het vuur begonnen, reeds waren de batterijen des vijands grootendeels tot zwijgen gebragt, reeds was hij zelf in wanorde geraakt, toen een fregat zich vast zette op een zandbank, waardoor de verdere aanval tot den vloed moest worden uitgesteld. Maar ziet, daar vliegt dit vaartuig, met den kommissaris-generaal en de beste manschappen der vloot, plotseling in de lucht. De reeds gestreken vlaggen van den vijand worden weder opgehaald. Men hoort, in een gedeelte van het schip dat nog niet vernield was, het gekerm der gekwetsten en stervenden. Op dat punt wordt nu door den vijand bij voorkeur het geschut gerigt, en de ongelukkigen, die nog over waren, vinden hunnen dood in het vuur. Toen nam de reeds gelandde manschap in wanorde de vlugt, en keerde het geheele smaldeel, door meer dan honderd inlandsche vaartuigen vervolgd, naar Malaka terug.

Maar ook hier vond de vloot geen rust. De stad was reeds aan de noordzijde door den koning van Salangor, den bondgenoot van den sulthan van Rio, belegerd, en werd dit nu weldra aan de oost- en zuidzijde door den sulthan van Rio met eenen anderen bondgenoot, den koning van Djohor. Drie maanden lang bleef Malaka op die wijze ingesloten. De belegeraars waagden zelfs nu en dan een storm. Maar de zee konden zij den Hollanders niet afsnijden.

Eindelijk daagde er den 29sten Mei 1784 verlossing op. Vier linie, schepen verschenen dien dag voor Malaka, twee van 68, een van 56 en een van 54 stukken, benevens twee fregatten. Ze stonden onder 't bevel van den kapitein ter zee J. C. VAN BRAAM. De geheele wapening bedroeg 2130 man met 326 stukken geschut. Dadelijk na de aankomst werd een krijgsraad belegd en besloten tot een aanval op de verschansingen van den sulthan van Rio, die op den 5 Junij zou plaats hebben. Men wilde de vijandelijke batterijen eerst tot zwijgen brengen en daarna landen. Maar de verschansingen waren meer dan twaalf voet dik, zoodat dit plan onuitvoerlijk bleek te zijn. Toen vervaardigde men eene vlottende batterij, benevens twee zoogenaamde „steenbokken," elk van een achttienponder voorzien, en gedekt door 21 landingsvaartuigen, waarop 734 man, onder den majoor HAMEL en den eersten luitenant DIRK VAN HOGENDORP, denzelfden, die later zich door zijne oppositie tegen het koloniale stelsel heeft bekend gemaakt *). Op deze wijze gelukte de landing. Nu werden de vijandelijke verschansingen zeer spoedig vermeesterd en, benevens al de verlaten vaartuigen, in brand gestoken. De geheele overwinning had den onzen slechts 12 dooden en 54 gekwetsten gekost. De vijand had daarbij 21 vaandels, 126 zware metalen stukken geschut en 15 ijzeren kanonnen verloren. Vele ongelukkigen verbrandden in de in vlammen staande vijandelijke batterijen. Bovendien vond men 300 lijken der inlanders op het slagveld.

Malaka was nu ontzet, want ook de troepen van Salangor braken van de noordzijde de belegering op, zoodra zij de nederlaag hunner bondgenoo-

*) Zie over hem dezen zelfden jaargang van dit Tijdschrift blz. 266.

ten vernamen. Maar de onzen wilden nu voor goed den oorlog ten einde brengen, en daarom Salangor eerst en daarna Rio bestoken. Dat voornemen werd vertraagd door het springen van het schip *Dolphijn*, waarbij wel 450 man in de lucht vlogen. Eerst in Augustus werd de togt ondernomen. In het gezigt der goed versterkte stad, die op eenen hoogen berg lag en met geschut bezet was, had de landing plaats, onder het beleid van DIRK VAN HOGENDORP, met ruim 800 man in 20 vaartuigen. Eerst werd het strand schoon geveegd en daarop, onder het hevige vuur der batterijen, ook de berg beklommen en vermeesterd. Het veroverde geschut bedroeg 68 stukken, doch de overige buit was zeer gering, daar de vijand in 't gebergte gevlugt was. De luitenant VAN HOGENDORP verschanste zich op den berg met 250 man. Men liet aan de gevlugte inwoners, bij onderwerping, bescherming en vergiffenis aanbieden, 't welk door de meesten werd aangenomen. De Nederlanders verhieven eenen vorst uit Atjin, die de onzen ter hulp gekomen was, tot koning van Salangor, onder de leenheerschappij der kompagnie.

Nu was de beurt aan Rio. Maar de gebeurtenissen te Malaka en Salangor hadden den overmoed van dat rijk reeds aanmerkelijk doen verminderen. Toen dus de vloot in de wateren van Rio kwam, smeekte men er om vrede. De onzen beschouwden dit echter slechts als een krijgslist, om tijd te winnen. Men nam daarom den 22sten October 1784 het voor de rivier liggende eiland Mars in, nadat de vijand zelf vooraf een woedenden aanval gedaan had *). Deze nederlaag, die de onzen 49 dooden en gekwetsten, maar den vijand zeker vijf maal zoo veel, gekost had, noopte den sulthan van Rio zich onvoorwaardelijk aan de Oost-Indische kompagnie te onderwerpen. Hij ging daartoe te gereeder over, omdat zijne dapperste troepen, de Boegi's, gevlugt waren, en radja ALI, hun aanvoerder, naar Borneo's westkust ontkomen was. Ja, hij deed het voorkomen, alsof hij eigenlijk tegen zijnen zin in dezen oorlog gesleept was, daartoe gedwongen door radja HADJI, en alsof de dood van dezen, die in den strijd tegen Malaka was gesneuveld, voor hem eene gezegende gebeurtenis was. In hoe verre hij dit naar waarheid beweerde, zullen wij niet onderzoeken. Genoeg zij het, dat den 1sten November 1784, aan boord van het linieschip *Utrecht*, geankerd voor Rio, de volgende kapitulatie werd gesloten.

Artikelen van kapitulatie, gemaakt tusschen den Wel Edelen Gestrengen Heer JACOB PIETER VAN BRAAM, kommandant en chef der oorlogsmagt van de heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en die der Oost-Indische kompagnie in Oost-Indië,

En den doorluchtigen vorst Alsoe Padoeka Seri Sulthan MAHMOED, Koning van Djohor, Pahan, Rio en onderhoorige eilanden; bij de over-

---

*) Deze expeditiën tegen Malaka, Salangor en Rio zijn uitvoerig beschreven door J. C. BAANE, *Reis door een gedeelte van de Nederlandsche bezittingen in Oost-Indië*, Amst. 1826. De schrijver woonde in persoon deze expeditie bij en verhaalt dus als ooggetuige.

gave van Rio, nadat de Boegi's geslagen, gevlugt en naar elders verdreven zijn geworden.

Rio, door de overwinning, die de Hollanders op den 29sten October 1784 op de Boegi's bevochten hebben, en door de vlugt dier Boegi's des nachts tusschen den 30sten en 31sten October, verlaten en geheel zonder defensie gelaten zijnde, was deze plaats door het regt des oorlogs (die onregtvaardig tegen de Nederlanders gevoerd is geworden) aan alle verwoesting en hare inwoners aan alle rampen des oorlogs blootgesteld; doch zij is daarvan gespaard door de menschlievendheid en den goeden wil van den heer kommandant jegens den Maleischen Vorst en de Maleische onderdanen. En zijn overzulks overeengekomen, de volgende artikelen van kapitulatie te maken en aan te gaan, welke aan beide zijden stellig nagekomen zullen en moeten worden.

Art. 1. De kommandant zal door zijne troepen en volk possessie nemen van al de sterkten, welke als nog op Rio gevonden en aangelegd zijn, en naar zijn genoegen daarmede doen, 't zij ze te houden zoo als ze zijn, te verbeteren, te slechten of op al zulke wijze daarmede te handelen als hij zal kunnen goedvinden.

Art. 2. Al het geschut, scherp, kruid en verdere oorlogsbehoeften, in deze sterkten of daarbuiten gevonden, worden aan den kommandant in volledig eigendom toegekend, om daarmede naar goedvinden te handelen.

Art. 3. Al de achtergelaten en te vinden goederen, die aan de gevlugte Boegi's toebehoord hebben, zullen, zonder achterhoudendheid, getrouwelijk aan den kommandant als wettige prijsgoederen afgeleverd worden, hoe of waar ze gevonden worden of zich alhier op Rio mogten bevinden.

Art. 4. Daarentegen zullen de achtergebleven Maleische ingezetenen geruste bezitters blijven van hunne huizen, goederen en verdere bezittintingen, mits zij zich niet verrijkt hebben met de achtergebleven goederen der Boegi's; bij ontdekking waarvan zoodanig een persoon strafbaar zal gehouden worden.

Art. 5. De koning zal in al zijne titels en heerschappijen hersteld en mede geruste bezitter van zijne roerende en onroerende goederen blijven.

Art. 6. De Chinezen, die zich, door betoonde hulp aan onze vijanden, als vijanden gedragen hebben, zullen mede in deze kapitulatie begrepen worden, en bezitters blijven van hunne goederen en huizen, mits daarvoor aan den kommandant, tot teeken van erkentenis en dankbaarheid, opbrengende en betalende eene som van twintig duizend Spaansche realen.

Art. 7. De oorlog, dien de kompagnie (door den Boegi-onderkoning radja HADJI onregtvaardig aangedaan) heeft moeten voeren, geene geringe kosten veroorzaakt hebbende, zouden dezen door den koning, op wiens naam de oorlog gevoerd is, natuurlijker wijs moeten worden gedragen, zoo niet geheel, dan immers ten deele. Overzulks overtuigd zijnde van de regtmatigheid van dezen eisch, zoo verbinden zich de koning en zijne rijksgrooten over dit artikel eene redelijke konventie met den heer kommandant aan te gaan en bij afzonderlijke akte te stellen.

Art. 8. Zoo mede verbindt zich de koning en zijne rijksgrooten, met den heer kommandant eene redelijke konventie te sluiten en voor de bevrijding van plundering en brand, die gewoonlijk het lot des oorlogs zijn, eene redelijke som gelds aan de overwinnaars te betalen, hetgeen onderling nader zal bepaald worden.

Aldus gedaan en gesloten aan boord van het Hollandsch oorlogschip *Utrecht*, geankerd voor Rio, den 1sten November 1784 vorenstaande.

(*was get.*) J. P. VAN BRAAM.

('t Wapen van radja TOEAH.)

('t Wapen van den vorst Alzoe Padoeka Seri Sulthan MAHMOED.)

Radja TOEMENGGONG.
Radja BINDHARA.

Nadat alzoo deze kapitulatie gesloten was, ging men met de gezanten des sulthans, aan boord van de *Utrecht*, voort met op dezelfde grondslagen voort te bouwen, die in deze kapitulatie waren gelegd. Reeds den volgenden dag, den 2 November, werd daarmede begonnen, en acht dagen later, den 10 Nov., was het vredestraktaat gereed. Wij laten het hieronder volgen.

Traktaat van altoosdurende getrouwe vriend- en bondgenootschap tusschen de Generale Nederlandsche Oost-Indische Kompagnie en den doorluchtigen vorst Alzoe Padoeka Seri Sulthan MAHMOED, koning van Djohor, Pahan, Rio en onderhoorige eilanden.

Aangegaan en gesloten voor de Edele Kompagnie door den WelEdel Gestrengen Heer JACOB PIETER VAN BRAAM, kommandant en chef van de oorlogsmagt der heeren Staten-Generaal der vereenigde Nederlanden in de Oost-Indiën,

En den opgemelden doorluchtigen vorst Alzoe Padoeka Seri Sulthan MAHMOED in hooge persoon, geassisteerd door de na te noemen prinsen en rijksgrooten, in name radja TOEAH als eerste, radja BINDHARA als tweede, radja TOEMENGGONG als derde, en radja BOENGSOE als vierde.

Vooraf erkennen de doorluchtige vorst en zijne rijksgrooten, dat zij door de herhaalde overwinningen, die door de oorlogsmagt van de Staten-Generaal der vereenigde Nederlanden en die der Oost-Indische Kompagnie, onder de orders van den kommandant en chef J. P. VAN BRAAM over de vereenigde magten der Boegi's en van andere met hen verbonden vorsten, zoo op Tellok Katapan, Salangor, als nu jongst op den 29 October 1784 alhier voor Rio zijn bevochten, bevrijd zijn geworden van het drukkend juk van overheersching dier Boegi's; hetwelk zij, in schijn van regt, als onderkoningen van het Djohorsche rijk, maar al te zeer, tot verkleining van de wettige afstammelingen van het oude, koninklijke, Djohorsche stamhuis geoefend hebben; waarvoor zij nu en ten eeuwigen dage hunne regtmatige dankbaarheid aan hunne verlossers voormeld zullen en willen erkennen.

Dat het regt des oorlogs, die zoo onregtvaardig tegen de Nederlandsche Kompagnie, op den naam van den doorluchtigen vorst Alzoe Padoeka

Seri Sulthan MAHMOED, door den gesneuvelden onderkoning, radja HADJI begonnen, en na zijn dood door radja ALI met veel hevigheid voortgezet is, tot zijne magt alhier voor Rio geslagen, en hij met al de Boegi's en vele inwoners van dit rijk en deze plaats op de vlugt gedreven, zich naar elders begeven heeft, een volkomen regt van overwinning van dit rijk en plaats aan de Nederlandsche wapenen gegeven heeft, als buiten eenige mogelijke defensie gelaten zijnde.

Dat de doorluchtige vorst en zijne rijksgrooten, erkennende en dankende de menschlievendheid van den kommandant, in hoofde dezes genoemd, om de overgebleven inwoners te sparen en het land niet te verwoesten, moeten toestaan dat dit rijk en plaats tot een eigendom van de Nederlanders geworden is, door het regt des oorlogs wettiglijk verkregen.

Dat de doorluchtige vorst Alzoe Padoeka Seri sulthan MAHMOED en zijne opgemelde rijksgrooten voor zich en alle zijne nakomelingen in den tijd erkennen en verklaren, hetzelve koningrijk en plaats, als een wettig en onsterfelijk leen, van de Nederlanders te ontvangen, om het voor zich en zijne wettige afstammelingen te blijven bezitten, nu en ten eeuwigen dage, onder de navolgende konditiën en voorwaarden, dewelke van wederzijden stellig en ongeschonden bewaard zullen blijven.

Art. 1. Daar zal van nu af aan een bestendige vrede, vriend- en bondgenootschap plaats hebben, tusschen de Nederlandsche Oost-Indische kompagnie en de rijken van Djohor, Pahan, Rio en onderhoorige eilanden, die van beide zijden door alle mogelijke middelen zal onderhouden en voortgezet worden, ten eeuwigen dage, waartoe zich beide partijen, en nu op nieuw, plegtig verbinden.

Art. 2. Ter bereiking van welke oogmerken de koning en zijne rijksgrooten verklaren, te vernietigen en buiten alle effekt of kracht te stellen zeker kontrakt, buiten voorkennis van de kompagnie tusschen het hof van Djohor en de Boegi's gesloten in het jaar 1134 van den propheet, in de maand Hadji, daarna in 't jaar 1160 van den propheet, den 8sten dag van de maand Seffer, en eindelijk nog in 't jaar 1166, den 4den dag van de maand Rammelan successivelijk vernieuwd en vermeerderd; hetzelve kontrakt (door de Boegi's op verscheiden tijden en wijzen verbroken zijnde) houdende als nooit geëxisteerd of plaats gehad hebbende.

Art. 3. De koning, zijne jonge jaren en weinige ondervinding in regeringszaken erkennende, verklaart zich ten volle genegen te zijn, dat hem tot zijne hulp en ondersteuning in het bestuur toegevoegd worde een raad van regering, welke bestaan zal uit de, in hoofde dezes genoemde, rijksvorsten en grooten, radja TOEAH als eerste, radja BINDHARA als tweede, radja TOEMENGGONG als derde en radja BOENGSOE als vierde. Zonder welken raad de koning zich verbindt niets te besluiten noch uit te voeren, maar alles met hunne voorkennis en overleg te zullen bestieren en regeren; terwijl genoemde rijksvorsten en grooten zich op de plegtigste wijze verbinden, den koning altoos met goeden en getrouwen raad en daad bij te zullen staan, de belangen van het rijk ten allen tijde, naar hun best vermogen, te behartigen,

en in 't bijzonder de vriendschap met de Nederlandsche kompagnie, en de onderhouding en nakoming van dit traktaat met allen ernst te bevorderen.

Art. 4. De koning, zijne rijksgrooten en onderdanen verbinden zich, om aan de Nederlandsche Oost-Indische kompagnie als hun beschermheer gehouw en getrouw te wezen, en zich eerbiedig en gehoorzaam jegens haar en de hooge regering dezer landen te gedragen, zonder daartegen ooit iets te ondernemen, 't zij direkt of indirekt. 's Kompagnie's vrienden zullen zij voor hunne vrienden, doch 's kompagnies vijanden voor hunne vijanden houden, en als zoodanig behandelen, mitsgaders naar vermogen de kompagnie bijstaan met vaartuigen en volk, wanneer zulks gerekwireerd mogt worden.

Art. 5. De Nederlandsche Oost-Indische kompagnie zal van hare zijde het rijk van Djohor en Pahan beschermen, den vorst en zijne opvolgers in hunne regten maintineren, en den voorspoed van hetzelve rijk, zoo veel immer mogelijk, naar tijds omstandigheden bevorderen.

Art. 6. En vermits met dat oogmerk een aanzienlijk garnizoen van wege de Nederlandsche Oost-Indische kompagnie op Rio gelegd zal worden, zal het haar vrijstaan het naar goedvinden te vermeerderen of te verminderen en onder de orders van zoodanigen persoon te stellen, als de kompagnie vermeenen zal dat met hare belangen meest overeenkomt, zonder dat de koning zich daartegen zal mogen verzetten.

Art. 7. De koning verbindt zich, om volk te beschikken ter voltooijing en onderhouding in eenen goeden staat van de fortifikatiën, die men zal goedvinden op Rio aan te leggen of te verbeteren, en aan 's kompagnies garnizoen voor redelijke betaling te doen leveren al wat daartoe of tot levensonderhoud van de bezettelingen vereischt wordt; mitsgaders daar en boven, tot goedmaking van de kosten, jaarlijks aan de kompagnie te kontribuëren zekere somme gelds, te berekenen naar de sterkte van het garnizoen, dat noodig geoordeeld wordt alhier aan te houden.

Art 8. De verdediging van de plaatsen of werken, die door 's kompagnies troepen bezet blijven, zal geheel en al gelaten worden aan den kommandant van dezelve troepen; met dezen verstande nogtans, dat, ingeval van aanval, de koning, met en benevens 's kompagnies garnizoen, alle vermogen zal aanwenden tot afbreuk van den gemeenen vijand, zoo met versterking van manschappen in de vestingen, wanneer de kommandant van het garnizoen daarom vraagt, als met bijvoeging van volk, wanneer, met gemeen overleg tusschen den koning en den gemelden kommandant, noodig geoordeeld wordt tegen den vijand uit te trekken.

Art. 9. De koning, tot merkelijk nadeel van zijn persoon en rijk, ondervonden hebbende, hoe verre de heersch- en baatzucht der Boegi's gaat, zal voortaan aan geen van hen toelaten, zich op Rio neer te zetten, en zelfs van die er nu gevonden worden aan geene anderen het verblijf gedoogen, dan die er geboren zijn, of vrouwen en kinderen hebben; doch alle de overigen noodzaken, om ten eersten te vertrekken, zonder ook ooit eenigen Boegi tot onderkoning te verkiezen, of in eenige andere pos-

ten van eer en aanzien te stellen; ongeacht het verbond voor eenige jaren met die natie aangegaan; dewijl het van hare zijde openlijk verbroken, en hierboven in het 2de artikel door ons reeds als krachteloos aangemerkt en geheel vernietigd verklaard is.

Art. 10. De onderdanen van de Nederlandsche Oost-Indische kompagnie zullen vrijelijk op en in alle de landen, rivieren en havens van Djohor en Pahan, en daartegen de op- en ingezetenen van dat rijk in zelfdervoege op Malaka en dier jurisdictie, mogen varen en handel drijven; mits zich regulerende naar de wetten, regten en kostumen van den lande, en betalende de geregtigheden, die er van ouds geïnstitueerd zijn.

Art. 11. Maar zoo iemand niet genegen mogt wezen, om in elkanders havens of landen eenige koopmanschappen te lossen of te laden, zal hij, zonder eenige andere geregtigheid dan die van de ankeragie te betalen, mogen vertrekken, mits dat hij dan binnen den tijd van drie dagen de haven verlaat daar hij ingekomen is, tenzij door zeenood binnen geloopen, alzoo hem dan een langer verblijf naar bevinding van zaken zal toegestaan worden.

Art. 12. De kompagnie zal geen de minste geregtigheid behoeven te betalen voor goederen, die zij zoude mogen goedvinden met haar eigen vaartuigen ter verkoop naar Rio te zenden. En zoo zullen op Malaka ook aan geene geregtigheid subjekt wezen de vaartuigen, die door den koning of de rijksgrooten van Djohor en Pahan herwaarts gezonden worden, mits dat zij, ten bewijze daarvan, het tjap (zegel) van den Dato Bindhara vertoonen kunnen, en dit tjap aan geene andere vaartuigen gegeven worde, dan die werkelijk aan den koning en zijne grooten toebehooren.

Art. 13. Geene vaartuigen van Djohor en Pahan, mitsgaders derzelver onderhoorigheden, zullen het Gouvernement van Malaka mogen passeren, zonder aan hetzelve een paspoort genomen te hebben.

Art. 14. De Nederlandsche Oost-Indische kompagnie en hare onderdanen zullen ten allen tijde de vrijheid hebben, om, in de bosschen of op plaatsen onder het gebied van Djohor en Pahan gelegen, zoo veel mast-, timmer- en brandhout te laten kappen, of wel te koopen en uit te voeren, als zij zullen benoodigd zijn, zonder daarvoor aan eenige tol of rekognitie onderhevig te wezen.

Art. 15. Gemerkt de wering van zeerooverijen, die veeltijds in deze straat geschieden, een punt is van veel aangelegenheid, om te zorgen dat de smalle handelaars niet van hunne vaartuigen, goederen en leven of vrijheid beroofd, en de wederzijdsche onderdanen daardoor in hunne vaart belemmerd worden, zoo verpligten zich de koning en zijne rijksgrooten, om aan geene personen, die onder de minste verdenking liggen, dat zij zich met de schandelijke kostwinning van zeeroof generen, schuilplaats in eenig gedeelte van het koningrijk te geven, veel min eenige protektie te verleenen; maar daarentegen naar hun vermogen met de Nederlandsche Oost-Indische kompagnie mede te werken, om, zoodra vernomen wordt, dat zich hier of elders in deze straat zeeschuimers onthouden, hen te vernielen en uit te roeijen, zoo door het in zee zenden van welgewapende

vaartuigen als anderzins; opdat het vaarwater beveiligd moge worden, en wederzijdsche onderdanen en ingezetenen hunnen handel met gerustheid, onder de bescherming van elkanders overheden, kunnen en mogen drijven.

Art. 16. De Nederlandsche Oost-Indische kompagnie en de koning van Djohor en Pahan zullen wederkeerig zorg dragen, dat de onderdanen van de eene partij, tegen die van de andere, 't zij ter zee of te lande, geene geweldenarijen plegen, noch elkander eenige verongelijking of schade toebrengen; doch indien zulks echter onverhoopt, en in weerwil van alle genomen voorzorgen, gebeuren mogt, zullen de schuldigen, ten afschrik van anderen, naar de strengheid der wetten gestraft worden, overeenkomstig met de begane misdaad, een iegelijk onderdaan door zijne wettige overheid. Verbindende de koning zich al verder, om, ter voorkoming van onaangenaamheden, zijne onderdanen de striktste orders te zullen geven, dat zij, bij ontmoeting in zee van 's Kompagnies kruisvaartuigen, wanneer een schot, 't zij met of zonder scherp, gedaan wordt, immediaat bij dezelven moeten komen, ten einde gevisiteerd en niet voor zeeroovers aangezien te worden.

Art. 17. Bijaldien iemand van de wederzijdsche onderdanen, uit oorzaak van eenig gepleegd delikt of om andere redenen, tot de eene of andere van de hooge kontrakterende partijen overloopt, zal men hem, na gedaan opontbod, ten eerste uitleveren, zonder zoodanigen persoon te verschuilen of achter te houden, al was het zelfs, ten aanzien van de onderdanen Christenen, dat zij onder het gebied van Djohor en Pahan de Mahomedaansche religie mogten hebben aangenomen.

Art. 18. Alle van Malaka weggeloopen of geroofde en vervoerde slaven, die onder het gebied van Djohor en Pahan nu of voortaan gevonden of gebragt mogten worden, verbindt zich de koning te doen overgeven aan dengenen, die tot de overneming daarvan gekwalificeerd is, onder genot van twintig rijksdaalders voor elken slaaf, die op deze wijze zal achterhaald en overgegeven worden; gelijk de Nederlandsche Oost-Indische kompagnie zich insgelijks verbindt hetzelfde te doen, ten opzigte van die van Djohor en Pahan, welke op Malaka kunnen worden aangewezen, mede onder genot van twintig rijksdaalders voor ieder persoon.

Terwijl de beide hooge kontrakterende partijen daarenboven tegen de slaven-seduktie door strenge wetten de noodige voorziening zullen doen, om dezelve krachtdadiglijk te beletten en tegen te gaan.

Art. 19. De ordinaire weg van justitie zal voor een ieder open en de loop daarvan ter wederzijden vrij wezen, zoodat de onderdanen van beide de hooge kontrakterende partijen hunne regten, aktiën en pretentiën, volgens de wetten en statuten van ieder land, zullen mogen instellen, ten einde daardoor ter wederzijde zonder onderscheid te erlangen zoodanige voldoening, als hun wettiglijk geoordeeld zal worden toe te komen en een ieders goed regt dus bewaard moge blijven.

Art. 20. Geene andere Europesche natien dan Nederlanders zullen meer in de landen of havens van Djohor en Pahan, Rio daaronder begrepen, 't zij ten handel of om andere redenen, mogen komen noch geadmitteerd worden,

maar direkt moeten afgewezen worden, behalve in geval van zeenood of kennelijk gevaar, wanneer daarin wel eene uitzondering zal worden geduld.

Art. 21. De Nederlandsche Oost-Indische kompagnie staat daarentegen aan den koning van Djohor en Pahan toe, de admissie ten handel op Rio van Chinesche jonken en andere inlandsche vaartuigen, mits dat zij niet van plaatsen, op de kust van Celebes of op het eiland Borneo liggende, komen, noch beladen zijn met eenige partijen nagelen, nooten en foelie; gelijk ook voortaan geene vaartuigen van Palembang of Bangka tin op Rio mogen aanbrengen. En zullen de vaartuigen, welke van de eerstgemelde plaatsen komen of de gemelde verboden artikelen van negotie in hebben, met hunne ladingen ten behoeve van den koning gekonfiskeerd en verkocht, doch de specerijen voor de gewone inkoopsprijzen en het pikol tin voor vijftien rijksdaalders aan de kompagnie overgelaten worden.

Art. 22. Al het tin, dat van andere plaatsen dan van Palembang of Bangka of Rio wordt aangebragt, zal de koning aan de kompagnie doen leveren, tot den prijs van zes en dertig Spaansche realen voor de baar van 375 pond, of de aanbrengers daarmede herwaarts renvoijeren.

Art. 23. De kompagnie zal altoos, of zoo dikwijls zij het goedvindt, een of meer gewapende vaartuigen mogen laten kruisen of post vatten, naar zij het noodig zal oordeelen, om sluikerijen en verboden artikelen van negotie tegen te gaan en te beletten, zonder dat zulks van 's konings zijde als eene akte van misvertrouwen zal worden aangemerkt. Zelfs zal de koning, wanneer hij vermeent het aanwezen van zoo een gewapend vaartuig hier of elders ten gezegden einde noodig te zijn, daarom aan den gouverneur van Malaka verzoek doen, welke dan verpligt zal wezen, een zoodanig vaartuig aan handen en te missen hebbende, hetzelve, zoo spoedig immer mogelijk, te zenden.

Art. 24. Geene vaartuigen zullen de rivier van Rio mogen inkomen, of daaruit vertrekken, zonder bij 's kompagnies fortresse aan te leggen om gevisiteerd te worden. En de koning zal verpligt zijn, om aan de executie daarvan de hand te houden.

Art. 25. Bij overlijden van den regerenden koning, zullen de rijksgrooten niemand tot zijnen opvolger mogen verkiezen, dan den wettigen afstammeling van den overledenen koning, en, bij gebrek daarvan, eenen der prinsen, afstammelingen van het oude Djohorsche huis, hetwelk echter niet zal mogen geschieden, buiten voorkennis van den gouverneur en zijnen raad te Malaka. En wanneer deze daarin toegestemd hebben, zal de prins, die tot koning verkozen is, het bewind over het rijk wel mogen aanvaarden, maar niet ingehuldigd worden, voor dat de Edele Hooge Indische regering te Batavia hem als koning gekonfirmeerd heeft. Waarna zijne Hoogheid gehouden zal zijn twee of drie gevolmagtigde ministers naar Malaka te zenden, om in zijnen naam dit kontrakt aan te nemen en te bezweren.

Art. 26. Wanneer eenige gevallen mogten voorkomen, waarvan in dezen niet gesproken is geworden, en die over zulks bij eene der hooge kontrak-

terende partijen bedenking mogten veroorzaken, verbindt men zich over en weder, daaromtrent door nadere onderhandeling eene vaste bepaling te maken, en in der minne alles te determineren. Belovende de koning en de rijksgrooten, zoo voor zich zelven als voor hunne wettige opvolgers, de voorschreven artikelen te onderhouden en na te komen, zoolang zon en maan haar schijnsel geven, zonder daarvan in het minste of geringste af te wijken.

Gelijk de heer JACOB PIETER VAN BRAAM, kommandant en chef der oorlogsmagt van de Staten-Generaal in de Oost-Indiën, in den naam en van wege de Nederlandsche Oost-Indische kompagnie, ook plegtig belooft, zich naar deze artikelen te zullen gedragen.

Tot bevestiging van de waarheid en opregtheid, is dit kontrakt door den koning en zijne rijksgrooten plegtig op den Alkoran bezworen, met hunne handteekeningen nevens die van den kapitein kommandant bekrachtigd, en met het zegel zoo van den meergemelden kapitein kommandant, als den koning en de genoemde rijksgrooten, bezegeld.

Zijnde hiervan gemaakt drie eensluidende afschriften, zoo in de Hollandsche als Maleische talen, bij den anderen gevoegd; een om naar Batavia aan de Edele Indische Regering gezonden, het tweede om op Malaka bewaard en het derde om aan den koning afgegeven te worden.

Aldus gekontrakteerd aan boord van 's lands schip van oorlog *Utrecht*, geankerd ter reede voor Rio, den 2 November 1784 en volgende dagen, en gesloten, geteekend en bezegeld den 10 November 1784.

(*was get.*) J. P. VAN BRAAM.

('t Wapen van radja TOEAH.) ('t Wapen van den vorst Alsoe Padoeka Seri Sulthan MAHMOED.)

Radja BOENGSOE.
Radja TOEMENGGONG.
Radja BINDHARA.

Nadat dit traktaat gesloten was, begreep de sulthan MAHMOED, dat het in zijn belang was, om den zetel van het bestuur op eene andere plaats te vestigen, en te Rio zelf een zijner rijksgrooten met het oppergezag onder hem te belasten. Hij verplaatste daarom zijne residentie naar het eiland Lingga, dat bereids bevolkt was, maar door die bevolking, bij de komst van den sulthan en diens volgelingen, voor een groot deel werd verlaten. Van daar regeerde hij zijne staten, zoodat Lingga thans, gelijk voorheen Djohor, de verblijfplaats der Maleische koningen is. Te Rio werd een prins van Boegische afkomst door hem tot onderkoning aangesteld, met den titel van „radja moeda."

II.

Traktaat van 1818.

Toen de Nederlandsche bezittingen in den Indischen archipel, na het

Engelsche tusschenbestuur, aan Nederland waren teruggegeven, werden, in het midden van het jaar 1818, tot kommissarissen, ter overname van Malaka en onderhoorigheden, benoemd de schout-bij-nacht C. J. WOLTERBEEK en de heer J. S. TIMMERMAN THYSSEN, welke laatstgenoemde tevens was bestemd tot gouverneur van deze afdeelingen. Zij vertrokken den 28 Julij van dat jaar, met Z. M. schip *Tromp*, gekommandeerd door den kapitein-luitenant VERVEER, naar Malaka, vergezeld van Z. M. fregat *Wilhelmina*, onder de bevelen van den kapitein ter zee DIBBETZ, en bovendien nog een kleine schoener.

Nadat den 21 September de overname had plaats gehad, zeilde de schout-bij-nacht WOLTERBEEK den 3 November van daar naar Rio, waar de sulthan van zijne komst verwittigd was. Het doel van dezen togt was het sluiten van een nieuw traktaat, wel op de grondslagen van dat van 1784, maar toch met zeer gewigtige veranderingen. Hoezeer niet zonder tegenstand, lieten des sulthans gemagtigden zich evenwel overreden, en zoo kwam het den 26 November 1818 tot stand. Het werd aan boord van Z. M. schip *Tromp* geteekend en gezegeld, in tegenwoordigheid van al de rijksgrooten, die met een aantal van wel 100 vaartuigen tot dat einde derwaarts waren gekomen. Wij laten dat traktaat hieronder volgen.

Traktaat van eeuwigdurende vriend- en bondgenootschap, tusschen de Hooge Regering van Nederlandsch Indië en Padoeka Seri Sulthan ABDUL RACHMAN SJAH, opvolger van Padoeka Seri sulthan MAHMOED SJAH, koning van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden; aangegaan en gesloten van wege de Hooge Indische Regering, door den Hoog Edel Gestrengen Heer COSTANTYN JOHAN WOLTERBEEK, Ridder der Militaire Willemsorde, schout-bij-nacht in dienst van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, kommissaris over Malaka, kommanderende Z. M. land- en zeemagt in deze onderhoorigheden, en van wege den sulthan van Djohor Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden, door den radja moeda JAPHAR, regerende over Rio, als gemagtigde van den sulthan en geassisteerd door den toemenggong van Djohor.

De Hooge Indische Regering, willende aan den vorst een ondubbelzinnig blijk geven van de welwillendheid van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden voor alle zijne onderdanen in Indie, vernieuwt mits dezen het traktaat van den 10den November 1784, voor zoo verre bij hetzelve aan des sulthans vader het rijk van Rio is terug gegeven, om dit te bezitten als een wettig en onsterfelijk leen der Nederlanden; in dier voege, dat de tegenwoordige vorst, even als zijn vader, zal zijn vasal van Z. M. den Koning der Nederlanden, en als zoodanig koning over het rijk van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden, hij en zijne wettige erfgenamen ten eeuwigen dage; engagerende beide partijen ten dien einde, zich stiptelijk te gedragen naar de in dit traktaat volgende punten, zonder daarvan in het minste af te gaan.

Art. 1. Er zal, van nu af aan, vrede, vriend- en bondgenootschap

blijven bestaan tusschen de Hooge Regering van Nederlandsch Indië en den vorst van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden, die van beide zijden met alle trouw zal onderhouden en voortgezet worden, ten eeuwigen dage.

Art. 2. De koning, zijne rijksgrooten en onderdanen verbinden zich, om aan de Nederlandsche Hooge Indische Regering, als vertegenwoordigende hunnen beschermheer, gehouw en getrouw te wezen, en zich eerbiedig en gehoorzaam jegens dezelve te gedragen, zonder daartegen ooit iets te ondernemen, hetzij direkt of indirekt. De vrienden van dezelve zullen zij als hunne vrienden, en derzelver vijanden als hunne vijanden beschouwen, en als zoodanig behandelen, mitsgaders de Hooge Regering, des begeerende, bijstaan met volk en vaartuigen naar vermogen.

Art. 3. De Nederlandsche Hooge Indische Regering zal van hare zijde het rijk van Djohor, Rio en Lingga beschermen, den vorst en zijne opvolgers in hunne regten maintineren, en den voorspoed van hetzelve rijk, zoo veel immer mogelijk, naar tijdsomstandigheden bevorderen, maar de wetten en gewoonten van de landen in haar geheel laten.

Art. 4. En vermits, met dat oogmerk, van de Nederlandsche zijde een resident met slechts een klein garnizoen nu vooreerst wordt achter gelaten, om aan des sulthans verlangen te voldoen, zoo is het dat de vorst van zijnen kant voor dit garnizoen ook geheel instaat, en zich voor hetzelve verantwoordelijk stelt. Terwijl voorts de Hooge Regering aan zich behoudt het regt, om, des goedvindende, en wanneer in den vervolge eene meerdere magt ter bescherming mogte noodig bevonden worden, dit garnizoen te versterken en de plaatsen, waar het krijgsvolk in des sulthans rijk liggen moet, uit te kiezen.

Art. 5. De koning verbindt zich, om volk te beschikken ter voltooijing en onderhouding in een goeden staat van de fortifikatiën, die men zal goedvinden op Rio aan te leggen of te verbeteren, en voor den resident, die hier zal achter blijven, een verblijf te doen gereed maken, benevens eene kazerne voor de militairen; voorts aan het garnizoen, voor redelijke betaling, altijd te zullen leveren hetgeen zij mogten benoodigd hebben aan levensonderhoud.

Art. 6. De verdediging van plaatsen of werken, die door Z. M. troepen bezet zullen blijven, zal geheel en al gelaten worden aan den kommandant van dezelve troepen; onder dezen verstande nogtans, dat, ingeval van aanval, de koning, met en benevens het garnizoen, alle vermogens zal aanwenden tot afbreuk van den gemeenen vijand, zoo met versterking van manschappen in die vestingen, wanneer de kommandant van het garnizoen daarom vraagt, als met bijvoeging van volk, wanneer, met gemeen overleg tusschen den koning en gemelden kommandant, noodig geoordeeld wordt tegen den vijand uit te trekken.

Art. 7. De onderdanen van Z. M. den Koning der Nederlanden zullen vrijelijk op en in alle de landen, rivieren en havens van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden, en daarentegen de op- en ingezetenen

van dat rijk in zelfder voege op Malaka en dier jurisdiktie mogen varen en handel drijven, mits zich regulerende naar de wetten, regten en kostumen van den lande, en betalende de daartoe staande geregtigheden.

Art. 8. Maar zoo iemand niet genegen mogt wezen, om in elkanders haven of landen eenige koopmansschappen te lossen of te laden, zal hij, zonder eenige geregtigheid te betalen dan die van de ankerage en vuurton, mogen vertrekken.

Art. 9. De Nederlandsche Hooge Indische Regering en Z. M. onderdanen zullen ten allen tijde de vrijheid hebben, om in de bosschen of op plaatsen onder het gebied van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden gelegen, zooveel mast-, timmer- en brandhout te laten kappen, of wel te koopen en uit te voeren, als zij zullen benoodigd zijn, zonder daarvoor aan eenige tol of rekognitie onderhevig te wezen. Zulks zal echter nimmer mogen plaats hebben, dan met voorkennis en overleg van den sulthan of deszelfs plaatselijke regering, ten einde daarin niets ten nadeele van de ingezetenen en zoo min mogelijk der bosschen plaats grijpe.

Art. 10. Aangezien de wering van zeerooverijen, die veeltijds in deze straat geschieden, een punt is van aangelegenheid, en het de vaste wil der Hooge Regering van Nederlandsch Indië is, om met kracht en magt van schepen te zorgen, dat de smalle handelaars niet van hunne vaartuigen, goederen en leven of vrijheid beroofd, en de wederzijdsche onderdanen daardoor in hunne vaart belemmerd worden; zoo verpligten zich de koning en zijne rijksgrooten, om aan geene personen, die onder de minste verdenking liggen, dat zij zich met de schandelijke kostwinning van zeeroof generen, schuilplaats in eenig gedeelte van het koningrijk te geven, veel min eenige protektie te verleenen; maar daarentegen naar hun vermogen met de Nederlandsche Hooge Indische regering mede te werken, om, zoodra vernomen wordt dat hier of elders in deze straat zich zeeschuimers onthouden, dezelve te vernielen en uit te roeijen, zoo door het in zee zenden van welgewapende vaartuigen als anderzins; opdat het vaarwater beveiligd moge worden en wederzijdsche onderdanen en ingezetenen hunnen handel met gerustheid, onder de bescherming van elkanders overheden, kunnen en mogen drijven.

Art. 11. De Nederlandsche Hooge Indische Regering en de koning van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden zullen wederkeerig zorg dragen, dat de onderdanen van de eene partij tegen die van de andere, hetzij ter zee of te land, geen geweldenarijen plegen, noch eenige verongelijking of schade toebrengen. Doch indien zulks echter onverhoopt, en in weerwil van alle genomene prekautiën, gebeuren mogt, zullen de schuldigen, ten afschrik van anderen, naar de strengheid der wetten gestraft worden, overeenkomstig met de begane misdaad, een iegelijk onderdaan door zijne wettige overheid. Verbindende zich de koning al verder, om, ter voorkoming van onaangenaamheden, zijne onderdanen de striktste orders te zullen geven, dat zij, bij ontmoeting in zee van eenige Nederlandsche kruisers, wanneer een schot gedaan wordt, dadelijk bij dezelve

komen, ten einde gevisiteerd en niet voor zeeroovers aangezien te worden. Want, wanneer zij niet bijdraaiden, zou die kruiser verpligt zijn met scherp te schieten, en hierdoor konden ongelukken ontstaan. Terwijl voorts, om van verre reeds de vaartuigen van Zijner Hoogheids onderdanen te erkennen, de vorst aanneemt, dezelve alle te doen varen onder eene vlag, te dien einde door hem uit te kiezen, met kennisgave daarvan aan de Hooge Regering van Nederlandsch Indië.

Art. 12. Om zoo veel te zekerder te zijn, dat wederzijds geen geweld op zee tegen elkander kan plaats hebben, en dat niemand zich tot de zeeroof kan maskeren, zoo zal Zijne Hoogheid order geven, dat geen vaartuig uit des sulthans rijk zal varen, zonder voorzien te zijn van eene pas, door een gekwalificeerd persoon van des sulthans zijde gegeven, en geviseerd door den resident van de Nederlandsche zijde, als bekend met het vaartuig, en met bijvoeging op de visa van het nommer, hetwelk door hem zal te boek gesteld worden.

Art. 13. Bijaldien iemand van de wederzijdsche onderdanen, uit oorzaak van eenig gepleegd feit of om andere redenen, van de hooge kontrakterende partijen overloopt, zal men hem, na gedaan opontbod, ten eerste uitleveren, zonder zoodanigen persoon te verschuilen of achter te houden.

Art. 14. Alle van Malaka weggeloopen of geroofde en vervolgde slaven of schuldenaren, die onder het gebied van Djohor, Pahan, Rio, Lingga of onderhoorigheden mogten gebragt worden, verbindt zich de koning te doen overgeven aan dengenen, die tot de overname daarvan gekwalificeerd is, onder genot van twintig reaal voor elken slaaf of schuldenaar, die op deze wijze zal achterhaald en overgegeven worden. Gelijk de Hooge Indische Regering zich insgelijks verbindt, hetzelfde te doen ten opzigte van die van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden, welke op Malaka kunnen worden aangewezen, mede onder genot van twintig reaal voor ieder persoon. Terwijl de hooge kontrakterende partijen daarenboven tegen de slavenseduktie door strenge wetten de noodige voorziening zullen doen, om dezelve krachtdadig te beletten en tegen te gaan.

Art. 15. De ordinaire weg van justitie zal voor ieder open en de loop daarvan ter wederzijde vrij wezen, zoodat de onderdanen van beide de hooge kontrakterende partijen hunne regten, aktiën en pretentiën, volgens de wetten en statuten van ieder land, zullen mogen instellen, ten einde daardoor ter wederzijde zonder onderscheid te erlangen zoodanige voldoening, als hun wettig geoordeeld zal worden toe te komen, en ieders goed en regt dus bewaard moge blijven.

Art. 16. Tot een blijk, dat het de ernstige begeerte der hooge regering van Nederlandsch Indië is, de welvaart van des sulthans rijk te bevorderen, zoo staat dezelve regering mits dezen toe de vrije vaart van alle natiën op Rio en Lingga, als zijnde de hoofd-negotie-plaatsen van des sulthans rijk, terwijl voorts op en in alle de havens van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden zullen kunnen varen alle schepen en vaartui-

gen van inlandsche natiën, vrienden van den sulthan, hetgeen aan geene schepen, komende uit Europa of Amerika, of uit bezittingen van Europesche mogendheden, wordt toegestaan. Hiervan zijn echter uitgezonderd de onderdanen van Z. M. den Koning der Nederlanden. En om voorts in het innen van de regten te Rio den sulthan behulpzaam te zijn, zoo zal er van de Nederlandsche zijde een beambte worden aangesteld, die, met en benevens een bediende van den sulthan, voor de rigtige inning van die regten zorgen zal. En zal aan beide deze ambtenaren eene instruktie worden gegeven, ten genoege van wederzijdsche partijen op te maken.

Art. 17. Al het tin, komende van Bangka en Palembang, en ingevoerd wordende in eenige plaats van des sulthans rijk, zal ten voordeele van den sulthan worden gekonfiskeerd, en door denzelven aan de Hooge Regering worden overgegeven tegen den prijs van tien Spaansche matten de pikol; gelijk mede, tegen inkoopsprijs, alle nagelen, nooten en foelie, welke van Borneo of uit de Molluksche eilanden in des sulthans land worden gebragt, naardien de Hooge Regering zich de monopolie van die artikelen heeft gereserveerd. Alle andere handel is vrij.

Art. 18. Nademaal alle kosten voor de traktementen en soldijen van het garnizoen, de oorlogschepen, den resident en andere beambten zullen gedragen worden door de Hooge Indische Regering, zoo zullen de opbrengsten van de nader te bepalen in- en uitgaande regten gelijkelijk worden gedeeld, en de eene helft daarvan zijn voor de Hooge Regering, de andere voor den sulthan. Terwijl voorts, wanneer met der tijd het van wederzijde goedgevonden werd, eenige belastingen op de Chinesche kooplieden alhier te leggen, welke nu nog niet bestaan, de opbrengst daarvan mede in twee gelijke deelen zal gesplitst worden, even als de in- en uitgaande regten.

Art. 19. De Hooge Regering van Nederlandsch Indië zal altijd, en zoo dikwijls zij het goed vindt, een of meer gewapende vaartuigen mogen laten kruisen of post vatten, daar zij het noodig zal oordeelen, om sluikerijen en artikelen van negotie tegen te gaan en te beletten, zonder dat zulks van 's konings zijde als eene akte van mistrouwen zal worden aangemerkt; zelfs zal de koning, wanneer hij vermeent het aanwezen van zoo een gewapend vaartuig hier of elders ten gezegden einde noodig te zijn, daarom aan den gouverneur van Malaka verzoek doen, welke dan verpligt zal wezen, een zoodanig vaartuig aan handen en te missen hebbende, hetzelve, zoo spoedig immer mogelijk, te zenden.

Art. 20. Geene vaartuigen zullen uit of in een der havens van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden vermogen te gaan, waar een Nederlandsch beambte resideert, zonder zich bij hem aan te melden, om gevisiteerd te worden, en de koning zal verpligt zijn daaraan de executie te houden.

Art. 21. Bij overlijden van den regerenden koning, zullen de rijksgrooten niemand tot zijnen successeur mogen verkiezen, dan den wettigen afstammeling van denzelven, en, bij gebrek daarvan, een der naaste prinsen, afstammelingen van het oude Djohorsche huis. De nieuwe koning

zal van zijn aanvaarden der regering den gouverneur van Malaka kennis geven, en gehouden zijn gevolmagtigde afgezanten te zenden, om in zijnen naam dit kontrakt aan te nemen en te bezweren.

Art. 22. Nademaal nu dit traktaat geheel en al tot wederzijdsch genoegen is opgemaakt, en de Hooge Indische Regering daarbij op zich neemt de bescherming van het rijk van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden, zoo is het dat ook de sulthan zich verbindt, dit rijk te houden in zijn geheel, zonder daarvan ooit iets af te staan aan eenige andere mogendheid, buiten toestemming der Hooge Regering; gelijk almede de sulthan met geene natie, hoe ook genaamd, eenig traktaat zal mogen aangaan, zonder de goedkeuring van de Nederlandsche Hooge Indische Regering daartoe verkregen te hebben.

Art. 23. En worden eindelijk bij dit traktaat verklaard alle vorige traktaten te zijn vervallen, zijnde dit het eenige nu van kracht. Terwijl voorts, indien er iets mogt voorkomen, dat hierin niet bepaald is, en dit bij de hooge kontrakterende partijen bedenkingen mogt veroorzaken, men zich over en weder verbindt, daaromtrent door nadere schikkingen zich in der minne te verstaan.

De sulthan en alle zijne rijksgrooten verbinden zich alzoo bij dezen, zoo wel voor zich zelven als voor hunne nakomelingen ten eeuwigen dage, om dit traktaat in alle trouw na te komen, zonder daarvan in het minste af te wijken, en zoo ook de Hooge Regering van Nederlandsch Indië.

Ter bekrachtiging hiervan stellen de radja moeda JAPHAR en de toemenggong van Djohor hunne zegels en handteekeningen hieronder, in naam van den sulthan ABDUL RACHMAN SJAH, koning van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden.

Gelijk mede de schout bij nacht voornoemd dit traktaat, van wege de Hooge Indische Regering, met zijne handteekening en zegel bekrachtigt.

En zullen drie eensluidende van deze worden opgemaakt; waarvan eene voor de Hooge Indische Regering, eene voor den sulthan van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden, en eene voor den gouverneur van Malaka.

Geschreven in het paleis van den radja moeda te Rio, den zes en twintigsten November des jaars een duizend acht honderd en achttien, zijnde van de Mahomedaansche tijdrekening de 27ste Moharam 1234.

(Get.) C. J. WOLTERBEEK.

(Zegel van radja moeda JAPHAR.) (Zegel van toemenggong DJOHOR.)

En zijn op den 27 November daaraanvolgende de radja moeda JAPHAR en toemenggong DJOHOR dit traktaat op den Koran komen bezweren, aan boord Z. M. schip *Tromp;* en is voorts ter bekrachtiging van al het bovenstaande gesteld het groot zegel van den sulthan, hetwelk door Zijne Hoogheid nog is gezonden, om dit traktaat van zijne zijde te certificeren.

(Get.) C. J. WOLTERBEEK.

(Zegel van sulthan ABDUL RACHMAN SJAH.)

In dit traktaat werden later eenige meer of min gewigtige veranderin-

gen gebragt. De eerste was, dat niet meer de opbrengsten van de in- en uitgaande regten zouden worden gedeeld tusschen het Gouvernement en den sulthan, maar geheel ten voordeele van het eerste zouden komen, terwijl dan ook de kosten van de verdediging van Rio enz. niet meer door den laatste zouden gedragen worden. Deze verandering had plaats in 1820, bij de volgende overeenkomst.

Ampliatie en alteratie in het traktaat van vrede en bondgenootschap, tusschen het Nederlandsche Oost-Indische Gouvernement en dat van Djohor, Lingga, Rio, Pahan enz., gesloten den 26sten November 1818, zijnde van de Mohamedaansche tijdrekering de 27 Maharam 1234.

Daar het aan de gevolmagtigden van beide partijen, bij ondervinding, sedert het sluiten van het traktaat dato 26 November 1818, gebleken is, dat er eene verandering noodzakelijk wordt in het tweede gedeelte van het 16de artikel, handelende omtrent de inning der uitgaande en inkomende regten, pachten enz.; alsmede in het geheele 18de artikel, handelende over de verdeeling der daaruit voortvloeijende gelden;

Zoo hebben de wederzijdsche gemagtigden, na ingenomen advies van den heer gouverneur van Malaka, en den thans fungerenden bestierder van 't rijk van Rio, en na rijpe deliberatien daaromtrent, deze veranderingen tot wederzijdsch genoegen gekontrakteerd en besloten:

Dat van primo April dezes te rekenen, door den sulthan van Djohor, Pahan, Lingga, Rio en onderhoorigheden aan het Nederlandsche Gouvernement, finaal met al den aankleve van dien, zal worden afgestaan:

Het volle genot van alle inkomende en uitgaande regten, pachten, tollen en al datgene, 't welk betrekking tot dezelve heeft, zoowel de inning als verdere beheering, zonder verpligt te zijn daar iets van af te staan, of dat een inlandsche „sabandhar matta matta" daar zich mede bemoeije.

Dat echter geene verhooging van regten op de schepen, de rivieren van dit rijk bevarende, of vermeerdering van regten op de invoerders dezer eilanden zullen mogen worden gelegd, boven degene welke nu bestaan, dan gezamenlijke toestemming van den vorst van het land, en van den heere gouverneur van Malaka.

Dat daarom ook geene vrijdommen aan eenige plaatsen in dit rijk verder worden toegekend, of ook geene procenten hoegenaamd meer zullen worden genoten, als wordende bij dezen volkomen afgeschaft.

Dat eindelijk door den sulthan aan het Nederlandsche Gouvernement wordt overgelaten, de jurisdiktie van den grond, waarop het fort op Tandjong-Pinang staat, met een omtrek van eene distantie door wederzijdsche kommissarissen te bepalen, welke omtrek behoorlijk ten koste van het Nederlandsche Gouvernement zal afgepaald worden; waar binnen niemand dan met konsent der Nederlandsche regering zich met der woon zal mogen nederzetten, en die dan ook kompleet, in al hun handel en bedrijf, aan de Nederlandsche jurisdiktie zullen onderworpen wezen; en, in geval van misdrijf, buiten dezen omtrek opgevat wordende, bij reklame zullen moeten worden overgegeven.

Hiertegen wordt

1. Aan den sulthan van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden toegekend eene vaste maandelijksche som van vier duizend ropijen, bij expiratie van ieder maand van het Nederlandsche bestuur op Rio te ontvangen, en aan Zijne Hoogheid radja moeda JAPHAR in eens uit te betalen;

Waarvan zeven en dertig honderd tot dedommagement voor de vorstelijke personen en ambtenaren, als een uitkoop der regten, tollen en pachten, welke voorheen werden genoten,

En drie honderd tot uitkoop der procenten, vrijdommen, en andere usantiën, die nu worden afgeschaft.

2. Wordt de sulthan ontslagen van alle onkosten tot 't verder daarstellen en onderhouden van verdedigingsmiddelen en gebouwen, welke het Nederlandsche Gouvernement reeds heeft geplaatst of nog zoude willen plaatsen; waartoe Zijne Hoogheid zich bij artikel 5 van het traktaat finaal verbonden heeft.

3. Van de restitutie der som van dertien duizend zeven honderd en acht ropijen, welke Zijne Hoogheid aan het Nederlandsche Gouvernement bij achterstand verschuldigd is als:

Wegens het voorgeschotene tot daarstelling der nu reeds bestaande fortifikatien en gebouwen.

Wegens de te veel ontvangst der volle pachten over de eerste 6 maanden van 1819, waarvan aan het Nederlandsche Gouvernement de helft toekomt, doch die niet is uitgekeerd.

En wegens het approximatief bedrag der nog onvoltooide werken.

Zijne Hoogheid de sulthan, de nuttigheid dezer bovenstaande op het traktaat verandering makende artikelen inziende, staat (om zoo veel zekerder te zijn, dat nog meer de verdediging van het rijk, en de algemeene welvaart van het land door beide partijen zal worden ter harte genomen) aan het Nederlandsche Gouvernement in vollen eigendom af dat geschut, ammunitie en toebehooren, 't welk door Hoogstdezelve reeds aan het Nederlandsche Gouvernement alhier tot gebruik bij de verdedigingsmiddelen is ter leen verstrekt.

Door dit kontrakt worden als nu buiten werking gesteld alle die veranderingen, welke sedert het traktaat dato 26 November 1818 mogten zijn gemaakt,

En deze artikelen gerekend met primo April te zijn ingegaan.

Terwijl het traktaat dato 26 November 1818 verder blijft in volle kracht.

En zullen hiervan drie censluidende afschriften worden gemaakt, geteekend en verzegeld, als eene voor Zijne Excellentie den heere Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië,

Eene voor den sulthan van het rijk van Djohor, Rio, Lingga, Pahan en onderhoorigheden.

En eene voor den heere gouverneur van Malaka en onderhoorigheden.

Aldus gekontrakteerd en gesloten in het paleis van den onderkoning te Rio, den 5den April 1820.

En door de gemagtigden der beide natien geteekend, en verzegeld op Tandjong Pinang den 7den April 1820.

(Zegel van radja moeda JAPHAR).

(*get*). C. J. WOLTERBEEK, schout bij nacht, kommandant van Z. M. eskader in OostIndië, ridder en gevolmagtigde van het hooge Nederlandsche Oost Indiseh Gouvernement.

In 1821 had door den sulthan de afstand plaats aan het Nederlandsche Gouvernement van het grootste gedeelte van het schiereiland Tandjong Pinang, uitmakende een gedeelte van het eiland Bintan, waarop de hoofdplaats Rio gelegen is. Deze afstand geschiedde bij de volgende

Akte

Van overeenkomst wegens bepaling des grondgebieds, vallende ten aandeele van het Nederlandsche gouvernement op het schiereiland Tandjong Pinang, getroffen tusschen radja moeda JAPHAR, onderkoning van Rio en gevolmagtigde van ABDUL RACHMAN SJAH, sulthan van het rijk van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden, en den ondergeteekenden resident van Rio, als daartoe gevolmagtigd, ingevolge besluit van den H. Ed. Gest. Heer gouverneur van Malaka en onderhoorigheden.

Ten eersten:

De sulthan ABDUL RACHMAN enz. en de onderkoning radja moeda JAPHAR staan met volle genoegen het navolgende grondgebied op Tandjong Pinang ten eenenmale aan het Nederlandsche gouvernement af, als: al het terrein liggende tusschen het fort en straat Malaka of rivier Dompa, verder de Simpang opwaarts tot aan de gambier-plantagie, thans bewoond en in bezit zijnde van den Chinees KEE HOE, van waar de grensscheiding zal loopen den weg langs tot aan de rivier Poelei, van waar wederom door de groote inham van Rio de grens bepaald wordt; zoodat, wanneer men den inham van Rio afkomt, het ter linkerhand liggende terrein, met inbegrip van Poeloe Wayang, Nederlandsch grondgebied zal blijven.

Ten tweede:

Bedingt zich de sulthan ABDUL RACHMAN enz. en radja moeda JAPHAR voor, dat op de begraafplaatsen der voormalige vorsten van het rijk, liggende de eerste in de rivier Boekit Soengie Galang, de tweede op het kleine eiland genaamd Prang Dewa, de derde genaamd Kampong Malaijoe, en de vierde op Tandjong Oengat, liggende de laatste tusschen de rivieren Paijong en Pantjor, (begrijpende deze vier plaatsen een vlakken inhoud van drie honderd vierkante roeden of twaalf honderd schreden in omkring) geene veranderingen mogen worden gedaan, alhoewel deze plaatsen tot het Nederlandsche grondgebied behooren; en zich ook niemand, zonder uitdrukkelijke permissie van het plaatselijk bestuur op Tandjong Pinang, aldaar met er woon neder zetten mag, en buiten de personen van het vorstelijk huis dezelve niemand naderen mag.

Ten derde:

Het Nederlandsche gouvernement, hebbende de rivier Troesang Rio op het grondgebied van den sulthan ABDUL RACHMAN enz. en radja moeda JAPHAR doen dempen ten algemeenen welzijn van den lande, zal niemand, wie het ook zij, vorsten of privaat personen dezelve mogen openen, of iets aan den dijk veranderen; dit zal alleenlijk aan het Nederlandsche gouvernement vrijstaan.

Ter bekrachtiging van het hierboven staande, en ten teeken van deze overeenkomst, is door den onderkoning radja JAPHAR, als gevolmagtigde van den sulthan ABDUL RACHMAN, het groot zegel hieronder gesteld en deze akte mede als getuigenis geteekend door de wederzijdsche gekommitteerden dezer getroffene grensbepalingen.

Gegeven in het paleis van den onderkoning JAPHAR, den 16den der maand Saban van het jaar 1235, of den 19den Februarij 1821 van wege den gouverneur van Malaka enz.

De resident van Rio.
(Get.) KOENINGSDOERFFER.

(Het zegel van radja JAPHAR.)

Van des onderkonings zijde de Maleische Sahabandar.

Dat de nabijheid van de vrijhaven Singapoera, die sedert 1819 al meer en meer in bloei, welvaart en belangrijkheid toenam, moeijelijkheden en botsingen met de Nederlandsche belangen moest veroorzaken, was wel te begrijpen. Dit had ten gevolge, dat reeds weder in 1823 eene zeer belangrijke wijziging in het traktaat gebragt werd. Immers bij eene nieuwe akte van overeenkomst, werd het Nederlandsche gezag nu uitgestrekt over het geheele eiland Bintan en over zijne gansche bevolking, wat namelijk de inkomsten betreft. Die akte van overeenkomst was vervat in het volgende stuk.

Nadere overeenkomst tusschen de kommissarissen van wege de Hooge Regering van Nederlandsch Indië, MELVILL VAN CARNBEÉ, schout bij nacht, kommandant van Z. M. eskader in Nederlandsch Indië, en WAPPERS MELIS, raad van financiën, direkteur der in- en uitgaande regten over Nederlandsch Indië, ter eene zijde;

En Zijne Hoogheid radja JAPHAR, onderkoning en gevolmagtigde van Zijne Hoogheid ABDUL RACHMAN, sulthan van Djohor, Pahan, Lingga, Rio en onderhoorigheden, aan de andere zijde; en in bijwezen van ANGKOE SAID.

Art. 1. Ongeoorloofde bevelen gegeven zijnde te Moar, onder het gebied van den sulthan van Djohor enz., voor den uitvoer van 's lands produkten naar Singapoera alléén, zoo belooft Z. H. de onderkoning, om dadelijk tegenovergestelde bevelen te geven, zoodat de produkten van Moar naar Malaka even als van ouds mogen vervoerd worden.

Art. 2. Belooft Z. H., dat, indien eenige oppositie tegen deze zijne bevelen mogt ontstaan, hij de aanleiding dezer oppositie aan de Nederlandsche regering bekend maken en hare assistentie verzoeken zal, om zijne bevelen te doen obediëren, indien zulks noodzakelijk mogt worden geacht.

Art. 3. Z. H. de onderkoning, overtuigd van de noodzakelijkheid, om de revenuen van Rio zoo veel mogelijk te vermeerderen, en dat zulks alleen kan plaats hebben door doelmatige reglementen en het krachtdadig uitvoeren derzelven, konsenteert mitsdien, met ampliatie en alteratie in zoo ver van het bestaande kontrakt van den 26sten November 1818, en de nadere ampliatie van den 7den April 1820, dat het Nederlandsche gezag zich uitstrekken zal over het geheele eiland Bintan en over deszelfs geheele populatie, voor zoo ver als de revenuen betreft; zoodat de resident de magt hebben zal, om alle de ingezetenen van het eiland Bintan voor zich te doen kompareren; en hun tot het obediëren der wetten en reglementen wegens de inkomsten van den lande, en tot het betalen van hetgeen zij deswege verschuldigd mogten zijn, te konstringeren; zonder daarin eenig letsel of hindernis te ondervinden van wien het ook zij, maar integendeel daarin gehandhaafd wordende door Zijne Hoogheid den onderkoning.

Art. 4. Bij het vorenstaande artikel wordt echter geene andere verandering in de Nederlandsche jurisdiktie over het geheele eiland Bintan bedoeld, dan met betrekking tot de wetten en reglementen ten opzigte van de revenuen, blijvende de jurisdiktie van Zijne Hoogheid den sulthan en van den onderkoning over het geheele eiland Bintan en over alle deszelfs onderdanen in alle opzigten volmaakt dezelfde als bij het kontrakt van den 26sten November 1818, en de nadere ampliatie van den 7den April 1820, is bepaald.

Art. 5. Deze vijf artikelen zullen worden bekrachtigd met de handteekeningen en de zegels van kommissarissen, van Z. H. den onderkoning en met de handteekening van ANGKOE SAID als getuige, en verder worden geaccepteerd en geratificeerd door Zijne Hoogheid den sulthan door het appliceren van Hoogstdeszelfs zegel.

Drie eensluidende afschriften zullen hiervan worden gemaakt en geteekend, waarvan één voor de Hooge Nederlandsch Indische regering te Batavia, één voor den gouverneur van Malaka en één voor Z. H. den onderkoning.

Aldus overeengekomen, geteekend en gezegeld te Rio den 30sten van November 1823, zijnde de 27 dag van de maand Ra-bi-il-awal, van het jaar 1239 van de Hegira.

De kommissarissen over Malaka en onderhoorigheden.

(W. G.) MELVILL VAN CARNBÉE.

(W. G.) WAPPERS MELIS.

(Lager stond het zegel van den sulthan ABDUL RACHMAN SJAH.)

In margine stond het zegel van den onderkoning radja JAPHAR en ook dat van ANGKOE SAID.

III.

Traktaat van 1830.

De stichting en opkomst van Singapoera als vrijhaven in de nabijheid

van Rio had voor dat rijk nog vrij wat meer belangrijke gevolgen, dan die, waarop de overeenkomst van 30 November 1823 betrekking had. Wij behoeven hier onder anderen slechts te herinneren, dat dien ten gevolge ook Rio zelf tot eene vrijhaven werd verklaard, hoofdzakelijk met het doel om op die wijze Singapoera afbreuk te doen, maar welk doel geheel is gemist door de bekrompen wijze, waarop de bepalingen van het Gouvernement werden ten uitvoer gelegd. Maar den meesten invloed op het rijk van den sulthan van Djohor, Pahan, Lingga, Rio en onderhoorigheden had voorzeker het, den 17 Maart 1824 te Londen gesloten, traktaat tusschen den Koning der Nederlanden en den Koning van Groot-Brittanje. Immers daarbij stond de eerste aan den laatsten af „al zijne etablissementen op het vaste land van Indië, en alle voorregten en vrijstellingen welke ter zake van deze etablissementen genoten of gereklameerd zijn geworden." Al verder werd daarbij „de stad en vesting Malaka, met derzelver onderhoorigheden, afgestaan aan Zijne Groot-Brittannische Majesteit," en beloofde de Koning der Nederlanden „voor zich en voor zijne onderdanen, nimmer op eenig gedeelte van het schiereiland van Malaka een kantoor te zullen oprigten, of traktaten te zullen sluiten met eenige der inlandsche vorsten of staten, op dat schiereiland gevestigd."

Door deze bepalingen werd de sulthan van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden in een moeijelijken toestand gebragt. Een gedeelte van zijn rijk lag op de vaste kust van Indië, en met de vorsten, die aldaar gebied voerden, mogt het Nederlandsche Gouvernement geene traktaten aangaan. Ondertusschen bestond nog altoos het traktaat van 1818. Maar men hakte de knoop door, en verklaarde eenvoudig dat Djohor en Pahan, op de vaste kust gelegen, niet meer tot het rijk van den sulthan behoorden. Wij laten overigens, zonder eenige aanmerkingen, het traktaat volgen, dat, om de nieuwe verhouding van den sulthan tot het Nederlandsche Gouvernement te regelen, in 1830 werd gesloten.

Traktaat van eeuwigdurende vriend- en bondgenootschap tusschen de hooge regering van Nederlandsch Indië en Padoeka Sri Sulthan ABDUL RACHMAN SJAH, opvolger van Padoeka Sri Sulthan MACHMOED SJAH, koning van Lingga, Rio, en onderhoorigheden.

De hooge regering van Nederlandsch Indië en Padoeka Sri Sulthan ABDUL RACHMAN SJAH koning van Rio Lingga en onderhoorigheden, opvolger van Padoeka Sri Sulthan MACHMOED SJAH, in overweging genomen hebbende, dat, naar aanleiding van het traktaat, op den 17den Maart te Londen gesloten, tusschen Hunne Majesteiten den Koning der Nederlanden en den Koning van het vereenigde koningrijk van Groot-Brittanje en Ierland, het rijk van Djohor en Pahan van dat van Rio, Lingga en onderhoorigheden is afgescheiden geworden; dat mitsdien de vroegere traktaten tusschen de hooge regering van Nederlandsch Indië en den koning van Djohor, Pahan, Rio, Lingga en onderhoorigheden aangegaan, niet meer op denzelfden voet kunnen blijven bestaan; dat daarenboven die

traktaten successivelijk door nadere overeenkomsten zijn geamplieerd of gealtereerd, en dat het alzoo als wenschelijk moet worden beschouwd, om dezelve alsnu in een nieuw traktaat, gewijzigd naar de bestaande omstandigheden, te vereenigen en op eenen duurzamen voet te regelen;

Hebben tot hunne gevolmagtigden benoemd, te weten:

De hooge regering van Nederlandsch Indië den heer ELOUT, CORNELIS PIETER JACOB, Ridder van de Militaire Willemsorde 3e klasse, Ridder van den Nederlandschen Leeuw, Luitenant-Kolonel bij het leger, aftredend resident van Rio, nu bestemd voor Sumatra's Westkust, en Zijne Hoogheid de koning van Rio, Lingga en onderhoorigheden den onderkoning radja JAPHAR met en benevens TOEANKOE MACHMOED, zoon des sulthans en als erfprins voerende den titel van Toeankoe Besar;

Welke, nadat hun wederzijds genoegzaam gebleken was van hunne respektive volmagt, de volgende artikelen hebben vastgesteld:

Art. 1. Door het tegenwoordig traktaat worden alle vroegere traktaten, kontrakten of overeenkomsten, tusschen de beide kontrakterende partijen aangegaan, mitsgaders alle ampliatiën en alteratiën, welk successivelijk daarop zijn gemaakt, beschouwd als ingetrokken en vervallen, wordende dien onverminderd het voormalig traktaat van den 10den November 1784 en het daarop gevolgd traktaat van den 26sten November 1818 tot grondslag aangenomen van de onderlinge betrekkingen tusschen de beide kontraktanten.

Art. 2. Er zal mitsdien tusschen de Hooge Regering van Nederlandsch Indië en Zijne Hoogheid den sulthan van Rio, Lingga en onderhoorigheden een bestendige vrede en vriendschap en eene goede verstandhouding bestaan, ter bevordering van de welvaart en den voorspoed van derzelver respektive landen en onderdanen.

Art. 3. Zijne Hoogheid de sulthan verklaart en erkent bij deze plegtig en zonder de minste reserve, dat hij het rijk van Rio, Lingga en onderhoorigheden alleen bezit *in leen*, en door de hooge gunst en de genegenheid van de Hooge Regering van Nederlandsch Indië; dat hij mitsdien als leenman van het gemelde rijk belooft, voor zich, zijne rijksgrooten en zijne onderhoorigen, gehouw en trouw te zullen zijn aan den Koning der Nederlanden en aan den Gouverneur-Generaal, als Zijner Majesteits vertegenwoordiger in Nederlandsch Indië, en zich alzoo eerbiedig en gehoorzaam jegens denzelven te zullen gedragen; voorts de vrienden van het Nederlandsche Gouvernement als zijne vrienden en deszelfs vijanden als zijne vijanden te zullen beschouwen en behandelen, en, wanneer zulks door het Gouvernement mogt worden verlangd, hetzelve met volk en vaartuigen te zullen bijstaan, en een en ander ter beschikking te zullen stellen van de civiele of militaire autoriteit, welke het bevel over de Nederlandsche krijgsmagt zal voeren.

Art. 4. Bij het overlijden van den tegenwoordigen vorst, zal geen ander sulthan over het rijk van Rio en Lingga worden aangesteld, dan deszelfs wettige afstammeling en, bij gebreke van denzelven, zal de kroon aan

geen ander prins door de rijksgrooten mogen worden opgedragen, dan onder goedkeuring van de Hooge Indische Regering. En zal telkens door elken nieuwen vorst, bij het aanvaarden zijner regering, hetzij in persoon hetzij door zijne gemagtigden, de eed van getrouwheid en van de plegtige aanneming van dit kontrakt in handen van den resident van Rio moeten worden afgelegd.

Art. 5. Zijne Hoogheid verbindt zich almede, om het rijk van Rio, Lingga en onderhoorigheden steeds in zijn geheel te behouden, en daarvan geen afstand hoegenaamd, hetzij van het geheel, hetzij van een gedeelte, te zullen doen aan eenige andere mogendheid, buiten toestemming der Hooge Indische Regering, alsmede om met geene andere natie eenig traktaat of overeenkomst, zonder de goedkeuring van gemelde Regering, aan te gaan.

Art. 6. De Hooge Regering van Nederlandsch-Indië verklaart van hare zijde het rijk van Rio, Lingga en onderhoorigheden onder hare bescherming te nemen en te zullen houden, en verbindt zich om zoo lang de sulthan aan de verpligtingen voldoet, welke uit het tegenwoordig traktaat voortvloeijen, hem in het bezit van gemeld rijk te zullen laten, hem en zijne wettige opvolgers in hunne regten te zullen handhaven, en den voorspoed van het rijk naar tijdsomstandigheden zoo veel mogelijk te bevorderen.

Art. 7. Het bewind over het geheele rijk van Rio, Lingga en onderhoorigheden zal, even als zulks bereids ten tijde der voorvaderen van Zijne Hoogheid heeft plaats gehad, bij voortduring, onder den sulthan, door eenen rijksbestierder als radja moeda worden waargenomen.

Deze rijksbestierder zal altijd uit het geslacht der Boegische prinsen worden gekozen, en onder den titel van „Jang Toean Rio" te Penjingat resideren.

Bij overlijden van denzelven zal de sulthan eenen anderen tot zijnen opvolger voordragen aan de Hooge Regering van Nederlandsch-Indië, en tot deszelfs benoeming niet overgaan, dan wanneer dezelve door haar zal zijn goedgekeurd; nemende Zijne Hoogheid aan, om zich daarin steeds naar den raad der Hooge Regering te zullen gedragen.

Voorts wordt op heden naar genoegen van zijne Hoogheid den sulthan en van het Nederlandsch Gouvernement bepaald, dat die rijksbestierder zoo veel mogelijk zal gekozen worden uit de afstammelingen van den tegenwoordigen onderkoning, met name radja JAPHAR.

Art. 8. Tot de waarneming van de belangen van het Nederlandsche Gouvernement zal van wege hetzelve bij voortduring een ambtenaar, met het gezag van resident bekleed, bij het rijk van Rio, Lingga en onderhoorigheden resideren, en den titel van „resident van Rio," voeren, zullende deszelfs zetel gevestigd zijn op Tandjong Pinang. De hooge regering zal steeds zoo veel mogelijk, en behoudens bijzondere omstandigheden, deze betrekking opdragen aan ambtenaren met de taal, de zeden en de gewoonten der beneden windsche landen bekend.

Met het „zoo veel mogelijk," in dit en het 7e artikel voorkomende, wordt geene andere reserve bedoeld, dan dezulke, die, uit dringende oorzaken

ontstaande, eene afwijking van deze bepaling noodzakelijk en klaarblijkelijk zal komen te gebieden.

Art. 9. Indien onverhoopt tegen de handelingen van den resident eenige bezwaren bij den sulthan of den rijksbestierder mogten ontstaan, zal het aan Zijne Hoogheid steeds onverlet blijven, om zich met die bezwaren regtstreeks, en alzoo zonder tusschenkomst van den resident, aan de hooge regering van Nederlandsch Indië, op zoodanige wijze als Zijne Hoogheid het meest geschikt zal oordeelen, te wenden.

In alle andere gevallen zullen zijne Hoogheid en de rijksbestierder den resident beschouwen als de gevolmagtigde der hooge regering, met denzelven alleen alle zaken behandelen, die betrekkelijk zijn tot de wederzijdsche belangen, en alleen door zijne tusschenkomst en met zijn medeweten met de regering korresponderen over al hetgeen zij zullen wenschen ter kennisse van dezelve te brengen; zullende almede geene gezantschappen naar de regering worden gezonden, dan met overleg van den resident.

Art. 10. De uitoefening van het regt in alle burgerlijke en lijfstraffelijke zaken, over al de ingezetenen van het rijk van Rio en Lingga, wordt, onder de na te noemen uitzondering, geheel aan Zijne Hoogheid den sulthan en in zijnen naam aan den rijksbestierder overgelaten. Voor zoo ver echter het lijfstraffelijke betreft, zoo verbindt zich Zijne Hoogheid, om bij voortduring alle verminkende en folterende straffen te houden voor afgeschaft, en dezelve niet weder te zullen invoeren, en om de doodstraf alleen te doen uitvoeren door het krissen van den misdadiger of door zoodanig ander middel, waarop de dood onmiddellijk volgt. In alle belangrijke zaken voorts, tot de administratie des regts behoorende, zal Zijne Hoogheid het gevoelen en den raad van den resident inwinnen.

Art. 11. Van de bovenstaande jurisdiktie zullen steeds zijn uitgezonderd alle Europeanen, Amerikanen en andere westersche volken in het algemeen, mitsgaders alle onderdanen van het Nederlandsch Indische Gouvernement, welke zich op het gebied van Zijne Hoogheid mogten bevinden, en inzonderheid alle de inwoners van de zetelplaats des residents en binnen den omtrek van dezelve, volgens de grensscheiding voor gemelde zetelplaats, zoo als die is bepaald geworden naar aanleiding van het kontrakt van 5 April 1820; alle welke personen uitsluitend zullen zijn onderworpen aan de regtsmagt des residents, en, buiten gemelden omtrek gevonden wordende, op de eerste vordering aan de politie-beambten des residents zullen moeten worden overgeleverd. Ook zal op voorschreven zetelplaats of binnen den gemelden omtrek zich niemand, zonder toestemming van den resident, met der woon mogen nederzetten.

Art 12. Van de bij art. 9 aan Zijne Hoogheid toegekende jurisdiktie, zullen almede zijn uitgezonderd en aan de regtsmagt des residents onderworpen zijn al de ingezetenen van het eiland Bintan hoegenaamd, in zaken betreffende de regten, belastingen, pachten en in 't algemeen alle inkomsten van het Nederlandsche Gouvernement; zullende gemelde ingezetenen gehouden zijn om zich aan alle de daaromtrent gemaakte of nog te maken

wetten en reglementen te onderwerpen, en tot het nakomen derzelve door regtsdwang kunnen worden gekonstringeerd, zonder dat daarin eenige verhindering, door wien het ook zij, mag worden te weeg gebragt; nemende Zijne Hoogheid daarentegen aan, om het gezag des residents in zoodanige gevallen te zullen handhaven en te doen handhaven.

Art. 13. Desgelijks zullen alle handelszaken, waarin betrokken zijn personen behoorende tot eene Europesche of andere bovenwindsche mogendheid, op andere plaatsen gelegen onder het gebied van zijne Hoogheid, en waar zich geen ambtenaar van het Nederlandsch Indische Gouvernement bevindt, door den rijksbestierder worden gebragt ter kennis van den resident, en met gemeen overleg van beide worden geregeld volgens de bepalingen, vastgesteld of nader vast te stellen tusschen de bovenwindsche volkeren onderling.

Ingeval een schip of vaartuig, behoorende aan eene Europesche mogendheid, in de wateren onder het gebied van Zijne Hoogheid ressorterende, mogt komen te stranden of te verongelukken, zal noch op het schip, noch op de lading eenig regt door Zijne Hoogheid of door den rijksbestierder kunnen worden gepretendeerd; doch zal in zoodanig geval, door het hoofd der aangrenzende plaats, de zaak dadelijk ter kennis van den rijksbestierder, en door dezen onmiddellijk ter kennis van den resident, worden gebragt, welke gezamenlijk de noodige maatregelen zullen nemen, en daarin handelen in den geest der bepalingen deswege gemaakt bij het besluit van den Kommissaris-Generaal van 26 Junij 1829 n°. 19 (Staatsblad n°. 54).

Art. 14. De Hooge Regering behoudt aan zich het regt, om op alle de plaatsen van het rijk van Rio en Lingga, alwaar de Nederlandsche vlag waait en een ambtenaar van het Nederlandsche Gouvernement is gesteld, ten haren behoeve zoodanige regten en belastingen daar te stellen, als zij zal goedvinden, en zal zich niemand met de regeling of ontvangst derzelve mogen inlaten, dan die personen, welke daartoe door of van wege de regering zullen zijn gekwalificeerd.

Op alle andere plaatsen, onder het gebied van Zijne Hoogheid staande en niet vallende onder de bovenstaande termen, zal het Zijne Hoogheid vrij staan, om zoodanige belastingen te heffen en te doen heffen, als hij zal vermeenen te behooren, na echter vooraf het gevoelen en den raad van den resident deswege te hebben ingewonnen. Doch zullen op zoodanige plaatsen geene verhooging der thans bestaande of invoering van nieuwe belastingen, op schepen en vaartuigen dan wel op uitgaande of inkomende goederen, worden daargesteld, dan met overleg van den rijksbestierder en den resident.

Art. 15. De Hooge Regering zal ten allen tijde de vrijheid hebben, om in de bosschen of op plaatsen onder het gebied van Zijne Hoogheid behoorende, even als Zijner Hoogheids onderdanen, zoo veel mast-, timmer-en brandhout te laten kappen dan wel te koopen en uit te voeren, als zij benoodigd zal zijn, zonder daarvoor eenig regt of eenige rekognitie te behoeven te betalen. Echter zullen geene aankappingen mogen geschieden,

dan met voorkennis en overleg van Zijne Hoogheid, ten einde door geene ondoelmatige beschikking over gemelde houtwerken de bosschen te benadeelen.

Art. 16. De Hooge Regering verzekert bij voortduring aan Zijne Hoogheid den onderkoning dezelfde inkomsten als hij thans geniet, en zulks bij wijze van schadeloosstelling voor de aan het Nederlandsch Indische Gouvernement afgestane revenuën; zullende, ingeval het Nederlandsch Indische Gouvernement, bij vervolg van tijd, eenig ander etablissement op eene onder het gebied van Zijne Hoogheid gelegen plaats zoude verlangen te vestigen, door hetwelk Zijne Hoogheid of een der rijksgrooten de door denzelven vroeger genoten inkomsten geheel of gedeeltelijk zoude komen te missen, daarvoor eene billijke schadeloosstelling, tot genoegen der wederzijdsche belanghebbenden, worden gevalideerd. Voorts naardien, even als Penjingat de zetel is des onderkonings, zoo ook Lingga die des sulthans is, en deze beide eilanden van niet groote uitgestrektheid zijn; en nademaal, boven en behalve dien, beide die eilanden geheiligd zijn tot begraafplaatsen der vorsten; zoo is het dat het Gouvernement belooft, geene beambten, veel minder krijgsvolk, op die beide eilanden te plaatsen, tenzij met vol genoegen van den sulthan of van den onderkoning. En opdat te meer blijke van dat vol genoegen, ingeval nader echter beambten of troepen op die eilanden geplaatst werden, zoo neemt het Gouvernement aan, aan de vorsten te laten de initiative tot zoodanigen maatregel, dewelke alzoo niet zal plaats grijpen, dan na voorafgaand verzoek daartoe van een der genoemde vorsten.

Art. 17. Zijne Hoogheid de sulthan verbindt zich bij deze ten sterkste, zoo voor zich zelven als voor den rijksbestierder en zijne overige rijksgrooten, om het Nederlandsch Indische Gouvernement met alle zijne magt behulpzaam te zijn, in het weeren en uitroeijen der zeerooverijen; om in geen gedeelte van het rijk eenige schuilplaats te vergunnen aan personen, welke onder de verdenking liggen of waarvan de zekerheid bestaat, dat zij zelven zeerooverijen plegen of door anderen, hun ondergeschikt, doen plegen, en daarbij regtstreeks of zijdelings eenig belang hebben; maar om integendeel alle zoodanige personen, waar zij zich bevinden, te doen opvatten en aan de gestrengheid der wetten te doen overleveren; zullende mitsdien door Zijne Hoogheid van hare zijde de gestrengste middelen in het werk worden gesteld, om dit kwaad uit te roeijen, en tevens de krachtigste bevelen worden gegeven, om, waar en zoo dikwijls zulks noodig zal zijn, ten zelfden einde de Nederlandsche magt met manschappen, wapenen en vaartuigen bij te staan.

Art. 18. De schepen, onder de vlag van Zijne Hoogheid varende, zullen, bij derzelver aankomst in eene der havens of op eene der reeden van Nederlandsch Indië, aan geene andere of hoogere regten zijn onderworpen, dan de schepen in Nederlandsch Indië te huis behoorende, mits voorzien zijnde van eenen zeebrief door Zijne Hoogheid den sulthan te verleenen. Zoodanig een zeebrief zal echter niet worden verleend, dan nadat de resident van Rio, op het verzoek van den belanghebbende, zal zijn gehoord, en het zal zijn gebleken, dat bij denzelven geene bedenkingen daartegen

bestaan; zullende daarenboven de echtheid van gemelden zeebrief door het zegel en de handteekening van den resident moeten zijn bekrachtigd, en, bij gebreke van dien, het schip niet worden beschouwd als aan Zijne Hoogheid of aan iemand van Hare onderdanen te behooren, maar als een vreemd schip worden behandeld.

Art. 19. Ter meerdere verzekering tegen alle misbruiken, welke van het voeren van zijner Hoogheids vlag zouden kunnen worden gemaakt, zullen door Zijne Hoogheid de noodige bevelen worden gegeven, dat elk vaartuig, onder die vlag varende, zal moeten zijn voorzien van een jaarpas, houdende de namen van het schip en van den gezagvoerder, het getal en de namen van de equipage, de wapening van het schip en de hoeveelheid amunitie, die het aan boord heeft; deze pas zal almede door den resident van Rio, en op andere plaatsen onder het gebied van Zijne Hoogheid liggende, alwaar zich een Nederlandsch beambte mogt bevinden, door dien ambtenaar, moeten worden geviseerd, behoudens deszelfs bevoegdheid om de schepen te visiteren of te doen visiteren, en zich te doen verzekeren, dat alles rigtig is, en zoo wel de algemeene belangen van den handel en de zeevaart als inzonderheid die van het Nederlandsch Indisch Gouvernement behoorlijk gewaarborgd zijn.

Art. 20. Omtrent alle zoodanige punten, welke bij dit kontrakt niet zijn opgenomen, en welke nader zouden blijken eenige voorziening te vorderen, zullen de beide kontraktanten zich steeds in der minne verstaan.

En hebben de wederzijdsche kontraktanten dit kontrakt, ten blijke van echtheid, met hunne handteekening en hunne respektive zegels bekrachtigd; en zijn van dit kontrakt gemaakt vier eensluidende afschriften, als één voor de hooge regering van Nederlandsch Indië, één voor Zijne Hoogheid den sulthan, één voor Zijne Hoogheid den onderkoning en één voor den resident van Rio.

Aldus gedaan in het paleis van den onderkoning, op het eiland Penjingat, den negen en twintigsten October des jaars een duizend acht honderd en dertig, zijnde van de Mahomedaansche tijdrekening de elfde Djoemadillawal 1246.

IV.

De toestand der residentie Rio in 1849.

§ 1. *Eilanden enz. onder Rio behoorende.* Wij beginnen met eene opgave van de talrijke eilanden, die onder het gebied van de residentie Rio behooren. Zij zijn Poeloe Nongsa, Tandjong Blah, Tandjong Boerong, Tandjong Sengkoeang, Soengi Djodoh, Poeloe Batang en Poeloe Banden (die beiden ongeveer 1600 pikols zwarte en 360 pikols witte peper opbrengen), Poeloe Sahoe-ketjil, Poeloe Sahoe-besar, Poeloe Inang (uit onderscheiden eilanden bestaande), Poeloe Gela, Poeloe Radja (mede uit onderscheiden eilanden bestaande), Poeloe Tama, Poeloe Sekilat, Poeloe Lingga; voorts

een groep eilanden in de straat Boelang, waarvan de namen onbekend zijn; verder Poeloe Mentjaras, Poeloe Toedjoe Tjenan; Poeloe Kempang en Tandjong Semboelang, met hun beiden 5673 pikols zwarte en 1290 pikols witte peper opleverende; eene menigte eilanden in straat Tiong, waarvan de namen onbekend zijn; Poeloe Moeboer-darat, Poeloe Moeboer-laut; Gallang, dat 2337 pikols zwarte en 513 pikols witte peper voortbrengt; Poeloe Pangkil, Poeloe Karas, Poeloe Anak Karas, Poeloe Parong, Tandjong Dumpoe, Poeloe Oelan, Poeloe Kandap, Poeloe Tekoekoe, Poeloe Dumpoe, Poeloe Petong, Poeloe Sedajang, Poeloe Kapala Rio of Tjoenboe, Poeloe Serajon, Poeloe Sebaik, Poeloe Ressan, Poeloe Pisang; een groep van onderscheidene eilanden Poeloe Boelang genaamd; Poeloe Boeloh, Poeloe Kelah, Poeloe Tjempeda, Poeloe Telor, Poeloe Senimba, Poeloe Bokoor, Poeloe Dangan, Poeloe Mariam, Poeloe Samboe-besar, Poeloe Samboe-ketjil, Poeloe Blakang Padang; een groep van drie eilanden Poeloe Kapal genaamd; Poeloe Kapala Djerneh, Poeloe Laboen, Poeloe Pandjang, Poeloe Plampong, Poeloe Pimping, Poeloe Tjoela; een groep van onderscheiden eilanden Poeloe Soegi genaamd; Poeloe Sandam, Poeloe Roekoan, Poeloe Sanghok, Poeloe Moro, Poeloe Dangkan, Poeloe Teloenas, Poeloe Djingkas, Poeloe Kapala Kain, Poeloe Doeria-besar; eene menigte eilanden onder den naam van Poeloe Kas; en eindelijk het eiland Bintang.

Maar nu zijn er bovendien nog eene menigte eilanden enz., die om Bintang of in de nabijheid liggen. Wij zullen de voornaamste daarvan opnoemen.

Tandjong Pinang, Poeloe Menilai, Poeloe Sore, Poeloe Bassing, Poeloe Sekatap, Soengi Dompa, dat 73 pikols zwarte en 7 pikols witte peper oplevert; Tandjong Moetji, Tandjong Balo-Babi, Tandjong Batoe Linging; een groep van vijf eilanden Poeloe Tape genaamd; Poeloe Rengas of Alligator; Poeloe Kelong of Apen-eilanden, met eene opbrengst van 17 pikol zwarte en 3 pikol witte peper; Poeloe Segoe, Poeloe Bolet, Poeloe Dajoon, Poeloe Gin, dat 410 pikols zwarte en 90 pikols witte peper voortbrengt; Poeloe Baros, Poeloe Telan, Poeloe Mapoer, Tandjong Malang Brakit, Poeloe Doea, Tandjong Sagoe, Soengi Seboong-besar met een produkt van 98 pikols zwarte en 22 pikols witte peper; Poeloe Sekara, Poeloe Djaroem, Poeloe Boean, Poeloe Lobam-besar, Poeloe Lobam-ketjil, Poeloe Pemoedjan, Poeloe Keteh, Poeloe Sengarang, Poeloe Los, dat aan het Zendelinggenootschap te Rotterdam behoort; Poeloe Penjingat, Poeloe Terkolai en Poeloe Bajan.

§ 2. *De inlandsche vorsten en hoofden.* In 1849 bevonden zich aan het hoofd der inlandsche zaken van de residentie Rio:

De sulthan van Lingga, genaamd MAHMOED SJAH, die wijlen zijnen vader MOHAMED SJAH in die hooge waardigheid den 20 Julij 1841 is opgevolgd.

De onderkoning (of sulthan moeda) van Rio, genaamd ALI, die wijlen zijnen broeder ABDUL RACHMAN in die waardigheid den 15 Maart 1845 is opgevolgd.

De „jang-di-pertoean besar" of de soethan van Indragiri, radja SAÏD; want dit gedeelte van Sumatra, 't welk onder den naam van Indragiri bekend is, behoort ook, voor zoo verre het nog met het Nederlandsche Gouvernement in aanraking komt, tot den werkkring van den resident van Rio.

De „jang-di-pertoean," of de soethan moeda van Indragiri, radja DJOEMAHAD.

Over de „rajat's," ter wering van den zeeroof in deze wateren, was gesteld de orang-kaja MONTIL, die in de maand Julij 1849 wijlen zijnen vader den orang-kaja TOEMENGGONG is opgevolgd. Voorts behoorden tot de hoofden dier rajat's nog de orang-kaja MOEDA, de hadji IBRAHIM en de radja HOESIN.

Over de Chinezen was het bestuur opgedragen aan OEI TEKSING, kapitein der Emoi-Chinezen, bijgestaan door drie van wege het Gouvernement bezoldigde distrikts-hoofden, en aan TAN TJEE HOEA, kapitein der Canton-Chinezen, bijgestaan door zestien, van wege het Gouvernement bezoldigde, distrikts-hoofden.

§ 3. *De sulthan van Lingga en zijn rijk.* De sulthan van Lingga, die zich thans, ten gevolge van het Londensch traktaat van 1824, met dezen eenvoudigen titel moet vergenoegen, ofschoon, gelijk wij gezien hebben, zijne voorouders de beroemde Maleische vorsten waren en vóór 1830 zijn vader nog den wijdschen naam van „sulthan van Djohor, Pahan, Lingga, Rio en onderhoorigheden" droeg, was in 1849 een man van tusschen de 25 en 26 jaren oud. Zijn uiterlijk is niet alleen innemend en aangenaam, maar een paar wakkere, levendige en sprekende oogen geven schranderheid en levenslust te kennen. Hij heeft, althans voor eenen inlander, zeer veel zucht tot onderzoek. Dagelijks geeft hij daarvan de bewijzen, door de proef te nemen van alles wat hij omtrent nieuwe zaken en uitvindingen verneemt, ja, de kracht van de stoom niet uitgezonderd. Zoo was hij in 1849 bezig, door de hulp van eenige Chinesche arbeiders, eene geheele stoommachine voor een boot te vervaardigen. Zijne wijze van leven verschilt weinig van die van nagenoeg alle Indische vorsten. Zijn harem en uiterlijke praal en schijn van grootheid boeijen hem en rooven veel van zijn tijd, zoodat hij zich met de eigenlijke belangen van zijn rijk weinig bemoeit. Van daar, dat het door eenigen zijner rijksgrooten op eene ellendige wijze wordt bestuurd, waarvan volksverhuizingen en eene jaarlijksche vermindering van inkomsten het natuurlijk gevolg zijn.

Wij zullen thans eenen blik werpen op het eiland en de stad, waar de sulthan zijn verblijf houdt.

De hoofdplaats Lingga is gelegen op 0° 14′ 5″ Z. B. en 104° 35′ O. L. Het naderen en binnenvaren der rivier maakt op den reiziger geen aangenamen indruk. De schamele woningen van eenige inlanders, die aan de oevers van de rivier gevestigd zijn, dragen blijken van groote armoede en onreinheid, die, naar mate men de hoofdplaats Lingga nadert, niet verbeteren.

Het verblijf van den sulthan, een weinig van den oever der rivier verwijderd, heeft volstrekt geen aanzien, en bestaat uit drie, van planken

vervaardigde, gebouwen, waarvan één de harem is, één de recepticzaal, en één door den sulthan persoonlijk bewoond wordt.

Overal ziet men te Lingga verwaarloozing. De wegen en bruggen zijn nagenoeg geheel onbruikbaar. Niet zonder gevaar van in de eene of andere diepe gracht te storten, bereikt men, door middel van eenige losse planken, de Chinesche kamp, welke aan den oever der rivier, die naar de hoofdplaats leidt, gebouwd is. De kamp bestaat uit ongeveer 120 kleine niets beduidende bamboe-huizen, die links en regts op den weg naar het zeestrand gebouwd zijn, zoodat men onder eene, met atap gedekte, gaanderij langs die huizen kan gaan. Hier en daar liggen eenige levensmiddelen, als: rijst, drooge visch, groenten, en enkele Chinesche waren, ter verkoop uitgestald.

Het aanwezige getal Chinezen wordt op 5000 berekend. Onder de benaming van „huistaks" wordt voor ieder huis of pinto (deur) eene belasting van 60 duiten in de maand geheven. Voor de behoorlijke opbrengst hiervan is het hoofd der Chinezen verantwoordelijk. Overigens worden van hen geene andere belastingen geheven. Alleen de naar China terugkeerende Chinees is tot eene hoofdelijke rekognitie van 14 realen, de reaal tegen 260 duiten gerekend, verpligt.

De Chinesche bevolking is er niet alleen zeer armoedig, maar de verhuizingen, door gebrek, zijn zeer talrijk. Sedert de laatste 5 of 6 jaren zijn geene nieuwelingen (singkés) van China overgekomen, uit vrees voor afpersingen en onderdrukkingen. Niemand, zelfs het hoofd der Chinezen niet uitgezonderd, is tegen de schraapzucht der inlandsche hoofden gevrijwaard. Van daar, dat men er niet meer tracht te verdienen, dan hetgeen tot levensonderhoud hoog noodig is, ofschoon de grond voor de uitbreiding van den landbouw en het kweeken van allerlei produkten alle mogelijke geschiktheid bezit, en een overvloed van loopend of stroomend water in alle rigtingen van het rijk geleid kan worden.

De Linggasche rivier opvarende, ziet men het water al helderder worden naar mate men het gebergte nadert. 't Is een belangrijke stroom, die uit het Linggasche gebergte ontspruit. Te vergeefs zoekt men echter naar een geregelden aanplant van de eene of andere kultuur, of liever naar een geregelden landbouw. Waar men 't oog slaat, alles is wild en woest. Alleen vindt men eene groote hoeveelheid kokospalmen in de nabijheid der kampongs, en hier en daar eenige sago- en andere vruchtboomen. De oppervlakte van het eiland, door zijnen statigen berg op eenen verren afstand in zee zigtbaar, is hoog golvend en bergachtig, en verheft zich op sommige plaatsen tot ronde, met plantengroei overdekte, heuvels. De grond is over 't algemeen zwartachtig; de eerste laag is zand, de diepere klei.

De sulthan schijnt het plan te hebben, om aan den voet van het Linggasche gebergte een nieuwe negeri te stichten. Hij is reeds bezig met het optrekken van een kolossaal gebouw, dat, naar eene te Singapoera vervaardigde teekening, het nieuwe paleis van den sulthan zal worden. 't Zal uit twee verdiepingen bestaan, waarvan de bovenste geheel tot een luis-

terrijke harem zal worden ingerigt. Het benedenhuis zal het gewone verblijf van den sulthan zijn, waarvan de kamers links en regts door korridors zullen worden afgescheiden, terwijl het centrum tot eene receptiezaal zal worden ingerigt. De opbouw gaat zeer langzaam; men had er reeds ruim drie jaren aan gearbeid; er werkten slechts 4 Chinezen aan, die, uit gebrek aan materialen, soms weken achtereen niets uitvoeren. In de nabijheid van het paleis zal, volgens het gemaakte plan, een belangrijk fort gebouwd worden, voorzien van gemetselde loopgraven en bastions, grachten enz. en geschikt, om des noods 3 of 4,000 man te huisvesten. De nieuwe negeri zal uit geene andere gebouwen mogen bestaan dan van steen, door drie stevige ringmuren en poorten afgesloten.

Te Lingga zijn bezienswaardig de graven van den vader en grootvader van den tegenwoordigen sulthan, wijlen de sulthans ABDUL RACHMAN en MOHAMAD. Op eene afgelegen plek, aan den voet van het Linggasche gebergte, ongeveer 1½ uur gaans van de hoofdplaats, ziet men een heuvel, waarvan de kruin geheel met kruidnagelboomen beplant is, onder wier welriekende geur en schaduw men in het midden twee zeer nette steenen gebouwen ziet. Boven de deuren leest men met Arabische letters de namen van de sulthan's, de datums van hun overlijden en hoe lang zij geregeerd hebben. In de gebouwen liggen de graven, met een sierlijk van glas vervaardigd raam bedekt. De zorgvuldige wijze, waarop alles in een goeden staat wordt gehouden, verdient allen lof.

„Van deze graven terugkeerende" zoo verhaalt een reiziger in 1849, „moest ik het plein passeren, om mijn logies te bereiken. Ik zag vier inlanders, bezig met het oplaten van vliegers, en herkende, tot mijne niet geringe verbazing, in hen den sulthan, zijnen broeder toeankoe KEBON, en zijne rijksgrooten, den datoe LAKSAMANA, een man van tusschen de 40 en 50 jaren, en den datoe BANDARAH, ook van een mannelijken leeftijd. De sulthan vroeg mij, of de vorsten in Europa zich ook soms op die wijze vermaakten. Ik antwoordde, dat die vorsten, wegens hunne belangrijke staatkundige bezigheden, geen tijd hadden voor het oplaten van vliegers. „Gij hebt gelijk," hernam de sulthan, „'t is een kinderachtig vermaak voor mannen van onzen leeftijd; maar ik moet toch iets doen, om den tijd door te brengen."

De voortbrengselen van het rijk van Lingga zijn jaarlijks:

Tin (van Singkep afkomstig)	ongeveer	800	pikols.
Gambir	„	600	„
Zwarte peper	„	120	„
Agar-agar	„	250	„
Tripang	„	150	„

een weinig vogelnestjes, doch van eene zeer slechte kwaliteit, sago, ook in eene geringe hoeveelheid en eenige houtwerken. Al deze artikelen, benevens de steenkolen van Reteh op Sumatra, worden naar de markt te Singapoera gevoerd en aldaar verkocht. Volgens ingewonnen berigten zijn de opbrengsten en uitvoer van bovenstaande artikelen, in de laatste jaren, aanzienlijk verminderd, en wel om de navolgende redenen.

a. Omdat van de 88 gambir plantaadjes, die vroeger te Lingga aanwezig waren, nog maar 12 werken.

b. Omdat de arbeiders der tinmijnen te Singkep grootendeels verhuisd zijn, dewijl ze in de bewerking van die mijnen geene voldoende belooning vinden.

De voornaamste inkomsten van den sulthan bestaan in eene verpachting van de ondervolgende middelen, die bij eene veiling in 1849 hebben opgebragt als:

De amfioenpacht	koper *f*	15,600.
Arak en andere sterke dranken (pacht)	„	3,900.
Pandjeshuizen	„	2,704.
Dobbelspelen	„	3,860.
Gambier	„	598.
Voor het ijken van maten en gewigten	„	936.

De tegenwoordige sulthan van Lingga heeft slechts één kind, een meisje van 8 of 9 jaar oud. Zijne nog in leven zijnde broeders zijn: toeankoe KEBON of OSMAN, toeankoe SAÏD, toeankoe IBRAHIM, toeankoe KENDOET. Zijne nog in leven zijnde ooms zijn: toeankoe MOEDA of SLEMAN, thans te Pahan aanwezig, toeankoe OEWAH of DAUD.

De voornaamste rijksgrooten zijn:

De datoe LAKSAMANA, belast met de policie in strafzaken, en met het toevoorzigt over wegen en bruggen, en al wat tot het schoonhouden en reinigen van de hoofdnegeri behoort.

De datoe BANDARAH, belast met al hetgeen er in- en uitgevoerd wordt, en met de vaartuigen van den sulthan in orde te houden.

De datoe PENGLIMA, belast met het toevoorzigt van de gewapende magt, en, in geval van nood, met de verzameling van gewapende personen tot verdediging van het rijk.

De datoe PENGHOELOE BALÉ, belast met de regeling der huishouding van den sulthan.

De datoe of orang-kaija MONTIL van Mepar, belast met het bewaken van alle plaatsen of eilanden onder Lingga behoorende.

Toeankoe HERAN, verre bloedverwant van den sulthan, en

HHADJI MOHAMAD AMIN ZENAN, belast met de behandeling van alle civiele zaken, zoomede van huwelijken, echt- en boedelscheidingen.

De toeankoe KEBON, oudste broeder van den sulthan, wordt door hem het meest vertrouwd. In naam van den sulthan beheert hij het geheele rijk van Lingga. Zijn gezag schijnt geheel onbepaald te wezen. In alle zaken wordt hij door de overige rijksgrooten geraadpleegd. Gelijk de sulthan heeft hij een goed voorkomen, en spreekt hij met oordeel en verstand.

De bevolking van het rijk wordt begroot op 12,000 zielen.

Op de hoofdplaats zijn:

Maleijers	5000	zielen
Boegi's	400	„
Chinezen	540	„
	5940	zielen

Op de omliggende eilanden, onder opzigt van den orang-kaija MONTIL, zijn:

Maleijers	. . . .	4800 zielen
Boegi's	. . . . .	200 „
Chinezen	. . . .	300 „
		5300 zielen

In de kampong Singkep zijn 1000 zielen. Op het eiland Kolombo is eene bevolking van ongeveer 50 zielen, die zich met de vischvangst erneert, waarvan de agar-agar het voornaamste is.

Het eiland Mepar is de verblijfplaats van den orang kaija MONTIL, waar eene bevolking van tusschen de 500 en 600 zielen gevonden wordt. De orang kaija bewoont een zeer goed huis.

Tot het rijk van den sulthan van Lingga behoort ook het eiland Singkep, waar tinmijnen in werking zijn. De kampong Singkep is gelegen op 0° 28′ Z. B. en 104° 34′ O. L. De tinmijnen liggen 1½ uur gaans van de kampong. Men bereikt ze langs een zeer moeijelijk voetpad. Uit een aantal putten of diep uitgegraven vierkante gaten in den grond, hoost men, door middel van een van bamboe vervaardigd werktuig, boven ieder put geplaatst, het water. Zoodra ze geheel droog zijn, gaat men 40 of 50 voet naar beneden, om de tin-erts op te delven. Men doet dat, door links en regts gangen of mijnen, die behoorlijk onderstut worden, onder de aarde te maken. Deze erts wordt daarna, door middel van kleine mandjes, naar boven getrokken; dan wordt zij in een vergaderbak, van aarde vervaardigd en van een rooster voorzien, geworpen, en zoo lang met het water, uit de gegraven putten afkomstig, bespoeld en omgeroerd, dat de tindeelen op den bodem van den vergaderbak zigtbaar zijn, iets dat daaraan te onderscheiden is, wanneer de erts, die oorspronkelijk roodachtig is, eene zwarte glinsterende kleur verkrijgt.

De alzoo verkregen glinsterende zwarte erts wordt, door middel van een sterk vuur, in een van steen vervaardigd fornuis, beneden van een tuit voorzien, gesmolten; het tin wordt met een groote koperen lepel opgevangen, en gegoten in een vierkanten bak, die met zand van het zeestrand gevuld is en waarin men, door een houten vorm, het formaat, dat de schuitjes hebben moeten, heeft afgedrukt. Niet lang duurt het, of het gesmolten tin heeft door het koude zand eene behoorlijke zelfstandigheid verkregen, om met de hand uit het zand gehaald te worden.

Te Singkep zijn twee kampongs, die in het graven en smelten van tin een tamelijk goed bestaan vinden; de eene kampong, Singkep genaamd, door de erts op te delven, en de andere „Muntok" door ze te versmelten. Deze tak van nijverheid is echter langzamerhand aanzienlijk verflaauwd en minder voordeelig geworden.

De tinerts wordt te Singkep op sommige plaatsen aan het zeestrand gedolven. Onlangs zijn echter eenige arbeiders, door steeds in zee te werken, ziek geworden; die ziekte werd epidemisch; eene buitengewone sterfte heeft plaats gehad; het gevolg daarvan is geweest, dat men de tin-

erts niet langer aan zeestrand zoekt, maar verre van daar verwijderd, door mijnen in de aarde te graven.

§ 4. *De onderkoning van Rio.* De onderkoning van Rio, radja-moeda ALI, is een man, die ruim veertig jaren telt. Hij is zwaarlijvig, heeft een vriendelijk uiterlijk, en is in den omgang aangenaam en bescheiden. Men beweert echter, dat hij een streng Mohamedaan en niet geheel vrij van fanatisme zou wezen. Van daar dat hij, ofschoon uiterlijk den schijn aannemende van zelfstandig te handelen, zich dikwijls door de verkeerde inblazingen zijner bloedverwanten en rijksgrooten, vooral van zekeren priester Hadji IBRAHIM, zou laten leiden. Wij kunnen niet beoordeelen, in hoe verre dit waarheid is, ofschoon de Chinezen te Rio, die nog onmiddellijk onder zijn bestuur staan, over 't algemeen daarmede niet zeer zijn ingenomen en, gelijk men beweert, er naar verlangen, dat ze onmiddellijk onder het toezigt van den resident worden geplaatst. Te Tandjong Pinang staan de Chinezen onder het Europeesch gezag, en daar zijn het welgestelde lieden, terwijl onder de overigen meestal groote armoede heerscht.

De onderkoning van Rio is eigenlijk, gelijk uit de door ons medegedeelde geschiedkundige bijzonderheden blijkt, een vasal van den sulthan van Lingga; maar de invloed van den laatsten op zijne handelingen is zeer groot. De staatkunde, door het Nederlandsche Gouvernement in dezen gevolgd, heeft met deze beide vorsten ongeveer hetzelfde doel, als de Oost-Indische kompagnie had, toen, door haren invloed, het oude rijk van Mataram in tweeën werd gesplitst, en in elk dezer beide nieuwe rijken zelfs nog weder een zoogenaamde onafhankelijke vorst werd gevestigd.

Onder de voortreffelijke eigenschappen van den onderkoning van Rio, behoort ongetwijfeld, dat hij een beoefenaar is van letterkunde en poëzij. Zoo is onder anderen in het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, IX^de^ jaargang, 4de deel, van hem opgenomen een uitvoerig romantisch gedicht, getiteld „ABDOEL MOELOEK, Koning van Barbarije," en zoo werden nu onlangs, in het jaarboekje Warnasari voor 1853, van zijne hand eenige verzen geplaatst, door hem na de herstelling uit eene zware krankheid geschreven.

§ 5. *De soethan van Indragiri.* De „jang-di-pertoean besar" of soethan van Indragiri is ruim 55 jaar oud, en moet door ziekte en zwakte buiten staat wezen, zich met het bestuur van zijn rijk te kunnen inlaten. Van daar, dat alle zaken, het rijk betreffende, door den soethan moeda en zijnen oudsten zoon radja ALI behandeld worden; terwijl de vorst zoodanig aan het amfioen schuiven verslaafd is, dat er dagen en weken omgaan, waarin hij zijn dalem (paleis) niet verlaat. Onder zulke omstandigheden is het na te gaan, waarom het rijk, aan zijne zorg toevertrouwd, in eenen toestand verkeert, dat hij voor zijn persoon ter naauwernood in zijne behoeften kan voorzien, en waarom men onder een zoodanig bestuur niets vuriger verlangt, dan wederom onder eene Europesche heerschappij te staan. De bevolking van dat rijk is werkelijk te beklagen, en blijkbaar is iedere veerkracht onder haar verlamd.

In het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* 14de jaargang I, 276, komt, onder den titel van „Indragiri in 1850," een artikel voor, 't welk het overbodig maakt veel over Indragiri hier mede te deelen. Terwijl wij dus daarnaar verwijzen, voegen wij hier nog de volgende bijzonderheden in, die of in dat artikel niet voorkomen of er minder volledig in zijn aangeduid.

Van een Europeesch etablissement te Kwala Tjenakoe, waar de Nederlandsche vlag het eerst geheschen is, en naderhand te Pekanlaïs, waar de vorige assistent-resident van Indragiri gewoond heeft, is niets meer te onderscheiden. Beide plaatsen zijn tot haren vroegeren toestand, dat is wildernis, teruggekeerd.

Als men de rivier van Indragiri opvaart, passeert men de volgende eilanden en plaatsen, als: Poeloe Mas, Poeloe Perak, waar de rivier in twee armen verdeeld wordt, die zich beiden in zee uitstorten, Poeloe Palas, Poeloe Pingnali, Poeloe Tiga, Kwala Tjenako, eerste verblijfplaats van het Nederlandsche Gouvernement te Indragiri, Poeloe Djoemahad, Poeloe Glang, Poeloe Kamoedoe, Poeloe Pekanlaïs, vroeger residentie van den assistent-resident van Indragiri, Poeloe Gadjah en Ringat de hoofdplaats van Indragiri. Zij bestaat uit de volgende kampongs: Bezar, Poeloe, Dagan, Krip, Bendara en Toemenggong. Al deze kampongs zijn links en regts van de rivier aan den oever gelegen, en tellen eene bevolking van ongeveer 2000 zielen.

De bevolking, die de boorden der rivier Indragiri verder opwaarts en de rivier Pranap bewoont, moet oneindig talrijker wezen, en wordt, volgens opgave van den onderkoning of soethan moeda, geschat op ongeveer 10,000 zielen. In hoe verre die opgave juist is, valt moeijelijk te beoordeelen; doch dit is zeker, dat men, de rivier van Poeloe Mas tot Ringat opvarende, hier en daar slechts eene enkele hut aantreft, zoodat het te veronderstellen is, dat het grootste gedeelte van de bevolking van het rijk van Indragiri zich op die plaatsen bevindt, waar rijst- of ladangvelden zijn aangelegd.

In 1850 was er op de hoofdplaats, ten gevolge van twee op elkander volgende misgewassen, groot gebrek aan allerlei levensmiddelen. Kippen en eendvogels waren nagenoeg niet verkrijgbaar. De rijst kostte van *f* 6.00 tot *f* 7.00 de pikol. Er heerschte de grootste armoede.

Met uitzondering van den dalem of het paleis van den soethan, dat geheel van de materialen van de gewezen woning van den assistent-resident van Indragiri is zaamgesteld, welke woning, bij het intrekken van ons etablissement te Indragiri, aan den soethan kosteloos is afgestaan, zijn de woningen van de overige rijksgrooten aldaar ellendige, van bamboe vervaardigde verblijven, die blijken dragen van weinig welvaart.

Sedert het Nederlandsche etablissement van Indragiri is opgebroken, is de handel er van jaar tot jaar verminderd; aanvoeren van elders bestaan er nagenoeg niet, en de uitvoeren van de ondervolgende artikelen zijn van weinig beduidenis, als: rijst, bij het goed slagen van die kultuur, rotan, een weinig stofgoud, ivoor, ook in geringe hoeveelheid; was, kapok,

koffij, groene katjang, kaijoe lakoh, kaijoe garoe, kaijoe tjandong, damar batoe, gom, mata koetjing, kamarang of gom, waarvan diepah gemaakt wordt, djernang, de bloem van de rotan, klapperolie en drooge klappers.

De soethan en zijne rijksgrooten hebben geene andere inkomsten, dan de van wege het Gouvernement hun toegelegde schadeloosstelling van *f* 3300 zilver 's jaars, en eenige geringe regten, welke op den afvoer der voortbrengselen uit de bovenlanden geheven worden, en eene belasting van ongeveer 8 realen op den invoer van ieder kojang zout.

De voortbrengselen van Indragiri worden allen naar de markt te Singapoera ter verkoop overgevoerd. Met andere plaatsen wordt geen handel gedreven.

Niet alleen de soethan, maar al de voornaamste rijksgrooten zijn aan het amfioen-schuiven verslaafd, en brengen het grootste gedeelte van hunnen tijd daarmede door. Van daar dat men er de inlandsche hoofden enkel des avonds over zaken kan spreken.

De onderkoning (soethan moeda, of jang-di-pertoean moeda) radja DJOEMAHAD, is een man naar gissing 40 of 45 jaar oud, zwaarlijvig van gestel, met een zeer goed en fatsoenlijk voorkomen. Hij is in zijne gesprekken zeer onderhoudend, en schijnt het Nederlandsche Gouvernement bijzonder toegedaan. Met genoegen en welgevallen spreekt hij over den tijd, toen de Nederlanders te Indragiri gevestigd waren, en bij voortduring hoort men hem zeggen: „Wanneer zullen die gelukkige dagen terugkeeren!"

§ 5. *Staat van rust en tevredenheid.* Met uitzondering van de zeerooverijen, die van tijd tot tijd in de wateren dezer residentie gepleegd zijn, en van twee of drie strooppartijen, welke in de distrikten van Semboelong, Klong en Moeka-gaming onderling tusschen de Chinezen hebben plaats gehad, is het uit het archief dezer residentie gebleken, dat de openbare rust sedert het jaar 1840 niet gestoord is geworden.

Door het herhaalde kruisen op deze kusten, heeft men, vooral in de laatste tijden, den zeeroof aanmerkelijk beteugeld, waartoe de aanhoudende demonstratiën bij de vorsten en andere inlandsche grooten gedaan, om dit kwaad krachtdadig te weren, grootendeels hebben bijgedragen, zoodat men, gedurende de laatste 2 of 3 jaren, in het ongestoord genot is geweest van welvaart bij de kleine inlandsche vaart, handel en nering, en dat de Chinesche poekat's (vaartuigen) zonder eenige vrees gedurig tusschen hier en Singapoera varen, en soms met kostbare ladingen.

Afgescheiden van eenige onbeduidende ondernemingen, welke op kleine roovers-sampangs zijn gemaakt, zijn sedert het jaar 1839 twee expeditiën op den zeeroof uit Rio uitgerust; de eerste op den 21sten Augustus 1843 onder bevel van den luitenant ter zee FRUGHT en de tweede op den 20sten Julij 1845 onder bevel van den luitenant ter zee 1e klasse van HOOGENHUIZEN.

Van de strooptogten, welke onderling tusschen de Chinezen in eenige distrikten, onder deze residentie gelegen, hebben plaats gehad, zijn de oorzaken voornamelijk toeteschrijven, aan den vreesselijken haat, welken de bestaande Chinesche geheime genootschappen elkander toedragen. Ze zijn hier bekend onder de benaming van „Tan Moemoh." Eene breedvoerige be-

schrijving van die genootschappen vindt men in de nagelatene aanteekeningen van wijlen Dr. MILNE, *Principal of the Anglo Chinese college and communicated bij the Rev.* ROBERT MORRISSON. *)

Op de handhaving van de algemeene rust heeft het intrekken van ons etablissement in het jaar 1842 te Indragiri zonder twijfel eenen nadeeligen invloed gehad, en het ware te wenschen, dat wij ons aldaar op nieuw vestigden.

De tevredenheid in deze residentie laat veel te wenschen over. Waar de resident zich ook vertoonde, overal hoorde hij niets anders dan klaagstemmen, waarvan de voornaamste oorzaak gelegen is in eenen jaarlijkschen achteruitgang van den handel, in weerwil dat deze residentie in de voorregten deelt van „een vrijhaven" te zijn. Maar deze woorden hebben niet veel te beduiden, wanneer de vooruitgang van den handel daarmede geen gelijken tred houdt. Het grootste bewijs, hetwelk deze beschouwing bevestigt, is, dat er zich nog nimmer een voornaam Europeesch kommissiehuis te Rio heeft gevestigd, en dat, met uitzondering van eene zekere hoeveelheid gambir, welke naar Java wordt overgevoerd, het overige naar de markt van Singapoera wordt verzonden.

§ 6. *Bevolking.* Voor zoo ver men op eene plaats gehad hebbende volkstelling, door middel van den onderkoning en de respektive kapiteins der Chinezen gedaan, vertrouwen kan stellen, was de bevolking van Bintan en omliggende eilanden in 1839 zamengesteld uit de navolgende bestanddeelen, als:

Europeanen en derzelver afstammelingen . . .	78	zielen.
Portugezen van Malaka	13	„
Javanen.	76	„
Mooren.	50	„
Maleijers en Boegi's	4,860	„
Chinezen	9,089	„
Slaven	56	„
Kettinggangers	76	„
	14,298	zielen.

Onder ultimo December 1849 was de volkstelling als volgt:

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens beneden 12 jaren.	Meisjes beneden 12 jaren.	Totaal.	*Aanmerkingen.*
Europeanen en derzelver afstammelingen	22	16	12	12	62	
Portugezen van Malaka . .	3	4	„	„	7	
Javanen	51	23	9	12	95	Tandjong-
Mooren	104	1	9	6	120	Pinang.
Maleijers }	337	257	104	82	780	T.P.
Boeginezen }	2150	2006	815	901	5872	
Chinezen.	7240	776	454	335	8805	
	154	24	9	6	193	Penjingat.
Slaven	„	„	„	„	„	
Kettinggangers.	162	4	„	„	166	
Totaal . .	10223	3111	1412	1354	16100	

*) Wij verwijzen den lezer, die deze geheime genootschappen nader wil leeren kennen, naar het belangrijk opstel van den heer J. HOFFMAN, getiteld „Het hemel-aarde-verbond," en voorkomende in de *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van N. Indië* No. 3, blz. 260 enz.

Van deze bevolking zijn de Chinezen, in de respektive distrikten, welke hieronder bij naam worden opgegeven, op de volgende wijze verdeeld en aanwezig:

CHINEZEN.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens onder 12 jaren.	Meisjes onder 12 jaren.	Totaal.
Tandjong Pinang	792	811	126	110	1339
Eiland Singarang	1661	103	58	60	1882
Distrikt Semboelang	878	136	68	54	1136
〃 Klong	65	20	19	14	118
〃 Gin	132	11	6	5	154
〃 Soengi Lata	21	2	2	1	26
〃 Kawal	211	16	9	6	242
〃 Soengi Angoor	275	11	10	3	299
〃 〃 Gissée	137	6	6	1	150
〃 Doekoe Kangbooi	230	7	2	5	244
〃 〃 Lomé	153	8	5	2	168
〃 Tongingkang	110	5	3	4	122
〃 Soengi ajer tawar	155	10	10	7	182
〃 〃 Riboot	120	7	7	3	137
〃 Moeka koening	560	17	8	5	590
〃 Gallang	390	12	8	2	412
〃 Lantjang	280	16	23	10	329
〃 Boelan	115	10	10	3	138
〃 Bengkiloe	220	10	10	5	245
〃 Rotjo djigam	277	14	14	8	313
〃 Kalangtoa	125	14	20	12	171
〃 Goenong kidjang	90	10	10	5	115
〃 Dompa	110	12	12	8	142
〃 Seboong besar	45	5	5	〃	55
〃 Soengi Poelei	25	〃	〃	〃	25
〃 〃 Tjarang	63	3	3	2	71
Poeloe Penjingat (Mars)	154	24	9	6	193
Totaal	7394	800	463	341	8998

Uit vorenstaande aantooning blijkt, dat de bevolking van Bintan en omliggende eilanden berekend wordt op zielen 16,100

Voege nu hierbij de bevolking van Lingga en onderhoorige eilanden 12,200

Van het rijk Indragiri 12,000

Totaal . . . 40,300

Bij eene vergelijking tusschen de jaren 1839 en 1849 zou de bevolking in tien jaren toegenomen wezen met een getal van 1802 zielen, hetgeen, wanneer men de jaarlijksche verhuizingen der Chinezen in aanmerking neemt, niet zoo geheel onwaarschijnlijk voorkomt. Ook de natuurlijke pokken, die zich van tijd tot tijd in deze streken openbaren, hebben op het al of niet toenemen der bevolking een' zeer grooten invloed. Daarbij bestaan er weinig bronnen van welvaart of voorspoed, zoodat degene, die het met schik kan doen, meestal naar eene andere plaats verhuist, vooral naar Singapoera of Malaka onder het Engelsche Gouvernement, alwaar hij zijne ondernemingen, met het vooruitzigt op voordeel, op eene grootere schaal kan uitbreiden. Van daar dat, met uitzondering van de beide kapiteins der Chinezen, geen enkele gegoede Chinesche handelaar alhier gevestigd is.

§ 7. *De policie*, welke in strafzaken onder de regtsmagt van den resident van Rio behoort, bepaalt zich alleen tot de zaken, welke op Tandjong voorvallen. Sedert 1839 heeft zich slechts eene zaak van belang voorgedaan, namelijk: de plaats gehad hebbende roof in gewapende bende, ten huize van den heer KOCK, gelegen in het centrum van de hoofdplaats Tandjong Pinang, waarvan de daders echter nimmer zijn ontdekt, in weerwil van aanzienlijke premiën, die destijds uitgeloofd zijn ter hunner opsporing. Deze misdaad is aan het gouvernement gerapporteerd, en later is daaromtrent door den luitenant ter zee 2de klasse H. D. A. SMITS een speciaal onderzoek ingesteld, dat echter zonder eenig resultaat is gebleven. Voor zoo ver de policie onder de Nederlandsche regtsmagt staat, wordt zij naar behooren gehandhaafd, doch in de wijze waarop zij door den onderkoning uitgeoefend wordt, valt er veel op aan te merken. Bij eene gebrekkige orde, zijn de maatregelen, welke van wege de policie genomen worden, niet altijd vrij van willekeur, en menig ongelukkige Chinees is daarvan, zoowel in vroegere als in latere jaren, het slagtoffer geweest.

Uit het aangehouden policie-register blijkt, dat het afgehandelde getal policie-zaken geweest is als volgt:

In 1840 26 zaken; in 1841 68 zaken; in 1842 68 zaken; in 1843 73 zaken; in 1844 37 zaken; in 1845 38 zaken; in 1846 29 zaken, in 1847 41 zaken; in 1848 41 zaken; in 1849 57 zaken;
en waarin betrokken zijn geweest 732 personen.

In het algemeen belang zou het te wenschen wezen dat er maatregelen werden genomen, om de Chinezen onder onze regtsmagt te brengen. Het is inderdaad met het trotsch en nationaal karakter van den Chinees onbestaanbaar, van hèm onder de heerschappij van een Maleisch of Mahomedaansch bestuur te stellen. De voorbeelden bestaan er, dat ze van een zoodanig bestuur afkeerig zijn, en het zal alhier, even als zulks op Borneo heeft plaats gehad, eindigen met eene bloedige wraak te nemen over al het leed, dat ze vroeger verduurden en nog ondergaan.

Voor het klein gebied of territoir, waarover des residents regtsmagt zich bepaalt, zijn de tegenwoordig voorhanden zijnde policie-dienaren meer dan toereikende; de betrekking van schout zou, ingeval de tegenwoordige op de eene of andere wijze daaruit geraakt, zeer goed onvervuld kunnen blijven.

Behalve een getal van 4 kruisbooten, welke door den onderkoning worden onderhouden, zijn in deze residentie 5 kruisbooten aanwezig en bovendien nog een getal van 3 sampang-pandjang, die van tijd tot tijd naar de kleine omliggende kreeken en rivieren gewapend worden verzonden, om tegen den kleinen roof, die op zee voorvalt, te waken.

De kruisbooten hebben, zoo wel in vroegere als latere jaren, gewigtige diensten tegen den zeeroof bewezen; het aanzijn daarvan is voor de veiligheid dezer wateren onmisbaar. Daarom is het te betreuren, dat zij gedurende de laatste jaren, wat tuig en bewapening aanbelangt, minder goed zijn onderhouden. Onder een der voornaamste vereischten der kruisbooten,

behoort zonder twijfel de bewapening; en deze is voor het tegenwoordige allergebrekkigst; zoodat deze booten, zonder Z. M. schoener, welke in deze wateren gestationeerd is, voor belangrijke expeditiën thans moeijelijk zijn te gebruiken.

§. 9. *Wegen, rivieren en andere middelen van binnenlandsche kommunikatie.* In de binnenlanden dezer residentie, of liever op de eilanden waaruit zij bestaat, zijn geene geregelde wegen; de kommunikatie tusschen het eene met het andere distrikt, op hetzelfde eiland gelegen, wordt door een nagenoeg onbruikbaar voetpad onderhouden; en, niet zonder gevaar van armen en beenen te breken, moet men op die voetpaden soms ellendige bruggen passeren, die over afgronden gelegd worden, eene diepte hebbende van ongeveer 60 of 70 voeten. De bruggen bestaan gewoonlijk of uit twee sparren, die naast elkanderen liggen, of uit eenen onbewerkten boomstam. Bij het passeren van ieder brug wordt men door eene huivering aangetast en gelukkig acht men zich, er zonder ongelukken over te zijn. De Chinezen en inlanders, die aan soortgelijke wegen en bruggen gewoon zijn, kunnen zich niet voorstellen, dat daarin eenig gevaar is opgesloten.

De wegen, die op Tandjong Pinang gevonden worden, bepalen zich enkel tot wandelwegen en doorkruissen een omtrek van 5 palen in het vierkant, uitmakende ons territoir aldaar.

Aan het doel, waartoe ze aangelegd zijn, voldoen ze ten eenenmale, en ze worden bij voortduring goed onderhouden.

Rivieren van eenig belang bestaan er in deze residentie niet. De zoogenaamde „soengi's" in de onderscheiden distrikten zijn inhammen of inlatingen van de zee; en door de vele en zware regens, vindt men hier en daar, in laag gelegene streken, binnenlandsche kreeken, die haren loop krijgen naar de zoo even aangehaalde soengi's, waarvan de grootsten zijn Kawal, Goenang, Kidjang, Aijer, Sawan en Soengi Anger.

Geregelde waterleidingen bestaan er in deze residentie niet. De voornaamste kultures op Bintan en onderhoorige eilanden en plaatsen, zijn de gambir en peper, waarvoor geene waterleidingen noodig zijn; eene geregelde bearbeiding van den grond voor de rijst is nergens aan te treffen, en daar waar men die kultuur ziet, is zij geheel van de regens afhankelijk; het zijn „ladangs" of zoogenaamde „gaga-velden."

§. 10. *Marktplaatsen, posterijen, landsgebouwen enz.* Hoezeer er twee met atap gedekte loodsen aanwezig zijn, als een in de Chinesche kampong te Tandjong Pinang en een te Singkaran, zoo wordt van die loodsen nagenoeg geen gebruik gemaakt, omdat iedere woning in de beide kampong's eene afzonderlijke nering is, alwaar zoo wel lijnwaden als eetwaren uitgestald en verkocht worden.

De visch, die men op onbepaalde tijden aanbrengt, wordt gewoonlijk aan het zeestrand en uit de sampangs (vaartuigen) verkocht; van daar dat de bazar-geregtigheid alhier ter plaatse van weinig beduidenis is, en het te wenschen ware dat zij geheel afgeschaft werd.

Met uitzondering van de maandelijksche mail, waarmede de brieven,

pakketten, enz. van Java worden ontvangen, en die, voor Europa bestemd, via Singapoera worden verzonden, bestaat er in deze residentie geene geregelde posterij. Voor zoover men aan de ontvangst en de verzending van brieven, de benaming van postwezen kan hechten, is ter hoofdplaats een klerk, zonder eenige belooning, daarmede belast, terwijl de opbrengsten daarvan in 1849 hebben bedragen *f* 558.

De maandelijksche stoomvaart tusschen Java en Singapoera is sedert het jaar 1845 ingevoerd.

In deze residentie bevinden zich de ondervolgende gebouwen welke onder civiel beheer staan, als:

a. Een van steen met pannen gedekt huis en bijgebouwen, dienende tot woning van den resident.

b. Een van steen met pannen gedekt gebouw, dienende tot het houden van het bureau voor den resident.

c. Een steenen gebouw, gelegen in het fort „Kroonprins", dienende tot geldkamer.

d. Een van steen met pannen gedekt gebouw, dienende tot vivres-magazijn.

e. Een van hout met atappen gedekt gebouw, dienende tot berging van steenkolen.

f. Een van steen met pannen gedekt gebouw, dienende tot bannelings kwartier.

g. Een van planken met atappen gedekt gebouw, dienende tot bureau van den havenmeester en lokaal tot berging van marine-goederen.

h. Twee van hout met atappen gedekte gebouwen, dienende tot vischpassers.

i. Een van steen met pannen gedekt huis en bijgebouwen, dienende tot verblijf van den militairen kommandant.

j. Een van planken met atappen gedekt gebouw, dienende tot de garnizoens-infirmerie.

Deze gebouwen zijn voor het tegenwoordige allen in eenen goeden staat, en de ondervolgende gebouwen hebben in de jaren 1848 en 1849 eene kapitale reparatie ondergaan, als:

1°. Het bannelingskwartier.

2°. De kommandants woning en

3°. De residents woning.

Met behulp van de tot dwangarbeid veroordeelden, zijn de fondsen, welke tot het gewoon onderhoud voor die gebouwen worden toegestaan, toereikend.

§ 11. *Landbouw, veeteelt, nijverheid enz.* Een geregelde landbouw bestaat in de residentie Rio eigenlijk niet. De proeven, die men in 1837 en 1838 met de koffij- en nagel-aanplantingen genomen heeft, zijn geheel en al mislukt en zulks met groote opofferingen voor de ondernemers, die zich daaraan gewaagd hebben.

De noten-muskaatboom, dien men hier en daar in partikulier aangelegde

tuinen aantreft, schijnt vruchtbaar en winstgevend te wezen; voor deze kultuur is de grond alhier geschikt en voordeelig, zoomede tot het aanleggen van geregelde klappertuinen; waar men dien boom ook plant, groeit hij weelderig voort; doch de torren, die in groote hoeveelheid alhier aanwezig zijn, veroorzaken aan de vrucht of klappernoot vele schade, vooral op plaatsen, waar men dat insekt niet gestadig vernielen kan. Te Indragiri vindt men, de rivier opvarende, hier en daar belangrijke ladangs of, in andere woorden, slecht bearbeide rijstvelden, hetgeen ten gevolge heeft, dat de produktie van die velden, in vergelijk tot Java of daar waar eene geregelde bearbeiding van den grond plaats heeft, weinig en gering is.

De gambir en peper zijn de eenige kultures, die alhier met voordeel gekultiveerd worden.

Met uitzondering van een groot getal varkens, die door de Chinezen in de verschillende distrikten met zeer veel zorg worden onderhouden, bestaan er in deze residentie geen geregelde veefokkerijen, zoodat het rund- en schapenvleesch alhier zeer schaarsch is, en men ter naauwernood eene genoegzame hoeveelheid melk voor dagelijksch gebruik kan krijgen.

Afgescheiden van de fabrikatie van gambir, het bereiden van witte en zwarte peper en de vangst van eene kleine hoeveelheid ager-ager en tripang, zoude men geene bedrijven of takken van nijverheid weten op te noemen die hier worden gedreven; terwijl volksvlijt een woord is, dat bij den geringen Maleijer te vergeefs gezocht moet worden. Niets verrigt hij meer, dan hetgeen zijn onderhoud vordert; van daar dat het weven van linnen, het verwen van kleedjes en andere handwerken volstrekt geen tak van indrustrie alhier uitmaken. Alleen bepaalt de geringe Maleijer zich in deze streken tot de vischvangst, den aanplant van eenige aardvruchten en soms een weinig padi. Van de armoede, wanneer men eene hut, door eenen Maleijer bewoond, binnentreedt, kan men zich geen denkbeeld vormen.

§ 12. *Handel.* In het jaar 1828 werd Rio verkaard te zijn een vrijhaven; van deze vrijverklaring had men zonder twijfel de gunstigste resultaten verwacht, doch de uitkomsten hebben, helaas! doen zien, dat sedert noch de handel is toegenomen, noch dat die maatregel eenige meerdere welvaart onder de bevolking in het algemeen verspreid heeft. Daaruit is af te leiden, dat het vrijverklaren van Rio tegenover Singapoera niets te beduiden heeft gehad, vooral, omdat die maatregel geene krachtdadige ondersteuning in handelsondernemingen van onze zijde heeft mogen ondervinden. Sedert dat Rio tot een vrijhaven is verklaard, heeft er zich nimmer een Nederlandsch handelshuis nedergezet, veel minder zijn er direkte maatregelen genomen, om den invloed van Singapoera op onze handelsbetrekkingen alhier in den aanvang te fnuiken, of daaraan afbreuk te doen. Ook is het blijkbaar, dat men, bij het sluiten van het traktaat in 1830 met den vorst van Lingga, niets in het belang van den handel heeft bedongen; waarvan het gevolg is geweest, dat de voornaamste produkten voor den handel van Rio, namelijk de gambir en peper, onder een willekeurig Maleisch bestuur zijn gebleven. Onder zulke omstandigheden was het te voorzien, dat de handel,

in gelijke mate als die te Singapoera toenam, alhier ter plaatse moest afnemen; vooral van het tijdstip gerekend, dat men te Singapoera door alle mogelijke middelen de aanplantingen van gambir en peper aanmoedigde, terwijl de arbeiders dier beide kulturen alhier daarentegen allerlei vexatien en afpersingen ondergingen. Van daar de groote verhuizingen, welke onder de Chinesche bevolking in de laatste jaren hebben plaats gehad, zoodat geheele plantagien verlaten zijn.

Wij zullen er ons niet aan wagen, om de oorzaken van den achteruitgang van onzen handel hier ter plaatse in alle hare bijzonderheden te beschrijven. Maar dat er nu nog middelen bestaan, om den handel grootendeels op te beuren en een totaal verval te beletten, is onze overtuiging, en wel door de Chinesche bevolking geheel onder de heerschappij van ons Gouvernement te brengen. Hierdoor zal men de vermeerdering van dat volk bevorderen; hierdoor zal de nijverheid onder haar opgewekt worden, en hierdoor zal de produktie van gambir en peper ongetwijfeld aanzienlijk toenemen.

Behalve al hetgeen hierboven is opgegeven, heeft eene vreesselijke daling van de prijzen der voornaamste produkten dezer residentie het hare toegebragt, om den handel van lieverlede te verminderen en te onderdrukken, hetgeen door de navolgende opgave bevestigd wordt. De gemiddelde prijzen van de gambir en peper zijn, in zilveren munt berekend, sedert het jaar 1840 geweest als volgt:

	GAMBIER per pikol.	PEPER per pikol.
In 1840	ƒ 7.25.	ƒ 12.75.
„ 1841	6.50.	10.25.
„ 1842	3.50.	8.25.
„ 1843	6.00.	8.25.
„ 1844	5.50.	7.75.
2 1845	4.00.	7.75.
„ 1846	3.25.	7.00.
„ 1847	3.00.	7.50.
„ 1848	4.00.	6.50.
„ 1849	3.00.	9.00.

Het tegenwoordig cirkulerend geld zijn: de recepis gulden, sedert het jaar 1846 alhier ter plaatse ingevoerd, de Nederlandsche zilveren en gouden muntstukken, de spaansche mat en het kopergeld van Nederlandschen muntslag. Goud is evenwel zeer schaarsch, en nagenoeg niet in cirkulatie; de recepis gulden is zeer gewild, en blijft de waarde van 120 duiten behouden; de agio tusschen den zilveren gulden en den recepis bedraagt 25 pCt., en gewoonlijk betaalt men bij de inwisseling voor eenen zilveren gulden 150 duiten.

§. 13. *Houtbosschen.* Eigenlijke, geregelde houtbosschen bestaan er niet, doch buiten het djati beweert men, dat er 43 verschillende soorten van hout in de bosschen worden gevonden. Het gewone hout, dat men voor het timmeren van huizen, voor mastbalken en voor den bouw van kleine

vaartuigen bezigt, zijn de volgende soorten: Tamboesoe, Tempinis, Dewadaroe, Baloe, Pelawan-Toda, Merawan-Batoe, Kaijoe-mera en Seraja-Batoe. De bosschen, op Tanjong Pinang gelegen, leveren thans weinig goede houtsoorten op, weshalve het hout, hetwelk voor de Gouvernements werken benoodigd is, meestal in de bosschen, onder Bintan en omliggende eilanden gelegen, gekapt en geveld wordt.

Geregelde aanplantingen hebben niet plaats, doch de bosschen zijn in het algemeen zoo talrijk en ruim van hout voorzien, dat de gedane kappingen niet bemerkt worden, en voor gebrek aan hout behoeft men niet beducht te wezen. De uitvoer van hout naar Singapoera of andere plaatsen is van weinig beduidenis; het schijnt, dat de kosten van transport te hoog loopen, om daarop voordeelen te behalen; daarbij heeft men op Singapoera zelf geen gebrek aan hout.

§ 14. *Schoolwezen enz.* De lagere school, welke in deze residentie in het jaar 1833 is opgerigt, is bij Gouvernements besluit van 4 Maart 1850 n°. 7, om de redenen daarbij aangevoerd, ingetrokken. Voor het gering getal leerlingen alhier aanwezig, is de som van *f* 600 's jaars, welke door het Gouvernement daarvoor thans is toegestaan, meer dan toereikende, en het onderwijs is, onder nadere goedkeuring van de hoofdkommissie, provisioneel opgedragen aan den bij dat besluit eervol ontslagen onderwijzer IJZELMAN, die zich ter erlanging van pensioen aan het Gouvernement heeft gewend, en die zich gaarne, onder genot van de bepaalde jaarwedde, met het onderwijs van de jeugd alhier ter plaatse zal belasten.

Sedert 1839 is het getal leerlingen nimmer boven de 20 geweest, waarvan slechts gedurende de laatste jaren vier leerlingen in staat waren, het bepaalde schoolgeld te betalen. Van daar dat de jaarlijksche uitgaven bedroegen *f* 2760.48 en de inkomsten slechts *f* 108. Het gebouw, waarin thans de school wordt gehouden, is tot dat einde door wijlen den gewezen resident CORNETS DE GROOT in het jaar 1837 aan de gemeente bij donatie geschonken, terwijl de school alhier thans een onbezwaard kapitaal bezit van *f* 2300. De renten van dat kapitaal zijn toereikende, om daaruit het gewoon onderhoud van het gebouw te bestrijden.

Onder de liefdadige gestichten, welke alhier ter plaatse bestaan, verdient het Chinesche hospitaal of het zoogenaamde „leprozen-gebouw" eene vermelding. Dit gesticht is, sedert het jaar 1828, opgerigt; daarin worden ongeveer 70 personen, besmet met lepra, onderhouden. Door vrijwillige bijdrage bestaat er voor dat gesticht een kapitaal van *f* 8000, hetwelk behoorlijk belegd is en waarvan de renten aangewend worden tot onderhoud dezer ongelukkigen; terwijl door ingevorderd wordende boeten, door eene kleine belasting, opgebragt door de poekat's, varende tusschen Singapoera en deze plaats, en eindelijk door vrijwillige bijdragen, in het te kort komende wordt voorzien.

In den laatsten tijd is, in het belang van dit gesticht, een geheel nieuw gebouw, van planken met atappen gedekt, vervaardigd, zoodat de perso-

nen, welke daarin zijn opgenomen, goed worden bezorgd en onderhouden. Ieder persoon krijgt buiten voeding, onder de benaming van „siri geld," twee duiten per dag. Hoezeer de ellende van deze ongelukkigen groot is, zoo wordt van de zijde van het bestuur niets onbeproefd gelaten, om hun lot zoo veel mogelijk te lenigen en dragelijk te maken.

Op Tandjong Pinang bestaat eene protestantsche kerk, die in het jaar 1838 door vrijwillige bijdragen', zoo alhier ter plaatse als op Java en in Nederland, en door eene tegemoetkoming van het Gouvernement, groot ƒ 500.00, is opgebouwd en voltooid. Het is een gebouw, geschikt om eene gemeente van 150 personen te bevatten; doch van dit gebouw is, sedert de laatste tijden, uit gebrek aan een' leeraar, weinig gebruik gemaakt. Het kerken-fonds bedroeg onder ultimo December 1849 ƒ 694.00. Uit dat fonds hebben geene bedeelingen aan armen en weezen plaats; men vindt alhier ook geene behoeftige Christenen, die eene bedeeling noodig hebben. Bedelarijen langs de groote wegen hebben mede geene plaats. Zoo er behoeftige Chinezen of inlanders aanwezig zijn, worden ze door hunne eigene landgenooten bedeeld en onderhouden.

§ 15. *Justitie en regterlijke politie.* Met uitzondering van Tandjong Pinang, is de bedeeling des regts, blijkens art. 11 van het met den sulthan van Lingga in 1830 gesloten traktaat, aan den onderkoning van Rio toegekend. Volgens dat artikel heeft de resident van Rio in alle zaken, door dien vorst afgehandeld wordende, eene raadgevende stem.

Het zoude, in het belang vooral van de Chinesche bevolking, te wenschen wezen, wanneer ze eenmaal onder de regtsmagt van het gouvernement werd gesteld; want uit de wijze, waarop het regt thans bedeeld wordt, komen vele onregtvaardige veroordeelingen voort, waartegen het Europeesch bestuur buiten magt is te waken. De vrees voor de magt en het gezag van den onderkoning is zoo groot, dat de geregtelijke verhooren letterlijk naar zijnen wensch en verlangen geregeld worden, en degeen, die veroordeeld moet worden, weinig of geen vooruitzigt heeft, zich naar de voorschriften en regelen eener behoorlijke regtspleging te verdedigen.

De zaken, welke sedert het jaar 1840 voor den residentie-raad zijn behandeld, bepalen zich tot de navolgende:

In 1840 2 zaken wegens amfioen-overtreding; in 1841 geene; in 1842 4 zaken, 1 amfioen, 1 invoer van vuurwapenen en 2 diefstallen; in 1843 geene; in 1844 geene; in 1845 2 zaken, diefstal en moord; in 1846 2 zaken wegens diefstal en moord; in 1847 2 zaken wegens diefstal; in 1848 6 zaken, 5 wegens amfioenovertreding, en 1 verwonding; in 1849 1 zaak wegens amfioen-overtreding.

In het fort „Kroonprins" bevindt zich een gebouw, hetwelk tot eene gevangenis is ingerigt en waarin men ten hoogste met schik 25 of 30 personen kan bewaren. Wat den gezondheidstoestand der gevangenen aanbelangt, laat het gebouw veel te wenschen over. Het is klein, bekrompen en van geene behoorlijke ramen voorzien, om de doorstraling van versche en zuivere lucht te bevorderen.

In 1849, waren te Rio aanwezig 166 kettinggangers en 13 bannelingen. Sedert zijn, wegens expiratie van straftijd, ontslagen 16, terwijl bij besluit van 19 Februarij 1850, nº. 9, aan 10 bannelingen, afkomstig van Bantam, vergunning is verleend naar hunne geboorteplaats terug te keeren.

De kettinggangers worden, uit gebrek aan vrijwillige arbeiders, tot alle Gouvernementswerken gebezigd; bij voorbeeld: tot het schoon en in orde houden van de verschillende wegen op Tandjong Pinang; tot het verrigten van alle werkzaamheden bij het onderhouden der civiele en militaire gebouwen; tot het dragen van drinkwater naar het fort; met een woord, tot alle werkzaamheden, die zich plaatselijk voordoen. Van daar, dat steeds een groot getal veroordeelden alhier noodig is, en dat hunne diensten werkelijk onmisbaar zijn. Het gebouw, waarin ze gehuisvest worden, is ruim en luchtig; ze worden van kleedingstukken voorzien en ondergaan eene goede behandeling. Buiten rijst, ontvangt ieder kettingganger voor sirih en voeding 12 duiten daags, zoodat in ieder opzigt in hunne behoefte door het Gouvernement ruim wordt voorzien.

§ 16. *Slaven.* Voor het tegenwoordige is, tot heil en roem dezer residentie, geen enkele slaaf aanwezig. De laatste slaven, welke alhier geweest zijn, behoorden aan een vorigen resident, doch hebben het middel weten te vinden, door desertie naar Singapoera, hunnen vrijdom te verwerven. Die slaven leven thans als vrije lieden te Singapoera, alwaar ze, onder het genot dier vrijheid, door vlijt en ijver zich een voldoend bestaan verwerven en regt gelukkig zijn.

§. 15. *Geneeskundige dienst.* De gezondheidstoestand laat te Rio niets te wenschen over, hetgeen af te leiden is uit eene opgave in de sterfregisters, waaruit blijkt, dat sedert 1840 alhier, onder de Europeanen en derzelver afstammelingen, overleden zijn, als:

In 1840, 9 personen; in 1841, 9 personen; in 1842, 4 personen; in 1843, 5 personen; in 1844, 5 personen; in 1845, geene; in 1846, 4 personen; in 1847, geene; in 1848, 4 personen; in 1849, 3 personen. Hetgeen op eene Europesche bevolking van 200 zielen, daaronder de militaire- en marine-bezettingen begrepen, 2 op de 100 uitmaakt.

De koepokinenting is aan de zorg van den officier van gezondheid opgedragen; doch uit eene opgave van de sedert 1840 gevaccineerde kinderen blijkt, dat de vaccine in deze residentie, in weerwil van alle moeite en ijver, welke men zich geeft, niet naar wensch werkt. Gebrek aan goede pokstof en de verregaande onverschilligheid van de inlandsche vorsten en grooten zijn oorzaken, die op eene uitbreiding van de vaccine nadeelig terug werken. In November 1849 heerschten de natuurlijke pokken nagenoeg in alle deelen dezer residentie; velen hebben daardoor het leven verloren, welker getal veilig op ongeveer 1000 zielen gesteld kan worden.

Sedert 1840 zijn alhier gevaccineerd, als:

In 1840, 15 kinderen; in 1841, 18 kinderen; in 1842, 15 kinderen; in 1843, 21 kinderen; in 1844, 12 kinderen; in 1845, 9 kinderen; in 1846, 20 kinderen; in 1847, 24 kinderen; in 1848, 15 kinderen; in 1849,

13 kinderen; welke, volgens opgave van den officier van gezondheid, alle geslaagd zijn.

§. 16. *Verpachte geldmiddelen*. Sedert 1840 zijn de pachtgelden geregeld en behoorlijk ingevorderd. In het jaar 1847 is, wegens geledene schade op de pacht van amfioen en dobbelspelen, aan den kapiten der Chinezen OEI TIKSING eene schadeloosstelling groot *f* 6000, — uitbetaald geworden. Bij de op den 20sten December 1849 gehoudene verpachting, zijn de gezamenlijke middelen voor het jaar 1850 voor *f* 142.170. — verpacht geworden; hetgeen tusschen dat jaar en 1849 een voordeelig verschil heeft afgeworpen van *f* 21.480.

De oorzaak eener stijging van de middelen, tusschen 1849 en 1850, moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan de meerdere opbrengst der pachten van de zwarte- en witte peper en van de amfioen.

Herinneringen eener reis van Soerabaja naar Malang.

Tweede artikel.

Het schrijven van mijn brief aan den heer SMITH, nog denzelfden morgen aan zijn adres bezorgd door een inlander, dien de bukkel ter mijner beschikking stelde, had te veel van de eerste oogenblikken van den dageraad weggenomen, om nog, in den waren zin van het woord, op de jagt te kunnen gaan. Ten einde echter zoo veel mogelijk, in den geest van het aanvankelijk opgevat plan, vergoeding te hebben, besloot ik ten minste, met het geweer in de hand, de omstreken van Lawang af te loopen. Leverde dit ook als jagt weinig voldoende uitkomst op, het zou ten minste eene aangename onderhoudende wandeling zijn in de overal zoo schoone Indische natuur. Toen ik mij, kruidhoorn en hageltasch omhangende, en mijn geweer naziende, tot mijne jagtwandeling gereed maakte, boden zich mijne twee kleine Javaansche vrienden onmiddellijk aan, om mijne gidsen te zijn, en die plaatsen aan te wijzen, waar duiven zouden te schieten zijn, het eenige wild, dat ik mij nu nog, het eerste uur van den morgen voorbij zijnde, ten doel kon stellen. Bij ondervinding wist ik te goed de mij aangeboden diensten te waarderen, om ze niet met genoegen aan te nemen. Als ware natuurkinderen toch zijn de Javaansche jongens met een instinkt begaafd, geholpen door een verwonderlijk scherp gezigt, dat hen, door het digte zware loof van het hoogste geboomte, trots eene voor ons verblindende werking der zon, het kleinste voorwerp doet ontdekken, daar, waar wij vergeefs er naar zouden zoeken. Wanneer men het gezigtsorgaan, tot zulk eene scherpe volkomenheid opgevoerd, heeft leeren kennen, als resultaat eener oefening van de vroegste jeugd in de vrije natuur, wekt de schets van eene „longue carabine", door COOPER overigens zoo meesterlijk behandeld, niet meer de onbepaalde verwondering op, welke anders die schrijver, zonder zoodanige eigen ondervinding, altijd bij eene eerste lezing doet ontstaan.

Mijne wandeling leverde mij, op aanwijzing mijner twee jeugdige gidsen, duiven te schieten in overvloed, meer dan de jagtlust verlangde, — doch behalven deze, geen enkel ander voorwerp, dan eene groote soort van eekhoorn. Ik ontdekte het dier, terwijl het tegen den stam van een boom opklom. Als ik zeg „een eekhoorn", is het slechts om de gedaante en den vorm aan te geven, welke, van veel grooter afmetingen dan de gewone, mij in den stelligen waan hielden, zulk een dier van eene buiten-

gewoon groote soort te hebben geschoten. Op nadere teregtwijzing en toelichting kwam ik echter tot de overtuiging van eene soort van klein roofdier te hebben geveld, in aard en gewoonten met onzen vos overeenkomende, doch zich van dezen weder door eenen hoofdtrek onderscheidende, namelijk door het vermogen van in boomen te klimmen en wel even vlug als de eekhoorn. Zeer spijt het mij, voor het oogenblik den Javaanschen naam van het dier geheel te zijn vergeten; alleen het noemen van dien naam zou misschien voor menig liefhebber der jagt in Indië voldoende zijn, om aan mijn pseudo-eekhoorn zijn ware plaats en karakter terug te geven.

Na van de jagt bij dezen bukkel te huis te zijn gekomen, ging ik een bad nemen in de badkom der pasangrahan, onmiddellijk bij zijne woning gelegen. Heerlijk koel was het heldere doorschijnende water, op eene hoogte van 1665 voet boven de zee een aangenaam en verfrisschend badgenot opleverende. Ik heb mij altijd in Indië zoodanig genot verschaft, zonder immer eenige van de omzigtige voorzorgen in acht te nemen, doorgaans bij het baden door de meeste Indië-gasten aangeraden en opgevolgd. Verhit, bezweet, heb ik altijd, zonder mij den tijd te gunnen eene natuurlijke verkoeling af te wachten, het koudste bad genomen, zonder ooit eenig nadeelig gevolg hiervan te ondervinden. Ik volgde immer onbekommerd de natuurlijke behoefte aan verfrissching en verkoeling, en ik heb het mij nimmer te berouwen gehad. Evenzoo was het met het drinken, dat men, bij voorbeeld in Holland, in warme zomerdagen, op zoo angstvallige wijze, als eene zaak van gevaarlijke, ja doodelijke gevolgen doet voorkomen.

's Middags tegen drie uren vertrok ik van Lawang, om nog tijdig, voor het invallen van den avond, Malang te kunnen bereiken. Toen ik afscheid nam van den bukkel, wilde de edele gastvrije man niets aannemen, tot vergelding zijner betoonde gastvrijheid. Op mijn aandringen antwoordde hij eindelijk met: „Toean poenja kassian", letterlijk: „Mijnheer's mededoogen," doch hier meer in den zin van: „Mijnheer's welwillendheid of goeddunken." Ik schonk hierop aan mijne twee Javaansche knapen, zijne kinderen, eenige zilveren muntstukken, meer als eene gedachtenis aan mijn verblijf, dan als betaling eener verleende gastvrijheid geheel en al van het karakter der deugden eener gulden eeuw.

Met afwisselend draven en galopperen, kwam ik omstreeks half zes uur te Malang aan. Aan den ingang der plaats had ik ter linkerhand eene laan, aan wier einde zich eene verzameling gebouwen vertoonde, zonderling in een kort bestek bij elkander gehoopt. Het was het fort, 'twelk ik later door naauwkeuriger opname en bezigtiging meer van nabij zou leeren kennen. De laan voorbij rijdende, begaf ik mij regelregt naar de pasanggrahan, zeer schoon op eene hoogte gelegen, van waar men een uitgebreid vergezigt heeft over Malang en het omliggend terrein. Ik vond alles — dank zij de beleefde missive aan den heer SMITH — tot mijn ontvangst en opname behoorlijk in gereedheid. Een inlandsch kind, een „signo," door kleur meer aan de Javaansche dan aan de Europesche afkomst grenzende,

was hier zooveel als het faktotum van den regent, de major-domus van het paleis, die, half in slecht Hollandsch, half in goed Maleisch, mij zijne voor mij gewigtige diensten en teregtwijzing aanbood.

Na vooraf haastig mijne zaken geregeld te hebben, begaf ik mij dadelijk naar het fort, om den luitenant BOSCHSTRAATEN, kommandant der plaats, een bezoek te brengen. Ik trof hem met zijne vrouw, in een berceau even voor het fort aangelegd, bezig met de thee gebruiken. Ik kende hem niet van vroeger; doch door hem en zijne echtgenoote met gulle hartelijke beleefdheid ontvangen, was de kennis aldra op gemeenzamen voet en met die snelle voortvarenheid ingesteld, welke ontmoetingen in Indië kenmerken. De geheele avond werd in druk en levendig onderhoud doorgebragt. Ik bleef het avondmaal gebruiken, waarna ik, vermoeid en afgemat, mijne pasanggrahan opzocht. Onder weg begon ik te gevoelen, dat het meer dan afgematheid was, en in de pasanggrahan aangekomen, had ik de onaangename bewustheid van een wee gevoel van onpasselijkheid. Geen wonder, wanneer ik terug dacht, dat ik dagen achtereen, eigenlijk nog reconvalescent van eene doorgestane ziekte, te paard had gereisd, afwisselend de grootste hitte van den dag en op deze hoogten reeds gevoelige koude van den avond en nacht ondervindende. Ik gevoelde duidelijk aan pijnen in lenden en heupen, dat zich op nieuw eene dispositie van rheumatische aandoening bij mij openbaarde, waarvan ik reeds vroeger de ondervinding had opgedaan. Aan geneeskundige hulp viel hier niet te denken. Een civielen geneesheer bezat de kleine plaats niet, en de formatie van het kleine garnizoen, — ik geloof uit hoogstens een 30 tal manschappen, meest inlanders, bestaande, — gedoogde geen officier van gezondheid. Ik moest dus den nacht vooreerst in 's hemels naam zonder eenige hulp doorbrengen, overgegeven aan pijn en smart, welke mij zeer weinig rust vergunden, in afwachting van 't geen den anderen dag mijn toestand zoude zijn. Gelukkig moest ik mij nu wel rekenen, bij ondervinding reeds mijne ongesteldheid te kennen; dit gaf mij ten minsten, — hier als mijn eigen geneesheer moetende optreden — den weg aan, welken ik te volgen had. Vooreerst begon ik mij cataplasmen van gekookte rijst, zoo heet ik ze kon verdragen, te laten appliceren; ze bragten ten minsten reeds dadelijk eene leeniging van smart te weeg; doch ik gevoelde tevens maar al te zeer, dat ik volstrekt bloedzuigers noodig had. Gelukkig kwam de luitenant BOSCHSTRAATEN mij bezoeken — hij had ze niet voorhanden, doch hij zou eenige inlanders (soldaten) van zijn detachement er op uitzenden. Op geheel Java vindt men in moerassige streken, in waterplassen, in poelen zelfs, ja, tot grooten last van den reiziger, dikwerf in het natte gras, bloedzuigers in oneindig aantal voorhanden. Van eene bijzonder groote soort is het bekend, dat zij zich aan de karbouw (buffel) vasthecht; ze heet ook daarom „karbouw-bloedzuiger." De natuur schijnt hier op weldadige wijze bij het zware logge dier in de aftapping van het overtollige bloed te hebben willen voorzien.

Binnen anderhalf uur kwam de uitgezonden inlander mij eene flesch vol

bloedzuigers brengen, waarvan ik er mij onmiddellijk een dozijn deed aanzetten op de meest pijnlijke plaatsen. Ik moest nog meermalen tot het gebruik van bloedzuigers terugkomen; dank zij dit middel en de cataplasmen, was ik na drie of vier dagen weder in zoo verre hersteld, dat ik beweging kon nemen, hoewel bezwaarlijk en niet dan in eene kunstmatige houding.

Ik had in mijn slaapvertrek in de pasanggrahan, voorzien van een steenen vloer, langs den muur eenige flesschen met dranken uitgestald, waaronder een paar met brandewijn. 's Morgens vroeg wilde ik eene dezer laatsten nemen, tot noodige inwrijving, waarbij ik eenige verligting ondervond; maar zie, daar ontwaarde ik, op hetzelfde oogenblik, dat ik de flesch wilde aanvatten, met een gevoel van schrik en afschuw, dat een slang zich er om heen had gewonden. Op mijne beweging wond zich het dier bedaard en langzaam van de flesch weder af, om, kruipende en schuivende, een goed heenkomen te zoeken. Doch op mijn geroep was mijn jongen komen toeschieten, die dadelijk het ondier met eenige stokslagen velde. Het was een slang met een groen en geel geteekend vel, van eene lengte van ³/₄ Ned. el, volgens beweren van SAHRIEMAN en de overige inlanders, tot de vergiftigde soort behoorende. Het is volstrekt geen zeldzaam geval, dat in de pasanggrahan, meestentijds onbewoond, geisoleerd gelegen, slecht onderhouden, en maar schaarsch van gras en ónkruid gezuiverd, die het gebouw onmiddellijk omgeven, slangen tot het inwendige van het huis doordringen.

Toen de luitenant BOSCHSTRAATEN mij weder een bezoek bragt, nam ik de gelegenheid waar om, door hem rondgevoerd, het fort met zijne gebouwen op te nemen. Zonderlinger mengelmoes van fortifikatie en meer partikulieren bouw had ik zelden aanschouwd. Eenig bepaald denkbeeld van het een of ander ging hier, door onderlinge ineensmelting, geheel en al verloren. 't Was onmogelijk telkens terug te kunnen vinden, waar de grenzen waren van versterkingskunst en gewonen civielen bouw. Het was een waar abrakadabra, een konflikt van vesting en huizenbouw, waarover een COEHOORN of VAUBAN, hadden zij uit hun graf kunnen opstaan, zich als over eene schandelijke parodie op hunne geniale kunst zouden hebben geërgerd. Nogtans, zoo sterk is het prestige op den inlander van alles wat tot onze versterkingskracht behoort, onder welke zonderlinge, dikwerf geheel abnormale vormen dan ook, dat het denkbeeld niet eens bij hen zou opkomen van het fort te Malang aan te vallen, slechts verdedigd door een dertigtal manschappen, die thans het garnizoen uitmaakten. Tegen over eenen Europeschen vijand echter, zou het, in den loop van andere krijgsbedrijven, voor een half bataillon met eenige stukken geschut bij zich, met kennis en beleid aangewend, niet meer dan een coup de main wezen, om ter loops zulk een fortifikatie-schepping mede te nemen. Sedert een zestal jaren is de bezetting van het fort ingetrokken, waarbij meer verloren is aan een gezondheids-etablissement dan aan een post van eenig militair gewigt. Want naar Malang, bekend wegens zijn koel en gezond klimaat, werd menig reconvalescent onder-officier of soldaat uit de overige garni-

zoensplaatsen in de 3de afdeeling gezonden, om tot geheele gezondheid terug te komen.

Ik had te Soerabaja reeds toevallig gehoord van het aanwezen eener minerale warme bron te Sangoriti, een dertiental palen van Malang verwijderd. Van den luitenant B. en zijne echtgenoote hoorde ik meer omtrent die bron. Mevrouw had zelfs, door herhaald badgebruik van het water, zich geheel genezen van eene rheumatische aandoening, en ik had reeds vroeger gehoord van een Engelschman te Soerabaja, den heer FRASER, die, in hooge graad rheumatisch aangedaan, eene wezenlijke kuur te Sangoriti was gaan volbrengen, waardoor hij volkomen hersteld was. Om aan de bron te komen, moest ik eerst naar Sisir-Batoe, ook eenvoudig Batoe genaamd, van waar de bron nog 2 palen verwijderd was. Daar nu de stijfheid, welke mij voornamelijk in heupen en lenden steeds bijbleef, van geen ander dan rheumatisch karakter was, zoo had ik onmiddellijk het plan vastgesteld, om in het bronwater van Sangoriti mijne genezing te gaan zoeken. Alvorens werden nog in oogenschouw genomen de tabaksschuren, de loodsen en werkplaatsen van den heer BOSCHSTRAATEN, een broeder van den officier kommandant, die insgelijks vroeger officier en thans tabaksplanter was. Ik kreeg hier eenig denkbeeld van het moeijelijke en veel omvattende van de tabaks-bewerking en bereiding. Ik zag, geloof ik, meer dan een dertigtal soorten van tabaksbladen, door sortering afgezonderd, welke bestemd waren om naderhand, meestal in den vorm van sigaren, in den handel te cirkuleren. De Malangsche sigaar is bekend als eene der beste onder de inlandsche sigaren op Java; de prijs, naar de kwaliteit, varieërt van 12 tot 25 gulden de kist van 1000 stuks. Ik ontving van den heer B. eenige sigaren, als proef van wat de Malangsche tabak kan voortbrengen, en die proef-sigaren waren voldoende, om een denkbeeld te geven van 't geen van de inlandsche tabak op Java kan worden gemaakt.

Den 21sten April, 's morgens vroeg, nam ik den togt naar Batoe aan. Om een zoo gemakkelijk mogelijk vervoermiddel te hebben, door mijnen toestand zoo wenschelijk gemaakt, had ik mij laten overhalen, gebruik te maken van eene zoogenaamde Chinesche tandoe, eigenlijk niets anders dan eene sterke linnen zak, in den vorm eener scheepskooi uitgestrekt, aan een bamboe hangende. In zoodanige zak neemt men eenvoudig de liggende houding aan. Het is het geliefkoosde reismiddel van den Chinees, met zijnen wuften en verwijfden aard en natuurlijken aanleg en vindingrijkheid, in alles wat tot luiheid en weelderig gemak behoort, niet onderdoende voor den Sybariet uit de oudheid. Tegen drie uur 's middags was ik te Batoe, aan de woning van den wedono, een nog jong, beleefd en voorkomend Javaan, in zijnen omgang met Europeanen de eigenschappen eener nutuurlijke beschaving aan den dag leggende. Ik won bij hem nadere inlichtingen in omtrent Sangoriti met zijne warme bron. Voor mijn voornemen van aldaar tijdelijk te gaan verblijven, zoolang eene te volbrengen geregelde badkuur zulks zou vereischen, was hij de man, die, door te

voorzien in al het noodige voor een te improviseren huishouden, mij het verblijf zoo gemakkelijk en aangenaam mogelijk kon maken.

De warme bron, twee palen van Batoe verwijderd, lag als in een ketel door omliggende lage berg-glooijingen gevormd. Er was eene kleine houten woning aangebragt, die mijn verblijf zou uitmaken, en in een van wier vertrekken de badkamer zich bevond, het warme bronwater bevattende. Nadat ik den wedono omstandig met mijn voornemen had bekend gemaakt, waren weldra de noodige inlanders in beweging naar Sangoriti met het vereischte weinige ameublement, als: tafels en stoelen, materieel voor de keuken enz.; terwijl eenige inlanders ter mijner bijzondere beschikking werden gesteld voor de dienst in de keuken, het grassnijden voor mijn paard, het oppassen enz. Intusschen ging ik den heer VAN VLOTEN een bezoek brengen; hij is een gewezen marine-officier, thans te Batoe gevestigd, en aan 't hoofd van eene koffij-pelmolen voor het afleveren aan het Gouvernement van de ontbolsterde koffij, zoo als wij ze in het dagelijksche leven kennen. Op de hem eigene wijze, vrij van omslagtige vormen, heusch en beleefd door den heer VAN VLOTEN ontvangen, bood hij mij met echt Indische gastvrijheid hulp en tegemoetkoming aan, waarvan ik aldra de verwezenlijking mogt ondervinden.

Bij mijne terugkomst bij den wedono was ik in alles voor mijn aanstaand verblijf voorzien, zoodat ik den togt naar Sangoriti aannam onder het aanhouden van een regen, die zich zoowat den geheelen dag met enkele tusschenpoozen had doen gevoelen, en nu van lieverlede in een zwaren stortregen was overgegaan. Na eene groote paal den weg naar Ngantang te zijn opgegaan, ging het in eens links een binnenweg op, slecht onderhouden en, onder den zwaren regen van het oogenblik, onmiddellijk in zulk eenen toestand, dat de arme koeli's, die mij droegen, werk hadden, door de diepe modder en de vele ongelijkheid op hun pad, zich eenen weg te banen. Met het invallen der duisternis was ik aan de houten woning, de plaats mijner bestemming. Ik werd door een ouden Javaan, eerwaardig van voorkomen en met een langen witten baard, ontvangen. Hij maakte zich aan mij bekend als de funktie van bronnen-doktor en badmeester van de plaats waarnemende, en mij in die hoedanigheden zijne diensten aanbiedende. Ik nam ze dadelijk aan, om den volgenden morgen vroeg een bad gereed te hebben.

Den volgenden morgen kreeg ik eerst, door eigen aanschouwing, eenig denkbeeld van het oord van mijn tijdelijk verblijf. Gelijk in het algemeen de steden, waar minerale bronnen ontspringen, was de plek van Sangoriti bijzonder pitoresk gelegen, aan alle zijden door zachte, zich weinig verheffende bergglooijingen omringd, welke als een ondiepe trechter vormden, slechts aan eene zijde in oostelijke rigting zich in een ongelijk, laag, heuvelachtig terrein openende, waarin de weg naar Batoe, tot daar, waar hij op den grooten weg van die plaats naar Ngantang uitkomt, zich als een lange slingerende groef afteekende. Uit een klein steenachtig plateau, als in en boven den trechter gelegen, welden onmiddellijk naast elkander de twee warme

minerale bronnen uit den grond op. Slechts het water van ééne bron, als van het sterkste innerlijke gehalte, was tot badgebruik bestemd en daartoe door pijpen, even onder den beganen grond door, in een der vertrekken gevoerd, van het hoogstens op eenige schreden afstands geplaatste gebouw. In eene vierkante steenen badkamer werd daar het noodige water vergaderd, tot genoegzaam dezelfde hittegraad, 110 Fahr., als de bron zelf aangaf. Uit de sterke okerkleur, door het water aan de steenen afgezet, bleek mij de min of meer rijke gehalte aan ijzerdeelen, terwijl de borrelende, echter weinig levendige werking, in de bron zelf, ook van het aanwezen van koolstofzure gas getuigde. De ziltige smaak trok, gelijk ik weldra ontwaarde, wilde dieren, benevens karbouwen en ander vee derwaarts, dat met graagte zijn dorst aan het water kwam lesschen, zoo als het, bij overvloeijing uit de bron verkoeld, zich eenen afloop baande door de groeven en ongelijkheden van het steenachtige plateau.

Bijzonder werd mijne aandacht getrokken, als onmiddellijk naast het houten gebouw gelegen, door de overblijfselen van een Braminisch altaar, dat, hoewel waarschijnlijk reeds sedert eeuwen de werking des tijds trotserende, nogtans als gedenkstuk van Hindoesche beeldhouwkunst allezins der bezigtiging waardig was. Benevens kleine beelden, die de natuurlijke menschelijke vormen hadden, ontbraken hier niet, als altijd in de beeldende kunst der Hindoe's, de gewone gedrochtelijke figuren uit de godenleer van BRAMAH geput. Het schoone van de kunst was te bewonderen, zoowel in het voortbrengen van de wanstaltige als van de edele vormen. Onmogelijk was het mij een vermoedelijk jaartal te vernemen van de stichting van dit Braminisch gedenkteeken, noch iets van zijnen oorsprong; waarschijnlijk echter mag men het beschouwen als gewijd aan de heilzame werking van het bronwater, reeds voor eeuwen bij de inboorlingen van Java bekend. Wanneer men verder in aanmerking neemt, dat in der tijd Sangoriti tot het gebied Modjohpahid behoorde, 't welk niets anders was dan een Hindoesch rijk op Java, dat in de 14de eeuw zijn hoogste toppunt van magt en bloei had bereikt, dan zou men met eenigen grond tot dien tijd de oprigting van het Braminisch altaar kunnen terug brengen. De werking van het bronwater is algemeen bij de inlanders uit de omstreken bekend, als bijzonder heilzaam tegen huidziekten, en genoegzaam dagelijks zag ik dan ook, teregt of ten onregte, Javanen aan de plaats komen; ze deden hunne kuur eenvoudig bestaan in het gebruik van een stortbad, waartoe zij op de gewone wijze het water met timbang's (zooveel als een emmer uit het nipa-blad vervaardigd) uit de bron schepten, om het zich over het ligchaam te storten. Dit was voorzeker eene bronwaterkuur tot hare eenvoudigste vormen teruggebragt.

Het eerste bad, dat ik gebruikte, had, hoewel ik slechts een minuut of zeven er in bleef, zulk eene sterke uitwerking op mij, dat ik mij eene bezwijming nabij gevoelde. Dadelijk mij te rust begevende, onder inwikkeling in een wollen deken, zoo volgde eene overvloedig rijke uitwaseming, welke mij al dadelijk een algemeen gevoel van ontspanning en welzijn deed

ondervinden. Het duurde niet lang, of ik had een bezoek van mijn Javaanschen doktor van den vorigen dag, die naar den toestand van zijn badgast kwam vernemen. Van „hooren zeggen" was de man mij als een origineel bekend, die zich door het zwak onderscheidde van zich ter goeder trouw een honderdjarige grijsaard te wanen, eene omstandigheid, welke hier overigens geene verwondering behoeft te verwekken, daar de geringe Javaan doorgaans, op jaren na, geen denkbeeld heeft van den tijd zijner geboorte. Spoedig kwam hij druk met mij in gesprek, — hij was zeer praatachtig van aard, — en aldra deelde hij mij zijn vermeenden ouderdom mede. Tot staving van zijn beweren beriep hij zich op herinneringen uit de tijden der oproerige Javaansche prinsen MANGKOE-BOEMI en MANGKOE-NEGORO. Doch juist door het nagaan van de datums der gebeurtenissen, door hem aangevoerd, en door in aanmerking te nemen, welken ouderdom hij toen kon hebben gehad, bleek het, dat hij thans hoogstens van 60 tot 70 jaren kon tellen; 't geen bij den Javaan echter als een beduidende ouderdom is aan te merken, door mijn doktor vooral met alle eer en luister gedragen. Zijne 100 jaren waren echter voor hem als een droom zijner eerzucht, als eene begoocheling zijns levens geworden, waarvan hij zich niet door zoo iets als de kracht van geschiedkundige gronden liet afbrengen. Hij had een van die gestellen, als men bij den Javaan in de berglanden veel meer aantreft dan bij zijn landgenoot in de vlakten; hij was eerder van kleine dan groote gestalte; doch, breed van schouders, sterk gespierd en van krachtigen ledenbouw, deed hij nog, zonder eenige vermoeijenis te ondervinden, togten van uren ver door het gebergte. Steeds met een langen stok, als de pelgrim met zijn staf, gewapend, een schapenvacht om zijne schouders geslagen, eene langen witten baard dragende als die waarmede ons de God SATURNUS wordt afgebeeld, was zijne vrolijke, opgeruimde stemming niet vrij van zekere snaakschheid en wijsgeerige onbezorgdheid. Zijn eigenaardig voorkomen had hem bij de Europeanen den naam van „kluizenaar van Sangoriti" bezorgd, eene benaming waarvan hij, hoe algemeen ook er onder aangeduid, voor zich zelf het minste bewust was. Het nu en dan bezoeken der bron door Chinezen en in zeldzame gevallen door Europeanen had hij zich tot een middel van exploitatie weten te maken, gereedelijk zijne diensten aanbiedende voor het geval, dat men een bad nam, en alsdan niet verzuimende, de noodige voorzorgen en hygiëne-regels aan te bevelen, met een voorkomen van gewigt en zelfvoldoening, eenen doktor SANGRIDO waardig. Overigens bepaalden zich al de funktiën van deze soort van wonderdoktor tot het doen volloopen van de badkom, tot het laten leegloopen na gemaakt gebruik, en tot het weder schoon maken, diensten waarvoor hij zich met eene geringe belooning liet te vreden stellen. Zoo beloonde ik hem, na 9 dagen lang de baden te hebben gebruikt, zeer tot zijn genoegen, met 2 Sp. matten (*f* 5.10).

Hoe eenzaam, midden in het gebergte gebannen, afgezonderd van elk maatschappelijk verkeer, dat zich geheel tot dat met inlanders moest bepalen, mijn verblijf ook was, verveelde ik mij echter geen oogenblik; daar

ik, dank zij de vriendelijke verzorging van den heer VAN VLOTEN, van Batoe uit van genoegzame lektuur was voorzien. Voor de inlanders in de nabijheid een voorwerp van nieuwsgierige belangstelling geworden zijnde, en eene hun welkome afleiding en tegemoetkoming in de verveling van hunnen altijd zoo rijk voorhanden ledigen tijd, had ik bijna aanhoudend een soort van kleinen hofstoet om mij heen van leegloopers, die niets beters te doen hadden, dan mij te komen opnemen en aangapen. Door hen van mijne zijde in oogenschouw te nemen en gade te slaan, was de afleiding wederkeerig. Na een drietal dagen door de baden, welke ik twee malen daags gebruikte, reeds zoo verre gekomen, dat ik mij weder tot beweging in staat gevoelde, begon ik met het geweer in de hand het onmiddellijk nabijgelegen terrein af te loopen. Ik had opgemerkt, dat zich in de boomen, aan den voet der berggłooijing, geheele vlugten wilde duiven ophielden van eene mij nog onbekende soort, waaruit ik wilde afleiden, dat zij uitsluitend in deze streken te huis behoorden. Ze waren van de grootte van onze gewone tamme duif; vaal groen en bruin van veeren, lieten zij, in stede van te korren, een dof, treurig geluid hooren. Bijzonder malsch en van eene goede wildsmaak, leverden zij eene allezins welkome vermeerdering mijner, anders geheel inlandsche, tafel op. Ook wandelingen, hoe weinig in den regel in Indië te huis behoorende, strekten hier tot mijne uitspanningen, en zoo aangenaam en frisch was de temperatuur, dat ik, na genuttigd ontbijt, 't welk omstreeks één uur plaats had (anders mede het tijdstip der grootste hitte van den dag), nog met genoegen eene, dagelijks in veranderde rigting herhaalde, excursie maakte, zoodat ik aldus geheel met het mij omgevend terrein bekend was.

Op een achtermiddag, dat ik, voor mijne houten „roemah" gezeten, mijne blikken liet rondgaan, ontwaarde ik, tegen de glooijing van het gebergte, de beweging van iets zwarts; het waren wilde varkens, welke de inlanders mij zeiden, dat dagelijks, reeds in den vroegen vooravond, van de andere zijde van den berg overkwamen, om later, met het invallen der duisternis, aan deze zijde in djagon en ketellah-tuinen *) af te zakken, waar zij door het omwroeten en omwoelen van het plantsoen zeer tot last en schade waren. Onmiddellijk ging ik, van mijn geweer voorzien, hen te gemoet, doch daar het gedeelte van het gebergte, waar zij naar beneden daalden, onbegroeid en kaal was, zonder eenige gelegenheid om mij bedekt te posteren, zoo was het voordeel, bij het wilde varken zoo groot door zijn fijn instinkt, te zeer tegen mij, om hier eene goede kans te hebben. Het gelukte mij slechts met veel moeite, van achter een struik een schot op een dier dieren te doen, 't welk ik een achterpoot verbrijzelde, met geen ander gevolg dan dat het zich op de drie nog gezonde poten zeer snel verwijderde, al zijne collega's in de overhaaste vlugt mede slepende.

*) Djagon en ketellah — Turksche tarwe en een soort van aardvrucht, in smaak wel eenige overeenkomst hebbende met onze aardaker, doch minder fijn dan deze. De ketellah behoort, even als de djagon, tot eene van de voedingsmiddelen, welke de Javaan, bij gebrek aan rijst, deze doet vervangen.

Van mijnen vergeefschen jagttogt weder 't huis gekeerd, kwamen onderscheidene inlanders, waarmede ik op eenen gemeenzamen voet van kennis en omgang stond, mij de gelegenheid aanbieden, dien avond in hunnen tuin, geheel op mijn gemak en op zekere wijze, op nieuw een kans te wagen op de varkens, welke geregeld alle nachten, tot hun groot verdriet, zich op hunne djagon, ketellah's enz. kwamen vergasten. Ik nam de aanbieding van een hunner aan, en door hem geleid, posteerde ik mij tegen een pagger (heg van bamboe), van waarachter ik door eene kleine, daartoe aangebragte opening, den loop van mijn geweer kon rigten. Het duurde niet lang, of mijn Javaansche jagtgenoot maakte mij door fluisteren en gebaren opmerkzaam op een varken, dat zich zeer nabij voor mij, in het bereik van 't schot, aanbood. Doch ongelukkig viel op dat oogenblik de omstandigheid, dat de maan zich geheel in wolken hulde, zoodat het mij, met alle inspanning, onmogelijk was, iets te ontwaren. Ik hoorde duidelijk het wroeten en het met de slagtànden slaan van het dier, doch te vergeefs trachtte ik al mijn gezigtsvermogen te verhoogen, alles bleef duisternis om mij. Verdrietig op mij zelf, gaf ik den inlander mijn geweer over, hem beduidende af te schieten — hij legde, zoo als zij altijd doen, lang en behoedzaam aan, drukte af ..... doch ..... slechts de knal van het slaghoedje deed zich hooren, en met luid geknor en overhaastige beweging hoorde ik het varken zich ijlings door de struiken heen uit de voeten maken. Van dat oogenblik alle verdere pogingen opgevende, keerde ik, ontevreden en voor het overige van den avond slecht gestemd, naar mijne woning terug.

GRONINGEN,
18 Mei 1853.

P. DE MATELEUX.
Gepens. Kapitein der Ned. Ind. artillerie.

Eene nieuwe stem in Indië.

Het onderwijs in Nederlandsch Indië, waarvan de behartiging door het bestuur, na zoo vele jaren van verwaarloozing, in dit Tijdschrift herhaaldelijk met warmte is aanbevolen, met het verheugend gevolg, dat daaraan eindelijk een gunstig oor verleend is, heeft nu in Indië zelf een nieuwen prikkel verkregen door het verschijnen te Batavia van een *Indisch schoolblad.*

Het is een blijk tevens, dat de drukpers-vrijheid in Indië, door de gevierde autokratische beginselen aan veel knellender banden gelegd dan noodig is, en door de omstandigheden kan worden gewettigd, van lieverlede en, wij mogen het met vertrouwen zeggen, ook door onze stemverheffing, een tijdperk van meer vrijgevigheid is ingetreden, 't welk wij hopen dat niet weder door de luimen der autokratie zal kunnen gesloten worden, maar eerlang zal zijn gegrondvest op deugdelijke wetsbepalingen.

Een *schoolblad* was tot dusver eene ongehoorde, eene ongeoorloofde zaak in Indië! Het eerste nummer van dat nu verschenen blad is van Januarij jl. De redaktie zegt in een voorwoord: „*Voor weinige jaren nog zoude eene onderneming als deze een ijdel pogen zijn geweest in de Indische wereld!*" 't Is volkomen waar, de Indische regering zou vroeger, onder den indruk der beginselen van het ministerie van den heer J. C. BAUD, zelfs geen schoolblad hebben geduld. Het onderwijs kwijnde, en de drukpers in Indië kon geen initiatief nemen. Zelfs was er sedert 1834, in vijftien jaren, geen verslag der hoofdkommissie van onderwijs openbaar gemaakt, tot dat eindelijk, in 1849, dit onvergeeflijk zwijgen van de zijde der regering afgebroken werd. Wij zien met innige tevredenheid terug op ons volhardend streven, om aan die kwijning en aan dat stilzwijgen een einde te maken.

Nevens het schoolblad van Januarij, hebben wij ook het nummer van Februarij jl. onder 't oog. Het verschijnt vooreerst eenmaal in de maand en kost slechts *vijf* gulden 's jaars. Behalve eene statistieke opgave van het toezigt over de scholen en van het personeel der onderwijzers in Indië, vindt men er schoolberigten, boekbeoordeelingen met het onderwijs in verband staande, en mengelwerk van bijdragen ten nutte van het schoolwezen. Met veel belangstelling zagen wij er uit, dat, in de ommelanden van Batavia, eene *partikuliere* school tot stand gekomen is, ten dienste der Europesche jeugd te Meester Cornelis, de woonplaats van vele Europeanen en de verblijfplaats van een beduidend groot garnizoen; dat de in de nabijheid van Weltevreden in October jl. opgerigte school voor meisjes in bloei scheen toe te nemen; de bevestiging, dat op het afgelegene Maros, benoorden Makasar, voor het eerst eene school was tot stand gekomen; dat aan de ingezetenen te Soerabaja vergunning was verleend tot de oprigting eener

school voor handwerkslieden, op de leest der bouwkundige teeken-akademiën in Nederland; en dat het Nederlandsch Indisch onderwijzers-genootschap, in 1852 door het Indisch bestuur als zedelijk ligchaam erkend, zich in aanraking gesteld had met, en sympathie gevonden had bij, de hoofdvereeniging van het Nederlandsch onderwijzers genootschap.

Het is niet twijfelachtig dat dit *Schoolblad* een nieuwe prikkel voor het onderwijs in Indië zijn zal. De dorre berigten in de gouvernements *Javasche Courant* omtrent gehoudene school-examina, zullen nu worden aangevuld door mededeelingen van allerlei aard over opvoeding en onderwijs, en door eene polemiek, die de algemeene belangstelling zal opwekken en onderhouden, en beletten zal, dat het bestuur, alleen acht gevende op de verzending van koffij, suiker en indigo, de belangen van het kroost onzer Indische broeders en onzer Indische natuurgenooten beschouwt als eene zaak die inproduktief is!

De openbare raadzaal der Tweede Kamer van de Staten-Generaal was de plaats, waar die belangen, in de laatste tijden, ook met ernst ter sprake kwamen. De Minister van Koloniën deed verzekeringen en beloften. Men zegt dat de predikant BUDDINGH nu sedert eenigen tijd belast is met het inspekteren van al de scholen op en buiten Java; wij hopen dat, zoo dit gerucht waar is, het *Indisch Schoolblad* ijverig zal medewerken om den uitslag daarvan te doen bekend worden. De ijver der redaktie doet ons vertrouwen, dat zij ook in andere opzigten ruime bijdragen zal bekomen van de zijde der bestaande hoofd- en sub-kommissiën van onderwijs. *Openbaarheid* toch is het beste middel om nut te stichten, en dit opwekkingsmiddel is vooral eene behoefte in Indië, waar men onder de koesterende zon zoo ligt en zoo langdurig insluimert, wanneer er geene kwestie is van het *batig slot.*

Het is niet vreemd, dat onze aandacht te dezer gelegenheid gevallen is op den datum van het laatste verslag der hoofdkommissie van onderwijs, 31 December 1849. Bijna drie en een half jaar zijn sedert verloopen, en nog is er geen nader verslag verschenen. Is de stelling niet gegrond, dat men in Indië daarmede weder talmt? Het *Schoolblad* zal dit, naar wij hopen, eerlang ophelderen. In het even bedoeld verslag komen punten voor, die evenzeer het onderwerp van behandeling voor dat blad kunnen uitmaken. Er is onder anderen gezegd, dat de hoofdkommissie bij een *geheim* besluit van den Gouverneur-Generaal van 27 Mei 1849 *) in last had bekomen om, te dienen van konsideratiën en advies nopens de wenschelijkheid eener herziening der bestaande instruktiën voor het onderwijs. Wanneer wij letten op de verklaring van den heer CORNETS DE GROOT, oud Raad van Indië, en als zoodanig oud president der hoofdkommissie van onderwijs, in zijne bekende brochure over het regerings reglement over Nederlandsch Indië afgelegd, dat de bestaande inrigtingen van opvoeding en onderwijs in Indië, nog geenszins aan *de behoefte* beantwoorden, en daarbij het oog vestigen op het door hem als bijlage medegedeelde eerste jaarlijk-

*) Waarom was dat besluit *geheim?*

sche verslag van het Nederlandsch Indisch onderwijzers genootschap, waarin de wensch wordt uitgedrukt: „dat het schoolonderwijs zich ook eenmaal „moge uitstrekken over de *geheele* bevolking, als een goeden en duurzamen „grondslag van *christelijke* beschaving, en dat alzoo worde aangevangen met „de afdoening van eene schuld, die Nederland heeft op zich geladen, en die „door lang verzuim eene *bloedschuld* wordt; overtuigd als het genootschap is, „dat een goed lager schoolwezen *voor de inlanders de beste en eenige weg is voor „hunne evangelisatie*" dan vinden wij den sleutel van hetgeen op pag. 30 van het laatste verslag der hoofdkommissie gezegd is, dat er namelijk bij haar twijfel was ontstaan, of het de bedoeling der regering was, al dan niet, dat de aan te bieden konsideratiën en advies zich zouden uitstrekken tot de behoefte van *andere* klassen der Indische maatschappij, dan de Europesche en die der inlandsche bevolkingen, welke het Christelijk geloof hebben omhelsd. De daaromtrent aan de regering gedane vraag, werd, zegt de hoofdkommissie, in Augustus 1849 beantwoord door de mededeeling, dat *zulk* eene uitbreiding van haren werkkring *niet* was bedoeld geworden. Deze verklaring, zegt de hoofdkommissie verder, ontheft haar van de verpligting om in eene ontwikkeling te treden van hetgeen verordend is en gewenscht wordt omtrent het onderwijs der *inlandsche* bevolkingen, welke *niet* tot het christendom zijn overgegaan, en van hetgeen aangewend zou moeten worden, om dit onderwijs, in doel en strekking, op vaste grondslagen te vestigen en algemeen te bevorderen.

Zal nu het *Indisch Schoolblad* over het onderwijs der Javanen mogen spreken? Ziedaar eene vraag, die wij in vertrouwen verwachten, dat alleen door ons zal behoeven geopperd te worden. Mag het blad het doen, zoo als wij zulks wenschen, dan is uit hetgeen hiervoren uit het eerste verslag van het Nederlandsch-Indische onderwijzers genootschap getrokken is, af te leiden, in welken geest het *Schoolblad* over de zaak oordeelen zal, dat is om het onderwijs der Javanen, 't welk nu overgelaten is aan de zienswijze der hoofden van het plaatselijk bestuur, op vaste grondslagen te vestigen, algemeen te bevorderen, en te onderwerpen aan een goed geregeld toezigt, zoo als daartoe reeds meer dan twintig jaren geleden een uitgebreid ontwerp aan de regering is ingediend.

Het door ons bedoeld verslag der hoofdkommissie van onderwijs geeft ook nog in een ander opzigt stof voor het *Indisch schoolblad.* Er blijkt uit, dat in Indië verbetering van onderwijs verlangd is, bijzonderlijk ook om te gemoet te komen aan eenen algemeenen wensch van ouders en betrekkingen, om niet, door gemis aan bekwame inrigtingen, genoodzaakt te zijn de jeugdige kinderen tot het bekomen eener doeltreffende opleiding naar Nederland te zenden, en alzoo *zeer lang van zich te verwijderen.* Er staat, zegt zij, nog een ruim en zich meer en meer uitbreidend veld open voor krachtige werkzaamheid, voor belangstelling van allen, wien het heil der maatschappij ter harte gaat, en voor de zorgen der regering, in het belang van opvoeding en onderwijs. Het *Indische schoolblad* zal er niet buiten kunnen, om het onderwerp der „scheiding van ouders en kinderen" te be-

handelen, en het zal daardoor van zelf geleid worden om, even als de hoofdkommissie van onderwijs, even als zoo velen, luide de beginselen te veroordeelen omtrent het *radikaal van Indisch ambtenaar*, waardoor aan vele jongelingen, die het lot der wreede scheiding ontgaan, het uitzigt benomen is om, niettegenstaande hunne in Indië verkregene bekwaamheid, mede te dingen tot het meerendeel der landsbedieningen, het bestaanmiddel als 't ware bij uitsluiting, zoo lang in Indië geene grootere ontwikkeling van partikuliere industrie plaats heeft. Die bestaanmiddelen, die ontwikkeling van nijverheid, zoo vele gedeelten der regeringsbeginselen in 't algemeen, zullen even zeer door het *Indisch schoolblad* worden behandeld. Het zal van lieverlede zijne kolommen moeten dienstbaar maken aan staathuishoudkundige en politieke beschouwingen. De verschijning van het *schoolblad* moet worden aangemerkt als een opkomend, sterk lichtend punt in de duisternis. In Indië zal alles eenmaal helder worden, als de daar nimmer benevelde dag.

Nog een ander onderwerp van beschouwing dringt zich aan onzen geest op. *De Indiër* van den 23 Oct. 1851 sprak van de te Delft opgerigte *Oost- en West-Indische opvoedings-maatschappij.* Deze heeft, zeide hij, eene moeijelijke en ondankbare taak op zich genomen, de taak om de bezwaren te temperen, verbonden aan eene instelling, die uiterst inpopulair is. De *verpligte* opvoeding der kinderen in Nederland, en hunne opleiding bij de *Delftsche akademie*, ten gevolge van het gemis van inrigtingen voor voldoend onderwijs in Indië, en van de bepalingen omtrent het radikaal, was sedert lang voor de ouders in Indië een bittere grief; en het lang verborgen zeer is seder 1848 vaak in luide klagten uitgebroken. Ook het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, 13de jaargang, deed zich over die opvoedings-maatschappij hooren, en veroordeelde het, dat zij zich te zeer plaatste tusschen de ouders en hunne kinderen. Sedert zijn op Java afdeelingen der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* toegelaten, insgelijks in betrekking tot de kinderen onzer Indische broeders. Zal het *Indisch schoolblad* voldoen aan zijne roeping, dan kan het de Delftsche akademie, de Delftsche opvoedings maatschappij, de maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en zoo veel meer, niet onaangeroerd laten. „De *algemeene* aandacht der maatschappij, zegt het *voorwoord* der „redaktie, is op hare teederste belangen, *de opleiding van het aankomend* „*geslacht*, gevestigd; de onderwijzers hebben de handen ineen geslagen, niet „om *tegenover*, maar om *met* het publiek, de belangen van opvoeding en „onderwijs te behartigen." Wij hopen, dat het *Indisch schoolblad* aan dat programma zal beantwoorden, met die klem en volharding, welke blijkbaar noodig is om de regering tot een meer bevredigend stelsel te dringen. De onderwijzers in Indië hebben zich aaneengesloten tot een door de regering erkend zedelijk ligchaam. Zij verklaren openlijk te zullen strijden voor opvoeding en onderwijs. Het is een hoogst opmerkelijk verschijnsel, dat de aandacht der regering overwaard is. Het is een nieuw blijk, hoe in Indië van alle kanten de steen wordt geworpen op beginselen, die wij sedert lang hebben afgemaald als ondeugdelijk, als verderfelijk.

Maandelijksch overzigt der Indische letterkunde.

Aanmerkingen op het ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch-Indie, door Jhr. J. P. CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG, oud raad van Indië. 's Hage 1853.

Antwoord op de aanmerkingen van den heer CORNETS DE GROOT, op het ontwerp van wet tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Nederlandsch-Indië, door een oud Oost-Indisch ambtenaar. 's Hage, 1853.

Wij moeten nog eenige oogenblikken wijden aan de beschouwing der tegenspraak, die het geschrift van den heer CORNETS DE GROOT bij zijnen bestrijder, den *oud-Oost-Indisch ambtenaar*, op enkele punten ondervindt, vóór wij voldoen aan onze belofte, om die onderwerpen aan te wijzen, waaromtrent wij in meening van den heer DE GROOT verschillen, en de gronden optegeven, waarop dat verschil van inzigt steunt. En zoo behandelen wij in de eerste plaats de bezwaren van den *oud-Oost-Indisch ambtenaar* tegen de meening van den heer DE GROOT over 't geen hij noemt:

Verhuur van gronden.

De heer DE GROOT verlangde bij het regerings-reglement bepaald te zien, „dat met het uitgeven van woeste gronden zal worden voortgegaan." Dat kwam hem wenschelijk voor, dewijl vorige reglementen dezelfde of eene dergelijke bepaling inhielden. Zoo luidde art. 107 van het reglement van 1827: „Aan degenen, welke zulks verlangen mogten, zullen ook gronden of landen, in stede van wachtgeld en van pensioen, van 's Gouvernementswege kunnen worden afgestaan." Zoo schreef art. 109 van het reglement van 1830 voor: „De regering neemt de meest geschikte maatregelen ter bevordering der wettige ondernemingen van de Europeanen en anderen, aan welke door het gouvernement gronden worden afgestaan, in eigendom, huur of erfpacht; alles in overeenstemming met de bijzondere of algemeene bepalingen daaromtrent door den Koning te maken." Zoo heeft zelfs het thans nog in werking zijnde reglement van 1836, in art. 94, de volgende bepaling: „De Gouverneur-Generaal moedigt door alle middelen, binnen deszelfs bereik, den landbouw aan, en bevordert, zoo veel doenlijk, de teelt van voortbrengselen, voor den handel met Europa geschikt." Krachtens koninklijk besluit van 20 Maart 1831, n°. 80, zijn dan ook op Java verscheiden perceelen woeste grond van beduidenden omvang in huur of erfpacht afgestaan. Maar bovenal beschouwt de heer DE GROOT zulk eene

bepaling in het regeringsreglement noodzakelijk, omdat „nog vele gronden op Java worden aangetroffen, welke, zonder bezwaar voor de bevolking en van het Gouvernement, in handen van Nederlanders gebezigd kunnen worden tot uitbreiding van den landbouw."

Daartegen nu verzet zich de *oud-Oost-Indisch ambtenaar* met kracht. In de eerste plaats tracht hij aan te toonen, dat in goed bevolkte residentiën op Java geene *woeste* gronden bestaan, en in de tweede plaats, welke de gevolgen zijn van den afstand van andere dan *woeste* gronden, èn voor het bestaande kultuurstelsel, èn voor het Gouvernement, èn voor de inlandsche bevolking.

Men zou al dadelijk kunnen antwoorden, vóór de schrijver met het breedvoerig en langdradig betoog dezer stellingen begint, dat, *indien er geen woeste gronden op Java meer zijn*, de zaak niet verder behoeft behandeld te worden — want de heer DE GROOT spreekt alleen over *woeste* gronden. Heeft hij dus de eerste dezer stellingen bewezen, dan is de kwestie uitgeput, want een onderzoek naar de gevolgen van andere dan *woeste* gronden komt in eene bestrijding van den heer DE GROOT niet te pas, die alleen *woeste* gronden wil verhuren of verpachten.

Maar heeft de schrijver bewezen, dat er geen woeste gronden op Java meer zijn? Volstrekt niet — en 't zou hem onmogelijk wezen. Hij heeft slechts beweerd, dat van *sommige* woeste gronden nog eenig gebruik wordt gemaakt voor de drooge rijstkultuur (tipar en gaga), voor de koffij- en thee-kultuur, voor aren- en bamboe-bosschen enz. Hij beweert, dat het afstaan van dergelijke woeste gronden zeer nadeelig zou wezen èn voor de Javaansche bevolking èn voor de Gouvernements-kultures. Hij wil, dat, indien er op dergelijke gronden nog gelegenheid is, om uitbreiding aan de koffijkultuur te geven, dit door het Gouvernement geschiede, niet door partikulieren; door dwang, niet door vrijwillige arbeiders. Maar „alleen „werkelijk woeste en ver van alle bewoonde streken verwijderd liggende „gronden zouden, zonder groote bezwaren, in huur aan Europeanen kun„nen worden afgestaan." En zulke gronden zijn er, ook volgens den schrijver, want hij noemt als zoodanig onder anderen Patjitan en Banjoewangi.

Men zou kunnen vragen: waartoe dan dit geheele, ellenlange betoog? De heer DE GROOT verlangt niets anders, dan bepaald te zien, dat met het uitgeven van woeste gronden zal worden voortgegaan; de schrijver zegt, dat er geen bezwaar tegen bestaat; welnu, dan zijn beiden het eens. Over de vraag: *welke* gronden? heeft de heer DE GROOT zich niet uitgelaten. 't Schijnt dus dat de schrijver in dit geval op dezelfde wijze handelt als zeker dolend ridder, toen hij tegen den windmolen streed.

Maar wij moeten toch op enkele zonderlinge redeneringen van den *oud-Oost-Indisch ambtenaar* opmerkzaam maken.

Met alle kracht verzet hij zich tegen partikuliere ondernemingen op Java. Het Gouvernement moet de landbouwer blijven. Het Gouvernement moet de koffijtuinen blijven aanleggen en exploiteren. „Bestaat er gelegenheid tot uitbreiding der koffij-kultuur, door middel van partikuliere onderne-

mingen, dan bestaat ook diezelfde gelegenheid voor het Gouvernement, en vermits de Javaan niet op twee plaatsen te gelijk kan arbeiden, is het stellig zeker, dat al de koffij, die partikuliere ondernemers doen planten, niet ten behoeve van het Gouvernement kan worden geplant, waarom het boven allen twijfel is, dat de Gouvernements-koffijkultuur zal afnemen, overal waar tot dat einde gronden aan Europeanen zijn of worden afgestaan." En dat afnemen der *Gouvernements* koffijkultuur beschouwt hij als de grootste ramp, die Java of Nederland zou kunnen te beurt vallen.

Wij zullen geen enkel argument verspillen, om den schrijver te bewijzen, dat partikuliere ondernemingen, èn voor het Gouvernement èn voor den Javaan èn voor Nederland, veel wenschelijker zijn, dan Gouvernements ondernemingen. Wij zullen alléén den schrijver zelven laten spreken, waar hij zelf op eene voortreffelijke wijze al de drogredenen, die tegen partikuliere industrie op Java worden ingebragt, door een enkelen slag vermorselt. Wij verzoeken dat de lezer, onverschillig welk gevoelen hij zij toegedaan, op de volgende woorden van onzen *oud-Oost-Indisch ambtenaar* al zijne aandacht vestige; want ze leveren het bewijs, dat zelfs de heftigste tegenstanders van onze beginselen eindelijk door hunne deugdelijkheid, in weerwil van zich zelven, worden medegesleept.

De schrijver wil, ofschoon noode en niet dan na veel tegenstribbelen, „werkelijk woeste gronden" in huur aan partikulieren afstaan. Om nu te bewijzen, dat het Gouvernement zeer wel *twee vijfde* gedeelten van het produkt van den huurder als pachtschat zou kunnen eischen, zegt hij letterlijk het volgende:

„*Wanneer men de opgesomde bezwaren tegen den gemeenschappelijken arbeid* „*in aanmerking neemt, die ophouden te bestaan daar waar voor dagloon* „*wordt gewerkt, dan kan men ligtelijk nagaan, dat een partikuliere onder*-„*nemer, met b. v.* 100 *daglooners, meer dan dubbel zoo veel produceert als* „*hetzelfde getal arbeiders, voor het kultuurstelsel werkzaam; dat de produkten* „*hem dus op eenen slechts geringen prijs zullen te staan komen, en dat hij* „*daarop niet onaanzienlijke voordeelen kan behalen, niettegenstaande de ver*-„*pligting, om twee vijfde gedeelten van het produkt aan het Gouvernement af* „*te staan*."

Moeten wij hier nog iets bijvoegen? Valt het niet ieder in het oog? Habemus reum confitentem! Gij hebt wel gelijk, mijnheer de oud-Oost-Indisch ambtenaar! — geen partikuliere ondernemingen, maar alles door het Gouvernement! geen vrije arbeid, maar dwang! geen individuele maar gemeenschappelijke arbeid! want bij individuelen, vrijwilligen arbeid voor dagloon, zou „een partikuliere ondernemer b. v. met 100 daglooners meer dan dubbel zoo veel produceren als hetzelfde getal arbeiders voor het kultuurstelsel werkzaam!" En zou er grooter ramp voor Java en Nederland mogelijk zijn, indien hetzelfde aantal handen, dat thans aan de koffijkultuur werkzaam is, dubbel zoo veel produceerde als tegenwoordig? indien Java *zonder* dwang twee millioen pikols koffij opbragt, gelijk het er nu *door* dwang één opbrengt?

Na deze concessie van den *oud-Oost-Indisch ambtenaar*, dat Java, door partikulieren, met daglooners werkende, het dubbelde zou produceren van 't geen het thans opbrengt, willen wij hem over andere kwestiën niet hard vallen; te meer omdat hij, na veel redeneringen en omhaal van woorden, toch eindelijk tot hetzelfde stelsel komt, dat door mij, reeds drie jaren geleden, in 's lands vergaderzaal met kracht is verdedigd. Wel zijn de voorwaarden, waarop hij dat doen wil, zeer bezwarend voor de ondernemers, maar toch hij neemt het beginsel aan. Hij wil „werkelijk woeste en ver van alle bewoonde streken verwijderd liggende gronden" in huur aan Europeanen afstaan. Hij wil hun de bevoegdheid geven, om die gronden te bewerken met „vrijwillig gehuurde werklieden, die in dagloon worden betaald, en die zich, door het dagloon uitgelokt, uit ongedwongen vrije beweging, naar een van hunne woonplaats verwijderd oord begeven." Hij wil dus letterlijk hetzelfde, dat ik in de Tweede Kamer der Staten-Generaal den 11 December 1850 van den Minister van Koloniën verlangd heb.

„Ik geloof," zeide ik bij die gelegenheid, „dat niemand er zich tegen zou willen verzetten, dat domeinen, die inproduktief voor den Staat zijn, produktief worden gemaakt. Welnu, wij bezitten zulke domeinen. In het verslag is genoemd het regentschap Soekapoera, ten zuiden van de Preanger-regentschappen op Java. Men zou hier kunnen bijvoegen (en ik voeg er bij) de geheele zuidkust van Java, van den westhoek tot het eiland Noesa Kembangan. Meer dan een vierde gedeelte van de lengte van het eiland valt dus onder die woeste gronden. Wat antwoordt nu de regering op dit denkbeeld, dat in het verslag staat uitgedrukt? „In de gunstige „verwachtingen, welke door sommige leden der Kamer worden gekoesterd „van den verkoop van woeste gronden op Java, kan de regering niet dee„len. Over het algemeen zijn die gronden woest *door gebrek aan bevol„king*, aan water en soortgelijke eigenaardige omstandigheden meer, welke „veelal niet verholpen kunnen worden."

„Ja, die gronden zijn woest door gebrek aan bevolking! Woonde er bevolking, dan zouden zij niet woest zijn; „woest" en „zonder bevolking" zijn genoegzaam synonimen. Maar de vraag, of dat gebrek niet kan verholpen worden, die de regering zoo met een enkel woord pertinent ontkennend beantwoordt, die vraag is, dunkt mij, ook voor eene andere oplossing vatbaar. Er zijn althans verscheiden deskundigen, die daaromtrent een geheel tegenovergesteld denkbeeld koesteren. Die deskundigen wijzen u b. v. op de omstandigheid, dat op Java ten minste een millioen Javanen, die op dit oogenblik aan het Gouvernement niets opbrengen, voor het Gouvernement geheel en al nutteloos zijn. Zij staan bekend onder den naam van „orang menoempang." Zij wonen in de verschillende dessa's verspreid, waar zij geen sawahs bezitten, en leven grootendeels van het snijden van padi, gedurende den oogsttijd, en het verrigten van eenigen arbeid. Maar zij zijn geen landbouwers, en brengen daarom geen landrente op; zij hebben geen velden, en deelen daarom niet in den aanslag zij dragen hun aandeel niet in de heerediensten, die de dessa verrigten

moet, omdat ze geen sawah's bezitten; zij zijn dus voor het kultuurstelsel en het belastingstelsel op Java geheel inproduktief.

„Deskundigen beweren, dat juist partikulieren, wanneer zij, zonder bezwarende bepalingen, in het bezit kwamen van dergelijke gronden, in de gelegenheid zouden komen om die personen in staat te stellen tot beoefening van den landbouw, en hen dus nuttig te maken zoo wel voor zich zelven als voor den staat."

Men ziet, ik ben het met den *oud-Oost-Indisch ambtenaar* geheel eens. Woeste gronden moeten aan de partikuliere industrie worden overgegeven, om ze door vrijwillige arbeiders te bewerken. Maar daarom vereenig ik mij, konsekwent, met het verlangen van den heer CORNETS DE GROOT, „dat bij het regerings-reglement beslist worde, dat met zulke uitgiften zal worden voortgegaan." Hoe de schrijver zijne oppositie tegen dat verlangen kan verantwoorden, laat ik voor zijne rekening. Ik zou er geen kans toe zien. Maar ik waag toch eene veronderstelling, om de reden op te sporen, waarom de *oud-Oost-Indisch ambtenaar*, ofschoon dan Java ook het dubbele zou produceren met hetzelfde aantal handen, toch zoo geweldig tegen partikuliere ondernemingen ijvert. Die veronderstelling is gegrond op de volgende zinsnede, voorkomende op blz. 69 van zijne brochure:

„Men weet bij ondervinding, dat in die residentiën op Java, waar vele Europeanen gevestigd zijn, *het bestuur met allerlei moeijelijkheden en tegenkantingen heeft te worstelen*, welke nadeelig terugwerken, niet alleen op den geest der inlandsche hoofden, maar zelfs op de gezindheid der inlandsche bevolking. Onstaatkundig mag het daarom genoemd worden, door den afstand van gronden, de Europeanen, *wier verblijf op de hoofdplaatsen veelal nadeelig is*, geheel onbeperkt in de binnenlanden van Java toe te laten, en hun de gelegenheid te geven, om ook daar hunnen invloed te doen gelden, een invloed, die steeds tot bejag van eigen voordeel, nimmer tot de behartiging der belangen van het Gouvernement of van de inlandsche bevolking wordt aangewend."

Zouden wij hier ook den sleutel van het raadsel hebben? Waar Europeanen in de residentie zijn, „heeft het bestuur met allerlei moeijelijkheden en tegenwerking te worstelen." Waarom? Omdat een Europeaan niet met alles te vreden is, wat een inlander zich moet laten welgevallen. Zoo is de resident gehinderd in zijne handelingen, zoo heeft hij een lastige „dwarskijker" in zijne residentie. Reeds „op de hoofdplaatsen is het verblijf van Europeanen nadeelig"; maar daar kan men het nu eenmaal niet beletten. Laat ons ten minste zorgen, dat wij in de residentiën er geen hinder van hebben, dat we daar vrij blijven, dat we daar doen kunnen wat wij verkiezen.

Het is een *oud-Oost-Indisch ambtenaar*, die spreekt.

Vergunningen tot verblijf in Nederlandsch-Indië.

De verdediging door den *oud-Oost-Indisch ambtenaar* van de bezwarende bepalingen, die er voor *Nederlanders*, niet voor *vreemdelingen*, bestaan,

om vergunning tot verblijf in Nederlandsch Indië te verkrijgen, verdient onze bijzondere aandacht. Men zal er uit zien, tot welke absurditeiten men al zoo zijn toevlugt neemt, om toch maar geen den minsten voet te geven aan de meest rationele eischen van hen, die Moederland en Indië naauwer met elkander willen vereenigen. De heer CORNETS DE GROOT had gezegd: „Voor Nederlanders, die zich, uit Nederlandsche havens, naar Indië verlangen te begeven, bestaan in het moederland bezwarende verpligtingen, welke niet bestaan voor andere Europeanen, vertrekkende uit vreemde havens, namelijk het vorderen van bewijzen van goed gedrag en borgtogten. *Dit bezwaar is voor Nederlanders belemmerend* en doet Nederlandsch Indië minder toegankelijk zijn voor hen dan voor vreemdelingen: Engelschen, Franschen en Duitschers."

De *oud-Oost-Indisch ambtenaar* erkent volmondig dit feit. Maar hij meent, dat dit zeer nuttig is, „ter voorkoming, dat Nederlandsch Indië niet de toevlugtsplaats worde van allerlei soort van gelukzoekers, die niet in staat zijn, om in Indië in hun onderhoud te voorzien, die aan de inlandsche bevolking eenen slechten dunk van de Europeanen geven, en die gewoonlijk hun leven in 's lands hospitalen eindigen, zoodat zij ten slotte aan de koloniale kas uitgaven veroorzaken, die vrij belangrijk zouden kunnen worden, indien de toelating voor zoodanige gelukzoekers in Nederlandsch Indië geheel onbeperkt ware."

Zien wij nu wat de schrijver na deze redenering *over de Nederlanders*, zegt van *de vreemdelingen*. „Aan vreemdelingen, die uit vreemde havens naar Nederlandsch Indië vertrekken, *kan* natuurlijk niet door het Departement van Koloniën eene autorisatie tot toelating in Nederlandsch Indië, na vooraf vervulde bepaalde voorwaarden, worden uitgereikt, om deze eenvoudige reden, *dat wij geene bepalingen kunnen maken op het vertrek van personen uit vreemde landen.*"

Veronderstel nu eens, dat die bepalingen *volstrekt noodig zijn* om gelukzoekers te weren; dat, zonder die bepalingen, stellig Indië „de toevlugtsoord zou worden van allerlei soort van gelukzoekers;"

maar nu kan men die bepalingen alleen toepassen op Nederlanders, niet op vreemdelingen;

welnu, dan is daarvan immers het noodzakelijk gevolg, dat Nederlandsch Indië opgevuld zal worden met allerlei soort van *vreemde* gelukzoekers, terwijl alleen *Nederlandsche* geweerd kunnen worden; dat men de *gevaarlijksten* moet toelaten, maar slechts de minst gevaarlijken kan weren.

Inderdaad, die Indische autokraten zijn overal sterk, behalve op het terrein van logische redenering. Wilt gij er nog een voorbeeld van, heb dan 't geduld de volgende regelen ten einde te lezen, waarin de schrijver tracht te bewijzen, hoe goed het is, dat de vreemdeling in dit opzigt boven den Nederlander wordt gesteld.

„Oogenschijnlijk is het dus voor den Nederlander minder gemakkelijk, om zich naar Nederlandsch Indië te begeven dan voor den vreemdeling. Maar deze mindere gemakkelijkheid bepaalt zich, zoo als het uit het hier-

boven vermelde blijkt, alléén tot die personen, die het wenschelijk is uit Nederlandsch Indië te weren."

Die mindere gemakkelijkheid bepaalt zich alleen tot Nederlanders en niet tot vreemdelingen — en Nederlanders is het wenschelijk uit Indië te weren — vreemdelingen is niet noodig!

Welk eene staatkunde!

Kultuur-percenten.

De heer CORNETS DE GROOT wil, gelijk wij, dat worden herzien de bezoldigingen van de Europesche en inlandsche ambtenaren bij het binnenlandsche bestuur op Java, uitgaande van het beginsel, dat zij, die voor het belang der bevolking moeten waken, geene bijzondere voordeelen behooren te trekken van haren gedwongen arbeid; met andere woorden dat zij geene zoogenaamde *kultuur-percenten* meer genieten.

De *oud-Oost-Indisch ambtenaar* schijnt dit niet goed begrepen te hebben. Immers hij antwoordt: „Indien de *bezoldigingen en inkomsten* van sommige ambtenaren en inlandsche hoofden in Indië werkelijk *te hoog* mogten zijn, zoo als uit de aanmerkingen van den schrijver moet worden opgemaakt, dan zal de regering, die thans door een prijselijken geest van spaarzaamheid wordt bestuurd, daarin gaandeweg wel de noodige veranderingen brengen."

De heer DE GROOT heeft niet beweerd, dat de bezoldigingen en inkomsten van sommige ambtenaren en inlandsche hoofden *te hoog* zouden zijn; maar hij heeft het beginsel afgekeurd, dat zij *bijzondere voordeelen* trekken van den *gedwongen arbeid* der bevolking. Wij zijn van meening (en gelooven dat de heer DE GROOT het eveneens is), dat de bezoldigingen van vele inlandsche hoofden, met name b. v. van de distriktshoofden en djakja's, veel *te laag* is. Maar wij bestrijden het *onzedelijke* stelsel, om hen en de ambtenaren te plaatsen tusschen hun belang en hun pligt. Hoe meer koffij er geplukt, hoe meer suiker er verkregen wordt, des te grooter zijn hunne inkomsten. Het gevolg van dat stelsel is niet uitgebleven. Uitputting der bevolking, overdrijving, schandelijke misbruiken *moesten* er wel uit voortvloeijen.

Wij zouden nog eene menigte zonderlinge redeneringen, en valsche voorstellingen van den oud-Oost-Indischen ambtenaar kunnen aantoonen; maar wij gelooven, dat onze lezers, na 't geen wij er van gezegd hebben, reeds lang overtuigd zullen zijn van de weinige waarde die zijn geschrijf bezit. Ondertusschen verheugen wij ons, dat het in 't licht is verschenen, want het heeft ons in de gelegenheid gesteld, de voortreffelijkheid van den arbeid van den heer CORNETS DE GROOT nog meer te doen uitkomen.

(Wordt vervolgd.)

Varia.

Aan den heer
S. KELJZER.

Gij hebt de goedheid, in den brief dien ik van U mogt ontvangen, eene lofrede te houden op mijn „Tijdschrift, dat reeds zoo vele nieuwe en „belangrijke bouwstoffen voor de wetenschap leverde." Maar nu Gij er eens eene bijdrage in aantreft, die U teleur stelt, heft Gij onmiddellijk klaagtoonen aan, en meent het publiek geen oogenblik het merkwaardig berigt Uwer teleurstelling te mogen onthouden. En Gij doet dat in dienzelfden brief. Hoe is dat te rijmen met Uwe lofrede?

In het Tijdschrift „Het regt in Nederlandsch Indië" vindt Gij niet alleen *dezelfde* Chinesche wetten en de officiële stukken, waaraan mijne beschouwingen ontleend zijn, maar bij eene vergelijking van beiden viel U menig *belangrijk* verschil in het oog.

Hoe moet ik dit verstaan? „*Dezelfde* wetten en officiële stukken" en toch „menig *belangrijk* verschil?" Ik heb de wetten en stukken teruggegeven, zoo als ik ze in een handschrift, mij onlangs door eenen vriend ter hand gesteld, gevonden heb. Waarom zou ik ze niet mogen opnemen in mijn Tijdschrift, nadat ze reeds in een ander waren geplaatst? Waarom niet juist zoo als ze in mijn handschrift luiden; en met mededeeling van die bijzonderheden, welke mij zijn gebleken? Ik begrijp eigenlijk niet de strekking van Uwen brief. Zij kan onmogelijk zijn, om mijn Tijdschrift bij het publiek in diskrediet te brengen, want dan zoudt Gij immers trachten een werk te doen minachten, dat, volgens Uwe eigene verklaring, „reeds zoo „vele nieuwe en belangrijke bouwstoffen voor de wetenschap leverde." Is het niet zoo?

Maar bijzonder verrassend waren voor mij de volgende woorden, die ik in Uwen brief aantrof: „In de inleiding enz. wordt het een en ander gezegd, dat ik niet mag laten voorbijgaan zonder de aandacht van het publiek er op te vestigen. Daar zegt gij: „eerst in de laatste jaren heeft men „zich op de studie van het Mohamedaansche regt, gelijk het in den Indi- „schen Archipel van kracht is, met zijne tallooze afwijkingen en accommo- „datiën naar de oude Hindoe-instellingen, beginnen toe te leggen." Ziedaar een feit, dat, zoo het waar is, van het grootste belang moet worden gerekend, voornamelijk ook, omdat, door de onbepaaldheid der uitdrukking welke gij bezigt, men met grond denkt aan een *aanzienlijk getal* van beoefenaars."

Mag ik U eens vragen, volgens welke regels der uitlegkunde gij de konklusie maakt, dat wanneer iemand zegt: „men heeft zich *beginnen* toe te leggen," daarmede een *aanzienlijk getal* beoefenaars wordt bedoeld?

Gij haalt het Tijdschrift. „*Het regt in Nederlandsch Indië*" aan. Gij

weet dus, welke belangrijke bronnen voor de kennis van het Mohamedaansche regt in Indië daarin zijn opgenomen.

Op deze wijze vervolgt gij: „Ten gevolge van mijne betrekking bij de akademie alhier heb ik er mij op toegelegd, om te weten en te leeren kennen al wat er aan de beoefening van het Mohamedaansche regt gedaan wordt, doch tot nog toe heb ik niets gemerkt van hetgeen door u wordt beweerd."

Wij moeten elkander wèl verstaan. Ik heb beweerd: „men heeft zich *beginnen* toe te leggen."

Nu verder: „Wel weet ik, dat de Engelschen werk hebben gemaakt van het Mohamedaansche regt, maar, behalven dat hetgeen zij gedaan hebben alleen betrekking heeft op de Hanefitische sekte, heeft hun werk om verschillende redenen (?) volstrekt geene wetenschappelijke waarde. Ook weet ik, dat de Franschen, na de inbezitneming van Algiers, zeer veel werk van het Mohamedaansche regt hebben gemaakt — maar dat alles heeft alleen betrekking op de sekte der Malekiten. Van eene wetenschappelijke beoefening van het Mohamedaansche regt, gelijk het in den Indischen Archipel van kracht is, dus van de leerstellingen der Sjafeitische sekte, en dan nog wel met zijne tallooze afwijkingen en accommodatiën naar de oude Hindoe-instellingen, heb ik nog niets vernomen."

Dat doet mij leed. Dan zal ik aan Uw verlangen voldoen en opgeven, „wat daarvan in druk is verschenen." Maar ik moet U nogmaals verzoeken, U wel te herinneren, dat ik gezegd heb: „eerst in de laatste jaren heeft men zich *beginnen* toe te leggen op de studie van het Mohamedaansche regt, gelijk het in den Indischen Archipel van kracht is, met zijne tallooze afwijkingen en accommodaties naar de oude Hindoe-instellingen."

Gij vergt van mij natuurlijk niet, dat ik hier eene *volledige* opgave doe. Daartoe zou eene verhandeling geschikter zijn dan een brief. Ik noem dus maar iets van 't geen mij nu voor den geest komt.

RAFFLES heeft het wetboek voor zeevarenden der Maleijers vertaald en uitgegeven.

De luitenant NEWBOLD heeft, in zijn voortreffelijk werk „Political and statistical account of the Britisch settlements in the straits of Malacca," voor de kennis der Mahomedaansche wetgeving in Indië hoogst gewigtige bijdragen geleverd. Hij geeft eene analyse van de wetboeken van Malaka, van Menangkabou, van Atjin, van de Redjangs, enz. Bovendien deelt hij eene vertaling mede van het geheele wetboek van Malaka.

Een Boegisch wetboek voor zeevarenden is vertaald en uitgegeven door den heer THOMSON te Singapoera, onder den titel van: „a code of Bugis Maritime Laws etc. Singapore, 1832."

Een wetboek voor zeevarenden van Malaka is in 1845 door den heer E. DULAURIER in 't Maleisch, met eene Fransche vertaling, uitgegeven, en van, voor de studie van het Mohamedaansche regt in Indië hoogst belangrijke, aanteekeningen voorzien.

Dezelfde geleerde heeft daarachter een Boegisch wetboek gevoegd, in Boegi-text, met eene Fransche vertaling en aanteekeningen.

Gij kent ongetwijfeld alles wat daaromtrent in het *Tijdschrift voor Neder-*

landsch Indië voorkomt, en wel speciaal den arbeid van den beroemden geleerde WINTER, aan wien de wetenschap ook in dit opzigt zoo veel heeft te danken.

Gij weet, wat Uw voorganger MEURSINGE heeft gedaan, om de kennis van 't Mohamedaansche regt *van Indië* te bevorderen.

Maar ik moet openhartig zijn. Toen ik die woorden schreef, die U zoo schijnen te ergeren: „Eerst in de laatste jaren heeft men zich op de stu„die van het Mohamedaansche regt, gelijk het in den Archipel van kracht „is, met zijne tallooze afwijkingen en accommodaties naar de oude Hindoe„instellingen, beginnen toe te leggen," — toen ik deze woorden schreef, dacht ik vooral ook aan U. Gij zijt geroepen, om „het Mohamedaansche regt, gelijk het in den Archipel van kracht is, met zijne tallooze afwijkingen enz." aan de Delftsche akademie te doceren. Ik dacht aan Uwe lessen. Ik had vernomen, dat er een handboek van U ter perse was. Al had ik nu niets meer geweten dan dit alléén, al was mij de geheele zaak overigens onbekend, maar ik wist, dat gij voor *aanstaande Indische ambtenaren* in het Mohamedaansche regt college gaaft en een handboek ter perse hadt — was mijne veronderstelling dan wel zoo gewaagd en onnatuurlijk geweest, wanneer ik, alléén op grond dezer wetenschap, geschreven had:" Eerst in de laatste jaren heeft men zich op de „studie „van het Mohamedaansche regt, gelijk het in den Indischen Arhipel van „kracht is, met zijne talloozo afwijkingen enz. beginnen toe te leggen"?

Maar even rondborstig als ik u dit alles schrijf, moet ik U nu verklaren, dat, toen ik Uwen brief gelezen had, ik aan het twijfelen geraakte. „Zou dat college niet zijn, wat ik er van verwacht?" Ik vernam, dat de eerste bladen van Uw „handboek," zoo als men 't mij genoemd had, reeds verkrijgbaar waren. Ik liet ze onmiddellijk halen — en wat ontving ik? Ik weet niet hoe gij het boek zult noemen, want er stond nog geen titel voor, maar „handboek" zeker niet. Ik ontving eene „*Inleiding*", zijnde eene vertaling of navolging van een stuk uit het Journal Asiatique van 1850 — en voorts de vertaling van een Arabisch Manuscript, met enkele ophelderende aanteekeningen. Geen woord over het Mohamedaansche regt „*gelijk het in Indië van kracht is*"; geen woord over de inlandsche wetboeken van den Archipel; geen woord over de afwijkingen, onder de verschillende volkeren van den Archipel, van hetgeen de Arabische wetboeken voorschrijven.

Nu geloof ik, dat men mij verkeerd heeft ingelicht, en dat dit boek niet voor Uw college bestemd is. Want dat Gij, hoe voortreffelijk ook, aan *aanstaande Indische ambtenaren* lessen zoudt geven in het Mohamedaansche regt, zoo als het, volgens de Sjafeitische sekte, in Arabië of waar ook wordt gevolgd, — en niet in het Mohamedaansche regt, „*gelijk het in den Indischen Archipel van kracht is, met zijne tallooze afwijkingen en accommodatiën naar de oude Hindoe-instellingen*" — dat kan ik nog niet gelooven.

Voor 's hands beroep ik mij dus ook nog op U en op Uw kollegie tot bewijs, dat men „in de 4 laatste jaren *begonnen* is enz."

Ik heb de eer te zijn, UwEGestr. Dienstv. Dienaar,

Dr. W. R. VAN HOËVELL.

Men deelt ons van Batavia de volgende, daar uitgevaardigde, dagorder voor het leger mede.

„Aan het leger wordt medegedeeld, dat het Z. M. den Koning behaagd heeft, bij H. D. besluit van den 29 December 1852 n°. 68, den generaal-majoor titulair J. PENNING NIEUWLAND, chef van den generalen staf, te benoemen tot generaal-majoor, met bepaling, dat hij als zoodanig zal rang nemen van en met den 6 Julij 1848, tijdstip, waarop aan hem de titulaire rang van generaal-majoor is verleend geworden; en tevens, op het door hem daartoe gedaan verzoek, hem eervol uit de militaire dienst te ontslaan, onder toekenning van pensioen; een en ander met ingang van en met 1 Januarij 1853.

„Ieder, die de verdiensten van den generaal-majoor PENNING NIEUWLAND, en zijn onververmoeid ijveren in het belang van het Indisch leger, kent, zal voorzeker met mij het aftreden van dien hooggeachten en verdienstelijken generaal betreuren.

„Dat het ook hem ter harte gaat de dienst te verlaten, blijkt uit zijnen brief van den 1 Januarij ll., waarin de generaal PENNING NIEUWLAND mij verzoekt, zijn afscheidsgroet aan het leger over te brengen.

„In de overtuiging, dat zulks welgevallig zal zijn, laat ik hier de woorden volgen, waarmede hij zijne gevoelens uitdrukt:

„Ik heb dan ook veel leedgevoel bij de gedachte aan mijne scheiding van Java, hetwelk „mijn tweede vaderland geworden was en waar mijne dierbaarste betrekkingen zijn; bij de „gedachte, dat ik geen deel meer uitmaak van het Indisch leger, tot hetwelk ik 33 jaren „heb behoord, en reik de hand van afscheid aan mijne kameraden in Indië niet zonder aandoening.

„Ik zeg hun dank voor hetgeen zij voor mij geweest zijn, en terwijl ik mij in hunne „vriendschappelijke herinnering blijf aanbevelen, betuig ik, dat ik, in mijne stille afzonde„ring, het mij ten pligt zal stellen, om, zij het mogelijk, bij te dragen ter bevordering van „hetgeen nuttig kan zijn aan het Indisch leger, in verband met de belangen van Nederlandsch „Indië en van ons vaderland."

„Hoofdkwartier Batavia 23 Maart, 1853.

„*De generaal-majoor titulair Wd. Komm. van het Ind. leger,*
„(*w. g.*) G. BAKKER.

Bij het lezen dezer dagorder hebben zich onwillekeurig eenige vragen aan ons voorgedaan, wier beantwoording door deskundigen misschien niet overbodig zou zijn.

Waarom heeft de generaal-majoor PENNING NIEUWLAND, in de kracht van zijn leven, zich genoopt gezien de dienst te verlaten?

Is er zulk een overvloed aan verdienstelijke hoofd-officieren in Indië, dat men er maar zoo gemakkelijk toe overgaat, om mannen, als de generaal PENNING NIEUWLAND in deze dagorder wordt geschetst, te verwijderen?

Was er geen middel om, indien de generaal PENNING NIEUWLAND vooreerst niet naar Indië wenschte terug te keeren, hem toch voor de dienst te behouden?

Waarom heeft men den generaal PENNING NIEUWLAND gepensioneerd, en laat men nog altijd „*met verlof*" den, zich reeds sedert onheugelijke jaren „*met verlof*" in 's Gravenhage bevindenden, generaal-majoor DE STUERS, die dezen rang en nog zoo veel meer in die tallooze jaren van „*verlof*" heeft verkregen? Is dit „*met verlof*" soms ook eene betrekking, eene vaste betrekking, eene lukrative betrekking geworden?

Is het toch nog in 't belang van het Indische leger, dat de heer DE STUERS niet *bij* dat leger, maar, op 4000 mijlen er van daan, „*met verlof*" is? 't Is zeer wel mogelijk — 't is maar eene vraag.

Onze lezers zullen zich misschien nog een artikel herinneren, in onze aflevering van Januarij l. l. blz. 71 geplaatst, waarin wij spreken over de voorgenomen exploitatie van tinmijnen op de Karimon-eilanden. De „Overland Singapore Free-press" van 16 April l. l. deelt van dat artikel eene vertaling mede, en laat die voorafgaan van de volgende opmerkingen:

„In het *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië* van Januarij l. l. vinden wij eenige mededeelingen betrekkelijk een plan van exploitatie der tinmijnen van Groot-Karimon, een eiland in de onmiddellijke nabijheid van Singapoera. Het schijnt, uit alles wat wij daaromtrent vernemen, dat de onderneming de sanktie van het Gouvernement reeds heeft verkregen, en dat de werkzaamheden ten spoedigste zullen beginnen. 't Stond waarschijnlijk met deze aangelegenheid in verband, dat de resident van Rio en de onderkoning of „radja moeda" dier plaats onlangs Singapoera met een bezoek vereerden. De ondernemer van de ontginning der Karimon-tinmijnen heeft, naar wij hooren, aangenomen, om aan den radja moeda 6 pCt. te betalen van de hoeveelheid tin, die verkregen zal worden.

„'t Is ons niet bekend, dat het bestuur van Singapoera eenige bezwaren tegen deze overeenkomst heeft ingebragt ten behoeve van zijnen ongelukkigen beschermeling, den titulairen sulthan van Djohor; maar te oordeelen naar vroegere ondervindingen, mogen wij veronderstellen, dat het zich niet zeer ijverig zal betoonen, om diens regten te handhaven of zijne belangen te bevorderen.

„Niet later dan 1827, was de overleden sulthan HUSSAIN van Djohor, vader van den tegenwoordigen sulthan ALI, in 't bezit der Karimon-eilanden; maar in November van dat jaar, deed de majoor ELOUT, resident van Rio, met eenige oorlogsvaartuigen en eene militaire magt, een inval, verdreef het volk van den sulthan, en gaf de eilanden over aan den radja moeda van Rio, ten voordeele van diens meester, den sulthan van Lingga. 't Schijnt nu, dat de radja moeda, zonder acht te slaan op de regten van dezen laatstgenoemden vorst, besloten heeft deze tot dus verre inproduktive bezittingen ten zijnen voordeele te exploiteren, en dat zijn voornemen door de Nederlandsche autoriteiten is goedgekeurd. Welke reklames de sulthan van Lingga daartegen ook moge inbrengen, 't schijnt hem niet te zullen baten, en elke werkelijke openbaring zijner ontevredenheid zou hem waarschijnlijk de ongenade van zijnen bondgenoot, het Nederlandsche Gouvernement, op den hals halen, 't welk, naar men verhaalt, bovendien verre van te vreden is over zijn in vele opzigten in den laatsten tijd gehouden gedrag.

„'t Schijnt alzoo, dat er in deze aangelegenheid vele elementen van verwikkeling aanwezig zijn; maar de Britsche autoriteiten zijn zoo werkeloos, en de sulthan van Lingga verkeert in zulk een ongunstigen toestand, dat de Nederlandsche regering en haar beschermeling, de radja moeda van Rio, waarschijnlijk wel hun eigen weg zullen gaan."

Deze woorden van het Singapoersche blad zijn hoogst opmerkelijk.

Vooreerst blijkt hier, hoe het er op uit is „elementen van verwikkeling" te zoeken en het vuur aan te blazen.

In de tweede plaats is het aandoenlijk te zien, met hoeveel teedere zorg

het den armen, zoogenaamden „sulthan van Djohor" in bescherming neemt. Heeft die goede man altoos zoo veel reden gehad, van zich over de hartelijke toegenegenheid van het trouwe Albion te verheugen?

Al verder herinneren wij, dat de grootvader van den tegenwoordigen sulthan van Lingga vóór het Londonsch traktaat van 1824, was „de sulthan van Djohor, Pahan, Lingga, Rio en onderhoorigheden," zoodat de hoofden van Djohor, Pahan enz. regtens niet meer waren dan zijne vasallen. Door het Londonsch traktaat van 1824 is dat rijk in tweeën verdeeld, en is aan den sulthan van Lingga gebleven dat gedeelte van het rijk, 't welk niet viel in art. 10 van het traktaat.

Voorts nemen wij de vrijheid de *Free press* eens even voor te leggen art 12, van het traktaat: „Zijne Groot-Brittanische Majesteit belooft, dat geen Britsch kantoor zal worden opgerigt op de Carimon-eilanden, of op de eilanden Battam, Bintang, Lingin, of eenig der andere eilanden, liggende ten zuiden van straat Singapoera, en *dat met derzelver opperhoofden geene traktaten, onder Britsch gezag, gesloten zullen worden.*"

En eindelijk verzoeken wij, dat het geëerde blad met de meeste zorg acht geve, dat het Britsch Gouvernement de regten van inlandsche vorsten in zijn gebied niet krenke; wij zullen van onze zijde ons met die taak belasten ten opzigte van het Nederlandsche Gouvernement en zijn gebied. De sulthan van Lingga en de radja moeda van Rio vallen in deze laatste kategorie.

Men zal zich herinneren, dat den 28sten Augustus 1833 het Charter der Engelsche Oost-Indische Kompagnie, bij parlements-akte voor een tijdvak van twintig jaren werd verlengd. Dit tijdvak loopt den 30 April 1854 ten einde. Vóór dien tijd moet alzoo in het beheer van Indië, door eene vernieuwde verlenging, of op eenige andere wijze, worden voorzien. Dezer dagen is de lang verwachte voordragt van het Ministerie in Engeland daaromtrent, aan het Parlement aangeboden. De *Times* en andere bladen bestrijden die voordragt, omdat de daarin voorgestelde hervormingen *ongenoegzaam* zijn. Op dit oogenblik worden in het Lagerhuis hoogst gewigtige diskussiën er over gehouden, en hebben reeds verscheiden voortreffelijke redenaars, om dezelfde reden, zich er tegen verklaard. Wij zullen op deze allerbelangrijkste aangelegenheid later terug komen, en de hervormingen, waarover de strijd wordt gevoerd, meer in bijzonderheden aanwijzen.

Maar wij moeten onze lezers reeds dadelijk opmerkzaam maken op eenige punten van overeenkomst en verschil, tusschen deze behandeling der belangen van Britsch Indië en die van Nederlandsch Indië, bij onze wetgevende magt in het vaderland.

Op hetzelfde oogenblik, dat in Engeland een nieuw „reglement op het beleid der regering van Britsch Indië" (indien wij deze uitdrukking mogen bezigen) aan het Parlement in aangeboden, is er ook een op het beleid der der regering van Nederlandsch Indië in Nederland in behandeling.

Terwijl dáár in het ministerie, volgens zijne eigen verklaring, geene

overeenstemming bestaat omtrent deze voordragt, werd die overeenstemming ook hier gemist bij het ministerie, waaruit de voordragt is voortgekomen. Want wij zijn thans in 't zekere onderrigt, dat onze veronderstelling juist was, toen wij onlangs *) van de verklaring van den Minister van Koloniën omtrent zijne „eenstemmigheid" met zijne ambtgenooten zeiden: „Men moet met de verklaringen en inlichtingen van den Minister van Ko-„loniën altoos voorzigtig zijn, en er vooral niet meer uithalen dan er in „ligt. Als die „eenstemmigheid" nader ter toetse zal worden gebragt, zou „het wel eens kunnen blijken, dat omtrent diezelfde punten *in dienzelfden* „*zin*, waarin ze bij de overige ministers aanwezig was, ook eenstemmig-„heid tusschen den heer PAHUD en mij en de liberale leden der Kamer „bestaat." Thans is ons de gegrondheid dezer veronderstelling volkomen gebleken.

Terwijl in Engeland de voorstanders van hervormingen in Britsch Indië volstrekt geen genoegen kunnen nemen met de voordragt der regering, blijkens de organen der pers en de leden van het Parlement, die het woord reeds hebben gevoerd; kunnen dat evenmin hier de bestrijders van het tegenwoordige koloniale stelsel in Nederlandsch Indië, blijkens bijna al de dagbladen, tijdschriften en tallooze brochures, en blijkens het uitvoerige verslag der kommissie van rapporteurs in de Tweede Kamer.

Maar er is toch ook een aanmerkelijk verschil tusschen den toestand in Engeland en hier te lande, in Britsch Indië en in Nederlandsch Indië.

Dáár is het ministerie er loijaal voor uitgekomen, dat er geen eenstemmigheid in den ministerraad omtrent deze voordragt bestond, — en wat heeft onze Minister van Koloniën gedaan?

Daar zijn, ofschoon niet voldoende, toch verbeteringen en hervormingen door het ministerie voorgesteld. Hier is de heer PAHUD niet alleen aan het oude, verouderde, versleten en door de wetenschap sedert lang veroordeelde koloniale stelsel getrouw gebleven; hier heeft hij niet alleen zelfs geene enkele noemenswaardige verandering, die van vooruitgang getuigt, in zijn ontwerp gebragt; maar er komen onderscheiden bepalingen in voor van *reaktionaire* strekking, zoodat het bestaande reglement veel minder slecht is dan het door hem voorgestelde.

Dáár is men niet te vreden met de voorgestelde hervormingen, — maar toch, men is er, sedert de hernieuwing van het charter der Oost-Indische Kompagnie van 28 Augustus 1833, op den goeden weg. Sedert dien tijd kan het bestuur van Indië, niet meer verpligt, om een gedeelte zijner zorgen en bemoeijenissen te wijden aan den aanplant of den opkoop van indigo, zijde, thee enz., zich uitsluitend wijden aan de vervulling dier schoone en verheven pligten, die het als soeverein van een magtig rijk heeft aanvaard. Voorgelicht en onderrigt door de drukpers, die in 1835 van al hare belemmeringen en beperkingen werd bevrijd, heeft het bestuur van Indië zelf elk jaar van zijne regering gekenmerkt door merkwaardige en weldadige maatschappelijke hervormingen. Bij al de gebreken, die het re-

*) Zie dit *Tijdschrift* 14de Jaarg. II, 456.

geringsstelsel van Britsch Indië nog aankleven, staan toch altoos deze gewigtige punten vast: een Engelschman heeft in Britsch Indië dezelfde regten als in Engeland; geene knellende banden en onoverkomelijke beletselen maken de partikuliere industrie onmogelijk; voor het onderwijs, de vorming en opvoeding van de Indische volkeren wordt, èn door bijzondere instellingen èn door het Gouvernement, veel gedaan; de ontwikkeling der stoffelijke en zedelijke krachten van Indië is het doel der regering.

Al voldoet dus ook de tegenwoordige voordragt niet aan de eischen van hen, die Indië rijp houden voor krachtiger vooruitgang; het thans nog in werking zijnde charter of „regerings-reglement" is reeds op goede en gezonde beginselen gebouwd.

Maar bij ons? Wij staan nog altoos op het standpunt, waarop het koloniale stelsel van Engeland stond voor de hervorming van 1833. Bij ons is het Gouvernement nog altoos koopman en soeverein, landbouwer en regent, en heeft het geen tijd, om zich met de stoffelijke en zedelijke belangen der bevolking in te laten, dewijl het alleen spekuleert, om Indië ten meesten direkten voordeele van het moederland te administreren. Bij ons is Indië nog altoos, wat de regering het laten wil, „een wingewest," en het doel der Nederlandsche regering: „dat het Nederlandsche gezag door vreedzame middelen in dat wingewest zal kunnen gehandhaafd worden; en dat, behoudens de welvaart der inheemsche bevolking, dat wingewest aan Nederland zal blijven verschaffen de stoffelijke voordeelen, die het doel waren der verovering."

Bij ons zijn onderwijs, opvoeding, partikuliere industrie, regtsbedeeling, zorg voor de veiligheid der ingezetenen, enz. lastige bijzaken, die men, om zijns goeden naams wille, niet geheel mag verwaarloozen; maar hoofdzaak is de zorg *van het Gouvernement* voor de koffijtuinen en de suikerrietvelden en de indigo-landen enz.

Bij ons wordt een Nederlander nog altoos noode en niet zonder vele formaliteiten, borgtogt enz. in Indië toegelaten, en blijft hij onder een aanhoudend en gestreng toezigt der regering. Bij ons geen vrijheid van drukpers, geen wrijving van denkbeelden, geen diskussie. Bij ons wil de Minister van Koloniën thans zelfs een toezigt uitoefenen op den invoer van boekwerken uit Europa, die tot dusverre onbelemmerd was! Bij ons dus volharding in het kwaad en reaktie.

Wij hebben in onze vorige aflevering gesproken van de gevaren, die de Grondwet bedreigen. Verblind door eene agitatie, die drijvers, onder de leus: „Uwe godsdienst is in gevaar!", bij het protestantsche gedeelte der natie hebben opgewekt, heeft thans het stemgeregtigde volk eene Kamer verkozen, waaruit een groot aantal leden is verwijderd, die toonden de Grondwet, op vrijgevige wijze, ten uitvoer te willen leggen. Wat deze Kamer zal doen, kan niemand voorspellen. Zeker is het echter, dat twee partijen in ons land, de ééne de reaktionaire, de andere de zich noemende „anti-revolutionaire," niet alleen de liberale uitvoering der Grondwet zullen

bestrijden, maar ook uit die Grondwet zelve de liberale elementen zullen trachten te verwijderen.

Het is daarom thans de pligt van allen, die aan de Grondwet en hare vrijzinnige uitvoering gehecht zijn, voor haar behoud te waken en te strijden.

Maar vooral ook onze Indische broeders hebben het grootste belang bij het behoud dier Grondwet. Nu reeds, ofschoon door den Minister van Koloniën aan hare voorschriften niet is voldaan, ondervinden ze den weldadigen invloed dier Grondwet. De betere zorg van het Gouvernement voor hunne materiële en vooral morele belangen, die in den laatsten tijd niet is te ontkennen, hebben ze, behalve aan den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal, vooral ook aan de werking dier Grondwet te danken. Immers zij heeft, behalve andere waarborgen, ook aan de Staten Generaal de taak opgedragen, om een waakzaam toezigt uit te oefenen over de handelingen der regering in de koloniën en bezittingen van het rijk in andere werelddeelen.

„Daarom" zoo schreven wij de vorige maand, „is het pligt van allen, die overtuigd zijn, dat voor Indië de waarborgen der Grondwet en het toezigt der vertegenwoordiging eene weldaad zijn, hunne krachten intespannen, om die Grondwet te beschermen.

„Ook de ingezetenen van Nederlandsch Indië zijn burgers van den Nederlandschen staat.

„Zij vooral hebben bij de handhaving der Grondwet het grootste belang.

„Wat kunnen zij doen, om haar te beschermen tegen het gevaar, dat haar bedreigt?"

De beantwoording dezer vraag is niet gemakkelijk. Vooral in Indië kunnen onze landgenooten weinig kracht ontwikkelen; want regten hebben ze [illegible] niet, ze staan geheel onder de willekeur van het Gouvernement. Maar de tegenwoordige Gouverneur-Generaal is een man, die in zijne parlementaire loopbaan getoond heeft, de Grondwet en hare liberale uitvoering met hart en ziel te zijn toegedaan. Gedurende zijn bestuur is de drukpers in Indië, ofschoon niet wettelijk geregeld, veel vrijer geweest dan onder zijne voorgangers. Gedurende zijn bestuur heeft er een petitionement te Batavia plaats gehad in 't belang der regeling van het muntwezen, gelijk de Grondwet dit heeft voorgeschreven.

Wanneer alzoo, zoodra het gevaar dreigend wordt, op eene tamelijke en bescheiden wijze, van die twee krachtige hefboomen, drukpers en verzoekschriften, wordt gebruik gemaakt, om de gehechtheid der ingezetenen van Nederlandsch Indië aan de Grondwet in het licht te plaatsen, dan gelooven wij niet, dat de tegenwoordige Gouverneur-Generaal daarin iets berispelijks zal zien.

